dc_314_11

Karsai László

Szálasi Ferenc
Politikai életrajz

Doktori disszertáció

2012

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	3
Bevezető	4
Családfa, ifjúság, első világháború, 1918-1919-es forradalmak	12
Az útkeresés évei, 1920-1930	21
A honvéd vezérkartól a pártalapításig, 1931-1935	29
A Nemzet Akaratának Pártjának megalapításától a Csillag-börtönig, 1935-1938	45
Szálasi Ferenc, a programalkotó ideológus	94
a.) Szálasi, a Hungarizmus igazságának prófétája	95
b.) Szálasi Ferenc az államról, a hatalomról és a népszavazásról	103
c.) Szálasi, a gazdaságpolitikus	110
d.) Szálasi Ferenc külpolitikai elgondolásai	117
A nyilaskeresztes párt társadalmi bázisa	127
Fogságban I. (1938-1940)	138
1939: a választás éve	169
A Horthy-audienciára várva, 1940-1944	186
Magyarország német megszállása, 1944. március 19.	245
Nyilas uralom Magyarországon	259
e.) Szálasi a zsidókérdésről	311
f.) A Szálasi-rendszer zsidópolitikája	325
Fogságban II. (1945-1946)	355
A Szálasi-per	367
Epilógus	385
Rövidítések jegyzéke-levéltári források	391
Felhasznált szakirodalom	394

Köszönetnyilvánítás

Először azoknak szeretnék köszönetet mondani, akik már hosszú évek óta bíztattak, bátorítottak, hogy lássak végre hozzá Szálasi Ferenc politikai életrajzának megírásához. 1988 elején az MTA Történettudományi Intézetében Glatz Ferenc egy ma is haszonnal forgatható, igényes tanulmánykötet[1] szerkesztőjeként bízott meg azzal, hogy írjam meg rövid tanulmányban Szálasi Ferenc politikai életrajzát. Annak a tanulmánynak első változatát több kollégám elolvasta, megjegyzéseiket, tanácsaikat, bírálataikat igyekeztem a végső változat elkészítésekor hasznosítani. Több mint húsz évvel ezelőtt készített jegyzeteimet lapozgatva csak mélységesen sajnálni tudom, hogy Lackó Miklósnak, Szabó Miklósnak és Vörös Károlynak már nem tudom ezt a kéziratomat elolvasásra odaadni. Hajdani kéziratom legszigorúbb bírálóinak egyike, Ormos Mária 1997. október 15-ére meghívott Pécsre, hogy az egyetem Történeti Intézete doktori programjában résztvevők számára tartsak előadást Szálasiról. Viszonylag rövid előadásom végén csak annyit jegyzett meg: „Ez már a Szálasi-életrajz kész vázlata." Kollégáim közül Kádár Gábor és Molnár Judit az elmúlt években nem egyszer figyelmeztettek: Szálasi Ferenc életrajzát is meg kellene már írni egy magyar történésznek. Sipos Péter, ha tőle érdeklődni mertem, mikor készül már el Horthy Miklós életrajzával, mindig visszakérdezett: és Szálasiét mikor olvashatjuk? A végső lökést a munka elkezdéséhez fiam, Dániel adta, aki közölte velem, hogy ürügyeket és magyarázatokat mindig találhatok arra, hogy milyen más, még fontosabb munkáim vannak, de a végtelenségig nem halogathatom a Szálasi-életrajz megírását. A United States Holocaust Memorial Museum Gerald M. Fisch Memorial Fellowship-je 2009-ben ideális munkakörülményeket biztosított számomra Washington, D. C.-ben és a legértékesebbel, három olyan hónappal ajándékozott meg, amikor csak e kézirattal foglalkozhattam. Külön köszönöm Paul A. Shapironak, Radu Ioanidnak, Henry Mayernek és Katona Ferencnek támogatásukat, segítségüket. A kézirat végső formába öntéséhez, az apróbb és nagyobb hibák kiiktatásához különösen sok segítséget kaptam azoktól a kollégáktól, akik 2010 végén-2011 elején elolvasták munkámat. Hálás vagyok Ungváry Krisztiánnak, Vámos Györgynek, Kovács M. Máriának, Szakály Sándornak, Pihurik Juditnak, Kovács Tamásnak, Harsányi Ivánnak tanácsaikért, észrevételeikért és bírálatukért. Külön köszönöm Pótó Jánosnak, az MTA TTI osztályvezetőjének, hogy 2011. február 25-én (véletlenül éppen 65 évvel azután, hogy Szálasi a népbíróság előtt az utolsó szó

[1] Glatz, Ferenc (ed.): *Reformists and Radicals.* Études Historiques Hongroises, Bp., 1990. Vol. 5. Ferenc Szálasi (in English) p. 191-210.

jogán felszólalt) az Intézet tanácstermében (számomra legalábbis) igen izgalmas és tanulságos vitát szervezett kéziratomról. Perenyei Mónika, az MTA Pszichiátriai Gyűjteményének vezetője kedves barátnőmtől, Aknai Katalin művészettörténésztől megtudta, hogy évek óta hiába próbálok nyomára jutni Szálasi elmeorvosi vizsgálati anyagához. Ezúton is köszönöm Perenyei Mónikának, hogy dr. Bakody Aurél lipótmezei főorvos Szálasi *Cél és Követelések* c. írásműve alapján készített elmeorvosi diagnózisát a rendelkezésemre bocsátotta. Sokat köszönhetek levéltárosoknak, könyvtárosoknak, szakértő tanácsaikért, sokszor embert próbáló, türelmet, kitartást és hozzáértést kívánó kéréseim teljesítéséért. Toronyi Zsuzsanna (MZSL) találta meg Szálasi Ferenc 1943-1944-es, kézzel írott naplójának „C”-füzetét, amely évtizedekig lappangott Benoschofsky Ilona hagyatékában. Ezért is hálás vagyok neki.[2] Köszönöm Ron Lustig úrnak, a Magyar Nyelvterületről Származó Zsidóság Emlékmúzeuma (Cfat, Izrael) vezetőjének, hogy rendelkezésemre bocsátotta Szálasi 1942-1943-as, kézzel írott naplójának töredékben fennmaradt „A”- és egyetlen lap hiányától eltekintve teljes „B”-füzetét. Hubai László a két világháború közötti magyarországi választási rendszer, és ezen belül az 1939-es képviselőházi választások elemzéséhez adott rendkívül hasznos tanácsokat. Lugosi András, Tasnádi Ákos és Tyukodi Elemér (BFL) valamint Soós Mihály (ÁBSZTL) levéltárosok segítségét ezúton is köszönöm. Az Országgyűlési Könyvtárban Várallyay Andrea amelyik szakmai kérdésben nem tudott segíteni, annak megoldását mástól, másutt is hiába vártam volna.

Bevezető

„Nem vagyok más, mint a nemzet hangos követelése, mint visszavonhatatlan követelésének egyedül jogosult képviselője, lelkiismeretének hangos szava és vagy végre is hajtom akaratát, vagy belehalok.”[3] – jegyezte föl utolsó börtönnaplójába Szálasi Ferenc 1945 végén. Hívei valósággal rajongtak érte, személye körül a nyilas mozgalmárok körében már 1936-1937-től valóságos személyi kultusz alakult ki. Szálasi 1943-as naplójába feljegyezte: „Úgy mondják: mindaz, ami messze van, vagy messziről jön, az csodálatos, ha ez csodálatos tud maradni akkor is, ha közel jön és közelről tekinthető: úgy az a legcsodálatosabb”. E sorok mellé a lap szélére a napló hivatalos „őrzője”, Gál Csaba, mintegy személyes üzenetként, vallomásként odaírta: „Akkor Szálasi Ferenc a legcsodálatosabbak közé tartozik. [1]943. IX.

[2] Szálasi 1942-1944. folyamán bizonyosan írt naplót. Ennek egy része került eddig elő. Az 1943. szeptember 15-től 1944. július 18-ig vezetett feljegyzéseit lásd: *Beszélő*, 2008. március, 54-77.; és uo. április, 60-79.
[3] BFL-XXV-1-a-293/1946-8738. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. november 27.

15. (Bocsánatot kérek a bejegyzésért.)”[4] Budinszky László nyilas igazságügyminiszter a nyilas hatalomátvétel után az Igazságügyminisztérium tisztviselői előtt kijelentette: ő Szálasinál „becsületesebb, jobb szívű magyar embert” nem ismer.[5]

Horthy Miklós elsősorban Szálasi akaraterejének és „bizonyos fokú értelmé”-nek tulajdonította, hogy „szerény viszonyai” ellenére, vagyis hogy szegény családból származott, „hadapród-sorból vezérkari tisztté küzdötte fel magát.”[6] Edmund Veesenmayer, a Nagynémet Birodalom teljhatalmú magyarországi megbízottja 1944 tavaszán, Szálasival történt első személyes találkozása után azt jelentette Ribbentrop külügyminiszternek, hogy a nyilas pártvezető: „… egészében csalódást keltett bennem. Szerintem nem őszinte, ügyes taktikus, szellemileg nem különösen kiemelkedő.”[7]

Talán a legnehezebb megválaszolni azt a kérdést, amelyet Horthy Miklós kormányzó egyik híve, a konzervatív parlamenti képviselő Payr Hugó 1938 őszén felvetett: „… hogyan lett ebből az egyébként jelentéktelen századosból a mai magyar politikai élet jelentős tényezője? Amikor szónokolni, írni nem tud, se sajtója, se pártja, se pártvezéri képessége, sőt még csak világos gondolata sincs.”[8] Payr tévedett, Szálasi nem századosként, hanem őrnagyként vonult nyugállományba 1935-ben és 1938-ban már komoly tömegpárt élén állt, népszerű sajtótermékek terjesztették nézeteit. Payr kérdése, tévedései ellenére fontos. A régebbi szakirodalom szerint a nyilasok féktelen szociális demagógiájuk mellett Németország anyagi, szellemi és politikai támogatásának köszönhették sikereiket.[9] Lackó Miklós kijelentette, hogy az 1930-as évek második felétől „Németország minden – politikai, diplomáciai, anyagi – eszközzel támogatja a nyilas pártot, hogy minél szélesebb körű tömegmozgalommá alakuljon.”[10] Ezt az állítását könyvében azután nem támasztja alá tényekkel, adatokkal, és arra a kérdésre sem ad választ, hogy érdekében állt-e Németországnak a Szálasi Ferenc vezette nyilas mozgalmat támogatni. Ormos Mária már óvatosabban fogalmaz: szerinte Németország „minden valószínűség szerint” támogatta Szálasi mozgalmát, másként az a nagy kampány, amit a Szálasi-vezette párt 1937 második felétől kezdve kifejtett, aligha volt elképzelhető.[11] Mint azt a későbbiekben bizonyítani kívánjuk, az NSDAP, vagy a náci Németország más szervezetei, illetékesei egészen 1944

[4] MNYSZZSEM-G. 2993. 630. t. (1943. február 3.)
[5] *Új Magyarság*, 1944. október 19., 5.
[6] Horthy, *Emlékirataim*, 231.
[7] *Wilhelmstrasse*, 812. Veesenmayer jelentése Ribbentrop külügyminiszternek, 1944. április 5.
[8] MOL-K589-Mf-X-4233-8930. Payr Hugó levele Horthy Miklóshoz, 1938. október 31. A levelet közli: HMTI, 188-193. idézett rész: 189.
[9] HMTI, 1965, 225-226.
[10] Lackó, 1966, 142.
[11] Ormos, 1998, 169-170.

tavaszáig gyakorlatilag szóba sem álltak a nyilasokkal, pénzügyi támogatást pedig Szálasi nem kért és nem is kapott Németországtól. Egykorú levéltári bizonyíték eddig nem került elő az NSDAP, vagy más náci szervezetek és a nyilasok (akár politikai, akár gazdasági) kapcsolatáról. A nyilas propaganda 1937 második felétől valóban tovább erősödött, de ennek anyagi fedezetét elsősorban saját támogatói biztosították. Sombor-Schweinitzer József rendőrfőkapitány-helyettes 1943 tavaszán írott nagy összefoglaló jelentésében kénytelen volt megállapítani: „A magyar nyomozó hatóságok minden ébersége ellenére sem sikerült eddig bizonyítékokat szerezni arra, hogy a magyarországi nemzetiszocializmus vezetői német pénzből építették ki a mozgalmat. Ilyenformán nem lehetett tisztázni azt a kérdést sem, hogy miből fizeti a Nyilaskeresztes Párt a 'Hűség Háza' hatalmas bérét, adminisztrációját, az utazási körutak költségeit, a választási propaganda-kiadásokat és a mindeneknél magasabb személyi kiadásokat."[12] A válasz Sombor-Schweinitzer kérdésére viszonylag egyszerű: a hívek adományaiból és elsősorban a párttagdíjakból. A nyilasokkal szemben rendkívül elfogult Sombor-Schweinitzer 1943-as jelentése nagymértékben befolyásolta az 1945 után a nyilas mozgalommal foglalkozó történészeket. Munkáját sokan, bőven idézik, elemzéseit, leírásait szinte szó szerint átvéve.

Napjaink politikai publicisztikájában is visszatérő állítást fogalmazott meg 1949-ben a budapesti népbíróság XV. számú, dr. Mocsányi János bíró vezette tanácsa.[13] „Hazánk történetében a legszomorúbb fejezetet az az időszak foglalja magában, amikor Szálasi Ferenc és cinkostársai a hatalmat magukhoz ragadva rászabadították az országra és annak polgáraira azokat, akik jogot, törvényt és igazságot nem ismerve a legvadabb kegyetlenséggel kínozták és gyilkolták le az ártatlan polgárokat, különösen azokat, akik mint zsidók, fajuknál és felekezetüknél fogva már előzőleg is üldözöttek voltak…" L. Nagy Zsuzsa is túloz, amikor azt állítja, hogy a nyilas kormány programja többek között a zsidóság megsemmisítését is tartalmazta.[14] Budinszky László népbírósági perének népügyésze, Óhidy Lajos 1945 decemberében már szintén azt állította, hogy: „a nyilas uralomnak egyetlenegy célkitűzése volt: a zsidókérdés likvidálása." A népügyész szerint a nyilasoknak nem volt igazán fontos a főváros védelme, csak azzal törődtek, hogy a zsidókat melyik Pozsonyi úti házba vigyék, vagy kihajtsák-e őket az óbudai téglagyárba, vagy a gettóba.[15] Ha egy rendszer kegyetlenségét, embertelenségét főleg és elsősorban azon az alapon próbálják egyesek

[12] Kovács: *Sombor-Schweinitzer feljegyzése*, 132.
[13] BFL-XXV-1-a-B 16862/1949. Gorohovszky Orosz Sándor és tsai.
[14] L. Nagy, 1995, 251. o.
[15] ÁBSZTL-V-19.430-13-196. Dr. Óhidy Lajos népügyész vádbeszéde Budinszky László népbírósági tárgyalásán, 1945. december 11.

megállapítani, hogyan bánt a zsidókkal, akkor a Sztójay-kormány idején (1944. március 22-augusztus 29.) több zsidót fosztottak meg jogaitól, raboltak ki és deportáltak, többségüket az auschwitz-birkenaui haláltáborba, mint ahányat a nyilas uralom idején (1944. október 15-1945. április) kiraboltak, gettóba zártak, deportáltak és meggyilkoltak. Sztójay lelkesen deportált, Szálasi csak vonakodva. Népbírósági tárgyalásán a „Nemzetvezető" elleni egyik vád a két budapesti gettó megszervezetése volt, pedig ezt inkább a védelmére lehetett volna felhozni. Sztójayt Horthy Miklós kormányzó kényszerítette 1944. július 6-án a deportálások leállítására, Szálasi a németek akarata ellenére állította le 1944. november 21-én a halálmeneteket.

Horthy Miklós szerint Szálasit mértéktelen becsvágy hajtotta és saját csalhatatlanságának „megrögzött elképzeléséből származó önfejűség"-e miatt saját pártjával is gyakran voltak súlyos nehézségei.[16] Beregfy Károly, a Szálasi-kormány honvédelmi minisztere a népbíróság előtt azt állította, hogy Szálasi neve „a vezérkarban fogalom volt, mint kiváló hadász és harcász, de fogalom volt a becsületesség, a puritánság és az igazmondás tekintetében is."[17] Ha Szálasit Mussolinivel próbáljuk összehasonlítani, sok tekintetben az olasz fasiszta diktátor javára billen a mérleg. Ő dinamikus, munkabíró, közepes elméleti felkészültségű, mérsékelten művelt férfi volt, de aki bármilyen kérdésről tudott értelmesen, közérthetően beszélni, ellentétben Szálasival, aki közismerten rossz szónok volt. Mussolininek vele született taktikai érzéke, ragyogó helyzetfelismerő képessége volt, ha kellett, tudott kockáztatni is. Kifejezetten jó emberismerő, kiváló kapcsolatteremtő volt, akinek komoly összeköttetései voltak a közigazgatásban, a csendőrségnél, rendőrségnél. Szálasit 1937 előtt legfeljebb a m. kir. honvédség vezérkarában ismerték, nehezen kötött barátságot, kapcsolati hálója viszonylag szűk maradt élete végéig. Mussolini, amikor 1922-ben hatalomra került még csak 39 éves volt, Szálasi 1944-ben már 48. A világháború után Európa-szerte idősebb, jól pozícionált férfiak voltak az egyes államok vezetői. Szálasi körülbelül 1933-ban, 37 éves korában döntött úgy, hogy politikai pályára lép. Mindketten szerény, sőt szegény családból származtak. Mussolininek baloldali múltja volt, Szálasinak nem volt politikai „előélete".

Antal István, a Sztójay-kormány igazságügyminisztere ellen összeállított vádiratban Gömbös Gyula kormányát „a fasizmushoz és a nácizmushoz simuló"-nak nevezték, amely az országot hatalmas lökéssel abba a szakadékba taszította, „amelynek mélységében tragikus

[16] Horthy, *Emlékirataim*, 231.
[17] BFL-XXV-1-a-293/1946-2743.

befejezésként Szálasi Ferenc borzalmas figurája sötétlett."[18] A vádirat rögtön párhuzamot is vont a két politikus között: „Az eszmekörök és gondolkodásmód benső és strukturális rokonságán felül, még külső ismérveiben, a beszédek cezaromániás hangja, a nyakatekert és bombasztikus új szavak használata, üres és homályos jelszavak hangoztatása nyilvánvalóvá teszi, hogy Gömbös és Szálasi között ok és okozati összefüggés van és a természetes politikai fejlődés, helyesebben visszafejlődés egyenes vonalban vezet Gömböstől Szálasiig."[19] Az „egyenes vonal", és a Gömbös-Szálasi „ok-okozati" összefüggés nem tűnik elégséges magyarázatnak arra, hogyan sikerült Szálasinak és híveinek alig néhány év alatt a Horthy-rendszer legnagyobb, több százezres tömeget mozgósító ellenzéki pártját-mozgalmát megszervezni. Ennél is tovább ment a Kovarcz Emil elleni vádirat indoklása. Eszerint nem Gömböstől vezetett egyenes út Szálasi hatalomra kerüléséhez, hanem „… az ellenforradalom 25 esztendeje töretlenül, egyenes vonalban haladt… Szálasinak nem csak Sztójay volt az elődje, hanem Horthy is… az ellenforradalom 1919. évi győzelme és több mint két évtizedes tombolása után történelmi szükségszerűséggel kellett bekövetkezni az ellenforradalom kulminálásának 1944. október 15-el."[20]

A baloldali, 1945 után néhány éven belül hivatalossá vált interpretáció szerint egyenes út vezetett az 1919-1920-as fehérterrortól a „Horthy-fasizmus" negyedszázados uralma alatt Szálasi nyílt fasiszta diktatúrájáig. Bár az 1960-as évektől a történészek körében az ehhez hasonló leegyszerűsítő „elemzés" hívei kisebbségbe szorultak, és a két világháború közötti rendszerrel kapcsolatban az „ellenforradalmi", vagy „autoriter" stb. - minősítések használata felváltotta a „fasisztát", Szálasival és rendszerével kapcsolatban még sok előítélet, tévképzet él. Nincs a modernkori magyar történelemnek Szálasinál negatívabban megítélt politikusa. Míg a Horthy Miklós kormányzó nevével fémjelzett rendszer és annak vezető politikusai rehabilitálására történtek az elmúlt bő két évtizedben kísérletek, még a napjainkban egyre erőteljesebben szervezkedő és egyre hangosabb szélsőjobboldaliak, néhány kivételtől eltekintve, sem vállalják Szálasi és nyilaskeresztesei politikai örökségét. A ritka kivételek egyike Ungvári Gyula, aki régebben III/III-as besúgó volt, manapság pedig nyíltan hirdeti neonáci és neonyilas nézeteit. Szerkesztésében és terjedelmes előszavával jelent meg Szálasi összes műve (*A magyar állam felépítésének terve* c. 1933-as brosúrája, valamint sok röplapja, jó néhány beszéde és börtön-naplói kivételével).[21] Ungvári szerint Szálasi Ferenc a XX.

[18] ÁBSZTL-V-116.532-15. (1946. február 28.)
[19] Uo.
[20] BFL-XXV-60-J-33241/1950. Kovarcz Emil.
[21] Ez a könyv a Hungarista Mozgalom kiadásában Münchenben 1959-ben megjelent összeállítás reprintje. E tényt sem a Gede Testvérek Kiadó, sem Ungvári Gyula nem közölte a kötetben.

század nagy gondolkodója, „… a realizmus és idealizmus magyar nemzeti szintézisét megjelenítő hungarizmus” megalkotója volt.[22] Komolyan vehető politikus eddig nem akadt, aki megpróbálkozott volna Szálasi rehabilitálásával. 2006-2009 folyamán a kormányellenes tüntetéseken egyre nagyobb számban lehetett látni a nyilasok piros-fehér csíkos árpád sávos zászlóit, de ezeket nem mint a Hungarista Mozgalom jelképeit, hanem mint antikommunista és irredenta szimbólumokat lengették a magukat „radikálisnak” nevező rasszista (cigányellenes) nézeteket valló tüntetők. A mai irredenta szélsőjobboldaliak Horthy Miklóst mint országgyarapítót ünneplik. Még ők is tudják, hogy nem lehet a kormányzó hatalmát német fegyveres segítséggel, puccsal megdöntő Szálasit és őfőméltóságát egyszerre ünnepelni. Az természetesnek tekinthető, hogy a baloldali és liberális eszmerendszerek hívei mély megvetéssel tekintenek Szálasi Ferencre, az egyik utolsó európai államfőre, aki egészen 1945 áprilisáig hűségesen kitartott Adolf Hitler mellett, és akinek uralma alatt folytatódott az ország kirablása, a mozdítható értékek Németországba szállítása. Több tízezer német, magyar, és szovjet katona esett el az 1944-1945-ös harcok során, a fővárost rommá lőtték több mint három hónapos ostroma alatt, miközben több ezer zsidót gyilkoltak meg és tízezreket hajtottak kényszermunkára a nyugati határra.

Ablonczy Balázs szerint „istenkísértés” életrajz írására vállalkozni.[23] Nem hiszem, hogy igaza lenne, Magyarországon is, más európai országokban és az angolszász nyelvterületen is népszerű műfajról van szó. Jómagam inkább Georges Dubyvel értek egyet, aki szerint „az életrajz az egyik legnehezebb s egyben legérdekfeszítőbb történeti műfaj, mert a személyiség – akárha kivételes – azonos életet él, mint kortársai, osztozik velük gondolkodásmódjukban, világfelfogásukban. Az a tény, hogy beszélt, hogy szavait megőrizték, hogy bőségesen írtak róla, lehetővé teszi, hogy megértsük a korra jellemző viselkedésmódokat. Ugyanakkor – sajátos egyéniségével – tetteivel, szavaival, azzal, ami a megszokottól elütő, szabályellenes, amit még más nem mondott ki – ez az ember megmozgatja, felrázza környezetét, hullámokat ver maga körül, amelyek lassan tovaterjednek és hatást gyakorolnak a kulturális képződmény egészére.”[24] Isaac Deutscher ma is haszonnal forgatható Trockij-életrajza megírásához alig egy évtizeddel azután kezdett hozzá, hogy hősét Sztálin brutálisan meggyilkoltatta. A holokausztot túlélő édesapám Karsai Elek fiaként, 61 évvel Szálasi kivégzése után kezdtem hozzá életrajza megírásához. Magam számára is kérdéses, hogy képes voltam-e „objektív”, reális Szálasi életrajzot írni?

[22] Gede, 2000, Ungvári, 11.
[23] Ablonczy, 2005, 20. Állítása egyik legjobb cáfolata saját Teleki Pál életrajza.
[24] Duby-Landreau, 1993, 58.

Szálasi Ferenc politikai életrajzának megírása során több kérdésre próbáltam meg választ adni: ki volt, milyen (magán)ember volt? Miért hagyta ott a biztos karrierrel kecsegtető katonai pályát, miért lett politikus? Kik voltak fő támogatói, barátai és főbb politikai ellenfelei? Milyen eszmékkel, gondolatokkal lépett a politikai pályára, mi volt „hungarizmusa" lényege? Hogyan lett a Horthy-rendszer leghatalmasabb ellenzéki mozgalmának vezetője? Miért nem léteztek politikai és gazdasági kapcsolatok Szálasi és pártja-mozgalma és a náci Németország között, mikor, miért szánták rá magukat a németek arra, hogy őt Horthy Miklós kormányzó helyére ültessék? Hatalomra jutása után milyen külés belpolitikát folytatott, miben és miért különbözött Szálasi „zsidópolitikája" a Sztójay-kormányétól? Életrajzát kronologikus rendben tárgyalom, de egyes helyekre tematikus fejezeteket iktattam. Szálasi, a programalkotó ideológus 1933-1945 között az államról, a gazdaságról, a külpolitikáról, vagy a zsidókérdésről sokszor írt, beszélt, de nézetei, elvei, ideológiája nem sokat változtak az évek során. Mint azt egy ízben naplójában megfogalmazta: „Mondanivalómon gondolataim kialakításánál változtatok, és csak akkor fejtem ki gondolataimat, ha rajtuk már változtatni nem kell. Tehát: ha valamit megmondtam, azt megmondtam és nem vonom többé vissza."[25]

Szálasi viszonylag keveset, alig néhány röplapot és brosúrát írt, beszédei egy része maradt csak ránk. Életrajzának megírásakor ezért is értékelődik fel az 1942-1944 között vezetett bizalmas naplója mellett az 1935-1945 közötti magyarországi sajtóanyag. A róla, ellene, vagy mellette írott cikkek száma több százra tehető. 1945-ben Szálasi népbírósági tárgyalására készülve a hatóságok tanúvallomásokat, eredeti okmányokat, dokumentumokat gyűjtöttek össze, és felhasználták a *Hungarista Napló*t[26] is az egyes vádpontok alátámasztására. Többek között ebben a peranyagban található Szálasi két, kézzel írott börtönnaplója. Az elsőt 1938-1940-ben a szegedi Csillag-börtönben[27], a másodikat 1945-1946-ban az Andrássy út 60., a volt nyilas „Hűség Háza" 39. számú pincezárkájában, majd a Markó utcai fegyházban írta. A Szálasi-per iratanyaga jelenleg Budapest Főváros Levéltárában van.[28]

---

[25] MNYSZZSEM-G-2993-829. t. (1943. június 15.)

[26] Ennek egyik, fénymásolatban, nyolc kötetbe kötött példánya az MOL-ban található K750 sz. alatt. A második világháborús részekből bő válogatást közöl, magyarázatokkal, egyes részeket párbeszédes formában átírva, „dramatizálva": Karsai Elek szerk.: *Szálasi Naplója*. Kossuth K., Bp., 1978. A *Hungarista Napló* egy másik, géppel írott, fénymásolt példánya a HL-ben Andreánszky Jenő hagyatékában található (VII-249-231. d.)

[27] Csifféry Tamás (szerk.): *Szálasi Ferenc börtönnaplója 1938-1940.* Sipos Péter bevezető tanulmányával. BFL-Filum K., 1997. Ez a szövegközlés 1938. szeptember 22-ével kezdődik, pedig Szálasi már július 8-án elkezdte naplóját vezetni. Csifféry Tamás a két időpont közötti részekről azt írta, hogy, hogy ezek nem naplószerű feljegyzések és egy másik publikációnak képezhetik tárgyát.

[28] BFL-XXV-1-a-293/1946. Összesen 9687 számozott oldal terjedelmű iratanyagról van szó. A peranyagból és Szálasi utolsó napló-feljegyzéseiből bő válogatást közölt, annotált névmutatóval: Karsai Elek-Karsai László szerk.: *A Szálasi-per*. Reform K., Budapest, 1988.

Igen értékes forrás Andreánszky Jenő nyilas külügyminiszter-helyettes és Gömbös Ernő, Szálasi szárnysegéde irathagyatéka, melyek a Hadtörténeti Levéltárban találhatók.[29] Tudjuk, hogy az amerikai hatóságok fogságában, Augsburgban 1945 tavaszán-nyarán többször is, hosszan kihallgatták és mintegy 180 oldalnyi feljegyzést készített, sajnos kihallgatási jegyzőkönyvei és feljegyzései még lappanganak valahol a NARA-ban.[30] Szálasi említést tesz utolsó börtönnaplójában „Munkanaptárairól", melyeket havonta előre-, illetve naponta állított össze. Ezeket a „Történetírás" [sic!] számára szigorúan titkos és bizalmas ügyiratokként kell kezelni" - fogalmazta meg naplójában, a velük való visszaélést pedig a legkíméletlenebbül akarta volna megtorolni.[31] Sajnos ezek a „munkanaptárak" sem kerültek eddig elő, csak egy három oldalas, kitöltetlen vázlat. Ebben külön rovatot kapott az országjárás, viszont egy rubrikában szerepeltek a fogadások, a látogatások, az évfordulók és az ünnepélyek is.[32] Szálasit Budapesten 1945 októberében-novemberében sorozatosan hallgatták ki más háborús bűnösökkel kapcsolatban is. Nyolc kihallgatási jegyzőkönyve található a Szálasi-per iratai között.[33] Más háborús bűnösök peranyagához csatolva még több Szálasi-tanúvallomás, kihallgatási jegyzőkönyv áll a kutatók rendelkezésére. Belügyminisztere, Vajna Gábor is hivatkozott a népbíróság előtt irataira, amelyeket 1945-ben, fogságba esése után az amerikai hatóságok vettek el tőle. Ezek között említette meg Serédi Jusztinián hercegprímás Shvoy Lajos székesfehérvári püspökhöz 1944 végén írott levelét is.[34] Szálasi egy ízben megemlítette, hogy ő „igen szorgalmasan" vezette naplóját, amely 1945 elején már több ezer oldalra rúgott, de szerényen hozzátette, hogy úgy gondolja, naplója vetekszik Vajna „testvér" naplójával, aki sajátját „igazán hangyaszorgalommal vezette".[35] Sajnos Vajna ezek szerint jelentős terjedelmű naplója eddig nem került elő. Szálasi legrégibb és leghűségesebb barátjának és harcostársának, Csia Sándornak a naplója sem áll a kutatók rendelkezésére, bár 1946-ban, a Szálasi-per idején még az ügyészek kezében volt.[36] A hatóságok már az 1930-as évek második felétől komoly figyelemmel kísérték a nyilaskeresztesek ténykedését. Az egykorú

[29] HL-VII-249-Andreánszky Jenő hagyatéka (229-232. d.); valamint HL-VII-252-Gömbös Ernő hagyatéka (307-323. d.). Ezúton is köszönöm Szakály Sándornak és Ungváry Krisztiánnak, hogy felhívták figyelmemet e két értékes forrásanyagra.
[30] Ezekről börtönnaplójában tesz említést, megjegyezve, hogy a faládájában voltak ezek az „Igen fontos iratok." BFL-XXV-1-a-293/1946-8559. (1945. október 27.)
[31] Uo. 8774. (1945. december 7.)
[32] Uo. 8775-77. (1945. december 7.)
[33] Uo. 102-105, 201-203, 318-339, 481-486. Az október 5-i, 7-i, 15-i, 23-i és 24-i és december 15-i rendőrségi- és az október 17-i és december 3-i népügyészségi kihallgatási jegyzőkönyvek maradtak fenn.
[34] Uo. 1761. 1946. február 16.
[35] HL-VII-252 (310. d. 369.) Jegyzőkönyv a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége tagjai és Szálasi megbeszéléséről, 1945. február 28. Géppel írott tisztázat.
[36] BFL-XXV-1-a-293/1946-3226. A naplót valaki a Külügyminisztériumnak küldte meg, onnan 1946. február 16-án küldték át a Népügyészségnek. KÜM 46/eln. res. szám alatt.

csendőrnyomozói jelentések mellett a büntető törvényszék irataiban is sok értékes információ található [37]. A Képviselőházban az 1930-as évek második felétől gyakran szóba kerültek a nyilasok, illetve képviselőik felszólaltak, interpelláltak, velük más képviselők vitába szálltak. Mind a Képviselőházi-, mind a Felsőházi Napló nélkülözhetetlen forrása a Szálasi-életrajznak.

Ugyancsak értékes forrásnak tekinthető más háborús és népellenes bűnökkel vádolt nyilas és más szélsőjobboldali politikusoknak, katonáknak, párttagoknak a népbírósági anyaga is, melyek legnagyobb részt a BFL-ben, illetve az ÁBSZTL-ben találhatók. 1945-ben az amerikai hatóságok kezére került Kőfaragó-Gyelnik Vilmosnak, Szálasi egyik bizalmas hívének iratanyaga, melyet mikrofilmre vettek. E 21 darabból álló mikrofilm-sorozatnak az egyik másolati példánya a NARA-ban, egy az USHMM levéltárában (Washington, D. C.), egy az Institut für Zeitgeschichte (München-Berlin) irattárában, egy pedig az Országos Levéltárban található.

Családfa, ifjúság, első világháború, 1918-1919-es forradalmak

Szálasi Ferenc az Osztrák-Magyar Monarchia egyik legfontosabb felvidéki városában, Kassán született 1897. január 6-án. Évekkel később, amikor családfájáról elmélkedett, először azt taglalta, hogy a Szálasi név állítólag ó-perzsa, vagy „perzsa jelentőségű” és jelentése: „a nyáj őrzője, pásztor”. Lehetségesnek tartotta, hogy családja perzsa eredetű, onnan Örményországba menekültek ősei, ott elörményesedtek, majd Románián keresztül jöhettek Magyarországra, és Erdélyben, a mai Szeben megyei Erzsébetvárosban telepedtek le.[38] Második lehetőségként a tiszta örmény származást vázolta Szálasi. Harmadik lehetőségként vetette fel, hogy tiszta magyar családból származik, mely család örmény családokból örmény beütést kapott.[39] 1945 őszén, halálos ítéletére várva, Szálasinak eszébe sem jutott örmény őseit letagadni. Ezzel szemben a „hivatalos” párttörténetnek szánt *Hungarista Napló* Sulyok Dezső kisgazda képviselőről azt állította, hogy 1938 tavaszán „otromba és hamis” módon vádolta Szálasit azzal, hogy örmény származású.[40] Akkoriban a nyilas *Összetartás* is „légből kapott állítás”-nak nevezte Szálasi örmény származását, és kioktatta Sulyok Dezsőt: még ha

[37] BFL-VII-5-c.
[38] Erzsébetváros Medgyestől 20 kilométerre keletre, a Nagy-Küküllő partján fekszik, 1930-ig Ibaşfalău-nak, ma Dumbrăveninek neveznek románul, a 19. század közepén még jelentős örmény kisebbséggel rendelkezett. 1850-ben 2224 lakosából 689 volt örmény, 619 magyar, 488 román és 47 német anyanyelvű volt, ám vallás szerint a görög katolikusok létszáma 817 volt.
[39] BFL-XXV-1-a-293/1946-8536-8537. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 23.
[40] MOL-K750-HN-1-81.

ez igaz is lenne, ezt nem lett volna szabad kifogásolni. Már csak azért sem, mert XI. Pius pápa is kijelentette, hogy az embereket nem szabad származásuk szerint megkülönböztetni.[41] Az *Összetartás* cikkíróját nyilván nem zavarta, hogy lapjában csaknem minden cikkben rendszeresen megkülönböztették az embereket „származásuk szerint", amennyiben az általuk támadottak, bíráltak zsidó származásúak, vagy izraelita vallásúak voltak.

Sulyok Dezső 1938. április 26-án a Képviselőházban okmányokkal bizonyította, hogy az 1700-as évek végén, az 1800-as évek elején Erdély területére Moldvából örmény cigány családok vándoroltak be. Szálasi Ferenc dédapja az első, akiről e néven tudunk, 1758-ban született, és 1830-ban az erdélyi Erzsébetvárosban halt meg. Sulyok az eredeti születési anyakönyvi kivonatok fotókópiáival kívánta bizonyítani, hogy 1825. augusztus 28-án Erzsébetvárosban a moldvai örmény születésű Szálosján Ferenc házasságot kötött a már Erzsébetvárosban született és szintén moldvai örmény családból származó Ripsime (Rebeca) Mechitarennel. Fiúgyermekük volt Szálasi apai nagyapja, Szálasi(y)-Szálosján (Kajetán) Antal, aki 1829. január 18-án Erzsébetvárosban született. Mind a ketten örmény katolikus vallásúak voltak.[42] Szálasi nagyapja Bécsben ismerkedett meg az osztrák Helmreich Juliannával, és 1863-ban házasodtak össze. Amikor Sulyok – tévesen – Szakmárnak említve ifj. Szálasi Ferenc édesanyja apjának családi nevét, és levonta a következtetést: Szakmár[i] János és Krusnyák Anna leánya, Erzsébet, mint neve is mutatja, kétségkívül tót származású, Hubay Kálmán közbekiabált: „Petőfi Sándornál is!"[43] A *Népszava* egyik cikkében azt állította, hogy Szálasinak eredetileg Fleckenstein volt a családi neve. Id. Szálasi Ferenc „180 évre visszamenőleg eredeti okmányok alapján ellenőrizhető adatok" alapján cáfolta a szociáldemokrata napilap egyébként valóban téves állítását.[44] Id. Szálasi Ferenc büszkén idézte fel, hogy az ő apja 48-as honvéd volt, nagyapja, tehát ifj. Szálasi Ferenc dédapja volt az, akitől négy katonatiszt fia közül a legidősebb a keresztnevét kapta.[45] 1938 áprilisában, gyaníthatóan a kormányhoz közel álló erők olyan röpcédulát nyomtattak, amelyen az állt, hogy Szálasi atyja csak törve beszél magyarul, örmény, német-szász családból származik „tehát innen származik fiának immár közismert lángolása a nagynémet germán faj eszméi és politikai propaganda és szervezkedési irányelvek iránt."[46]

---

[41] Sz. n.: Bűnös vagy csak szerencsétlen? Avagy még egyszer a nagy Sulyok. *Összetartás*, 1938. szeptember 11., 4.
[42] „… a moldvai hegyeken átmászott levántei Kajetánnak és Rebekának az unokája" – írta Szabó Dezső Szálasiról. In: Szabó, 1938, 53.
[43] KN-1935-1940-XVIII-39. Sulyok Dezső felszólalása, 1938. április 26. A Sulyok által bemutatott eredeti születési anyakönyvek egy példányát lásd: BFL-XXV-1-a-293/1946-3273-3277.
[44] *Virradat*, 1937. október 25., 9.
[45] *8 órai Újság*, 1937. október 15., 12.
[46] BFL-VII-5-c-7574/1938. Báder István i.

Török András, Szálasi hajdani harcostársa, majd ádáz ellensége, ezekből az adatokból levonta a következtetést: Szálasiban az örmény, cigány, német és tót vér bizonytalan arányban keveredik ugyan, de ereiben egyetlen csepp magyar vér sem folyik.[47] Horthy Miklós ennél megengedőbb volt: szerinte Szálasi örmény, szlovák és német elődöktől származott és „legfeljebb csak negyedrészben volt magyar.”[48]

Török hozzáfűzte: „Az örményeket ugyanis már abban az időben is még a zsidóknál is rosszabb, ravaszabb, kapzsibb és pénzért mindenre kapható nációnak ismerte a világ és ezért mindenütt lenézték és megvetették őket.”[49] Ez nem volt igaz, Szálasinak végeredményben nem sokat ártott, hogy kiderült, hogy milyen sokféle nemzetből, nemzetiségből kerültek ki ősei. Más lett volna a helyzet, ha örmény ősök helyett, mint Imrédy Béla miniszterelnök esetében, legalább egy zsidó dédszülőt tudtak volna politikai ellenfelei rábizonyítani.[50] Hubay Kálmán őszinte felháborodással jelentette ki a Képviselőházban, amikor 18 hiteles másolattal, és 17, eredetiről készült születési és házassági anyakönyvi kivonattal tisztázta Szálasi származását: „A magyar képviselőházban egy magyar szabadságharcos unokáját, egy vaskoronarendes vitéz magyar honvédtisztet, egy vitéz magyar családot, amelynél az apa katona és amely négy katonafiút adott a nemzetnek, ki akarnak zárni a magyar nemzeti közösségből.”[51] Sulyok Szálasi származásával kapcsolatos képviselőházi „akciója” nagyon feldühített néhány nyilas „mozgalmárt”. Május elsején Buruczky József és hét társa a Bazilika környékén déltájban zsidók tulajdonában lévő üzletek kirakatát kövekkel betörték, sőt a Berlini-tér (ma: Nyugati-tér) felé haladó 5-ös villamost is kövekkel dobálták meg. A kövekre„Sulyok”-feliratú cédulákat ragasztottak. Buruczkyt négy hónapi-, Cziffra János hatodrendű vádlottat három hónapi-, vádlott társaikat pedig két és fél hónapi fogházbüntetéssel sújtották.[52]

Szálasi Ferenc apja Bécsben, 1866. február 18-án született, Kassán ismerte meg jövendőbelijét Szakmári János földműves és a szintén „tót”, vagyis szlovák Krusnyák Anna leányát, az 1874-ben született, görög katolikus vallású Szakmári Erzsébetet. Házasságukból öt gyermek, négy fiú (Ferenc, Béla, Károly és Rezső) valamint egy lány (Vilma) született. Ifj. Szálasi Ferenc 1897. január 6-án, délelőtt 10-kor látta meg a napvilágot.[53] Sulyok Dezső egy hiteles anyakönyvi kivonattal azt is be akarta bizonyítani, hogy id. Szálasi Ferenc fia

[47] Török, 1941, 84-85.
[48] Horthy, *Emlékirataim*, 231.
[49] Török, 1941, 85.
[50] Rajniss Ferenc csak magánnaplójában jegyezte föl, hogy Szálasira jellemző „örmény nagyzolás” volt, hogy személye körüli minisztert is kinevezett. (Sipos, 2001, 56. Szombathely, 1945. március 10.)
[51] KN-1935-1940-XVIII-171-173. Hubay Kálmán felszólalása, 1938. május 2.
[52] BFL-VII-5-c-5811/1938. Buruczky József és társai bűnügye.
[53] ÁBSZTL-V-19.430-10-437-440.

születésekor még nem tudott magyarul, és nevét „Franz Szálasi” - ként írta alá. Amikor 1938 őszén Sulyok Dezső rágalmazásért és becsületsértésért beperelte Hubay Kálmánt, a tanúként kihallgatott id. Szálasi Ferenc kijelentette, hogy mint a Monarchia közös hadseregében szolgáló katona, kénytelen volt nevét németesen írni, de már akkor is, vagyis 1897-ben tudott magyarul. Sulyok azt is állította, hogy Szálasi apai nagyapja pontosan meg nem állapítható időpontban, valamikor 1863 előtt önkényesen, bármiféle hatósági engedély nélkül kezdte el használni a „Szálasi” nevet. 1863-ban, amikor Bécsben már vasúti altiszt volt, házasságlevelét már Szálasiként írta alá. Ráadásul bár Szálasi Ferenc nagyapja Magyarországon, Erzsébetvárosban született, de élete nagyobbik részét Bécsben élte le, magyar állampolgárságát tehát az 1897. L. tc. 31. §-a értelmében, erzsébetvárosi illetőségét az 1886. XXII. tc. 10. § - a értelmében elvesztette. Vele együtt veszett el Szálasi édesapja, id. Szálasi Ferenc magyar állampolgársága is, aki ezek szerint osztrák állampolgár volt és maradt élete végéig. A bíróság előtt id. Szálasi Ferenc nem csak azt hangsúlyozta, hogy édesapja Szálasi (Kajetán) Antal részt vett az 1848-1849-es szabadságharcban, hanem azt is, hogy ennek leverése után, büntetésül nyolc évre besorozták az osztrák hadseregbe, így került Bécsbe. Leszerelése után egy osztrák magánvasútnál talált csak állást magának, mert magyar honossága miatt az osztrák államvasutaknál nem helyezkedhetett el. De sem Szálasi nagyapja, sem apja nem veszítette el magyar állampolgárságát.[54]

Id. Szálasi Ferenc nevét következetesen Szálasy-nak írta, és a rangját egyik lakás-bejelentőlapján nyugállományú őrnagyként adta meg. Előfordult, hogy felesége nevét is Szakmáry Erzsébetre „korrigálta”. Sulyok a Képviselőházban több olyan bejelentőlap fotómásolatát is bemutatta, amelyeken ifj. Szálasi Ferenc saját és édesanyja vezetéknevét is „y” – nal írta. Szálasi csak 1937 elejétől írta nevét szimpla „i”-vel, lehet, hogy megtudta, nem jogosult a nemesi származásra utaló betű használatára. Az bizonyos, hogy a Szálasi-család tagjai az idők során többféleképpen írták nevüket. Volt, hogy egy „l” - lel, volt, hogy kettővel, néha y-nal, néha i-vel, csak a „Szálosján” - nevet nem használták soha. Id. Szálasi Ferenc bemutatta atyjának 1916. április 24-én az erzsébetvárosi örmény-katolikus plébános által kiállított születési anyakönyvi kivonatát, amely szerint Szálasi Ferenc nagyatyjának neve nem „Szálosján”, hanem „Szállasi” volt. Belügyminiszteri okmányokkal bizonyította, hogy családi nevük több hivatalos okmányban „Szálasy” - ként, vagy „Szállasy” - ként szerepelt már a l9. század végén. Saját állampolgársági bizonyítványában, mely 1924. június 29-én kelt, neve „Szállasy” írásmóddal szerepelt. Miután vezetéknevének írásmódja a különböző okiratokban

[54] BFL-VII-5-c-3672/a-9452/1938.

eltérő volt, 1930. március 3-án a belügyminiszterhez írott kérvényében kérte családi neve helyes megállapítását. Erre a kérvényére választ nem kapott, így továbbra is jóhiszeműen használta ő is, és gyermekei is a „Szálasy” - nevet. Végezetül id. Szálasi Ferenc bemutatta a bíróságnak a m. kir. honvédelmi miniszter 1920. február 21-én kelt leiratát, melyben őt „őrnagy, építési számvevő tisztként” helyezte nyugállományba. A bemutatott születési anyakönyvi kivonat-másolatok és más okmányok gondos elemzése, valamint id. Szálasi Ferenc tanúvallomásának meghallgatása után a bíróság 1940. február 29-én megállapította, hogy Sulyok „vádjai” közül több nem állta meg a helyét. Nem látta bizonyítottnak a bíróság, hogy Szálasi apai ősei Moldvából vándoroltak volna be Magyarországra; hogy 1897-ben, fia születésekor id. Szálasi Ferenc ne tudott volna magyarul; hogy Szálasi nagyapja, vagy apja még a 19. század második felében elveszítették volna magyar állampolgárságukat, és azt sem, hogy Szálasi nagyapja önkényesen változtatta volna meg nevét Szálosjánról Szálasira. A bíróság szerint id. Szálasi jogosan írta nevét olykor y-nal, és őrnagyként vonult nyugállományba.

Ifj. Szálasi Ferenc honvéd főhadnagyként és miskolci lakosként magyar állampolgársága fenntartására irányuló elhatározását még 1922. április 28-án bejelentette. Állampolgársági bizonyítványát 1926. november 17-én állították ki.[55] Szálasi szülei (valószínűleg az impériumváltás után) Magyarországra költöztek és 1932. augusztus 1-ig Miskolcon, a gróf Apponyi u. 59. sz. alatt laktak. Ekkor a fővárosba költöztek, az V. (ma XIII.) Visegrádi köz (ma Röntgen u.) 6-ba, az 1. emelet 1. sz. lakásba. A lakás éves bérleti díja 1200 pengő volt, és külön konyhával, előszobával, fürdőszobával és éléskamrával rendelkezett. Édesanyja az 1941-es népszámláláskor lakásívükön a „Foglalkozásának tüzetes megjelölése”-rovatba a következőket írta: „háztartásvezető. Katonai szv. aligazgató nyugdíjas özvegye”. A lakásban lámpás rádiókészülék volt, de „távbeszélő állomás”, vagyis telefon nem. Szálasi Ferenc neve mellé a foglalkozás rovatba „magánzót” írtak.[56] A nyilasok kiaknázták Vezérük puritán életmódjában rejlő propaganda-lehetőségeket. Az egyik 1944-es nyilas röplap büszkén említette, hogy Szálasi: „… négy év óta, amióta kiszabadult a börtönből, ugyanabban az egyszerű szürke ruhában jár, hogy nincs se ünnepe, se vasárnapja, mert mindig az országot járja, híveit és szervezeteit látogatja… a mai politikusok között az egyetlen, aki édesanyjával együtt kétszobás lakásban és nem fényes palotában lakik.”[57] Szálasi lakáshelyzete kicsit jobb volt (két szoba-cselédszobás lakásban lakott), ugyanakkor

[55] BFL-XXV-1-a-293/1946-3271.
[56] BFL-IV-1419. j.-357/II. sz. számlálójárás-10. sz. lakásív-V. ker. Visegrádi köz 6. I. em. 1. lakásív.
[57] BFL-XXV-1-a-293/1946-5790. „Miért lettem hungarista ifjú?”-kezdetű nyilas röplap.

rosszabb is (édesanyján kívül még húga is velük élt), mint azt a röplap állította. Fényűzőnek lakáskörülményeit, vagy életmódját még ellenségei sem nevezhették. 1941-ben a Visegrádi köz 6. sz. házban volt egy mészáros-üzlet, egy cipészműhely, és a szuterénben „úri fodrász” is. Ritter Endre izr. vallású okleveles gépészmérnök, műszerész iparosnak a földszinten volt műhelye. Összesen húsz lakás volt a három emeletes, manzárdos házban. Szálasi szomszédjai között találunk reptéri munkavezetőt, honvéd főhadnagyot, és századost, tüzelőanyag kiskereskedőt, nyugdíjast, tisztviselőket és gyárigazgatót is. Utóbbi, Pautzer Sándor István kikeresztelkedett zsidó volt. Szálasiék közvetlen szomszédságában, az I. emelet 3-as számú lakásban lakott Löwi Bertholdné, római katolikus vallású, de zsidónak számító háztartásbeli is. A 4-es sz. lakásban Falus (Fleischer) Jakab postatakarékpénztári zálogházi becsüs és felesége, szintén izraeliták laktak. Rajtuk kívül még a felsőbb emeleteken összesen négy lakásban laktak zsidók.

Lehetséges, hogy meglehetősen változatos népekből álló családfája is érzékennyé tette Szálasit e témakörben. A „vérkeveredés” problematikája élete végéig foglalkoztatta, még a PRO fogságában is kiállt faj-, sőt fajta-nemesítő elképzelései mellett. Szerinte a „gondváni törzs” a magyar nép „törzsfaja”, ezt akarták a nyilasok „megtisztítani” a nordicus, a mediterrán és a sémita „beütésektől”. Egészséges politikát csakis egészséges fajú emberekkel tudott Szálasi elképzelni. Az öt törzsfajtán (az árja, a gondváni, az előázsiai, a néger és az indián) belül lehetséges a fajta-keveredés, míg a törzsfajták közötti vérkeveredés kártékony, káros, fajtarontó, az ilyen egyedek fajtaképe diszharmonikus – hangoztatta Szálasi. Aki büszkén említette meg, hogy ellentétben a német „árjaigazolásokkal”, pártjában „antropológiai, fajbiológiai, fajlélektani vizsgálatoknak” vetették alá az „egyedeket” és 20.000 ilyen vizsgálatot végeztek el. A vizsgálatokat pártrendelettel ő maga tette kötelezővé a tisztségviselők részére és először saját magán végeztette el ezeket, hogy „senkinek semmi elvi kifogása le legyen.” Lehetséges, hogy Szálasi legalább saját pártja vezetői előtt ilyen „tudományos” módszerekkel próbálta igazolni „fajtisztaságát”. Saját „fenotípus-képletéről” annyit mondott a PRO-n, hogy: „keletbalti alapfajiságú, hun-török és dinári beütéssel, harmonikus fajtaképlet, mert mind a három a gondváni alaptörzshöz tartozik.” Szálasi úgy tudta, hogy felesége, Lucz Gizella „fajtaképlete” szerint alapvetően gondváni, de árja beütéssel, tehát diszharmonikus. Saját magát „hibridnek”, feleségét „basztardnak” nevezte.[58] A magyarországi „népfajokkal” kapcsolatban Szálasi a PRO-n feltárta, hogy a háború után15 év alatt ki akarták volna az országból telepíteni a mediterrán, a nordicus és a sémi

[58] BFL-XXV-1-a-293/1946-334. 1945. október 23.

„alapfajiságú” embereket, az összlakosság 10-12 % - át. A mediterrán alapfajiságúak közé sorolta a hegyvidéki Szerbiából betelepítetteket, a nordicushoz a Beszterce-vidéki szászokat, az északi sémitákhoz pedig az örményeket.[59]

Hargitai Zsolt „testvér”, a nyilas mozgalom egyik hivatalos „rasszantropológusa” szerint viszont Szálasi „fajképe egyesíti magában az államalkotó magyarság legkiválóbb faji alkatelemeit.”[60] Az újabb szélsőjobboldali „szakirodalomban” már egyenesen Szálasi származásából is megpróbálják levezetni a nyilas vezér állítólagosan türelmes, körültekintő, realisztikus nemzetiségi politikáját, párhuzamba állítva az ezekben körökben napjainkban nagyra becsült és szintén „nem tisztán magyar származású” Prohászka Ottokár székesfehérvári püspökkel.[61] Szálasit származása miatt még szélsőjobbról is támadták. A „Nagymagyar Mozgalom” hivatalos lapjában 1938 áprilisában őt is név szerint megemlítették Festetich [sic!], Eitner, Meskó, Salló és mások társaságában, mint olyan önjelölt népvezért, aki csak szeretne a magyar nép vezetője lenni, de nem lehet, mert árja, azaz sváb származású. Márpedig a magyar testvéri egység élén csak „ősmagyarokat” tudott Szabó Gyula, a Nagymagyar Mozgalom alapító-vezére elképzelni.[62]

Amit Szálasi családjáról, gyermek- és kamasz-éveiről tudni lehet, az meglehetősen kevés. A Szálasi-család tipikus katona-tisztviselő, kispolgári család volt. A család Kassán, a Raktár u. 7. szám alatt lakott.[63] Apjuk példáját követve a Szálasi-fiúk mind katonai pályára mentek. Tudjuk, hogy ifj. Szálasi Ferenc Hitlerhez hasonlóan rajongásig szerette édesanyját, de a Führerrel ellentétben tisztelte, becsülte szigorú édesapját. Egy nyilas újságírónő szerint 1938-ban Szálasi édesapja „kedves, őszecske öregúr”, vidám, gavalléros társasági ember volt, de: „… konok és kemény és üt, ha kell, ha becsületről van szó.” Szálasi édesanyjáról, akit férjével együtt egyszer egy templomból látott kijönni, Fabinyi Lili a következő leírást adta: „ahogy ott áll, kis, szerény, fehérdíszes kalapjában, ahogy rejtett, de egy egész hosszú életen át beidegzett boldog alázattal les[i] férjeura elhatározását: beüljenek-e a várakozó autóba, oly meghatóan kedves, oly igazán magyarasszonyos, hogy lehetetlen melegen csorduló szív nélkül szemlélni őket.”[64]

Szálasi édesanyjáról mindig nagy szeretettel beszélt, ám az őt nagyon szerető és haláláig támogató édesapját nem sokat emlegette a nyilvánosság előtt. Úgy emlékezett, hogy

[59] Uo. 336. 1945. október 24.
[60] MOL-K814-Mf-X-7076-16.730-60. Dolgos János interjúja Hargitai Zsolttal, d. n., géppel írott másolat.
[61] Gede, 2000, Ungvári, 12-13.
[62] Sz. n.: Vezérek kora. *Talpra Magyar*, 1938 április, 2.
[63] ÁBSZTL-V-19.430-10-437-440. Szálasi Ferenc szlovák nyelvű születési anyakönyvi kivonata és ennek hiteles magyar fordítása, 1938. április 4.
[64] Fabinyi Lili: Bús öregek… *Erzsébeti Hírlap*, 1938. július 20., 2.

édesanyja volt az, aki a [katolikus] hittel őt „keresztül-kasul” átitatta.[65] Gyerekkorában misszionárius, vagy cipész szeretett volna lenni. Szálasi a kőszegi katonai reáliskolában kezdte tanulmányait. Kassán is volt ilyen tanintézmény, szülei őt is, Béla öccsét is mégis a távoli Kőszegre küldték. Ennek Szálasi szerint az volt az oka, hogy a család rossz anyagi körülmények között élt. Mint régi, és szegény katonacsaládból származó fiúk, ösztöndíjat kaptak. Szálasi úgy emlékezett, hogy amikor szülei vonatra ültették, Kassától Kőszegig sírt, de néhány nap múlva beletörődött az új helyzetbe, beleszokott az új közösségbe. Kőszegen atletizált és futballozott, jó góllövő, kemény, az erőteljes játékot kedvelő fiú volt.[66] Majd átkerült a marosvásárhelyi katonai alreáliskolába, onnan pedig Kismartonba, a katonai főreáliskolába. Ennek elvégzése után a kiváló tanulót fölvették a Mária Terézia katonai akadémiára.[67] Szálasi még nem volt 19 éves, amikor 1915. augusztus 18-án megkapta hadnagyi kinevezését és a frontra került. Összesen 36 hónapig szolgált, és csak két hónapig volt távol, amikor súlyosan megsebesült és kórházi ápolásra szorult. Az olasz fronton a gyalogságnál harcolt, előbb század-, majd rohamszázad-, végül a nyugati hadszíntéren, Verduntől északra, a háború utolsó heteiben rohamzászlóalj parancsnok volt.[68] Szálasi később azt állította magáról, hogy sohasem volt benne a „kegyetlenkedés tudatos érzése” és szeme előtt „csak a hősiesség képzete lebegett, sohasem a kegyetlenségé.”[69] Nála két évvel volt fiatalabb jövendő harcostársa, Kovarcz Emil, aki két hónappal múlt 17 éves, amikor a frontra került. Két hónappal később már századparancsnok, majd két évvel később ő is, mint Szálasi, zászlóalj-parancsnok lett. Valószínűnek tűnik, hogy a két ifjú katonatiszt karrierje hasonló alapokon épült. Kovarcz magát „gyerek-tiszt”-nek nevezte, aki „csak úgy tud [a] harctéren eredményeket felmutatni, ha legénysége követi és támogatja. Ezt pedig csak akkor teszi, ha a tiszt valóban törődik vele, vagyis szociális érzékkel bír, ha közöttük él és tényleg velük érez. Igen gyakran ástam velük együtt az árkot. A magyar, román és tót legénységemmel való beszélgetés közben találkoztam először a ’politikával’ azáltal, hogy hallgattam vágyaikat, kívánságaikat és terveiket.”[70] Adolf Hitlerrel ellentétben, akinek 1914 előtt semmiféle

[65] Szálasi Ferenc rendszeresen gyónt, áldozott és évente három napot töltött a Manréza-lelkigyakorlatos házban. Szálasi Károly levele C. A. Macartneyhez, 1958. november 4. Bodleian Library, Oxford, Papers of C. A. Macartney, MSS. ENG. c. 3311. doc. 31., 178.
[66] Szirmai, 1993, 203, 206.
[67] HL-VII-252-Géppel írott, dátum és aláírás nélküli, géppel írott tisztázat, valószínűleg Szálasi egyik testvére által írott négyoldalas „életrajz”. (310. d. 8.)
[68] BFL-XXV-1-a-293/1946-325/a. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 7.
[69] Szirmai, 1993, 203.
[70] BFL-XXV-2-b-4767/1946-42. Kovarcz Emil kézzel írott feljegyzése, 1946 eleje. Kovarcz is komoly katonai kitüntetések büszke birtokosa volt, miként Szálasi: kétszer tüntették ki a IV. o. katonai érdemkeresztt el, az ezüst és bronz katonai érdeméremmel, a Károly csapat-kereszttel, sebesülési éremmel stb.

határozott életcélja nem volt, és értelmet életének csak az első világháború adott,[71] Szálasinak ilyesfajta gondjai nem voltak. Katonacsaládban született, zsenge gyerekkorától katonának nevelték, természetes volt számára, hogy hivatásos katona lesz, és amint erre lehetősége nyílik, harcolni fog.

1938. április 1-jén a Tábla előtt felolvasták a Honvédelmi Miniszter átiratát. Eszerint Szálasi: „Kötelességérzettől áthatott, puritán egyszerűségű, különösen szerény, nagy belső értékű, előkelő életfelfogású, nagy általános és széles katonai ismeretekkel bíró, önképzésén folyton dolgozó, egyenes, nyílt jellemű, víg kedélyű és minden tekintetben kiváló tiszt. Harminchat hónapig volt a fronton, az első tűzvonalban, egyszer súlyosan sebesült. Kitüntetései: III. o. hadidíszítményes vaskoronarend kardokkal, III. o. katonai érdemérem, Magyar katonai érdemérem[72], Károly csapatkereszt, sebesülési érem, Német vaskereszt."[73] A bécsi Kriegsarchivban csak az 1916-os tavaszi-nyári harcokban tanúsított magatartásáért 1917. augusztus 1-jén megkapott „Bronz Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján kardokkal" elnevezésű kitüntetése hivatalos előterjesztése maradt fenn. Eszerint Szálasi Ferenc hadnagy több mint tíz hónapos szolgálatát „kiválóan" látta el. Az 1916. májusi offenzíva idején, majd júniusban „különösen nehéz helyzetekben rendkívüli helytállást tanúsított, az alárendeltjeinek személyes bátorságával mutatva kitűnő példát." Az állóháborúban „kezdeményező készsége és szorgalma" az állások megtartásában a „legelismerésreméltóbb módon" teljes sikerrel tevékenykedett. Szálasi ekkor már az elit-egységnek számító cs. kir. 2. tiroli császárvadász ezredben szolgált, századparancsnoki beosztásban.[74] 1918 márciusától a cs. kir. 168. népfelkelő gyalogzászlóalj 2. századának a parancsnoka volt az olasz hadszíntéren. Rohamzászlóalj-parancsnoki tevékenységéről nem sokat tudunk. 1918. november 6-án gyalogszerrel indultak haza, Bajorország határánál vagonírozták be őket, Salzburgban elvégezte a rohamzászlóalj feloszlatásával kapcsolatos teendőket, majd hazament Kassára. Szálasinak sikerült rohamzászlóalját rendben, fegyelemben együtt tartani, még jó egy hónappal a fegyverszünet megkötése utánig is, ami viszonylag ritkán fordult elő az ekkor már felbomlott Monarchia hadseregében. Szüleihez

[71] Erről részletesen lásd: Kershaw, 2006, 19-88.
[72] Lehetséges, hogy a tudósító nem figyelt eléggé. III. o. katonai érdemkereszt volt, de érdemérem nem, utóbbiból bronz és ezüst fokozatot is adtak, ezt hívták Signum Laudisnak. Ugyancsak nem létezett „Magyar Katonai Érdemérem", volt ezzel szemben „Magyar Koronás Bronzérem". Ezúton is köszönöm Ungváry Krisztiánnak, hogy e pontatlanságokra felhívta a figyelmemet.
[73] *Palotai Kurír*, 1938. április 9. MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-583.
[74] Kriegsarchiv, Wien, Belohnungsakten-Offiziers Belohnungsakten (OBA), Nr. 163058., Qualifikationliste Franz Szálasi, Karton 3425. Köszönöm dr. Balla Tibor alezredesnek, az Osztrák Hadilevéltár mellett működő Állandó Magyar Levéltári Kirendeltség kirendeltségvezető-helyettesének, hogy Szálasi kitüntetési előterjesztését felkutatták és rendelkezésemre bocsátották.

karácsony napján ért. Őt eddig k. u. k. szellemben nevelték, és mint évekkel később nyilas egyetemi hallgatók előtt megemlítette: „… aki ebben a nevelésben részesült, az teljesen elvesztette a kapcsolatot a magyar néppel…. Nem csoda, hogy amikor hazajöttem, 21 évemmel mégis agg voltam.” Amikor a csehszlovák kormány felszólította a tényleges tiszteket és a közalkalmazottakat, hogy január 1-ig nyilatkozzanak, felesküdnek-e az új államra, Szálasi áttelepült Magyarországra. Amikor Kassára bevonult a cseh légió, kényszeríteni akarták, hogy lépjen be a cseh-szlovák hadseregbe, de ő inkább „meglógott”. Magyarországon a hadügyminisztériumban a külügyi futárszolgálathoz osztották be. Még a Tanácsköztársaság kitörése előtt Galíciába küldték, a hadifoglyok istápolására és irányítására. Pénzt vitt ki a magyar hadifoglyoknak egy bajtársával. A hazafelé úton erősen meghűlt, kórházban érte a proletárdiktatúra kikiáltása. A kórházból Miskolcra került egy lópótosztaghoz, és ott is maradt a kommün bukásáig. „A proletárdiktatúra és a Horthy bevonulásával kapcsolatos események mellettem mentek el, anélkül, hogy általános érdeklődésen kívül közelebbről érintettek volna ezek az események.”- vallotta a PRO-n 1945 őszén Szálasi. Fegyelmezetten szolgált a Vörös Hadseregben is, valószínűleg a Galíciában szerzett betegségéből lábadozott Miskolcon, ezért nem került a frontra.

Az útkeresés évei, 1920-1930

A proletárdiktatúra bukása után is megtartották a hadseregben, mert sokszorosan kitüntetett háborús hős volt és azért is, mert nem voltak forradalmi „bűnei”. Mezőkövesdre küldték, itt a nemzetőrséget szervezte meg a román megszállók engedélyével és fennhatósága alatt. Fél évig volt Mezőkövesden, majd Gyöngyösre került, a vadász-zászlóaljhoz, mint hajdani császárvadász. Szálasi úgy emlékezett, hogy számára 1919 után: „Nehéz és keserves esztendők következtek. De valami furcsa véletlen mentett meg a jövő számára és sikerült megismernem: mi az én magyar hazám, mi az én magyar népem és mi az én magyar földem. Egy ideig Pesten voltam. Kevés olyan elkeseredett ifjú test és lélek kóválygott akkoriban itt az ország fővárosában, mint akit abban az időben hívtak Szálasi Ferencnek.”[75]

Mivel hivatásos katona volt, „kóválygása” csak korlátozott lehetett és hamar véget is ért. Főhadnagyként készült a hadiiskolai felvételi vizsgára, Miskolcon szolgált a 13. honvéd gyalogezredben. Szabad idejében az Avas-hegyen, a szabad természetben tanult, a *Hungarista Napló* szerint „megszakítás nélkül tanul, könyvből és az életből”. 1921-ben jelentkezett a

[75] *A Nép*, 1942. május 21., 1. Szálasi Ferenc előadása nyilas egyetemi hallgatóknak.

Hadiakadémiára, ahová 1923-ban vették fel. Állítólag ekkor számította ki, hogy ha egy háború kitörése után a munkásság csak tíz napon keresztül sztrájkba lépne, a hadseregnek négy héten belül le kellene tenni a fegyvert. Ebből vonta le a következtetést, hogy a munkáskérdéssel kell foglalkoznia azért, hogy majd megakadályozhassa, hogy a munkás „bér, vagy eszmei kérdések miatt ne térjen a nemzetre veszedelmes és halálos utakra."[76] Az 1921-1923. közötti éveket tanulással töltötte, szociológiával foglalkozott, elolvasta a Kommunista Kiáltványt, Marx *Tőké*jét (német eredetiben), Kautsky magyarázó szövegeivel. „Marx tanulmányozása azt a meggyőződést érlelte meg bennem, hogy az életnek csak bizonyos szektorát fogta meg és eszméje nem teljesen életet átfogó."-mondta később.[77] A népbíróság előtt szűkszavúan már csak annyit mondott, hogy 1922-től tanulmányozta a „magyar nép és nemzet történelmét, területének földrajzát, népének néprajzát… és ezen kívül természetesen ideológiai és szociológiai munkákat is" olvasott.[78]

Szálasit 1924-ben soron kívül századossá léptették elő, majd a hadiiskola elvégzése után Sopronba került, hogy a tüzérséggel is megismerkedjen. 1925 decemberében került a vezérkarhoz, a Honvédelmi Minisztérium VI/4. osztályára, amely a vezérkari személyi ügyekkel és a tábornoki és vezérkari továbbképzéssel foglalkozott. A továbbképző alosztályra osztották be. Itt ismerkedett meg több olyan tiszttel, főtiszttel, akik később katonai és/vagy politikai karrierje során sokat segítettek neki. Egyik hivatásos katonatiszt híve volt Andreánszky Jenő, aki emlékirataiban leszögezte, hogy: „Szálasi Ferenc rendkívül képzett vezérkari tiszt volt. Vezérkari bajtársai körében, különösen évfolyamtársai közül sokan egyetértettek elgondolásaival és támogatták őt, mikor kivált a honvédségből. A nem vezérkari tisztek között is sok híve volt."[79] Szálasi 1921-1930. között különösen sokat foglalkozott a magyarság földrajzával, néprajzával, nyelvi felépítésével és történelmével. Mint egyik híve, Kőfaragó-Gyelnik Vilmos később állította: „A nemzetiszocializmus magyar gyakorlatának eszmerendszere alkotójának, Szálasi Ferencnek agyában már az 1919. évi kommunista uralom bukása után, a honvédségnél teljesített tényleges katonai szolgálata alatt kicsírázott."[80] Szálasi azt mesélte menyasszonyának, Lucz Gizellának, hogy a vezérkari iskolában egy előadáson hallotta, hogy Somogy megyében, az egyik leggazdagabb megyében nem az egyke, hanem az

[76] HL-VII-249-HN-1-6. (231. d.)
[77] BFL-XXV-1-a-293/1946-320. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 5.
[78] Uo. 840. (1946. február 6.)
[79] HL-VII-249 (230. d.) Andreánszky Jenő: Az 1944. október 15. és előzményei. Géppel írott tisztázat, 4.
[80] MOL-K814-Mf-X-7076-16.723-5.

egyse uralkodik. Ekkor kezdett el gondolkodni, hogyan lehetne ezt a kérdést megoldani, ezért lett végül politikus.[81]

Lehetséges, hogy menyasszonya nem pontosan emlékezett erre a döntő pillanatra. Szálasi 1936 végén azt mondta, hogy ő Somogyi Endre vezérkari százados egyik előadásán hallotta, hogy Dél-Magyarországon olyan méreteket öltött az egyke, hogy már az újonc-sorozást is veszélyezteti. Somogyi mellett Schweitzer István vezérkari őrnagy és Dálnoki-Kovács Gyula nyugalmazott kereskedelmi államtitkár előadásai gyakoroltak rá mély benyomást. Schweitzer őrnagytól azt hallotta, hogy a következő háború totális lesz, és csak azok a nemzetek indulhatnak reményekkel a küzdelembe, ahol a fronton harcoló hadsereg mögött egységes nemzeti alapon álló tömegek vannak. Dálnoki-Kováts államtitkártól pedig Magyarország energia- és anyaggazdálkodásáról hallott érdekes fejtegetéseket.[82]

Nem tudjuk pontosan, hogy a m. kir. honvéd vezérkarban Szálasi és bajtársai milyen tartalmú képzésben részesültek az 1920-as években. Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök 1943 nyarán hosszabb tanulmányában élesen bírálta a vezérkari képzést, melynek legfőbb hibáját, „feltűnő hátrányát" abban látta, hogy a Hadiakadémián tanítják a „felsővezetést, sőt az államvezetést is a maga politikai, gazdasági és szociálista tudományaival együtt. Ezen tudományok elsajátítását vizsgákkal ellenőrizzük és osztályozzuk." A „felsővezetési", sőt az „államvezetési" ismeretek tanulása a vezérkari tiszti kiképzés rovására megy, és azzal a következménnyel jár, hogy maga a tiszti mesterség „háttérbe szorul és elveszti elsőrendű jelentőségét." – állapította meg Szombathelyi. A vezérkari főnök ennek tulajdonította, hogy sok fiatal vezérkari tiszt politikai karriert akar, miniszter, főképp miniszterelnök, „vagy valami gazdasági csúcsminiszter" szeretne lenni, aki a „többieknek diktál". Így alakult ki már a K. u. K. hadsereg sok fiatal, gyenge képességű és jellemű tisztjében a „primadonna hajlam". Ezek a „kiképzett beképzeltek" eltávolodnak a katonai mesterségtől, államvezetési problémákkal foglalkoznak, írta Szombathelyi, hozzáfűzve: „miután ehhez sem érettségük, sem képzettségük nem elég, egyszerűen politizálnak." Mivel semmihez sem értenek igazán, merészen és felelőtlenül minden problémához hozzá mernek szólni, pongyolák és felületesek. Szombathelyi jelentősen megreformálta a vezérkari tisztek kiképzését. A képzés idejét három évről kettőre csökkentette, és kiiktatta a felsővezetéssel és államvezetéssel kapcsolatos tantárgyakat. Az eredményben biztos volt: „aki ezen a vonalon lesz kiképezve, az nem lesz kiképzett felsővezető, sem államvezető, de jó vezérkari tiszt lesz… Nem lesz nagyon tudós,

[81] Lucz-interjú-52. Ezúton is köszönöm Ungváry Krisztiánnak, hogy a Lucz-interjú géppel írott kéziratát a rendelkezésemre bocsátotta. Az interjú valószínűleg 1988-ban készülhetett.
[82] *Összetartás*, 1936. december 26., 11.

de nagy kételyei sem lesznek és így nem lesz cinikus. Nem lesz okoskodó negatív ember, hanem cselekvő katona lesz."[83] Kádár Gyula, Szálasi kortársa és katonatársa emlékirataiban szintén lesújtó képet fest a K. u. K. különféle katonaiskolákról, melyek tanárai szerinte a „látszatműveltség terjesztő apostolai" voltak. A katonai alreáliskolákban, hadapródiskolákban, a katonai akadémiákon nem voltak könyvtárak, önképzőkörök, a jövendő katonatisztek semmit sem tanultak „az égető nemzeti és társadalmi problémákról, nem is beszélve arról, hogy munkáskérdés, szocializmus soha szóba sem került."-írta Kádár Gyula.[84]

Szombathelyi és Kádár kritikája szinte tökéletesen illik Szálasira. „Okoskodó, negatív ember" volt, aki azt hitte magáról, hogy ért a közgazdaságtanhoz, a filozófiához, képes kidolgozni az új magyar állam alkotmányát, és főleg azt hitte el, hogy alkalmas az állam vezetésére. Ez a meggyőződése fokozatosan erősödött benne, bár az 1920-as évek végén még maga sem tudta, hogy politikai pályára fog lépni. 1929-ben három hónapra kiküldték Párizsba, tanulmányútra. A *Hungarista Napló*ban fontosnak tartotta megemlíteni, hogy nyelvtanárnőjének már bemutatkozáskor megmondta, hogy azért jött Párizsba, hogy megtudja, hogy miért gyűlöli annyira a franciákat. Búcsúzóul pedig azt vágta az Institut du Panthéon nyelvtanárnője fejéhez, hogy most már tudatosan tudja, hogy a franciák „mindenkit, aki nem francia, piszkos idegennek tekintenek…", ezért gyűlöli őket.[85] Ezek után rövid időre Debrecenbe vezényelték, a 11. gyalogezredhez, csapatszolgálatra. Lakcím „kijelentő lapja" szerint 1930. április 23-án költözött a budapesti IX. kerületi Koppány u. 7. szám alól Debrecenbe, a Hatvan utca 50. sz. házba.[86] Már 1930 nyarán visszakerült a fővárosba és a budapesti 1. vegyesdandár vezérkari osztályának vezetője lett. Itt két évig szolgált.[87] Kitűnően tudott németül, és folyékonyan beszélt franciául is.[88] Az 1. hadtest-parancsnokság iratai között alig találunk Szálasyval (ekkoriban még így írta a nevét) kapcsolatos dokumentumokat. 1932. január végén egy hétre ágynak döntötte jobb arcélének kötőszövet-gyulladása.[89] Május 1-től, kétévi szolgálat után áthelyezték a Honvédelmi Minisztériumba. Ebből az alkalomból

[83] BFL-XXV-1-a-293/1946-7091-7112.
[84] Kádár, 1978, 27-29.
[85] HL-VII-249-HN-1-6. (231. d.)
[86] BFL-XXV-1-a-293/1946-3291.
[87] Uo. 325/b. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 7.
[88] 1937. november 25-én Szálasi másfél órás interjút adott dr. Garret Ackersonnak, a budapesti amerikai követség másodtitkárának és egy Williams nevű szintén amerikai újságírónak. Mivel ő nem tudott angolul, a társalgást francia nyelven folytatták. Összefoglaló jelentésében dr. Ackerson nem tett megjegyzést Szálasi francia tudásával kapcsolatban, viszont hosszan, többször is idézte Szálasi gondolatmeneteit, amelyeket ezek szerint Szálasi franciául is érthetően tudott kifejteni. NARA-RG-59-M1206-864-1-761-768. N. 894. Távirat a budapesti amerikai követségről a Külügyminisztériumba, 1937. december 3.
[89] Ezúton is köszönöm Szakály Sándornak, hogy ezekre az iratokra felhívta a figyelmemet.

dicséretben részesítették. Külön kiemelték „kivételes tudását”, „lankadatlan szorgalmát” és „meleg bajtársiasságát”, mellyel „elöljárói teljes elismerését és bajtársai őszinte szeretetét és tiszteletét vívta ki.”[90]

Szálasi 1927-től kezdve udvarolt Lucz Gizellának, aki 1910-ben költözött édesanyjával a IX. Koppány u. 7. földszint 1. sz. háromszobás lakásba. Évi 900 pengő eszmei bérértékűre becsülték tulajdonukat, melyhez egy gépműhely is tartozott. Utóbbinak Bodnár Lajossal özv. Lucz Ferencné társtulajdonosa volt. Bodnár feleségével és fiával, valamint menyével és unokájával élt saját háromszobás lakásában ebben a földszintes házban.[91]

Szálasi Ferenc és Lucz Gizella megismerkedésének romantikus történetét özvegye jó fél évszázaddal később egy újságírónak elmesélte. 1927. május 15-én, az ottrantói ütközet emlékére a folyamőrség bált adott, ahova sógora, Kati nővérének a férje, Weniger László őt is elvitte. „A másik asztalnál ült egy nagyon csinos férfi, nem folyamőr, hanem vezérkari. Levette a kalapját és én néztem, jaj, de gyönyörű ez a férfi, bronzba kéne önteni a profilját. És ő átnézett hozzánk és fogta a poharát és átköszönt, én meg vissza neki.”[92] A mind a kettőjük számára fontos napról Szálasi utolsó börtönnaplójában följegyezte: „1927. május 15-én ismertem meg édesasszonyomat az úgynevezett ottrantói emlékünnepen, a ’lavorcsőszök’ – értsd: folyamőrök – laktanyájában.”[93]

Lucz Gizella halálosan beleszeretett Szálasiba. Évtizedekkel később is még egy bakfis rajongó imádatával említette, hogy Szálasi olyan karcsú volt, mint egy nő, „… át lehetett fogni a derekát. Szép, magas homloka volt, gyönyörű metszésű orra, nagyon szép férfi volt.” Lucz Gizella úgy emlékezett, hogy Szálasi féltékeny, szerelmesét kisajátítani, magához láncolni akaró férfi volt. Még abba is beleszólt, hogy jövendőbelije milyen ruhát csináltat magának. „Hála Istennek, jó ízlése volt!” - jegyezte meg özvegye. Szálasi nem szeretett táncolni, ezért 1927-től Lucz Gizella sem táncolhatott, mert azt nem tűrte, hogy menyasszonya más férfival táncoljon.[94]

Szálasi, a fegyelmezett katona, rögtön közölte szerelmével, hogy a munkaköréről semmit se kérdezzen. Ugyanezt mondta később is, amikor politizálni kezdett – jegyezte meg, érezhető keserűséggel, de megértően Lucz Gizella. Szálasi megtiltotta, hogy bármiféle hivatalos ügye iránt érdeklődjön. Miután pedig a politikusi pályára lépett, közölte vele, hogy azt az órát, amelyet naponta vele tud tölteni, „teljesen politikamentesen” kívánja eltölteni.

[90] Uo. 3728.
[91] BFL-IV-1419. j. Az 1941. évi népszámlálás i. 826/a. számlálójárás-1. és 2. sz. lakásív-IX. ker. Koppány u. 7.
[92] Lutz-interjú-kézirat, 4.
[93] BFL-XXV-1-a-293/1946-8589. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. november 2.
[94] Lucz-interjú-6, 7, 10, 12-14, 39, 48, 51, 125.

Szálasi édesanyjáról, „Erzsi mamáról” Lucz Gizella azt állította, hogy magas, fehér bőrű, ősz asszony volt, és két gyönyörű fekete szeme csak úgy ragyogott, amikor gyerekei, „Ferenc, Vilma, Béla, Károly és Rudi” is mellette voltak. Szálasi édesapját hirtelen haragú öregúrnak, édesanyját pedig nagyon erélyesnek írta le. Saját magáról csak annyit árult el, hogy a Teleki Blanka felső női kereskedelmi iskolát végezte el, zongorázni is tanult, később magántanítványai is lettek, akiknek zongora-órákat adott. Szálasi 1929-ben Párizsból 16 oldalas szerelemes leveleket írt menyasszonyának, akit „kislánykámnak” hívott. Lucz Gizella, meglehet a megszépítő messzeségbe révedve, azt állította, hogy Szálasinak 3000 darabból álló könyvtára volt, főleg tudományos, és történeti könyvek, ezeket részben a Koppány utcában, részben a Visegrádi közben, édesanyjánál tartotta.[95] Szálasi műveltségéről csak menyasszonya nyilatkozott elismerően. A hajdani harcostárs, Szálasi egyik lelkes propagandistája, Fiala Ferenc emlékezete szerint, amikor Szálasi 1941 elején az ő lakásán járt, és a könyvespolcon megpillantotta Ady Endre és Szabó Dezső munkáit, azt a megjegyzést tette, hogy „ezeknek el kell tűnni a magyar irodalomból”. József Attiláról pedig azt mondta, nyilván a költő öngyilkosságára célozva: „Én már akkor láttam, hogy ilyen vonatkozásban ferde a felfogása.”[96] Szálasi saját emlékezete szerint az Újszövetség mellett az *Ember tragédiájá*-t, Maeterlinck műveit, és más regényeket olvasott. A másik véglethez sorolta a Nick Karter-típusú detektív-ponyvákat. Mint évekkel később felidézte: „… amikor erős mozgalmi életet éltem, minden csütörtökön megjelentem a Lipót körút [ma: Szent István körút-KL] végén lévő újságárusnál és gyorsan megvásároltam az éppen akkor megjelent 28 filléres regény legújabb példányát… Esténként legalább félóra hosszat olvastam ezeket a regényeket, ezeket a hihetetlen baromságokat, cowboy-regényeket, detektív-históriákat, addig olvastam, míg el nem aludtam.”[97] Utolsó fogságában, az Andrássy út 60-ban, majd a Markó utcai fegyházban is szép számmal olvasta (az Újszövetségi Szentírás mellett) ezeket a ponyva-regényeket, A. J. Cronin, William Humbold, John Train és társaik műveit.[98]

Lucz Ferencné saját népbírósági tárgyalásán közölte, hogy sem ő, sem leánya nem volt, nem is lehetett a Nyilas Párt tagja, politikával sem foglalkozhattak, „ezt Szálasi kifejezetten megtiltotta.”[99] Házasságkötésük elhúzódásának Lucz Gizella szerint eleinte anyagi okai voltak. Udvarlójának, aktív vezérkari tisztként 100.000 pengő kauciót kellett

[95] BFL-XXV-1-a-2464/1945. Szálasi Ferencé, sz. Lucz Gizella vallomása a PRO-n, 1945. július 23.
[96] ÁBSZTL-V-101.578. Fiala Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 11.
[97] Szirmai, 1993, 214.
[98] BFL-XXV-1-a-293/1946-8883. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, kb. 1946. március 10.
[99] BFL-XXV-1-a-2464/1945. Lucz Ferencné vallomása a népbíróság előtt, 1945. november 22.

volna letennie.[100] Később pedig a „politikai küzdelmek folytán a nyugdíját is elveszítette”, a párttól pedig nem fogadott el semmit. 1940 után lakást és kosztot édesanyjától kapott, aki férje őrnagyi nyugdíjából élt, és akit a másik három katonatiszt fia is segélyezett.[101] Szálasit bírói ítélet fosztotta meg őrnagyi rangjától és nyugdíjától, viszont menyasszonya szerint más oka is volt annak, hogy nem házasodtak össze, és nem lett gyerekük. Szálasi állítólag azt mondta, hogy nem teheti tönkre egy gyerek életét, akivel senki sem fog barátkozni, mert az apját felakasztották. Minden bizonnyal már 1946 után kitalált magyarázatról van itt szó. Szálasi félt, hogy ellenségei, mint Romániában Vasgárda vezetőit, meggyilkolhatják, de attól nem tartott, hogy a Horthy-rendszerben őt rendes bírói úton halálra ítélhetik. Ráadásul az interjú további részében Lucz Gizella azt is megemlítette, hogy Szálasi, amikor megtudta, hogy belépett a nyilas pártba, megparancsolta neki, hogy lépjen ki, mondván: „nem tűröm, hogy maga politizáljon!” Amikor erre menyasszonya megkérdezte, hogy neki a nyilas államban milyen pozíciót szán, Szálasi azt felelte: „A legnagyobbat, a gyermekeim anyja lesz.”[102]

1935 után Egerben az a pletyka járta, hogy Szálasinak volt a városban egy zsidó szeretője.[103] Otto Winkelmann úgy értesült, hogy Rajniss állítólag megzsarolta Szálasit egy olyan fényképpel, amelyen a zsidó szeretőjével volt látható.[104] A pletykának lehetett némi valóság alapja: Szálasinak valóban volt (lehetett) Egerben szeretője. 1945-ben az egri népügyészségen feljelentették M. J-nét. Azzal vádolták, hogy Szálasi szeretője volt, és a nyilas pártnak 10.000 pengőt adományozott. Sőt, állítólag egyszer azt mondta, hogy ha majd Szálasi felesége lesz, „meg fogja mutatni 24 óra alatt, hogy kell a zsidókérdést megoldani”. A népügyészség a vizsgálatot vádemelés nélkül lezárta, mivel csak azt sikerült kideríteni, hogy M-né és Szálasi között „szorosabb kapcsolat, feltehetően szerelmi viszony állott fenn.” Azt azonban nem sikerült bizonyítani, hogy M-né Szálasi „politikájában is részt vett volna.” A gyanúsított csak azt ismerte el, hogy őt Szálasihoz „régi barátság” fűzi és amikor Franciaországba ment tanulmányútra, 1000 (egyezer) pengőt adott neki kölcsön. Szálasi ebből az összegből csak 500 pengőt fizetett vissza, annak ellenére, hogy többször is volt nála „vacsorán”.[105] Lehetséges, hogy e pletyka egyik változata jutott el a *Világ* szerkesztőségébe

[100] Szálasi, már hatalomra jutása után, külön rendeletben törölte el a házassági óvadékot, sőt a menyasszony származásának külön vizsgálatát is.
[101] BFL-XXV-1-a-293/1946-347. Szálasi Ferencné, sz. Lucz Gizella kihallgatása a PRO-n, 1945. július 23.
[102] Lucz-interjú-68-69, 102.
[103] Lajos Tamás professzor szíves szóbeli közlése alapján, 2007. december 16. A professzor úr édesapja neves fül-orr-gége szakorvos volt Egerben, ő úgy tudta, hogy Szálasi szeretője akkor élvezett el, ha aktus közben partnere megharapta az orrát.
[104] BFL-XXV-1-a-293/1946-7987. Otto Winkelmann feljegyzése, 1945. november 8.
[105] HML-XXV-5-426/1945. M. J-né i.

még 1946 elején. Eszerint Szálasi Sajószentpéteren beleszeretett volna a zsidó Stein-család Mária nevű lányába, sőt még a kezét is megkérte. Szálasiról még azt is állította a *Világ* informátora, hogy szerelme kedvéért hajlandó lett volna lemondani tiszti rangjáról, de ekkora áldozatot Stein Mária nem fogadott el „szerelmesétől". Szálasi szerelmes leveleit és „Ferid"-aláírású fényképeit Stein Mária Auschwitzba hurcolása előtt elégette.[106] Szálasi maga azt állította, hogy 1927-től, amikor menyasszonyát megismerte, egészen 1938-ig „absztinens" életet élt, vagyis nem volt szeretője.[107] Mivel nem azt mondta, hogy hűséges és természetesen szintén katolikus menyasszonyával még házasságkötésük előtt szexuális kapcsolatra lépett, erős a gyanú, hogy a jövendő „Nemzetvezető" akaraterejét időnként legyőzte a testi vágy és „bűnbe esett". Talányos az 1938-as év is, ameddig Szálasi, legalább is saját bevallása szerint, 1927-től szerelmi-szexuális téren „absztinens" életet élt. Mint majd azt később bemutatjuk, ebben az évben Szálasit többször is bíróság elé állították, majd augusztusban jogerősen elítélték és a szegedi Csillag-börtönbe zárták. Rendőri felügyelet és valószínűleg megfigyelés, ellenőrzés alatt is találhatott alkalmat arra, hogy magánéletet (is) éljen. Hevesi Éva úgy tudta, hogy Szálasinak barátnője (szeretője) lakott a Hollán u. 10-ben, valahol a legfelső emelet tájékán.[108] Ha a lehetséges barátnők sorából kizárjuk a házban lakó férjezett asszonyokat, az izraelita vallásúakat, a cselédeket és a szakácsnőket, leginkább „gyanúsnak" R. E. hajadon (1907) tűnik. Ő albérlő volt Dr. Nagy (Reich) Ignác volt ügyvéd (izr.) és felesége kétszobás (egy utcai, egy udvari) lakásában (V. em. 1.). Római katolikus vallású, ráadásul francia anyanyelvű volt, 1931 óta élt Budapesten és 1939-től a Hollán utcában (ahol Szálasi 1935-től 1938-ig lakott). Foglalkozása szerint lapkiadói tisztviselő volt.[109]

Azt szinte kizártnak tarthatjuk, hogy Szálasi, a mélyen hívő katolikus szintén katolikus menyasszonyával házasságkötésük előtt szexuális kapcsolatot létesített volna. Azt biztosan tudjuk, hogy a maga módján őszintén, szerelemmel szerette Lucz Gizellát. Viszont mint egészséges férfi, talán nem tagadott meg magától minden földi örömöt. A kérdés, azt is mondhatnánk, hogy természetes módon, első fogsága idején is foglalkoztatta. „Szerelmi kaland nincs. Nemi kaland van. Nemi élet egyáltalán nem jelent szerelmi életet, nem egyenlő, nem egyenértékű vele. A nemi élet csupán egyik része a szerelmi életnek, az anyagi, testi része. Erkölcsi és szellemi része is van, melyekkel a legkevésbé törődnek az emberek." –

[106] K. A.: Szálasi nem volt mindig antiszemita… *Világ*, 1946. február 17., 5. Köszönöm Vámos Györgynek, hogy e cikkre felhívta a figyelmemet.
[107] Szirmai, 1993, 228.
[108] Sújtó László: „A magyar zsidók askenázik. Beszélgetés Hevesi Évával" *Magyar Szemle*, 1993. április, 377-387. idézett rész: 379. Köszönöm Katona Ferencnek, hogy felhívta figyelmemet erre az interjúra.
[109] BFL-IV-1419-j-347-I-V. Hollán u. 10.

fogalmazta meg börtön-naplójában.[110] Talán önmagát, esetleg háborgó lelkiismeretét is megnyugtathatta, hogy nem „szerelmi”, csak „nemi” kapcsolatba bonyolódhatott. Nem lehetetlen, hogy ezzel a „magánéleti” gondjával küzdve írta börtön-naplója egy másik helyén: „Vannak bűnök, melyeket elkövettem és nem fogok megbánni soha. Sőt: újra elkövetném.”[111] Szálasi e megjegyzése mellé még odaírta: „Ezekiel Könyve 33.” A próféta a hivatkozott részben arról szól, aki elhagyta bűnét és a törvény és az igazság szerint jár. Neki megbocsát, mondván: „Elkövetett bűnei közül egyet sem rovok fel neki. A törvényhez és az igazsághoz szabta tetteit, azért tehát élni fog.” Szálasiról az egyik nyilas újságíró hatalomra jutása után nem sokkal azt írta: „Egy évtizeden keresztül tartó harca során támadások ezrei érték, de még ellenfelei sem merészkedtek el odáig, hogy magánéletébe bármiféle foltot hazudjanak bele. Ennek egész egyszerűen az volt az oka, hogy Szálasi Ferencnek – amióta rálépett a népéhez vezető útra – nem volt magánélete. Élete egyetlen szakadatlan munka.”[112] Ha mindaz igaz, amit a fentiekben Szálasiról leírtunk, akkor erős fenntartásokkal kell kezelnünk a nyilas lap állítását. Szálasinak volt magánélete, sőt rendszeresen, éveken keresztül, több nővel megcsalta menyasszonyát, de erről kevesen tudtak. Nem „bukott le”, a bulvársajtó nem írta meg még Hollán utcai látogatásait sem, pedig 1940 után már híres, sőt hírhedt politikus volt. Bizonyos, hogy ha kiderül, hogy a buzgó katolikus Szálasi folyamatosan csalja hűséges menyasszonyát, az ártott volna a puritán, erkölcsös életet élő politikusi hírnevének.

A honvéd vezérkartól a pártalapításig, 1931-1935

Amikor Szálasi az 1930-as évek elején elkezdett azon töprengeni, hogy politikai pályára lép, már számos szélsőjobboldali párt és mozgalom létezett Magyarországon. Az 1928-ban alapított Nemzeti Szocialista Pártot az antiszemita Bartha Miklós Társaság tagjai alapították. Ismertebb, nevesebb tagjai Ráttkay Kálmán újságíró, Könyves Tóth Kálmán író, Csomós Miklós ügyvéd voltak, a párt elnöke pedig Szász Béla történész volt.[113] A főleg értelmiségi körökben népszerű pártalakulat nem jutott el a tömegekhez, különösebb tömegpropagandát nem tudott, nem is igen akart kifejteni. Jelentősebb tömeget először Böszörmény Zoltán kaszáskeresztesei tudtak mozgósítani az 1930-es évek elején.

Böszörmény Zoltán is régi, kipróbált ellenforradalmár volt, a MOVE tagjaként Gömbös híve lett. 1931-ben alapította meg a Nemzeti Szociálista [sic!] Magyar Munkás

[110] Csifféry, 1997, 204. (1940. május 16.)
[111] Csifféry, 1997, 105. (1939. június 3.)
[112] Toll Péter, dr.: Nép és Vezér. *Összetartás*, 1944. október 20., 7.
[113] Kovács: *Sombor-Schweinitzer feljegyzése*, 40.

Pártot. Böszörmény eleinte csak másolta a német nemzeti szocialistákat. Lefordította és kiadta az NSDAP programját, barna ingbe öltöztette rohamosztagosait, a pártja jelvényének a horogkeresztet választotta.[114] Böszörmény programjának integráns része volt az irredentizmus, kaszáskeresztes rohamosztagosai arra esküdtek, hogy ha kell, fegyverrel szerzik vissza a Nagy-Magyarországtól elcsatolt területeket.[115] Kiadta a „Nemzeti Szociálista Kiáltvány" című programot, és „*Nemzeti Szociálista*" címmel újságot is indított. Elsősorban Adolf Hitler sikerei inspirálták, 1931-ben Németországban járt, Münchenben találkozott Hitlerrel is. Mozgalmi kiáltásuk az „Éljen Böszörmény!" volt, „római", vagyis olasz fasiszta és német náci köszöntéssel. Hitler hatalomra jutása után, 1933 őszén Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter rendeletben betiltotta a „horogkeresztes-jelvény viselését, vagy bármely formában való használatát", arra hivatkozva, hogy ez idegen állam hivatalos jelvényének minősül.[116] Ezután Böszörmény az ún. kaszáskeresztet használta, mely két keresztbe tett kasza volt[117], utalva ezzel a mozgalom agrárius jellegére. Nemcsak a zsidósággal, és annak elsősorban nagytőkés rétegével álltak szemben a „kaszások", hanem szinte kommunisztikus követeléseikkel az arisztokrata nagybirtokossággal, valamint vallásos megnyilvánulásaikkal (mely az alföldi szegényparasztság körében tért hódító újprotestáns felekezetek hagyományát követte) a hagyományos keresztény felekezetekkel is. Böszörményben hívei egy politikai messiást, az „új Dózsát" látták." Böszörmény minden támogatóját kiszorította a pártjából és politikailag elszigetelődött. Radikalizálódását a hatalom sem nézte jó szemmel, és mikor 1936. május 1-jére „állampuccsot" szervezett, részint annak dilettantizmusa miatt is, a karhatalom erőszakkal oszlatta szét híveit. Böszörményt több hívével együtt letartóztatták. A „vezért" 32 havi börtönre ítélték az 1937. október 17-20-i perben, és pártját is betiltották. Híveinek többsége más nemzeti szocialista pártokhoz csatlakozott.[118]

Szinte vele egy időben indította el pártja és mozgalma szervezését az akkor már ismert politikus, parlamenti képviselő, Meskó Zoltán, aki kezdetben tárgyalt Böszörmény-nyel a két párt összefogásáról, de végül önálló párt megalapításáról döntött. Meskó Hitler-bajuszt

---

[114] Hubay Kálmán találó megfogalmazása szerint: „Böszörmény Zoltán naiv mozgalma sok jó szándékú embert gyűjtött maga köré 1932-ben, a mozgalom azonban belső tartalom nélkül csak a német külsőségek lemásolásában állott." Hubay Kálmán: A nemzeti szocializmus története, röplap, kb. 1940 vége-1941 eleje. BFL-VII-5-c-10798/1941.

[115] Tóth Lajos tanúvallomása a mezőtúri járásbíróságon, 1936. október 28. BFL-VII-5-c-6720/1938.

[116] BM 145.500/1933. (Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, 1933. szeptember 6.) *MRT*, 67. évfolyam, 2330-2331. Hivatalosan a Harmadik Birodalom zászlója a nácik lobogója (vörös alapon fehér kör, benne a horogkereszt) csak 1935. szeptember 15-én lett, de 1933 tavaszától, az egypárt-rendszer megteremtésétől kezdve az állami ünnepeken, felvonulásokon már csak az NSDAP jelvényeit és zászlóit használták.

[117] Jelvényükön középen, ahol a két kasza keresztezte egymást még egy halálfej is volt. BFL-VII-5-c-6720/1938. Böszörmény Zoltán és társai i.

[118] Böszörmény mozgalmáról részletesen lásd: Szakács, 1963, 52-53.

növesztett, barna inget húzott és természetesen a horogkeresztet is átvette német példaképétől. Meskóék viseltek először zöld inget, egymást „Bátorság!”-gal üdvözölték és az igen németesen hangzó „Néptárs” helyett megszólításként a „Testvér” - t használták. A nyilasok mind a zöld inget, mind a „Testvér” - megszólítást átvették Meskóéktól. A nyilas köszöntés viszont a „Kitartás!” lett.[119]

Meskó még kormánypárti képviselőként 1932. június 16-án jelentette be a Képviselőházban a Nemzeti Szocialista Magyar Földmíves [sic!]- és Munkáspárt megalapítását. Meskótól (is) tanulhatta, vehette át Szálasi az „igazi” béke, rend, jólét és szabadság megteremtésének célját, a közérdeknek az önérdek elé helyezését. Bár Meskó minden fontos kérdésben az NSDAP 1920-as programját követte, másolta, a „zsidó”-szó első programjában még nem fordult elő. Új magyar állampolgárságot ugyan csak a turáni vagy árja származásúaknak akart megadni, de csak a „nem kívánatos idegen elemek” további bevándorlásának megakadályozását követelte. Az árdrágítók elleni harc mellett az általános munkakötelezettség törvénybe iktatását, a magántulajdon „az emberi boldogság szolgálatába” állítását, a nagyüzemek és bányák, valamint a kivitel „racionalizását” is követelte Meskó. A hitbizományok megszüntetése mellett védeni akarta a magyar földet, melyet csak magyar állampolgár birtokolhatott volna. Pártja programjának felolvasása után Meskó ünnepélyesen saját mellére tűzte a magyar horogkeresztes jelvényt, mely viselőit – szerinte – „a most felolvasott program feltétlen engedelmes katonájává avatja, s egyben alázatos istenfélelemre, olthatatlan hazaszeretetre és a magyar államfő iránt való tántoríthatatlan hűségre kötelezi.”[120]

Meskó 1941 márciusában sértődött hangú cikkben szögezte le, hogy hajdanán ő alapította meg a nyilaskeresztes mozgalmat. A *Magyarság* sietett pontosítani: Meskó 1932-ben a magyarországi horogkeresztes mozgalom megalapítását jelentette be. Őt csak a nyilaskeresztes mozgalom parlamenti képviseletére kérték fel, és magát a nyilaskeresztet sem ő alkalmazta először, hanem egy Zahár nevű munkás párttag, aki 1941-ben az egyik nagy nyomdavállalat alkalmazásában állt.[121] Meskó helyett és nevében Regéczy-Kiss Zoltán leszögezte, hogy Meskó pártja, a Magyar Nemzeti Szocialista, Földműves és Munkás Párt használta először a nyilas jelvényt. Tanúként Pálffy Fidélt idézte, aki állítólag többek előtt jelentette ki, hogy: „… az első nyilaskeresztes mozgalomhoz, ti. a Meskó párt[hoz ti] maradtatok hűek.” A nyilaskereszt „feltalálásának” jogát sem hagyta elvitatni magától Meskó.

[119] Toll Péter: Kitartás! *A Nép*, 1943. március 11., 1. A szerző cikkében még felidézte, hogy Sallóék „Harc!”-cal köszöntötték egymást, de ez is, a „Bátorság!” is kihullott „a nevetség, vagy a népi közöny rostáján.”
[120] KN-1931-1935-X-31-34. Meskó Zoltán napirend előtti felszólalása, 1932. június 16.
[121] Sz. n.: Ki alapította a nyilaskeresztes mozgalmat? *Magyarság*, 1941. április 1., 7.

Ezt egyébként viszonylag könnyű volt megrajzolni: a vörös zászlómezőbe helyezett fehér körben (néha rombuszban) sarkára állítottak egy zöld négyszöget.[122]

Regéczy-Kiss állítása szerint Zachár „istennyilát", azaz villámot ajánlott, ami azután Endre László Fajvédő Pártjának jelvénye lett. Sőt, azt is állította, hogy az 1941 tavaszán már régóta, és ekkoriban még elsősorban karszalagokon használt piros-fehér sávos „árpád házi" színösszetétel is először Meskó: *Eszme, Erkölcs, Korlátozott Magántulajdon* c. füzetén szerepelt először, ő volt az, aki ezeket „az ősi magyar színeket évszázadok után először használatba" vette.[123] Lehetséges, hogy Regéczy-Kissnek mindebben igaza volt, mert a máskülönben mindig vitára kész *Magyarság* válasz nélkül hagyta cikkét. A *Szózat* pedig 1941. április 21-én cikksorozatot indított „A nyilas mozgalom őszinte története" címmel. Ebben Meskó a saját pártja megalakulásáig terjedő időszakot „antiszemita szélcsend"-nek nevezte, az országot pedig fáradtnak, porosnak. „Mint az útmenti akácfa, elhagyott a magyar." – írta Meskó.[124] A politikai ellenfelek között volt olyan, aki „jelekké görbített keresztekről", vagy arról értekezett, hogy az Üdvözítő keresztjéből „vásári portékát" csináltak a nyilasok.[125] A nyilaskereszt „értelmét", szimbolikáját egy nyilas újságíró a következőképpen foglalta össze: „a nyilaskereszt […] nem a nyíl és a kereszt szembeállása, hanem az építő krisztusi társadalomrend és a harc örök emberi élettörvénye alapján egybeforrott társadalmi szervezet jelképe… keleti lelkünknek [a] Nyugat értékeivel történő harmonikus egyesülését" fejezi ki.[126]

Szálasi 1930-1931 folyamán kezdett megváltozni. Nem tudjuk, miért, kiknek a hatására kezdte önmagában felfedezni az önálló gondolkodót, a programalkotó népvezért. Lehetséges, hogy az 1929 után kibontakozó gazdasági világválság, Hitler első nagy választási sikerei kezdték benne megérlelni a változást. Az 1930-as évek elején a VKF VI. 2. osztályának helyettes vezetőjeként szolgált, közvetlen főnöke, az osztály vezetője egy ideig Ruszkay Jenő volt.[127] Keveset tudunk arról a baráti-bajtársi-katona- és csendőrtiszti, kishivatalnoki körről, ahol Szálasi ekkoriban, az 1930-as évek elején elkezdte fejtegetni, majd kifejteni politikai nézeteit a tiszti étkezdén kívül a Belvárosi Kávéházban is. 1931-ben már a politikai rendőrség is felfigyelt rá, és figyelmeztették Gömböst az ő forradalmár voltára. A jelentésben az is szerepelt, hogy Szálasi kijelentette, hogy fog ő még Gömbös székében ülni,

[122] Lásd pl. a budapesti IV. (ma V.) kerületi nyilas párthelyiség felavatásáról készített fotót. *Virradat*, 1939. augusztus 7., 3.
[123] Regéczy-Kiss Zoltán: Válasz a „Magyarság"-nak a győzelmes igazság nevében. *Szózat*, 1941. április 7., 5.
[124] Sz. n. [Meskó Zoltán]: A nyilas mozgalom őszinte története. *Szózat*, 1941. április 28., 6.
[125] Lengyel, 1940, 27. Többek között „ormótlan politikai hecc-kereszt"-nek is nevezte a szerző a nyilaskeresztet.
[126] Toll Péter: Nyíl és kereszt! *A Nép*, 1943. május 6., 1.
[127] BFL-XXV-1-a-293/1946-7313. Vajna Gábor géppel írott feljegyzése, kb. 1945 vége-1946 eleje.

valamint hogy „társadalom-átalakító reformokról” is szokott beszélni. Gömbös ezek után magához hívatta, és Rátz Jenő, a vezérkar főnökének helyettese, Nánássy-Megay Ernő vegyes-dandár parancsnok és Decleva Zoltán, a vegyes-dandár vezérkari főnöke jelenlétében fogadta őt.

Rátz Jenő úgy emlékezett, hogy Szálasit azért rendelte magához kihallgatásra Gömbös Gyula, mert azt az információt kapta, hogy „bizonyos politikai körök” terveikben számítanak Szálasi közreműködésére. A kihallgatáson kiderült, hogy Szálasit tudtán kívül tartották nyilván, de „senkivel összeköttetésben nem volt.” Gömbös akkor azt mondta Szálasinak, hogy hagyja abba a politikai kérdésekkel való foglalkozást. Rátz szerint ehhez a miniszterelnök még hozzáfűzte: „… hogyha azonban nem bírna magával és e kedvenc tanulmányait nem tudná elhagyni, bármikor jöjjön el hozzá, hogy ezekről a dolgokról beszélhessenek.”[128] Rátz egy dologban bizonyosan tévedett: Gömbös ekkor még „csak” honvédelmi miniszter volt, ám voltak olyan „politikai körök”, amelyek tagjait, mint a rendszerre veszélyeseket, a honvédségen belül is figyelték. Talán e titokzatos „körök” valamiféle névsort is összeállíthattak azokról, akiket szervezkedésüknek meg akarhattak nyerni, és egy ilyen névsoron feltűnhetett Szálasi Ferenc neve (is). Ekkoriban Szálasi állítólag még senkivel sem állt (politikai) kapcsolatban. Ha ez igaz, Gömböstől most, ezen a kihallgatáson megtudhatta, hogy egyesek már felfigyeltek rá, számolnak vele.

A különféle visszaemlékezők közül Szálasi volt az, aki pontosan tudta, mikor hívatta őt magához Gömbös Gyula: 1931. augusztus 25-én. Szüleihez október 4-én írott levelében részletesen beszámolt erről a kihallgatásról. Önmagát a levélben egyes szám harmadik személyben „Szálasy” - nak nevezve megadta a kihallgatáson részt vevők nevét is (Rátz, Decleva, Megay). Gömbös először fél óráig külön tárgyalt velük, majd behívta a szobájába Szálasit. Szívélyesen üdvözölte, hellyel kínálta és (tegezve) tájékoztatta arról, hogy rendőri titkos jelentést kapott, amely szerint „Szálasy” politikai összeesküvésben vesz részt, amelynek célja a kormány erőszakos megbuktatása. A kormányzót kész helyzet elé akarják az összeesküvők állítani, hogy az általuk kijelölt kormányt nevezze ki. A jelentés szerint a terveket Szálasi Ferenc, a budapesti vegyesdandár hadműveleti osztályának vezetője dolgozta ki és ő adja meg a „legkedvezőbb időpontot” a végrehajtásra, ő a puccs hadműveleti részének irányítója. Szálasi miután első döbbenetéből felocsúdott, határozottan tagadta, hogy minderről tudna, és cáfolta, hogy ilyesmiben részt venne. Gömbös kérdésére, hogy akkor hogyan, vagy miért szerepelhet a neve egy ilyen súlyos vádakat tartalmazó jelentésben, Szálasi annyit

[128] BFL-VII-17-b-83/eln. vkf. 1938. Rátz Jenő jelentése Rőder Vilmos honvédelmi miniszternek, 1938. március 18.

elismert, hogy vezérkari tiszt voltához képest talán néha szokatlanul élesen, türelmetlenül bírál, bajtársak között, de polgári társaságokban is. Szálasi legvalószínűbbnek azt tartotta, hogy valaki, aki valóban tagja egy összeesküvő társaságnak, valahol hallotta őt beszélni/bírálni, és azért jelentette fel őt a rendőrségen, hogy saját társaságáról a figyelmet elterelje. Gömbös jóindulatúan figyelmeztette, hogy hagyjon fel a politizálással, mert: „ha még egyszer ilyen ügyben elém kerülsz, kötelet kapsz a nyakadba." Szálasi erre önérzetesen azt válaszolta: „Nagyméltóságod, ha én kötelet kapok a nyakamba, akkor tudni fogom, hogy azt megérdemeltem."

Gömbös azt is elárulta, hogy azért beszélt vele ilyen baráti és bajtársi alapon, mert Rátz, is, Decleva is, Megay is őt egyhangúan a legkiválóbb vezérkari tisztek egyikének nevezték. A mintegy másfél órás kihallgatás során Gömbös felszólította, hogy munkáit hozza el neki, azokat el akarja olvasni „és a hasznosat belőle át is akarja venni". Búcsúzóul Gömbös fél karral átölelte őt és azt mondta: „Ne politizálj, mert bajod lesz belőle. Az én helyembe pedig csak akkor jössz, ha én elmentem. Előbb nem." Másnap, augusztus 26-án Rátz három órán keresztül beszélgetett Szálasival. A tábornok elmondta neki, hogy előző nap Gömbös felvetette, hogy Szálasit vidékre kellene helyezni, hogy kikerüljön „ebből a politikai társaságból". Rátz ekkor azt mondta, hogy Szálasinak éppen az a baja, hogy nem jár társaságba (ez, mint Szálasi leveléből kiderül, nem volt igaz, hiszen Gömbösnek elmondta, hogy nem csak a bajtársai között, hanem polgári társaságokban is bírálja a kormányt), hanem otthon ül, az íróasztala mellett, „grüblizik és emészti magát, mint Marx a padlásszobájában". Rátz azt is elárulta Szálasinak, hogy Gömbös a kihallgatás után, amikor a „feljelentett" már eltávozott, azt mondta, hogy Szálasiban a tükörképét látja, ő is ilyen türelmetlen vezérkari százados volt, aki mindent bírált. Egy különbség volt csak köztük, Gömbös vezérkari századosként még nem politizált. Szálasi ekkor még érezhető örömmel számolt be arról, hogy január 1-től a VI-2-es osztályra helyezik, és 1932 folyamán újra kiküldik Párizsba, de most már nem tanulmányútra, hanem katonai attasénak.[129]

E találkozót Szálasi később élete fordulópontjának nevezte. Többek között ebből is vezette le mozgalma legitimitását, és mint majd 1936-ban mások számára is kiderült, a szó szoros értelmében halálosan komolyan vette Gömbös szavait azzal kapcsolatban, hogy csak az ő halála után ülhet a székébe. A *Hungarista Napló* fontosnak tartotta megemlíteni, hogy Szálasi és Berger Károly vezérkari őrnagy[130] között e Gömbös-féle kihallgatás után „benső

[129] BFL-XXV-1-a-293/1946-3297-3298. Szálasi Ferenc levele szüleihez, 1931. október 4.
[130] A *Hungarista Napló* téved, ekkor Beregfy már két éve alezredes volt.

barátság és együttműködés fejlődik ki."[131] Ennek lehetett eredménye, hogy Beregfy Károly néven a jó barát elvállalta Szálasi kormányában a honvédelmi miniszteri posztot.

Szálasinak esze ágában sem volt tiltakozni 1931 augusztusában az esetleges (párizsi) katonai attaséi kinevezés ellen. Ha ellenérzései lettek volna, ha „rendszerkritikája" már ekkor kiforrott állapotban lett volna, szüleinek azt is megírta volna. Felvitte írásműveit Gömbösnek, aki nem sokkal később a *Magyarország*nak és a *Reggel*nek adott nyilatkozatában, persze eltorzítva, idézte az ő gondolatait. Csak arra kérte szüleit, hogy nehogy elárulják, honnan, kitől szedte Gömbös a nyilatkozataihoz az anyagot, mert akkor a honvédelmi miniszter „tényleg kipofoz engem katonáéktól". Már ekkor, amikor még esze ágában sem volt elhagyni a katonai pályát, arról biztosította szüleit, hogy: „Én haladok az utamon. És az utam az az út, melyet Ti is megjelöltetek számomra leveletekben, az igazság útja."[132] Nem lehetetlen, hogy Szálasi Gömbös nyilatkozataival kapcsolatban részben igazat írt szüleinek. A honvédelmi miniszter valóban nyilatkozott ezidőtájt a *Reggel* c. hetilapnak, és többek között kijelentette: „A tehetségek függetlenek attól, hogy milyen miliőben, osztályban, társadalomban, palotában, falusi kunyhóban, kastélyban vagy külvárosi tömeglakásban születtek." Akár Szálasi is írhatta volna azt is, amit Gömbös a kapitalizmus „kinövéseiről" mondott, „amelyek akár az egyén, akár az összesség rovására fejlődhettek ki, le kell nyesni… az effektív munka teljesítményeit el kell ismerni". Gömbös azt is kijelentette: „Nekem olyan hatalom sohasem kellene, amely nincsen összhangban a magyar nép létérdekeivel, alkotmányos ösztöneivel és szeretetével."[133] Ezek persze olyan általánosságok, amelyek akár Gömbösnek is eszébe juthattak. A *Magyarország*nak adott Gömbös-interjúban viszont nehezen lehetne olyan gondolatot találni, amelynek „szülőatyja" esetleg Szálasi lehetett volna. A honvédelmi miniszter elsősorban azokat a külföldi sajtóhíreket próbálta cáfolni, melyek Károlyi Gyula miniszterelnök lemondásával, és az ő esetleges kormányalakítási terveivel foglalkoztak. A szomszéd államokhoz fűződő kapcsolatok javítását és a magyar honvédség erősítését is fontosnak nevezte Gömbös Gyula a nyilatkozatában, de ehhez sem kellett Szálasi írásműveit tanulmányoznia.[134]

A *Hungarista Napló* szerint az is valamikor 1931-ben történt, hogy Sztranyavszky Sándor belügyi államtitkár azt követelte Szálasitól, aki éppen a laktanyájában ügyeletes tiszt volt, hogy a Milléneumi oszlopnál tüntető munkások ellen rendeljen ki páncélkocsikat és lövessen a tömegbe. Szálasi erre állítólag azt felelte: „Az a kimondhatatlan és határtalan

[131] MOL-K750-HN-1-10.
[132] BFL-XXV-1-a-293/1946-3298. Szálasi Ferenc levele szüleihez, 1931. október 4.
[133] *A Reggel*, 1931. szeptember 28., 5-6.
[134] *Magyarország*, 1931. szeptember 27., 1.

szerencsétek, hogy a munkásság élén ez a ronda zsidó társaság áll és nem én." Mindenesetre a páncélautókat az utcára rendelte, de tűzparancsot nem adott.[135] A *Hungarista Napló* állításával kapcsolatban komoly kétségek merülhetnek föl. Szálasi vezérkari százados nem lehetett laktanyaügyeletes tiszt és nem valószínű, hogy egy belügyi államtitkárt csak úgy le mert volna tegezni. Az sem valószínű, hogy ha rendes szolgálati úton kapott parancsot, annak végrehajtását meg merte volna tagadni. Különösen furcsa, hogy a belügyi államtitkár telefonon egy katonai laktanyát hív fel egy munkás-tüntetés véres szétoszlatása miatt. A fővárosi rendőrségnek bőven volt annyi mozgósítható egysége, felfegyverzett embere, hogy még egy nagyobb munkás-tüntetést is szét tudjanak verni. Ráadásul adott esetben még csendőröket is a fővárosba rendelhettek, ha a helyzet ezt megkívánta volna.

Szálasi 1930-1931-ben már úgy vélte, tudja, hogyan lehetne „a jelenlegi nyomorúságos gazdasági viszonyokon igenis segíteni". Magabiztos kijelentés, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy világgazdasági válság harmadik évében vagyunk, amikor a döntően mezőgazdasági exportból élő Magyarország súlyos helyzetben volt. A búza ára 1929-ben 38 pengőről 27-re, majd 1932-re 10 pengőre csökkent. Az ország egyre nehezebben tudta a nyersanyag és ipari termék-importját finanszírozni, mezőgazdasági termékekből viszont igen nagy volt a túltermelés. A *Hungarista Napló* szerint Szálasi valamikor 1931-ben salgótarjáni bányászokkal beszélgetett, akik elmondták neki, hogy ők havi 90-120 pengőt, a „fejesek" évente 80.000 pengőt keresnek. Szálasi ekkor megkérdezte: „Nem félnek-e attól, hogy egy szép napon a bányász csákányát nem a munkahelyébe, hanem a koponyájukba fogja vágni?"[136] Szálasi évekkel később beismerte, hogy többször járt a Szociáldemokrata Párt elnökségénél – is.[137] Az SZDP vezetői úgy tudták, hogy magánál Peyer Károlynál jelentkezett Szálasi, hogy felvétesse magát a pártba, de a szociáldemokrata pártvezető e kérést visszautasította.[138] Egy kiadó és nyomda feltüntetése nélküli röpcédulán, amelyet 1938 áprilisában Budapest-szerte illegálisan terjesztettek, az állt, hogy Szálasi „… felkereste Peyer[139] Károlyt… teljes katonai díszegyenruhájában, karddal az oldalán és felkínálkozott nekik, mint pártvezető. Előadta tervét, hogy a szoc. dem. pártot sejtszervezkedés alapjára kell helyezni és ezen az alapon kell az ország ipari és mezőgazdasági proletariátusát megnyerni, amely réteg katonai alapon megszervezve a párt ú. n. rohamosztagait kell, hogy képezze."[140]

---

[135] MOL-K750-HN-1-8.
[136] MOL-K750-HN-1-19.
[137] ÁBSZTL-101.625-Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n Ruszkay Jenő ügyében, 1945. október 31.
[138] Sz. n.: Szociáldemokrata tiltakozás a nyilas gyanúsítás ellen. *Népszava*, 1941. október 31., 4.
[139] A röpcédulán tévesen „Payer" – név szerepel.
[140] BFL-VII-5-c-7574/1938. Báder István i. A röpcédula terjesztéséért, vagyis sajtórendészeti vétségért Báder Istvánt háromnapi fogházra ítélték.

A szociáldemokrata vezetők természetesen nem vették komolyan az ifjú tisztet, viszont jó fél évtizeddel később nem győzték terjeszteni hajdani felajánlkozása hírét. Nem lehetetlen, hogy Szálasi valóban valamiféle korai ország-világmegváltó hittől áthatva, bőséges, ha alaposnak nem tekinthető marxista olvasmányélményei hatására próbálkozott meg az SZDP vezetésének átvételével. Nem is próbálkozása reménytelen volta, inkább Szálasi hallatlan önbizalma az érdekes. Ha Peyer Károly jól emlékszik, akkor Szálasi már ekkor, tehát 1931-ben elhivatottnak érezte magát nem csak az SZDP, hanem az egész ország vezetésére.

Gömböst már Bethlen sem kedvelte, de nem szabadulhatott meg tőle. Az 1920-as évek végén, az 1930-as évek elején már túlságosan szűk volt a rendszer politikai elitje. A fiatal tisztikar, melynek egyik reményteljes, népszerű tagja volt Szálasi Ferenc is, Gömbös mögött állt. Bethlen nem akart és nem is tudott összefogni az FKGP-vel és az SZDP-vel, tehát Gömböst és híveit nem idegeníthette el magától. A Gömbös-Szálasi konfliktus lényege is ebben volt. Szálasi tömegmozgalmat akart szervezni, Gömbös felülről próbálta a rendszert megreformálni, korlátozott demokráciából korlátlan önkényuralmat faragni. A Turul Szövetség, az Ébredő Magyarok, a Rongyos Gárda, sőt még a Vitézi Rend tagjait is az 1930-as évek közepéig mintegy „hibernálva", polgárháborús potenciálként tartotta a rendszer. 1935 tájékán, tehát pontosan akkor, amikor Szálasi a politikai pályára lépett, Gömbös elkezdte mozgósítani saját szélsőjobboldali támogatóit, és az 1920 után elsősorban Bethlen István miniszterelnöksége alatt kialakított politikai uralmi formáció ellen fordította eddig szunnyadó energiáikat, indulataikat.

Szálasi önmagáról azt állította, hogy az 1930-as évek elején már „gyakorlatilag" foglalkozott gazdaságpolitikai kérdésekkel. A vezérkarban pedig az elfogadott költségvetés katona-politikai kiértékelése volt a feladata.[141] Dicsekedett azzal is, hogy „igen éles nagyító üveggel" tanulmányozta Magyary Zoltán közigazgatási munkáit.[142] Rátz Jenő, aki egy ideig főnöke volt, még jóval később is igen meleg hangon nyilatkozott Szálasiról:[143] „Igen tehetséges és ügyes vezérkari tiszt volt. Állandóan a legnagyobb szorgalommal bővítette tudását és eközben szociális kérdésekkel és politikával is a legbehatóbban foglalkozott. Meggyőződésem szerint túl sokat olvasott, sok dolgot csak félig emésztett meg és így bizonyos tekintetben légvárakat épített ki politikai felfogásában. De idealista, minden anyagiasságtól mentes gondolkodásmódjáról és önzetlenségéről nem csak én, de amint már

[141] BFL-XXV-1-a-4832/1945. Szálasi Ferenc tanúvallomása Temesváry László népbírósági perében, 1946. január 29.
[142] HL-VII-252 (310. d. 400.) Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége tagjai megbeszéléséről, 1945. február 28. Géppel írott tisztázat, Szálasi sajátkezű javításaival.
[143] Rátz kb. 1924-1931 között volt Szálasi közvetlen felettese, vagy mint a vezérkari személyi osztály, vagy a vezérkari és tábornoki továbbképzési osztály vezetője.

említettem, a tisztikar is meg volt győződve. Leghőbb vágya az volt, hogy személyesen adhassa elő felfogását a kormányzó úrnak és szent volt a meggyőződése, hogy a kormányzó azt helyeselni fogja és a jövőre vonatkozó terveit is akceptálni fogja. Ezt a kihallgatást rendőri felügyelet alá való helyezése és fogságra ítéltetése előtt [vagyis 1938 - KL] elérni nem tudta. Az a meggyőződésem, ha ezt elérte volna, és ha a parlamentben rögtön a katonaságtól való kiválása után helyet kapott volna, igen konstruktív és hasznos tagjává vált volna a magyar közéletnek. Így magára maradva – az a felfogásom – egyre jobban rabja lett fantáziájának és gondolatai egyedül üdvözítő voltának."[144] Szálasinak Gömbös is, Darányi is felajánlott kormánypárti parlamenti képviselői helyet, de ezt a jövendő „Nemzetvezető" határozottan visszautasította. Amikor politikusi pályára lépett, célja a hatalom volt, egy szerény képviselői hellyel 1933-1935-ben már nem lehetett ambícióit kielégíteni.

Szálasi élete végéig katona maradt. Már másfél éve nyugállományú őrnagy és aktív politikus volt, amikor egyik bűnpere tárgyalásán azt állította, hogy számára, mint katonának az országban a „legfelsőbb hely" a kormányzó katonai irodája.[145] Készülődve a hatalom átvételére, többek között a nyilasok egyik gazdasági szakértőjével, Temesváry Lászlóval beszélt arról, hogy neki a gazdasági életben szán bizonyos szerepet, azt azonban nem mondta meg neki, hogy pontosan milyen helyre kerül. „Ebből a szempontból kimondottan [a] vezérkari gyakorlatot követtem. A személyek kidolgozzák a munkaprogramot anélkül, hogy tudnák, felriasztás esetén milyen munkakörbe kerülnek. A katonaságnál régen bevált szokás volt ez, amelyet most is átvettem azért, hogy a személyi féltékenységet elkerüljük."[146] Az Andrássy út 60-ban börtöncellájában írott naplójában is különféle állam- és nemzetszervező elképzeléseit sűrűn illusztrálta katonai vázlatrajzokkal, amelyekben kicsiny kockák, háromszögekből kiálló zászlók jelezték a törvényhozás, a vezér, a tanácsok stb. helyét, hierarchiáját.[147] Amikor gyorsan kellett szemléletes példát mondania, elsőként mindig katonai hasonlatok jutottak eszébe. Igazságügyminisztere, Budinszky László népbírósági tárgyalásán, ahol tanúként hallgatták ki, a vádlottal kapcsolatban lekicsinylően jegyezte meg: „Vannak emberek, akik tíz-tizenöt évig vezetnek hadosztályokat, és sohasem lesz belőlük jó hadvezér."[148]

---

[144] ÁBSZTL-V-141.631. Rátz Jenő kézzel írott tanúvallomása, 1945. október 11.
[145] BFL-VII-17-b-B-XIV-5042/1937/28. Kivonatos jegyzőkönyv Szálasi Ferenc bűnügyében tartott tárgyalásról a budapesti kir. büntető törvényszéken, 1937. november 29.
[146] BFL-XXV-1-a-4832/1945. Szálasi Ferenc tanúvallomása Temesváry László népbírósági perében, 1946. január 29.
[147] Lásd pl. BFL-XXV-1-a-293/1946-8634-5. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. november 7.
[148] ÁBSZTL-V-19.430-13-139. Szálasi Ferenc tanúvallomása Budinszky László perében, 1945. december 10.

1931-1932-ben két tanulmányt publikált a *Magyar Katonai Szemlé*ben a leszerelés elvi alapjairól, illetve a légierő szerepéről. Szálasy (szerzőként még így írta alá cikkeit) már ezekben az első, szélesebb katonai-szakmai nyilvánosságnak szánt írásaiban átfogó, mindent megmagyarázó elmélet alkotójának próbálja magát feltüntetni. Úgy véli, felismerte a történelmi fejlődésből kiolvasható„vaslogikát", az integrálási folyamat törvényszerűségét. Széles, az emberi történelem egészét átfogó bevezetőjének világszemlélete, történelem-magyarázata kísértetiesen emlékeztet a korabeli marxizálók műveiben is olvasható történelemfilozófiára: „… a végleges tételt állíthatjuk fel: a fejlődő gazdasági élet irányítja az emberek viszonyát egymáshoz és nem fordítva! Az emberek csupán végrehajtói és hasznosítói a kifejlődő gazdasági élettől kapott törvényeknek.".[149] A lábjegyzeteket, szakirodalmi hivatkozásokat nem tartalmazó tanulmány első oldalán a szerző fontosnak tartotta jelezni, hogy már 1930 júliusában megírta művét, de arra már nem tért ki, hogy miért várt csaknem egy évet közzétételével. Mindenesetre nem kis önbizalomról téve tanúbizonyságot, sietett megadni a „a háború fogalmának végleges magyarázatát: a háború eszköz az egységes emberiség egységes kultúrájának eléréséhez."[150] A háború abszolút fogalmához társítja a relatív definíciót: „a háború eszköz gazdasági életünknek egységesítésére."[151] Szálasy tanítómestere, gondolta ő, maga a történelem volt, és mivel megértette a történelmi fejlődés vaslogikáját, ezért érthette meg a háború fogalmát, okát, célját és hivatását is. Az első világháború egyetlen egy okát is „felfedezte": túl sok, öt, egymással gazdasági „magánérdekeik" miatt ellentétbe kerülő nagyhatalom volt Európában (Anglia, Franciaország, Németország, Oroszország és Olaszország). Arra már nem vesztegetett egyetlen szót sem, hogy az egymással ezek szerint éles gazdasági ellentétekben álló országok közül a felsorolásában szereplők miért bomlottak két csoportra, Németország miért és hogyan került szembe a másik négy nagyhatalommal. Anglia gyarmatszerző politikájában látta a gyarmatosításban lemaradó Németországgal való ellentétének fő, sőt kizárólagosan egyetlen okát. A gazdasági élet primátusát a politika fölött Szálasy annyira magától értetődőnek látta, hogy bátran kijelentette: a világháborút az „entente" akkor nyerhette volna meg nem csak katonailag, hanem gazdaságilag is, ha a békefeltételeket „a számító tőzsde csinálja, a tárgyilagosan számító, józan kereskedő és nem az elvakult, egyoldalú politikus."[152] Abban igaza lett, hogy az első világháború utáni Európában „felesleges fáradozás minden

[149] Szálasy Ferenc: A leszerelés elvi alapjai I. *Magyar Katonai Szemle*, 1931/4. sz. 57.
[150] Uo. 56.
[151] Uo. 58.
[152] Uo. 60-61.

leszerelésre irányuló törekvés, mert a háborúnak a lehetetlen viszonyok miatt újra ki kell törnie és ki fog törni”.[153]

Cikke további részében azon elmélkedett, hogy a háborúra való felkészülés során, feltételezve, hogy valamiféle általános leszerelési-háborús felkészülési szerződések az egyes államoknak milyen létszámú hivatásos hadsereg („békeállomány”) tartását engedik majd meg és a katonákat milyen módszerek szerint érdemes kiképezni és felfegyverezni. Végkövetkeztetése szerint Európának fel kell ismernie, hogy az egyes országoknak össze kell fogniuk, közösen kell védelmüket megszervezniük, mindezt a szilárd gazdasági együttműködés alapján.[154] Tanulmánya második részének bevezetőjében Szálasy föltette és magabiztosan igenlően meg is válaszolta a kérdést: „megrajzolhatjuk-e az emberiség végső célját és beállíthatunk-e a jövőjére vonatkoztatott nagy tervet olyképpen, hogy ebbe az összes államok minden érdekükkel beleilleszkedhessenek”?[155] Most kissé részletesebb történelmi tabló felfestése után tér csak fő mondanivalója kifejtésére. Vélekedése szerint az emberiség története a „törzsélet korszakától” az első világháborúig végeredményben két nagy részre oszlik: az első szakasz a népvándorlásig, a második a világháborúig tartott. Az első korszakban az államok „egocentrikusak” voltak, majd egyre kevesebb háborúban néhány nagy államcsoport alakult ki. Felvázolta a történelem háborúinak „synoptikus táblázatát”. Ennek azt kellett (volna) ábrázolnia, hogy mennyiben álltak az egyes háborúk a Szálasy szerint egyedüli és legfontosabb cél, az „integráló folyamat” szolgálatában. E táblázat mellé szerkesztette azt a táblázatot, amely a „fejlődő gazdasági életről” készült volna, és a kettőből ki kellett derülni, hogy az integráló folyamat törvényszerű.[156]

Szálasyban 1930 nyarán kezdett kialakulni az a meggyőződés, sőt hit, hogy megtalálta az emberi társadalom, a történelem fejlődésének értelmét, célját és arra is rájött, hogy mi a legfőbb „Államcél” [sic!]. A *Magyar Katonai Szemle* hasábjain tette közzé első átfogó rajzolatát az „államhatalom erőiről”, melyeket két részre „államszervezésre” és „államvezetésre” osztott, valamint a „nép erőiről”, melyek a tudományok, a magánérdek és a család alkotta alapzatból indultak ki. A tudományokból vezetett egy „gazdasági élet (anyag)”-nak nevezett nyíl a „Szocializmus” államérdeke felé, a magánérdekből az „Alkotmány (erő)” – nyíl, a családból a „Népnevelés (szellem)”- nyíl tartott ugyanide. A közelebbről nem definiált „kívülről érkező hatások”-elnevezésű nyíl is végső soron az „államcél” felé tartott. Már az érett Szálasi nyelvezetén és stílusában fogalmazta meg Szálasy: „Az államot

[153] Uo. 61.
[154] Uo. 66.
[155] Szálasy Ferenc: A leszerelés elvi alapjai II. *Magyar Katonai Szemle*, 1931/11. sz. 53.
[156] Uo. 57.

összetartó erők a népből veszik a szellemet, az erőt és az anyagot, az államhatalom ezt mint népnevelés, alkotmány és gazdasági élet hasznosítja az államérdeknek és államcélnak megfelelően.” Az állam, és természetesen az államvezetés mindenhatóságába vetett szilárd hit, az egoizmus, individualizmus következetes elutasítása Szálasy fő mondanivalója: „Nem a szubjektív nép, hanem az objektív államhatalom a szocializmus forrása, mert egyedül az államhatalom képes annak a mérlegelésére, hogy a népnek hogyan kell cselekednie közérdekből. Az államhatalomnak megkötötten kell irányítania és az irányításon belül a népnek önkéntesen kell cselekednie.”-fogalmazta meg a fő célt Szálasy.[157] Külön ábrán próbálta megrajzolni a magánérdek és a közérdek (államhatalom) „mérlegképét”, amely természetesen az ő államszocialista rendszerében 100 %-kos egyensúlyban volt. Az egyensúlyt főképpen a Szocializmus Alkotmánya biztosította, melynek lényege Szálasy szerint: „a kölcsönös érdekvédelem és a kölcsönös érdekfejlesztés biztosítása”.[158]

Ebben a korai munkájában csaknem teljes vértezetben előttünk áll a későbbi politikus-katona Szálasi. Írásában már felbukkan az „az állam vezető politikusa”, akinek kezében a háború csak eszköz a „nagyobb érdekközösségek megteremtésére”. Az igazi történelmi fejlődés törvényszerűségeit csak a „vezető politikus” képes felismerni, meglátni, aki ezért (el)hivatott országa, nemzete/népe, sőt Európa, majd az egész világ vezetésére. Szálasy meg volt arról győződve, hogy ő felismerte, megismerte és megértette az emberiség történetét mozgató nagy törvényeket. A *Magyar Katonai Szemle* szerkesztője a tanulmány végén lábjegyzetben határolta el magát a szerző alapgondolatától, magát a cikket ugyanakkor „mély gondolkodásra és nagy előtanulmányokra valló”-nak nevezve. A szerkesztő leszögezte, hogy a szerző fejtegetéseit nem osztja, „különösen abban nem, hogy az egész emberiség történelmének fő mozgató elemévé a gazdasági életet teszi.”[159]

Szálasiban már 1930-1931. tájékán véglegesen megérlelődött a gondolat, hogy „a gyakorlati politika útjára” lép, de meg akarta várni, hogy sikeresen letegye a vezérkari törzstiszti vizsgát. Nem szerette volna, ha az lett volna a látszat, hogy fél, és ez elől a vizsga elől „menekülve” vált volna ki a honvédségből. A vizsgát 1932-ben letette, 1933. május 1-én őrnaggyá léptették elő.[160] *A magyar állam felépítésének terve c.* brosúrája végén a szerző, „Szálasy Ferenc vezérkari őrnagy” jelezte, hogy összesen még hét hasonló füzet kiadását tervezi. A második a magyar állam alkotmányjogi alapjaival, a harmadik a külpolitika és katonapolitika „átállításával”, a negyedik a vallás, a kisebbségek, a közoktatás és a népjólét

[157] Uo. 59.
[158] Uo. 61.
[159] Uo. 73.
[160] BFL-XXV-1-a-293/1946-328. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 7.

kérdéseivel, az ötödik az igazságszolgáltatással, a sajtótörvénnyel és a polgári biztonsággal, a hatodik a honvédelemmel, a hetedik „Csonkaországunk és a Dunamedence” kérdésével, míg az utolsó „Az átállítás három évének összefoglaló munkaterve” – lett volna. Szálasi azt gondolta magáról, hogy mindezekről a témákról tud legalább 40-50 nyomtatott oldalnyit írni, ezekben a kérdésekben neki fontos gondolatai, „igazsága” van.

Szálasit, büntetésül, mert politikai röpiratot engedély nélkül adott ki, húsznapi állomásfogságra ítélték, majd kihelyezték Egerbe, a 14. gyalogezredhez, csapatszolgálatra. Itt szolgált 1934 októberéig, amikor kérte nyugállományba helyezését. Ekkor állítólag Gömbös mandátumot ajánlott fel neki, de ezt nem fogadta el.[161] Ahhoz képest, hogy már legalább 1931 óta fontolgatta ezt a lépést, meglehetős türelemmel szolgált még vagy három évet a honvédségben. Szálasi a vidéki csapatszolgálatra rendelését később annak tulajdonította, hogy a parlamentben megkérdezték Gömböstől, mi volt előbb, az ő 95 pontja, vagy Szálasi „füzete”. Ez bizonyos, hogy nem igaz, sem a Képviselőházi-, sem a Felsőházi Naplóban nincs nyoma annak, hogy ilyesfajta kérdést Gömbösnek feltettek volna. Szálasi 1945 végén úgy emlékezett, hogy csak 1933-ban hozta meg, ezek szerint végleges döntését, hogy a politikai pályát választja. Döntését saját szavai szerint: „feleségem és az anyám könnyei, az apa komoly tekintete és megindult férfiölelése, Nemzetem hite és sokezer hungarista testvérem véres áldozata és áldozatkészsége” szentesítette.[162] A következő két évben, talán az írásművét ért bírálatok hatására, vagy a parancsnoki „megtorló intézkedések” miatt letett a munka folytatásáról, de „megküldte kéziratként az ország minden akkori politikai, gazdasági és társadalmi tényezőjének.”[163]

Baky László szerint ő már az 1920-as években ismerte Csia Sándort, akivel 1931-ben már szoros baráti kapcsolatban állt. Baráti körük tagja volt még Szálasi Ferenc és Horthy kormányzó testőrségének egyik tisztje, Taby Árpád is.[164] Lehetséges, hogy éppen Taby bíztatására kezdett politizálni Szálasi. Taby Árpád nem csak sokszorosan kitüntetett első világháborús hős, hanem komoly ellenforradalmi érdemekkel is rendelkező vitéz volt. Az első között állt Szegeden Horthy szolgálatába. Lehetséges, hogy az 1930-as évek elején ő is úgy érezte, hogy Horthy túlságosan konzervatív, az új, fasiszta, és még inkább a (német) nemzeti szocialista idők szavát nem érti. Taby ekkoriban titokban szülőföldje környékén, az egri, gyöngyösi, hatvani laktanyákban igyekezett szervezkedni. 1932-1933 tájékán többen, köztük Baky is, sürgették Tabyt, hogy vonuljon nyugállományba, és kezdjen nyíltan politizálni. Taby

[161] *Összetartás*, 1937. december 26., 11.
[162] BFL-XXV-1-a-293/1946-8750. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. december 2.
[163] MOL-K750-HN-1-12.
[164] BFL-XXV-1-a-293/1946-111. Baky László kihallgatása a PRO-n, 1945. október 17.

ekkor megnyugtatta Bakyt, hogy van egy vezérkari tiszt, Szálasi Ferenc, aki már a mozgalom programját is kidolgozta, és ha az előkészítő munkálatokkal teljesen készen lesz, akkor az ő vezetésével indul meg az országos szervezkedés. Csia Sándor Taby javaslatára Csilléry András és dr. Csík László társaságában ment le Egerbe, hogy személyesen találkozzon Szálasival. Csík László Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának volt ismert jobboldali alakja, Csilléry András pedig Szentendre és vidéke jól ismert, antiszemita országgyűlési képviselője volt. A *Hungarista Napló szerint* Egerben a Korona Szállóban találkozott Szálasi és Csia és „ettől az időponttól származik a két testvér szoros élet-, társ-, és sorsközössége”.[165] Szálasi 1945 októberében, amikor a PRO-n Csiához fűződő kapcsolatáról kérdezték, többek között elmondta, hogy: „magatartását velem szemben a legteljesebb hűség és ragaszkodás jellemezte.” Szálasi Csiát nagy társadalmi életet élő emberként jellemezte, aki a „Párt útját egyengette társadalmilag.” Szálasi kiemelte, hogy Csia mutatta őt be az összes református püspöknek.[166] Egerben Szálasi mindhármójukra igen jó benyomást tett. Csia, kissé talán elérzékenyülve a szép emléktől, azt is elárulta, hogy ő már az „első találkozásra… őszintén megszerette” Szálasit.

Szálasi úgy emlékezett, hogy ő Taby Árpádot még a katonaiskolából ismerte, ahol Taby egy évvel alatta végzett.[167] Tudta, hogy Taby „a vezető társadalmi rétegekkel szoros érintkezésben volt és a kormányzó körében is közkedveltségnek örvendett”, ezért szerette volna őt a mozgalom élére állítani. A terv az volt, hogy Szálasi megalapítja a Nemzet Akaratának Pártját, és ha majd Taby nyugállományba vonul, akkor ő lesz annak a vezetője. Szálasi valószínűleg igazat mondott akkor, amikor azt állította, hogy: „A párt kezdetben az ő [ti. Taby-KL] személyére volt felépítve és én szervezés közben mindig hangsúlyoztam, hogy a párt élére egy olyan vezető fog jönni, aki mind a Kormányzó felé, mind a jobboldal felé jól áll.” Taby viszont megszegte megállapodásukat, egyre halogatta nyugállományba vonulása időpontját. Végül az 1939-es választások előtt vált véglegessé Szálasi és Taby politikai kapcsolatának megromlása. Taby ugyanis felkereste Szálasi öccsét [valószínűleg Bélát - KL] és arra kérte, tolmácsolja bátyjának, hogy kormánypárti programmal szeretne indulni a választásokon, és csak a megválasztása után lépne ki a kormánypártból és állna át a nyilasokhoz. Ezt az enyhén szólva is nem egészen egyenes jellemre valló javaslatot Szálasi fivére azonnal visszautasította. Taby azzal védekezett, hogy a Kormányzónak tett ígéretet, hogy a MÉP képviselő jelöltje lesz. Taby egyébként Gyöngyösön szerzett kormánypárti

[165] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-657-658.
[166] BFL-XXV-1/a-293/1946-103. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 15.
[167] Szálasit valószínűleg megcsalta emlékezete: Taby nála jó fél évvel idősebb volt, tehát valószínűleg egy évvel hamarabb végzett a katonaiskolán.

programmal mandátumot az 1939-es választásokon.[168] Szálasi ezek után szakított Tabyval, és kiszabadulása után többé nem is óhajtott vele találkozni. Többek között azért sem, mert Taby „a mozgalmat anyagi természetű kérdésekben többször kihasználta a saját céljaira”.[169] Ha Taby valóban csak 1938 végén-1939 elején akart volna átállni a nyilasokhoz, akkor már elkésett. A NAP megalapításakor Szálasi még úgy hihette, hogy szüksége van valakire, aki gyorsan, biztosan eléri, hogy Horthy fogadja őt. Amikor már országszerte ismert pártvezető volt, Tabyra már nem volt szüksége.

Szervezkedésük kezdetén az volt a terv, hogy Taby lett volna a mozgalom „feje”, ideológiai irányítója pedig Szálasi. Taby feladata lett volna Szálasit és pártját-mozgalmát a kormányzó előtt is „szalonképessé” tenni, de egyelőre nem óhajtotta nyíltan is átvenni e szélsőjobboldali mozgalom vezetését. Török is írt az emlékirataiban a mozgalom tulajdonképpeni vezéréről, Taby Árpádról aki egyelőre a háttérben marad, de adott pillanatban majd átveszi a vezetést.[170] Szálasi eleinte arra hivatkozott, hogy ő csak a NAP „irodavezetője”, viszont van egy „Fő Tekintetes Úr”, aki a mozgalom tényleges vezetője. Évekkel később állítólag azt mondta Török Andrásnak, hogy ez a titokzatos Fő Tekintetes Úr nem volt más, mint Taby Árpád, aki ekkor már – legalább is Szálasi szerint – látta, hogy a mozgalom jó kezekben, vagyis Szálasi kezeiben van, ráadásul egy autóbalesetben megsérült, nem volt képes, nem is akarta Szálasitól át(vissza)venni a mozgalom vezetését.[171] Nem biztos, hogy Szálasi ilyesmit mondott volna Töröknek 1940-ben. Sombor-Schweinitzer úgy tudta, hogy a NAP első vezére Taby volt. Bizonyítékként viszont csak annyit tudott megemlíteni, hogy Taby gyakran volt látható Szálasi társaságában és „gyakori vendég volt a Kakaskapu vendéglőben tartott hungarista értekezleteken”. Sombor-Schweinitzer szerint Tabynak „át kellett adnia” a vezetői posztot Szálasinak, akit a „tömeghisztéria vezérnek fogadott el, annak ellenére, hogy zagyva programját saját magán kívül talán senki sem érthette meg.”[172] Taby 1939 után Imrédyhez csatlakozott, Sombor-Schweinitzer ezért 1943-as tanulmányában már nyugodtan megerősíthette Török András információját. Taby később, a népügyészség előtt tagadta, hogy mindaz, amit róla Baky László, Csia Sándor, Endre László és Szálasi Ferenc, egyébként teljesen egybehangzóan elmondott, igaz lenne. Önmagát érthető módon, mint a

[168] A MÉP programjával induló Taby Árpád a 12075 leadott szavazatból 8205-öt (70,73 %) szerzett meg. Egyetlen ellenfele Adorján József (FKGP) volt. Részletesen lásd: www.VoksCentrum (a letöltés időpontja: 2010. október 14.)
[169] HML-XXV-1-7/1946. Taby Árpád. Szálasi Ferenc tanúvallomása a PRO-n, 1945. december 14.
[170] Török, 1941, 34.
[171] Török, 1941, 22, 34.
[172] Kovács: *Sombor-Schweinitzer feljegyzése*, 46.

szélsőjobboldali mozgalmak, különösen Szálasi pártjának elszánt ellenfelét igyekezett beállítani.[173]

A Nemzet Akaratának Pártjának megalapításától a Csillag-börtönig, 1935-1938

Payr Hugó 1939 tavaszán, a III. zsidótörvény (1939. IV. tc.) képviselőházi vitájában utalt arra, hogy ez a törvényjavaslat még Gömbös Gyula kormányának méhében fogant meg. Payr szerint Gömbös kezdte a „felülről való forradalmasítást", ő volt az, aki bár 1932 októberében, miniszterelnöki kinevezése után a zsidókérdésben revideálta álláspontját[174] „… de felszabadította és úrrá tette az ő pretoriánus hadseregét, úrrá tette azokat az elemeket, akik maguk soha nem alkottak, soha nem termeltek, akik nem ismerték a robot véres verejtékét, s akiknek egyetlen életcéljuk az volt, hogy politikai karriert és egyéb karriert is befussanak."[175] Payr leírása illik Szálasira. Ő teljhatalomra vágyott, ő akart lenni a magyar Mussolini, a magyar Hitler. Példaképei, Hitler és Mussolini közvetlenül az első világháború után politikai pályára léptek. Szálasi viszont 1918 után jó másfél évtizedig maradt engedelmes, fegyelmezett katona, szépen lépdelt felfelé a katonai hierarchiában. Bizonyosnak tekinthető, hogy ekkoriban még volt annyi önkritikája, hogy belássa, nincs egyetlen önálló gondolata, engedelmeskedni tud, alárendeltjeinek parancsolni is, de „civilek", polgárok, parasztok, munkások tömegeit mozgósítani, egy tömegpártot megszervezni, vezetni meg sem próbált.

Esetében, ellentétben Hitlerrel,[176] nem beszélhetünk karrier-frusztrációról, hiszen a vezérkarban nagyra becsülték. Csak akkor helyezték vidéki csapatszolgálatra, amikor nem volt hajlandó politikai ambícióit feladni, sőt engedély nélkül egy politikai tárgyú brosúrát publikált. Nem érdemes politikai pályafutását csecsemő- vagy gyermekkori traumákkal (elvált szülők, durva, zsarnok apa stb.) magyarázni. Szüleit, különösen édesanyját nagyon szerette, édesapját tisztelte, fivérei, húga felnéztek rá. Édesapját „tekintély apá"-nak nevezte, aki

[173] HML-XXV-1-7/1946. Taby Árpád kihallgatása gyöngyösi rendőrkapitányságon, 1946. január 2.
[174] Gömbös Gyula miniszterelnöki bemutatkozó beszédében többek között kijelentette: „A zsidóságnak pedig nyíltan és őszintén azt mondom: revideáltam álláspontomat. A zsidóságnak azt a részét, amelysorsközösséget ismer el a nemzettel, éppen úgy testvérnek kívánom tekinteni, mint magyar testvéreimet. Én láttam a háborúban zsidó hősöket, ismerek olyanokat, akiknek arany vitézségi érmük van és tudom, hogy bátran és vitézen verekedtek. És ismerek vezető zsidó férfiakat, akik velem együtt imádkoznak a magyar sorsért és tudom, hogy a zsidóságnak azt a részét, amely nem akar, vagy nem tud beleilleszkedni a nemzet társadalmi közösségébe, elsősorban ők fogják elítélni." KN-1931-1936-XI-55. (1932. október 11.)
[175] KN-1935-1940-XXII-360. Payr Hugó felszólalása, 1939. március 13.
[176] Hitler már a linzi *Realschule*-t sem tudta elvégezni, majd Bécsben kétszer is sikertelenül felvételizett a Képzőművészeti Főiskolára. Erről lásd: Kershaw, Ian: *Hitler 1889-1936. Hybris.* Szeged, Szukits K., 2003, 44-50.

szerinte szigorú és igazságos volt, és ha megfenyítette őt, mindig tudta, hogy igaza volt.[177] Soha nem került szembe apjával, aki minden lépését, döntését élete végéig támogatta. Katonai karrierjét nem magánéleti botrány miatt hagyta ott, ellentétben például az RSHA vezetőjével, Reinhard Heydrichhel. 1935-ben, amikor a politikai pályára lépett, Horthy Miklós már Európa legrégebben uralmon lévő államfője volt (és maradt egészen addig, amíg a németek és a nyilasok 1944. október 15-én lemondásra nem kényszerítették). Horthy vitathatatlan tekintélyű, és igen népszerű kormányzója volt Magyarországnak. Akarata ellenére, vele szemben hatalomra jutni, ezt Szálasi tudta, nem volt lehetséges. Horthynak, ellentétben pl. Hindenburg német köztársasági elnökkel, nem kellett választások útján hatalmát legitimáltatni. Bethlen István miniszterelnöksége (1921-1931) idején a rendszer bal- és jobboldali ellenzékét, ellenfeleit semlegesítették, szétverték, leszerelték. Mussolini példáját a gazdasági világválságig Szálasi meg sem próbálta követni, ehhez a rendszer túl stabil volt.

Szálasi kezdeti sikereit nem csak egyébként nehezen érthető programjának és igen hatékony propaganda-módszereinek köszönhette. Vágó Pál, a párt egyik főideológusa szerint Szálasi akkor kezdte hirdetni a nemzetiszocialista rendbe szervezett különböző nemzetek közösségi gondolatát, amikor a „magyarság mélyen aludt még a békés revíziónak Genfben hímzett párnáin”. Szálasi akkor lépett a nemzet elé, amikor a „magyar parlamentarizmus 70 sivár esztendején át a hitetlenség sivatagába vezette a nemzetet. Így történhetett, hogy a magyar nép szemében a politika… úri huncutsággá minősült. Célját vesztett népek módján a hitetlenség szomjhalála fenyegette, amikor miként a sivatag kellő közepén az üdítő forrást nyújtó oázist mutatta meg a hungarista célkitűzés egy vezérnek született férfiú nagyszerű áldozatos példája.”[178] Egyényï Károly szerint is amikor Szálasi a politikai pályára lépett, a „vajúdó korszak lázas, fülledt levegőjében trópusi gyorsasággal virágzott ki a Messiás utáni vágyakozás rózsaszínű rózsája… A Gömbös-korszak utáni csalatkozás és a mindent elsöprő reménykedés forró napjaiban a tömegek úgy áhították a csodát, mint kánikulában a mezők az áldott zivatart.”[179]

Kemény Gábor, Szálasi külügyminisztere, az 1930-as évek közepére visszatekintve, szinte költői szépséggel fogalmazta meg: „Amikor Szekfű Gyula kitűnő megállapítása szerint a neobarokk közélet nehezedett rá a ’harmadik nemzedékre’, amikor chauvinizmus, irredenta és revizionista ábrándok dúlták itt a nemzeti és nemzetközi életet, az ezt ellenzők politikai és

[177] Szirmai, 1993, 209.
[178] MOL-K814-Mf-X-7076-16.728-1010. Vágó Pál: Testvér! - kezdetű röpirata, 1942. február vége, géppel írott másolat.
[179] Egyényï, 1942, 89-90.

külpolitikai tábora pedig tétlen tartózkodásra kényszerült, Szálasi új hangja fokozottan visszhangzott a magyar közélet csendőrszuronyos csendjében."[180]

Szálasi 1935. március 1-jével vonult nyugállományba. Horthy emlékirataiban azt állítja, hogy Szálasit „politikai üzelmei miatt" eltávolították a hadseregből.[181] Szálasi maga kérte nyugállományba helyezését, igaz, csak azután, hogy a vezérkarból kitették, vidéki csapatszolgálatra osztották be és valószínűleg azt is az értésére adhatták, hogy komolyabb katonai karrierre ne számítson. Amikor nyugállományba vonult, a kis szélsőjobboldali pártok már javában szervezkedtek, hangoskodtak. A Gömbös-kormány válaszul betiltotta a politikai gyűléseket, felvonulásokat, sőt, még a körmeneteket is. A *Magyarország* keserű hangú kommentárja szerint volt oka az intézkedésnek, mégpedig az, hogy az utóbbi időben „néhol eldurvult a bírálat hangja, az érvek személyes sértésekké silányultak… a lázításnak, izgatásnak, sértegetésnek, durva fegyverkezésnek, könyörtelen dárdatördelésnek véget kell vetni." Megoldásnak persze Zilahy Lajos lapja nem a rendőri-csendőri erőszakot, a politikai gyűlések betiltását tartotta, hanem az igazi, „népképviseleti" parlament komoly munkáját.[182]

Szálasi nyugállományba vonulása után az V. (ma XIII.) kerületben, a Hollán u. 10. számú házban, az I. emelet 1. sz. lakásban, albérletben lakott. „Szálassy Ferenc ny. őrnagy" – ként szerepelt a választójogosultak 1935. évi névjegyzékében.[183] Főbérlője Jászai Lajosné 29 éves római katolikus vallású, kétszeresen elvált magántisztviselőnő volt, aki gépíróként dolgozott és Semjén Erzsébet nevű 12 éves kislányával élt a kétszobás, fürdőszobás lakásban. Ők 1934-től laktak ebben az évi 1150 pengő bérű lakásban, és feltételezve, hogy Jászainét legalább gyermeke apja anyagilag támogatta, akkor is rászorulhatott arra, hogy két szobája közül az egyiket albérlőnek kiadja. 1941-ben, amikor leánya is gépírónőként dolgozott, már nem volt albérlőjük.[184]

„Hivatalosan" 1935. március 4-én ebben a Hollán utcai lakásban alakult meg a „Nemzet Akaratának Pártja", a NAP. A meghívókat Szálasi Ferenc ny. őrnagy budapesti- és vitéz dr. Csia Sándor Bhév titkár, szentendrei lakos küldte ki, tehát kettőjüket tekinthetjük a NAP alapító atyáinak. Azt biztosan tudjuk, hogy rajtuk kívül Kovács Klára, mint a tanácskozás jegyzőkönyvének vezetője, Theodorovich István és Fábián András a jegyzőkönyv hitelesítői voltak jelen. A fennmaradt, igencsak szűkszavú jegyzőkönyv-másolatból kiderül,

[180] BFL-XXV-1-a-293/1946-473. Kemény Gábor ceruzával írott feljegyzése, 1946. január 19.
[181] Horthy, *Emlékirataim*, 231.
[182] Sz. n.: Tilalomfák. *Magyarország*, 1935. március 2., 1.
[183] BFL-IV-1405-Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága Központi Választmányának iratai – Választói névjegyzék-1935-II/V. ker. 82. szavazókör. A korabeli telefonkönyvben is ez alatt alakcím alatt szerepelt Szálasy Ferenc. *Esti Kurir*, 1937. február 23., 3.
[184] BFL-IV-1419. j.-347/I. számlálójárás, 8. sz. lakásív.

hogy Szálasi részletesen ismertette a *Cél és Követelések* című brosúráját és javasolta, hogy az abban lefektetett elvek alapján alakítsák meg a NAP-ot. Fábián András javaslatára a párt egyelőre nem választott tisztikart, vagyis vezetőséget, viszont a szervezési munkák megkezdésével és a párt összes ügyeinek intézésével Szálasi Ferencet és Csia Sándort bízták meg. 1944. december 2-án a Nyilaskeresztes Párt Nagytanácsán Csia Sándor felidézte, hogy Szálasi a „NAP indulásakor, testvéri körben" a következő kijelentést tette: „Meglátják, amikor az ellenség hazánk földjét fogja tiporni, amikor az országban minden összeomlik, akkor fog reánk hárulni a súlyos feladat: megmenteni ezt a nemzetet."[185] Nem valószínű, hogy Szálasi 1935 márciusában ellenséges hadaktól tiport Magyarország megmentéséről vizionált volna. Lehetséges, hogy Csia 1944 decemberében csak hízelegni akart a Nemzetvezetőnek, mintegy látnoknak (is) beállítva őt.[186]

Szálasi azt állította a *Cél és Követelések* bevezetőjében, hogy ők olyanok, mint az Ismeretlen Katona, „ismeretlenek" ugyan, „de igazak, tiszták, becsületesek". Győzni pedig azért akarnak, mert velük van a „tudás és az élet igazsága". Győzni pedig azért tudnak majd, mert velük és bennük van az „igazi tudás" és az „igaz élet".[187]

Az ő országa, Magyarország, vagyis az „Ősföld" lakói Istenhívő népek, parasztokból, polgárokból és katonákból állnak. Szálasi, talán a fogalmazás lendületében itt egyszerűen elfeledkezett a munkásokról és az értelmiségiekről, mulasztását később, más brosúráiban, fontosabb politikai beszédeiben majd pótolni fogja.[188] Viszont megnyugtatja a felsoroltakat, hogy a szent céljukkal szembenállókat, mivel nem pártjukkal, hanem magával az élettel ütköznek össze, könyörtelenül elsöprik. A brosúra azt az alapelvet is kifejti, amelyet a következő években Szálasi újra és újra meg fog ismételni: iparral rendelkező, magas fokon álló parasztállamot akar a NAP létrehozni, és a politikai, gazdasági, társadalmi berendezkedést ehhez kívánják „idomítani". Szálasi egyfajta neo-feudális államberendezkedést javasolt: „… az állam sorsának, irányításának, vezetésének, megszervezésének a tíz évre választott nádor kezeibe való tételét, számára a legteljesebb felhatalmazást, rendkívüli és kivételes hatalom jogának átadását, az első tíz esztendőre alkotmányos megkötések nélkül." A katona szólal meg akkor, amikor a nádor mellé/alá az „állam legfelső és legelső irányító és vezető szerveként" államvezérkar „felállítását és

[185] *Összetartás*, 1944. december 5., 1.
[186] BFL-XXV-1-a-293/1946-3306-3307. Amikor a budapesti amerikai követségen lefordították Szálasi e munkáját, a fordító meg volt lepve, hogy milyen homályos e brosúra nyelve. („The translator was impressed by the vagueness of the language.") NARA-RG-59-M1206-864-1-827-835**.** N. 964. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1938. február 10.
[187] Szálasi Ferenc: *Cél és Követelések*, 1935, 1.
[188] Szálasi Ferenc: *Cél és Követelések*, 1935, 4-5.

beállítását is „akarja és követeli” Szálasi. A jelenlegi, Szálasi szerint „öncélú és meddő” pártpolitika felszámolása szinte már természetesen következik az előzőekben felsorolt célokból és követelésekből. Általános, egyenlő és kötelező, mindkét nemre egyaránt kiterjedő szavazati jogot is követel a NAP programja.[189] Ez jelentős előrelépés 1933 tavaszához képest, amikor még csak az államvédelem szempontjából hasznos gyermeket (vagyis fiút…) szülő anyáknak és az önálló keresettel bíró nőknek adta volna meg a szavazati jogot Szálasi.

A program „végszózata” magabiztosan állapította meg: „A NAP terve egyedülálló, sziklaszilárd oszlop, melyre mindenki, az Ősföld minden népe félelem, féltés, gyanakvás és irigység nélkül támaszkodhat és építhet.”[190] A „sziklaszilárd oszlop” zavaros, szóvirágoktól hemzsegő szövege a valóságban nem volt alkalmas a tömegek megnyerésére. Szálasi 1935-ös programja nem volt elég radikális, és radikálisan antiszemita, nem ígért földet, munkát, jólétet. Szálasi nem tisztázta a NAP más pártokhoz fűződő viszonyát, talán azért sem, mert biztos volt abban, hogy már (első) tízéves „nádorsága” alatt felszámolhatja a pártokat, a parlamentet, mindezt a nép támogatásával, népszavazással „szentesítve”. A NAP programjával nem csak az volt a baj, hogy zavaros volt, hanem az, hogy kidolgozatlan. Nem mutatott sem utat, sem célt, és főleg arról nem szólt, hogyan fog a párt hatalomra kerülni. A program viszonylag hosszú volt és semmitmondó, ezért nem figyeltek föl rá az „emberek” és ennek következtében a hatóságok sem. Szálasi nyugállományba vonulása után négy nappal Gömbös javaslatára Horthy kormányzó feloszlatta a parlamentet és új választásokat írtak ki áprilisra. Szálasi komolyan nem is gondolhatott volna arra, hogy bármelyik választókörzetben megpróbálja megméretni magát. Ennek ellenére indult Taby Árpád szülőföldjén a hatvani képviselőválasztáson, de „megbukott”.[191] Az 1935-ös választásokon a NAP, legalábbis Csia emlékezete szerint csak Taby súlyos betegsége miatt nem tudott elindulni.[192] Ez bizonyosan nem igaz, hiszen még egy évvel később, 1936 áprilisában a pomázi időközi választáson, ahol Szálasi indult, csúfos vereséget szenvedett. Kizárt, hogy a NAP-nak 1935-ben lett volna elég pénze, befolyása ahhoz, hogy egyszerre több választókerületben is jelöltet indítson.

Szálasi később azzal próbálta indokolni indulását az 1935-ös választásokon, hogy csak Csoór Lajosnak akart segíteni, de közvetlenül a választás előtt visszalépett. Csoór Turán indult a Népakarat Pártja jelöltjeként, és az volt a választások előtt a megállapodásuk, hogy ha megválasztják, akkor a parlamentben vállalni fogja a NAP képviseletét. Szálasi úgymond

[189] Uo. 8-9.
[190] Uo. 12-13.
[191] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-633. Hatvan képviselője a NEP jelöltje Szinyei-Merse Jenő lett, akinek nem volt kihívója ebben a választókörzetben. www.VoksCentrum A letöltés időpontja: 2010. október 27.
[192] BFL-XXV-1-a-293/1946-253. Csia Sándor kihallgatása a PRO-n, 1945. október 16.

azért lépett föl közvetlenül a turai választókörzet mellett képviselő-jelöltként, mert tudta, hogy őellene a kormányzat minden erőszakos eszközt be fog vetni és így elvonja a csendőrséget a turai választókörzetből. Ez így is történt, Csoór könnyen győzött,[193] de a választások után bevallotta Szálasinak, hogy túl gyáva ahhoz, hogy a parlamentben Szálasi programját képviselje.[194] Nem tűnik igazán hihetőnek, hogy Szálasi olyan komoly jelölt lehetett volna, hogy ellene a teljes helyi csendőrséget be kellett volna vetni. Valószínűbb, hogy Szálasi tíz évvel később magyarázatot keresett első nagy választási kudarcára. Az 1935. áprilisi választások eredményei viszont hosszú távon Szálasinak kedveztek. A Képviselőház átlag-életkora csökkent, a legitimisták visszaszorultak, a születési arisztokraták szintén, Gömbös frissen képviselővé választott híveinek jelentős része nyíltan Hitler-párti antiszemita volt.

Eleinte annyira nem volt Szálasinak és híveinek pénzük, hogy első párthelyiségüket Szálasi Hollán utcai albérleti lakásán rendezték be. Innen költöztek júniusban a Királyhágó utca 5. szám alá, Kovács Károly nyugalmazott csendőr ezredes özvegyének lakására. A *Cél és Követelések*et eleinte a VIII. kerületi Gyulai Pál u. 14. szám alatti párthelyiségben 50 fillérért árulták. Ugyanitt 11-től 13-ig és 17-től 19-ig a NAP iránt érdeklődők felvilágosításokat is kaphattak.[195] Majd csak 1937 februárjában tudtak önálló párthelyiséget, egy apró, kétszobás lakást bérelni a Nap utcában.[196] Szálasi 1937. február 8-án saját kezűleg kitöltött lakás-bejelentő lapján a VIII. Nap u. 19. földszint 2. sz. lakást adta meg, mint állandó lakcímét.[197] Lucz Gizella úgy emlékezett, hogy itt és ekkor könyörgött először és utoljára Szálasinak, hogy hagyja abba a politizálást. Szálasi állítólag megígérte, hogy abbahagyja a politizálást, „ha nem jön senki." Ez azonban nem következett be, Szálasihoz jöttek, mert menyasszonya szerint „mindenkinek benne volt a reménysége."[198]

Török, meglehet elfogult emlékezete szerint a Hollán utcai lakás elegánsan volt berendezve 1935-ben, amikor még mint ismeretlen munkás, előzetes értesítés nélkül beállított Szálasi albérleti lakására. A jövendő Nemzetvezető udvariasan fogadta, és ezzel meghatotta az egyszerű vidéki munkást. Szálasi elnézést kért hívatlan vendégétől, hogy most nem tud vele beszélni, de a kezébe nyomta a *Cél és Követelések*et, és megkérte, egy hét múlva újra keresse fel. Amikor egy héttel később Török megmondta neki, hogy nem sokat értett meg a brosúrából, Szálasi „szokott enyhe mosolyával" fogadta a bírálatot és bevallotta Töröknek,

[193] Csoór a Népakarat Párt jelöltjeként 7431 szavazatot kapott, Egységes Párti ellenfele 3580-at. www.VoksCentrum A letöltés időpontja: 2010. október 27.
[194] ÁBSZTL-V-19.430-12-48. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 7.
[195] MOL-K814-Mf-X-7076-16.727-4-5.
[196] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-641.
[197] BFL-XXV-1-a-293/1946-3293.
[198] Lucz-interjú-52.

hogy már mások is mondták, érthetetlen, amit ír.[199] Politikusi pályája kezdetén Szálasi kifejezetten jó modorú, udvarias (Török szerint egyenesen „mézesmázos”) volt. Soha nem fordult elő, hogy valaki is becsmérelt volna. Alapos és szerény volt még ekkor. „Minden gondolatot, vagy tervet, amit elébe tártunk - írta Török András – előbb alaposan megrágott, mielőtt a magáévá tette volna.”[200]

A kisgazda újságíró, Dessewffy Gyula felidézte, hogy ő akkor kereste föl Szálasit, amikor a jövendő Nemzetvezető még nem volt ismert politikus és „csak néhány fantaszta követte Szálasit”. Bekötött szemmel vitték őt, és társát, Barankovics Istvánt a Magyar utcába, egy kis kocsma pincéjébe. Dessewffy úgy emlékezett, hogy Szálasi „szálas, magas homlokú, katonatartású egyén” volt, aki nekik felülről lefelé nyújtott kezet. Szálasi beszélgetésük alatt végig a szoba sarkába nézett, meredten, mintha ők ott sem lettek volna. „Nagyzási hóbort, beteges önbizalom, nyilvánvaló megszállottság benyomását keltette.” Barankoviccsal arra a következtetésre jutottak, hogy: „Ez a félbohóc veszedelmes ember.”[201] Dessewffyt egy részletkérdésben megcsalta emlékezete, Szálasi inkább középtermetűnek volt nevezhető. 1938-ban, amikor a szegedi Csillag-börtönbe érkezett, rabkartonján, hivatalos elnevezéssel, törzskönyvén rögzítették testmagasságát: 172 centiméter.[202] Ambrózy Gyula, Horthy kabinetirodájának főnöke Szálasi népbírósági tárgyalásán megemlítette, hogy ő nem ismerte személyesen Szálasit, ám írásai alapján „valami fanatikus arcú, lobogó szemű, vézna ember” - t várt, amikor 1944. május 3-án a kormányzó fogadta a nyilas vezért. „E helyett belibegett egy köpcös, mosolygós ember, úgyhogy inkább svihák, mint fantaszta benyomását keltette.”[203] Dr. Ackerson amerikai diplomata, aki 1937 novemberében találkozott Szálasival, meglepően pontosan becsülte meg testmagasságát: kb. öt láb nyolc vagy kilenc inch (kb. 172-175 cm) magasnak vélte Szálasit, és legfeltűnőbbnek nagy, széles fejét találta.[204]

A jobboldali mozgalmakat figyelő csendőrnyomozók jelentéseiben először 1935 májusában bukkan fel Szálasi neve (Szálasy-formában). Feljegyezték, hogy „bizalmas körben” kijelentette, 100 %-ban híve a miniszterelnök reformprogramjának, és csak akkor lesz saját mozgalma ellenzéki, ha Gömbös programja nem valósulna meg. A rövid jelentésből kiderül az is, hogy Szálasi eredménytelen tárgyalásokat folytatott Pálffy Fidéllel, de nem tudtak együttműködési megállapodást kötni, „mert mindketten ragaszkodnak pártjuk nevéhez

[199] Török, 1941, 21, 23.
[200] Török, 1941, 28.
[201] Dessewffy, 1986, 51-52.
[202] CsML-VII-102-Szegedi Országos Börtön i.-Elítéltek törzskönyvei-129. k.-9323-Szálasi Ferenc törzskönyve. A személyleírás szerint Szálasinak gesztenyebarna haja és barna szeme volt, fogai pedig „hiányosak”.
[203] BFL-XXV-1-a-293/1946-2169. (1946. február 19.)
[204] NARA-RG-59-M1206-864-761. N. 894. távirat a budapesti amerikai követségről a Külügyminisztériumba, 1937. december 3.

és programjához." Csoór Lajossal kötött régebbi megegyezése pedig felbomlott, mert a képviselő egyelőre nem akarja egyik párthoz sem „lekötni magát".[205]

Szálasi gondosan ügyelt arra, hogy őt és híveit ne vádolhassák meg azzal, hogy csak szolgaian utánozzák a német nemzeti szocialistákat. A NAP „hivatalos közlönyének" első számában, amely március 15-i dátummal jelent meg külön szerkesztőségi írás tiltotta meg a párt tagjainak, hogy egymást „Heil Hitler!" - rel köszöntsék. Nekünk, hungaristáknak, fedte meg olvasóit Szálasi, „Heil Ungarn!" - t kell mondanunk.[206] 1935 április-májusában a NAP szervezését Pomáz és vidékén, Sopron, Nógrád és Heves vármegyékben, Szegeden, Mátészalkán és Somogy vármegye déli részén kezdték meg. Szálasi „az egész országban apostolkodik." – írta a *Hungarista Napló*.[207] Azt bizonyosan tudjuk, hogy Szálasi valamikor 1935 nyarán a Turul Szövetség pomázi „törzsének" meghívására „ismertető előadást" tartott.[208]

Szálasinak 1935-ben még csak Szentendrén és Csillaghegyen akadtak követői.[209] 1935 őszén, dr. Kiss Károly meghívására Csillaghegyen tartott előadást az olasz-abesszin háborúról és annak kihatásairól.[210] Török András emlékezete szerint neki még 1935-ben egyszer azt mondta a NAP vezetője, hogy: „elsősorban a munkásokat kell megnyerni, mert csak azok képesek önzetlenül dolgozni és áldozatot hozni az eszméért." Az éber csendőrnyomozók Szálasiról megemlítették, hogy röplapokat küld szét postai úton, de ezek tartalmát nem tartották fontosnak ismertetni. Október végén azt jelentették, hogy eddig már 250 községbe küldtek szét NAP-röpiratokat. A jelentés szerint Szálasi tervbe vette, hogy személyesen járja végig Nógrád, Sopron és Vas vármegyéket, de: „Ennek megvalósításában azonban eddig az anyagiak gátolják."[211] Szálasi 1935 őszén elkezdte végiglátogatni a szélsőjobboldali, nemzetiszocialista pártokat. Lehetséges, hogy igazat mondott, amikor azt állította, hogy már ekkoriban az volt az „elgondolása", hogy egy pártba tömöríti a szélsőjobboldali frakciókat, miután ezeket „a hungarista alapeszme síkjára" hozta.[212] Szálasi 1935 őszén, amikor Dunakilitiben először találkozott Pálffyval, utóbbi arról akarta őt meggyőzni, hogy fölösleges Magyarországon új utakat keresni. Ami jó Németországnak, vagyis Hitler nemzetiszocializmusa, „annak jónak kell lennie Magyarországon is"-mondta neki Pálffy. Aki

[205] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1935. május 10.
[206] *Új Magyar Munkás*, 1935. március 15. 2.
[207] MOL-K750-HN-1-17.
[208] BFL-VII-5-c-11909/1938. Garam Mátyás és társai bűnügye.
[209] Török, 1941, 23.
[210] BFL-XXV-1-a- 4386/1945. Kiss Károly. Szálasi Ferenc tanúvallomása a PRO-n.
[211] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1935. október 25. November 1-jén még mindig azt jelentik, hogy Szálasy [sic!] „Vidéki körútját anyagiak hiánya miatt halogatja."
[212] BFL-XXV-1-a-4418/1945. Pálffy Fidél i. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n 1945. október 13.

később azt állította, hogy két alapvető különbség volt Szálasi és közte 1935 őszén: az egyik a pártfelépítés rendszere volt, „amely egy bizonyos titokzatos szervezésre utalt”, a másik a párt vezetése, amelyet a pártvezető diktatórikus parancsszava irányított volna.[213] Mivel Pálffy Hitler fanatikus híve volt, Szálasi pártszervezési és pártvezetési elgondolásai nem lephették meg. Nézetkülönbségük fő oka inkább az lehetett, hogy Szálasi már első találkozásuk alkalmával leszögezhette: ha sikerül egyesítenie a különféle szélsőjobboldali pártokat, csoportokat, az új párt vezetője/vezére csakis ő, Szálasi Ferenc lehet. Pálffy mögött ekkor már több éves magyar nemzetiszocialista „múlt” volt, pártjában elismert, ha nem is túl aktív vezető volt, nyilván megütközéssel fogadhatta, hogy a nála két évvel fiatalabb, a politikai életben még ismeretlen Szálasi előre figyelmezteti, hogy a „vezére” akar lenni.

A liberális újságok közül az egyik első, amelyik felfigyelt a NAP-ra, Rassay Károly lapja, az *Esti Kurír* volt. 1935-ös szilveszteri számában hosszú cikkben foglalkozott Szálasi Ferenc „röplaplavinájával”. Rassay jól látta, hogy a NAP „német horogkeresztes szellemben fogant” propagandájához hasonlót, „ha nem is méreteiben, de *hangjában a magyar közélet eddig még nem ismert.*” [kiemelés az eredetiben-KL].[214] Szálasi 1936-ban indította el pártja és mozgalma szervezését a munkások között, Budapesten, pontosan Angyalföldön: „Itt ismeri meg a magyar proletárt a kocsmában, a nyomortelepen, a proletár tömeglakásban. Itt köt elválaszthatatlan élet-, társ- és sorsközösséget a magyar munkással. Itt tanulja meg a munkásmozgalom és szervezés minden rejtett titkát.”[215] Ekkoriban a tagdíjakból havonta kb. 600 pengőt tudott összeszedni, „ez az összeg [a] nyomtatványok és az adminisztráció költségeit sem fedezik.” Figyelembe véve, hogy egy-egy átlagos, tehát szegény munkás vagy paraszt párttag ritkán vállalt havi 20-50 fillérnél több tagdíj befizetését, fel kell tételeznünk, hogy néhány ezer ember már ebben az időszakban Szálasi mögé állt. Mozgalmát több tekintélyes vidéki egyén is támogatta, akiktől „nem ritka esetben” 100-200 pengős adományokat kapott. Azt ekkor még pontosan tudták az illetékesek, hogy Szálasi mozgalma „külföldi pénzt nem kap”.[216]

1936 tavaszán Szálasi másodszor is megpróbálkozott azzal, hogy bekerüljön a parlamentbe. A pomázi kerületben az április 2-ára kiírt időközi választáson hat jelölt indult. A két legitimista jelölt, Griger Miklós és Vértes István kemény, olykor nem egészen tiszta eszközökkel harcolt egymás ellen. A korabeli laptudósítás csak mellékesen, mint „harmadik

[213] Uo. Pálffy Fidél kihallgatása a PRO-n, 1945. október 15.
[214] Sz. n.: A jobboldali pártok is zsidó-befolyás alatt állanak Magyarországon – hirdeti a NAP. *Esti Kurír*, 1935. december 31., 3.
[215] MOL-K750-HN-1-21.
[216] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. január 10.

ellenzéki jelölt” - et mutatta be Szálasy [sic!] Ferencet, de neki, és két másik jelölt-társának még arra sem adtak esélyt, hogy a kellő számú ajánlást összegyűjtsék.[217] A *Hungarista Napló* szerint Szálasi ugyan össze tudta gyűjteni a választáson való induláshoz szükséges ajánlásokat, de bukása után „… még az ajánlási ív sok aláírója is elhagyja.”[218] A kormánypártiak a választás előtt hazug hírrel tévesztették meg a választókat. Szálasiról azt terjesztették, hogy visszalépett, ezredesi nyugdíjat fog kapni, különben is belátta, hogy programja azonos a miniszterelnökével. A legitimisták meg azt híresztelték, hogy Szálasi a miniszterelnök titkos megbízottja. „A két hazug hír teljesen tönkreverte és szétzüllesztette híveink nagy táborát.”- írta a NAP 3. sz. körlevélben. Amely azt nem közölte, hogy a pomázi kerületben összesen 12.043 szavazatot adtak le, ebből szerzett meg 941-et Szálasi.[219] Szálasi úgy értesült (vagy hívei azzal vigasztalták), hogy hívei nem mertek a nyílt szavazáson „melléje állni.”[220] Szálasinak a választási „hadjárat” során 1854.38 pengő kiadása volt, különféle – meg nem jelölt – forrásokból pedig 1810 pengőt kapott. Ezek szerint saját zsebéből csak 44.38 pengőt kellett költenie. Elsősorban vendéglőkben, kocsmákban költött sokat, de küldött Dunabogdányba Török Andrásnak, ekkor még hűséges társának is 50 pengőt.[221]

A választási kudarc nem szegte kedvét. A budapesti VIII. ker. Nap utca 19. szám alatt, a földszint 2-es számú lakás olyan volt, mint „egy zsibongó kaptár. Pestről és vidékéről tömegével kerestek fel bennünket az emberek és szomjasan hallgatták a hozzájuk intézett beszédeinket.” Este 9-10 tájban aztán nyakukba vették a várost, vagy Pest környékét, magánházakban, kiskocsmákban folytatták az agitálást, sokszor a hajnali órákig. „Ebből a munkából Szálasi is kivette a részét, nem egy alkalommal még éjjel két órakor is négy-öt munkásnak magyarázta a Hungária Egyesült Földek misztikus gondolatvilágát.”[222]-írta Török. Szálasi később felidézte, hogy ekkoriban egyedül járta a munkásnegyedeket, kocsmákban próbált agitálni, nem sok sikerrel. Egyik agitációs körútja során jutott el a „mélypontra”, amikor egy kocsmában egy tucatnyi munkást próbált meggyőzni, de azok már annyira ittasak voltak, hogy „nemzetmentő eszméi” iránt semmiféle fogékonyságot sem mutattak. Lassanként el is szálingóztak az asztaltól, végül csak ketten maradtak. Szálasi ennek is megörült, remélte, hogy legalább velük elkezdhet komolyan beszélgetni, de csalódnia kellett. A két munkás csak

[217] *Függetlenség*, 1936. március 22. Szálasi pártjának nevét tévesen „Nép Akarat Pártja”-nak írta az újság, és az elnevezést „romantikus hangzású”-nak nevezte.
[218] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-637.
[219] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-675.
[220] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. április 10.
[221] A csendőrdetektívek téves értesülése szerint Szálasi minden pénzét elvitte a pomázi választás. MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. április 24.
[222] Török, 1941, 31.

arra kérte, hogy kísérje őket haza, mert már annyira részegek, hogy nélküle nem találnák meg az otthonukat. Kénytelen volt a rendelkezésükre állni, ők meg két oldalról belékaroltak, mert csak így nem estek volna össze. Még ez sem volt elég, egyszer csak megtorpant a két munkás, szembefordultak egymással, közben biztos támaszukat, vezetőjüket nem merték elengedni, és mielőtt a jövendő Nemzetvezető bármit is tehetett volna „a bevett ital többletével egymás arcát tisztelték meg… Aztán, mintha mi sem történt volna, a legjobb barátságban bandukoltunk tovább." – idézte föl az igencsak kellemetlen emléket Szálasi, hozzáfűzve: „Az iménti jelenet csak jelkép… egészen mélyről, alulról kell felemelkednünk, útközben rá kell találnunk önmagunkra és egymásra, mert csak így tudjuk sarkaiból kiemelni a régi világot és megteremteni a szebb és jobb jövőt."[223]

A NAP 1936 februárjában kiadott 2. sz. körlevelében azt állította, hogy 1935 decemberéig már 542 községbe vitték el „azokat az elgondolásokat, melyek egyedül képesek arra, hogy a megcsúfolt és megbecstelenített Csonkahazát megmentsék és újjáépítsék", vagyis a párt programját. A körlevél határozottan leszögezte, hogy „sem a németektől, sem más idegen néptől semmiféle anyagi támogatásban nem részesülünk." A körlevél ezért minden egyes magyar emberhez fordult, hogy adományaival segítse a NAP-ot.[224]

Szálasi felismerte, hogy komolyabb politikaformáló szerephez csak akkor juthat, ha sikerül egyesítenie a szélsőjobboldali pártokat, mozgalmakat. Ezért kezdett 1935 őszétől „országjárásba", személyesen kereste fel Festetics és Pálffy grófot, az Eitner-fívéreket, idősebb Meskó Zoltánt, de nem sikerült őket együttműködésre bírni.[225] Szálasi 1936. április 26-án Budakalászon a Klinger-gyár sztrájkoló munkásainak adott tanácsot, „hogyan tudják követeléseiket keresztül vinni."[226] Május elején a salgótarjáni bányavidéken járt, és helyi nyilas szervezetek megalakítására adott utasítást híveinek.[227] Július 25-én Csillaghegyen mondott beszédet. Többek között kijelentette, hogy a Gömbös-kormány belefulladt az ígéretekbe, miközben türelmesen és tétlenül nézi a tömegek balratolódását.[228] A *Hungarista Napló* azt állította, hogy Szálasi: „Népi mozgalma súlyát Nyugat-Magyarországra fekteti, hogy a német imperializmus beszüremlését, mely igen-igen erőteljes volt, meggátolja és sajátos magyar ideológiával helyettesítse."[229] A kortársak egy része ezt egészen másképpen látta. Bajcsy-Zsilinszky Endre lapjában, a *Szabadság*ban csaknem egész oldalas cikkben

[223] Fabinyi Lili: Nagy idők, apró esetek. *A Nép*, 1942. november 19., 2.
[224] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-667-670.
[225] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-637.
[226] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. május 1.
[227] Uo. 1936. május 15. Szálasi a jelentés szerint május 8-9-én Maconka, Kisterenye, Dorogháza, Suspatak, Mizsérfa, Jánosakna és a Horthy-telep bányászait kereste fel.
[228] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. július 25.
[229] MOL-K750-HN-1-20.

bírálták azokat a pártokat, élükön a NAP-pal, amelyek miközben a „német veszedelemről sikoltoznak, a másik oldalon védelmükbe veszik a német hódítás kvártélymesterét”. E „pártocskák” programját részletesnek, ködösnek és kissé „németízűnek” nevezte a lap, és leszögezte, hogy „mindössze tömegeik és vezetőembereik hiányoznak ahhoz, hogy programjukat megvalósíthassák.”[230]

Szálasit fáradhatatlanul járta az országot, szervezte pártját és mozgalmát, községek százaiba küldte szét postai úton röplapjait.[231] Egyetlen egyszer, 1936. július 3-án jelentik róla azt, hogy valahol vidéken nyaral.[232] Ez valószínűleg téves információ volt, hiszen már a következő jelentésben felsorolták, hogy július 9. és 26. között Békéscsabától Szentendréig kilenc városban és községben járt.[233] A korabeli sajtóban ritkán bukkan fel Szálasi neve. 1936 szeptemberében Szentendrén, Izbégen, Szigetmonostoron, Békásmegyeren és Csillaghegyen tartott politikai gyűléseket, és ezeken, legalább is a *Virradat* beszámolója szerint, „kitörő lelkesedéssel” fogadták. Bizonyos, hogy az újságíró pontosan adta vissza Szálasi szavait, aki saját katonai pályafutása bemutatása után kijelentette: személyében a katona nyújt kezet a földműves magyarnak, „és pecsételi meg azt a barátságot, amely a magyar katona és a magyar nép között már régóta fennáll.”[234] November végén a Honszeretet-elnevezésű ifjúsági csoport tagjai, mintegy másfélszáz fiatal előtt mondott nagyhatású beszédet Szálasi. A fiatalokra különösen az hathatott lelkesítően, amikor Szálasi kijelentette, hogy: „A harcok útját vér jelzi. Nálunk is ez kell, hogy jelezze. Cselekedni kell az ifjúságnak, vér kell, hogy jelezze útját.” Szálasi harcot hirdetett a kompromisszumok ellen, azokat az ifjúság tőrbecsalásának nevezte.[235] Hallgatósága 1936-1937 tájékán különösen azért fogadta lelkesen Szálasi beszédeit, mert „… kemény, katonás kifejezéseket használt. Oktató módon beszélt.”[236] Egyényï szerint: „Kimért beszédű, katonás nyíltságú, bátran viselkedő, új típusú embert láttak benne a tömegek. Olyan népvezért, aki nem alkuszik, és aki nem ismeri a népcsalás rút mesterségét.”[237]

Szakváry Emil (is) úgy tudta, hogy Gömbös sokra tartotta Szálasit. Írásait „intelligens, markáns katonai dolgozatok” - nak tartotta. Egy ízben „alteregójának” nevezte, más alkalommal pedig kormánya tagjait figyelmeztette, hogy Szálasival még számolniuk kell.

[230] Vér Andor: A NEP és a NAP lélekhalászai. *Szabadság*, 1936. június 21., 3.
[231] 1936 nyaráig 856 községbe küldött Szálasi propaganda-anyagot. MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. július 3.
[232] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. július 17.
[233] Uo. 1936. július 24.
[234] *Virradat*, 1936. szeptember 21., 2.
[235] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. november 27.
[236] Uo. 1937. június 25. Szálasi június 18-án Budán, az Erőd utcai Nemzeti Szocialista pártközpontban mondott beszédet mintegy 200 ember előtt, akik a jelentés szerint „nagy lelkesedéssel hallgatták” őt.
[237] Egyényï, 90.

Gömbös állítólag azt is bevallotta, hogy Szálasit NEP-képviselőnek szerette volna megnyerni, de a százados, ez a „gazember” ezt azzal utasította vissza, hogy fél, nem tudja végrehajtani a programomat és ki kell majd lépnie a pártból, ez pedig hűtlenség lenne.[238] A Szálasi-mitológia fontos része volt Gömbös Gyula ama kijelentése, amelyet állítólag a miniszterelnök a nyilvánosság előtt tett, hogy látja, tudja, Szálasi lesz egy napon az utóda.[239] Gömbös Ernő édesapja segédtisztjeitől hallotta, hogy egy minisztertanácson jelentette ki apja Szálasiról, hogy: „Ez az ember még itt fog ülni az én székemen.”[240]

Szálasi talán ezért is gondolhatta azt, hogy Gömbös halála után neki „jár” a miniszterelnöki kinevezés. Lehetséges, hogy komolyan úgy gondolta, Gömbös 1931. augusztus 25-én ígéretet tett neki, hogy ha ő „elmegy”, akkor kerülhet az ő helyére. Gömbös, amikor ezt „megígérte”, még csak honvédelmi miniszter volt, Szálasi viszont 1936-ban már a miniszterelnöki posztért küzdött. Azt hitte, elegendő lesz Horthy kormányzó elé jutnia, és már át is veheti Gömbös székét, mint annak jogos politikai örököse. 1936. október 8-án, csütörtökön, két nappal a miniszterelnök halála után, Keresztes-Fischer Lajos, a kormányzó Katonai Irodájának főnöke, régi vezérkari feljebbvalója hívatta Szálasit és felszólította, adja elő véleményét a belpolitikai helyzetről. Szóbeli előterjesztése után felkérte, hogy foglalja írásba véleményét, mert azt jelenteni akarja a kormányzónak még azelőtt, hogy döntene az új kormányfő személyéről. Ráadásul a katonai iroda főnöke azt is jelezte, hogy megpróbálja elérni, hogy Horthy fogadja őt, még az új kormányfő kijelölése előtt.[241]

Szálasi nagyon sietett, és már másnap, október 9-én délelőtt átnyújtotta nyilván már gondosan, jó előre, napokkal, talán hetekkel korábban elkészített Pro memóriáját, tehát még azelőtt, Darányit Horthy hivatalosan és nyilvánosan miniszterelnöknek jelölte volta. Az, hogy Gömbös Gyula miniszterelnök súlyos beteg, hónapok óta nyílt titok volt országszerte. Májusban hivatalosan bejelentették, hogy Gömbös hathetes betegszabadságra megy, amit augusztusban újabb hat hétre meg kellett hosszabbítania, majd következett németországi „utókezelése”. Ha Szálasi valóban úgy gondolta, hogy Gömbösnek ő az elhivatott, kijelölt

---

[238] Szakváry Emil 1938. április 5-én kelt levele, géppel írott másolat. BFL-XXV-1-a-293/1946-3317-3319.

[239] 1944. december 4-én Berlinben, amikor Hitler megemlítette, hogy milyen nagyra tartotta Gömböst, az első külföldi kormányfőt, aki őt hivatalos látogatáson felkereste, Kemény Gábor nyilas külügyminiszter elmesélte a Führernek, hogy Gömbös egyszer az utódának nevezte Szálasit. MOL-K814-Mf-X-7076-16718-35. Jelentés a német főhadiszálláson tett látogatásról, 1944. december 10.

[240] BFL-XXV-1-a-293/1946-7842. Gömbös Ernő kihallgatása a PRO-n, 1945. október 4.

[241] BFL-VII-17-b-B-XIV-5042/1937/28. Kivonatos jegyzőkönyv Szálasi Ferenc bűnügyében tartott tárgyalásról a budapesti kir. büntetőtörvényszéken, 1937. november 29., 2-3. Mivel ekkor még Keresztes-Fischer Lajosnak módjában állott Szálasit megcáfolni, furcsa, hogy Szálasi miért állította, hogy nem ő jelentkezett a kormányzó Katonai Irodáján, hanem őt hívta magához a Katonai Iroda vezetője. Szálasi mindenesetre makacsul ragaszkodott ehhez a történethez, még évekkel később, a PRO fogságában is szinte szó szerint ugyanígy adta ezt elő. ÁBSZTL-V-101.625-Szálasi Ferenc tanúvallomása a PRO-n Ruszkay Jenő ügyében, 1945. október 31.

utóda, akkor valószínű, hogy már a nyár folyamán írásba foglalta alapgondolatait. Emlékeztetőjé-ben 896 községben, valamint Budapesten szerzett személyes tapasztalatait összefoglalva szinte könyörögve kérte Horthy – szerinte – „egyetlen őszinte” tanácsadóját, Keresztes-Fischer Lajost, hogy juttassa el írásművét a Kormányzóhoz. Az „Emlékeztető” szerint Horthy nem élvezi azt a „kritika nélküli tekintélyt és tiszteletet, amely minden államfőnek természetes módon kijár.” Szálasi eme nagyhorderejű kijelentését axiómának tekintette, mert nem fűzött hozzá indoklást, vagy magyarázatot. A továbbiakban Szálasi kifejtette, hogy az egész ország várja a Messiást, vagyis a hadsereget, amely (Szálasi szerint: „aki”) a nemzetet az „igaz útra tudja kényszeríteni.” Horthyt a gyökértelen politikusok, (Szálasi név szerint Eckhardt Tibort, Rassay Károlyt, Kozma Miklóst és Darányi Kálmánt nevezte meg) és a hazugságokat terjesztő újságok elszakították a nemzettől, teljesen egyedül áll, és „eddig csak olyan kormánya volt, amelynek egyetlen tagja sem élvezte a nemzet bizalmát, egyik sem tudott gyökeret verni a népben.” Szálasi nem kímélte az uralmon lévő „vezetőpolitikusokat”, akik szerinte a Kormányzó Úr tisztánlátását politikai hazugsággal „ködfátyollal” borítják. Emlékeztetőjét Szálasi a következő mondattal zárta: „Alázatos kérésem odairányulna, hogy a Kormányzó Úr elé juthassak és ahogyan a Tábornok Úrnak megtettem előterjesztésemet, ugyanúgy, olyan nyíltsággal és őszintén megtehessem hódolatteljes jelentésemet a Kormányzó Úrnak is.”[242]

Szálasi csalódásra, bár Keresztes-Fischer Lajos állítólag azt mondta neki, hogy a következő héten hétfőn, vagy kedden (tehát október 12-én vagy 13-án) fogadni fogja őt Horthy, erre mégsem került sor. Bizonyos, hogy ha Keresztes-Fischer Lajos egyáltalán Horthy elé tette Szálasi „Emlékeztetőjét”, abban a kormányzó semmi olyasmit nem találhatott, ami miatt érdemesnek tartotta volna a NAP vezérét fogadni, sőt. Ráadásul október 10-én már ki is nevezte a Szálasi szerint „gyökértelen” Darányi Kálmánt miniszterelnökké, tehát Keresztes-Fischer Lajos számára is értelmetlenné válhatott állítólagos „protezsáltja”, Szálasi beajánlása Horthynál. 1936 decemberében Szálasi arról értesült, hogy Horthy, olaszországi látogatása után, a politikai klímát derűsnek látta. Keresztes-Fischer Lajos állítólag azt üzente Szálasinak, hogy várja ki a helyzet változását, amikor majd „villámlik és mennydörög személyedet hozni fogom a Kormányzó Úrnak.”[243]

Évekkel később, Rőder Vilmos honvédelmi miniszter felszólítására Keresztes-Fischer Lajos megcáfolta Szálasi állításait. Nem ő hívatta Szálasit Gömbös halála után, hanem

[242] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-549-551.
[243] BFL-VII-17-b-B-XIV-5042/1937/28. Kivonatos jegyzőkönyv Szálasi Ferenc bűnügyében tartott tárgyalásról a budapesti kir. büntetőtörvényszéken, 1937. november 29., 4.

helyettese, vitéz Horváth Sándor ezredes jelentette neki, hogy Szálasi kér nála kihallgatást. Szálasit az „előző időkből értékes vezérkari tisztnek” ismerte, tehát fogadta őt. Szálasi ekkor kb. 30-40 perces előadásban ismertette felfogását a politikai helyzetről és kérte, hogy eszközölje ki számára, hogy Horthy fogadja őt. Ez a változat sokkal valószínűbbnek tűnik. A politikai életben ismeretlen Szálasit miért hívatta volna Horthy Katonai Irodájának főnöke, ráadásul éppen a miniszterelnök halála utáni napokban? Miért kellett volna Szálasit Horthynak kihallgatásra ajánlani, ráadásul azonnal miniszterelnökségi pozícióra érdemesnek beállítva? Ha Szálasit hívatták volna, akkor a nyilaskeresztes vezér bizonyára magabiztosabb stílusban fogalmazta volna meg „Emlékeztetőjét”, nem könyörgött volna, hogy eszmefuttatását adják át Horthy Miklósnak, hiszen saját állítása szerint ezért kérték tőle az írásmű elkészítését. Keresztes-Fischer Lajos Szálasi szóbeli előadását zavarosnak találta, viszont mivel tudta, hogy a volt vezérkari őrnagy egyes „katonai körökkel összeköttetésekkel rendelkezik”, magától elriasztani nem akarta, felkérte őt, hogy írásban, „Pro memoria” formájában adja elő, mit akar a kormányzó elé tárni.

Amikor Szálasi október 12-én délelőtt ismét megjelent a Katonai Irodán, és – nyilván meglehetősen türelmetlenül – sürgetni próbálta kormányzói fogadásának ügyét, Keresztes-Fischer Lajos figyelmeztette, hogy Horthy már kinevezte Gömbös utódát, és azt tanácsolta, hogy forduljon most már egyenesen az új miniszterelnökhöz, Darányi Kálmánhoz. Ha Szálasi komolyan azt hitte, hogy Horthy őt nevezi ki miniszterelnökké amint Gömbös meghal, vagy bármilyen más okból új kormányfőre van szükség, akkor csalódnia kellett. Még annyit sem sikerült elérnie, hogy a kormányzó fogadja őt. Annak ellenére sem, hogy a következő napokban Szálasi többször is felment a Katonai Irodára és sürgetni próbálta kormányzói kihallgatását. Szálasi ismétlődő látogatásai kezdtek kényelmetlenné válni Keresztes-Fischer Lajos számára, ezért először csak attól zárkózott el, hogy személyesen fogadja, majd alárendeltjeit is utasította, hogy minden hivatalos kapcsolatot szakítsanak meg a nyilasok vezérével.[244] Szálasi 1945 őszén úgy emlékezett, hogy a pozsonyi rádió egy ízben azt állította róla,[245] hogy Rátz Jenővel, Keresztes-Fischer Lajossal és Ruszkay Jenővel katonai puccsot tervez. Ez nem volt igaz, de a rémhír arra jó volt, hogy Keresztes-Fischer Lajos minden

[244] BFL-VII-17-b-Keresztes-Fischer Lajos altábornagy, Horthy kormányzó Katonai Irodája vezetője jelentése Rőder Vilmos honvédelmi miniszternek, 1938. március 21. Egy nyilas röplap 1938 végén azzal vádolta meg Keresztes-Fischer Lajost, hogy ő volt az, aki Szálasi Horthyhoz intézett, 1936. október 6-i [sic!] beadványát, amelyben „feltárta az ország vérző sebeit”, elsikkasztotta. BFL-XXV-1-a-293/1946-5839.

[245] Szálasi szerényen „világgá röpített hír”-t említett 1945. október 31-én a PRO-n, ami már csak azért is valószínűtlen, mert a pozsonyi rádió egy magyarországi politikai körökben ismeretlen volt katonatisztről nehezen tudott volna nemzetközi feltűnést keltő hírt közzétenni.

összeköttetést megszakítson vele.[246] A következő hónapokban, majd években (is) hiába mozgatott meg minden követ, 1944. május 3-ig nem sikerült elérnie, hogy a kormányzó fogadja őt.[247]

Szálasinak kedvezett Magyarország elvileg és gyakorlatilag is változtathatónak tűnő államformája. Az ellenforradalmi rendszer kezdeti időszakában Horthy Miklós kormányzónak és a politikai elit zömének természetesnek tűnt, hogy mivel irredenták voltak, az ország államformája legyen királyság. A külföldi kényszer hatására a legitim uralkodót, IV. Károlyt fegyveres erővel eltávolították az országból. Horthy Miklós kormányzó viszont, és ez nyílt titok volt legalább az 1930-as évek első felétől, egyre határozottabban próbálkozott a kormányzó-helyettesi poszt létrehozásával, uralma örökletessé tételével, vagyis dinasztia-alapítással. Szálasi arra törekedett, hogy a széles hatáskörrel rendelkező, energikus kormányzóból gyenge, a napi politikai ügyekbe és a stratégiai döntésekbe nem beleszóló, nem csak a pártok, hanem minden fölött álló, hatáskör nélküli, gyenge kormányzót csináljon. Ez a törekvése Horthynak azzal a távlati tervével is szemben állt, hogy saját fiát tegye meg helyettesévé, utódjává.

Szálasi, miután kudarcot vallott próbálkozása, hogy Horthy őt miniszterelnökké kinevezze, Csia Sándorral Németországba utazott kéthetes „tanulmányútra”.[248] Azon kívül, hogy a két szívbéli jó barát szívesen utazott külföldre is együtt, a németül alig tudó Csiának Németországban nem sok hasznát vehette Szálasi.[249] Berlinben a magyar kolónia előtt tartott Szálasi előadást „Világnézeti kérdések a Dunamedencében” - címmel. Ebben az előadásában használta először a „konnacionalizmus”-fogalmát.[250] Németországi „tanulmányútjuk” során részt vettek Nürnberg mellett egy értekezleten, ahol az előadó felszólítására Szálasi rövid véleményt mondott az új Német Birodalomról. Szálasi azt fejtegette, hogy a német nép Vezére vezetésével, saját erejéből érte el a nemzetiszocialista győzelmét, és ugyanerre

[246] BFL-XXV-1-a-464-1946. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n 1945. október 31-én Ruszkay Jenő ügyében.
[247] Többek között bádoki Soós Károly volt honvédelmi miniszter, ny. tábornok is hiába próbált érdekében Horthynál közbenjárni. A *Hungarista Napló* szerint amikor 1938 első napjaiban megpróbálta rávenni Horthyt arra, hogy fogadja Szálasit, a kormányzó magából kikelve kiabálta, hogy nem áll szóba olyan emberrel, aki őt a kormányzói székből ki akarja emelni és családja ellen merényleteket készít. MOL-K750-HN-1-54.
[248] Egy csendőrnyomozói jelentés már 1936. szeptember 11-én azt állította, hogy Szálasi visszaérkezett Budapestre ausztriai és németországi útjáról. MOL-K149-PTI-651-f-7. Ha a NAP-ot megfigyelők jól értesültek, akkor Szálasi valami olyasmit tapasztalt, „tanult” Németországban, hogy októberben ismét jónak látta útra kelni.
[249] Csia hiányos német nyelvtudása többek között a népbíróság előtt is szóba került. BFL-XXV-1-a-293/1946-1497. (1946. február 14.)
[250] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-638. Szálasi és Csia október 13-án utazott Németországba, 17-én tartott Szálasi előadást Berlinben, onnan Nürnbergbe és Münchenbe mentek. MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. október 17.

törekszenek a magyar nemzetiszocialisták is.[251] Szálasi nem volt rest, és átnézte a náci pártlap, a *Völkischer Beobachter* hatalom átvételét megelőző évfolyamait. Főleg azt vizsgálta, hogy a német „bajtársak" milyen „sajtómozgalmi" harcot folytattak. A *Hungarista Napló* szerint Szálasi „Igen gazdag és értékes tapasztalatokat gyűjt ezzel a munkával."[252] Az természetesen kérdéses, hogy néhány nap alatt pontosan hány lapszámot tudott Szálasi áttanulmányozni. Szálasi később úgy emlékezett, hogy igazán ezen a németországi tanulmányútján ismerte meg a német nemzeti szocialista eszmét.[253]

Németországi tapasztalatai alapján Szálasi változtatott propaganda-módszerein és tartalmán is. Radikálisabb lett, antiszemitább, intenzívebb, durvább és főképpen: hatékonyabb a nyilas propaganda. Horthy emlékirataiban tévesen azt állítja, hogy Szálasira a szegedi Csillag-börtönben 1938-1940 között eltöltött idő ugyanúgy hatott, mint Hitlerre a landsbergi fogság: ő lett kiszabadulása után Magyarországon a nemzetiszocialista mozgalom és propaganda módszer terjesztője.[254] Szálasi már 1937 első hónapjaitól kezdve a náci propaganda módszerek leghatékonyabb magyarországi alkalmazója lett.[255]

A *Népszava* már december végén felfigyelt a nyilasokra: a „száz pártra szakadozott, együttvéve is jelentéktelen nyilas mozgalom új erőre tett szert" és „Hallatlan éberséggel és szívóssággal hiteti el a benemavatottak előtt, hogy közel érkezett céljainak eléréséhez."-írta a *Népszava*. A szociáldemokrata napilap is jól látta, hogy a nyilasok többek között a „falu elviselhetetlen nyomorúságából táplálkoznak" és „új Messiásoknak hirdetik magukat". A *Népszava* szerint elegendő lenne egy „fricska a hatalom oldaláról, vagy egy fricska valamelyik tömegpárt részéről" és hosszú időre el lehetne intézni a „nyilasmozgolódást".[256] Azt a lap nem részletezte, hogy ha ilyen könnyű lenne elbánni a nyilasokkal, miért nem „fricskázza" le őket a politikai porondról maga a Szociáldemokrata Párt. Az *Esti Kurír* már azon rémüldözött 1936 végén, hogy a nyilasok „bolsevista szellemű agitációja" elé nem emelnek a hatóságok gátat, a „tisztességes, dolgozó polgár" hovatovább ki lesz szolgáltatva minden suhancnak, aki zöld inget visel és nyilaskeresztet tűz a gomblyukába.[257]

---

[251] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-349. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által Felsőgallán feltett kérdésre, 1943. november 7.
[252] MOL-K750-HN-1-28.
[253] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1941. június 20. Szálasi erről június 15-én, Pilisszentivánon beszélt a helyi nyilasok előtt.
[254] Horthy, *Emlékirataim*, 231.
[255] Politikai ellenfeleik is elismerték, hogy a nyilasok propagandája elsőrendű. Malasits Géza szociáldemokrata országgyűlési képviselő még 1940 őszén is arra bíztatta az SZDP vezetőségét és titkárait, hogy tanuljanak a nyilasoktól, vegyék át propaganda-módszereiket. MOL-K149-PTI-651-f-6. (1940. október 11.)
[256] Sz. n.: Mozog az alvilág. [vezércikk] *Népszava*, 1936. december 23., 1.
[257] Sz. n.: Az ügyész dolga. *Esti Kurír*, 1936. december 24.

Ekkor még a csendőrség vezetői úgy látták, hogy a szélsőjobboldali politikai mozgalmak és pártok nem jelentenek veszélyt. Az „ország területén túlzottan sok a párt, így az erők szétforgácsolódnak. A jobboldali mozgalmak élén nincsenek olyan súlyú vezető emberek, akik a nép hangulatát ki tudnák használni és táborba tudnák tömöríteni. Nincs tőke, amelyik a jobboldali mozgalmakat finanszírozza. Nincs jobboldali sajtó… Nincs olyan jobboldali politikus, aki a népet fanatizálni tudná… Vannak komoly jobboldali erők, de nincs vezetőjük… Ma még Magyarországon nincs komoly veszély. A nép vár és remél." – állapította meg a csendőrnyomozói összefoglaló jelentés.[258]

Szálasi röplapjai közül a hatóságok és a liberális lapok figyelmét különösen a „Magyar Munkás! Eszmetárs!"-kezdetű, 1937 februárjában kiadott nyilas röplapon szereplő fenyegetések keltették fel. „A magyar munkás eddig kért. Nem hallgatták meg. Követelt! Követeléseit nem teljesítették! Most el fogja venni azt, ami őt illet[i] meg – de mindég a Nemzet és a Haza szent nevében és javára." A Hollán utca 10-be ellátogatott az *Esti Kurír* újságírója, aki úgy értesült, hogy az (akkoriban még) „elegáns újlipótvárosi házban egyébként jó véleménnyel vannak Szálasy [sic!] őrnagyról, akinél ugyan szoktak kisebb-nagyobb összejövetelek lenni, de hogy bármilyen szélsőséges mozgalomban részt venne, azt eddig nem tudták a házban." A cikk a továbbiakban ismertette a fentebb idézett röplap szövegét, megjegyezve, hogy azt szabadon terjesztik a fővárosi nagyüzemekben és a „kommunizmusból kiábrándult munkások"- aláírással küldték be a szerkesztőségbe.[259] Szálasi országosan növekvő hírét, pontosabban hírhedtségét mutatja, hogy az egyik szélsőjobboldali hetilap ekkortájt megjegyezte: „Most a göndör [ti. zsidó - KL] mamák vele [Szálasival - KL] ijesztgetik a csintalan kis héber fattyúkat."[260]

1936 végén-1937 elején kiadott röplapjai tartalma, fenyegető, mozgósító hangneme jóval radikálisabb volt, mint az NSDAP 1920-1921-es propagandája. A röplapok tájékoztatták az érdeklődőket arról, hogy a VIII. Nap utca 19. földszint 2. szám alatt február 20-ig délután négytől, 21-étől már naponta reggel kilenctől este kilencig lehet jelentkezni és felvilágosítást kapni. Ez pedig arra mutat, hogy február utolsó harmadában már voltak Szálasinak olyan hívei, akik akár egész nap fogadhatták az érdeklődőket. Január végén a csendőrnyomozók már azt jelentették, hogy Szálasi „főleg a munkás szervezeteket akarja kiépíteni". Február 12-én jelentették, hogy Szálasi: „Kizárólag a munkásság szervezésére fekteti a fősúlyt,

[258] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1936. október 30.
[259] Sz. n.: Példátlan hangú röpirat a magyar munkásséghoz. *Esti Kurír*, 1937. február 23., 3.
[260] *Szittya Kürt*, 1937. május 1., 8.

munkásmozgalmat akar."[261] Egy másik csendőrnyomozói jelentés szerint a Nap utcai kétszobás helyiségben Szálasi budapesti munkásmozgalmat szervez ezidőtájt és vidéki szervezeteit elhanyagolja. A munkás-összejövetelek minden vasárnap rendszerint a délutáni órákban voltak. Március elején már azt jelentették a detektívek, hogy Szálasi minden munkással személyesen maga beszél, mielőtt a pártjába beszervezi. „Középosztályhoz tartozó párthívei aggodalommal látják, hogy osztálymozgalmat szervez, csak munkásokkal foglalkozik." Állítólag ekkor már a fővárosban 120 megszervezett munkás-sejtje volt Szálasinak, ezekben egyenként hat-hat munkással.[262] Sombor-Schweinitzer József szerint ekkoriban Szálasi „az ismeretlenség homályából előbukkanó dilettáns kalandor politikus" volt csak, akinek nem volt sem átfogó programja, sem a nemzet vezetésére predesztináló képessége, csupán féktelen nagyravágyással és néhány száz mindenre elszánt bérenccel rendelkezett.[263]

Nevét mindenesetre a szélsőjobboldali pártok és mozgalmak vezetői már ismerték, számoltak vele. Amikor 1937 elején egyre több önjelölt népvezérben felmerült a gondolat, hogy egyesíteni kellene erőiket, az „egységtárgyalásokra" általában meghívták Szálasit is. 1937 február elején Balogh István (Egyesült Nemzeti Szocialista Párt), Festetics Sándor, Meskó Zoltán (Magyar Nemzeti Szocialista Párt), Salló János (Nemzeti Front) mellett Szálasi Ferenc nevét is megemlítette egy csendőrnyomozó jelentés, mint aki az „egyesítés szempontjából számításba" jön.[264]

1937 kora tavaszán adta ki Szálasi azt a „Mozgalmi harcutasítás"-t, amelyből kiderült, hogy katonai vasfegyelemmel megszervezett, a demokratikus politikai életet és ennek intézményeit elutasító pártot akart létrehozni. A volt vezérkari őrnagy hangján szól Szálasinak ez a röplapja, melyben különbséget tett az esküt tett és a fogadalmat tett tagok között. Utóbbiak kerülnek az új Hungarista államrendszer alsó szolgálatába, az előbbiek pedig a felső irányítók lesznek. E „harcutasítás" 4. pontjában többek között ez áll: „Elvetjük a parlamentben valószereplésnek még a gondolatát is, mert a parlament munkáját a legnagyobb népcsalásnak minősítjük. Szabad csatamezőn az életben akarjuk és fogjuk a magyarság ellenségeit csatára kényszeríteni és velük véglegesen leszámolni. Mi a hatalom teljes birtokosai és nem részesei akarunk lenni." Röplapja 5. §-a leszögezi: „Mozgalmunk teljesen katonai, a legszigorúbb vasfegyelem alapján áll. A belépni szándékozó magyar testvérnek

[261] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. január 22., február 12.
[262] Uo. 1937. február 26., március 12.
[263] Kovács: *Sombor-Schweinitzer feljegyzése*, 48-49.
[264] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. február 12. Február 9-én Pestújhelyen rendezett egy vacsorát a helyi nemzeti szocialista csoport. Erre meghívták Balogh Istvánt, Matolcsy Mátyást, Budaváry Lászlót és Szálasit, valamint „még másokat" is. Végül a meghívottak egyike sem jelent meg a vacsorán. Uo. február 19.

tisztában kell lennie azzal, hogy ez a mozgalom a meddő, üres politizálást még csírájában sem tűri. A poshadt és tehetetlenségükben összeomló politikai pártokban annyira elterjedt vitatkozás, szófecsérlés a legszigorúbban tilos." Majd megfenyegette a Horthy-rendszert: „Mindannyian tudjuk, hogy egy véres, kíméletlen, kikerülhetetlen harc felé menetelünk az életért és szabadságért. Egyéni kis bajokkal foglalkozni nincs időnk. Mi ettől a mai rendszertől nem várunk s nem kérünk semmit."[265] A militarista terminusokban megfogalmazott cél világos volt, csak az nem derül ki a „harcutasításból", hogy felmérte-e Szálasi ellenfelei, vagyis az ellenforradalmi rendszer stratégiáját, taktikáját és az erőviszonyokat? Homályban hagyja, hol, hogyan akarja nyílt csatára kényszeríteni mindazokat, akik hatalomra jutása útjában állnak?

Eckhardt Tibor Montgomery budapesti amerikai követnek azt mondta, hogy a lakosság 10-, és a szavazók 5 %-a náci.[266] Eckhardt 1937. április 11-én Pápán elmondott nagy beszédében (ön)kritikusan elismerte, hogy pártja, a Kisgazdapárt az elmúlt fél évben hallgatott. Magyarázatul csak annyit mondott, hogy időt akartak adni az új, Darányi Kálmán vezette kormánynak, de csalódniuk kellett. Eckhardt azt is elismerte, hogy az országban „nyugtalanság van", sőt elégedetlenség. Utóbbit a kisgazda vezér jogosnak nevezte, mert mint mondta: az elmúlt 17 év mulasztásai következtében „annyi mulasztás halmozódott egymásra, hogy nem lehet csodálkozni, ha ez a kikoplalt nemzet kezdi türelmét elveszteni". Eckhardt úgy tudta, hogy nem kevesebb, mint 39 különféle sajtótermék áll az antibolsevista jelszavakat hangoztató, a társadalmat keresztény gondolatokkal és a pángermánizmus elleni küzdelem hirdetésével is megtéveszteni akaró nyilaskeresztes csoportok szolgálatában.

Ő különösen azért ítélte veszedelmesnek a nyilaskeresztesek utcai megmozdulásait, tüntetéseit, mert már a kormányhatalom egy része is odaállt a nyilasok mellé, fedezi őket, titokban elősegíti mozgalmukat. Eckhardt azt sem tartotta megnyugtatónak, hogy a kormánysajtóban, a „kormány által szubvencionált lapokban ugyanazokat az alaphangokat" látja, néha mérsékeltebben, néha „nem is mindig mérsékelten", mint a szélsőjobb lapjaiban. Eckhardt gúnyosan említette azt a főszolgabírót (nyilvánvalóan vitéz Endre László gödöllői főszolgabírót), aki rohamosztagokat szervez, ahelyett, hogy állásáról lemondana és jelentkezne katonának. Akkor persze kiderülne, hogy egyáltalán alkalmas-e katonának, ám ha igen, akkor a hadseregben nem generálist, hanem csak zupás őrmester fognak belőle csinálni – állította a Kisgazdapárt vezetője. Eckhardt ezek után, Szálasira célozva elfogadhatatlannak,

[265] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-671-672.
[266] NARA-RG-59-M1206-864-1-611. N. 613. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1937. március 6.

megengedhetetlennek és a legnagyobb veszedelemnek nevezte az ország rendje szempontjából, ha katonák kezdenek el politizálni, pártokat szervezni. Követelte, hogy tiltsák meg az egyenruha viselését mindenkinek, aki nem a fegyveres erők tagja. Ha pedig ennek a követelésüknek a kormányzat nem szerez érvényt, akkor a kisgazdák fogják kirázni ezeket az urakat az uniformisból – ígérte meg Eckhardt.[267] Montgomery amerikai követnek Eckhardt később elárulta, hogy a kormányzó környezetében Keresztes-Fischer Lajosra, Taby Árpádra, valamint Baky Lászlóra célzott elsősorban, amikor politizáló katonákról beszélt. Beszéde tartalmáról előzetesen tájékoztatta Darányi miniszterelnököt és Bethlen István grófot is, utóbbi teljes támogatásáról biztosította őt. Rőder Vilmos honvédelmi miniszter külön is örült ennek beszédnek, mert ez alkalmat adott arra, hogy Horthy kormányzó figyelmét felhívja ezekre az emberekre és ténykedésükre.[268]

Macartney professzor jól látta, hogy Szálasi növekvő népszerűségének egyik oka személyiségében rejlett. Szálasi őszintén hitt saját magában, saját igazságában, szerényen élt és viselkedett, el tudta hitetni az egyszerű, szegény emberekkel, hogy segíteni akar rajtuk.[269] Az akkor még liberális napilapban, a *Magyarság*ban teljes joggal írták: Szálasi államjogásznak, vagy filozófusnak „tökéletes újonc”, aki eleinte „jámbor fantaszta volt, később kezdett a sötétségben élő elmék számára veszélyessé válni.” Szálasit a *Magyarság* olyan politikusként jellemezte, aki pályájának kezdetén nem volt rosszhiszemű. „De tudásának hézagaiból kigőzölgő fantaszta elképzelései egyre lejjebb sodorták a politika ingoványos lejtőin.”[270]

Az egyik konkurens nyilas lapban, a *Támadás*ban ezidőtájt Szálasit „rokonszenves, kitűnő kiállású fiatal nyug. őrnagy bajtársunk” - nak nevezték. Röpiratairól csak annyit jegyeztek meg, hogy van bennük „néhány egyoldalú osztálybeállítottság”, amelyek a magyar nemzetiszocializmussal is ellentétben állanak, de számos olyan megállapítás is található bennük, amelyeket „az egész magyar jobboldal évek óta sürget és hangoztat.” A Szálasi-ellenes „demoliberális” sajtókampányt Eckhardt robbantotta ki, parlamenti „vészvijjogásával” – állította a *Támadás*. Szálasira 1937 tavaszán figyeltek fel a magyarországi német diplomaták is. Werkmeister követségi tanácsos jelentésében Szálasit jobboldali radikális szervezet vezetőjének nevezte, aki diktatúrát akar bevezetni Magyarországon és ezt népszavazásnak kellene jóváhagyni. A jelentés szerint Szálasi: „Politikai célkitűzéseinek

[267] *Magyarország*, 1937. április 13., 3-5.
[268] NARA-RG-59-M1206-864-1-618-620. N.653. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1937. április 21.
[269] Macartney, 2006, I. 248. Azt viszont már nehéz elfogadni, hogy Szálasi „lelkének tisztasága” (eredetiben: „his purity of soul”) ragadta volna meg az embereket.
[270] Sz. n.: Aktuális fejek-rovat. Kicsoda Szálasy [sic!] Ferenc. *Magyarság*, 1937. április 18., 19.

világos vonala és valami szilárd program sem nyilatkozataiból, sem cikkeiből nem volt kiolvasható."[271] A nyilasok tömegtámogatásáról, népszerűségük okairól Bakó Sarolta, a budapesti amerikai követség alkalmazottja háromoldalas, világos összefoglalót készített. Mint térképpel illusztrált elemzéséből is kiderült, a nyilasok elsősorban Zala megyében, Veszprémben (ahol Festetics Sándor gróf birtokainak zöme volt), Csongrádban, Szentesen, Mezőberényben, valamint Debrecenben és Miskolcon voltak népszerűek. Főleg a parasztok körében volt sok hívük, akik a „keresztény" felvásárló és fogyasztási szövetkezetek megjelenéséig sokat szenvedtek a zsidó kereskedőktől, így körükben igen erőteljes volt az antiszemita hangulat. A nyilasokat elsősorban zsidóellenesnek tartották, akik önmagukat nem nevezik náciknak, hanem magyar hazafiaknak. A nyilasoknak nincs programjuk, nincsenek országos vezetőik, viszont helyi, népszerű vezéreik vannak, akik gyűlölik a zsidókat – írta Bakó Sarolta.[272]

A liberális sajtótermékekben egymás után jelentek meg hírek, tudósítások Szálasiról és pártjáról, röplapjairól. Drózdy Győző kormánypárti képviselő az *Új Nemzedék*nek adott nyilatkozatában a szélsőjobb irány „kinövésének" nevezte a NAP-ot, amely cégérül használja a nemzeti jelszavakat. „Szálasyt" [sic!][273] többek között azzal is megvádolta, hogy „törvénytipró és a lázítás minden tényálladékát kimerítő tételeit röpiratokban az egész országban" terjeszti. Drózdy elégedetten számolt be a lapnak arról, hogy a NAP felforgató tevékenységével kapcsolatban tudomására jutott adatokat Darányi Kálmán miniszterelnök, valamint az illetékes hatóságok tudomására hozta, akik megígérték neki, hogy „a legerélyesebben járnak el az ország rendjét veszélyeztető szélsőséges kinövések ellen."[274]

Szálasi dr. Kiss Gézát bízta meg azzal, hogy azokat a „tényállításokért", amelyeket egyébként joggal egyértelműen tévesnek, alaptalannak tartott, részint „lovagias úton", vagyis párbajjal fenyegetőzve elégtételt és/vagy az őt „megrágalmazó" lapoktól helyreigazítás közzétételét kérjen. A *8 órai újság* valótlanul állította, hogy Szálasy [sic!] Ferenc nem jogosult az őrnagyi cím használatára és az egyenruha viselésére.[275] Azt is valótlanul híresztelte a liberális újság, hogy Szálasi a pomázi képviselőválasztáson csak 400 szavazatot kapott (a valóságban, mint arra fentebb már utaltunk[276], több mint 900-an szavaztak rá).[277] Szálasi a lap felelős szerkesztőjét, dr. Nagy Samut vonta felelősségre. Nagy megrémült,

[271] *Wilhelmstrasse*, 210-211. Werkmeister jelentése a Külügyminisztériumnak, 1937. április 17.
[272] NARA-RG-59-M1206-864-1-640-644**.** N. 662. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ távirati jelentése a külügyminiszternek, 1937. április 29.
[273] A nyilatkozatban „Szálassy"-ként is szerepel e név.
[274] Sz. n.: Az *Új Nemzedék* közli Drózdy adatait. *Új Nemzedék*, 1937. március 14., 1-2.
[275] Sz. n.: Rendőri őrizetben a NAP vezére. *8 órai Újság*, 1937. április 17., 1.
[276] Erről lásd: 68/391. j. (2010. szeptember 4.)
[277] Sz. n.: A NAP-vezér beismerő vallomása. *8 órai Újság*, 1937. április 18., 1.

azonnal megnevezte a cikk íróját, Gerlóczy Lajost, az újság politikai rovatvezetőjét és közölte, hogy a cikk tartalmáról annak megjelenése előtt semmit sem tudott. Gerlóczy párbajképviselői útján beismerte, hogy „máskor megbízhatónak ismert forrásból" szerezte be információját, de azóta meggyőződött arról, hogy ezek nem fedik a valóságot, ezért kész volt a helyreigazítást közzétenni, illetve Szálasitól bocsánatot kérni.[278] Az *Új Nemzedék* főszerkesztője, Saly Dezső azzal vonta magára Szálasi haragját, hogy lapjában azt állította, Szálassy [sic!] „a horogkereszt átültetéséhez nagy energiával fogott hozzá" és „új pogány, szektikus, sőt egészen radikális eszmékkel foglalkozik." Dr. Kiss Károly helyreigazítási kérelmében leszögezte, hogy védence „mélységesen Krisztus hívő, és programbeli elgondolása a positiv vallások erkölcsi alapjain nyugszik." Szálasi külön is sérelmezte, hogy őt a cikkben mint délvidéki sváb családból származót próbálták beállítani.[279]

Saly Dezső képviseletében dr. Hindy Zoltán MABI vezérigazgató és dr. Szukováthy Imre m. kir. egészségügyi főtanácsos próbált tárgyalni Szálasi párbajsegédeivel, vitéz dr. Csia Sándorral és dr. Kiss Károllyal. Mivel legkevesebb hét napilapban (*8 órai újság*, *Új Nemzedék*, *Esti Kurír*, *Pesti Napló*, *Nemzeti Újság*, *Magyarság*, *Magyarország*) szinte egy időben, zömmel április 17-én, 18-án jelentek meg Szálasit befeketíteni próbáló cikkek, ráadásul mivel az újságírók informátorai meglehetősen hasonló vádakat hoztak fel, erős a gyanú, hogy a hatóságok ilyen módszerekkel is megpróbálták a NAP egyre népszerűbb vezérét lejáratni. Lendvai István, a *Magyarság* munkatársa például Györki Imre országgyűlési képviselőre hivatkozva írta azt, hogy Szálasi felajánlkozott a Szociáldemokrata Pártnak.[280] Csak Györkiben volt bátorság azzal visszautasítani Szálasi lovagias elégtétel kérését azzal, hogy a „párbajvétséget az érvényben lévő büntető törvénykönyvünk büntetendő cselekménynek minősíti".[281] Dr. Mihályfi Ernő, a *Magyarország* felelős szerkesztője megelégedett azzal, hogy Csia Sándor és Kiss Károly figyelmét felhívta: lapjában csak Györki Imrét idézte azzal kapcsolatban, hogy Szálasi jelentkezett a Szociáldemokrata Pártnál és

[278] *8 órai Újság*, 1937. április 17. és 18.
[279] BFL-XXV-1-a-293/1946-3746. Dr. Kiss Károly géppel írott levele Saly Dezsőhöz, 1937. április 20. A Szálasi által kifogásolt cikk a lap április 18-i számában jelent meg.
[280] Uo. 3788. Géppel írott „jegyzőkönyv" Szálasi Ferenc és Lendvai István közötti lovagias ügyről, 1937. május 7., dr. Csia Sándor, dr. Kiss Károly, valamint dr. Techert Gyula ügyvéd és dr. Pákay Barnabás ügyvédjelölt sajátkezű aláírásával.
[281] Uo. 3799-3800. Györki Imre géppel írott levele Csia Sándorhoz, 1937. május 31., sajátkezű aláírásával. Ebben Györkinek igaza volt, az érvényben lévő Btk. 298. § I. bek. értelmében a párviadal vétségnek minősült. Ezt akkoriban senki nem vette komolyan. Amikor Dinnyés Lajos képviselő egyik beszédében bírálta a főispánokat, utóbbiak kisorsolták, hogy közülük a főispáni kar nevében Thuránszky Pál ny. főispán vesz elégtételt. A párbajsegédek hosszas tárgyalás után abban állapodtak meg, hogy a felek kardpárbajt fognak vívni, félbandázzsal, nehéz lovassági kardokkal, harcképtelenségig. A párbajban Thuránszky az arcán ejtett vágással könnyebben megsebesítette ellenfelét, majd a felek kibékültek. *Az Est*, 1937. október 8., 12. Mindkettőjüket bíróság elé állították és 200-200 pengő büntetésre ítélték. BFL-VII-5-c-1319/1938. Bizonyos, hogy Szálasi kész lett volna bárkivel párbajozni, hiszen ezért (az esetleges megsebesülésén kívül) csak pénzbüntetés fenyegette.

felajánlotta vezérkari képességeit a Szociáldemokrata Párt szervezeteinek kiépítésére."[282] Szálasi mindenesetre elérte, hogy komoly, nagy példányszámú napilapokban írjanak róla. Sőt, az alaptalan, téves állításokat, „vádakat" a Szálasi és „párbajsegédei" által is megfélemlített napilapok kénytelenek voltak alig néhány nappal megjelenésük után megcáfolni, a helyreigazításokkal pedig megint csak Szálasi híre, ismertsége nőtt.

Az egyszerű nyilas párttagokra nagy hatást gyakorolt Szálasi modora, viselkedése. Az egyre gyakoribb házkutatások, rendőri eljárások során Szálasi a Nap utcában: „… úgy viselkedett, ahogy az a mi szerény képzeletünkben élt, ahogy egy igazi vezetőnek viselkednie kell. A munkás párttagokkal hangsúlyozottan kedves volt, és jelenlétükben is erőt, tekintélyt sugárzó módon, mégis udvariasan, de hidegen tudott fellépni a rendőrökkel szemben. A munkások érzékelhették, hogy tanult, magabiztos vezetőjük van. Az egyszerűbb embereknek nagyon imponált ez a magatartás és Szálasi ilyen módon igen nagy népszerűségre tett szert."[283] – írta Török András. 1937. április 27-én a NAP-ot betiltották, megszűntek a rendszeres fogadalom-tételek, a Hősök Emlékművénél nem tarthattak több demonstrációt. Az egyes csoportok saját hatáskörükben szervezkedhettek és Szálasi ezeket az intézkedéseket helyeslően vette tudomásul.[284]

1937 nyarán felmerült, hogy milyen egyenruhát és milyen színű inget hordjanak a nyilasok, voltak, akik a fekete, mások a barna, vagy a bordó, esetleg a zöld színű ing ötletét támogatták. Omelka Ferenc akkor azt ajánlotta, hogy: „Hordjunk talán tiszta inget!" Szálasi 1940 őszén, amikor kiszabadult a szegedi Csillag-börtönből, úgy döntött, hogy amíg nem győznek, addig is, dacból zöld inget fognak viselni.[285] A nyilasok azért választották az eredetileg Meskó Zoltán által „kitalált" zöld színt mozgalmuk (egyik) jelképének, mert a feketét Mussolini squadristái, a barnát pedig Hitler SA-legényei már „lefoglalták" maguknak. Rendelet tiltotta Magyarországon idegen állam szimbólumainak használatát, viszont kellett némi magyarázat a zöld színhez. A *Hungarista Napló* szerint „minden népnél és minden korban a zöld jelképezte az ifjúságot, az életerőt, a tavaszt és a reménységet, ezért választotta a Hungarizmus is ezt a színt."[286]

Mivel nem volt, és tegyük hozzá, a Tanácsköztársaság után, a kemény hatósági terror miatt sem létezhetett Magyarországon kommunista párt, Rátz Kálmán szerint a „néptömegek az ellenzéki gondolat legélesebb kifejezőjét a nyilas-mozgalomban látták és ezért is

[282] BFL-XXV-1-a-293/1946-3807. Dr. Mihályfi Ernő levele dr. Csia Sándorhoz és dr. Kiss Károlyhoz, 1937. május 1., sajátkezű aláírásával.
[283] Török, 1941, 36.
[284] Török, 1941, 44.
[285] BFL-XXV-1-a-B-17745/1949. Omelka Ferenc vallomása a PRO-n, 1945. október 27.
[286] MOL-K814-Mf-X-7076-16.731-178.

csatlakoztak." Igen heterogén mozgalom volt ez, hangsúlyozta Rátz: „Volt itt mindenféle elem: régi fajvédők, békebeli antiszemiták, Dózsa Györgyös romantikájúak, disszidált kommunisták és szociáldemokraták, agrárszocialisták stb."[287] Szálasi maga sem tagadta, hogy pártjában lehettek, voltak olyanok, akik a szociáldemokrata, vagy a kommunista mozgalomból, pártból jöttek. 1938 februárjában egyik rendőrségi kihallgatása során ezzel kapcsolatban kijelentette: „Célom az volt, hogy a marxista munkásságot áthozzam a magyar nemzeti szocialista eszmekörbe. Az embereket, akik jelentkeztek, nem válogathattam meg, mert felfogásom szerint munkatársakat csak azokból a munkáskörökből kaphatta, akik a marxizmusból kiábrándulva, új ideológiai kereteket kerestek és véltek feltalálni a nemzeti szocializmusban."[288] Hubay Kálmán a Képviselőházban felszólította a belügyminisztert, hogy ha tudomására jut, hogy „nemzeti érzésű és nemzeti irányzatú pártokba" kommunisták befurakodtak, e szervezetek vezetőit értesítse, „mert mi leszünk az elsők, akik ezeket a kommunista betyárokat a sorainkból ki fogjuk vágni".

1937 júliusában kiadott 4. számú körlevelében, melyet „Igen Kedves Magyar Testvéreim!"-hez intézett, Szálasi felháborodottan tájékoztatta híveit (és körlevele olvasóit), hogy Hetényi Imre főkapitány-helyettes[289], a rendőrség politikai osztályának vezetője azt tanácsolta neki, hogy menjen külföldre, ott is jó magyar hazafi marad. Szálasi minden bizonnyal igazat írt: fennmaradt Csia Sándor és Kiss Károly Szálasihoz írott egyik levele, amelyben felidézik, hogy amikor dr. Hetényi Imrét először keresték fel „lovagias ügyedben", a főkapitány-helyettes bekérette hivatali szobájába dr. Sombor-Schweinitzer József rendőrfőtanácsost, és mindhármuk előtt felidézte, hogy Szálasinak első letartóztatása alkalmával azt mondta, „atyai jóindulatból", hogy a várható „hosszan tartó szabadságvesztés" ideje alatt tanuljon meg angolul és spanyolul és vándoroljon ki. Szálasi második, 1937. augusztusi letartóztatásakor tanácsolta Hetényi Szálasinak, hogy vándoroljon ki Dél-Amerikába.[290] Egy nyilas röplap felháborodva említette meg, hogy Hetényi azzal (is) megpróbálta Szálasit kivándorlásra bírni, hogy: „… odakinn is jó magyar ember lehet belőle! Tehát ez azt jelenti, hogy a becsületes magyarok vándoroljanak ki azért, hogy a politikai selyemfiúk és a magyar népet kifosztó gangszterek, [sic!] bankok, kartellek, zsebmetszők szabadon garázdálkodhassanak e hazában."[291]

---

[287] BFL-XXV-1-a-293/1946-419. Rátz Kálmán kihallgatása a Budapesti Népügyészségen, 1945. szeptember 5.
[288] BFL-VII-5-c-2936/1938. Szálasi Ferenc kihallgatása a m. kir. államrendőrség budapesti főkapitányságán, 1938. február 27.
[289] A körlevélben nevét tévesen „Hettényi"-nek írta Szálasi.
[290] BFL-XXV-1-a-293/1946-3821-3823. Csia Sándor és Kiss Károly levele Szálasi Ferenchez, 1937. szeptember 19. Géppel írott másolat, aláírások nélkül.
[291] BFL-XXV-1-a-293/1946-4107. Nyilas röplap, géppel írott másolat, keltezés nélkül.

1937. augusztus 1-jén Szálasi „életszövetséget” kötött vitéz Endre Lászlóval, Gödöllő főszolgabírájával, a Fajvédő Szocialista Párt vezetőjével.[292] Az „életszerződés” szerint mind a NAP-ot, mind a Fajvédő Szocialista Pártot feloszlatták, helyükbe új pártot alapítottak, melynek neve Magyar Nemzetiszocialista Párt lett. Az „életszerződés” 5. pontja szerint: „Az új párt vezetése vitéz Endre László és Szálasi Ferenc testvérek közötti előzetes megbeszélések és döntések alapján történik. Harmadik személy a döntésbe bele nem szólhat.” A 6. pont szerint Endre helyettese az akkor más ismert szélsőjobboldali politikus, Széchenyi Lajos gróf, Szálasié Csia Sándor lett. Szálasi az „életszerződés” 8. pontjában annyit azért leszögeztetett, hogy: „Szálasi Ferenc testvér a párt országos központjának teljhatalmú és teljes jogú vezetője. Irányítás, vezetés, végrehajtás, szervezés, pártmozgalom, továbbá az összes anyagi ügyek és sajtóügyek, valamint személyi ügyek intézése Szálasi Ferenc testvér kezében vannak…” A 14. pontban Szálasi azt is kikötötte, hogy: „A párt programját és szervezetét Szálasi Ferenc testvér állítja össze a szerződés 5-ik és 6-ik pontja szem előtt tartása mellett.” Az új párt programjáról az „életszerződés” csak annyit árult el, hogy a dolgozó magyar népi közösséget magyar nemzetiszocialista birodalomba akarja szervezni, amely „egyetlen erkölcsi, szellemi és anyagi sors- és társközösségbe” egyesíti a népet. A párt feltétlenül kormányzóhű, és „erkölcsileg, szellemileg és anyagilag megelégedett népet teremt”.[293]

A dokumentum stílusa és tartalma egyértelműen elárulja, hogy döntően Szálasi szellemi terméke. Endre az összefogásért cserébe csak annyit kapott, hogy Szálasi lehetőséget biztosított számára arra, hogy megbeszélje vele döntéseit.[294] Ezt bizonyára Endre is belátta, mert a maga részéről nem tartotta be az „életszerződés” 9. és 10. pontját, melyek előírták, hogy a szerződés akkor is érvényes, ha a szerződő felek bármelyike állami vagy egyéb közületi szolgálatba áll, valamint azt is, hogy a szerződés fel nem bontható és a két felet egész életére köti. Endre nem sokkal később sikerrel pályázott Pest vármegye alispáni székére, és megválasztása után, 1938 januárjától hivatalosan szóba sem állhatott „életszerződő” pártvezető társával. Endre megválasztása érdekében Szálasi nem sokat tehetett, de a nyilas plakátragasztó fiatalok buzgón, még a munkás-kerületekben is terjesztették a gödöllői főszolgabíró hirdetményeit. A Tompa utcában (IX. ker.) a nyilas plakátragasztók járókelőkkel csaptak össze, a nagy utcai verekedéssé fajuló összecsapásnak a rendőrség vetett véget.[295]

---

[292] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-679. A *Hungarista Napló* 1937-es évi bevezetője.
[293] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-724-727.
[294] Hubay Kálmán később jogosan írta: „felszívódik vitéz Endre László, későbbi pestmegyei alispán Fajvédő Szocialista Pártja is.” Hubay Kálmán: A nemzeti szocializmus története, röplap, 1940 vége-1941 eleje. BFL-VII-5-c. 10798/1941.
[295] *8 órai Újság*, 1937. szeptember 18., 1.

A szélsőjobboldali pártok, mozgalmak összefogása meglehetősen reménytelen vállalkozásnak tűnt még 1937 nyarán. A pártok jelentős részét belharcok is gyengítették, újabb és újabb pártok jelentek meg a színen, a „régiek”, tehát már az 1930-as évek elejétől működők vezetői pedig féltékenyen figyelték megjelenésüket. Pálffy Fidél augusztusban megkísérelte legalább a különböző elnevezések alatt működő nyilaskeresztes pártokat vezetése alatt egyesíteni. Amikor tárgyalásairól saját pártja budapesti és vidéki főkerület-vezetői előtt beszámolt, „rosszallását fejezte ki”, azért, mert megtudta, hogy pártja egyes vezetői Szálasival tárgyalnak. Kijelentette, hogy bomlasztó munkát nem tűr, „aki Szálasit akarja követni, az hagyja el a helyiséget”. Ugyanezen az értekezleten elhangzott az a javaslat is, hogy a pártegyesítés csak Festetics, Pálffy és Balogh István debreceni szélsőjobboldali képviselő pártjára terjedjen ki, mert „semmiféle kétes jobboldali alakulathoz csatlakozni nem érdemes.” A javaslatot végül nem fogadták el.[296] Szeptember közepén Szálasi hosszabb vidéki utakat tett, a Dunántúlon, a Duna-Tisza közén és a Tiszántúlon tárgyalt nemzeti szocialista körökkel. Elsősorban a nagyobb helyi csoportok vezetőit igyekezett megnyerni, és rajtuk keresztül elérni, hogy az egyes csoportok tagjai neki engedelmeskedjenek.[297]

A szélsőjobboldali pártok, mozgalmak, szervezetek vezetői, vezérei jól látták, hogy erőik megosztottsága az egyik legkomolyabb akadálya annak, hogy a rendszer igazán komolyan vehető ellenzéke, sőt ellenfelei legyenek. Az egység egyik legfőbb akadálya pedig az volt, hogy a különféle vezetők, vezérek sok alapvető kérdésben nem értettek egyet. Balogh István saját lapjában erről így írt: „Az egyesítésre irányuló mozgalomban tehát ki kell kapcsolni a vezérség kérdését annál is inkább, mert az egyik vezérkedőnél a zsidókérdés elméleti és gyakorlati felfogása között mutatkoznak aggasztó különbségek, a másik nemzeti szocialista elgondolásába belefér a Habsburg-restauráció is, a harmadik azt is el tudja képzelni, hogy a nemzeti szocializmust az élő kereszténység központi és irányító tengelye nélkül is ki lehet építeni és így tovább…” Balogh szerint egyébként a magyar nemzeti szocializmus vezetői között vannak „kiváló vezetők, de azok közül, akik nyíltan, vagy titkon akarnak, vagy szeretnének vezérek lenni, egyik sem alkalmas erre az egész magyar nemzet sorsát kezében tartó óriási feladatra.” Balogh István egy vezér helyett egy vezetőség kiválasztását javasolta, ennek feladata lett volna a szervezeti egység megteremtése, az ellenük irányuló „uszító, hazug és aljas rágalomhadjárat” megszüntetése. A végcél pedig: a nyilas

[296] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. augusztus 27.
[297] Uo. 1937. szeptember 17.

zászlók erdejét vitéz nagybányai Horthy Miklós előtt meghajlítani, aki ekkor már tudni fogja, mit is cselekedjen.[298]

1937. október 6-án Balogh István, Szálasi Ferenc és gróf Széchenyi Lajos aláírásával levelet küldtek Eugenio Pacelli vatikáni államtitkárnak, melyben hangsúlyozták a (magyar) nemzetiszocializmus igazi Istenhitét, Krisztusszeretetét, Hazaszeretetét és Nemzetszeretetét. A levélhez mellékelt egyházpolitikai alapelvekkel kapcsolatban kissé fenyegetően megjegyezték, hogy amint hatalomra kerülnek, csakis a magyarországi klérus jóindulatú semlegessége esetén lehet elkerülni a „nemkívánatos következményeket". Amennyiben a magyarországi katolikus klérus továbbra is éles harcot vív a magyar nemzetiszocialista törekvésekkel szemben, ezek a nemkívánatos következmények elkerülhetetlenek lesznek.[299]

A levél melléklete „Kereszténység és magyar nemzetiszocializmus" címet viselte, szerzőként pedig Málnási Ödön írta alá. Hat oldalon foglalta össze Szálasi és Málnási véleményét az egyházról, a vallásról és vázolta a nyilasok jövendő egyházpolitikájának alapelveit. Széles történelmi perspektívában és sűrű újszövetségi, elsősorban Pál apostoltól származó idézetekkel hitet tett az igazi, ősi kereszténység, alapvetően a farizeus egyházak nélküli hittérítés mellett. Rómában és Esztergomban bizonyára némi szemöldökráncolással olvashatták az ApCsel. **17**, 24.-et: miszerint Isten nem lakik kézzel épített templomokban, nem is szorul emberi kéz szolgálatára[300], vagy azt, hogy „Az egyház mi vagyunk, a Krisztusban hívők közössége" (1Kor 12, 27.).[301] A Szálasi és Málnási szerint hétszáz éven keresztül elárult, eladott magyar szociális Krisztus országlásáért harcot hirdetve a melléklet azzal vádolta meg az 1919 óta hatalmon lévő kormányférfiakat, hogy csak hirdették, hogy a magyar nemzeti és keresztény gondolat alapján állnak. Csak ott álltak, de ezek a „szájatléták és szájnagyiparosok" a kereszténységet osztály- és klikkérdekek ügynökévé alázták. A továbbiakban Szálasi és Málnási földet ígért a közel négymillió magyar agrárproletárnak, közteherviselést, progresszív jövedelemadót és az evangélium vagyonelmélete alapján a javak szerzésének legfőbb céljának a szűkölködők támogatását jelölte meg. (Pál. Efez. 4. 26.) Szálasiék egyházpolitikai célkitűzései között szerepelt a keresztény és keresztyén egyházak közötti béke fölötti őrködés, a szabad vallásgyakorlat biztosítása, az ateista propaganda és a felekezetnélküliség tiltása, a hitoktatás támogatása.

---

[298] Sz. n.: Ki lehet itt egyáltalán vezér? *Szittya Kürt*, 1937. szeptember 4., 1.
[299] BFL-XXV-1-a-293/1946-5977-5978.
[300] „Az Isten, aki teremtette a világot és mindazt, ami benne van, aki mennynek és földnek Ura, nem lakik emberkéz alkotta templomokba, nem szorul emberi kéz szolgálatára, mintha hiányt szenvedne valamiből; hiszen ő ad mindenkinek életet, leheletet és mindent." Pál beszéde az Areopágoszon ApCsel **17**, 24-25.
[301] Pál apostol a korinthusiakhoz írott első levelében ezt írta: „Ti pedig Krisztus teste vagytok, és egyenként annak tagjai."

1937 októberében érdekes összefogási kísérletre került sor Körmenden. A Sigray Antal vezette legitimisták, Eckhardt Tibor kisgazdái, Rassay Károly liberálisai és a Zichy János gróf vezette Egyesült Keresztény Párt közösen szervezett nagygyűlésükön kimondták, hogy Magyarország alkotmányos monarchia. Siettek Horthy Miklósnak hűséget esküdni, és leszögezték, hogy ők (is) ellenfelei a nemzeti szocialistáknak. Sigray kijelentette: „… a mai parlament elszakadt a néptől, mert egy erőszakos választások révén létrejött parlamentet a nép nem tekint magáénak."[302] A körmendi nagygyűlés szónokai közül csak a republikánus szociáldemokraták hiányoztak. A szélsőjobboldali erők összefogását Szálasiék Körmend után még sürgetőbbnek érezték. A budapesti német követség közvetlenül a Budai Vigadóban október 24-ére szervezett szélsőjobboldali pártgyűlés előtt jelentésben elemezte e mozgalmak helyzetét. Következtetésük szerint a jobboldali radikális csoportok eddig azért nem váltak jelentős politikai tényezővé, mert a „kis vezérek" nem értették meg, hogy a „totális államgondolatot képviselő mozgalomnak csak egyetlen vezére lehet, és hogy mindannyian kötelesek magukat ennek az egynek alárendelni. De hogy ez az egy ki legyen, az még nyitott kérdés." – írta Karl Werkmeister követségi tanácsos.[303]

Szálasi a maga részéről már jó ideje eldöntötte, hogy ő lesz a jobboldali mozgalmak vezére. Hosszú évekkel később is joggal hivatkozott arra, hogy 1937. október 24-én leszögezett alapelvükhöz, mely szerint a párt csak az Államfő és a Nemzet közös akaratából veszi át a hatalmat, rendületlenül vallja.[304] Szálasi a Budai Vigadóban, a szélsőjobboldali pártok egy részének egyesülését kimondó gyűlésen még azt mondta: „… kibontakozás a Kormányzó Úr személye és személyének folytonossága nélkül nem képzelhető el. Személyének félretétele, folytonosságának megszüntetése nemzeti nagylétünk bukását jelentené."[305] A nyilasok első röplapjaikon még együtt éltették Horthyt és Szálasit, Vezérük nevét összekapcsolva a nagytekintélyű kormányzóéval, és nyíltan sugalmazva a Hindenburg-Hitler párhuzamot. A Budai Vigadóban tartott gyűlésen formálisan hét párt egyesült, közöttük volt olyan, amelyiknek – legalább is Török András szerint – egyetlen tagja volt csak, maga a vezér.[306] Ifj. Balogh István saját hetilapjában az Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt[307], a Pálffy-frakció egyes főkerületei, a Fajvédő Szocialista Párt, a Magyar Irredenta Tábor „és még három párt" egyesülésének hírével toborozta az érdeklődő magyarokat a Budai

[302] *Nemzeti Újság*, 1937. október 12., 3.
[303] *Wilhelmstrasse*, 236. Werkmeister jelentése a Külügyminisztériumnak, 1937. október 20.
[304] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-373. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által Kassán feltett kérdésre, 1943. november 13.
[305] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-733.
[306] Török, 1941, 47-48.
[307] Ezt a pártot néha Mozgalomnak is nevezték az egykorú sajtótudósításokban.

Vigadóba. Az egy táborba tömörülést bejelentők és beszédet mondók sorában Szálasi Ferenc ny. őrnagy csak a hetedik helyen szerepelt.[308] Balogh, a nagygyűlés főszervezője saját beszédében azt mondta, hogy a gyűlés tulajdonképpen akkor veszi kezdetét, amikor Szálasi Ferenc fog beszélni.[309]

A gyűlésen az Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt (Balogh István pártja), az Endre László vezette Fajvédő Szocialista Párt, az Irredenta Tábor, a Kaszáskeresztes Tábor és a Magyar Nemzeti Szocialista Párt hívei, képviselői jelentek meg.[310] A fontosabb távollévők között a nagygyűlést utólag durván megtámadó Festetics Sándor grófot és híveit lehet az első helyen megemlíteni.[311] Festetics, nyilvánvalóan mélységesen megsértve, hogy nélküle, sőt az ő ellenében tartották meg ezt a nagygyűlést, még a liberális *8 órai újság*nak is hajlandó volt nyilatkozni. Felidézte, hogy ifj. Balogh Istvánt ő juttatta mandátumhoz, majd leszögezte, hogy az országban csak egy nagy nemzeti szocialista párt van, az ő saját pártja. Azt is állította, hogy rajtuk kívül csak Árvaynak és Eitner Ákoséknak vannak még kiterjedtebb szervezeteik a Dunántúlon, míg Szálasi pártja „egyelőre inkább csak vezérekből, mint közkatonákból áll." Amit Szálasi művel, az destrukció, jelentette ki Festetics, és azt a véleményét sem hallgatta el, hogy Szálasinak alá kellene magát neki rendelnie.[312] Erre Festetics természetesen hiába várt, ráadásul néhány hónapon belül még maradék híveinek jó része is cserbenhagyta és átálltak Szálasi táborába. Ugyancsak távol maradt a Budai Vigadótól a Pálffy Fidél vezette Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt (bár néhány tagja azért, talán kíváncsiságból megjelent), valamint Salló János Nemzeti Frontja is.

A gyűlés iránt igen nagy érdeklődés nyilvánult meg, és bár hivatalosan csak este fél hétkor kezdődött, a Budai Vigadó már délután öt órára zsúfolásig megtelt. Az érdeklődés elsősorban Szálasi Ferenc személyének szólt, és azok, akik nem jutottak be az épületbe, a Budai Vigadó előtti téren hangszórókból hallgatták a beszédeket. Összesen körülbelül 5-6000 ember érkezett a gyűlésre, többek között a fővároson kívül Békásmegyerről, Csillaghegyről, Szentendréről, Csepelről és Székesfehérvárról.[313] Az erkélyen csak nők tartózkodhattak, ők viszont nyilas formaruhába öltöztek: barna szoknya, zöld ingblúz, fekete nyakkendő. Szálasi szónokként állítólag ezen az estén nem aratott sikert. Beszéde elmondása előtt annyira izgult,

---

[308] *Szittya Kürt*, 1937. október 16., 1. Szálasi felszólalását „megelőzte" Molnár Tibor fővárosi tisztviselő, Lehotay Andor postamérnök, Tímár András munkás, Cs. Szabó Péter kereskedő, Széchenyi Lajos földbirtokos és vitéz Battay Gusztáv magántisztviselő beszéde is.
[309] Az Államrendőrség Főkapitányságának politikai nyomozó csoportja 431/1938. (február 20.) jelentése a Főkapitánynak. BFL-XXV-1-a-293/1946-3642-3669.
[310] *Virradat*, 1937. október 24., 5.
[311] *Szittya Kürt*, 1937. november 7., 1.
[312] *8 órai Újság*, 1937. november 5., 5.
[313] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. október 29.

hogy a kulisszák mögött egy ezüst poudrier-ből kipirosította, kipúderozta az arcát, hogy szép legyen a tömeg előtt. „A vezér ideges ember, nem akart színeket játszani a beszéd alatt.” - írta évekkel később Rajniss naplójában.[314] Rajniss valószínűleg rosszul értesült Szálasi szépészeti akciójáról, az egykorú újságbeszámoló szerint ugyanis Szálasi „... zöld ingben, sápadt arccal, pattogó szavakkal fejtette ki elméletének, a hungarizmusnak lényegét.” Török András szerint Szálasi: „Színtelen, fáradt hangon mondott egy egész rövid beszédet, amelynek az volt a lényege, hogy a maga számára követelte a hatalmat.”[315] Ez ebben a formában biztosan nem volt igaz. Szálasi nem magának, hanem a MNSZP-nek követelte a hatalmat. A *Virradat* helyszíni tudósítása szerint Szálasi beszéde bevezetőjében eltemette a szerinte kötelességét már megtett, ezért tehát eltűnésre ítélt liberalizmust. „Hatalmas éljenzés” fogadta kijelentését: mely szerint a liberalizmus helyére a nemzeti szocializmus lép. Pártját-mozgalmát „hungarizmusnak” emlegetve röviden kifejtette, hogy küzdenek a Duna-medencében élő népek egyetlen közösségbe kovácsolásáért, az értelmiséget pedig vissza fogják kényszeríteni a népi közösségbe. „Aki nincs köztünk, az ellenünk van.” – tette hozzá fenyegetően. Hubay Kálmán emlékezete szerint „ezrek és ezrek fanatikus lelkesedése” fogadta Szálasi kijelentését, mely szerint ők „a hatalomnak nem részesei, hanem teljes jogú birtokosai” akarnak lenni.[316]

Jelezte, hogy a magyar nemzeti szocialista mozgalom „mélységes hódolattal bocsátja a kibontakozás tervét a Kormányzó úr Őfőméltósága magas színe elé.” Nem részletezte, hogy miben is állna Horthy kormányzó szerepe, vagy feladata ebben a hungarista-nemzeti szocialista „kibontakozásban”, de annyit jelzett, hogy megszervezik (Szálasi szóhasználatában: „beállítják”) a „fegyveres nemzeti karhatalmat” , ez pedig a hadsereg alá rendeli, „egy kéz alá vonja a hadsereget, csendőrséget, rendőrséget és vámőrséget.” Szálasi a hadsereget elválaszthatatlannak nevezte a „népi közösségtől”.[317] Mint mondotta, a hadsereg nem politizál, világnézetét a szolgálati szabályzat lefektette, és ez három pilléren áll: „… az istenfélelem, hazaszeretet és fegyelem!”

Szálasi szerint a magyar nemzetnek lehetősége lesz két népszavazáson akaratát kinyilvánítani. A Szálasi által „alapnépszavazásnak” nevezetten arról dönthet majd a nép, hogy a magyar nemzeti szocialista népfrontot, vagy a jelenlegi uralom fenntartását akarja-e. Szálasi meg volt győződve, hogy a nép elutasítja majd a jelenlegi rendszert, ezek után „a Kormányzó Úr Őfőméltósága által jóváhagyott terv kerül népszavazás alá.” Ennek a tervnek a

[314] Sipos, 2001, 74, (Szentgotthárd, 1945. március 16.)
[315] Török, 1941, 48.
[316] Hubay Kálmán: A nemzeti szocializmus története, röplap, 1940 vége-1941 eleje. BFL-VII-5-c. 10798/1941.
[317] A jelenlévő csendőrnyomozó szerint Szálasi beszédének különösen ezzel a részével ért el nagy hatást. MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. október 29.

tartalmáról Szálasi a Budai Vigadóban nem nyilatkozott, csak annyit közölt, hogy ez a terv lesz az „alapokmánya a magyar nemzeti szocialista államnak és népi közösségnek. Ez fogja szentesíteni az új alkotmányt, amely azért lesz új, mert ezer éve már nem gyakorolták. Beszéde végén Szálasi ígéretet tett arra is, hogy az MNSZP „… le fogja dönteni azt a mesterséges falat, melyet mesterkélő kezek emeltek nemzetünk és a Kormányzó Úr Őfőméltósága közé.”[318]

Szálasi körülbelül negyed órán keresztül szónokolt, beszéde tartalmazta mindazt, amit közvetlen hívei már ismertek, de a szélesebb (szélső)jobboldali közönség még nem. Leszögezte azt is, hogy „… a magyar nemzeti szocializmus el- és szétválaszthatatlan Krisztus tanától.” Ennél is fontosabb volt azonban a beszéd hallgatói számára az, amiről Szálasi nem beszélt: a szélsőjobboldali pártok és mozgalmak összefogásáról. Szálasi csak azt hangoztatta, hogy az ő pártja, a Magyar Nemzeti Szocialista Párt milyen programmal küzd a hatalomért. Az üzenet világos volt: a többi szélsőjobboldali párt és mozgalom, ha akar, csatlakozhat az MNSZP-hez, nyilvánvalóan akkor, ha elfogadja Szálasit vezérnek. Az összefogás első eredményét Hubay Kálmán jól látta: „Szálasi Ferenc mozgalma felszívja Balogh István országgyűlési képviselő nemzeti szocialista pártját”.[319]

A Vigadó-beli nagygyűlésen a Nemzeti Front rendező gárdájának is akadt dolga: a Szálasi néhány híve „éretlen” magatartást tanúsított, sőt közbeszólásokra vetemedett, ezért őket ki kellett dobni. Az „éretlenkedők” megpróbálták megzavarni a szónokokat.[320] Szálasi éles szavakkal ítélte el azokat az „egészen fiatal, szürke inget viselő” fiúkat, akik „csibészek módjára” megállították, zaklatták az idős, komoly, zöld inget és nyilaskeresztet viselő nemzetiszocialistákat. A rendezők szerinte az egységet éltetőkre, különösen pedig az ő nevét említőkre „ragadozók” módjára csaptak le, „Rendőröknek kellett közbelépniök, nehogy egyes nyilaskeresztes testvéreket véresre verjenek.”. Szálasi metsző gúnnyal utasította el, hogy őt és pártját-mozgalmát azonosítsák „olyan párttöredékekkel, amelyeknek céljuk, esetleg a hatalom árnyékában öt, nyolc, esetleg 12 mandátum megszerzése. Mi országos mozgalmat szervezünk, nem választókerületeket.”.[321]

A Budai Vigadóban Szálasi mellett főleg Kémeri Nagy Imrét, a Turul diákszövetség hajdani vezérét ünnepelte a közönség. A szélsőjobboldali „mozgalmárok” jellegzetes figurája volt Kémeri Nagy Imre. Rendszeresen szervezett utcai akciókat, szívesen bocsátkozott verekedésekbe szociáldemokrata munkásokkal és fáradhatatlanul járta az országot, szervezett,

[318] Szálasi beszédét szó szerint közölte: *Szittya Kürt*, 1937. november 7., 3.
[319] Hubay Kálmán: A nemzeti szocializmus története, röplap, 1940 vége-1941 eleje. BFL-VII-5-c. 10798/1941.
[320] MOL-P1351-1-25. Budinszky László levele Szálasi Ferenchez, 1938. január 25.
[321] BFL-XXV-1-a-293/1946-3686-3687.

agitált.[322] 1937. szeptember 19-én az egyik fővárosi kocsmában kijelentette: „… ha a Képviselőházba 280 képviselő helyett ugyanannyi szamarat ültetnének, okosabban cselekednének, mert eltartásuk jóval kevesebbe kerülne és azt a fejbólintást ők is elvégeznék." Majd rátérve a zsidókérdésre, vázolta „programját": „Ki fogunk korbácsolni minden csaló zsidót, aki pedig itt marad, az az akasztófán fogja végezni."[323] A Budai Vigadó-beli nagygyűlés után: „Kémeri Nagy Imre közvetlen személyes híveivel együtt most azon fáradozik, hogy Szálasi helyett ő legyen a vezér. Ilyen irányban Szálasi ellen dolgozik. Szálasi ezt tudja, és úgy hírlik, a mozgalomból rövid idő múlva fegyelmi úton eltávolítja Kémeri Nagy Imrét."[324] Erre nem is sokkal később Szálasinak kiváló alkalma nyílott. 1937. november 28-án Debrecenben Kémeri Nagy Imre és ifj. Balogh István, „puccsszerűen" királlyá kiáltotta ki Horthy kormányzót (I. Miklós néven). Szálasi ugyan „gyökeresen véget vet ennek a felelőtlen politikai lépésnek" de hiába: Horthy attól kezdve kísérte Szálasi személyét és munkáját a „legteljesebb ellenszenvvel".[325] Szálasi is ott volt a gyűlésen, azt némán ülte végig, vérig volt sértve, hogy előzetesen nem kérték ki a véleményét. Eredetileg csak arról volt szó, hogy Balogh István képviselő választói előtt fog beszámoló beszédet tartani. Tervezték, hogy Szálasi, Csia és Kémeri Nagy Imre is felszólal a gyűlésen, de a hatóságoktól egyikük sem kapott engedélyt arra, hogy beszéljen. Balogh a legitimistákat, Eckhardt Tibort és híveit támadta, akik Habsburg Ottót akarták volna a magyar trónra ültetni. Beszéde e részét azzal fejezte be: „van Magyarországnak királya, a Kormányzó Úr Ő Főméltósága személyében.", majd éltetni kezdte I. Miklóst, Magyarország királyát. Ekkor a gyűlésen megjelentek, mintegy 5-6000 ember helyéről felállva, lelkesen megéljenezte Horthy Miklóst. Bizonyos, hogy Balogh és hívei jó előre eltervezték „I. Miklós" király „kikiáltását". Az Arany Bika szálló nagytermének karzatáról röplapokat szórta le, ezek szintén I. Miklóst, Magyarország királyát éltették. Szálasi az egész akcióról nem tudott, és felháborodva, azonnal távozott a gyűlésről. Majd este azon a mintegy 180 fős vacsorán, melyet Balogh és Kémeri Nagy hívei szerveztek, Szálasi ugyan megjelent Csia Sándor kíséretében, ám kijelentette, hogy „nem azonosítja magát ezzel a komolytalan cselekedettel". A vacsorán résztvevők

[322] A Magyar Nemzeti Szocialista Párt egyik röplapján többek között ez állt: „A magyar nép kizsákmányolói, szabadkőműves zsidó liberális rendszer, profit és kamatrabszolgaság, munkásság kiuzsorázói, álláshalmozás, mamutjövedelem, bérrabszolgaság, a panama rendszer ellen harcol: Kémeri Nagy Imre!" BFL-VII-5-c-5970/1938. Dr. bikfalvi Máthé István i.

[323] A feljelentés szerint Kémeri Nagy Imre minden zsidónak az országból való kikorbácsolásáról, illetve a maradók felakasztásáról beszélt. Törvényszéki tárgyalása során ezt tagadta, és azt állította, hogy csak a csaló zsidókat emlegette. A bevett hitfelekezet elleni gyűlöletre izgatás vádpontja alól Kémeri Nagyot a bíróság fölmentette, ám több más vádpontban bűnösnek találta és háromhavi fogházra ítélte. BFL-VII-5-c-3046/1938.

[324] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. október 29.

[325] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-679.

felháborodását látva Szálasi és Csia faképnél hagyta Balogh és Kémeri Nagy híveit és az első vonattal visszautazott Budapestre.[326]

Szálasi helyesen döntött, amikor elhatárolta magát Balogh és Kémeri Nagy akciójától. Szálasi jó okkal sejthette, hogy Horthy az ilyesfajta „alulról jövő", „népi kezdeményezéseket" nem nézi jó szemmel. Amikor Rőder beszámolt erről a „királyválasztásról" Horthynak, azt hitte, hogy a kormányzó szélütést kap, annyira felindult és azt mondta, hogy legrosszabb ellenségei nem okozhattak volna neki több kárt. Ehhez még hozzáfűzte, hogy aki ma Magyarországon király akar lenni, az hazaáruló.[327]

Szálasi Balogh Istvánt és Kémeri Nagyot is a párt Alkotmány és Fegyelmi Bírósága elé állította.[328] Akkor csak az került nyilvánosságra, hogy pártfegyelmit Kémeri Nagy és 13 társa kapott, Balogh István nem.[329] Talán ekkor még kímélni szerették volna egyetlen parlamenti képviselőjük érzékenységét. Más forrás, nevezetesen Szálasi szerint Balogh „bűnösségét" is megállapította a párt fegyelmi bírósága. Ezek után a pártvezetőség (amelynek Szálasin kívül még Széchenyi Lajos volt a tagja) levélben szólította fel Baloghot, hogy december 24-ig nyilatkozzon, vissza akar-e jönni a pártvezetőségbe. Közölték vele, hogy ha a megadott határidőig nem nyilatkozik, a pártból kizártnak tekintik. Miután Balogh István a felszólításra nem reagált, a párt vezetését „hivatalosan" is Szálasi és Széchenyi vette át. Ettől kezdve Széchenyi intézte a párt gazdasági, anyagi ügyeit, míg Szálasi az ideológiai, szervezési és propaganda „dolgaival" foglalkozott.[330] Válaszul Balogh zárta ki saját pártjából Szálasit és Széchenyit. A hatóságok szempontjából ez csak azért volt fontos, mert a hatályos jogszabályok[331] szerint csak olyan politikai pártok gyűléseit lehetett engedélyezni, amelyeknek van országgyűlési képviselőjük.[332] Balogh kizárásával, illetve azzal, hogy Balogh szakított Szálasival, a legerősebb szélsőjobboldali párt elveszítette egyetlen parlamenti képviselőjét, igaz, csak rövid időre, Hubay Kálmán megválasztásáig. Néhány hónap múlva

[326] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. december 3.
[327] NARA-RG-59-M1206-864-1-757-760. N. 894. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1937. december 15. Eckhardt Tibor úgy tájékoztatta az amerikai követet, hogy a debreceni nácik, élükön Balogh Istvánnal csak a legitimistákat akarták zavarba hozni.
[328] MOL-K750-HN-1-40. Hubay Kálmán emlékezete szerint „mikor Balogh Istvánt a komolytalan debreceni beszéde után Szálasi Ferenc kizárja a pártból, a belügyi kormányzat felhasználja azt az alkalmat, hogy a párt parlamenti képviselő nélkül maradt és a pártot feloszlatja." Hubay Kálmán: A nemzeti szocializmus története, röplap, 1940 vége-1941 eleje. BFL-VII-5-c-10798/1941.
[329] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-737.
[330] BFL-VII-5-c-2936/1938. Szálasi Ferenc kihallgatása a m. kir. államrendőrség budapesti főkapitányságán, 1938. február 27.
[331] 6070/1933. M. E. és a 7100/1936. M. E. sz. rendelet.
[332] BML-Pécsváradi főszolgabíró i. 25/eln.-1938. A baranyai főispán 27/1938. biz. körlevele a főszolgabíráknak, 1938. február 7.

Kémeri Nagy Imre hiába bánta meg „hibáját”, Szálasi nem volt hajlandó visszavenni őt pártjába.[333]

Szálasi ekkoriban már komoly politikai tényező volt. Őt magát, pártja aktivistáit a csendőrnyomozók rendszeresen követték, megfigyelték. A hatóságok tudták, hogy emberei járják a főváros környéki településeket, és tagokat toboroznak a munkásság között is. Azt is sejtették, hogy Szálasinak jó kapcsolatai vannak a NEP jobbszárnyához, sőt az FKGP-ben és az SZDP-ben is vannak megbízható emberei.[334]

Szálasi dr. Ackerson amerikai diplomatának egy hónappal a Budai Vigadóban tartott gyűlés után azt mondta, hogy a Rajniss-Salló csoporttal harmonikusan együtt tudnak működni. Ami Festetics pártját illeti, a probléma Szálasi szerint nem a gróf híveivel, hanem magával Festeticcsel van. Majd reményét fejezte ki, hogy megfelelő időpontban Festeticset félre lehet állítani és követőit a saját táborába tudja vinni, ami egyébként nem sokkal később be is következett. Dr. Ackersonnak egyébként az volt a végső benyomása Szálasiról, hogy túlságosan is világosfejű és kiegyensúlyozott („too sane and too balanced”) ahhoz, hogy egy sikeres forradalmi mozgalom vezetője legyen. Mindenesetre rá is mély benyomást tett Szálasi nyugodt magabiztossága és nem tartotta kizártnak, hogy a következő évben Szálasi és követői győzni fognak.[335]

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy Szálasinak miért sikerült tömegpártot és mozgalmat szerveznie és miért nem sikerült ez azoknak a szélsőjobboldali politikusoknak, akik évekkel korábban ugyanezzel próbálkoztak, nehéz feladatra vállalkozunk. Szálasi sok mindenben különbözött szélsőjobboldali elődeitől. Nem volt arisztokrata származású földbirtokos, mint Festetics Sándor vagy Pálffy Fidél. Gömbös hajdanán joggal gúnyolódhatott az olyan szélsőjobboldali, radikális földbirtokosokon, akiknek 40.000 holdjuk van, mint Festeticsnek. Utóbbi ki sem ejthette a száján a földreformot, mert megkaphatta, hogy kezdje a saját birtokaival. Szálasinak nem volt változatos politikai előélete és nem volt korrupt, ellentétben Meskóval. Nem volt ellenforradalmár múltja, de a bátor első világháborús hős, a szerény életmódot élő agglegény pártvezető, aki csak a népével törődik, mégis csak hitelesebb személyiségnek tűnt, mint egy több tízezer holdas földbirtokos, vagy a pártjait sűrűn cserélgető rutinos politikus. Szálasi tudatosan törekedett a munkások megszervezésére, és volt körülötte egy olyan lelkes pretoriánus gárda, amely tűzön-vízen át követte. Csia Sándor, Kovarcz Emil, Vajna Gábor, Kassai Ferenc és még jó néhányan a párt vezetői közül

[333] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1938. április 8.
[334] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. október 8., 22.
[335] NARA-RG-59-M1206-864-1-766, 768. N. 894. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a Külügyminisztériumnak, 1937. december 15.

soha nem hagyták cserben. Programja nem volt radikálisabb, mint Böszörmény Zoltáné, de nem is szervezett puccsot. Böszörmény a szegényparasztok körében tudott csak népszerűségre szert tenni, Szálasinak volt mondanivalója minden szegény népréteg számára, ezért csatlakoztak hozzá nagy számban nem csak szegényparasztok, zsellérek, cselédek, hanem segédmunkások, betanított munkások is. Amikor Szálasi színre lépett, Meskó, Pálffy, Festetics és Böszörmény már többször összefogtak egymással, majd sokszor igen látványosan, egymást pocskondiázva szakítottak. Az egymással marakodó szélsőjobboldali „vezérek" után jött Szálasi, akiről hamar kiderült, hogy aki vele össze akar fogni, annak el kell ismernie őt vezérének. 1937-ben sorozatos letartóztatásai, majd szabadlábra helyezései országszerte híressé tették.[336] Mindenki másnál jobban akarta a hatalmat, mindenki másnál jobban hitt magában és saját igazságában. Ezért közvetlen hívei karizmatikus vezérnek látták, pedig nem volt jó szónok, keveset és nehezen érthető formában írt, a mozgalom és a párt napi szervezési ügyeit pedig vezető társaira hagyta. A csendőrnyomozók november második felében már úgy látták, hogy minden egyes nemzeti szocialista pártban egyfajta bomlási folyamat indult meg, és mindez a Szálasi-féle pártot erősíti. „Szálasi neve erősen bent él a köztudatban és pedig azzal a beállítással, hogy ő a jövő embere." – állították a csendőrnyomozók, hozzátéve, hogy még az egyetemi ifjúság körében is népszerű Szálasi, pedig közöttük különösebb propagandát nem is fejt ki.[337] Szálasi és hívei az Andrássy út 60-ban 1937. november elején két lakást, összesen kilenc szobát tudtak bérelni.[338] Úgy tűnt, hogy a többi szélsőjobboldali párt lassan, de biztosan felbomlik, és tagjaik, vezetőiket cserbenhagyva, Szálasihoz, a „jövő emberéhez" csatlakoznak. Mindeközben Szálasi sokat utazott, tárgyalt, szervezett és irányított.[339]

December végén ifj. Balogh István nyilvánosságra hozta, hogy Szálasi, Széchenyi Lajos gróf segítségével, átvette a szervezés mellett a MNSZP gazdasági ügyeinek és teljes központi adminisztrációjának az irányítását. Ráadásul önkényesen fegyelmi bíróságot állítottak fel, és ez elé állították mindazokat, akik Szálasi „diktátori hatalmának gyakorlása előtt gondolkozás nélkül fejet nem hajtottak." – sorolta sérelmeit ifj. Balogh István. Megvádolta Szálasit azzal is, hogy előtte ismeretlen eredetű összegeket szerzett a párt részére, veszélyeztetve ezzel a párt erkölcsi alapjait, szabadságát és függetlenségét. Szálasi „káderpolitikájával" kapcsolatban ifj. Balogh István azt állította, hogy „… olyan máról-holnapra nemzeti szocialistákká lett, senki által nem ismert egyéneket helyezett önhatalmúlag

[336] Hasonló következtetésre jutott Tóth, 1992. is.
[337] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. november 19.
[338] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1937. november 5.
[339] Uo. 1937. november 19.

felelős pozíciókba, akik a mozgalom harcaiban az eszméhez való hűségüket eddig sehol és semmiféle módon be nem bizonyították". Különösen az fájt ifj. Balogh Istvánnak, hogy Szálasi csak a saját lapjának, az *Összetartás*nak a megjelenését támogatja, míg a *Szittya Kürt*ét nem.[340]

Szálasi, a Hungarizmus apostolaként egész évben az országot járta. A nyilas propagandisták szerint vezérük „Állandó látogatója a kunyhóknak és palotáknak, korcsmáknak és politikai kluboknak. Állandóan vitatkozik, oktat, tanít és tanul. Ő tanul a legtöbbet. Kijelentései mint szájhagyományok maradnak meg az emberek ajkain."[341] Ekkor már sokan fontos politikusnak, sőt veszélyes mozgalom vezetőjének tartották Szálasit. Horthy Szolnokon tartott beszédében külön figyelmeztette a diktátor-jelölteket. A kormányzó látszólag értetlenkedve tette föl a kérdést: ki akarna ma Magyarországon diktátor lenni? A karhatalom megbízható, kellően erős ahhoz, hogy „bármilyen kalandos vállalkozást ezen a téren meghiúsítson" – szögezte le Horthy.[342] Ekkortájt állítólag figyelmeztették Szálasit, hogy akár agyon is lőhetik, ha ő és követői államcsínyt kísérelnének meg.[343]

1937 szilveszter éjszakáján a csendőrnyomozók értesülése szerint 100.000 röpcédulát nyomtattak „1938 Szálasi" – szöveggel. Az utcákon, az összes mulatóhelyen osztogatták ezeket, „úgyszólván az egész fővárost elárasztották röpcédulákkal" a nyilasok, állította a csendőrnyomozói jelentés.[344] Azoknak, akikről úgy sejtették, vagy megtudták, hogy szimpatizálnak velük, az Andrássy út 60-ból levelet küldtek. Ebben megírták, hogy: „A Szálasi Ferenc testvér vezetése alatt álló 'Magyar Nemzeti Szocialista Párt'-ban tömörült magyarok úgy érzik, megérett a magyar nép arra, hogy lerázva magáról a demokrata-liberális zsidó nagytőkések uralmát, maga vegye kezébe sorsának irányítását. Meg akarjuk és meg fogjuk semmisíteni azt a demokráciát, amely először gazdaságilag megnyomorította, majd politikailag hatalmától megfosztotta, végül földönfutóvá, hazátlanná tette a magyarság nagy

[340] Balogh István: Körlevél. *Szittya Kürt*, 1937. december 30., 1-2. 1937. november 7-től december 30-ig nyilván anyagi okokból nem is tudott megjelenni ifj. Balogh István lapja. Ekkor is csak egy kétoldalas változat jelent meg, melyben az egyetlen cikk ifj. Balogh Istváné volt, a második oldalon a Magyar Gazdasági Fronthoz tartozó iparosok, kereskedők hirdetéseit lehetett olvasni.
[341] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-680.
[342] *Függetlenség*, 1937. december 21., 2.
[343] NARA-RG-59-M1206-M-1-776-777. N. 920 a budapesti amerikai követség jelentése a Külügyminisztériumnak, 1937. december 29. Állítólag maga a vezérkari főnök mondta, (vagy üzente) meg Szálasinak, hogy: „… he would be peremtorily shot should he and his followers attempt a coup d'état". Darányi újévi beszédében kemény hangon figyelmeztette azokat, akik a „keresztény és nemzeti" eszme nevében „erőszakot és felforgatást akarnak elkövetni." *Függetlenség*, 1937. január 1., 2.
[344] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1938. január 7.

részét. Nem tagadjuk, szét akarunk és szét fogunk ütni e nemzetveszejtő kalmár társaság között, akár tetszik ez bizonyos köröknek, akár nem."[345]

Szálasi Ferenc mindig azt hirdette magáról és pártjáról-mozgalmáról, hogy ők keresztények/keresztyének, Jézus Krisztusban hívő emberek. Kínosan érinthette, hogy a katolikus püspöki kar az 1938-as jubileumi Szent István évet meghirdető ünnepélyes pásztorlevélben éles hangon ítélte el a nyilasokat. „Ma világszerte hajsza foly[ik] oly csodaszerek után, amelyekkel népeket megmenteni s fenyegető veszedelmet elhárítani lehet s nem egyszer kárhozatos kísérletek a legszentebb hagyományokat is kockáztatják. Az ököljognak éppúgy jelentkeznek szószólói, mint a lealkonyult pogányságnak bohóckodó szellemidézői s a levitézlett álszocializmus harsonásai épp oly hangosak, mint a faj- és vérimádás megszállottjai… meggondolatlan kísérletek, felelőtlenül tolakodó törpe vezéregyéniségek követelőzései és fenyegetőzései aggasztó bizonytalanságot okozhattak, de gyógyulást nem hoztak."[346] Szálasi bizonyára nem gondolta úgy, hogy őt a „tolakodó törpe vezéregyéniségek" közé be lehetne sorolni, de ha olvasta a katolikus püspöki kar ünnepi pásztorlevelét, egyházellenessége csak megerősödhetett.

1938 folyamán az SZDP helyi szervezetei egymás után jelentették, hogy a nyilasok népszerűsége rohamosan nő. A szabolcsi falvak lakosságának 95 %-a „Bátorság"-gal köszön; Csongrádban a parasztság, az intelligencia nagy része, a munkásság, az iparosság jó része mellettük van, „mert olyan nyílt és szinte a szabadrablást hirdető propaganda folyik" – jelentette a helyi SZDP-titkár. Aki arról is beszámolt, hogy Fülöpszállás gyáraiban a munkások 80 %-a nyilas, akiket a módosabb gazdák is támogatnak. A nyilasok mellé álltak Dorog, Salgótarján, Pécs és Tatabánya bányászai is.[347] Payr Hugó „köztudomásúnak" nevezte, hogy a „tisztikar egy része" Szálasit élteti.[348]

A kormány nyilasokkal kapcsolatos politikáját bírálta a *8 órai újság*, rámutatva arra, hogy ha a kormánypárt tagjai lehetnek azok az országgyűlési képviselők, akik nyilas jelöltek megválasztásánál segédkeznek, és tagjai lehetnek a legszélsőségesebb nézeteket hirdető társadalmi egyesületeknek is, akkor milyen alapon akarják az egyszerű nyilas-érzelmű közalkalmazottakat felelősségre vonni? A liberális napilap szerint a nyilas izgatás országszerte szabadon folyik, a beígért gyorsított bírói eljárásokból semmi sem lett. Komoly bátorítást kaptak az antiszemita szélsőjobboldaliak az ország legnagyobb vármegyéje, Pest-Pilis-Solt-Kiskun alispánjának megválasztásakor is. A kormány hivatalos jelöltjével szemben

[345] BML-Pécsváradi járás főszolgabírájának i.-38/1938.
[346] *Nemzeti Újság*, 1938. január 1., 1-2. idézett rész: 2.
[347] Lackó, 1966, 129.
[348] HMTI, 1965, 192. Payr Hugó levele Horthy Miklóshoz, 1938. október 31.

a hírhedt antiszemita vitéz Endre László gödöllői főszolgabírót választották meg alispánnak, többek között kormánypárti és kisgazda képviselők szavazataival.[349]

Endre megválasztását a hazai szélsőjobboldal örömmámorban ünnepelte. A Gellért Szálló márványtermében a győzelem után tiszteletére rendezett díszebéden megjelent Marton Béla (Nemzeti Egység Pártja), a Magyar Országos Véderő Egyesület elnöke mellett jó néhány országgyűlési képviselő, törvényhatósági bizottsági tagok, összesen mintegy 300 fő.[350] A megjelent notabilitások nagy számán felháborodva a baloldali és liberális sajtó több cikkben is foglalkozott az eseménnyel. Erre reagálva írta Fiala Ferenc: „Mindenki tudja, miért ez a nagy háborgás, ez a méltatlankodás egy egyszerű vacsora fölött. Ők azt szokták harsogni naponta, reggel, délben és este, hogy az egész magyar jobboldaliság komolytalan dolog, néhány felelőtlen fiatalember akciója csupán, hogy azok a nacionalista tömegek, amelyekről gyakran szó esik, s az egész búsongó magyar jobboldal táborát be lehetne szorítani valamelyik józsefvárosi kiskocsma különszobájába."[351] Amikor Darányi Kálmán miniszterelnök pusztán rendőrségi ügynek nevezte a fajvédő szélsőjobboldaliakkal szembeni fellépést, az egyik liberális lap megállapította: „A rendőrség nem akadályozhatja meg, hogy a kormányhoz közelálló és a kormány anyagi támogatását élvező sajtó nap-nap után izgasson… a kormánypárt szélsőjobboldali kiválóságai… a parlamentben, a bizottságokban, népgyűléseken és társasvacsorákon állandóan azzal szórakoznak, hogy a fennálló társadalmi rendet csepülik, osztályok, felekezetek és foglalkozási ágak ellen izgatnak."[352]

1938. február 11-én Gróf Széchenyi Lajos és Szálasi Ferenc aláírásával röpiraton tették közzé a Magyar Nemzetiszocialista Párt „Vezetőségi határozat"-át „a kormány részéről felvenni szándékozott külföldi kölcsön tárgyában". Lehetséges, hogy Szálasi szándékosan provokálni akarta a kormányt. A röpirat, vagy a MNSZP Vezetősége ugyanis abból indult ki, hogy a kormány, mint azt a Képviselőházban és a sajtóban is széles körben tárgyalták, 1500-2000 millió pengőt szándékozna Angliában, Franciaországban és az Amerikai Egyesült Államokban felvenni. Majd leszögezte, hogy ezt a kölcsönt a „Csonkahazából bűnös kezek és lelketlen kufárok által külföldre mentett és lopott tőkék"-ből kapná „vissza" Magyarország. Amelynek pénz-és hitelélete, nagyipara és nagykereskedelme „túlsúlyban zsidó kezekben vannak" – állítja a röpirat. A külföldre kilopott pénzt 7 %-os kamatra kapnánk, itthon 15 %-os polgári hasznot számolnának fel érte, tehát egyazon érdekeltségek szereznének 3000 milliós

[349] Egy nyilas közalkalmazott: A világítótorony. *8 órai Újság*, 1938. február 2., 3.
[350] Mocsáry Dániel, Baross Endre, Czermann Antal, Boczonádi Szabó Imre, Teleki Mihály, Meskó Rudolf és Marasztony Lajos nevét említette meg a *Függetlenség* helyszíni tudósítása.
[351] Sz. n.: Egy bankett visszhangja. *Összetartás*, 1938. február 13., 7.
[352] Sz. n.: Csak rendőrségi ügy? *8 órai Újság*, 1938. május 1., 1.

üzletet, 22 %-os „uzsorakamat élvezete mellett.” Ez ellen a MNSZP Vezetősége tiltakozott, kijelentve, hogy a kölcsön felvételére szükség nincs. Megoldásként a rendszerváltozást, „tiszta, igaz magyar nemzetiszocialista államhatalom és államrendszer” megvalósítását javasolták.[353]

A röplapot másnap lefoglalta a rendőrség. Szombaton, február 12-én éjjel a fővárosban e röplap példányait ezerszám szórták szét, többségüket autókon száguldozó nyilasok.[354] Szálasit február 14-én hallgatták ki a budapesti rendőrfőkapitányságon, ahol elismerte, hogy az inkriminált „röpcédulát” elejétől a végéig ő maga írta, fogalmazta, és szerkesztette, majd megbeszélte a (kéttagú) pártvezetőség másik tagjával, gróf Széchenyi Lajossal. Informátorait nem nevezte meg, csak annyit közölt, hogy a *Magyarság* c. lapban február elején[355] olvasott egy cikket, melynek írója egy külföldi kölcsön felvételének lehetőségeit és esetleges következményeit taglalta. A 65.000 példányban kinyomtatott röplapért, valamint e röplap szövegének az *Összetartás*ban való közzétételéért Szálasit, valamint „társszerzőjét” bíróság elé állították. A vád szerint azzal, hogy a röpcédula azt állította, hogy Magyarország gazdasági helyzete olyan súlyos, hogy azon csak nagy összegű külföldi kölcsönnel lehet segíteni, rontották az ország hiteléletét, gazdasági helyzetét. A főtárgyaláson dr. Kovács Lajos, Széchenyi Lajos védője hiába kérte Imrédy Béla tanúkénti kihallgatását annak bizonyítására, hogy „a svájci bankok összes trezorjai tele vannak Magyarországról kisíbolt pénzzel és végül, hogy szoktak-e minden külföldi kölcsönnél oly kikötéseket tenni, hogy bizonyos ’káros nemzeti elemeket’ el kell hallgattatni”. A bíróság csak ahhoz járult hozzá, hogy a *Magyarság* Szálasi által megjelölt, az ominózus külföldi kölcsönnel foglalkozó cikkét felolvassák. Leitner Emil ítélőtáblai tanácselnök különvéleményben tiltakozott a vádlottak elítélése ellen. Mint kifejtette, a röplap azon állítása, hogy a kormány külföldön kölcsönt óhajtana felvenni, nem tekinthető valótlan állításnak. Véleménye szerint ilyen kölcsön-felvétel esetén a kölcsönt nyújtók támaszthatnak politikai feltételeket is. A bírósági ítélet téved abban is, hogy a röplap az ország helyzetét olyan súlyosnak állítaná be, hogy azon csak

[353] BFL-VII-5-c-3672/a-3050/1938.

[354] *8 órai Újság*, 1938. február 15., 3. Gász József mészárossegédet e röplap „szétszórás útján” való terjesztéséért, vagyis sajtórendészeti vétségért húsz pengő pénzbüntetésre, behajthatatlanság esetén kétnapi fogházra ítélte a budapesti kir. büntetőtörvényszék. BFL-VII-5-c-3110/1938.

[355] Sz. n.: Belső kölcsön. *Magyarság*, 1938. február 2., 13. a „Gazdasági élet”-rovatban megjelent kétkolumnás cikk szerzője hadfelszerelési és „egyéb közgazdasági célokra” javasolt 1-2 milliárd pengő külföldi kölcsönt felvenni, miként azt Tisza Kálmán is tette hajdanán. A *Szerk.* a cikk végéhez fűzött kommentárjában megjegyezte, hogy ekkora összegű kölcsönt nyilván csak „politikai ellenszolgáltatások” ellenében adnának az angol-amerikai pénzcsoportok, és ragaszkodnának ahhoz, hogy kölcsöneiket ne ellenük használjuk föl. Ez a szerkesztőségi megjegyzés adhatta az ötletet Szálasinak és szerzőtársának a röpirat megírásához.

külföldi kölcsön felvételével lehetne segíteni. Éppen ellenkezőleg, Szálasi és Széchenyi azt állítja, hogy nincs szükség ilyen kölcsön felvételére.

A kormánypárti lapok ekkoriban Szálasi röplapjairól, programjáról azt állították, hogy nem lehet tudni: „a szellemi éretlenség, a politikai felelőtlenség, vagy a sötét bárgyúság játszik-e nagyobb szerepet" elveinek következetes hirdetéseiben. A *Függetlenség* azt próbálta olvasóival elhitetni, hogy csak egy pár száz fős csoport tart ki konokul Szálasi Ferenc mellett és ők hirdetik az „erőszak politikáját". A megoldást a lap abban látta, ha nem csak a hatóságok, hanem a megtévesztett hívek is leszámolnak „ezzel a Szálasi-féle beteges mozgalommal". Ezt minél hamarabb meg kellene tenniük, „ha a nemzet egyetemes hahotájától idejében meg akarnak szabadulni." – írta a kormánypárti napilap.[356] A kormánypárti lapok azt is gyakran hangoztatták, hogy a nyilasok között sok a rovottmúltú egyén, a pártba ezen kívül nagy számban furakodtak be kommunisták is. Szálasiról és a hozzá hasonló mozgalmi vezérekről a *Függetlenség* egyik cikke egyenesen azt állította, hogy a programja csak annyi: „Itt vagyok és célom a hatalom átvétele."[357]

Szerkesztője, Barcsay Árpád röpiraton is terjesztette Laukó Ágoston versét:

„Egy világ küzd eszmeharcot,
Mellette erény és igazság,
Mégis az igaz hívőket
Kiirtják és eltapossák…"

A röpirat végén Barcsay leszögezte: „Nincs többé már se szeretet, se igazság a világon s egyedül csak – a jó Istennel – Szálasi Ferenc segíthet most már [az] 1938. évben e romlottságon csonka hazánkban."[358]

Pethő Sándor is felismerte, hogy a nyilasok propagandája sokkal konokabb, élelmesebb és éberebb, mint a többi szélsőjobboldali mozgalomé. „Festetics, Rajniss, Balogh, Kémeri neveit lassanként befedi a feledés és az enyészet bojtorjánja… De Szálasi árnyéka egyre nő. Ma már a legtöbbet emlegetett ember Magyarországon. Róla suttognak rémüldözve zsidó polgári családok zsúrjain. Róla szól a daliás ének a bürók asztalai és aktahegyei mellett… E név jelében készül egymás karjaiba omlani a régi bugrisság s az új sviháksag… Ő a mozgalom feje, a jobboldali hitközségek főpapja, akit valami fagyos sarki levegő vesz körül, aki fanatizmusával föláldozza magát, de föláldoz másokat is az Egyesült Földek és Gyepük fixa ideájának oltárán…" Pethő Szálasi sikerét nem csak a fáradhatatlan és ügyes

[356] *Függetlenség*, 1938. február 24., 3.
[357] *Függetlenség*, 1938. március 6., 2.
[358] BFL-VII-5-c-3461/1938. Barcsay Árpád

nyilas propagandának tulajdonította, hanem a hatóságok bűnös cinkosságát is megemlítette. Szálasiból nem csak a nyilas propaganda, a pletyka, a divat, és a mítosz csinált „ördögi félistent vagy félisteni ördögöt", hanem „nem utolsósorban a törvényszéki csarnok, amelyből legtöbbször mint elítélt távozott ugyan, de jelentőségében és népszerűségében emelkedve és fölmagasztosulva, aránylag nagyon is olcsón jutva hozzá a mártíri dísszel járó részvéthez, az üldözött ártatlanság és igazság nimbuszához." – állapította meg a polgári-liberális újságíró.[359]

Endre László alispánná választása után a hazai szélsőjobb következő nagy sikere Hubay Kálmán képviselővé választása volt Lovasberényben 1938 márciusában. Ebben a kb. 19.000 fős választókerületben 1938 február végén Griger Miklós bicskei apátplébános, a „szegények papja", alig egy évi kormánypárti képviselősködés után, 58 éves korában váratlanul elhunyt.[360] Néhány nap habozás után a NEP vezetői úgy döntöttek, hogy ebben a választókörzetben hivatalos kormánypárti jelöltet nem indítanak. Ezzel megnyílt az út Hubay Kálmán előtt, aki hivatalosan pártonkívüliként, ámde nyilas, fajvédő programmal indult a képviselői helyért. A NEP szélsőjobboldala, Bárczay János és társai ekkor már a párt 12 tagú szervezőbizottságában tíz helyet szereztek meg maguknak.[361] Hubay ekkor még hivatalosan nem volt Szálasi Ferenc helyettese, de lehetséges, hogy a kormánypárti *Függetlenség* és az *Esti Újság* volt felelős szerkesztőjét jól ismerő szélsőjobboldali kormánypárti képviselők azzal, hogy Lovasberényben nem állítottak hivatalos jelöltet, talán újabb gesztust akartak tenni a nyilasoknak és/vagy régi barátjuknak. Végül a NEP nem hivatalos jelöltje Sigray István lett, akit erre az időközi választásra minden erejét mozgósító Független Kisgazdapárt jelöltje, Nagy Ferenc szoros versenyben legyőzött (2725, ill. 3114 szavazatot kapott a két jelölt). Mind a kettőjüket megelőzte Fitz Artúr kereszténypárti képviselő-jelölt (3548), akit bizonyára szintén kellemetlenül meglepett, hogy Hubay Kálmán 5297 szavazattal fölényesen megnyerte az első fordulót. Ez annál is figyelemre méltóbb eredmény volt, mivel ugyanitt egy évvel korábban, 1937. február 7-én Griger még magabiztosan győzte le riválisát, a szélsőjobboldali erők közös jelöltjét, Endre Lászlót.[362]

Hubay sikerének egyik oka lehetett az, hogy az ellenzéki jelöltek, illetve a kormánypárt által félszívvel támogatott jelölt egymás elleni küzdelme megosztotta a szavazótáborokat. Ezzel szemben Szálasi híveitől Böszörmény kaszáskereszteseiig a fajvédő szélsőjobb egységesen felsorakozott Hubay mögött. A több tízezer példányban megjelenő jobboldali és antiszemita *Nemzeti Figyelő* c. hetilapban, melynek 1938 elején még Hubay

[359] Pethő Sándor: Szálasi 1938! *Magyarság*, 1938. február 2., 1.
[360] *Székesfehérvári Friss Újság*, 1938. március 1., 1.
[361] *Népszava*, 1938. március 23., 3.
[362] Kovács: *Sombor-Schweinitzer feljegyzése*, 48.

egyik szerkesztője volt, a lovasberényi választások előtt volt munkatársai, barátai egész oldalas felhívásban fordultak a választókhoz, kérve, javasolva, hogy szavazzanak Hubayra. A felhívást több mint félszázan írtak alá, köztük „természetesen" Csia Sándor, Endre László és Serényi Miklós is. A fajvédő szélsőjobb társadalmi beágyazottságát, kapcsolati rendszerét jól mutatja, hogy az aláírók között találunk országgyűlési képviselőket (dr. Bánsághy György, Szeder János, Ilovszky János) utóbbi a Baross Szövetség elnöke is volt ezidőtájt. Valamint ügyvédeket, orvosokat, nyugalmazott testőr alezredest (Máté-Tőrék Gyula), tábornokot (Rátvay Imre), főispánt (Borbély-Maczky Emil), egyetemi tanárt (Rugonfalvy Kiss István), vagy a Turul Szövetség országos vezérét (dr. Dérczy Ferenc) és fővezérét (dr. Véghváry József), Zilahi Kiss Jenő, Budapest székesfőváros alpolgármestere társaságában.[363]

Hubay támogatói között személyesen megjelent a választókörzetben Festetics Sándor, Balogh István és Kémeri Nagy Imre, a Nemzeti Front lövészei, MOVE lövész-vezetők és a Turul Szövetség egyenruhás, Bocskai-sapkás diákjai.[364] Azt, hogy Hubay Kálmán mit mondott, mit ígért 1938 márciusában a lovasberényi választási hadjárat során, nem tudjuk. Őt még 1932-ben személyesen Gömbös Gyula hívta föl Debrecenből Budapestre, és lett az állami pénzzel is bőven támogatott *Függetlenség*, majd 1936-tól az ugyancsak kormánypárti *Esti Újság* szerkesztője. A laptársainál jóval olcsóbban árult kormánypárti bulvárlap, a *Függetlenség* 1938-ra az ország legnagyobb, legnépszerűbb napilapja lett.[365] Hubay 1937 decemberében kilépett e lapok szerkesztőségéből és politikai pályára lépett. A székesfehérvári kormánylap főszerkesztője szerint „demagógia", „hordószónoklatok", a „minden baj okozójául pellengérre állított zsidóság ócsárlása, szidása" jellemezte Hubay választási beszédeit, aki kilátásba helyezte a közeli földosztást és az adótartozások elengedését is.[366] A lovasberényi időközi választások tanulságait a *Népszava* is elemezte: „… a szélsőjobboldaliság, a fajiság és a parancsuralmi téboly vakmerő agitációja – a kormány lapjaiban nem felháborodott és visszautasító tiltakozásra, hanem testvéri ölelkezésre és támogatásra talál… a lovasberényi választás mutatja meg: mit tud ez az agitáció, ha felszínre – és szabadjára kerül. Egy megfélemlített, a terror hullámaival elárasztott terület adta meg magát a szélsőjobb agitációjának.".[367]

---

[363] Hubay Kálmán munkatársainak kérése a lovasberényi kerület választóihoz. *Nemzeti Figyelő*, 1938. március 27., 2.
[364] *8 órai Újság*, 1938. március 27., 11.
[365] A miniszterelnökség, a külügyminisztérium és a főváros sajtóalapjára támaszkodva, valamint bankok és iparvállalatok anyagi támogatásával indult el 1933. február 15-én a *Függetlenség*. Erről részletesen lásd: Sipos, 1999, 148.
[366] Fodor László: A szélsőségek izgatásai Lovasberényben. *Székesfehérvári Friss Újság*, 1938. március 27., 1. és Uő.: Ébredj, lovasberényi választópolgár!..., uo. április 1., 1.
[367] Sz. n.: A szó már nem segít! *Népszava*, 1938. március 29., 1.

Hubayt 1938 márciusában az Anschluss forgószele is segítette. A 19 lovasberényi szavazókörzetből nyolcban első, ötben második lett a március 20-i első fordulóban.[368] Egy héttel később még nagyobb fölénnyel diadalmaskodott, pedig ekkor már a kormánypárti és a kisgazda jelölt is Fitz Artúr támogatására szólította fel híveit. Hubay 9171 szavazatot kapott, míg ellenfelére csak 6272-en voksoltak.[369] A fővárosból nyilas érzelmű egyetemi hallgatók tömegei utaztak, vagy autóztak le Lovasberénybe, Felcsútra, Vértesacsára és a választókörzet többi településére. A fővárosi liberális lap 60-, az egyik székesfehérvári kormánypárti napilap szerint 100 személygépkocsi száguldozta be a körzetet, sőt teherautókra szerelt boroshordókkal is agitáltak Hubay mellett. Egyik este Endre László is megjelent a választókörzetben, és több tucatnyi autó reflektora fényében öt percig állt felemelt kézzel a gépkocsija tetején.[370] Így Pest vármegye alispánja később jogosan mondhatta, hogy – szóbeli – agitációt nem fejtett ki Hubay mellett, de megjelenésével hathatósan támogatta eszmetársát.[371] Megválasztása után a lovasberényi templomtéren reflektorok világánál Hubay hitet tett a nyilasok Vezére mellett,[372] majd táviratban sietett Szálasi tudomására hozni: „… a lovasberényi kerület hűséges és nemzeti érzésű népének támogatásával győzelemre vittük az eszmét. Testvéri hűséggel, kitartás!”[373]

Még a lovasberényi időközi választás két fordulója között a Képviselőházban Bethlen István felszólalt. Bethlen szerint a parlamenti demokrácia degenerációs folyamaton megy át. Ennek példájaként említette, hogy amikor a – szerinte – Anglia és Franciaország által megalkotott Ausztriába Hitler bevonult, Párizsban azon vitatkoztak, hogy legyenek-e a kormánynak kommunista tagjai. Bethlen óvatos formában ugyan, de hitet tett a magyarországi status quo megőrzése mellett. Úgy vélte, hogy nagy és hatalmas országokban az átlagos ember felett álló zsenik tudtak a tekintély elve alapján uralmat létesíteni, kis országokban ezen területen, ha ilyesmivel próbálkoztak, annak az eredménye operett, paródia lett. Miután Hitlert és Mussolinit ilyen módon az átlagos emberek fölött álló zsenik kategóriájába sorolta, Bethlen annak a reményének adott hangot, hogy a történelem majd be fogja bizonyítani, hogy a „polgári szabadságjogok nélkül fennállani nem lehet”. Szálasi és híveinek egyre növekvő tábora minden bizonnyal csak Bethlen gondolatmenetének első részét fogadta el. Ők is zseninek vélték az olasz és a német diktátort, de úgy vélték, hogy Szálasi egyenrangú társuk.

[368] *Székesfehérvári Friss Újság*, 1938. március 22., 1.
[369] *Függetlenség*, 1938. március 29., 4.
[370] *8 órai Újság*, 1938. március 27., 11.
[371] *Székesfehérvári Friss Újság*, 1938. március 29., 1.
[372] BFL-VII-5-c-7021/1940.
[373] A táviratot Szálasi Hollán utcai lakáscímére küldték, és Székesfehérvárott 1938. március 27-én 19.40-kor adták fel. ÁBSZTL-V-83749-9.

Bethlen a továbbiakban a nyilas demagógia veszélyeire hívta fel a figyelmet. Hiába tiltakozott Festetics Sándor gróf, Bethlen figyelmeztette, hogy a „képviselő úr demagógjai odakint” azt hirdetik, hogy egy tollvonással el lehet és el is kell törölni a birtokos osztályt. Ha a zsidóságot eltörlik a magyarság térképéről, az új uralom, mármint a nyilasok fogják fenntartani a magyar hitelszervezetet, a magyar nagyipart, a magyar kereskedelmet? – kérdezte Bethlen. Erre Festetics Sándor magabiztosan rávágta: „Majd meglátjuk!” Bethlen hiába hívta fel a figyelmet, hogy „lent a népnél” a lázítás és az izgatás „jobboldali köpönyegben, de bolsevista jelszavakkal” folyik. Követelte a kormánytól, hogy húzzon világos választóvonalat a maga jobboldalisága és a súlyos társadalmi, gazdasági kérdéseket forradalmi eszközökkel megoldani akaró jobboldaliság között. Bethlen szerint is a helyzet az országban napról napra romlik, azért is, mert a kormány csak szavakkal küzd a demagógia ellen.[374]

Rassay Károly Hubay lovasberényi diadala után nem sokkal emlékeztette a Képviselőházat arra, hogy az országban éveken keresztül hirdették, az „egy vezér, egy párt” – jelszavát, és ezek a tanok még ott élnek a társadalom egyes rétegeiben. A demokrácia védelme érdekében valamennyi képviselőtársát felszólította, hogy becsületesen, nyíltan álljanak ki a demokrácia mellett, mert az antidemokratikus tanokat csak rendőri és igazságügyi intézkedésekkel kiirtani nem lehet. A liberális politikus jól látta, hogy a „keresztény és nemzeti” – jelszavát már felváltotta az új jelszó, a „jobboldaliság”, amely „tartalmatlan, értelmetlen, minden értelmezést megbíró jelszó”. Ennek a jelszónak a jegyében osztják a földet, támadják a hitelszervezeteket, robbantják a bankokat, kommunizálják a vállalatokat és hirdetik a felekezeti gyűlölködést, ráadásul rémhíreket is terjesztenek. Rassay is értesült arról, hogy az egyik legfontosabb minisztérium egyik tagja az ő felszólalása előtt alig néhány órával azt mondta, hogy a jelenlegi kormányt három hét múlva egy szélsőjobboldali fogja felváltani, amelyben „Szálasi úrnak is helyet kell foglalnia, mert Hitlernek ez a követelése, hogy a kereskedelmi szerződésekben Magyarország iránt előzékenységet mutasson.” Rassay tudta, hogy Hitler semmi ilyesmit nem követelt, de élesen bírálta a Darányi-kormányt, mert csak hallgat, és ha megnyilatkozik, akkor csak óvatos, többféleképpen is érthető kijelentéseket tesz.[375]

1938 tavaszán adta ki Szálasi újabb programalkotó brosúráját. A legkésőbb 1938 első heteiben megfogalmazott *Út és Cél* című brosúrája címének ötletadója, legalábbis Szálasi védőügyvédje szerint maga Szent Pál apostol volt, aki a Philippi-beliekhez írott levelében fogalmazta meg, hogy: „bebörtönzésemből merítsenek társaim erőt az eszmehirdetésre, mert

[374] KN-1935-1940-XVII-340, 343-344. (1938. március 24.)
[375] KN-1935-1940-XVII-390-392. (1938. március 30.)

nálunk a börtön és szabadság egy édestestvérek, az egyik utat jelöl, a másik célt." A valóságban Szent Pál leveleiben, sőt az újszövetségi Szentírásban sehol sem szerepel ez az „idézet". Szálasi védőügyvédje ennek ellenére magabiztosan kigúnyolta a bíróságot mondván, hogy egy magát „kereszténynek és nemzetinek annyiszor hangoztatott rendszertől mégis elvárható volna, hogy legalább a Bibliát ismerje."[376] Lehetséges, hogy Szálasi maga tévesztette meg védőjét. Az sem lehetetlen, hogy az ügyvéd csak egy megfellebbezhetetlen tekintélyt, magát az újszövetségi Szentírást akarta Szálasi mögé állítani. Szálasinak is tudnia kellett (volna), hogy nincs a Bibliában olyasmi, hogy a börtön és a szabadság édestestvérek. A két fogalom összekapcsolása inkább Szálasi manicheus gondolkodásmódjára vall.

Szálasi saját írásművét Hitler *Harcom*jával egyenrangú műnek tartotta.[377] Az *Út és Cél*ban, e legnagyobb terjedelmű, 61 nyomtatott oldalas művében nemzeti és szocialista jellegű programot és saját ideológiai „alapvetését" fogalmazta meg. A brosúra két részből és hat fejezetből áll. Az „Előszó" – ban Szálasi röviden, sok rövid, felkiáltójeles mondatban, mintegy a gyengébbek kedvéért, összefoglalta mondanivalója lényegét. A Hungarizmus nem „Hitlerizmus", nem „Fasizmus", nem antiszemitizmus.[378] Itt és most nem ment bele a hitlerizmus és fasizmus bírálatába, megelégedett saját eszmerendszere kifejtésével. Munkája későbbi részében csak egyetlen ponton bátorkodott Hitlert ha nem is bírálni, csak történelmi helyét kijelölni. Azokat cáfolta, akik úgy vélték, hogy a nemzetiszocializmust 1919-ben Hitler találta fel. Sem nekik nem adott Szálasi igazat, sem azoknak, akik úgy gondolták, egyébként a történelmi tényeknek megfelelően, hogy a nemzetiszocializmus Magyarországon, az ellenforradalom utáni időszakban született meg. Szálasi szerint ennél sokkal egyszerűbb a helyzet, mivel a nemzetiszocializmus lényege pusztán annyi: „Édes Hazám!"

Bevezetőjében leszögezte, hogy az értelmiség „a vezető és irányító, a munkás nemzetépítő, a paraszt nemzettartó és a katona nemzetvédő, a nő, gyermek, ifjú a nemzetélet halhatatlanságának záloga".[379] „A Hungarizmus szellemi alapja" c. fejezetet nehéz lenne mozgósító erejű, konkrétumokban bővelkedőnek nevezni. A magyar faj teremtő géniuszának dicsőítése mellett Szálasi kilátásba helyezte a minőségi kultúrpolitika megvalósítását, tiltakozott a kultúrfölény bármilyen formában való hangoztatása ellen. A hungarista államban, ígérte meg Szálasi, a főhangsúlyt nem az oktatásra, hanem a Nemzet nevelésére fogják helyezni.

---

[376] *Hungarista Út*, 1938. június 9., 2. MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-765.
[377] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-859. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és Ruszkay Jenő megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 15. „Az *Út és Cél* meg fogja adni a távoli célt, úgy mint a 'Mein Kampf'" - mondta Szálasi Ruszkaynak.
[378] Szálasi Ferenc: *Út és Cél*, Gede, 2000, 104.
[379] Uo. 106.

Az V. fejezetben külön alfejezetet szentelt 1. a parasztnak; 2. a munkásnak; 3. az értelmiségnek; 4. a nőnek, a gyermeknek és az ifjúságnak. A parasztságot könnyen megnyerhetőnek tartotta mozgalma számára. Ezzel szemben a munkásság megnyerését, kissé dodonai módon „nem könnyű és nem nehéz" feladatnak nevezte. A nyilasoknak új ideológiájukat meg kell ismertetni a munkásokkal, és ez nem lesz könnyű, ismerte el. Ezt viszont megkönnyíti, hogy szerinte a marxizmus rendszeréből, ideológiájából a munkások már kiábrándultak. Szálasi itt ismét saját régi röplapjaihoz nyúlt vissza, amikor megismételte, amit már egy évvel korábban az addig hiába követelő munkásokról írt, akik most már el fogják foglalni az őket jogosan megillető helyet a magyar népi közösségben. Az értelmiséget három fő csoportra osztotta Szálasi. Az elsőbe kerültek a zsidó szellemmel és zsidó vérrel „megfertőzöttek". A másodikba az első csoport tevékenysége által kiábrándulttá, fásulttá tettek, míg a harmadikba azok a „gyöngyszemek", akik „megőrizték magukban a drága magyar föld illatát, akik paraszti gyökereikkel szívósan kapaszkodnak még a magyar erkölcsök, a magyar szokások… a magyar múlt talajába". Szálasi, a tősgyökeresen, sőt talajgyökeresen városi katonatiszt, elsősorban rájuk akart támaszkodni, belőlük akarta a „nemzetvezérkart" fölépíteni.[380]

A Hungarista államban csak az egyházi házasságot ismerték volna el és el akarta törölni a polgári házasságot, ugyanakkor némi kompromisszum-készségről e területen tanúbizonyságot téve, a válást meddőség és „fajrontás eseteiben" államilag engedélyezte volna. Ehhez még hozzáfűzte: „ellenszenv, kölcsönös válási egyetértés semmi körülmények között sem lehetnek válóokok, legfeljebb büntetést érdemlő okok." Arra itt Szálasi nem tért ki, hogy a válás kérdését hogyan akarta volna a katolikus egyházzal rendezni. Az ő államában nem lettek volna állástalan diplomások, vagy törvénytelen gyermekek, senkinek sem lett volna egyszerre több állása, igaz, munkanélküli sem lett volna senki. Szálasi meg volt arról győződve, hogy brosúrájában megmutatta a magyar igazság és a magyar érvényesülés útját. Ezért jelenthette ki műve utolsó mondatában: „Ezen az úton fogunk menetelni, mert tudjuk, hogy magyar népünk fontos, nagy hivatása erre az útra mutat és céljában nemzetünk boldogsága, nagysága és dicsősége áll."[381]

Ha ezt az írásművét korábbi ideologikus-programadó műveivel vetjük össze, az összehasonlításból nem az általa főművének gondolt brosúra kerül ki győztesen. Programnak túlságosan hosszú volt. Sok helyen nehezen, vagy egyáltalán nem érthető, többszörösen összetett, magyartalanul megfogalmazott mondatok követték benne egymást. Ami jó és

[380] Uo. 145-146.
[381] Uo. 164.

érthető volt az *Út és Cél*ban a szélsőjobboldali olvasók számára, azt már az előző röplapjaiban, brosúráiban, beszédeiben megfogalmazta. Ami új volt, azt annyira ködös, zavaros gondolat-füzérekben adta elő, hogy nemigen akadt olyan lelkes híve, vagy ellenfele, aki első olvasásra megérthette volna. Brosúrájában a legfontosabb kérdésekről egyetlen szót sem szólt. Még csak nem is vázolta, hogyan, milyen úton-módon akar, vagy fog pártja és mozgalma hatalomra kerülni. Horthy Miklós kormányzó nevét, az államforma kérdését (is) óvatosan kikerülve, a brosúra nem említi. Nem foglalkozik a magyarországi pártokkal, amelyeket a bevezető csak mint „lejártakat" említ.

1938 márciusában a teátrális gesztusokhoz vonzódó Szálasi Gömbös Gyula sírjánál fogadta meg, hogy Hubay Kálmánnal együtt harcolnak az új, nemzeti-szocialista Magyarországért.[382] A *Hungarista Napló* áprilisra tette eme temetői eskütétel időpontját. Eszerint Szálasi javasolta volna Hubaynak, hogy Gömbös Gyula sírjánál fogadják meg egymásnak, hogy „egymást soha el nem fogják hagyni és politikai életükben mindenkor csak együtt fognak cselekedni."[383] Egyik perében az utolsó szó jogán Szálasi kijelentette: „Menni akarok és menni fogok azon az úton, amelyet Gömbös Gyula nem egészen dicstelenül kezdett meg, mert az a reményem, hogy ezt az utat dicsőséggel fogjuk befejezni."[384]

Payr Hugó 1938. március 8-án a Képviselőházban meghirdette a Nemzeti Önvédelem Frontjának megalakulását. Ezt új politikai pártnak szánta, melynek programja: „… politikai és társadalmi téren minden törvényes eszközzel felvenni a harcot úgy a bal-, mint a jobboldali szélsőségek ellen." Payr is elsősorban Darányi Kálmán miniszterelnököt bírálta és nem látta biztosítottnak azon mozgalmak „megakadályozását", amelyek szerint „ügyes földalatti szervezkedéssel és példátlan demagógiával törekszenek megdönteni alkotmányos életünket, tradícióinkat, a parlamentarizmust, a vallást…". Payr az 1938-as helyzetet az 1919-es hasonlította. Mint mondta: megint külföldről importálnak kétes értékű eszméket, megint kalandorok bolsevista elemekkel tarkított csoportja izgat és lázít országszerte, megint egy pár politikai akarnok felelőtlen kalózkodása veszélyezteti az alkotmányos életet.[385] A Front hivatalos közlönye éles hangú vezércikkben támadta a „lelkiismeretlen, tudatlan, kótyagos elméjű" egyéniségeket, akik „előre megfontolt szándékkal, céltudatosan szervezik a trianoni határok között felgyülemlett elkeseredést, gyűlöletet, bosszúszomjat, vak indulatot, beteges becsvágyat és az örök rombolás szellemeit." Mint 1919 tavaszán: „Ma is akadnak 'muszka

[382] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-837. Szálasi beszéde az Andrássy út 60-ban, 1940. október 7-én.
[383] MOL-K750-HN-1-57.
[384] *8 órai Újság*, 1938. március 3., 5.
[385] KN-1935-1940-XVII-72-73.

vezetők,', akik sugdossák, íratják és kinyomtattatják magukról, hogy ők egy szomszéd nagyhatalom bizalmának egyedüli letéteményesei."[386]

1938 júniusában a rohamosan növekvő taglétszámú Nyilaskeresztes Párt komoly anyagi gondokkal küzdött. A pártvezetőség ülésén vita bontakozott ki arról, hogy kérjenek-e, kérhetnek-e külföldről pénzbeli támogatást. Végül abban maradtak, hogy egyszerre próbálnak Németországtól és Olaszországtól pénzt kérni, ha viszont csak az egyik országtól lehet kérni, akkor az legyen Olaszország. Szálasi Szabó László útján Olaszországtól tíz millió lírát kért. A *Hungarista Napló*ban nincs nyoma annak, hogy ezt az összeget végül megkapták-e, vagy hogy próbáltak-e az NSDAP-től is pénzt kérni.[387]

1938. március 15-én a nyilasok hatalmas tömegtüntetést szerveztek Budapesten Szálasi mellett. Egy nyilas röplap szerint 156 tüntetőt tartóztattak le, köztük gyárosokat, vezérkari százados feleségét, munkásokat, orvosokat, ügyvédeket, és órákon keresztül sok száz rendőr sem tudta feloszlatni a tömeget.[388] A hatósági üldöztetésekre válaszul 1938. március 15-e utáni napokban egy nyilas röplap Endre Lászlót követelte Széll belügyminiszter helyére.[389] Túlbuzgó hívéből Szálasi vad ellenségévé lett Oláh Árpád annyira komolyan vehette Szálasi egynémely kijelentését, hogy május 16-án „Sz"-aláírással „Titkos parancs"-ot írt, amelyben felszólította a fegyverraktárak parancsnokait, hogy álljanak készenlétben. A levélben a minisztériumok „megrohanása" után Horthyval való leszámolást is kilátásba helyezte „Sz", vagyis Oláh. A levelet Csia Sándornak küldte el, abban reménykedve, hogy ő engedelmeskedni fog ennek a „parancsnak" és ha valamilyen akcióra szánja el magát, az államhatalom majd erélyesen fog fellépni a Nyilaskeresztes Párt ellen. Oláh a rendőrségen is, a bíróság előtt is elpanaszolta, hogy már többször feljelentette Szálasit, de mivel tudták róla, mennyire gyűlöli volt pártvezérét, feljelentéseit nem vették komolyan. Ez a levélírási akciója is kudarcot vallott: Csia, talán miután tanácskozott Szálasival, a levelet azonnal beszolgáltatta a budapesti rendőrfőkapitányságon és feljelentette a levél ismeretlen íróját. Oláh Árpádot három hónapi fogházra ítélték.[390]

Darányi a nyilasokkal és más szélsőjobboldali mozgalmakkal az Anschluss után már nem mert, pártja támogatása nélkül nem tudott és nem is nagyon akart leszámolni, sőt

[386] *Közérdek*, 1938. március 12. A budapesti kir. büntetőtörvényszéke lapszámot elkoboztatta, összes példányát megsemmisíttette, olyan álhírek koholása vádjával, amelyek a közrend és köznyugalom megzavarására alkalmasak. BFL-VII-5-c-3279/1938. Dr. Bentsik Zoltán i.
[387] MOL-K750-HN-1-82.
[388] BFL-VII-5-c-6984/1938.
[389] BFL-XXV-1-a-293/1946-5797.
[390] BFL-VII-5-c-6671/1938. Oláh Árpád bűnügye.

„megtévedt hazafiakként” próbálta kezelni őket.[391] Áprilisban közvetlen tárgyalásokba bocsátkozott Szálasi egyik bizalmasával és ígéretet tett néhány állami pozíció átengedésére, sőt 7-10 mandátumot ígért a következő választásokon a nyilasoknak.[392] Az általában jól informált liberális lap, a *8 órai újság* úgy értesült, hogy Szálasiék nyolc mandátumot követeltek, Darányiék csak négyet ígértek, de alkudozásuk közben megbukott a kormány, így a politikai üzletből nem lett semmi.[393] A *Hungarista Napló* azt állítja, hogy Darányi hét kormánypárti mandátumot ajánlott fel a nyilasoknak és Szálasi nagy örömmel vette tudomásul „Darányi okos és bölcs döntését.”[394] Állítólag Éliássy Sándor budapesti rendőrfőkapitány közvetített Darányi és Szálasi között, majd Petneházy Antal államtitkár útján tett „ajánlatot” Darányi Szálasinak. „Ennek hatása: Darányi bukása.”- jegyezte meg a nyilas mozgalom történetének „krónikása”.[395] Kőfaragó-Gyelnik szerint Darányi: „… becsületes igyekezettel hozzá akarja segíteni a Mozgalmat, hogy parlamenti síkon folytassa le harcát, de ezt a zsidók és a Mozgalom más ellenségeinek gyűlölete megakadályozza.”[396] Darányi a nyilasokkal folytatott tárgyalások miatt a konzervatív tábor bizalmát végkép elveszítette, Bethlen Istvánnak nem volt nehéz Horthyt meggyőzni arról, hogy menesztenie kell a miniszterelnököt.[397]

Sztranyavszky ezidőtájt azt mondta állítólag Szálasinak, hogy a nyilas mozgalom már olyan erős, hogy nélkülük a kormány már egy lépést sem tud tenni. Szálasi csak azért aggódott, hogy rendőri felügyelete miatt ez a nagy mozgalom ki fog csúszni a kezéből és akaratán kívül, és szándékai ellenére forradalmi útra fog terelődni. Szálasi azt írta ekkoriban egyik levelében: „Képtelen lennék már megfogni [ti. a nyilas forradalmi mozgalmat - KL], vagy csak nagyon súlyos beavatkozással, melytől bizonyos, hogy nem fogok visszariadni.”[398]

Szálasi Ferenc, a programalkotó ideológus

[391] Payr Hugó találó jellemzése szerint: „… a Darányi-kormány petróleummal oltotta a tüzet. Alatta veszítette el fékét a tömegindulat. A Darányi-kormány alatt kezdett lázítani a kormány sajtója, onnan datálódik a szabadjára engedett izgatás, a meg nem engedett röpcédulázás és a földalatti szervezkedés.” KN-1935-1940-XXII-360. Payr Hugó felszólalása, 1939. március 13.

[392] Romsics, 1991, 273. Forrásként Macartney, I. k. 219-220. és Túróczi Károly: Az Imrédy-kormány belpolitikája Bp. é. n. 26-ot megadva. Szálasi emlékezete szerint Darányi hét képviselői helyet akart a nyilasoknak biztosítani. MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-856. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és Ruszkay Jenő tárgyalásáról az Andrássy út 60-ban, 1940. október 15.

[393] *8 órai Újság*, 1938. május 20., 3. Egy 1938. május 14-i dátumot viselő „pro memoria” szerint Darányi röviddel lemondása előtt Petneházy Antal államtitkáron keresztül üzente meg Szálasinak, hogy a Kormányzó Úr tudtával „egyelőre” négy mandátumot biztosít Szálasi pártjának. BFL-XXV-1-a-293/1946-3691.

[394] MOL-K750-HN-1-69-70.

[395] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-611.

[396] Uo. 644.

[397] Romsics, 1991, 273.

[398] BFL-XXV-1-a-293/1946-3328.

Szálasi Ferenc mint programalkotó ideológus-politikus az 1930-as évek elején Magyarországon szinte semmi újat sem alkotott. Politikai pályafutása kezdetén, mint arra még részletesen kitérünk, eltérően a korabeli szélsőjobb képviselőitől, a zsidókérdés nem érdekelte, formálódó világnézetének, eszmerendszerének ez nem volt domináns eleme. Mivel mélyen hívő katolikus volt, talán ösztönösen is távolságtartással, sőt ellenségesen viszonyult a különféle „pogány", sumér, szkíta stb. ősöket kereső (és találó) turáni ideológiákhoz. Mint már említettük, jól, sőt kitűnően tudott németül és franciául, tehát a korabeli nyugati fasiszta és nemzeti-szocialista irodalmat is megismerhette. Ilyen irányú érdeklődését persze e „szakirodalom" magyar fordításai alapján is kielégíthette. Az ilyen kérdések iránt érdeklődök vigyázó szemüket a húszas évek végén elsősorban Mussolini Itáliájára, majd 1930-tól, és főleg 1933-tól kezdve Hitler Németországára vetették. A liberalizmus és általában a polgári demokráca, valamint a bolsevizmus bírálata, a korporatív állam létrehozásának célja és a szociális követelések általánosak voltak a magyar szélsőjobboldalon már Szálasi színre lépése előtt is. Elődei-riválisai közül többen, így Meskó Zoltán is a rendszer bírálatát általában a Horthy Miklós iránt kifejezett hűségük, hódolatuk hangsúlyozásával próbálták tompítani.[399]

a.) Szálasi, a Hungarizmus igazságának prófétája

Szálasi úgy emlékezett, hogy valamikor az 1920-as évek végén, az 1930-as évek elején született meg benne a hungarizmus gondolata. Ennek definícióját is megadta: szerinte a hungarizmus „vezérlő elve a régi magyar birodalom területén élő magyarságnak a nagy magyar birodalomért való összefogása volt."[400] Szálasi megvizsgálta és meggyőzte magát arról, hogy a Hungarizmus a magyar nemzet számára „út és cél és cselekvés, melyek egyedül biztosítják életét az eszmék nagy kiteljesedésének idejében." A Hungarizmus – Szálasi szerint – még ennél is több volt: maga az Igazság a magyar nemzet számára. Ebben az igazságban, sőt Igazságban pedig ekkor már – és élete utolsó percéig – Szálasi rendíthetetlenül hitt. Ezért az Igazságért pedig kész volt bátran élni, „és ha kell, meghalni" is „halálosan szeretett magyar" nemzete szolgálatában. „Hitem nem azért van, mert követnek; volna akkor is, ha nem követnének. Hitem azért van, mert vérig érzem az igazságomat." – írta első börtön-naplójában 1939 őszén.[401]

---

[399] A magyarországi szélsőjobboldali mozgalmakról lásd újabban: Paksa, 2009.
[400] *Összetartás*, 1936. december 26., 11. Szálasi Ferenc nyilatkozata a lapnak.
[401] Csifffáry, 1997, 152. (1939. november 24.)

1945-ben, a bitófa árnyékában Szálasi új definícióját adta saját Hungarizmusának: „A Hungarizmusban hirdetett történelmi kommunizmusban – tehát közösségi rendszerben és rendben – minden tényezőnek meg van a helye és a feladata és minden tényező a helyén is van és végzi a feladatát. Ez az alapelv határozza meg a közösségben élő személyiségnek és a közösségének egymáshoz való viszonyát, kölcsönös jogaikat és kötelességeiket.”[402] Valószínű, hogy Szálasi hungarizmusát a m. kir. honvédség számára rendszeresített Szolgálati Szabályzatból is merítette. A honvédek számára előírt világnézetnek három alapja van a Szolgálati Szabályzat szerint: az Istenfélelem, a hazaszeretet és a bajtársiasság. Szálasi ezt „fejlesztette tovább”, ebből alkotta meg saját Hungarizmusa „szentháromságát”: a Krisztus-hit, a nacionalizmus és a szocializmus összeolvasztását. Mint kifejtette: „… a Hungarizmus azt akarja, hogy a honvédség Istenfélelem, hazaszeretet és bajtársiasság alapján kifejlődött hősi életszemlélete a Nemzet minden rétegében kiteljesedjen: az Istenfélelem, mint a tudatosan vallott és élt vallás, a hazaszeretet, mint a cselekvő nacionalizmus és a bajtársiasság, mint az egymást segítő szocializmus… ennek így kell bekövetkeznie, ez a kor követelménye és minden egészséges nép óhaja és parancsa.”[403]

Meskó Zoltán jó két évvel az ő színrelépése, és csaknem öt évvel a „hungarizmus szentháromsága” meghirdetése előtt már arról beszélt, hogy ha az egyik kezében kereszt, a másikban nemzeti zászló van, akkor nyugodtan nevezheti magát szocialistának.[404] Az egyetlen különbség Szálasi és Meskó között az, hogy ezt Meskó nem nevezte Hungarizmusnak. Már az *Út és Cél* c. brosúra címválasztása is árulkodó. A „cél” - szót a magyar Biblia-fordítások csak egy helyen használják. Pál apostol írja: „Futok a kitűzött cél felé…”[405] Az „út” a keresztény szóhasználatban maga Krisztus. „Én vagyok az út, az igazság és az élet – mondta Jézus.”[406] Szálasi, a Bibliát jól ismerő, azt szinte naponta olvasó, hívő katolikus saját magát nevezi itt útnak, az általa meglátott, felismert igazsággal pedig halad a cél felé. Szálasi új definícióját adta az *Út és Cél*ban a Hungarizmusnak: „hit, engedelmesség, harc!”[407] Lehettek követői között olyanok, akiknek ismerősnek tűnhetett e meghatározás. Mussolini eredeti parancsa, a fasiszták egyik közismert, Olaszország-szerte falakra is festett jelszava így szólt: „Credere, obbedire, combattere e vincere!” – vagyis: „Hinni, engedelmeskedni, harcolni és győzni!”

---

[402] BFL-XXV-1-a-293/1946-8581. 1945. november 2.
[403] OL-K750-HN-6-478. (1944. augusztus 20.)
[404] *Nemzet Szava*, 1933. január 10., 2. Idézi: Udvarvölgyi, 2008, 70., 177. j.
[405] Fil 3, 14. A teljes mondat így hangzik: „Futok a kitűzött cél felé, az égi hivatás jutalmáért, amelyre Isten meghívott Krisztusban.”
[406] Jn 14,6. Ezúton is köszönöm Hardi Titusz atyának (Pannonhalma) az Újszövetséggel kapcsolatos útmutatásait.
[407] Gede, 2000., 106.

„Az igazság birtokába kerültek, és ez a tudat felszabadította őket. Ez a bizonyosság és a vele járó kérlelhetetlenség olyan ellenállhatatlanul nyilvánult meg, akár egy természeti jelenség… Delejes és félelmetes a meggyőződésből származó erő.”- írta Ungváry Rudolf szélsőbaloldalivá lett, hajdani barátairól.[408] Paweł Jasienica, kiváló lengyel történész a politikai rendszer egyik fő feladatának nevezte, hogy megvédje a társadalmat azoktól, akik túl sok dologban biztosak. Az ilyen embereknek, írta Jasienica: „Az a meggyőződésük, hogy az abszolút igazság birtokában vannak, a kísértés, hogy egyszer s mindenkorra beszabályozzák a történelem csikorgó gépezetét, szükségszerűen arra ragadtatja őket, hogy szélsőségesen radikális eszközökhöz folyamodjanak, és egyúttal fölmenti őket minden felelősség alól. A céljuk megvalósításának legfőbb feltétele a teljes, semmivel sem korlátozott hatalom. Aki egyszer magához ragadta, az egyedüli igazság birtokában attól sem riad vissza, hogy mindent félresöpörjön, ami az üdvözítő, mindent megmagyarázó és csalhatatlan ideológia útjában áll.”[409] Szálasi azért tudott sok emberre hatni, mert őszintén hitt abban, hogy neki, és csakis neki volt, van és lesz igaza. Szálasi a következő években sokszor hivatkozott arra, hogy ő, csakis ő látta meg a (Hungarizmus) igazságát. Hívei, propagandistái gyakran nevezték őt a Hungarizmus szülőatyjának, prófétájának.[410] Az a hit, bizonyosság, hogy megtalálta az igazságot, saját küldetésének tudata találkozott az elnyomott, elkeseredett tömegek vágyával. Őszinte híve, Koós Kálmán ausztráliai emigrációjában írott művében szintén úgy látta, hogy Szálasi: „Amilyen misztikus elhivatottság tudattal törte útját a politika vadonjában, éppoly misztikus hittel fordultak feléje a tömegek. Ennek más magyarázata nem lehetett, mint éppen az ő megingathatatlan, sziklakemény jelleme és politikája. A megváltásra váró magyar tömegeknek kellett valaki, akiben vakon bízhattak, akiről holtbiztosan tudhatták, hogy az őket sem félrevezetni, sem becsapni nem fogja, aki a meghirdetett célokból semmit elalkudni nem fog, mert minden alku az ő bőrük rovására menne. Ezt a férfit találták meg Szálasi Ferencben, ezért lett igazi népvezér, anélkül hogy demagóg lett volna.”[411]

Fabinyi Lili nyilas újságírónő egyik cikkében Szálasi szüleiről írva kijelentette: „Fájdalmas, de gyönyörű és szent sors a Kiválasztottnak életet adó szülő sorsa. Nagy és magasztos beteljesülés tudni azt, hogy ’akik a halálnak földében és árnyékában ülnek vala’ azoknak az ő fiok által ’támada világosság’. És akik hinni és bízni tudnak és remélni meg akarni mernek, azoknak az ő gyermekük fogja megmutatni a feltámadás útját és az új magyar

[408] Ungváry Rudolf: 1968 rettenete. *Élet és Irodalom*, 2008. május 30., 3.
[409] Jasienica, 1989, 28.
[410] Kőfaragó-Gyelnik Vilmos 1944. augusztus 13-án, nyilas szimpatizáns művészek budai találkozóján üdvözölte Szálasit, mint a Hungarizmus szülőatyját és első prófétáját. *A Nép*, 1944. augusztus 17., 1.
[411] Koós, 1960.

élet és egy boldogabb jövő forrón óhajtott világosságát."[412] Bitskey Miklós nyilas újságíró szerint Szálasi útja a szegedi Csillag-börtönig olyan volt „mint a vértanú apostolok útja. Hazugságokkal megostorozták, rágalmakkal megkövezték, igaztalanul elítélték, szűkölő félelemmel börtönbe vetették." Bitskey szerint Szálasi „az evangélium és a legtisztább nemzeti eszme, a Hungarizmus feltámadása felé viszi a Nemzetet." Szálasi követői eleinte csak kevesen voltak, csak „pár igazságot kereső magyar vállalta Szálasi Ferenc testvér keresztjének súlyát", folytatta a nyilas újságíró a Krisztus-Szálasi párhuzamot. Bitskey szerint Szálasi eszméje élni fog, „mert igazság az eredője", és nemsokára milliók és milliók állnak mögéje, „Szállasi [sic!][413] Ferenc testvér igazságai megváltják a magyar életet."[414]

Szálasiról nem csak ő maga, hívei is úgy hitték, azt hirdették, hogy ő a magyar nép megváltója. A magyarságot jelképező, keresztre feszített izmos, bajszos férfi képe alatt jelent meg az egyik nyilas lapban a „Kitartás! Jövünk!" c. cikk. Eszerint a keresztény magyar nép megszabadítója csakis a nemzeti szocialista világnézet alapján megszervezett nyilas párt és annak vezére, a megváltó, Szálasi Ferenc lehet. Az általa vezetett nyilasok „az önzés, kapzsiság, becstelenség, árulás, jud[a]izmus undok nyálával" sodort kötelet majd széttépik. „Jövünk és levesszük a keresztről a reáfeszített Hungáriát! Jövünk s a gyalázat köteléből korbácsot fonunk, hogy kiverjük Hungária templomából a garázdálkodó kufárokat s farizeusokat… A mi húsvétunk jön, mert én, te s minden magyar testvérünk felmegy a Golgotára és ha kell, fogával tépi szét a [nemzetet] keresztre feszítő rabköteleket!" – hirdette az egyik nyilas újság.[415]

Szálasi önmagát olyan megváltónak látta, akit a magyar népnek meg kell, sőt ki kell érdemelnie: „Hogy egy nemzet messiást kapjon és megérdemeljen, a nemzetet hozzá kell nevelni. Ha nem teszed, meggyilkolja és az álmessiást követi." – fogalmazta meg saját maga, mozgalma és pártja egyik fő célját.[416] Szálasi önmagát olyan prófétának hitte és első börtön-naplójában ezt mély átszellemültséggel le is írta, akiben egy hang szólalt meg. E hang hatására elvonult a világtól, a teljes magányba és csak akkor tért vissza az emberek közé, amikor saját maga előtt már teljesen megsemmisült. A magány és ez a belső hang bizonyította be, hogy ő tulajdonképpen senki. „Csak így lehetsz naggyá, csak így olvadhatsz fel teljesen az igazság, a valóság és a szabadság teljes szolgálatába" – lelkendezett első fogsága idején

[412] Fabinyi Lili: Bús öregek… *Erzsébeti Hírlap*, 1938. július 20., 2.
[413] A vezércikkben csak itt tévesztette el Bitskey Szálasi nevének írását.
[414] Sz. n. [Bitskey Miklós]: 9323. *Vecsés és Vidéke*, 1938. szeptember 4., 1..
[415] Onyi [Massányi Árpád]: Kitartás! Jövünk! *Palotai Kurír*, 1938. február 6., 1.
[416] Csifféry, 1997, 144. (1939. szeptember 30.)

Szálasi.[417] Már jó két éve volt a szegedi Csillag-börtön rabja, amikor a jövőre, feladataira készülődve leszögezte: „Zárkámban éveken keresztül tanácskoztam kettővel: Istenemmel és lelkiismeretemmel; e kettőre fogok hallgatni, amint innen kikerültem és úgy fogok cselekedni, ahogyan azt nekem e ketten nemcsak tanácsolták, hanem meg is parancsolták."[418]

Pártvezető társai, vagy politikai ellenfelei talán nem is sejtették, hogy sokszor miért nem hallgat Szálasi a tanácsaikra, vagy miért nem figyel a bírálatokra. Ha bármikor úgy érezte, hogy szüksége van ezt megindokolni, azzal (is) félresöpörhette a tanácsokat, vagy bírálatokat, hogy nem az ő Istene, vagy lelkiismerete parancsolta meg ezeket. Bizalmas naplójában erről, talán önmagát vigasztalva, előre felmentve a következőket írta: „A helyzet világos: nem az a fontos, hogy valaki szellemileg felkészült-e vagy nem, tárgyismeretekben gazdagabb vagy szegényebb, lelki élményekben mélyebb vagy sekélyebb, hanem elsősorban az, hogy van-e hite abban az igazságban, amelyet hirdet, mert ha van, tud hitet fakasztani, még akkor is, ha buta, vagy ostoba tanultság, felkészültség, tudás szempontjából, mert ha hite van, mindig hit szerint, tehát jól cselekszik és hitből való cselekvésre tudja serkenteni mindazokat, akik az ő nagy hitén keresztül kapták meg saját hitüket is."[419] A Krisztus-Szálasi-párhuzamban Szálasi hitt, az áthatotta mindennapjait. Amikor egyszer azt kérdezték tőle, hogyan lehetne a párt népszerűségét növelni, hiszen őket hagyományosan a szegényebb emberek mozgalmának tartják, közölte: „A gazdagokat, akik idegenkednek Pártunktól, mivel abban felsorakoznak a szegények, figyelmeztessük, hogy Krisztus tizenkét rongyos, szegény emberrel indította meg nagy harcát és győztek, minden nagyképű és nagyszájú és nagy hasú gazdagon."[420]

Szálasi a Hungarizmust a szegények, a kizsákmányoltak, az elnyomottak forradalmának és szabadságharcának látta, akik – szerinte – fellázadtak a „kizsákmányoló plutokrata-zsiványrendszer ellen."[421] Szálasi úgy vélte, ő nem mások által kidolgozott eszmerendszer, ideológia, világnézet követője, ő maga a „meglátója" az igazi, hungarista Igazságnak, a hungarista világnézetnek, ideológiának. „Én nem vagyok fanatikus. Én több vagyok ennél. Bennem igazság van, melyben hiszek. Az igazságom a célom, melyet el akarok érni, a hitem az út, amelyen el tudom érni. A cél és az út pedig Nemzetem szolgálatában van, melyben meghalni lehet, de elfáradni soha nem lehet… Arról nem tehetek, hogy a hungarizmus alapigazsága bennem és nemzetünkben született meg és nem Moszkvában,

[417] Csiffáry, 1997, 159. (1939. december 30.)
[418] Csiffáry, 1997, 242. (1940. július 19.)
[419] MNYSZZSEM-G-2993-670. t. (1943. március 13.)
[420] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-720. Szálasi Ferenc válasza 1945. február 10-12. közötti országjárása során feltett kérdésre.
[421] OL-K814-Mf-X-7076-16.722-914. Szálasi Ferenc beszéde a Párt Nagytanácsán, 1942. január 10.

Berlinben, Rómában, Londonban, Washingtonban vagy Tokióban." -írta börtönnaplójába 1945 őszén.[422] Tudta, hitte, hogy az általa kigondolt Hungarista Birodalomban a társadalmi béke, a földbéke, a munkabéke és a nemzetbéke „életösszhangban" lesz, „a meglátott új igazság, új szabadság és új valóság alapján fejlődő életútján."[423]

Szálasi annyira meg volt győződve Hungarizmusa jelentőségéről, hogy kijelentette: „Angliából indult útjára a marxizmus munkás internacionáléja. A Duna-medencéből, a mi Magyar Munkás Nemzetünkből fog kiindulni és megindulni az igazi nemzetiszocializmus szociálnacionáléja, s tudjuk, hogy meg fogja hódítani minden nemzet munkás társadalmát."[424]

Szálasi 1938 kora nyarán még szabadlábon, de már rendőri felügyelet alatt volt, amikor módjában volt Darányi után egy másik vezető személyiség, Hóman Bálint előtt kifejtenie, hogy a nyilas párt és a mozgalom között ugyanolyan összefüggés áll fenn, mint a test és a lélek között. A párt a test, a mozgalom a lélek. A mozgalom határozza meg a célt, a párt, mint test pedig ezt végre is hajtja. De mind a pártot, mind a mozgalmat egy Vezető hozza létre, egy akarat irányítja, ez pedig nem más, mint ő maga.[425] Szálasi itt is, ezúttal is önmagát a magyar népet, rajta keresztül a Kárpát-Duna-Nagyhaza népeit megváltó Krisztus szerepébe képzelte. Ő látta meg a Hungarizmus Igazságát, ő hozta létre a pártot és a mozgalmat, tehát bizonyos, hogy előbb vagy utóbb ennek az Igazságnak diadalmaskodnia kell, mert Igazság, mert nem lehet másként – hitte és hirdette Szálasi.

Az Erkölcs, a Szellem és az Anyag ideológiai viszonya Szálasi szerint egyedül a Hungarizmus elvében alkot harmonikus, egymásra épülő egységet. Szerinte a Hungarizmus az örök Erkölcsi alapon épül fel, ahol a közérdek és a magánérdek 50-50 %-os „mérlegtörvény-egyensúlyban" van egymással. Ebben a rendszerben rend és harmónia uralkodik. Nacionalista rend van a szocializmusban és szocialista rend a nacionalizmusban, mindennek magyar gyakorlata a „Hungarizmus, a szociálnacionálé, a Konnacionálé és a Fegyveres Nemzet".[426] Talán itt érhető tetten egy olyan gondolat születése, amelyet azután a következő években Szálasi többször, 1941-től kezdve már a nyilvánosság előtt is gyakran hangoztatott: a hungarizmus eszmerendszere, ideológiája nem egyenrangú a fasizmussal és a német nemzeti szocializmussal, hanem azoknál magasabb rendű. Szálasi úgy vélte, hogy Hitler Németországának és Mussolini Olaszországának a sorsa is attól függ, hogy létrejön-e a Kárpát-Duna népeinek Hungarista Állama. Ez utóbbi nélkül, írta börtönnaplójában 1939

[422] BFL-XXV-1-a-293/1946-8538, 8540. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 24., október 25.
[423] OL-K814-Mf-X-7076-16.723-40-41. Szálasi Ferenc beszéde a Munkásnagytanács előtt, 1942. október 18.
[424] Gede, 2000., 129.
[425] A Hóman-Szálasi találkozó rövid leírását lásd: HL-VII-249-HN-1-52. (231. d.)
[426] BFL-XXV-1-a-293/1946-8140-8144.

tavaszán, mind a két nagyhatalom el fog bukni. Ha viszont a Hungarizmus hatalomra kerül, vele fog hatalomra kerülni a „nemzetiszocializmus Európa minden népénél, országában."[427]

A nyilvánosság előtt először 1941. október 11-én fejtette ki Szálasi ezt a véleményét, sőt koncepcióját a hungarizmus, a nemzeti szocializmus és a fasizmus kapcsolatáról. Szerinte az olasz fasizmus célja a totális állam, a német nemzetiszocializmusé a totális nép. Míg a fasizmus csak román (vagy római) gondolat, a „völkische Bewegung" csak német, addig a hungarizmus európai gondolat - fejtegette Szálasi.[428] Évekkel később Szálasi még egyértelműbben fogalmazta meg véleményét a hungarizmusról és a nemzeti szocializmusról: „A Hungarizmus mindig örömmel vette tudomásul, ha a német nemzetiszocializmus önmagáról kijelentette, hogy nem exportcikk más népek számára. Később azonban a német nemzetiszocializmus rájött, hogy milyen óriásit tévedett, de akkor a Hungarizmusnak ideológiailag annyira kristálytiszta rendszere alakult ki, hogy a német nemzetiszocializmus semmiképpen sem tudta felvenni vele a versenyt és ideológiailag teljesen alatta maradt, mondjuk meg ahogyan volt, teljes vereséget szenvedett, a Hungarizmus minden vonalon teljes győzelmet aratott."[429] Ez nem is lehetett másként, hiszen a hungarizmus, Szálasi definíciója szerint: „Krisztus tanának, a nacionalizmusnak és a szocializmusnak az összekovácsolása, *melyet eddig egyetlen koreszme sem mutatott fel*, és mely boldog örömmel tölt el engem is és mindazokat, akik vérig és romokig áldoztak érte."[430] 1945 őszén Szálasi azon elmélkedett, hogy Hitler is, Mussolini is, nyilvánvalóan vele ellentétben, csak az igazság egy részét látták meg, és azt is csak a maguk módján, de legalább idealisták voltak, tehát senkinek sincs joga őket ócsárolni.[431] A hungarizmus igazságából nem lehet engedni, fejtegette Szálasi többször is: „Vagy jó és győz, vagy rossz és elbukik. A Hungarizmus jó, ennél fogva győzni fog."[432]

Szálasi konok következetességgel hajtogatta: pártja-mozgalma csak az Államfő és a Nemzet közös akaratából juthat hatalomra. Ehhez nem kellene más, hirdette, mint hogy ő az Államfő elé jusson, és feltárja előtte a hungarizmus „meglátott igazságát". Szálasi bizonyos volt abban, hogy az Államfőt személyes találkozójukon sikerül majd meggyőznie „az új élet szükségességéről", kinevezi őt miniszterelnöknek, és ezzel helyreáll az Államfő és a Nemzet között – szerinte – már megszakadt, de „parancsolóan szükséges életösszhang".[433]

---

[427] Csifféry, 1997, 93. (1939. március 24.)
[428] OL-K814-Mf-X-7076-16.727-208-209.
[429] BFL-XXV-1-a-293/1946-8524. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 20.
[430] Uo. 8540. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 25. A dőlt betűvel jelzett szavakat Szálasi utólag, szabály korrektúra-jellel a lap bal margójára írta e sorok mellé.
[431] BFL-XXV-1-a-293/1946-8541. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 25.
[432] Uo. 5496. Szálasi beszéde a Nyilaskeresztes Párt Nagytanácsán, 1942. április 18.
[433] OL-K814-Mf-X-7076-16.722-923.

Szálasi 1942 tavaszán magabiztosan jelentette ki: azok, akik az ő személyét és politikáját támadták, rágalmazták, vereséget szenvedtek, kiderült, hogy „maga a Hungarizmus eszmerendje támadhatatlan.” Nekem, mondta Szálasi, „feltétlenül igazam van, velük szemben az igazságot, az életet képviselem, s hogy ezt az igazságot én láttam meg először, vittem Nemzetünk bírálata elé, Nemzetünk el is fogadta, magáévá is tette és még mindig csak őt [ti. a Hungarizmus Igazságát - KL] szolgálom feltétlen hittel és hűséggel.”[434] Csak egyetlen egyszer merte, legalább önmagának, bizalmas naplójában bevallani, hogy a Hungarizmust még nem dolgozta ki teljes mértékben. „A H ideológiájában: Istenről – emberről – földről hármas főfejezetben kell rendszerezni a problémákat és gyakorlati alapjaikat. Tehát erkölcs – szellem – anyag; vagy szép – igaz – jó.”[435]

A Kálvária, a Golgota, a feltámadás Szálasi és propagandistái kedvelt szóképei közé tartoztak. Szálasi 1945 végén úgy vélte, hogy Kállay miniszterelnöknek és Horthy kormányzónak már 1943 elején ki kellett volna lépni a háborúból, 1944. október 15-én ez már elkésett lépés volt, amelyet a népnek el kellett utasítani. El kellett utasítani, mert a nép tudta, hogy: „… rá kellett lépnie a Kálvária útjára, amit meg is tett a legszentebb áldozatkészséggel és legelszántabb tettrevágyással abban a biztos tudatban, hogy történelmének legnehezebb nagypénteke után biztosan elkövetkezik feltámadása minden erkölcsi, szellemi és anyagai romhalmaza és vesztesége dacára.”[436] Saját sorsán merengve, ehhez néhány nappal később hozzátette: „Az én golgotám Nemzetem golgotája is, és a szégyenfán [nem] csak a testem lesz, de a Nemzet szabadsága, önállósága és függetlensége is ott fog függeni.”[437] Nem teljesen érthető, hogy Szálasi, aki nem győzte árulásnak, gyáva hitszegésnek stb. nevezni Horthy kiugrási kísérletét, miért írta most, 1945 novemberében naplójában, hogy már 1943 elején, tehát a sztálingrádi vereség után kellett volna Horthynak kilépni a háborúból. Arra pedig egyetlen szót sem veszteget, hogy egy ilyen kiugrási kísérletet akkor, 1943 első hónapjaiban a németek még sokkal könnyebben meghiúsítottak volna, mint tették azt 1944. október 15-én. Szálasi önmagát az Úristen kiválasztottjának látta élete utolsó hónapjaiban is. „Az Úristen igen erősnek ítélt, hogy ilyen súlyos keresztet rakott vállaimra. Nagyon büszke vagyok, hogy erősnek találtattam, megpróbáltattam és méltónak találtatok, hogy halálosan szeretett Nemzetem szolgálatában életemet áldozzam Krisztusért, Hungarizmusért és Nemzetemért.”[438] Utolsó börtönnaplójában is gyakoriak saját szenvedése, „üldöztetése” és Krisztus kálváriája

[434] Uo. 984-985.
[435] MNYSZZSEM-G-2993-560 t. (1942. december 28.)
[436] BFL-XXV-1-a-293/1946-8712. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. november 17.
[437] Uo. 8750., 1945. december 2.
[438] BFL-XXV-1-a-293/1946-8615. 1945. november 5.

között vont párhuzamok. „Az egyáltalában nem lényeges, hogy mindannyian megtagadnak. Lényeges csak az, hogy én ne tagadjam meg önmagamat és azt a hitet és hűséget, melyeket kaptam még olyanoktól is, akik most megtagadnak, talán nem is meggyőződésből, hanem emberileg igen is érthető félelemből.”[439] Nem csak 1945-1946-ban, utolsó fogsága, népbírósági pere idején, a bitófa árnyékában készült tudatosan a halálra. 1942-1943-as bizalmas naplójában is felbukkan az a gondolat, hogy halálával a Hungarizmus ügyét, annak végső diadalát fogja szolgálni. „Nincs abban semmi lealázó számomra, ha fejfámra azt fogják írni: akarta nemzete nagyságát, de nem érte meg.”[440] A Hungarizmus „igazságáért” pedig kész volt meghalni: „Minden embernek, aki az igazságért küzd, ezt a harcos hivatását mindhalálig kell betöltenie, sőt csak halálával és halála után tölti be tulajdonképpen hivatását.”-írta naplójában.[441]

Szálasi megszállott, fanatikus politikai analfabéta volt, aki hittel hitte és biztosan tudta, hogy neki igazsága van. 1945 decemberében kijelentette: „Bennem három érzés uralkodott és uralkodik: 1. Igazságom van; 2. a világ rá fog jönni arra, hogy nekem igazságom van; 3. az igazságomat ebben az országban én fogom megvalósítani.”[442] Utolsó fogsága idején is erőt merített Krisztus példájából: „Hitet és meggyőződést kétezer évvel ezelőtt üldöztek csak annyira, mint minket most. Akkor is egy kereszt miatt. Most is. Hatalmas az igazság tehát, ami bennünk és nálunk van és éppen olyan hősiesen, bölcsen, előrelátóan és kitartóan kell érte élnünk, harcolnunk és halnunk, mint tették majd kétezer évvel ezelőtt.”[443] A kivégzése előtti napokban újra és újra elolvasta János evangéliumának 17. fejezetét, Jézus főpapi imáját. Önmagát Isten fiának, megváltónak, az Igazság hirdetőjének látta már hosszú évek óta. Most, készülve a halálra, vigaszt merített ebből az evangéliumból, és bizonyára szó szerint tudta, mit mondott Jézus: „Atyám, elérkezett az óra. Dicsőítsd meg Fiadat, hogy Fiad is megdicsőítsen téged. Hatalmat adtál neki minden ember fölött, hogy akiket neki adtál, azoknak örök életet adjon. Az az örök élet, hogy ismerjenek téged, az egyedüli igaz Istent és akit küldtél, Jézus Krisztust. Én megdicsőítettelek a földön: a feladatot, amelynek az elvégzését rám bíztad, elvégeztem. Most te is dicsőíts meg, Atyám, magadnál: részesíts abban a dicsőségben, amelyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett.”

b.)Szálasi Ferenc az államról, a hatalomról és a népszavazásról

[439] Uo. 8499. 1945. október 12.
[440] MNYSZZSEM-G-2993-581 t. (1943. január 8.)
[441] Uo. 749. t. (1943. április 22.)
[442] Szirmai, 1993, 215-216.
[443] BFL-XXV-1-a-293/1946-8525. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 21.

1933 májusában adta ki, még mindig „Szálasy”-nak írva nevét, *A magyar állam felépítésének terve* c. brosúráját.[444] Írásműve Kőfaragó-Gyelnik szerint „már a nemzet ébredésének első csakazértis mozdulása volt.”[445] Szálasi abból indult ki, hogy az „új világban” az államhatalmat összefogó politikus „megmondja, mit és hogyan akar megvalósítani”, a nép pedig a terv elfogadásával erre neki „felhatalmazást” ad. Az ő államában a „vezetőpolitikus” lett volna a tervező, a nép pedig a „szentesítő”.[446] Hatalomra kerülése után két-három éven belül felszámolta volna az önkormányzatokat, vármegyéket, kezdve a főispáni poszttal. Az államfőnek havi 10.000 pengőt-, valamint „udvartartása” céljaira, utólagos elszámolás kötelességével évi 200.000 pengő „reprezentációs átalányt” biztosított volna. A miniszterelnök havi 1200-, a képviselők 500 pengőt kaptak volna. Az ő államában a „vezetőpolitikus” a tervező, a törvényhozó testület a szentesítő és egyben a végrehajtó, az alkotmánybíróság pedig az ellenőrző szerepet játszotta volna. A nép az ellenőrző és „szentesítő” szerepét a népszavazásokon és a választásokon gyakorolhatta volna. A titkos választójogot a 24 éven felüli, adófizető férfiaknak, és a nők egyes kategóriáinak (önálló keresettel rendelkezők, vagy azok az anyák, akiknek gyermekei „az állam védelme szempontjából tekintetbe jöhetnek”) akarta Szálasi megadni. Az új alkotmányt népszavazás „szentesítette” volna, és ugyancsak népszavazást akart rendezni az államfő és a vezetőpolitikus személyéről is.[447]

A NAP 2. sz. körlevelében 1936 februárjában Szálasi ismét kifejtette, hogy a hatalomra jutásuk eszköze a titkos szavazással végrehajtott népszavazás, „amelynek el kell döntenie, hogy a Nemzet Akarata szentesíti-e Életszövetségünk országépítő és országmentő alaptervét.” A népszavazást a Helyi Nemzeti Szervezetek „nemzetapostoli munkája” készítette volna elő. Arra nem tér ki a 2. sz. körlevél, hogy a kormány miért is írna ki népszavazást a politikai életben jószerint ismeretlen, alig néhány tucat taggal rendelkező NAP országmentő alaptervének szentesítéséről. Szálasi e körlevél tanúsága szerint már ekkor az államhatalom közeli átvételéről fantáziált, nyilván önmagát nevezte-gondolta annak a Zászlós Úrnak, aki a Tízek Tanácsa élén dönt majd minden fontos kérdésben.[448]

1936 októberében Horthy számára készített Emlékeztetőjében az ország szerinte válságos helyzetét meglehetősen egyszerű módszerrel képzelte megoldhatónak. „Titkos választás már

[444] Ennek bevezetője márciusi dátumot jelöl, viszont a nyomdai munkálatok eltarthattak még egy-két hónapig.
[445] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-629.
[446] Szálasy Ferenc: *A magyar állam felépítésének terve.* 1. Gazdasági életünk átállítása. A nemzet akaratmegnyilvánulása. 1933, 7-8.
[447] Szálasy, i. m. 37-39, 41.
[448] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-667-670.

nem segít.” – szögezte le, ha mégis e mellett döntene Horthy, akkor viszont a választást: „… lábhoz tett fegyverrel álló hadsereg jelenlétében kell megcsinálni, hogy abban az esetben, ha tiszta kép nem adódik, a Kormányzó azonnal és parancsolóan vegye kezébe a Nemzet ügyeit, a választások kimenetelére való tekintet nélkül.” A választással szemben Szálasi szerint az „egyedüli, tiszta és becsületes” megoldás a következő lehetne: a nemzet népszavazáson szentesítse a (memorandumban egyébként még csak nem is körvonalazott) nemzetépítő tervet, és e terv végrehajtására a Kormányzó maga válassza ki a munkatársait. Szálasi szerint Horthy a nemzet súlyos válságában csak két út között választhat: a nemzeti kényszerítheti a szükséges új alapok elfogadására, és akkor minden kérdésben a nemzet fog dönteni, az Ő megkérdezése nélkül. Ezt nevezte Szálasi „Mussolini-megoldás királyával szemben”. Ebből a megfogalmazásból nem derül ki világosan, hogy itt Szálasi arra célzott-e, hogy Horthy dönthet rosszul is, és akkor a nemzettel kerül szembe. Ámde Horthy fel is ismerheti „az idők nagy változását” és magához rendelheti azokat a férfiakat, „akik erőteljesen kivezetik nemzetüket a válságból.” Ezt nevezte Szálasi „Hindenburg-megoldás Hitlerrel szemben”-nek. Majd mindezek után megfenyegette Horthyt, ha egyik megoldást sem választja, akkor el fog bukni, mint a boldogult Károly király.[449]

Szálasi a következő években többször kifejtette: ha a kormányzó elé juthatna, meg tudná győzni arról, hogy nevezze ki őt miniszterelnöknek, majd ezt az államfői döntést népszavazásnak kell „szentesíteni”. Ezt nevezte Szálasi a III. Viktor Emanuel-Mussolini-, illetve a Hindenburg-Hitler-féle megoldásnak. Amikor 1936 októberében azért küzdött, hogy Horthy Miklós fogadja őt, csak az 1922 októberi olasz-, az 1933 januári német- és az 1936 októberi magyar helyzet sajátosságaival nem volt hajlandó szembenézni. Mussolini és Hitler mögött is komoly tömegek álltak, fekete- illetve barnainges rohamosztagosaik jelentős politikai és fizikai erőt képviseltek. Az olasz fasiszták vezére 1922-ben polgárháborúval fenyegetett, forradalmi apályhelyzetben jutott hatalomra. Hitlert 1932-ben a német politikai elit egy része kezelhetőnek vélte, és mint elszánt antikommunistától a militáns kommunista párt és az igen erős szociáldemokrata párt- és szakszervezeti mozgalom szétverését várta és kapta meg. Magyarországon az SZDP nem fenyegette a rendszer stabilitását, kommunista mozgalom pedig gyakorlatilag nem létezett. Szálasi mögött 1936-ban még nem álltak tömegek, nem volt politikai tényező. Ilyen körülmények között Szálasi másban nem bízhatott, mint saját igazságában, sőt IGAZSÁGÁBAN.

[449] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-549-551.

Amikor 1937. november 28-án Balogh István és Kémeri Nagy Imre a pártvezetéssel előzetesen nem egyeztetett akciójuk során Debrecenben királlyá „kiáltották ki” Horthy Miklóst, ez jó alkalmat kínált Szálasinak arra, hogy ismételten leszögezze: a legitimista propagandát kormányzósértésnek és törvénysértésnek tekinti pártja, ugyanakkor egyet nem értését fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a hatalom üldözi a nemzeti királyság gondolatának felvetőit is.[450] Szálasi talán úgy vélte, ha mégis sikerülne Horthyt királlyá koronázni, „I. Miklós” talán jobban hajlana őt, III. Viktor Emánuel példáját követve, miniszterelnökké kinevezni.

Szálasi a Csillag-börtönben tűnődött először azon, hogy ha választania kellene az államfő és a nemzet között, akkor habozás nélkül a nemzetet választaná, míg az államfő melletti döntést meg kell fontolnia. Nemzet- és népmozgalmak esetében mindig a nemzet mellett kell dönteni, írta Szálasi, majd azt fejtegette, hogy Hitlert, Mussolinit és Francót nem az államfő „szentesítette”, hanem a nép. E gondolatmenet végén eljutott ahhoz a következtetéshez, hogy az ő mozgalma nem forradalom, hanem népmozgalom, tehát mindenkinek tudnia kell, hol a helye, az államfőtől az utolsó vezető emberig.[451] Arról viszont neki sem lehetett fogalma, hogy erről például Horthy Miklóst hogyan tudná meggyőzni. Mindenesetre itt már fölmerül benne az a gondolat, hogy ha az államfő esetleg a nép, a nemzet mozgalmával szemben, vagyis a nép akaratával szemben sem lenne hajlandó őt kinevezni, akkor ő a nép mellé áll. Ezt kiszabadulása után majd így fogalmazza meg: „Kötelességemnek tartom, hogy megmondjam: ha [a] visszás sors a választás elé állítana, hogy válasszak alkotmány és nép, törvény és élet, jog és igazság között, mindenkor a népet, az életet és az igazságot fogom választani.”[452] Szálasi, amikor a nácik kegyelméből 1944. október 15-én hatalomra jutott, ezen az elvi alapon állva igazolhatta önmaga előtt, miért folyamodott erőszakhoz Horthy lemondatása és a Lakatos-kormány menesztése érdekében. Tudta, hogy alkotmány- és törvényellenes módon jár el, de őszintén hitte, hogy ezzel a

[450] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-736-737. Az 1937. december 3-i dátummal kiadott nyilatkozatot Szálasi és Széchenyi írta alá.
[451] Csiffáry, 1997, 89. (1939. február 25.)
[452] Ugyanezt a gondolatot 1942 őszén Dorogon így fogalmazta meg: „Ma sokat emlegetik az alkotmányt, pedig mi az alkotmány? Az alkotmány egy nemzet életében nem lehet cél, hanem csak mindig eszköz. Mihelyt az alkotmány nem felel meg a nemzet fejlődésének, természetesen nem ésszerű az ehhez való ragaszkodás. Nekünk az örökkévalóhoz kell ragaszkodnunk. Ha választanunk kell az alkotmány, törvény és jog, továbbá élet, nemzet és igazság között, én mindig és minden esetben csakis az utóbbiakat fogom választani, mert ezek örökké valók.” *Pesti Újság*, 1942. szeptember 26., 8. Amikor hatalomra került, sietett Budinszkyt is „felvilágosítani”: „Az ember életében gyakran kerül dilemmák elé, amikor forma és tartalom között kell választania. Jog vagy igazság. Alkotmány vagy nemzet. Törvény vagy élet.” A teremtő /ember/ nem lehet alárendelve a teremtettnek /jog, alkotmány, törvény/. HL-VII-252 (310. d. 318.). „Eszmefuttatását” olyan fontosnak ítélte, hogy az Andrássy út 60. pincezárkájában írott naplójában is rögzítette. BFL-XXV-1-a-293/1946-8710. (1945. november 17.)

magyar népet, „az életet és az igazságot” szolgálja. Ez tettére nem mentség, legfeljebb magyarázat.

A Csillag-börtönből való kiszabadulása után tartott első jelentősebb politikai beszédében, 1940. október 7-én emlékeztette hallgatóságát arra, hogy ő már a Budai Vigadóban 1937. október 24-én úgy látta, hogy a „kibontakozás”, vagyis az ő hatalomra kerülése az Államfő és a Nemzet „közös és szabad akarati elhatározásából” kell, hogy megvalósuljon. Valószínűleg nem csak Horthy nem értette a logikai összefüggést. A Csillag-börtönből kormányzói amnesztiával frissen szabadult Szálasi hűséget esküszik neki, majd erre hivatkozva Mussolinihez hasonló hatalmat követel magának – Horthytól.[453] Szálasi, valószínűleg a Vasgárda 1941 januári bukaresti puccskísérletének a tanulságait is levonva, soha nem próbált meg erőszakos, forradalmi eszközökkel, felkeléssel, lázadással hatalomra jutni. Ehhez a rendszer túl stabil volt, és Szálasi jól tudta, hogy miként román „testvérpártjukat”, őt sem fogják támogatni a németek, ha lázadással megpróbálná a Horthy-rendszert megdönteni. A nyilas párton belül viszont voltak olyanok, akik szerették volna akár erőszakos eszközökkel is átvenni a hatalmat. A türelmetlen nyilas pártvezetők 1943 októberében a szűkebb (párt)nyilvánosság előtt meg merték kérdezni Szálasi Pártvezető Testvért: igaz, hogy a németek egy esetleges erőszakos nyilas hatalomátvételi kísérletet „német szuronyokkal” állítanának meg? Szálasi válaszában utalt arra, hogy 1941 szeptemberében, amikor a Pálffy-Baky-Rupprecht „klikk” kilépett a pártból, egy „német urakból” álló „társaság” jött Budapestre, és vele is tárgyaltak. A „német uraknak” Szálasi kifejtette: a nyilas hatalomátvétel csak az Államfő és a Nemzet közös akaratából, tehát pontosan úgy, ahogy Mussolini és Hitler átvette a hatalmat, képzelhető el. Ekkor mondták azt német tárgyalópartnerei, hogy a hivatalos Németországnak a magyar kormánnyal van szerződése. Tehát ha a nyilaskeresztes párt erőszakos lépésre szánná el magát, akkor a németek erélyes ellenlépésekre kényszerülnének a magyar kormány oldalán.[454]

Szálasi még 1944-ben, a német megszállás után is azt hangoztatta, hogy csak a Nyilaskeresztes Pártnak van elegendő bátorsága a Nemzet elé állni, és „tiszta, titkos népszavazással” megkérdezni a Nemzet minden egyes tagját: „akarja-e a Hungarizmust és valóságát, vagy elveti-e?” A többi pártnak ehhez nincs bátorsága, mert nincsenek a

[453] Karsai Elek úgy véli, hogy Szálasi talán abban reménykedett, hogy Horthy egy ilyen mondattól meghatódik, és olyan hatalmat ruház rá, amilyen Mussolini kapott az olasz királytól. Karsai: *„Szálasi naplója”*, 1978, 32. Szálasi ennél jobban ismerte Horthy Miklóst. Itt inkább politikai programot, célt fogalmazott meg: tovább akart küzdeni azért, hogy Horthy elé jusson, és meggyőzhesse a kormányzót, hogy át kell adnia a hatalmat, hogy megvalósíthassa a hungarizmus igazságát.

[454] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-325-326. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1943. október 8.

Nemzetben gyökerei. Szálasi meg akarta reformálni a választójogot is, hogy a népszavazás valóban a Nemzet egységes akaratát fejezhesse ki. Kifogásolva, hogy csak a 26 éven felülieknek van választójoguk, Szálasi kijelentette: „Minálunk pedig éppen annak a hat korosztálynak nincsenek politikai jogai, amelynek férfitagjaihoz elsősorban nyúl az államhatalom nagy veszélyek idején."[455] Mivel előzőleg együtt ünnepelte a hazáért vérét ontó férfit és a felelős családanya nőt, a kissé ködös megfogalmazásból arra következtethetünk, hogy Szálasi kb. 20 évre akarta volna a választójog korhatárát leszállítani.

Szálasi 1945 januárjában arról ábrándozott, hogy visszaállítja, pontosabban fogalmazva, létrehozza-megszervezi azt a magyar királyságot, ahol az „Államfő", vagy a király uralkodik, de nem kormányoz. Ez utóbbi a nádor feladata lett volna, akit a Nádori Szék választ meg. „A Nádor ötévenként köteles, azon kívül jogosult bármikor népszavazást kérni. A népszavazás egyetlen tárgya a Nádor iránti bizalom kérdése. Szavazni csak igennel és nemmel lehet. A szavazás titkos és abban köteles részt venni minden 21. életévét betöltött, teljes jogú magyar állampolgár, nemzetiségre, hitfelekezetre és hivatására való tekintet nélkül." – fogalmazta meg a valószínűleg 1945 elején keletkezett, Szálasi sajátkezű javításait tartalmazó tervezet.[456] Mely kimondta: „Jelen Országgyűlés Szálasi Ferenc m. kir. Miniszterelnököt Nádorrá nyilvánítja. Ez a rendelkezés a nádorválasztás jövőben eszközlendő módját nem érinti."[457] Lehet, hogy nem érintette volna, de ha a hadiszerencse a németeknek és a nyilasoknak kedvezett volna, Szálasi Ferenc, mint Magyarország „nádora" legfeljebb ötévenként lett volna köteles népszavazáson megkérdezni a népet, hogy bírja-e még bizalmát. Szálasi már az Andrássy út 60. börtöncellájában ismét eltűnődött a Hungarista Magyar Birodalom (HMB) államfői posztjáról. A HMB-nek lehet államfője, mégpedig *Nemzetfő*, ha a népszavazáson megkapja a szavazatok 95 %-át írta börtönnaplójában. Azt nem részletezte, hogy a szavazáson egy vagy több jelölt indulhat-e. A HMB államfője *Nemzetvezető* lesz, ha a szavazatok 80-95 %-a szerzi meg. *Nemzetelnök* lesz akkor, ha csak a szavazók 51-80 %-a bizalmát nyerte el. A Nemzetfőt tíz, a Nemzetvezetőt hét, a Nemzetelnököt négy évre „választották" volna meg a HMB-ben. Utóbbi jogkörét, amennyiben római katolikus vallású, Szálasi igen széleskörűre szabta volna: apostoli és főkegyúri jogtól, a Legfelsőbb Hadúr jogkörén át, a kormány kinevezéséig stb. Az összesen 13 pontból álló jogkör-felsorolás utolsó pontjában Szálasi még adómentességet is biztosított volna a Nemzetelnöknek.[458]

---

[455] Uo.
[456] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-587.
[457] Uo. 591.
[458] BFL-XXV-1-a-293/1946-8753. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. december 2.

Még az Andrássy út 60. pincezárkájában is erőt, bizalmat merített abból a hitéből, hogy: „A Hungarizmust többé kiirtani nem lehet Nemzetünkből, még akkor sem, ha összes vezetőit legyilkolják”[459] Büszke hazafiként, lelkes nacionalistaként Szálasi különleges szerepet szánt nem csak Hungarizmusának, hanem hite szerint ennek hordozójának, a magyar népnek is: „A magyar nép, a magyar nemzet megszervezésével és vezetésével Dél-Kelet-Európa világítótornya, sziklabástyája, kardja és pajzsa lehet. A Hungarizmus és eddigi hősi küzdelme mind alap és érdem, hogy ezt a hivatását betöltse és történelmet alkotó feladatát végre is hajtsa.” – írta.[460] Az úgynevezett polgári, liberális demokráciákat Szálasi megint egyszer megvető bírálatban részesítette. Vélekedése szerint ezekben a „legszeszélyesebb tekintély uralkodik: a nép”. Ezzel szemben, állapította meg büszkén: „A Hungarizmusban történik először az egész földkerekségén, hogy a Dolgozó Nemzet Hivatásrendjében az összes kenyérkeresők és dolgozók össze vannak foglalva és szervesen be vannak építve az állam vezetésbe mint népigazgatás, tehát amelyen keresztül maga a nép igazgatja önmagát azok szerint a hozott törvények szerint, amelyeket ugyanez a végrehajtó szerv az élettől parancsolt követelmények alapján hoz olyan tervfelépítéssel, melyet hivatott, az élet minden mozzanatát lemérő, kiértékelő és hasznosító szakemberek szövetsége, munkaszövetsége hoz a Nemzet és a nép jóhaszna, jóléte és életbiztonsága szolgálatában. Ez a szakmunkaszövetség: a nemzetvezérkar.”[461] A „nemzetvezérkar” élén pedig ki más állhatna, mint ő, a régi vezérkari tiszt, a Hungarista Párt és Mozgalom Vezére. „Évtizedek óta foglalkozom államszervezéssel, nemzetneveléssel, népmozgalmak gyakorlati vezetésével, úgyhogy az országban alig található illetékesebb személy, aki hivatottabb lenne eldönteni a nemzet sorskérdéseit, vagy bennük dönteni.” – írta Szálasi börtönnaplójában.[462] Nem értette, hogy a hite, reménye szerint csak pillanatnyilag uralmon (és tegyük hozzá: hatalmon…) lévők ezt miért nem látják be, miért nem engedik őt és híveit, minisztereit szabadon, miért nem vehetik át (vissza) az ország, Közép-Európa, majd az egész világ irányítását. Magyarország súlyos helyzetében a legfontosabbnak Szálasi azt tartotta, hogy a „felelős tényezők” a nemzetet a „helyes úton vezessék”. Ezzel kapcsolatban Szálasi magabiztosan leszögezte: „És a munkában való részvételre elsősorban én vagyok hivatott és érte én vagyok felelős. Amikor sürgős segítséget kellene adnom, itt kell tétlenkednem a pincében.”[463] A magyarországi parlamenti választások esélyeit latolgatva Szálasi ismét hitet tett Hungarizmusa igazsága mellett: „Hogy most

[459] Uo. 8609. 1945. november 5.
[460] Uo. 8667. 1945. november 12.
[461] Uo. 8697. 1945. november 14.
[462] Uo. 8730. 1945. november 19.
[463] Uo. Eredetiben a mondatot Szálasi így írta: „kell itt nem tétlenkednem a pincében.”

ugyanazok, akik 1944. október 15-én Éljen Szálasit-kiáltottak, most Éljen Rákosit![464] kiáltanak, nem lényegeges, mert nem a tömeg döntötte el a kérdéseket, hanem mindig a szellem. Ettől a tömegmagatartástól független az énáltalam meglátott igazság."[465]

c.) Szálasi, a gazdaságpolitikus

Szálasi, részben Marx és Engels művei, részben a korabeli olasz fasiszta szakirodalom alapján *A magyar állam felépítésének terve* c. brosúrájában 1933 tavaszán még abból indult ki, hogy az embereket fel kell világosítani, meg kell győzni arról, hogy csak (nemzeti)szocialista alapon lehet az új világot, az új gazdaságpolitikát megszervezni. Szálasi a felvilágosító munka mellett, azok számára, akik a szocializmust csak az „öncélú zseb" gazdasági elvének további „virágoztatására" akarják felhasználni, a korbácsot tartogatta. Mint ahogy Jézus Krisztus hajdanán kiverte a kufárokat a Templomból, Szálasi a tőke szabályozásának, korlátozásának „igazságát" erőszakkal, akár korbáccsal is meg akarta értetni az emberekkel.[466] A magánkapitalizmust, miként Mussolini is, meddő, elaggott, megöregedett, 90 éves emberhez hasonlította, és egyedüli megoldásnak a tervgazdálkodást látta.[467] Konkrét gazdasági intézkedéseket is javasolt: az 1914 előtt felvett külföldi kölcsönök visszafizetésének megtagadását, az 1918 után felvett kölcsönök visszafizetését pedig tíz évre fel akarta függeszteni. Tervezte a külkereskedelem államosítását és három év alatt a gazdasági élet alapjának, a mezőgazdálkodásnak állami termelő és értékesítő szövetkezetekbe tömörítését. Az állam feladata Szálasi szerint a termelés racionalizálása és az iparosítás.[468] A hitelélet államosítása mellett síkraszállt egy Állami Nemzeti Általános Biztosító Intézet megszervezése mellett is. A magánpénzintézeteket három „törzsintézetbe" kívánta összeolvasztani, melyek üzletmenetét az állam „bármikor a legszigorúbban ellenőrizheti és melyeket bármikor lezárhat."[469] Mindezek alapján nem tűnik meggyőzőnek Lackó Miklós állítása, aki szerint Szálasi katonatiszti sovinizmusa mögött háttérbe szorultak a szociális

[464] Szálasi az MKP vezetőjének nevét tévesen Rákosy-nak írta.
[465] BFL-XXV-1-a-293/1946-8573. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 30.
[466] Még 1944 júliusában is egy nyilas röplap azzal fenyegetőzött, hogy ők „Krisztus korbácsa" lesznek. BFL-VII-5-c-8343/1944.
[467] Szálasy: A magyar állam felépítésének terve, 14.
[468] Uo. 15-18.
[469] Uo. 20-21. Nem lehetetlen, hogy a régebbi szakirodalom az 1960-as években azért nem foglalkozott Szálasi korai gazdasági programjával, mert ennek már csak ismertetésével is aktuálpolitikai aknamezőre tévedt volna. Lackó Miklósnak természetesen igaza volt: Szálasi társadalmi elgondolása „egy félművelt, bürokratizmussal átitatott katonatiszt retrográd utópiája" volt. (Lackó, 1966, 47.) Viszont Szálasi „utópiájából" az 1960-as évekig sok mindent megpróbáltak megvalósítani a különféle, magukat szocialistának nevező országokban, természetesen anélkül, hogy tudták volna, vagy törődtek volna azzal, hogy milyen sok mindent vett át Szálasi – Marxtól.

kérdések.[470] Az ilyen és hasonló elképzelések gyakoriak voltak a korszakban. Buharin gondolkodásában vagy a Sztálin által később szorgalmazott megoldásokban, de a (világ)válságellenes nyugati programokban is feltűntek hasonló, nagy állami szerepvállalást követelő nézetek. Szálasi e téren sem volt eredeti gondolkodó, legfeljebb merevebben, dogmatikusabban képviselt másoktól kölcsönzött gondolatokat. A szigorú tőzsdefelügyelet bevezetésén túl még a határidős üzletkötéseket, a sztrájkot és a valutaspekulációt is betiltotta volna Szálasi.[471] Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a földosztás, vagy földreform még csak említésre sem kerül ebben a műben.

Szálasi sokat vett át Péchy Henrik *Neokapitalizmus* c. tanulmányából. A nyilas mozgalom hivatalos krónikájában ritkán bukkan fel Péchy Henrik neve. Ő is Csia szűkebb pátriájában, Szentendrén lakott, hivatásos katonatisztként a Novara főtörzsorvosa volt, ahol Horthy parancsnoksága alatt szolgált. Egyszer állítólag azt mondta Töröknek, hogy Szálasi, még aktív katonatiszt korában gyakran felkereste őt és sokat tanult tőle.[472] Péchy a szerinte „banditizmussal telített" kapitalista rendszert alapjaiban akarta megreformálni. Szigorúan szabályozni akarta a kül-és belkereskedelmet, az államnak, illetve az állami ellenőrző szerveknek széleskörű jogosítványokat biztosítva. Szálasi tőle vehette át az „intézményes munkakényszer", az „elosztó kereskedelem", az árak és a bérek szigorú szabályozásának az elvét is.[473]

A NAP programjának szánt *Cél és Követelések* c. 1935-ös brosúrájában megfogalmazott gazdaságpolitikai elképzelései sokat változtak 1933-as koncepciójához képest. 1933-as gazdasági tervezete tisztább, radikálisabb, (nemzeti)szocialistább volt. Most ködös, olykor nehezen érthető, másutt óvatoskodó frázisokba burkolta gazdaságpolitikai elképzeléseit. Nem könnyű megérteni, mit értett Szálasi azon, hogy olyan társadalmi berendezkedést akar, ahol „a magánérdek egyetemessége az Ősföld népeinek köztulajdona legyen." Az már kissé érthetőbb, hogy az arany és deviza beszolgáltatása mellett a „vagyonszabadság kötöttségét" is be akarta vezetni, a trösztöket, kartelleket feloszlatni, az állam gazdasági életét pedig érdekképviseletekbe akarta tömöríteni. A „nemzetgazdálkodás és a nemzeti hitelrendszer, valamint a kisipar feltámasztása" jól hangzó programpont lehetett, de ennél azért 1933-ban többet, mást is mondott Szálasi. Most megígérte a mezőgazdálkodás korszerű újjáépítését, a földbirtokrendezést, a kartellek, trösztök feloszlatását és az áru útjának megrövidítését a termelőtől a fogyasztóig. Itt sem meghatározva, vagy kidolgozva, hogy az

[470] Lackó, 1966, 148.
[471] Szálasy, i. m. 21-22, 23-24, 27.
[472] Török, 1941, 64-65.
[473] Péchy, 1931., különösen 92-108.

„irányított, tervszerű egységbe foglalt magángazdálkodás” megszervezésén pontosan mit ért. A (nemzeti)szocialista gazdálkodás irányába mutat a külkereskedelem „nemzeti irányítás alá hozása”, a pénz- és hitelintézetek összevonása. A bankok államosítását célozhatta meg a hitel- és kölcsönnyújtás „államjogának” követelése, „a pénznek és hitelnek egyedül és kizáróan nemzeti alapokra való” építése is.[474]

1935 tájékán egyszer beszélgetett egy plutokratával [ti. kapitalistával - KL] és egy marxistával. Mindkettőt figyelmeztette: a „mezítlábasok” bele fognak rúgni azokba, akik nem engedik, hogy nekik is legyen cipőjük, de mivel minden tőke, a föld, a víz, a levegő, a tudás: „… minden, ami bennünk, körülöttünk, felettünk és alattunk van”, a marxistáknak is vigyázniuk kell. Szálasi szerint, ha egy ember minden tőkét magának akar, az plutokrata, ha minden tőkét államosítani akar, akkor marxista, egyik sem helyes, mind a kettő természetellenes álláspont. „A Hungarizmus szerint a tőkének viszonyba kell kerülnie az egész nemzettel, minden családjával, az állam legfeljebb sáfára a tőkének a nemzet és családjainak jólétére és életbiztonságára. A nemzet erkölcsi, szellemi és anyagi javait tehát igazságosan kell elosztani minden dolgozó család javára úgy, hogy belőle megépülhessen a totális nemzet jóléte és életbiztonsága.”[475] 1937. november 25-én Szálasi mintegy másfél órás interjút adott egy amerikai újságírónak, Williamsnek. Az interjú során Szálasi a legfontosabb problémának a földreformot nevezte, mert szerinte három millió földnélküli paraszton segíteni kell. Közölte, hogy a nemzeti szocialista kormány a zsidó bankárokat és más zsidó finánctőkéseket, akik Magyarország gazdasága jelentős részét ellenőrzik, arra fogja kényszeríteni, hogy vagyonuk nagy részét bocsássák a kormány rendelkezésére.

Gazdaságpolitikai elképzelései semmit sem változtak az évek során. 1938-ban az *Út és Cél* c. brosúrában ismét csak megismételte mindazt, amit már eddig is többször elmondott: iparral rendelkező, magas fokon álló parasztállamot akarnak felépíteni a nyilasok. Síkra szállt az igazságos, szociális jövedelemelosztásért, az államhatalomnak jogot és lehetőséget, eszközöket akart biztosítani, hogy a „közös erővel felhalmozott tőke termelésébe, értékesítésébe, hasznosításába, jövedelmeztetésébe és vagyoni élvezetébe szabályozóan befolyást gyakoroljon és a tőke áldásos hasznából a résztvevőknek megfelelő részt juttasson.”[476] A „Pax Hungarica”-című fejezetben meghirdette a gazdasági békét, amely szerinte akkor jön majd létre, amikor a munka és termelés eredményeinek hasznát arányosan osztják meg a „termelés tényezői között.” Társadalmi béke pedig akkor lesz az *Út és Cél*

[474] Gede, 2000, 83-97.
[475] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-366-367. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztes bányászok által Dorogon feltett kérdésre, 1943. november 7.
[476] Gede, 2000, 128.

szerint, ha nem lesznek kiváltságos osztályok, csak a „dolgozók egységes szocialista közössége”.[477] Szálasi fel akarta számolni a pénzgazdálkodást. „Rendszerünkben a munka egyedüli fizetsége a munkabiztos Haza és a munkabiztonságból fakadó becsületes megélhetés lesz.”[478] A Hungarizmusban „a pénz kamata nem lehet pénz”, csak a „munka és termelés értéknövekedése” – írta Szálasi. Az ő elképzelése és a nyilas ideológusok, vagy akár egyes népi írók és Szabó Dezső szerint (is) Magyarország parasztállam lett volna, ez volt az a cél, amelyért Szálasi mozgalma küzdött. Ígérete szerint a magyar nemzetiszocialista állam a parasztságot vissza fogja helyezni „ősi jussába, a magyar föld osztatlan birtokába.” Szálasi bírálta azt a felfogást, amely szerint a nagybirtok tőkeerősebb, hitelképesebb, mint a kisparaszti gazdaság. Ezt a munka megbecsülése elleni bűnnek nevezte, és kijelentette, hogy a nagybirtokrendszer vak tőkeimádatból való fenntartása lehetetlenné teszi a fizikai mezőgazdasági munkával foglalkozó tömegek számára a birtokszerzést. Mivel ehhez még azt is hozzáfűzte, hogy a nagybirtok rovására fogják a parasztságot kisbirtokos osztállyá alakítani, sőt „megfelelő szövetkezeti rendszerek” létesítését is kilátásba helyezte, a nyilas mozgalom propagandistái nyugodtan hirdethették, hogy földosztást akarnak.[479] Mivel a gyárak, üzemek, bányák államosításáról, vagy a munkás-önigazgatásról egyetlen szót sem szólt, a liberalizmus, a marxizmus és a szabadkőművesség elpusztításának ígéretével kellett ezt a hiányosságot pótolnia.

1938 tavaszán a Nemzetiszocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom, immáron Hubay Kálmán „elnöksége és vezetése alatt”, de még Szálasi aláírásával is ellátva adta ki új „nemzetépítő tervét”. Ez meghirdette a kartellek feloszlatását, a háborús vagyonok megadóztatását, üzemi hitel nyújtását a „haladó kisiparnak” stb. Sőt még azt is, hogy a nemzetet „a nemzetközi nagytőkés rendszer kizsákmányoló jármából” átvezetik „a termelő tervezés, tőke és munka egyensúlyát biztosító nemzeti és szocialista tőkerendszerbe.” Szálasi mindenkinek csak annyi magántulajdont akart adni, hogy önellátó lehessen. Arra ő is rájött, hogy ha megszünteti a magántulajdont, akkor az állam lesz a kizsákmányoló, mint a „bolsevizmusban”. Szálasi erre is kitalálta a megoldást: „Jószágtulajdonosnak” nem az államnak kell lenni, hanem a nemzetnek, „aki [sic!] minden egyes tagjának olyan életteret biztosít, melyben egyéni és közösségi kizsákmányolása lehetetlen.”[480] Nem értette meg, hogy ha nemzetnek nevezi az államot, azzal a termelés, a kereskedelem és a kizsákmányolás problémáit még nem oldotta meg.

[477] Gede, 2000, 121
[478] Uo. 132.
[479] Uo. 138.
[480] BFL-XXV-1-a-293/1946-8754. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. december 3.

Az 1939-es nyilas választási program Horthy országlása alatt akarta megvalósítani a munkanélküliség eltörlését, a teljes foglalkoztatottságot, jótékony homályban hagyva ennek közgazdasági részleteit. A nyilas „munkaállam” számára „munkaalkotmányt” követeltek, egy „Országépítő Tanács” létrehozását, és több milliárd hitelt a munkanélküliség négy alatt történő megszüntetésére. A pénzromlást a „kamatuzsora” megszüntetésével, az árszabályozással vélték leküzdhetőnek. Óvatos formában nem teljes, hanem csak olyan földreformért szálltak síkra, amely az „országos termelési átlagot fokozni képes”. Ezen kívül védték a 20-100 hold közötti gazdák birtokait a felaprózódástól, földosztást pedig csak a visszakapott és még visszanyerendő területeken akartak végrehajtani. A nem magyarok rovására, hiszen elsősorban a „nemzethűség” szempontját akarták figyelembe venni. A zsidók, idegen állampolgárok, bankok és más jogi személyek földbirtokait, valamint a „mamutbirtokokat” és a közelebbről nem definiált „nemzetellenes szolgálatokért” kapott birtokokat kárpótlás ellenében akarták megváltani. Igazi (nemzeti)szocialistákhoz méltó módon ez utóbbi földterületeken szövetkezeteket akartak alapítani. Követelték a hadiipar és a nagy energiaforrások államosítását is.[481] Szálasi rendkívüli magabiztossággal tudott nyilatkozni, írni, sőt jóslásokba bocsátkozni olyan szakmai kérdésekről, amelyekről mélyebb ismeretei nem voltak. 1939 nyarán börtön-naplójában egyszer arról elmélkedett, hogy: „A világ legbizonytalanabb valutái: a font, a svájci frank és az USA dollár, mert mindhárom rendszer külön-külön és együttesen bukni fog: Angliában a szabadkőműves-liberális rendszer, Svájcban az aranyfedezetű pénzrendszer, USA-ban a materialisztikus gazdálkodási rendszer.”[482]

A világháború idején a nyilasok gazdasági szakértői nagy szorgalommal gyártották a különféle „országmentő-országépítő” tervezeteket, javaslatokat. Szálasi 1942 júniusában többórás értekezleteken adta meg a „vezérgondolatokat” a Hungarista Állam Őstermelésével, a magyar ipar jövendő szervezetének felépítésével kapcsolatban. A Magyar Őstermelésről 1942. június 16-án előadást tartott az Őstermelés munkatörzse tagjai számára, akiket arról tájékoztatott, hogy ez, mármint az Őstermelés három részből fog állni (természetesen a nyilas hatalomátvétel után): 1. Telepítéspolitikából. 2. Termeléspolitikából. 3. Igazgatáspolitikából. Ez utóbbi feladata lett volna az első kettő „összhangba hozása”. Szálasi régi, kedves gondolatát ismételte meg ezen az értekezleten: „A parasztot a hitel és értékesítés gondjaitól mentesíteni kell, [hogy] az árakkal már eleve számot tudjon vetni. A hitelt és az értékesítést szövetkezeti alapra kell helyezni.” Külön szakneveléspolitikát és közélelmezési politikát

[481] MOL-K814-Mf-X-7076-16.731-469-472.
[482] Csiffáry, 1997, 115. (1939. augusztus 1.)

kellett az értekezleten résztvevőknek kidolgozni a „paraszti jog” alapján. Ez utóbbin Szálasi azt értette, hogy a „paraszt a föld felelős tulajdonosa. A paraszti jog úgy alakítandó, hogy a föld mindig a parasztságunk birtokában maradjon.” Az értekezletről készült jegyzőkönyv szerint a „hajnalba nyúló megbeszélés” után, melynek során Szálasi készségesen válaszolt a felmerült kérdésekre, „a testvérek magabiztos lélekkel távoztak, mert a P. V. a nemzet felemelésének útját, az ő szakmájuk szempontjából világította meg.” Alig egy héttel később, június 22-én Szálasi az Ipar-munkatörzs tagjait tájékoztatta legsürgősebb feladataikról, a Nagy-tér ipari megszervezéséről, és arról is, hogy az ipart képessé kell tenni arra, hogy „nemzetünket a külföldtől teljesen függetlenül ellássa a szükséges ipari termékekkel. Az Ipar-munkatörzs tagjainak augusztus 21-ig kellett elkészíteniük tervüket, amelynek megvalósítása esetén a magyar ipart „beállították” volna a Közel- és Távol-Kelet ipari exportja szempontjából. Szálasi másnap a Pénz- és Hitelügyi Munkatörzs tagjait világosította föl arról, hogyan kell a Hungarista Állam pénzügyeit megszervezni. Kiemelte, hogy az adórendszereknél minél nagyobb bevételeket kell elérni, de úgy, hogy ezeket a „nemzettagok minél kisebb anyagi megerőltetésével kell előteremteni”. Szálasi fontos feladatnak nevezte az idegen hitelek beáramlásának megakadályozását.[483] Augusztus 10-én a Pénz- és Hitelügyi Munkatörzs vezetője kénytelen volt Szálasit tájékoztatni, hogy az eléjük tűzött feladatot nem tudták megoldani, mert a „kitűzött terveket nem értették meg”.[484]

Külön törvényjavaslatot készítettek a nyilas gazdasági szakértők a „korszerű országépítésről”, amelynek már címében elárulták, hogy intézményesen akarták megszüntetni a munkanélküliséget, a nemzet termelő berendezéseit és természeti kincseit pedig a leggazdaságosabban óhajtották hasznosítani. E komoly célok elérése érdekében először „Országépítő Minisztériumot” javasoltak szervezni, amely az ország egész gazdasági életét irányítja majd. Ez a minisztérium állapította volna meg az árakat és a munkabéreket, sőt a köz- és magánüzemek részére nyújtott hiteleket is.[485] Szálasi világosan látta, hogyan lehet a gazdasági-társadalmi élet minden problémáját megoldani: törvényeket kell hozni. 1943 tavaszán naplójában fel is vázolta: „Országépítésben előkészíteni a következő törvénytervezeteket, mint alaptörvényeket: törvény a parasztról és a földről; törvény a munkásról és a munkáról; törvény az értelmiségről és a nemzetvezetésről; törvény a nőről és a családról; törvény a gyermekről és a nevelésről; törvény a katonáról és a fegyveres nemzetről; törvény a dolgozó nemzetről; törvény a népről, a nemzetről és az államról; törvény az

[483] BFL-XXV-2-b-4767/1946-252-256. Kovarcz Emil i. Emlékeztető az Országépítés 1941. nov.-1942. okt.-ig terjedő működéséről. Géppel írott tisztázat.
[484] Uo. 263.
[485] MOL-K814-Mf-X-7076-16.726-638-643.

államvezérkarról, a szakvezérkarról, a hivatásrendekről és így tovább mind azok a törvények, amelyek a Hungarista Magyar Birodalom új nacionalista és szocialista rendszerét és rendjét törvényesítik , biztosítják, védik és szentesítik."[486]

Szálasi a nagybirtokokat az örökbérlet-rendszerrel akarta „beállítani" a nyilasok nagy telepítési tervébe. Az örökbérletet örökölhető tulajdonnak nevezte, a földbirtokosok kártalanítását a bérleti díjból akarta fedezni. Szálasi végtelenül egyszerű gazdaságpolitikai elgondolásokból indult ki: „parasztállama" legyen önellátó, ahol minden család éléstárában egy teljes évi szükségletét tárolja, a kiskereskedelemben is a „közösségi szükségletek" egy évi mennyisége megvan. Szálasi szó szerint „élelmezési tervgazdálkodás" - ról beszélt a Parasztnagytanács előtt.[487] Szálasi azt is megígérte, hogy a Hungarista Birodalom az összes parasztadósságot át fogja vállalni és a hitelezőkkel majd a Hungarista Állam fog megállapodni.[488] Szálasi tudott szellemesen, gunyorosan is fogalmazni. Az általa mélyen megvetett, sőt gyűlölt polgári demokráciákról írta, szinte Bertolt Brecht stílusában 1943 tavaszán naplójában: „Plutokráciákban és az úgynevezett vele együttható és járó demokráciákban oly nagy az egyenlőség, hogy igen nehezen lehet különbséget tenni bankár és bandita,[489] dáma és szajha között."[490]

1943. július 8-i dátumot viselő, Szálasi senki máséval össze nem téveszthető stílusában megfogalmazott „Emlékeztető" is azt mutatja, hogy a (jövendő) Nemzetvezető végtelenül egyszerűnek, könnyűnek gondolta még ekkoriban is a (nemzet)gazdasági élet megreformálását. A „mostani gazdasági lejtőn való lecsúszást" megállítani, az inflációt letörni, a gazdasági felemelkedést pedig be kell állítani – fogalmaz az „Emlékeztető" bevezetője. A zsidókat és strómanokat, „a gazdasági élet zavaró diszharmonikus" komponenseit ki kell zárni. Az (áru)készletek pontos felmérése után jegyrendszert kell bevezetni, az árakat és a béreket pedig rögzíteni kell. A béreknek „szociális béreknek kell lenniök". Alternatív megoldásként veti fel az „Emlékeztető", hogy vagy a mezőgazdasági árakat kell a nyugat-európai szintre emelni, vagy ha romlanának az árak, akkor új pénzt kell kibocsátani, miközben az ipari árakat „szintezik" a mezőgazdasági árakkal. Árupolitikát kell folytatni, nem pénzpolitikát, viszont ez utóbbinak, amíg létezik, addig „azt a célt kell

[486] MNYSZZSEM-G-2993-658. t. (1943. március 9-13.)
[487] MOL-K814-Mf-X-7076-16.723-30.
[488] Uo. 32.
[489] Brecht: *Koldusopera* c. színművében Bicska Maxi próbál azzal érvelni, hogy: „Hölgyeim és uraim! Hanyatló osztály hanyatló képviselőjét látják maguk előtt. Minket, polgári kisiparosokat, akik derék feszítővasainkkal a kis boltosok nikkelkasszáit dolgozzuk meg, elnyelnek a nagyvállalkozók, akik mögött ott állnak a bankok. Mit számít egy tolvajkulcs egy részvénnyel szemben? Mit számít egy bankrablás egy bankalapítással szemben? Mit jelent egy ember meggyilkolása, szemben egy ember alkalmaztatásával?" (Vas István fordítása)
[490] MNYSZZSEM-G. 2993-730. t. (1943. április 5.)

szolgálnia, hogy a népben megtartsa a pénz iránti bizalmat és hogy ez a megtartott bizalom jogos legyen." – szögezte le az „Emlékeztető".[491] A Hungarista Államban, ígérte meg 1943 késő őszén Szálasi, mindenki számára kötelező, általános népbiztosítási rendszer lesz.[492] Dorogi bányászoknak pedig azt mondta: a nyilaskeresztes „Munkaállamban minden dolgozó, így a bányász is olyan munkabért kap, mely családja számára megadja a jólétet és életbiztonságot."[493]

Szálasi következetesen nemzetiszocialistának vallotta magát. Úgy vélte, hogy a honfoglaló magyarok tulajdonközösségben, vagyis nemzetiszocialista rendszerben éltek. Ezt a rendszert a honfoglalás után elveszítették, mert idomultak az Európában talált hűbérrendszerhez. A „magántulajdonrendszer", amelyet még István király kezdett kiépíteni, „Nemzetünk sírásója lett. Ezzel szemben áll a másik, a jogos magántulajdon, melyet mindenki saját keze munkájával szerez."- fejtette ki Szálasi 1943 decemberében.[494] A Hungarista Munkaállamban nem lesz parlament, ezzel szemben lesz „államvezetői szerv", amely a hivatásrendek szerve. Ez érdekképviseleti és nevelő szerv lesz és belekapcsolódik a legfelsőbb államvezetésbe – fejtette ki 1943 decemberében Újvidéken Szálasi.[495] Egyik fő gazdasági szakembere, Temesváry László, akit hatalomra kerülése után Szálasi a Magyar Nemzeti Bank elnöki székébe ültetett, 1944 tavaszán egyik cikkében azt fejtegette, hogy a hungarista munkaállam: „... a nemzeti munka lehetőségeinek összes adatait ismeri és valóban a nemzeti akarat kivitelezője és a nemzet legfőbb hatalmi szerve... A hungarista munkaállam nemcsak minden egyén felett álló hatalom, de felsőbbrendűségével, nevelő eszközeivel a nemzetét magasabb légkörbe emeli."[496] A mindent számon tartó, minden adatot ismerő, a nemzetet nevelő, sőt azt „magasabb légkörbe emelő" emelő Hungarista Munkaállam eszméje Szálasi utópiája volt.

d.) Szálasi külpolitikai elképzelései

Szálasi külpolitikai elgondolásaiban politikai pályafutása kezdetén nehéz radikálisan új elemet felfedezni. Meggyőződéses nacionalista és irredenta volt, aki a Trianonban elcsatolt területeket – természetesen – vissza akarta szerezni. A NAP programjában kimondta, hogy

[491] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-574.
[492] Uo. 371. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által Kassán feltett kérdésre, 1943. november 13.
[493] Uo. 365. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztes bányászok által Dorogon feltett kérdésre, 1943. november 7.
[494] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-406. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által Újvidéken feltett kérdésre, 1943. december 11.
[495] Uo. 405.
[496] Temesváry László: Hungarista gazdaságpolitika. *A Nép*, 1944. március 16., 5.

Hungária Egyesült Földeken, az Ősföldön kezdi meg harcát, ahol az új alkotmányban lefektetett önkormányzatokkal ellátott Részföldek — magyar fennhatóság alatt fognak állni. Hungária Ősföld „hivatása" Szálasi szerint az, hogy „egyensúlyhatalom" legyen Kelet és Nyugat, Észak és Dél között. Magyarország/Hungária Ősföld geopolitikai helyzetéből (is) vonta le Szálasi azt a következtetést, hogy területi nagyságánál, gazdasági erejénél többre, nagyobbra hivatott ez az ország, és vezére, a „kiválasztott", az „egyetlen koponya", vagyis a „vezetőpolitikusa" is.

Az Szálasiban ekkoriban még föl sem merült, hogy az ő egyszer már meglátott „igazságát" Tótföld, Ruténföld, Erdélyföld, Horvát-Szlavónföld és Nyugat-Gyepű, vagyis Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia és Ausztria népei ne fogadnák el egyedül üdvözítő igazságként. Mivel a brosúra a trianoni „parancsszerződés megsemmisítését", mint célt szögezte le, aki akarta, megérthette, hogy Szálasi azért arra is számított, hogy az ő Igazságát esetleg nem fogják önként elfogadni a környező országok és népeik, tehát a nagy cél érdekében háborúzni (is) kell. Ezt egyébként ilyen nyíltan Szálasi csak 1937. november 25-én egy amerikai újságírónak, Williamsnek adott nyilatkozatában fejtette ki. Az interjúban Szálasi egyfajta föderáció tervét vázolta fel, amelynek magja („nucleus") Magyarország lenne, Németország kapná meg Ausztriát és Csehországot, Magyarország a teljes Felvidéket, Erdélyt és Jugoszlávia egyes részeit. Ez a magyar föderáció szoros szövetségre lépne majd, Szálasi elgondolása szerint Németországgal és az erős Lengyelországgal. Csatlakozhatna Románia is a német-magyar-lengyel szövetséghez, vagy maradhat kívül, egyedül, magányosan vergődve. Arra a közbevetésre, hogy mindez háború nélkül nem valósítható meg, Szálasi azt felelte, hogy területi változások nemigen következnek be háború nélkül.[497] Szálasi ezek szerint ekkor már jól látta, hogy Hitler Ausztria bekebelezésére törekszik, azt viszont nem értette, vagy nem akarta megérteni, hogy a Nagynémet Birodalom „természetes" terjeszkedési iránya Lengyelországon keresztül vezet, tehát szó sem lehet német-lengyel szövetségről.

Az *Út és Cél*ban Szálasi meghirdette a „Kárpát-Duna honképes és talajgyökeres" népcsaládjainak összefogását, a magyar nemzet vezetése alatt.[498] (A „talajgyökeres"-szó Szálasi gazdag „nyelvújító" fantáziájának egyik legismertebb terméke lett. Gúnyolódtak ezen már kortárs politikai ellenfelei is. Az egyik liberális lapban Szálasit Hubay Kálmánnál nagyobb embernek nevezték, mert „ő csinálta a talajgyökeret, úgyszólván a semmiből…"[499])

[497] NARA-RG-59-M1206-864-1-764. N. 894. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a Külügyminisztériumnak, 1937. december 15. Williamset az interjúra elkísérte Garret G. Ackerson, a budapesti amerikai követség másodtitkára is.
[498] Gede, 2000, *Út és Cél*, 104.
[499] „Csodálkozó Jancsi" levele az Igen tisztelt szerkesztő Bácsihoz. *8 órai újság*, 1942. augusztus 12., 4.

Ennél fontosabb volt Szálasi azon mély meggyőződése, hogy nem egyszerűen azért fogják a „testvérnemzetek” követni a magyar népet, mert belátják, hogy az egyetlen vezetésre termett nép, hanem azért, mert el fogják ismerni a Hungarizmus igazságát.

A népek összefogását nevezte Szálasi konnacionalizmusnak, amin ő azt értette, hogy a különböző nemzeti szocialista, és nacionalista népek majd a magyar nemzet vezetésével fognak egyesülni. A Pax Hungarica, vagyis a Hungarizmus fogja majd e testvérnemzeteket egyesíteni, és a végső döntést majd népszavazás, vagyis a testvérnemzetek „szabad akarat-megnyilvánulása szentesítheti.”[500] A Hungarizmus „egy nemzettestbe, egy nemzetlélekbe” akarta foglalni a Kárpátok ölelte Duna-medence egész ifjúságát. Mely terület geopolitikai helyzetéből és a magyar nemzet „vezető és irányító szerepé” – ből kiindulva Szálasi a VI. fejezetben, amelynek „A nemzetközösség elve: konnacionalizmus” címet adta, nagyszabású földbirtokpolitikai és telepítési programot vázolt föl. A Magyar [sic!] nemzet és a testvérnemzetek közötti viszonyt (is)Szálasi népszavazás útján akarta rendezni. Ehhez fenyegetően hozzátette, hogy ha a testvérnemzetek bármelyike szerződésszegővé válna, a következményeket viselnie kell majd. Széleskörű kulturális autonómiát, anyanyelvük szabad használatát is biztosította volna Szálasi a (jól „népszavazó”) testvérnemzeteknek. Egyedül ezen a ponton mutatkozott Szálasi némiképpen realistának. A testvéri népcsoportok népszavazási hajlandóságával, vagy azzal, hogyan fognak a Hungarista államban „népszavazni” nem foglalkozott, de fölvetette: „Akár békés úton, akár fegyveres erővel történik is testvéri népcsoportjaink visszacsatolása a Nagy Haza megépítése céljából: a népszavazás alaptörvénye nem módosítható és nem állítható félre.”[501] Itt ismét elismerte, hogy lehetséges, a népcsoportokat erőszakkal, háborúval kell majd visszacsatolni a Nagy Magyar Hungarista Hazához. Föl sem merült benne, hogy ha a Hungarista Magyarország fegyveres erői legyőzik az egyesült román, csehszlovák és jugoszláv hadseregeket, (amiben képzett katonatiszt voltát meghazudtoló módon a maga részéről egy percig sem kételkedett) akkor a visszacsatolt területeken élő népcsoportok hogyan fognak szavazni a népszavazáson.

A Nagynémet Birodalom hazai leghűségesebb hívei, a Volksbundba tömörült „népi németek” kezdettől fogva ellenségesen figyelték Szálasi nacionalista politikáját. Erdmannsdorff budapesti német követ július elején jelentette Berlinbe, hogy a Volksdeutsche Kameradschaft vezetői ismételten kijelentették előtte, hogy: „… a jobboldali radikális ultra-nacionalista csoportok hatalomra jutása rendkívül megnehezítené a magyarországi népi

[500] Gede, 2000, *Út és Cél*,105-106.
[501] Gede, 2000, *Út és Cél*, 158.

németek helyzetét és ezért érdekeikkel teljes mértékben ellentétes lenne."[502] Ha viszont ezt a magyarországi népi németek így látták, akkor Berlinben jogosan alakulhatott ki az az álláspont, hogy a népi németek szervezéséről lemondani nem hajlandó Szálasit nem támogatják. Szálasinak a pártvezető testvérek többször szemére hányták, hogy nem hajlandó semmiféle gesztust sem tenni a németeknek. Legfőképpen a Volksbunddal kapcsolatos kemény nyilas politikát kifogásolták nem csak Berlinben, hanem Szálasi közvetlen környezetében is sokan. Szálasi ebben a kérdésben is hajthatatlannak mutatkozott. Kijelentette: „Én úgy látom, hogy a németeknek kell, hogy tanuljanak tőlünk, mert mi a nemzetiségekkel való bánásmód tandíját 1918-ban megfizettük. Ha Németország nem fogja megoldani a nemzetiségi kérdést, akkor úgy fog járni, mint mi."[503] A népbíróság előtt hasonlóan fogalmazta meg álláspontját: „A Hungarizmus és az én álláspontom az, hogy a magyar nemzet több politikai népszemélyiségből áll, melyeket a magyar nép vezet, tehát minden egyes népcsoportot Magyarországon kötelesek vagyunk beszervezni és így a politikai magyar nemzetet tényben megalkotni."[504] Vajna Gábor úgy emlékezett, hogy a németeknek, és főleg „Himmler vonalának nem tetszett a német népcsoport tömeges jelentkezése a Nyilaskeresztes Pártba… Ebből indulhatott ki német részről minden hungarista-ellenesség. Viszont sohasem mondották meg, hogy tulajdonképpen mit is akarnak a német népcsoporttal. Csak egyszerűen meg voltak sértődve, ha valaki e témához hozzányúlt."[505] Basch Ferenc dr., a Volksbund vezetője, 1940 telén, Hubay lakásán hiába próbálta Vajnát rávenni, hogy mondjanak le a magyarországi németek beszervezéséről a Nyilaskeresztes Pártba.[506] Szálasi és Basch azért nem tudott megállapodni, mert Szálasi Kárpát-Duna-Nagyhaza koncepciója keresztezte a térség Berlintől függő, kis népi államokra bontásának német tervét. Szálasi a magyar nemzet, mint vezérnép, vezetőnép irányítása alatt a magyarországi nemzeteket a magyar nemzet részének képzelte el, és nem ismerte el a regermanizációs törekvések jogosultságát, legalábbis nem birodalmi, nagynémet formában nem.[507] Basch a tárgyalásuk során Himmlertől kapott utasításokra hivatkozva hiába verte az asztalt, Szálasi nem volt hajlandó lemondani német származású párthíveiről.[508] A *Hungarista Napló* szerint a tárgyalás során Szálasi kijelentette, hogy nyilas párttag nem lehet Volksbund-tag és viszont.[509]

---

[502] *Wilhelmstrasse*, 276. Erdmannsdorff jelentése a Külügyminisztériumnak, 1938. július 7.
[503] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-549. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc 1940. november 6-i munkanapjáról.
[504] BFL-XXV-1-a-4418/1945. Pálffy Fidél i. Szálasi Ferenc tanúkihallgatása a népbíróság előtt, 1945. december 13.
[505] BFL-XXV-1-a-293/1946-7332. Vajna Gábor vallomása, 1945. december 19.
[506] Uo. 482. Szálasi Ferenc politikai ügyészi kihallgatása a PRO-n, 1945. október 15.
[507] Tilkovszky, 1978, 110-113. Szálasi külpolitikai elgondolásairól lásd még: Ungváry, 1998.
[508] Tilkovszky, 1978, 113.
[509] MOL-K750-HN-1-123-124. kb. 1940 őszén

Szálasi később újra definiálta a „konnacionalizmus”-fogalmát. Meghatározása szerint ez nemzetközösség, az egymásra utalt nemzetek politikai, gazdasági és társadalmi közössége, melyben az egyes nemzetek megőrzik önállóságukat. A konnacionalizmus alapján megszervezett Hungarista élettérben a magyar lesz – Szálasi szerint – a többi népet vezető nép.[510] Szálasi nem Hitler és Mussolini kegyéből akarta az elszakított területeket visszakapni, hanem a hungarizmus igazsága jegyében megvívott magyar harc eredményeként akarta Trianon következményeit felszámolni. Ezt, ilyen őszintén kiszabadulása után nem merte nyilvánosságra hozni. Tudta, hogy a magyar emberek többsége őszintén örült minden egyes visszakapott négyzetkilométernek, ennek kül- és belpolitikai árával pedig nem sokat törődtek. Szálasi, a büszke magyar nacionalista viszont tudta, hogy a terület-visszacsatolások következménye az egyre szorosabb német szövetség és a német érdekek és kívánságok egyre fokozottabb kiszolgálása lesz.

1941 októberében ismerkedett meg Franz Rademacherral a német Külügyminisztérium zsidóügyi osztályának vezetőjével, aki a Balkánon volt hivatalos úton és hazafelé szakított időt arra, hogy a magyar nyilaskeresztesek vezetőjével elbeszélgessen. Szálasi 1945 őszén keserűen megjegyezte, hogy Rademacher után: „Valóságos hivatali pozíciót betöltő német egyénnel 1944. április 3-án jöttem először össze, amikor Veesenmayer budapesti német követtel ismerkedtem meg.”[511] Ezzel szemben Baky és elvbarátai a himmleri külpolitikai vezetés eszközei lettek, fogalmazta meg Vajna Gábor a népbíróság előtt.[512] Ő is tudta, hogy nem csak egyoldalú, a Berlinből jövő parancsokat engedelmesen végrehajtó szerepe volt Bakynak a Szálasi és a Hungarista Mozgalom elleni támadásokban. Valóban mély ideológiai és politikai ellentét volt közöttük. Baky feltétel nélküli híve volt a náci Németországnak, Szálasi nem.

A különbséget Baky és követői, valamint Szálasi és hívei között a kortársak jó része is látta. Az emigráns Békessy Imre az OSS számára a magyar belpolitikai helyzetről 1942 nyarán készített összefoglaló jelentésében különbséget tett a „magyar nacionalista gondolkozású nácik” és a „német náci rendszer feltétel nélküli hívei” között.[513] Szálasi egyes alapvető kérdésekben is a saját útját akarta járni, és még a nyilvánosság előtt is bírálni merészelte Berlin egyes lépéseit. Szálasi a népbíróság előtt, az utolsó szó jogán mondott

[510] MOL-K814-Mf-X-7076-16.723-43. Szálasi Ferenc beszéde a Munkásnagytanács előtt, 1942. október 18. Szálasi szóhasználatával: a konnacionalizmus „jelenti tehát a Hungarizmus európai vetületét, meghatározza szükséges megszervezésének alapvető irányvonalait is, vagy fordítva: jelenti az új Európa vetületét a magyar nép életterére.” Uo.
[511] BFL-XXV-1-a-293/1946-482. Szálasi Ferenc politikai ügyészi kihallgatása a PRO-n, 1945. október 15.
[512] Uo. 1720. Vajna Gábor vallomása a népbíróság előtt, 1946. február 16.
[513] NARA-RG-226-Entry 210-250-64-21. Békessy Imre sajtófigyelő-jelentése, 1942. július 8.

beszédében, bár ezt valószínűleg vádlott-társain kívül a Zeneakadémia nagytermében ülők közül senki sem hitte el, igazat mondott akkor, amikor arról beszélt, hogy neki és mozgalmának 1940 után a „legsúlyosabb összeütközései” voltak a Németországban – szerinte – az 1940-es nagy győzelmek után kialakult „imperialista csoporttal”. Szálasi azt állította, hogy ők mindig a „magyar nemzet önállóságát, szabadságát és függetlenségét” tartották szem előtt, „hiszen a magyar népben mi Délkelet-Európa vezető népét láttuk, amelynek köré népi szervezés segítségével az összes többi népek csoportosulni tudnak.”[514]

1942 végén a pártján belüli ellenzék óvatosan bár, de megpróbálta Szálasit „külpolitikája” módosítására bírni. 1942 karácsonyára „illegális” röplapot adtak ki, melyet *Hungarista Híradó*nak neveztek. Előfizetés helyett arra kérték a „testvéreket”, hogy akinek a kezébe kerül egy szám, az másolja le öt példányban és adja tovább. A *Hungarista Híradó* kétségbeesetten állapította meg, hogy mozgalmuk „külpolitikai csődbejutása befejeződött”. Meglehetős realitásérzékről tanúbizonyságot téve szögezték le: „Ha Károly oláh király módszerével lemészárolnának bennünket a hazai zsidóbérencek, egy szavuk sem lenne a berlini hivatalos köröknek.” Mindezért pedig a Vezér körül nyüzsgő németellenesek, Csia Sándor, gróf Serényi Miklós, Mohay-Mohaupt Gyula, Gera József és társai a felelősek – állította a *Hungarista Híradó*. A röplap szerzői nem voltak hajlandók, vagy képesek felismerni, hogy nem Csia, Serényi, Gera és társaik befolyásolták Szálasit németellenes irányba, hanem megfordítva: Szálasi ragaszkodott makacsul alapvető meggyőződéséhez: a hungarizmus nem egyenrangú az olasz fasizmussal és a német nemzetiszocializmussal, hanem magasabbrendű ideológia, melynek kidolgozója hivatott Közép-Kelet-Európa vezetésére.

Szálasi mindig ügyelt arra, hogy pártját és mozgalmát az olasz fasiszta párttal és a német nemzetiszocialista párttal legalább egyenrangúnak lássa és láttassa. „Ha a németek beszélhetnek német élettérről, akkor mi is beszélhetünk Kárpát Duna Nagy Hazáról. A pofon is mindég nagy és erős, ha csattan.” – jelentette ki a párt vezetői előtt 1940 őszén.[515]

Még az is lehet, hogy a *Hungarista Napló* kivételesen igazat ír akkor, amikor azt állítja, hogy Szálasi Rupprecht Olivérnek magyarázta el, hogy a Nagynémet Birodalom és a német élettér határai nem eshetnek egybe: ha mégis így lenne, akkor letagadhatatlan lenne a német imperialista szándék. „Imperialista megoldásra viszont nem lehet nacionalista és szocialista nagyteret építeni.” Ha mégis ezzel próbálkozna Németország, akkor Szálasi szerint

[514] BFL-XXV-1-a-293/1946-2666.
[515] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-565. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc 1940. november 29-i munkanapjáról.

a népek rájönnének, hogy „Németország, a nemzetiszocializmus szülője nem édesanya, hanem mostoha”, a népek összefognának ellene, rátámadnának, és kitörne a szabadságharc.[516]

Szálasi egyes alapvető kérdésekben a saját útját akarta járni, és még a nyilvánosság előtt is bírálni merészelte Berlin egyes lépéseit. Szálasi a népbíróság előtt, az utolsó szó jogán mondott beszédében, bár ezt valószínűleg vádlott-társain kívül a Zeneakadémia nagytermében ülők közül senki sem hitte el, igazat mondott akkor, amikor arról beszélt, hogy neki és mozgalmának 1940 után a „legsúlyosabb összeütközései” voltak a Németországban – szerinte – az 1940-es nagy győzelmek után kialakult „imperialista csoporttal”. Szálasi azt állította, hogy ők mindig a „magyar nemzet önállóságát, szabadságát és függetlenségét” tartották szem előtt, „hiszen a magyar népben mi Délkelet-Európa vezető népét láttuk, amelynek köré népi szervezés segítségével az összes többi népek csoportosulni tudnak.”[517]

Viszonylag óvatos formában több beszédében Szálasi még a nyilvánosság előtt is bírálta a Nagynémet Birodalom imperialista törekvéseit: „Az országhatár mindig ott van, ahol a paraszt ekéje szánt… Erőszakkal, imperialisztikus eszközökkel sohasem lehet országterületet növelni, országhatárokat tágítani, mert a szurony megtörik az ekén, a szerződés papírja elhamvad a rögre ömlött vér tüzében.” Japán hódításait állította példaként, mert szerinte ez a Birodalom nem gyarmatosított, hanem mindig telepített és „így mindig haszonterülettel szaporodik csodálatos hazája és nemzete.”[518] Bár erről a kínaiaknak és a koreaiaknak más volt a véleményük, lehettek Szálasi hallgatói, vagy a beszédét közlő *A Nép* olvasói között olyanok, akik felfigyeltek arra, hogy Szálasi azáltal, hogy csak Japánt emelte ki, indirekt bírálatot gyakorolt a nem telepítő, a csak szuronnyal hódító, a „haszonterületet” nem szerző Németország és Olaszország második világháborús politikája felett.

1943 elején Sombor-Schweinitzer József rendőrfőkapitány-helyetteshez a Magyar Megújulás Pártja egyik, névtelenségét megőrző képviselője bizalmas feljegyzést juttatott el. Ebben többek között megállapítja, hogy a németek csakis olyan politikusokban bíznak, mint Imrédy, aki 100 %-ig kiszolgálja őket. „A nyilaskeresztesekről természetesen nem lehet szó, mert – bár nagyobb tömegekkel rendelkeznek, mint Imrédy és politikai programjuk is egyezik a német érdekekkel, - félkótyagos és alvilági vezéreik miatt aligha tudnának megnyugtató biztosítékot szolgáltatni arra, hogy az államgépezetet irányítani és a hatalmat szilárdan biztosítani tudnák.”[519] Sombor-Schweinitzer úgy vélte, hogy Szálasi: „… nem ’korszerű

[516] MOL-K750-HN-2-152-153. kb. 1941. június 22. utáni időszakban.
[517] BFL-XXV-1-a-293/1946-2666.
[518] *A Nép*, 1942. november 26., 1-2.
[519] MOL-K589-Mf-X-4233-8931-I-D-16-12.

reformokért' harcol, hanem Romulus Augustus szerepére vágyik, aki megnyitotta Róma kapuit a germán zsoldosok előtt."[520]

Dolgos János 1943 áprilisában készült rövid összeállításában Magyarországon hat politikai „irányt" különböztetett meg. A hungaristák mellett megemlítette az „álnemzetiszocialistákat", vagyis Imrédy, Hubay, Ruszkay és Pálffy híveit, akik szerinte „német támogatással nemzetiszocialista külsőségekkel feldíszített neoliberalizmust" akarnak megvalósítani. Dolgos szerint a nemzeti függetlenségért küzdő hungaristákkal szemben az álnemzetiek „Magyarország függetlenségének látszatával is megelégszenek". Náluk is rosszabbak a Volksbundisták, akik Magyarország német megszállását akarják, és a kommunisták, akik a totális zsidó-kommunista uralmat. A Kállay-Keresztes-Fischer-féle feudálliberálisok Németország és Oroszország elvérzésében reménykednek, a plutokrata liberálisok pedig a zsidó világuralomban.[521] Dolgos János összefoglalójában saját pártját, a Nyilaskeresztes Pártot egyszerre tartotta német- és szovjetellenesnek, tulajdonképpen az egyetlen olyan politikai erőnek, amely őszintén meg akarja őrizni Hazánk függetlenségét.

Hosszú időt töltött el Szálasi 1944 tavaszán-kora nyarán Hitlernek szánt memoranduma megírásával, majd németre fordításával. Lehetséges, hogy Veesenmayer azért is bíztatta a pártvezetőt Európa-megváltó gondolatainak minél részletesebb kifejtésére, hogy e – látszólag – értelmes munkával lekösse minden energiáját. Szálasi 1944. június 26-án a német követnek átadta emlékiratát, azzal, hogy Veesenmayer juttassa azt el Hitlerhez.[522] Mindazt, amit ebben a memorandumban kifejtett, már 1943-ban végiggondolta Szálasi, aki Himmler egyik magyarországi bizalmasán keresztül megpróbálta eljuttatni Berlinbe javaslatát: hívják össze Európa összes nemzetiszocialista vezetőjét egy „megbeszélésre az új Európa érdekében, hogy a különféle mozgalmak így közös nevezőre jussanak."[523] Szálasi vakon bízott abban, hogy ha Hitler és Mussolini jelenlétében egyszer előadhatná nagyszabású Európa-tervét, annak megvalósításának útjában már semmiféle akadály sem állana. A nemzetiszocialista vezetők nagy értekezletének ötlete 1943. január 8-án fogant meg Szálasiban. Kézzel írott magán-naplójában ismét egyszer felvetette, hogy „újra és nyomatékosan" kérni kell, hogy az NSDAP küldjön ki egy „teljhatalmú megbízottat" a nyilas

[520] Kovács: *Sombor-Schweinitzer feljegyzése*, 38. A történelmi példázat nem volt pontos: Romulus Augustus (egyes forrásokban: Augustulus) nem tudta megakadályozni Odoaker germán csapatainak Rómába vonulását. Odoaker Ravennában fogságba ejtette, lemondatta és 476. szeptember 4-én bevonult Rómába. Romulus Augustus élete végéig egy kolostorban élt.
[521] MOL-K814-Mf-X-7076-16.728-956.
[522] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-472. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában rendezett tájékoztató értekezleten feltett kérdésre, 1944. július 7. A memorandum teljes szövegét lásd: Karsai László: Szálasi és Hitler 1944 nyarán. In: *Történelmi Szemle*, 1994/1-2. sz. 167-180.
[523] BFL-XXV-1-a-293/1946-7334. Vajna Gábor tanúvallomása, 1945. december 19.

párthoz, akivel három alapvető kérdést tisztázni lehetne: 1. a pártjára és reá szórt rágalmakat; 2. a Hungarizmus viszonyát a fasizmushoz és a nácizmushoz, valamint a „turáni népi mozgalomhoz”, vagyis Japánhoz; 3. „Az európai nemzetiszocialista népi mozgalmak vezetőinek összehívása európakongresszusra és rögzítése annak, hogy az egyes népi mozgalmaknak mik a feladatai és kötelességei a világnézeti háború tartamára tekintet nélkül arra, hogy birtokon belül vannak-e, vagy még kívül.”[524]

A Hungarizmus megváltó igazságába vetetett hit mellett Szálasi a világháború idején arra is „rájött”, hogy Magyarországot „geopolitikai”, „geostratégiai” helyzete is arra predesztinálja, hogy vezesse Közép-Európát. Szálasi naplójában fölvázolta egy „európanagytértanács” felállításának tervét is, melynek a német nép, az itáliai nép és az orosz nép vezetőjén kívül a magyar politikai nemzet vezetője lett volna tagja. A legfelsőbb „európanagytértanácsot” és az „európanagytér-alkotmányt” az európai nagytérbe tartozó népeknek és nemzeteknek általános, titkos népszavazással kellett volna Szálasi szerint „szentesíteniök”.[525] Már 1943 tavaszán úgy látta, hogy Magyarország a „tengely legfontosabb háborús területe”.[526] Ennél is tovább ment akkor, amikor a magyar nép „európai hatóterületeinek” határait Északon az Északi és a Keleti tengernél, Nyugaton a Rajna-Rhone vonalánál, délen a Konstantinápoly-Róma, Keleten pedig a Nyemen, Visztula, Dnyeszter vonalánál húzta meg.[527]

Miután 1944 tavaszán-nyarán megalkotta a jövendő egységes, nemzetiszocialista Európájának tervét, és összeállította annak vezérkarát, memorandumát pedig (legalábbis ő így tudta) Veesenmayer eljuttatta Hitlerhez, Szálasi tovább szőtte terveit a hatalom átvételéről. 1944. július 21-én Veesenmayer fogadta a Nyilaskeresztes Párt küldöttségét, akik szerencsekívánataikat fejezték ki előtte, hogy Hitler túlélte az előző napi merényletet. Veesenmayer ekkor megemlítette, hogy Szálasi emlékirata, „megfelelő előkészítés után” a Führer elé került, s most előtte van.” Bár jelen pillanatban a háború köti le Hitler minden idejét, de Veesenmayer azzal próbálta bíztatni nyilas tárgyalópartnereit, hogy „az irat rendeltetési helyén van.” És kérte, hogy ezt tudassák Szálasival is.[528] Ezen felbátorodva Szálasi újabb tervezetet készített. Azt remélte, hogy ha megvalósítják tervét, ez a „háború gyors és győzelmes befejezését” elő fogja segíteni. A Hitler és helyettese, Mussolini vezetése alatt felálló Legfelsőbb Vezetés törzsébe tagnak kipróbált, régi náci kollaboránsok (Degrelle,

[524] MNYSZZSEM-G-2993-574. t. (1943. január 8.)
[525] Uo. 701. t. (1943. március 16.)
[526] Uo. 811. t. (1943. június 2.)
[527] Uo. 825. t. (1943. június 15.)
[528] BFL-XXV-1-a-293/1946-3504-3506. Részletek a *Hungarista Napló*ból, Kemény Gábor 1944. július 21-én kelt, géppel írott jelentése, saját kezű aláírásával.

Mussert, Quisling, Vlaszov) mellett többek között javasolta, hogy vegyék be Horia Simát, akivel kapcsolatban megjegyezte: „Antonescuval és az államfővel való kibékülését sürgősen meg kell valósítani.” Szálasi, mit sem törődve a tengelyhatalmak szempontjából aggasztóan romló katonai helyzettel, külön népi megbízottakat várt a Legfelső Vezetés törzsébe nem csak Albániából, Montenegróból, hanem Iránból, Irakból, Tuniszból, Egyiptomból, Marokkóból sőt Madagaszkárról és Dél-Afrikából is. Ez utóbbi területről „népi búr megbízottat” akart meghívni. A világháborúban semleges országok, Törökország, Svájc, Spanyolország, Portugália és Svédország csak megfigyelőket küldhetett volna. Anglia jogosult lett volna, még a világháború idején népi angol megbízottat küldeni, ugyanúgy, ahogy Írország is. Összesen 35 „népi megbízott” alkotta volna a Legfelső Vezetés törzsét, és még abban az esetben is, ha feltételezzük, hogy a „népi megbízottak” egy része tudott volna németül, angolul, vagy franciául, pusztán a szinkrontolmácsok munkájának megszervezése nem kis feladatot jelentett volna.

Arról, hogy ez az európai Legfelső Vezetés és annak tagjai mit kellett volna, hogy tegyenek, Szálasi csak ködös általánosságokat vetett papírra. „Legfelső döntés”-ről, „elvi alapok”-ról, ezek végrehajtásáról és ellenőrzéséről írt. Utóbbi feladatot az egyes államok területén létező nemzetiszocialista pártok „bekapcsolásával” kellett volna végrehajtani. Szálasi óvatos optimizmussal jelezte, hogy gondolata „szervezésszaki kialakítását” majd akkor fogja elvégezni, ha tervezetéről Hitler és Mussolini döntött. Egyben jelezte, hogy írásműve egy-egy példányát eljuttatta Horthy kormányzónak, Sztójay miniszterelnöknek és Mussolininek is.[529] A tervezet tisztázati példányai közül hármat Szálasi július 28-án a reggeli órákban adott át Csobánkán Kemény Gábornak. A nyilas Pártkülügyek Vezetője szerette volna a tervezetet személyesen Veesenmayernek átadni, aki azonban ilyesmire akkor éppen nem ért rá, így kénytelen volt Kurt Haller kezébe nyomni az elaborátumot. Egy példányt másnap kapott az olasz követ is.[530] Szálasi nagy nyári elaborátuma, vagy legalább annak híre, valószínűleg eljutott Hitlerhez. Berlinben, 1944. december 4-én, első hivatalos tárgyalásán talán ezért figyelmeztette őt tárgyalópartnere, Ribbentrop, hogy a Führernek, bár „legforróbb vágya volt a hatalomátvétel után azonnal fogadni a Nemzetvezetőt, ez sajnos nem volt lehetséges, de íme, most megtörtént. A rendelkezésre álló idő ez alkalommal rövid, a Führer nagy munkájából hosszabb időre most nem tudta kiszakítani magát. Ezért a megbeszélés fő tárgya a háború. Most nem lehet más szempont, mint harcolni és győzni. Minden politikai és

[529] BFL-XXV-1-a-3456-3461, 3472. Részletek a *Hungarista Napló*ból, Szálasi 1944. július 27-án kelt memoranduma, géppel írott tisztázat, Szálasi sajátkezű javításaival.
[530] BFL-XXV-1-a-3518. Részletek a *Hungarista Napló*ból, Kemény Gábor 1944. július 30-án kelt jelentése, géppel írott tisztázat, Kemény Gábor sajátkezű aláírásával.

más kérdés háttérbe kell szoruljon."[531] Szálasi megértette a finom célzást: Hitler nem ködös Európa-tervekről, hanem csak konkrét katonai-gazdasági kérdésekről óhajt tárgyalni vele. Más kérdés, hogy Szálasi még 1945 áprilisában is komolyan tervezte a nemzetiszocialista párt- és állami vezetők nagy európai értekezletének összehívását. Kemény Gábornak adta a feladatot, hogy ezt az értekezletet megszervezze. Ezen Délkelet-Európa felszabadítását vitatták volna meg az 1944. március 19-i helyzet alapján. Arról nem maradt feljegyzés, hogy Kemény megpróbálta-e ezt a konferenciát megszervezni, vagy csak ráhagyta nemzetvezetőjére, hagy éljen tovább lázálmaiban.[532]

Szálasi 1944 augusztusában is bírálta Németország megszállási politikáját. Szerinte ez eddig csak kétféle embert nevelt ki: partizánokat és hasoncsúszókat, viszont azokat, akik „őszintén és becsületesen, félreérthetetlenül és egyértelműen" akarták az „igazi Európaközösséget" szolgálni, eddig mindig elutasították.[533] Szálasi mintha elfelejtette volna, hogy eddig büszke volt arra, hogy a németek nem segítik pártját. Ebből ő arra következtetett, hogy Berlinben is belátták, a nyilaskeresztes mozgalomnak önerejéből kell hatalomra jutnia (Szálasi megfogalmazásában: „az osztatlan vezetőhatalom csorbítatlan birtokába kell jusson"). Ezt Szálasi a magyar nép életképessége próbakövének nevezte.[534]

Szálasi, ellentétben azzal, amit kortárs politikai ellenfelei (is) gondoltak-terjesztettek róla, büszke magyar nacionalista volt. Hungarizmusa igazságába vetett hite és mély katolikus vallásossága is megakadályozta abban, hogy elfogadja a germán felsőbbrendűségről, a szláv, magyar stb. népek alacsonyabbrendűségéről szóló nézeteket. Saját világnézetét, mint ezt többször, a nyilvánosság előtt is kifejtette, nem egyenrangúnak gondolta a nácizmussal és a fasizmussal, hanem azoknál magasabb rendűnek, általánosabbnak, igazabbnak, sőt az egyedül igaznak vélte, hitte. Ezt megértették Berlinben is, ezért nem álltak vele szóba 1944 tavaszáig és ezért csak akkor juttatták hatalomra, amikor már más, valamennyire is tekintélyes és komoly tömeget is maga mögött tudó németbarát politikus már nem maradt Magyarországon.

A nyilaskeresztes párt társadalmi bázisa

[531] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-30. Jelentés a német főhadiszálláson tett látogatásról, 1944. december 10.
[532] BFL-XXV-1-a-293/1946-6150.
[533] MOL-K750-HN-6-474. Szálasi Ferenc tárgyalása Warnecke német üzletemberrel.
[534] *A Nép*, 1942. április 23., 1-5.

Csak további kutatásokkal lehet feltárni a nyilas párt társadalmi bázisát, felmérni híveik, szavazóik motivációit. Ehhez jó kiindulópont lehet az Országos Levéltárban található mintegy 23.000 nyilas párttagsági belépési nyilatkozat, illetve párttag nyilvántartó karton, amelyekben 2011 végén vált lehetővé a kutatás.[535] Mintegy 2000 ilyen belépési nyilatkozat feldolgozása alapján néhány kérdésre már óvatos választ megpróbálhatunk adni, és fel lehet vázolni a további kutatási irányokat. Az 1939-es választási adatok és az 1941-es népszámlálás részlegesen fennmaradt lakásívei, valamint az egyes megyei levéltárakban végzett kutatásokkal lehet majd pontosabb képet kapnunk a nyilasok híveiről, támogatóiról. Sajnos nem tudjuk, hogy az eredetileg a Belügyminisztérium Irattárában, majd az ÁBSZTL-ben (2006-ig) őrzött iratanyagból miért csak ennyi áll jelenleg a kutatók rendelkezésére. Lehetséges, hogy 1990 előtt valamilyen szempont szerint időnként selejtezték ezeket a belépési nyilatkozatokat.

[535] MOL-P1351-4-49. d. Véletlenszerűen válogatva digitalizáltuk a 4. (Abert-Bába vezetéknevek), a 10. (Csobor-Dávid), a 27. (Kollarics-Kolvek) és a 36. sz. (Paál-Pavelits) dobozokban található belépési nyilatkozatokat. Rögzítettük a belépő születési helyét, időpontját, legmagasabb iskolai végzettségét, foglalkozását, lakóhelyét, vallását, családi állapotát.

A mintánkban túlreprezentált Budapest és a Pest megye, ugyanakkor például az 1939-es választási eredményeket figyelembe véve súlyosan alulreprezentáltak a nyugati, dél-nyugati és észak-keleti vármegyék. Például Szabolcsban is az 1939-es választásokon a szélsőjobboldali jelöltek kifejezetten jól szerepeltek, kizártnak tarthatjuk, hogy éppen ebben a megyében 1935-1944 között egyetlen tagja se lett volna a Nyilaskeresztes Pártnak.

A nyilaskeresztes párttagok földrajzi megoszlása

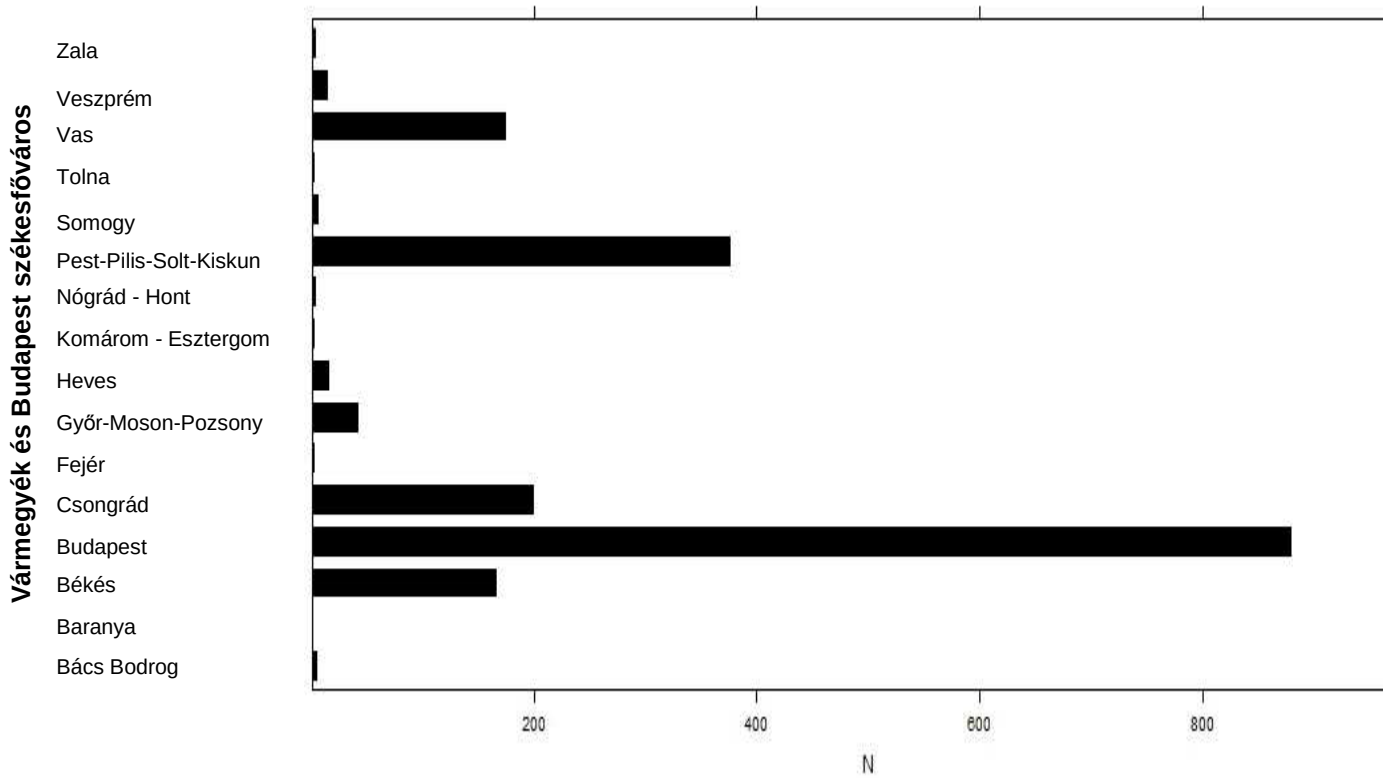

Lehetséges, hogy ezért torzak az iskolai végzettséggel, illetve a foglalkozásokkal kapcsolatos statisztikai adatok is. Ezek szerint a legnagyobb számban a néhány elemit (legalább papíron) elvégzett betanított és segédmunkások, valamint földművesek és napszámosok (18-18 %) léptek be a nyilas pártba.

A Nyilaskeresztes Párt tagjainak iskolázottsága

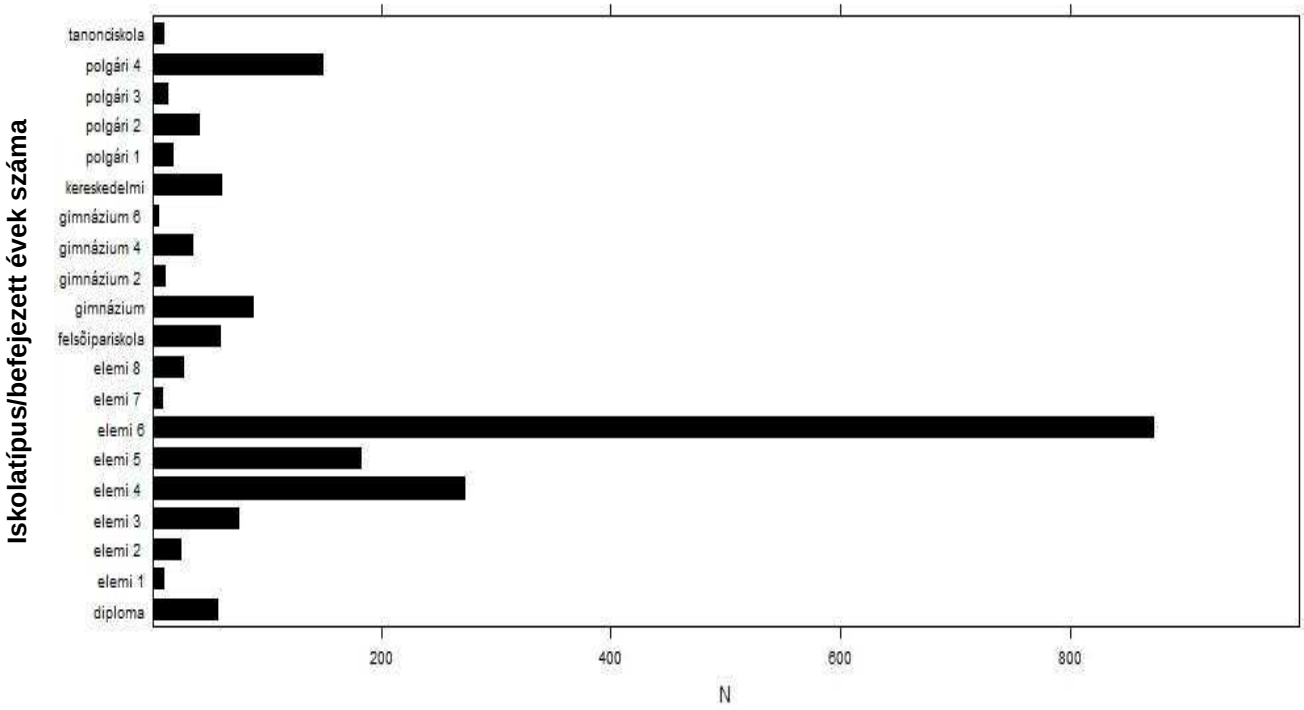

dc_314_11

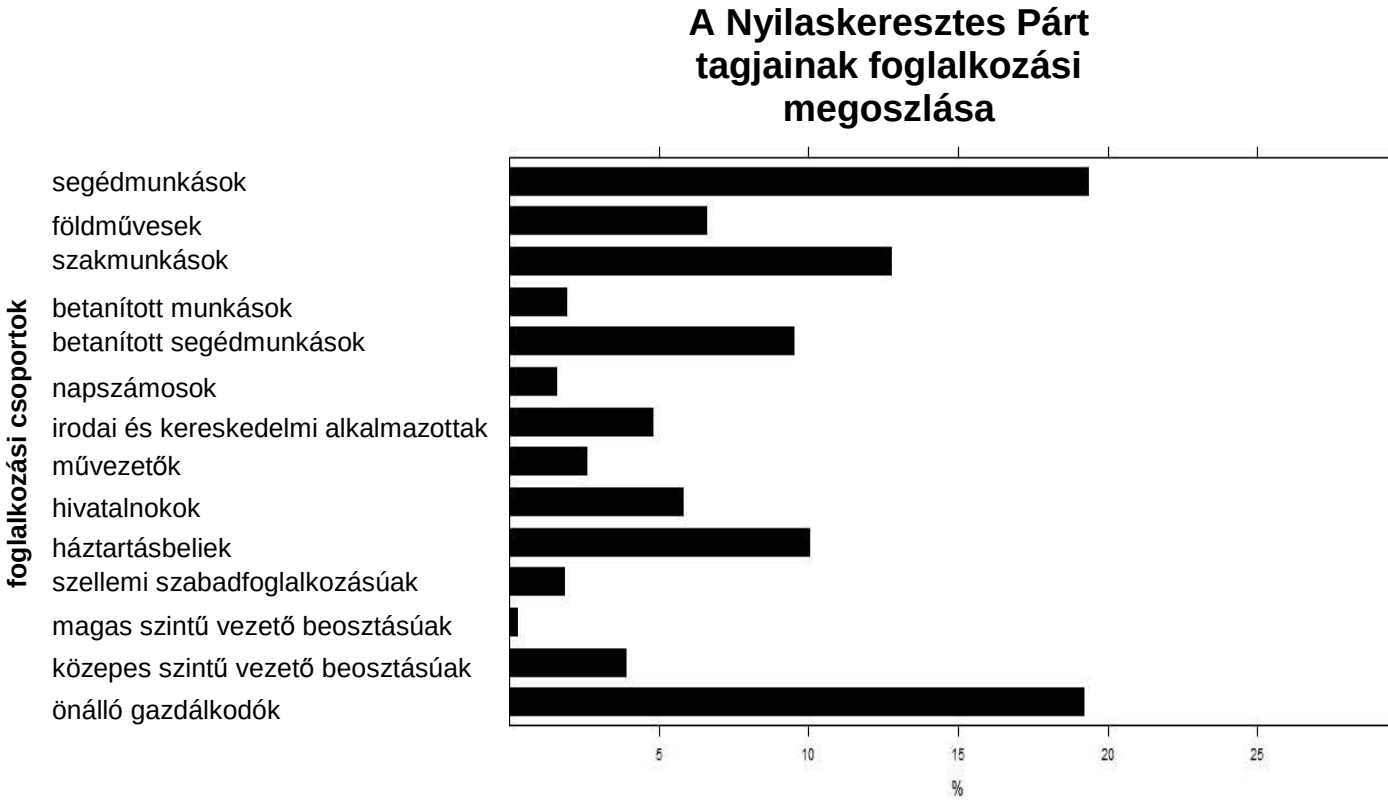
A Nyilaskeresztes Párt tagjainak foglalkozási megoszlása
foglalkozási csoportok
segédmunkások
földművesek
szakmunkások
betanított munkások
betanított segédmunkások
napszámosok
irodai és kereskedelmi alkalmazottak
művezetők
hivatalnokok
háztartásbeliek
szellemi szabadfoglalkozásúak
magas szintű vezető beosztásúak
közepes szintű vezető beosztásúak
önálló gazdálkodók
5
10
15
20
25
%

A belépők között elvétve is alig akad büntetett előéletű. Igen jelentős a 26 éven aluli, tehát választójoggal nem rendelkező fiatalok számaránya is a nyilas pártban.

A Nyilaskeresztes Párt tagjainak életkor szerinti megoszlása

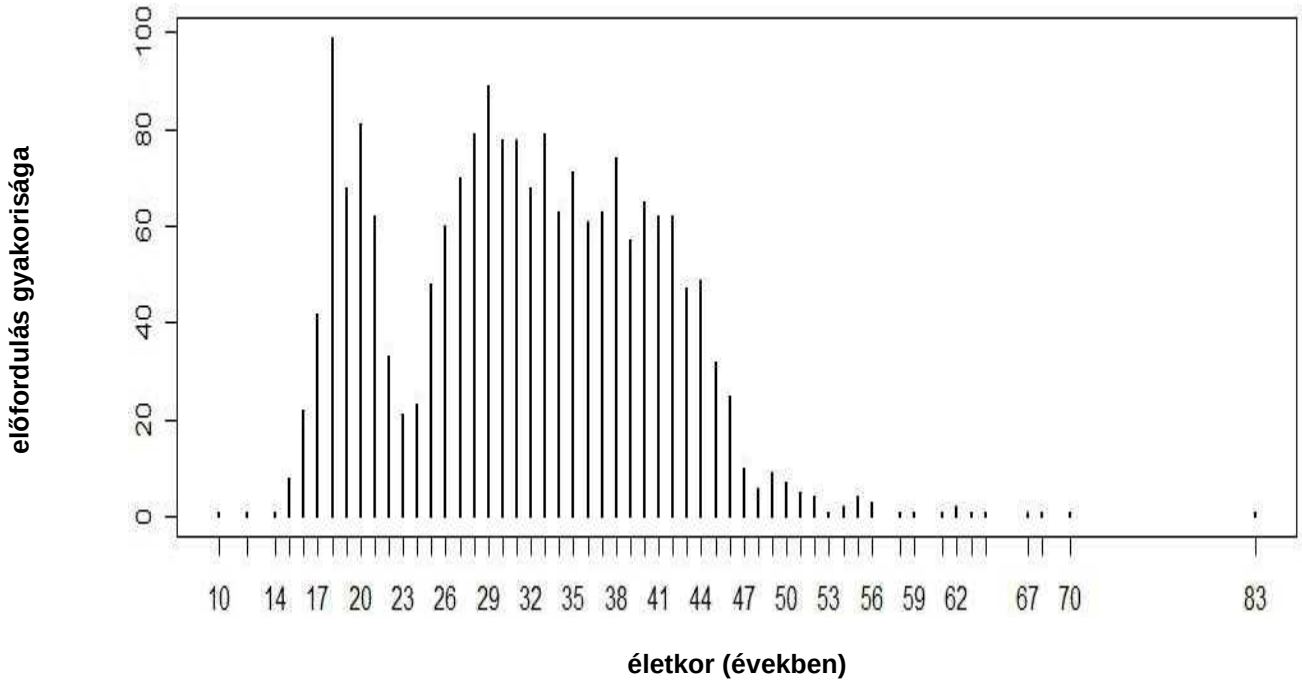

Alacsony társadalmi státuszuk és jövedelmi-kereseti viszonyaik is magyarázzák, hogy a belépők „önként" zömmel csak 20-30 fillér havi tagdíjat (hivatalosan, a pártzsargonban: támogatást) ajánlottak föl. Ritkábban fordul elő ennél nagyobb összegű „támogatás", de ha figyelembe vesszük, hogy 1939-1940-ben kb. 150-200.000 tagja volt a pártnak, a havonta a pénztárába befolyó összeg így is több tízezer pengő lehetett. Még akkor is, ha sokan egy-két hónap, vagy év után kiléptek, és/vagy rendszertelenül, vagy egyáltalán nem fizettek tagdíjat, ami (többszöri figyelmeztetés után) kizárásukat vonta-vonhatta maga után.[536] 1938-ban a nyilas párt egyre erősebb, népszerűbb lett. Áprilisban, két pártfeloszlatás után, Szálasi rendőri felügyelet alá helyezése közben az Andrássy út 60-ban újabb és újabb szobákat, termeket béreltek ki. A BESZKÁRT és a HÉV alkalmazottak is tömegesen csatlakoztak a párthoz. Tervezték 4-5 autó megvásárlását a vidéki szervezőmunka elősegítésére. Csak tagdíjakból naponta 3-400 pengő folyt be a párt pénztárába. Már kezdték megszűrni az új jelentkezőket.

[536] Ezúton is köszönöm volt tanítványomnak, kollégámnak, Margittai Lindának, hogy az adatok digitalizálásában, Lippényi Zoltán szociológusnak, hogy ezek számítógépes feldolgozásában segítségemre volt.

Minden tagfelvételre jelentkezőt két régi párttagnak kellett ajánlani, és az ajánlóknak tanúsítaniuk kellett, hogy akit ajánlanak, az büntetlen előéletű és családjában nincs zsidó. A felvételre érdemesnek talált fél évig csak ideiglenes párttag lehetett.[537] Május elején már 33 irodai alkalmazottal sem győzték a felvételre jelentkezőkkel kapcsolatos adminisztrációs munkát. Március 27-től május 10-ig a felsőruházatra kitűzhető pártjelvényekből az Andrássy út 60-ban 50.000 darabot adtak el.[538] Budapesten néhány hónap alatt állítólag 65.000 ember lépett be „Hubay pártjába".[539] Ha megpróbálunk az átlagosnak tekinthető fejenkénti 20-40 filléres havi párttagdíjakból kiindulni, akkor kb. 45.000-60.000 „fizető" párttagja volt már ekkoriban a Nyilaskeresztes Pártnak. Ekkoriban a jobboldali mozgalmakat figyelő csendőrnyomozók becslése szerint is Szálasi pártjának már több mint 75.000 tagja volt.[540] A Hungarista Mozgalom viszonylagos erejét, népszerűségét jól mutatja, hogy 1938 júniusában Budapest székesfőváros mind a 14 kerületében voltak szervezetei. Önálló nyilas szakcsoportba tömörültek az artisták és mutatványosok, a BSZKRT, HÉV és Autóbusz alkalmazottak, az egyetemisták és főiskolások. Volt a nyilasoknak művészeti szakcsoportjuk, női és férfi sportszakosztályuk. Volt nyilas órás, ezüstműves és rokonszakmák szakcsoport, és vasutas csoport is. A főváros környékén Árpádföldön, Csillaghegyen, Érden, Felsőgödön, Kispesten, Mátyásföldön, Pestújhelyen, Pilisszentivánon, Újpesten voltak nyilas szervezetek. Vidéken csak Szegeden létezett ekkoriban hivatalosan nyilas szervezet, igaz, itt mindjárt kettő is, egy belvárosi és egy rókusi.[541] Összesen tíz törvényhatósági jogú városban és huszonkét megyei városban volt olyan pártszervezőjük, akinek nevét a nyilas lapokban közzétették.[542] Sombor-Schweinitzer József elsősorban a Szálasi vezette mozgalomhoz csatlakozott köztisztviselők, katona- és rendőrtisztek nagy számát emelte ki, megjegyezve: „E jelentésünkbe csak a prominensebb neveket vettük fel. Az itt szereplő személyek közhivatali állása és társadalmi helyzete mutat reá a Szálasi-féle mozgalom komolyságára."[543] Szálasi 1938 augusztusi elítélése kapcsán a budapesti amerikai követ azt jelentette, hogy a nyilasok jelentős támogatásra tettek szert a munkanélküliek, a földnélküli parasztok, és azok körében, akiknek nincs sok veszíteni valójuk, de mindent nyerhetnek egy rendszerváltozással.

[537] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1938. április 29.
[538] Uo. 1938. május 13.
[539] Uo. 1938. május 20.
[540] Uo. 1938. július 8.
[541] *Hungarista út*, 1938. június 9., 8. MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-409-771.
[542] *Hungarista Kárpát-Duna*, 1938. július 2. 8., MOL-uo. 779.
[543] BFL-XXV-1-a-293/1946-3653. A „közéletben szerepet játszó", illetve „közhivatalokban tisztséget betöltő" személyek között Albrecht királyi hercegtől dr. Zamaróczy Zsigmond ügyvédig összesen 140 fő szerepelt. A listát összeállítók szakértelmével kapcsolatban komoly kétségeket támaszt, hogy azon feltüntették a magát mindenféle párttól távol tartó Esterházy Pál herceget, és a nyilasok elszánt ellenfelét, Payr Hugó képviselőt is. BFL-uo. 3647, 3648. Mindketten szerepelnek a NAP állítólagos tagnévsorában is. BFL-uo. 3657, 3664.

Montgomery Szálasit az elmúlt években felbukkant „embrionális Führerek” közül kétség kívül a legsikeresebbnek nevezte. Jó katonai múltja a vezérkarban, világosan látható őszinte hite saját hirdetett elveiben megragadták a tömegek képzeletét és igen sokan készek őt követni. Igen sok barátja van a fiatalabb tisztek körében, bár az is igaz, hogy az Imrédy-kormány fegyverkezési programja, legalább is időlegesen kielégíti ezt a társaságot – írta az amerikai követ.[544] Csak bizonytalan adatokkal rendelkezünk azzal kapcsolatban, hogy a nyilasok mögött 1944 tavaszán-nyarán milyen tömegek állhattak. Szőllősi Jenő április 1-jén azzal hencegett Veesenmayernek, hogy 150.000 fizető párttagjuk van.[545] Kemény Gábor Brunhoff német követségi sajtóattasénak június 7-én elpanaszolta: „… az *Összetartás* szerkesztése és terjesztése körül olyan akadályok tornyosulnak, hogy egyenesen a csodával határos, hogy 60 ezer példányban meg tudunk jelenni.” Erre hivatkozva kérte a németek segítségét egy esti nyilas napilap elindításához.[546]

Gera József 1944 nyarán német diplomatáknak azt mondta, hogy: „… a munkásságunk ma két táborban áll: a nemzeti alapon álló Szálasi mögött, a többiek Sztálinban reménykednek.”[547] Szálasi ekkoriban úgy vélte, hogy a magyar munkásság tíz százaléka meggyőződéses marxista és tíz százaléka meggyőződéses hungarista, a fennmaradó nyolcvan százalék opportunista és várja a harc döntő kimenetelét. Az opportunista, elsöprő többséggel kapcsolatban Szálasi megjegyezte: „Jelenleg halvány rózsaszínűre festi ezt a csoportot a Kárpátok közelségében felcsapott vörös fény.” Ő úgy becsülte, hogy a nincstelen szegényparasztok egy százaléka marxista, ugyanennyi baloldali van a jómódú parasztok között is, mert ők azt hiszik, hogy így megmenthetik életüket és földjüket, „a többi halálosan retteg a Szovjettől és simulni igyekszik a legerősebb népi mozgalomhoz, a Hungarizmushoz.”. Az értelmiség tíz százalékát vélte nemzetiszocialistának, másik tíz százalékot „határozottan aljas”- nak nevezte, a maradék nyolcvan százalékról pedig azt állította, hogy „meggondolás nélkül oda csatlakozik, ahol a hatalmat érzi.” Szálasi a nők és az ifjúság túlnyomó többségéről úgy vélte, hogy „tudatosan vagy ösztönszerűen a nemzetiszocialista és hungarista koreszme alapján áll.”[548] Ha így látta a nép hangulatát, akár

[544] NARA-RG-59-M1206-864-1-1036-1043. N. 1200. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1938. augusztus 26.
[545] MOL-K750-HN-3-342.
[546] BFL-XXV-1-a-293/1946-3414. Részlet a *Hungarista Napló*ból, géppel írott eredeti tisztázat, Kemény Gábor saját kezű aláírásával.
[547] ÁBSZTL-V-19.430-11-244.
[548] MOL-K750-HN-6-421. (1944. augusztus 9.) Kovarcz Emil szerint, amikor ő 1944. április 20-án visszatért Németországból, megpróbálta felmérni a párttagok számát. Körülbelül 1000-1100 pártszervezetről kapott adatokat, ezekben „kereken” 100.000 tag volt, „azonban a pártnak ezen kívül is voltak tagjai” – jelentette ki. BFL-XXV-2-b-4767/1946. Kovarcz Emil kihallgatása a népügyészségen, 1946. április 11.

meglepőnek is tűnhet, hogy folyamatosan népszavazást akart rendezni minden létfontosságú kérdésben.

1938 augusztus elején a szélsőjobboldali mozgalmak egyik veteránja, Festetics Sándor gróf is behódolt Szálasi előtt. A Magyar Nemzeti Szocialista Párt vezére Hubay Kálmánnal, a Nemzeti Szocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom pártelnökével közös nyilatkozatot írt alá a két párt egyesüléséről. Festetics azt is bejelentette, hogy az egyesült párt munkájában egyelőre nem vesz részt. Indoklása szerint azért, hogy ez által is elősegítse a szervezetek egybeforradását és a jövőben „minden párton kívüli" – ként kívánja szolgálni a nemzeti szocialista eszme mielőbbi megvalósulását.[549]

Kassai Ferenc 1938 elején titkos karhatalmi alakulatot kezdett szervezni a párton belül. A beszervezett tagokat nem név szerint, hanem csupán számokkal megjelölten tartották nyilván.[550] Valószínű, hogy a különféle hivatalokba, rendőrséghez, csendőrséghez, katonasághoz beépített nyilas besúgókat a Kassai Ferenc által kidolgozott módszer szerint tartották nyilván. Erre utal, hogy amikor Ruszkay 1940. október 15-én arról tájékoztatta Szálasit, hogy Sombor-Schweinitzer József a Nyilaskeresztes Párt egyik képviselőjétől, „aki 63-as bizalmi" kap jelentéseket, Szálasi kiadta az utasítást: „Cs. a százas útján tudja meg a számozást."[551] A „hivatalos" nyilas párttörténet-írás szerint a párt „nemzetségszervezetébe" tömörültek azok a „testvérek": „akiket az uralmon levő ellenséges rendszer a párt munkájában való részvételtől közvetlenül vagy közvetve eltiltott és akiket ez a szervezet nem név szerint, hanem csupán számok alapján tartott nyilván. A létszám túlnyomóan középosztálybeli testvérekből került ki."[552]

1938. április 22-én a Szondy-söröző vadásztermében dr. Szász Béla elnöklete alatt a feloszlatott Magyar Nemzeti Szocialista Párt – Hungarista Mozgalom néhány vezetője értekezletet tartott. Ezen dr. Csík László, a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja megállapította, hogy egyfajta „átszűrődési folyamat" indult el a belpolitikában, amelynek során elhullottak a Festeticsek, a Meskók és a gróf Pálffy Fidélek. Dr. Csík szerint: „Ma már mindnyájan látjuk, hogy az ország népe Szálasi Ferencet akarja vezérnek." Majd javasolta, hogy mindannyian ismerjék el Szálasit vezérüknek és a különféle (szélső)jobboldali pártok olvadjanak össze, álljanak Hubay Kálmán parlamenti képviselő mögé. Ezek után Szász Béla

[549] *Magyarság*, 1938. augusztus 3., 3.
[550] A budapesti kir. büntetőtörvényszék, mint különbíróság Bgy.VI-2134/1939/121. sz. ítélete indoklása Kenyeres Jenő társai ügyében. BFL-XXV-1-a-B-16.975/1949. Kenyeres Jenő és tsai.
[551] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-861. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és Ruszkay Jenő megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 15.
[552] MOL-K814-Mf-X-7076-16.725-738. 1944 augusztusában keletkezett, géppel írott összefoglaló Szálasi Ferenc publikált írásairól és beszédeiről.

javaslatára kimondták a párt választmánya nevében az 1929-ben alapított Magyar Nemzeti Szocialista Párt feloszlatását, és beolvadását a Nemzeti Szocialista Magyar Pártba. Vezérüknek Szálasit, parlamenti képviselőjüknek Hubay Kálmánt ismerték el. A Szálasi-párt képviseletét Budapest székesfőváros törvényhatóságában dr. Csík Lászlóra bízták. Talán a hatóságok nyilas-üldöző kedvének csillapítására szolgáló gesztusként azt is kijelentették, hogy a párt a jövőben tartózkodni fog az utcai tüntetésektől.[553]

Az Andrássy út 60-ban, és a nyilas mozgalomban 1938 folyamán kezdett elterjedni az „Éljen Szálasi!" – köszöntési mód.[554] Azt már Török nem tette hozzá, hogy a nyilasok ezzel is valószínűleg német elvbarátaik „Heil Hitler!" – ét utánozták. Amikor évekkel később a *Magyarság* cikkírója azon próbált gúnyolódni, hogy a „nemzetiszocializmusról a nyilas tömegek csak annyit tudnak, hogy „Éljen Szálasi!". Dr. Toll Péter pártvezetőjét dicsőítő válasz-cikkében azt írta: „Az, hogy ez a köszöntés a nyilas mozgalom múltjának ismeretlen homályában keletkezett, a magyar nép, a magyar nyilasok lelkének eldugott forrásaiból fakadt és áramlik a tiszta hit mindent elsöprő hullámaként új és új szívek felé, bizonyítéka annak, hogy itt nem a köznapi értelemben vett politikáról van szó, hanem egy valódi, népi mozgalom tart szakadatlan népszavazást a Vezér alkalmasságának kérdésében."[555] 1938 júliusában a csendőrnyomozók még mindig csak „ellenőrizhetetlen hírek"-ről tudtak beszámolni, melyek szerint volt kommunista mozgalmi emberek lépnek be Szálasi pártjába, zavarkeltés céljából, továbbá azért, hogy megnyerjék az embereket. Vannak olyanok is eme új belépő kommunisták között, akik szerint Szálasi is forradalmat akar, tehát céljaik közösek.[556]

1938-ban Szálasi hivatalos címe a párton belül „országos pártvezető" volt. Mellette Hubay Kálmán országgyűlési képviselő az „országos pártelnök", Szálasi helyettese pedig Széchenyi Lajos volt.[557] Párthívei tudatosan építették fel vezérük kultuszát. 1938. július 1-jén, a nyilasok kispesti zászlóbontó nagygyűlésének végén, a Himnusz eléneklése előtt az egybegyűltek egy percig tartó karfelemeléssel emlékeztek meg a távollevő Szálasi Ferencről.[558]

A jobboldali mozgalmakat, köztük Szálasiét figyelő csendőrnyomozók is úgy vélték, hogy Szálasi „mozgalmának fejlődése mindig akkor következett be, ha ellene valamilyen intézkedés történt." A csendőrnyomozók jelentették, hogy: „A baloldali sajtó túlzott félelme,

[553] Ádám [István]: Vitéz Csík László és Mózes Sándor képviselő elismerték Szálasit vezérüknek. *Kis Újság*, 1938. április 24., 3.
[554] Török, 1941, 53.
[555] Dr. Toll Péter: Egy köszöntés: Éljen Szálasi! *A Nép*, 1942. augusztus 13., 1.
[556] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1938. július 1.
[557] *Hungarista Kárpát-Duna*, 1938. július 2. 1. MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-409-772.
[558] Uo. 775.

a mozgalomról terjesztett felnagyolt hírei" vezettek oda, hogy 1938 nyarán Szálasiéknak már az ország legeldugottabb falvaiban is volt valamilyen szervezetük. 1938 tavaszán-nyarán a csendőrségi nyilvántartás szerint több mint 200 vidéki helyiségben alakult meg nyilas pártszervezet.[559] Bibó István szerint a politikai élet „végzetes félelmeinek" az a tulajdonságuk, hogy „tárgyi előfeltételek híján is, pusztán a félelem erejénél fogva elő tudják hívni azt a veszedelmet, amitől félnek."[560] Szálasi mögött sem 1935-ben, sem a következő években nem állt Németország, de sokan attól féltek, hogy Hitler előbb, vagy utóbb őt fogja hatalomra segíteni. Szálasi ekkor már veszélyes volt, mert egyre népszerűbb lett. A nyilasok egyik „költője", az „1938: Éljen Szálasi" c. művében így írt:

„Nem kell nekünk Imrédi [sic!]
A vezérünk Szálasi.
Imrédin [sic!] a zsidó máz,
Szálasi az nem komáz.
… Megtisztult most már a lég,
Lesz itt élet csodaszép,
Zajló élet és morzsák,
Szálasi mögött az ország."[561]

Mint Szálasi egyik ellensége, Horváth Lajos is megállapította, sok-sok magyar munkás azt hitte: „… Szálasiban végre eljött a magyar politikai életbe az a félelem és gáncs nélküli férfiú, akiben van elég szellemi és erkölcsi erő, hogy a dolgozó népmilliókat maga köré gyűjtve megvívja a harcot az eljövendő magyarszocialista Magyarországért."[562] 1938 tavaszától nyilas mozgalom országszerte viharos gyorsasággal tovább erősödött. „A szélsőségek irtózatos mértékben előretörtek az országban, behatoltak az egyetemre és a középiskolába, szennyes röpiratokkal, politikai pornográfiával mételyezték meg a fiatal lelkeket"- rémüldözött az egyik liberális lap.[563] A nyilasok egyre növekvő népszerűségének okait is látni vélte a lap: „folytonos propagandával és az állandó nyugtalanítás más eszközeivel felzaklatott és elbódított tömegek végül már valósággal áradatként sodródtak a

[559] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1938. július 8.
[560] Bibó István: A magyar demokrácia válsága (1945) in: B. I. *Válogatott tanulmányok* (Budapest, 1986., II. k. 15.)
[561] BFL-XXV-1-a-293/1946-4123. Oláh László „Tövis" művésznéven publikálta, terjesztette műveit.
[562] Török, 1941, 3-4. Horváth Lajos előszava. Horváth Lajos, a *Pesti Újság* és a *Nemzet Szava* c. újságok volt szerkesztője 1941. november 10-én kelt levelében éles hangon bélyegezte meg Török Andrást, azt állítva, hogy Török „volt kommunista", a Szálasit gyalázó könyvének előszavát nem ő írta, és bejelentette, hogy nevének jogtalan felhasználása miatt büntető feljelentést tett. *A Nép*, 1941. november 13., 5.
[563] Sz. n.: A távozó. *8 órai Újság*, 1938. május 15., 3.

Szálasi-párt felé."[564] Az új belépők pártigazolványában a következő mottó volt olvasható: „Ha minket is elfúj a vér zivatarja, nem lesz az Istennek soha több magyarja…"[565]

A *Hungarista Út* lelkesen közölte egy állítólagos 16 éves csepeli munkásifjú versét:

„Új ember áll hazám nagy tükrében,
Ez az ember Szálasi, az én vezérem
A nagy világ előtt akarom vallani,
Hogy utadon fogok mindig haladni.
Bízd rám az eszmét! Rohamra vezetem.
Ha katona kell, szólíts hadba engem.
Jöhet börtön! Rabbilincs! Vagy becsmérem…
Téged követlek, Vezérem, Vezérem!"[566]

Fogságban I. (1938-1940)

1937. április 15-én tartóztatták le először Szálasit. A házkutatás során többek között elkobozták és a bűnjelek közé sorolták a *Cion bölcseinek jegyzőkönyvei* német nyelvű példányát, Goebbels és más náci propagandisták írásait, brosúráit valamint Meskó Zoltán „Hol vagy, magyar Hitler?" c. pamfletjét is.[567] A „Mozgalmi harcutasítás" - című röplapra hivatkozva a vád a hatalom erőszakos megszerzésére való szervezkedés volt.[568] Akkor a közvélemény egy része úgy vélte, hogy Szálasi áldozat, akit azért vetett börtönbe a hatalom, mert: „…őrnagy létére a szegény munkásokkal tart." 11 napig tartó fogsága idején a mozgalommal szemben álló sajtóban, még Török András szerint is: „… szinte érthetetlenül felfújták az ügyet és valóságos tömeghisztériát idéztek elő. Szálasi nem egyszer jegyezte meg, hogy neki tulajdonképpen az ellenségei csinálják a legnagyobb propagandát."[569] Szálasi már a PRO foglyaként, csak mellékesen említette meg egy ízben, hogy csak 1937-ben egyik letartóztatása után volt annyi ideje, hogy Hitler *Mein Kampf*ját elolvassa. Mivel ezidőtájt

[564] *8 órai Újság*, 1938. május 20., 3.
[565] Idézi: *8 órai Újság*, 1938. május 20., 3. 1938-ban a Festetics-párt is nyomtatott olyan plakátokat, amelyeken ez állt: „Ha minket is elfúj a sors zivatarja, az Istennek nem lesz több magyarja!" Idézi: Udvarvölgyi, 2008, 100/271. j.
[566] *Hungarista Út*, 1938. június 9., 7. Uo. 770.
[567] BFL-VII-5-c-5042/1937. Szálasi Ferenc i.
[568] Török, 1941, 37.
[569] Török, 1941, 38.

leghosszabb ideig áprilisban volt letartóztatva, valószínű, hogy ekkor szánta rá magát Hitler főművének elolvasására.[570]

A „Magyar Munkás! Eszmetárs!”-kezdetű röplapért 1937. április 27-én Szálasit három hónapi fogházra ítélte a budapesti kir. büntetőtörvényszék. Az ítélet indoklása megállapította, hogy azt Held János nyomdájában Szálasi 10.000 példányban rendelte meg, a kinyomtatott példányokat ő maga szállította el. A NAP központjában a párttagok között saját kezűleg osztogatta, illetve a párttagok számára úgy helyezte el azokat, hogy szabadon vihetett belőle bárki, amennyit akart. Szálasit mint munkásvezért ítélték el, az ítélet indoklásában olyan politikusnak nevezve őt, aki „a munkásosztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését, … munkáshazát” követelt. Ezzel pedig az állam és a társadalom rendjének megbontására, más társadalmi osztályok megsemmisítésére törekedett.[571] A fellebbviteli tárgyaláson 1938. március 2-án a kir. büntetőtörvényszék a főbüntetést tizenöt napi fogházra mérsékelte. Dr. Kovács Miklós törvényszéki bíró az ítélet indoklásában kiemelte, hogy a vádlott büntetlen előélete, valamint a bűncselekmény elkövetése, vagyis 1937 márciusa óta eltelt hosszabb időre való tekintettel „a börtönbüntetés legkisebb mértéke is aránytalanul súlyos lett volna”.[572] Az ítélet indoklása talán lehetett volna keményebb is, de megfogalmazóiban nyilván felrémlett, hogy Szálasi az alapkérdésekben csak példaképeit, Magyarország legfontosabb külpolitikai szövetségesét, Németországot másolta. Az ítélet nem volt jogerős és a bíróság elrendelte Szálasi szabadlábra helyezését. Fiala Ferenc jól látta, hogy a Szálasi elleni eljárás „nagyban növelte a mozgalom vezetőjének tekintélyét és a mártírság glóriájával övezte.”[573] 1937 folyamán Szálasit többször letartóztatták, majd hamarosan szabadlábra helyezték. Ekkor terjedt el a közvéleményben az a hit, hogy: „Szálasival szemben a kormány is tehetetlen, mert Szálasi legfeljebb csak néhány napig tartható fogva, azután titokzatos, magasállású egyének feltétlenül kiszabadítják.”[574] 1937 augusztusában, egyik letartóztatása után a szélsőjobboldali *Virradat* c. hetilapban, ahol eddig Szálasit meg sem említették, Rajniss Ferenc hosszabb cikkben foglalkozott az üldözött pártvezérrel. Őt „izzó magyarságtól meggyötört, fajtájának bús sorsa miatt lázongó, nyugalmazott vezérkari tiszt” – nek nevezte, akinek fogvatartása az újságírót „megdöbbentette” és „elszomorította”. Rajniss három kategóriába osztotta a magyarokat: „… az egyik magyar fáradt, a másik undorodó, s a

[570] BFL-XXV-1-a-293/1946-329. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 7. Szálasit 1937. április 15-én őrizetbe vették, április 17-én előzetes letartóztatásba helyezték, majd április 27-én szabadlábra helyezték. BFL-VII-17-b-B-XIV-5042/1937/28.
[571] BFL-VII-5-c-3762/a-2710/1937.
[572] BFL-VII-17-b-B-XIV-9622/1937.
[573] A. V. [Fiala Ferenc]: A február 21-i házkutatások visszhangja a svájci sajtóban. *Összetartás*, 1938. március 6., 3.
[574] Török, 1941, 47.

harmadik még hisz és akaratos tüzekben lobog. Szálasi ebből harmadik fajtából való."[575] Egy héttel később Szálasi fényképével illusztrált nagy riport jelent meg a lapban, melyben az éppen frissen szabadult fogoly sietett „megrendíthetetlen" hűségéről biztosítani a Kormányzó Úr Őfőméltóságát.[576]

Szálasi első elítélésének másnapján, 1937. április 28-án Csoór Lajos a Képviselőházban megállapította: Szálasi bírósági eljárása során kiderült, hogy hiába kerestek fegyvereket, nem találtak, hiába kerestek külföldi összeköttetéseket, nem találtak, hiába kerestek külföldi pénzforrásokat, nem találtak. Mindezek alapján közölte Széll József belügyminiszterrel, hogy a NAP működését legfeljebb felfüggeszteni lett volna joga, de nem volt joga a pártot betiltani.[577] 1937. november 29-én a budapesti kir. büntető törvényszék, még nem jogerősen tíz hónap börtönre ítélte Szálasit. A tárgyalásról a nyilvánosságot kizárták, elfogadva védőjének, dr. Kiss Gézának indoklását, mely szerint: „… magas állású katonai személyeknek tanúkénti kihallgatásával kívánja bizonyítani, hogy vádlott kibontakozási tervét a legfelsőbb helyen is helyeselték."[578] Szálasi az utolsó szó jogán rövid beszédet mondott, melyben Sztálinhoz vagy de Gaulle-hoz hasonlóan önmagát mindvégig egyes szám harmadik személyben emlegette és a Nemzeti Szocializmus [sic!] koreszméje hirdetőjének nevezte és megfenyegette ellenfeleit, hogy „ki lesznek irtva". Elítélésében csak politikai hajszát látott, és leszögezte: „ISTEN, NEMZETEM és lelkiismeretem előtt bármikor a legteljesebb felelősséget vállalhatom!"[579] Szálasi és párthívei 1937-1938 folyamán sorozatosan kerültek különféle izgatási, lázítási, összeesküvési ügyekben bíróság elé, egymás után tartóztatták le, vagy internálták őket. Az Imrédy-kormány három olyan törvényt is megszavaztatott, amelyeket az „állami rend megóvása végett" tartott szükségesnek. Az 1938. XVI. tc. öttagú külön tanácsot állított fel az ítélőtáblákon, ezek bíráskodtak többek között a hűtlenségi, lázadási, izgatási ügyekben, még akkor is, ha ezeket a bűncselekményeket „sajtó útján követték el". E törvény 5. §-a kifejezetten Szálasi és hívei ellen irányult, mert már akkor az ötös tanács elé lehetett valakit állítani, ha olyan párt vagy mozgalomhoz csatlakozott, amely esküvel, fogadalommal vagy ünnepélyes ígérettel kötelezte tagjait a vezetőhöz, vagy a párthoz, mozgalomhoz való hűségre, engedelmességre. Már az ilyen eskü, vagy fogadalom elég volt ahhoz, hogy az illető pártról vagy mozgalomról azt feltételezzék, hogy a „törvényes

[575] *Virradat*, 1937. augusztus 9., 1. Szálasival ebben a lapszámban két cikk is foglalkozott, nevét hol Szálasy-nak, hol Szálassy-nak, hol meg Szálasi-nak írva.
[576] *Virradat*, 1937. augusztus 16., 3.
[577] KN-1935-1940-XII-325. Csoór Lajos interpellációja, 1937. április 28.
[578] BFL-VII-b-B-XIV-5042/1937/28. Kivonatos másolat Szálasi Ferenc főtárgyalási jegyzőkönyvéből, 1937. november 29.
[579] BFL-XXV-1-a-293/1946-5846.

jogrend törvényellenes úton való megváltoztatásának veszélyét rejti magában." A kormány talán érzékelte, hogy ennél is többre lenne szükség. Az 1938. XVII. tc. az „egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlásáról" szólt és 1. §-a megtiltotta eskü, fogadalom, ünnepélyes ígéret „megkívánását" egy adott párthoz, vagy annak vezetőségéhez való engedelmesség vagy más kötelesség érdekében. Az 1938. XVIII. tc. az időszaki kiadványok, sajtótermékek engedélyezését és terjesztésének szabályait szigorította. Szálasi perei politikai perek voltak. Amikor 1937. december 3-ára kitűzött tárgyalásán nem jelent meg, és védője orvosi bizonyítvánnyal igazolta, hogy lázas beteg, a budapesti kir. ügyészség elnöke utasította az összes ügyészt: „… amennyiben politikai ügyben, vagy olyan természetű fontosabb jelentőségű ügyben, amelyben politikai tényező, vagy közéleti vezető egyéniség van érdekelve, tárgyaló ügyészként jelöltetnek ki: az esetben legalább 48 órával a tárgyalás határnapja előtt nálam az esetleges utasítások átvétele végett jelentkezzenek."[580]

Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes 1938. február 20-án kelt összefoglaló jelentésében megállapította, hogy Szálasi Ferenc és társai katonai jellegű mozgalmat szerveznek, a hatalom erőszakos megragadására törekszenek. Röplapjai azt tanúsítják, hogy: „Szálasi pártja egy olyan politikai lejtőre jutott, amelyen nincs megállás. Lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy Szálasiék szervezkedése napról-napra nagyobb arányokat ölt… mozgalma hétről-hétre valóban nagyobb hullámokat ver, hogy ideológiája állandóan szélesebb és szélesebb rétegekbe kezd berögződni és nagyobb tömegeket vonz… mozgalma iránt általunk ismert szélsőbaloldali egyének is érdeklődést kezdenek tanúsítani… a földmunkásokhoz is kezdenek közelebb férkőzni." Hetényi javasolta Szálasi pártjának betiltását, mozgalmának „energikus eszközökkel" történő megállítását, a prominens budapesti párttagoknál házkutatás tartását.[581]

Másnap, 1938. február 21-én az Andrássy út 60-ban számos embert letartóztatott a rendőrség, a párt vezetőit, köztük Szálasit is, rendőri felügyelet alá helyezték.[582] Nem hagyhatta el Budapest területét, este 10-től reggel 7-ig a lakásán kellett tartózkodnia, heti háromszor személyesen kellett jelentkeznie a toloncházban lévő rendőri büntetőbíróságon. Nem használhatott telefont, nem adhatott fel levelet, vagy táviratot, vagy bármilyen más

[580] BFL-VII-17-b-90.916/1937. Baróthy Pál, a budapesti kir. ügyészség elnöke jelentése a kir. Főügyésznek, 1937. december 4.

[581] BFL-XXV-1-a-293/1946-3871-3882. Hetényi Imre rendőr főkapitány-helyettes géppel írott jelentése Éliássy Sándor budapesti rendőrfőkapitánynak, sajátkezű aláírásával. Egy korabeli nyilas röplap szerint „Hetényi Hofbauer Imre a boher ochrana [sic!] főnök, aki a zsidó prostituáltság gennyében kenődött a világra, kapitalista és rendőrspicliként kezdte, mint munkáskínzó folytatta, most meg már a nemzet eltiprójává akar lenni!" BFL-VII-5-c-2936/1938.

[582] Török, 1941, 67. A *8 órai Újság* (1938. február 23., 1.) információi szerint 100 főt állított elő a rendőrség, Szálasival és Széchenyivel együtt.

postai küldeményt, nyilvános helyiségben, kávéházban stb. nem jelenhetett meg.[583] A *8 órai újság*, bizonyára rendőri körökből, úgy értesült, hogy Szálasi példamutatóan fegyelmezetten, mániákus pontossággal betartotta a rendőri felügyelet szabályait. Nem járt nyilvános helyekre, nem vett részt gyűléseken, nem ült villamosra és még telefonját is kikapcsoltatta. Minden reggel pontban 8 óra 10. perckor távozott a Hollán utca 10. sz. házból és este 9 óra 55. perckor tért vissza. Reggelenként kényelmes tempóban sétálhatott, mert csak ½ 9-re ért az Alkotmány u. 10. szám alatti nyilas hetilap szerkesztőségébe, ahol estig tartózkodott. A liberális újság riportere ellátogatott az Andrássy út 60-ba is, ahol meglepve tapasztalta, hogy a nyilasok egymás között sem használják az „Éljen Szálasi!”-köszöntést, és csak „Kitartás!”-sal üdvözlik egymást.[584] Szálasi katonás rendet, fegyelmet tartott pártjában. Baky Lászlónak megmondta, hogy mindenki tőle kapja meg a feladatát, azt végrehajtja, ugyanakkor ő maga senkinek sem tartozik megmondani terveit, Aki pedig nem tud így dolgozni, azt Szálasi „kidobja kezdeményezéseiből”.[585]

1938. január 26-án a budapesti büntető törvényszék csupán hitfelekezet ellen irányuló izgatás egyrendbeli büntettében mondta ki Szálasit bűnösnek és egy hónapi fogházbüntetésre ítélte. Ez az ítélet a fellebbezések következtében a budapesti kir. Ítélőtábla 1939. június 2-án kelt ítéletével még nem, csak a Kúria 1939. augusztus 9-én kelt ítéletével vált jogerőssé. Akkor, amikor Szálasi már csaknem egy éve a szegedi Csillag-börtönben ült. A különféle bíróságok előtt, különféle időpontokban Szálasi ügyeiben hozott ítéleteket végül 1940. január 5-én a budapesti kir. büntetőtörvényszék egyesítette, némi kritikai éllel megállapítva, hogy a különféle jogerős ítéletek meghozatalakor „az összbüntetésre nézve irányadó szabályokat nem alkalmazták.”[586] A rövid időtartamra szóló börtönbüntetéseket Szálasinak nem kellett leülnie. Részben azért, mert a kormány képviselői folyamatosan tárgyaltak vele és/vagy pártja vezetőivel, részben azért, mert időközben megkezdődött a NAP-pere. Az illetékesek 1937-1938. folyamán ismételten tárgyalásokat folytattak vele, és miután elgondolásaiból engedni, „vagy kompromisszumokat kötni a jelenlegi rendszerrel” nem volt hajlandó, mindig felújították a tárgyalások idejére felfüggesztett rendőrhatósági, illetve bűnvádi eljárásokat.[587] Amikor 1939. március 1-jén Hubay Kálmán a Képviselőházban pártja feloszlatása ellen tiltakozva interpellációt intézett Teleki Pál miniszterelnökhöz, többek között megkérdezte: ha 1938-ban Szálasi Ferencet a kormány tagjai államfelforgatónak, „törvényt nem tisztelő

[583] *8 órai Újság*, 1938. február 24., 1.
[584] *8 órai Újság*, 1938. május 20., 3.
[585] MOL-K750-HN-1-71-72.
[586] BFL-VII-5-c-3672/a-118.157/1939. K. Ü.
[587] BFL-XXV-1-a-293/1946-4008. Szálasi 1937-1938-as pereiről összefoglalást közöl Sipos Péter bevezető tanulmánya in: Csiffáry, 1997, 40-42.

egyéniségnek” tartották, akkor „miért tárgyaltak vele komoly politikai kérdésekről olyan urak, akik a miniszterelnök úr közvetlen személyes barátai, vagy politikai köréhez tartoznak?” Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter ekkor, bár lett volna módja az interpellációra adott válaszában e kérdésre (is) felelni, ekkor közbeszólt: „Valószínűleg meg akarták akadályozni az államfelforgatást!”[588] Ezzel beismerte, hogy miközben Szálasit hol rendőri felügyelet alá helyezték, hol különféle perekben hosszabb-rövidebb időtartamú börtönbüntetésre ítélték, titokban, a színfalak mögött komoly politikusok tárgyaltak.

1938. június 2-án dr. Szűts Jenő bíró vezette tanács előtt, Szálasi mindössze ennyit mondott: „A közvéleményt irányító, tőlünk idegen sajtó megkonstruálta a vádat. A hatalom ehhez a vádhoz kereste a személyt, aki emiatt elítélhető. A személyt bennem megtalálta. Ezzel olyan eljárást tett folyamatba, mely szégyene minden civilizált állami és népi rendnek. Végeztem.”[589] Katonásan rövid beszéd. Szálasi most nem követte egyik példaképét, Adolf Hitlert, aki saját perét 1924-ben arra használta fel, hogy nevét, pártját és programját országszerte híressé tegye. Szálasinak erre 1938-ban nem volt szüksége, őt ekkor már mindenki ismerte. 1937-1938-as bírósági tárgyalásain azt az egyetlen szerepet játszotta, amelyet ismert, és amely számára nem szerep, hanem saját élete volt: a rendíthetetlen, bátor katonáét. Hívei a „márványból faragott, rettenthetetlen, hajthatatlan férfi”-t látták benne, a „hősi tulajdonságok mintaképé”-t. Ellenfelei pedig azzal gúnyolták, hogy: „Szálasi, mint modern diktátorjelölt, állandósította a hősiességet, a keménységet, a férfiasságot, talán még akkor is hős, amikor az ebédjét fogyasztja.” Szálasi az egyik tárgyalás során kijelentette, hogy: „… önként és szabad elhatározásomból lemondok a törvény előtti egyenjogúságomról”. Ennek sok értelme nem volt, ez nem tőle függött, ráadásul ezt a bíróság, mint törvénytelen „gesztust” figyelembe sem vehette.[590] Szálasi 1938 tavaszán átszellemült arccal, megdicsőülve fogadta egyik elítélését, miközben alig 15 napra ítélték. Tudatosan törekedett arra, hogy mielőbb börtönbe csukják, így vonva az üldözöttnek kijáró mártír-glóriát feje köré. Szálasi, mit sem törődve azzal, hogy újabb érveket ad vádlói kezébe, megismételte azt, amit már előző röplapjaiban is hangsúlyozott: „… ebben a mi szerencsétlen csonka országunkban nincsen rend: mert ha rend volna, nem én állnék a bírák előtt, hanem azok, akik engem oda állítottak.” Szálasi tőrőlmetszett marxista, sőt leninista helyzetértékelést adott ebben a röplapjában. Forradalom akkor van, írta Szálasi: „… amikor az álló rendszer a fennálló jogalapokon már nem tudja orvosolni a nemzet testében mutatkozó és kiütköző bajokat, tehát:

[588] KN-1935-1940-XXII-93-94. Hubay Kálmán interpellációja, 1939. március 1.
[589] *Hungarista Út*, 1938. június 9., 2. MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-765.
[590] „Arisztotelesz”: A védő beszéd. *8 órai Újság*, 1938. március 4., 3.

amikor a kormány már nem tud segíteni, a nép viszont már nem akarja a kormány segítségét." [kiemelés az eredetiben – KL].[591]

A büntető törvényszék megítélése szerint Szálasi elgondolásainak röpiratban való lefektetésével nem maradt meg a véleménynyilvánítás és sajtószabadság keretein belül, hanem az érzelmekre kívánt hatni, befolyást gyakorolni, „Követelt és izgatott!" Röplapja alkalmas volt a lelkek forradalmasítására. Enyhítő körülménynek ítélték bírái, hogy Szálasi „cselekményének kiváltója politikai fanatizmusa volt." Súlyosbító körülményként értékelték viszont azt, hogy Szálasi „… cselekménye a társadalom békéjére – éppen annak felzaklatott állapotában, a lelkeknek egymástól való eltávolodása idején – fokozottabb veszélyt jelent." Hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztését a kir. büntetőtörvényszék azért mellőzte, mert „… a megállapított fogházbüntetés mellett a nyugdíjából élő vádlottra nézve annak elvesztése aránytalanul nagy hátrányt jelentene."[592]

Hitler, Goebbels és harcostársaik tudatosan ápolták a hatalomért vívott (utcai) harcokban elesett „mártírjaik" emlékét. Az 1923. novemberi müncheni „sörpuccs" leverésekor agyonlőtt nácikat, vagy a kommunista és szociáldemokrata paramilitáris munkás-osztagokkal vívott csatározásokban életüket vesztetteket a mozgalom Panteonjába helyezték.[593] Szálasi és hívei meg sem próbálkoztak a hatalom erőszakos átvételével, puccsal. A randalírozó, zsidókat inzultáló, vagy zsidó üzletek kirakatait betörő nyilasokat a rendőrök és csendőrök könnyedén megfékezték, az elkövetőket elítélték, internálták és/vagy büntetőszázadba sorozták. Mártír-glóriát a „üldözött" nyilasok feje fölé nem lehetett vonni, ezért kellett magának a Vezérnek börtönbe vonulnia.

Szálasit a számára különösen nehéz 1938 május-júniusi napokban felháborította, hogy olyan hírek jutottak el hozzá, melyek szerint Keresztes-Fischer Lajos, a honvéd vezérkar főnöke azokat a vezérkari tiszteket, akik vele 1935 óta társaságban találkoztak és beszélgettek, csapatszolgálatra rendelte. Ezek az intézkedések Szálasit mélyen sértették, mert mint a vezérkari főnöknek igyekezett megmagyarázni: „A tisztek és a honvédség társadalmából nem hagyom magam kizárni. Én honvéd nyugdíjas vagyok, de ahogy mindig

[591] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-765-767. Széll József belügyminiszter 1938. április 27-én a Képviselőházban hosszú részeket idézett ebből a körlevélből. KN-1935-1940-XVIII-73.
[592] BFL-VII-5-c-3672/a-9465/1937. Szálasi Ferenc pere a Budapesti Királyi Büntető Törvényszék előtt. Az 1938. június 2-án kelt ítélet indoklása. E perben a főügyész súlyosbításért, a védő a bűnösség megállapítása miatt fellebbezett. A Kúria 1939. november 29-én kelt ítéletével a fellebbezéseket elutasította.
[593] Hitler a *Mein Kampf*ot az 1923. november 9-én elesettek emlékének ajánlotta. Az 1930-ban egy kommunista által meggyilkolt Horst Wessel mozgalmi dalát a hatalomátvétel után a nemzeti himnusz rangjára emelték.

hangsúlyozom, tényleges katona maradok, mert a katonát nem a ruhája teszi, hanem a Hazával szemben teljesítendő becsületes kötelességteljesítés."[594]

1938 júniusában a *Hungarista Út*ban Szálasi a tőle megszokott dagályos stílusban búcsúzott híveitől: „Magyar Testvérek! Tanúim lesztek, hogy a magyar nemzetiszocializmus a Hungarizmusban köti össze, mint élethíd a földi célt az égi céllal, hogy utat és célt jelöl minden honképes és talajgyökeres embernek, aki hisz Istenben, Hazájában, a Kárpát-Duna sors- és társközösségében, a hinni, engedelmeskedni és harcolni tudó nagy népi közösségünkben, melynek valóságában a Pax Hungarica áll. Tanúim lesztek…"[595]

1938. július 6-án dr. Keresztessy Gyula tanácselnök vezetésével ült össze a feljebbviteli Tábla. Szálasit nagy tömeg várta az Ítélőtábla folyosóján. Komoly rendőri készültség mellett hírlapírók és sok nyilaskeresztes fiatalember tódult a tárgyalóterembe.[596] Újabb tanúkat hallgattak ki, és több új dokumentumot, okiratot ismertettek. Szálasi híveinek óriási (és hangos)[597] felháborodására a Tábla a törvényszék ítéletét megváltoztatta, és vezérüket háromévi fegyházra ítélte, politikai jogait pedig öt évre felfüggesztette, az 1921. III. tc. 1 §-ának 1. bekezdésére, valamint a 2 § 3. pontjára hivatkozva. A vád az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló szervezkedés volt.[598] Az ítélet indoklása külön kiemelte, hogy Szálasi tíz évre parancsuralmi rendszert akart bevezetni, és diktatórikus intézkedései jóváhagyása céljából utólagosan népszavazást kívánt elrendelni. Enyhítő körülménynek ítélte a Tábla, hogy Szálasi nyíltan működött és így ellenőrizhető volt, ráadásul „korlátlan politikai rajongás" vezérelte. Az első fokon hozott ítéletet többek között azért is semmisítette meg az Ítélőtábla, mert az igaz volt, hogy a vádlott által kiadott sajtótermékeket ellenőrizni lehetett, de nem magát a szervezkedést, ugyanis annak tagjai titoktartást fogadtak. A *Cél és Követelések*ben lefektetett elvek önmagukban nem jelentettek veszélyt, de ezeket a vádlott törvényellenes eszközökkel akarta megvalósítani.

Szálasi védője a fellebbviteli főtárgyalásra beszerezte és becsatolta a *Magyar állam felépítésének terve* azon példányát, amelyre Gömbös Gyula azt írta: „érdekes, közel áll felfogásomhoz". Viszont a védelem nem említette, hogy ez a „vázlat" még nem tartalmazta a

---

[594] BFL-XXV-1-a-293/1946-3350-3351. Szálasi Ferenc géppel írott, saját kezű javításaival ellátott, 1938. június 6-án kelt levele Keresztes-Fischer Lajoshoz. A levél másolati példányát megküldte Rátz Jenő honvédelmi miniszternek, Jány Gusztávnak, a kormányzó katonai irodája főnökének és Sáska Elemér vezérkari őrnagynak, „informátorának".
[595] *Hungarista Út*, 1938. június 9., 2. MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-765.
[596] *8 órai Újság*, 1938. július 6., 4. és július 7., 1.
[597] Szepesi Istvánt, aki Szálasi felszólalása után tapsolni és éljenezni kezdett, 15 napi fogházra ítélte a budapesti büntető törvényszék. Az ítélet végrehajtását, talán tekintettel arra, hogy a vádlott tette elkövetésekor már 68 éves volt, háromévi próbaidőre felfüggesztették. BFL-VII-5-c-13049/1938. Szepesi István i.
[598] Török, 1941, 76.

hatalom erőszakos megszerzésének tervét. A vezető politikus népszavazás útján való megválasztásának ötletére Gömbös Gyula azt jegyezte meg, hogy nem mindig az arra legalkalmasabb, leghivatottabb lenne megválasztva, mert „a tömeg nem szereti a legjobbat, a tömegnek hangulata van, judíciuma nincs”.

Dr. Miskolczy Ágost ügyész az ítélet súlyosságára való tekintettel indítványozta a vádlott előzetes letartóztatását, mert véleménye szerint szökésétől alaposan tartani lehetett. Védője hiába hangoztatta, hogy Szálasi külföldről is hazajönne, ha jogerősen elítélnék, a Tábla elrendelte előzetes letartóztatását. Az ítélet kimondása után két oldalfegyveres fogházőr lépett a terembe és őrizetükbe vették az elítéltet.[599] A várható politikai következményeket a kortársak egy része látta. J. F. Montgomery budapesti amerikai követnek az ítélet utáni napokban többen is azt mondták, hogy ez így nem lesz jó, Szálasiból mártír lesz, és ez pártját csak még erősebbé fogja tenni. Eckhardt Tibor, amikor ezt a követ neki elmondta, igazat adott az aggodalmaskodóknak. Azzal próbálta a bíróság döntését megindokolni, hogy ha egy külföldi kormány ilyen mértékű anyagi támogatásban részesíti Szálasit, Magyarországnak erőt kellett mutatnia.[600] Eckhardt (is) rosszul tudta: nem volt olyan külföldi kormány, amely anyagi támogatásban részesítette volna Szálasit, és ha itt a kisgazda vezető Németországra célzott, akkor tévedett. A magyarországi németek körében is szervezkedő, túlságosan függetlennek, irányíthatatlannak, őszintén magyar nemzeti szocialistának tűnő Szálasi anyagi támogatása nem tűnhetett Berlinben racionális politikának. Lehetséges, hogy a bíróságra politikai nyomás nehezedett Szálasi minél súlyosabb elítélése érdekében. Elítélése kontraproduktív volt. A szegényparasztok, munkások, köztük is a bányászok tekintélyes része, volt szociáldemokraták akkor csatlakoztak Szálasi mozgalmához, amikor a pártvezetőt rendőri felügyelet alá helyezték. Szálasit széles, radikális érzelmű munkás- és szegény-paraszttömegek előtt is éppen üldöztetése, újabb és újabb letartóztatása, rendőri felügyelet alá helyezése és perei tették „hitelessé”. Ha valakit a rendszer ilyen keményen üldöz, az csak valódi ellenzéki, igazi népvezér, értük küzdő és szenvedő hős lehet, gondolták sokan, és egyre többen Magyarországon.

Elítélése után az elkeseredett párttagok közül volt olyan, aki „Csak azért is Szálasi! 1938.”- feliratú röplapot nyomtatott,engedély nélkül, több ezer példányban és ezeket

[599] A vádakat részletesen ismertette Kiszely Lajos Szálasi 1944. február 25-én kelt perújrafelvételi kérelmében. MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-443-444. Török Szálasi bíróság előtti magatartását így értékelte: „Szóval a kis örmény Hitlert akarta utánozni!”. Török, 1941, 77.

[600] NARA-RG-59-M1206-864-1-1020-1028**.** N. 1132. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1938. július 12.

terjeszteni is kezdte.[601] Fiatal hívei a Gellért-hegyi Pálosok kápolnájában rendeltek szentmisét „Élő Ferenc” lelki üdvéért. Ágoston atya nem tudta, hogy hívei titokban így (is) nevezik Szálasit. Amikor az illetékesek tudomására jutott, hogy a nyilasok városszerte azt terjesztik, hogy augusztus 17-én, szerdán reggel vezérük kiszabadulásáért mondatnak misét, a *Nemzeti Újság* ezt az akciót „példátlan perfídiá”-nak, „vakmerő trükk”-nek nevezte, és ismételten leszögezte: *„a nyilasok között a katolicizmus lényegéről, annak szentségéről a vezető tényezőknek halvány fogalmuk sem lehet, mert különben ilyen rút játékot nemcsak nem hirdetnék, hanem meg sem engednék!”*[602] [kiemelés az eredetiben-KL] Talán a bíróságra akartak nyomást gyakorolni a nyilasok azzal is, hogy augusztusban sorozatosan imádkoztak különféle templomokban Szálasi Ferenc „mielőbbi szabadulásáért”. Augusztus 7-én Pestszenterzsébeten, a szabótelepi római katolikus Jézus Szent Szíve templomban, a Szálasi-család jelen lévő tagja[603], a helyi Hungarista Mozgalom vezetője és a mozgalom országos központjának számos vezető tagja jelent meg. A templomot zsúfolásig megtöltötték a zöldinges, „H”-betűs nyilaskeresztes hungaristák.[604] Hasonló könyörgő imádkozások színhelye volt a Batthyány téri Szent Anna templom (14-én), az óbudai és az erzsébetvárosi plébánia-templom (15-én), a XI. kerületi Szent Imre herceg úti cisztercita plébánia-templom és Győrött a karmeliták temploma (17-én).[605]

Egy korabeli nyilas röplap hét pontban fogalmazta meg, mikor fognak majd hinni Imrédynek: akkor, ha megszünteti az álláshalmozást, megfosztja mandátumuktól azokat a képviselőket, akik bankokban és részvénytársaságokban tisztségeket viselnek, ha szabad utat enged a nemzeti szocialista szervezkedésnek és sajtónak stb. Legvégül, ha mindezt a keveset sem tudja megcsinálni, Imrédynek a nyilasok fölkínáltak még egy lehetőséget: adja át a kormányhatalmat, de azonnal, Szálasinak.[606] A röplap készítői talán nem tudták, hogy még abban az esetben is, ha Imrédy erre hajlandó lett volna, miniszterelnökké csak Horthy Miklós nevezhette volna ki Szálasit.

A *Hungarista Napló* szerint dr. Keresztessy Gyula „szabadkőműves és zsidózsoldban álló bíró” volt.[607] Szálasi még július első napjaiban, jó okkal számítva arra, hogy rövidesen jogerősen is végrehajtandó börtönbüntetésre ítélik, Hubay Kálmánra bízta a párt és a

[601] Lőcsei Ferenc könyvkereskedőt kétheti fogházra ítélték e röplap kinyomtatásáért és terjesztéséért. *8 órai Újság*, 1938. július 21., 5.
[602] Több budai katolikus: Vakmerő játék a szentmisével! *Nemzeti Újság*, 1938. augusztus 17., 10.
[603] Valamelyik katonatiszt testvérét, valószínűleg Bélát próbáltak azzal védeni, hogy nem nevezték meg a nyilas újságok.
[604] *Magyarság*, 1938. augusztus 12., 8.
[605] *Magyarság*, 1938. augusztus 13., 4. és augusztus 14., 16.
[606] BFL-VII-5-c-13876/1938. Uszító, antiszemita röplapok elkobzása.
[607] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-644.

mozgalom vezetését.[608] A Tábla ítélete után védője hiába ajánlott föl akkoriban rendkívül magasnak számító, 10.000 pengős kauciót, a Kúria elutasította Szálasi feltételes szabadlábra helyezését. Indoklása szerint „a büntetés súlyossága és a bűn természete bármilyen nagyságú kaució letétbe helyezése esetén sem teszi valószínűtlenné a szökés veszélyét."[609] Most, amikor Szálasi Béla őrnagy, Szálasi Károly százados és Szálasi Rezső tüzérszertári tisztviselő tiszti becsületszavukkal álltak jót azért, hogy bátyjuk szabadlábra helyezése esetén nem fog megszökni, a kérvényüket a Kúria azzal utasította el augusztus 3-án, hogy: „a szabadlábra helyezésnek ilyen feltételét a bűnvádi perrendtartás nem ismeri."[610] A Kúria azzal sem törődött, hogy Szálasi testvérei a felajánlott kaució összegét 50.000 pengőre emelték.

Szálasit végül jogerősen augusztus 17-én háromévi fegyházra ítélték. A Kúria épülete előtt nagy rendőri készültséget vontak össze, a nyilasok vezérüket szerették volna látni, de őt nem vezették elő a tárgyalásra.[611] A *Vecsés és Vidéke* c. nyilas időszaki lap helyszíni tudósítója szerint id. Szálasi Ferenc Hubay Kálmán mellett foglalt helyet a bírói emelvénnyel szemben és „könnybelábadt szemekkel várta a tárgyalás megkezdését."[612] A sokak számára meglepően súlyos ítélet kihirdetése után nagyobb rendzavarásra csak azért nem került sor sem a tárgyalóteremben, sem azon kívül, az utcákon, mert a *Magyarság* már egy héttel korábban figyelmeztette a párt tagjait, hogy bármilyen ítéletet mondjanak is ki Szálasira, őrizzék meg nyugalmukat.[613] Az egyik nyilas hetilap helyszíni tudósítása szerint: „Szülők, testvérek, védők, barátok és hívek dermedten, némán, könnyes szemekkel álltak a végső fórum ítélőszéke előtt."[614] Vigaszul Mussolinit idézte a hetilap, aki 1911. szeptember 23-án bíráinak az utolsó szó jogán kifejtette: „… ha elítélnek, megtisztelnek, mert nem egy gonosztevőt ítélnek el, hanem az Eszme követőjét, a lelkiismeret agitátorát, a hűség katonáját, aki számított az önök belátására, mert érzi magában a jövő előszelét és az igazság nagy erejét. Ügyvédeim mindent előterjesztettek, nincs újabb mondanivalóm. Nem mondhatnék mást, mint amit az a bizonyos keresztény mondott a római birodalom hanyatlása idején: - mit érdekel engem, hogy a birodalom elpusztul, ha a romokból diadalmasan támad fel Krisztus

[608] Uo. 837. Szálasi Ferenc beszéde az Andrássy út 60-ban, 1940. október 7.
[609] A *8 órai Újság* 50.000 pengős kaució felajánlásáról írt. 1938. július 28., 12. Sipos Péter a *Magyarság* 1938. július 20-i száma alapján a 10.000 pengős kaució-felajánlást említette meg. Csiffáry, 1997, 263., 3. j.
[610] BFL-VII-17-b-BSz-3753/1938/58.
[611] *8 órai Újság*, 1938. augusztus 18., 12.
[612] Sz. n.: Szálasi Testvér [sic!] perében augusztus 24-én hirdet ítéletet a Kúrai Töreky tanácsa. *Vecsés és Vidéke*, 1938. augusztus 19., 1.
[613] Hubay Kálmán: Testvér, láttalak… *Magyarság*, 1938. augusztus 17., 1.
[614] Kozmovszky Tibor: 3 év fegyház. *Összetartás*, 1938. augusztus 28., 3.

keresztje.” A helyszíni tudósító, Koszmovszky Tibor végezetül „Testvérek! Nagypéntek nélkül nincs feltámadás!”-sal búcsúzott olvasóitól.[615]

A Kúria 1938. augusztus 24-én elutasította Szálasi semmisségi panaszait és fellebbezését. Az ítélet indoklása szerint: „az arra hivatott közhatalmi szervek a vádlottnak parancsuralom létesítésére irányuló kísérletével törvényes kötelességükhöz híven, ha kell, fegyveres erővel is szembeszállottak volna.” Ezt a vádlottnak tudnia kellett, és ahogy azt dr. Töreky Géza, a Kúria elnöke az ítélet indoklásában hangsúlyozta, Szálasi a „főtárgyalási vallomásában kifejezetten be is ismerte, hogy célját csak fegyveres erőszakkal valósíthatja meg.” Ezért szervezte meg pártját katonai alapon, ezért tartotta annak tagjait katonai fegyelem alatt, ezért kötötte a tagokat fogadalom és eskü. Szálasi a felvételre jelentkezőktől fogadalmat, három hónap elteltével pedig hűségeskü̈t „vett ki”. Szálasi fellebbezésében arra hivatkozott, hogy szervezkedésével nem ártani, hanem használni akart hazájának, tehát cselekményéből hiányzik a bűnözési szándék. Tagadta, hogy erőszakos úton akarta volna átvenni a hatalmat, és azt állította, hogy meg akarta várni, amíg az általa kialakított közvélemény nyomása alatt a hatalmon lévők önként átadják neki a helyüket. Majd arra is hivatkozott, hogy az 1921. III. tc-t a kommunista, és más baloldali, forradalmi pártok, mozgalmak ellen hozták, az ő mozgalma pedig ezek közé nem sorolható.

A Kúria Szálasi érvelését „minden irányban téves”-nek minősítette. Dr. Töreky Géza rámutatott arra, hogy Szálasi tudatában volt annak, hogy hatalomra csak erőszakos úton juthat, tehát bűntett elkövetésére irányuló szándéka felismerhető volt. Hogy célja nemes volt, az közömbös, mert ez „az eszközcselekmény büntethetőségét nem szünteti meg.” A hatalom önkéntes átadásával kapcsolatban a Kúria hangsúlyozta, hogy a vádlott szerint a hatalom átvételével egyidőben akart parancsuralmat bevezetni, márpedig ezt csak erőszakos úton valósíthatta volna meg. Ráadásul ellentmondásba is keveredett Szálasi, hiszen ha a közvélemény teljes mértékben mögéje áll, akkor fölösleges a parancsuralom, az állami és társadalmi élet átalakítása „minden ellenállás nélkül, a fennálló törvényes keretek között is megvalósítható.” A Kúria arra is felhívta a figyelmet, hogy bár az 1921. III. tc.-t az 1919-ben lezajlott kommunista „lázadás” miatt hozta a törvényhozás, de e törvény az állami és társadalmi rendet mindenféle erőszakos felforgatás, vagy megsemmisítési kísérlet ellen védelmezi. A Kúria sem látott más enyhítő körülményt, mint hogy a „… vádlottat a tisztánlátást zavaró politikai rajongás késztette cselekményének elkövetésére.”[616] Évekkel

[615] Uo. A cikk szerzője természetesen nem említette, hogy Mussolinit 1911-ben még mint az Olasz Szocialista Párt egyik szélsőbaloldali agitátorát ítélték el.
[616] BFL-VII-17-b-Bsz-3680/1938/57.

később dr. Vajna Ernő egyenesen „justizmord”-nak nevezte Szálasi elítélését,[617] talán nem tudva azt, hogy e kifejezést a jogtalanul halálra ítéltekkel kapcsolatban szokták használni.

1938 augusztusában zsidó fiatalok ökörfejet ábrázoló röplapot terjesztettek Budapest utcáin, melynek felirata azonos volt a nyilas röplapokéval: „Jövünk 1938. Szálasi!”[618] Szálasi hívei röplapokon követelték azonnali szabadlábra helyezését, úgy is, mint a „Magyar Nemzet Élő Lelkiismerete” tagjai. Egyik röplapjukon kijelentették: „Szálasi már nem önmagáé, hanem az egész Nemzeté!” Vezérükről azt is állították, hogy az egyetlen egy ember, „aki fel tudja gyújtani a testi és lelki nyomorában elszunnyadt magyar népi erőket és az ellenségeinkkel szemben a Legfelsőbb Hadúr parancsai szerint ki tudja vívni a győzelmet.”[619]

Szálasi végül elérte, amit akart: jogerősen börtönbüntetésre ítélték. Később börtönnaplójában „a magyar történelem legnagyobb gazemberei”-nek nevezte bíráit. Különösen az fájt neki, hogy nyugalmazott őrnagyi rendfokozatától is megfosztották.[620] Elítélésekor viszont jó okkal gondolhatta úgy, hogy ez neki is, mozgalmának és pártjának is hasznára válik majd. Így látta ezt a szélsőjobboldali *A Nép* szerkesztője is: „És ha Szálasi Ferenc úgy érezte, hogy a maga szerepében az áldozatvállalók egykorú felelőtlen túlzásainak útját kell választania, a törvény megsértését és a büntetés kiprovokálását is szükségesnek érezve, - a holnapi beérkezés ugyancsak nehéz és rengeteg felelős munkát diktáló diadalmasabb szerepvállalása helyett, - akkor bizonyára ő maga is érezte szerepének átmeneti jellegében ennek az egyéni áldozatnak a nagysága mellett a maga törvényen kívüliségének súlyos következményeit.”[621] A cikk szerzője, Borbély Andor is jól látta, hogy Szálasi, az „áldozatvállaló” tudatosan választotta a törvény megsértését, a „felelőtlen túlzások” útját.

Montgomery közvetlenül Horthy Miklós környezetéből úgy értesült, hogy a németországi lapok csak röviden adtak hírt Szálasi elítéléséről, ráadásul olyan megfogalmazásban, amelyből nem derült ki, hogy a magyarországi nemzeti szocialista mozgalom vezetőjéről van szó. Horthy kormányzó 1938 augusztusi németországi látogatása során dr. Hans Frank német igazságügyminiszter alkalmat talált arra, hogy Imrédy Béla miniszterelnök előtt a külföldi nemzeti szocialista mozgalmakról szót ejtsen. Frank többek között elmondta Imrédynek, hogy sok párt használja különböző országokban a nemzeti szocialista megnevezést az NSDAP felhatalmazása nélkül. Ezek a hamis nemzeti szocialista

[617] BFL-XXV-1-a-293/1946-5345. A kifejezést 1942. július 24-én egy illegális nyilas rádióadásban használta Vajna Ernő. A honvéd vezérkar főnökének bírósága B. 273-29/1942. Dr. Vajna Ernő és társai bűnügye.
[618] A fiatalok „Le a háborúra uszító fasiszta népcsalókkal!” és „A nyilasok zsidóbérencek”-feliratú röplapokat is készítettek és terjesztettek a fővárosban. BFL-VII-5-c-11621/1938. Schamburg György és négy társa bűnpere.
[619] BFL-VII-5-c-11909/1938. Balthazár Ferenc és társai i.
[620] Csiffáry, 1997, 177. (1940. február 21.)
[621] Borbély Andor: Meskótól a Hungarista Párt feloszlatásáig. *A Nép*, 1939. március 3., 3.

mozgalmak, panaszkodott a német igazságügyminiszter a magyar miniszterelnöknek, gyakran komoly nehézségeket okoznak a német illetékeseknek, és jelezte, hogy ezeket a mozgalmakat, ahol csak felbukkannak, ki kellene irtani. Montgomery értesülései szerint ezek a megjegyzések mély benyomást tettek Imrédyre, aki úgy vélte, hogy ezek után megerősödött pozíciója a magyarországi nemzeti szocialista mozgalommal szemben.[622]

1938. augusztus 27-én szállították Szálasit a szegedi Csillag-börtönbe. A *Hungarista Napló* szerint e nap estéjén lett Szálasi Ferenc nyugalmazott őrnagyból fegyenc, szeptember 18-án reggel pedig vezérkari tisztből szövőmunkás.[623] A Markó utcai fogházban testvérei még délelőtt elbúcsúzhattak tőle. Ekkor legidősebb testvére, Béla felajánlotta, hogy átveszi a Nemzetiszocialista Párt – Hungarista Mozgalom vezetését addig, amíg fivére börtönben van. Nem világos, hogy ezt valóban komolyan gondolta el. Aktív katonatisztként nem politizálhatott, arra pedig semmiféle bizonyíték sincs, hogy ilyen mértékű bevonását a párt irányításába előzetesen a nyilasok vezetői egymás között megvitatták volna. Szálasi öccse ötletét, ha igaz, elfogadta, mondván, hogy ez a gondolat már régóta érlelődött benne, csak nem akarta, hogy a Szálasi-család egy másik tagjának is ugyanazt a kálváriát kelljen járnia, mint neki. Még aznap délután, körülbelül akkortájt, amikor a rabomobil Szálasival Szeged felé robogott, Hubay Kálmán lakásán a NSZP-HM vezetői jelenlétében a házigazda felkérte Szálasi Bélát, hogy vegye át a párt vezetését arra az időre, amíg Szálasi börtönben ül. A *Hungarista Napló* szerint állítólag Hubay nem tudott arról, hogy a Markó utcában Szálasi Ferenc már Béla testvérére hagyományozta a párt vezetését. Hubay ezek szerint most jött rá arra, hogy „vele szemben az emberek [ti. a párt tagjai, szimpatizánsai - KL] bizalmatlanok és csakis a ’Szálasi’ név alatt lehet eredményesen munkálkodni.”[624] Szálasi Béla rövid pártvezéri ténykedése alatt augusztus 29-én hosszú táviratban könyörgött Horthy kormányzónak, hogy adjon amnesztiát Szálasinak: „A Szegedről kiindult és Európát is legyőzni tudó Eszme tüzét mesterségesen elfojtották és most, hogy újra lángra kaphatott volna, annak hűséges hordozóját a szegedi börtönbe zárták.” Szálasi Ferencet testvére a Legfelső Hadúr egyik legképzettebb katonájának nevezte, akinek kiszabadulásában – többek között – „… állásukat vesztett magyar családfők, könnybe fulladt magyar anyák… ártatlanul éhező magyar gyermekek” is reménykednek. Amikor katonai parancsnoka írásban vonta felelősségre, hogy politikai tartalmú táviratot küldött a kormányzónak, Szálasi Béla azzal (is) védekezett, hogy elsősorban öreg szülei, e „fájdalmukban megtört személyek” nevében fogalmazta meg a táviratot.

---

[622] NARA-RG-59-M1206-864-1-1048-1055. N. 1209. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1938. szeptember 7.
[623] MOL-K750-HN-1-86.
[624] BFL-XXV-1-a-293/1946-3362-3363.

Ez sem volt igaz, mint ahogy az sem, hogy ő soha nem politizált. Lehetséges, hogy 1938. augusztus 27. előtt nem, de ezen a napon Szálasi megbízásából és Hubay felkérésére átvette a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom vezetését. Vitéz Nagy Vilmos altábornagy a Horthyhoz intézett távirat szövegével bizonyította be Szálasi Bélának, hogy az nem egy szüleivel együtt aggódó testvér magánkönyörgése volt, hanem politikai gesztus. A táviratban Szálasi Béla a „Hitleri Boldog Országot" összehasonlította a szegény Magyarországgal. Hitler és Mussolini hajdani és Szálasi mostani szenvedésének és eszméinek összehasonlítása sem tartozik egy személyes távirat kategóriájába. Az igen kemény hangú felettesi felelősségre vonásra válaszul Szálasi Béla elárulta, hogy még Szálasi jogerős elítélése előtt, tehát valamikor 1938 júliusában-augusztusában kihallgatást kért és kapott Mikecz Ödön igazságügy-, Hóman Bálint kultusz-, és Rátz Jenő honvédelmi minisztertől. Mindhárom miniszter kifejezetten jóindulatúan fogadta őt, sőt Mikecz szinte bíztatta arra, hogy kérjen kegyelmet bátyjának a kormányzótól. Rátz Jenő és Hóman Bálint pedig megígérte, hogy Imrédy Bélánál közben járnak Szálasi Ferenc érdekében.[625]

A „Magyarok!" - kezdetű nyilas röplap, amely valószínűleg 1938 szeptemberében készült, útszéli hangnemben támadta Keresztes-Fischer Ferencet, a „másik Fischert", a vezérkar főnökét, majd leszögezte: „Magyarország kormánya és a zsidók Krisztust meggyalázzák, az Államfőt belpolitikai pocsolyájukba magukhoz akarják rántani" akkor, amikor lehetőség nyílott a Felvidék visszaszerzésére. A nyilas röplap határozottan fegyvert és vezért, Szálasit követeli a magyaroknak, hogy visszaszerezhessék a Felvidéket és megteremthessék a „magyar Magyarországot".[626] Szeptember 20-án a Hősök terén a nyilasok tömeggyűlésen követelték vezérük szabadlábra helyezését, őt nevezve „Nagymagyarország" [sic!] feltámadása egyetlen és biztos zálogának.[627] A „Kossuth Lajos azt üzente" dallamára is új szövegeket írtak és azt illegális röplapokon terjesztették:

„Horthy Miklós azt üzente,
Verjünk reá a csehekre,
Szálasi meg odavezet,
S agyonütjük a cseheket.
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!

[625] BFL-XXV-1-a-293/1946-3364-3376. Szálasi Béla őrnagyot a politikai tartalmú távirat elküldéséért 1939. június 14-én 15 napi állomásfogsággal büntették meg.
[626] BFL-XXV-1-a-293/1946-5782.
[627] BFL-XXV-1-a-293/1946-4779.

Fújhat a szél, süthet a nap,
Megy előre a magyar had,
Menetel a Felvidékre,
Mert Szálasi a vezére.
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!”

Egy másik röplapon ugyanerre a dallamra többek között a következő szöveget énekelték:

„Jövünk, jövünk nagy erővel,
Sztranyát[628] rúgjuk gőzerővel
A Rassayt felakasszuk [sic!]
Az Eckhartot [sic!] jól megrakjuk
Éljen a magyar szabadság,
Éljen Szálasi”

Egy harmadik röplapon Horthyt éltették, Jézus segítségéért fohászkodtak és fenyegetőztek, követelőztek: „Nem kukoricázunk többet! Tárgyalás helyett fegyvert! Beszéd helyett harcot!! [sic!] Imrédy helyett Szálasit!! [sic!]”[629]

A nyilasok keserű csalódással voltak kénytelenek tudomásul venni, hogy a m. kir. bíróság végül jogerősen elítélte vezérüket. Mint azt az egyik nyilas röplap megfogalmazta: „Ez a pár kormányon ülő gazember nem restel[l]te elkövetni a legnagyobb hazaárulást. Törvényes színezetet adva kisded játékainak 3 évi fegyházra ítélte vezérünket Sz á l a s i t . ” A röplap írói még azt is „nagyon jól tudták”, hogy Imrédi [sic!] és Keresztes-Fischer ezért 50.000-50.000 pengő „előleget kapott Vida Jenőtől és Chorin Ferenctől.”[630]

Szálasi Béla 1938 szeptember közepén Horthy Istvánt kereste fel, és arra kérte a Kormányzó idősebb fiát, eszközölje ki, hogy édesapja fogadja őt, vagy bátyját. Utóbbi kérés rendkívüli naivitásra vall: azt még Horthy kormányzó sem tehette volna meg, hogy egy, a szegedi Csillag-börtönben jogerős büntetését töltő rabot hivatalosan fogadjon. Horthy István két nap múlva arról tájékoztatta Szálasi Bélát, hogy: „Édesapja Szálasi Ferencben egy becsületes katonát és magyar embert lát, aki túlzott nacionalista volta miatt azonban a törvényes utat nem járta és ezért a független magyar bíróság által kiszabott büntetést el kell viselnie.” Szálasi Bélát sem óhajtja fogadni, csak abban az esetben, ha ilyen irányú

[628] T. i. Sztranyavszky Sándort.
[629] BFL-VII-5-c-1121/1939. A „Rajtunk röhög a világ” – kezdetű és más illegális röplapok elkobzása, valamint BFL, u. o. 7727/1939. Konrád Gyula és társai.
[630] BFL-XXV-1-a-293/1946-4392.

előterjesztést kapna a felelős kormánytól.[631] Azt a *Hungarista Napló* jótékony homályban hagyja, mit tett Szálasi Béla őrnagy, mint a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom vezetője még azon kívül, hogy Imrédy Bélához is elment bátyja szabadon bocsátását kikönyörögni. Bizonyosan semmit, hiszen ha a kiderült volna, hogy ő a párt vezetője, azonnal kicsapták volna a honvédségtől.

Id. Szálassy [sic!] Ferenc kétségbeesésében egy meglehetősen zavaros, magyartalan megfogalmazásoktól terhes levélben kérte Horthytól fia szabadlábra helyezését. Többek között azt állítva, hogy fiának nincs más hibája, mint hogy Magyarország „harmadik megalapítója" akar lenni. „Egy a Hitler és Szálasy az ő prófét[áj]a!"[632] Id. Szálasi Ferenc összefoglalása szerint fia ugyanazt akarja, amit Hitler: „1. Ki a zsidókkal. 2. Tőke a munka. 3. Magyarország a magyar népé, a dolgozóé." Befejezésül a hungaristák nevében is könyörgött, hogy engedjék szabadon vezérüket, „ő felfordítja az országot és újraépíti".[633]

Málnási Ödön, mint a Hungarista Mozgalom Főszéktartója augusztus 30-án „mozgalmi gyászt" rendelt el. Röplapon is terjesztett utasítása szerint: „Minden népgyűlésen, tagértekezleteken és suttogón a távollévő, de lélekben mindenkivel együttérző és helyettünk szenvedő Testvérünk számára a főhelyen egy hely meghagyandó és lefordított székkel, valamint virággal jelölendő meg." A gyűlések, tagértekezletek végén egyperces néma imát kellett mondani, felemelt kézzel „értünk szenvedő Testvérünkért", vagyis Szálasiért. Akinek kiszabadulásáig a párt tagjainak gyászukat azzal is ki kellett fejezniük, hogy étteremben, kávéházban, vendéglőben, tánchelyiségben nem jelennek meg. A „mozgalmi gyász" jegyében a nyilas férfiaknak fekete nyakkendőt kellett hordaniuk. [634] A nyilasokkal szemben ellenséges újságok között volt olyan, amelyben gúnyos versikével kísérték azt a karikatúrát, melyen egy üres szék előtt térdre borult, dervis-szerű, szőrös lábú férfiak láthatók.

„Új szekta támadt szép honunkban,
hitelve misztikus üresség
akit imád, nem ül az székben,
bálványa maga az üres szék."[635]

---

[631] Uo. 3378. Részlet a *Hungarista Napló*ból.
[632] Sajnálatos módon a Szálasi-per iratai között csak a levél géppel írott másolati példánya található, mellette egy géppel írott cédulán: „A levél eredeti példánya Sallai Elemér külső kutatónál". BFL-XXV-1-a-293/1946-4066. A levél-másolaton e helyen a következő olvasható: „Egy a Hitler és Szálasy az ő próféta!!!"
[633] BFL-XXV-1-a-293/1946-4067-4068. Id. Szálassy Ferenc levele Horthy Miklóshoz, 1938. szeptember 23. Géppel írott másolat. Az aláírást nehéz értelmezni: „idősebb Szálassy Ferenc és a Hungaristák Budapesti Visegradisták" – áll a lap alján. Mivel ekkoriban a Szálasi-család tagjai a Visegrádi-köz 6. sz. házban laktak, talán a lakcímükre utalhatott Szálasi édesapja.
[634] BFL-XXV-1-a-293/1946-5807.
[635] *8 órai Újság*, 1938. május 7., 7.

A gúnyolódásokkal mit sem törődve, a nyilasok fontosabb gyűléseiken Szálasi emlékére egy széket az elnöki asztalnál mindig üresen hagytak, a székre virágot helyeztek, szétoszlás előtt felemelt jobbkarral egyperces néma imát mondtak, a párthelyiségekben pedig Szálasi arcképe alatt ott virított a felirat: „Nagypéntek nélkül nincs feltámadás!" Székesfehérváron december elején egy nyilas pártgyűlésen fenyőgallyakkal díszítették Szálasi bekeretezett arcképét, és a 9323-as számot, fegyintézeti törzskönyvi számát is alátették, külön kartonlapon.[636] Később, már 1939-ben volt olyan helyi nyilas pártvezető, aki az általa vezetett értekezletek és megbeszélések kezdetén néma imát mondatott Szálasi Ferencért, amely alatt a jelenlévők feszes vigyázban, felemelt karral álltak.[637] Ez idő tájt születhetett meg a nyilas „himnusz"-nak nevezett „vers" is, amelyben többek között ez áll:

„Alvó faji lélek
Ereje pezsdül fel,
Ős szittya vezérek
Lelke csodára kel.

Évezredes korszak
Krisztus szkíta lelke
Egyesülnek, forrnak
Egyetlenegy jelbe…
Nyilaskereszt! Napunk!
Szálasi! Vezérünk!
Szebbet sohse kaptunk,
Most már ennek élünk."[638]

Amikor Málnásinak is börtönbe kellett vonulnia, kétoldalas röplapon búcsúzott a nyilaskeresztesektől, többek között azzal vigasztalva őket, hogy a hungarizmus előbb vagy utóbb, de győzedelmeskedni fog. Málnási definíciója szerint: „… a hungarizmus időszerűen jelenti azt a Vezért, akinek az üldözések, meggyaláztatások, nyomorgatások sorozatán keresztül, mint fénysugarat akadályozó prizmán keresztül, bontakozott ki lelki színképéből a magyar néplélek csodálatos gazdagságú és egységű életösztönkifejezése: maga a

[636] BFL-VII-5-c-8401/1939. Platthy Béla.
[637] BFL-XXV-1-a-293/1946-5252. Bgy. VI. 11465-32/1939. Vértesi Gusztáv és társai i. Ilyen ima szervezése szerepelt Vértesi vádiratában.
[638] MOL-K814-Mf-X-7076-16.731-544. Szerző és keltezés nélkül, géppel írott tisztázat. Némileg átdolgozott, rövidített formában a „vers" megjelent *A Nép* 1942. december 31-i számában, szerzője Újvárosi Sándor volt. Itt az utolsó négy sor a következő volt: „Áldd meg, Uram, áldd meg a Nyilaskeresztet, Minden hordozóját és ráfeszítette. Minden könnycsepp, ami hull és hullott érte Áldásképpen szálljon a Vezér fejére."

hungarizmus."[639] A párt azonnal elkezdte a börtönbe zárt Szálasi-képét kommercializálni. A Szálasi-feliratú bélyeget 1 pengőért árulták, a „Szálasi 9323"-feliratú férfi és női díszzsebkendők is kelendőek voltak nyilas körökben.[640] A zsebkendőket a külső zsebben akként helyezték el, hogy a név és a fegyintézeti szám látható legyen. A 9323-as rabszámot külön, apró, zöld színű röplapokon is terjesztették.[641] Elkészítették Szálasi börtön-portréját, és gyártottak új pártjelvényt is, amelyben zöld alapon csillag volt, benne a 9323-as szám.[642] Az 1939-es pünkösdi parlamenti választások előtt országszerte terjesztett nyilas *Zöld könyv* szerint Szálasi rabszámából „fogalom és szimbólum lett a magyar tömegek előtt. Titokzatos kezek ezzel a számmal írták és írják tele a városok és falvak házfalait, röpcédulák erdeje borította el a reggelre virradó utcákat. Vasból, alumíniumból és aranyból készült jelvények százezreit vásárolták az emberek, s a fegyencszám lassan megváltó szimbólummá lépett elő."[643]

E számot választotta vezércikke címéül Bitskey Miklós nyilas újságíró, aki már-már vallásos révülettel dicsőítette Vezérét. Szálasi emberi nagyságát azzal is bizonyítottnak látta, hogy mennyi mindent volt kész feláldozni „az igazságért" : „a vitéz katonai lendületes ívelésű pályáját. A szerető férfi családi boldogságát. A ragaszkodó gyermek meleg szülőotthonát" stb.[644] Lehetséges, hogy Bitskey nem tudta, hogy Szálasi ekkor még nem volt nős, családos ember. Ugyancsak röplapokon igyekeztek tudatosítani híveikben és ellenségeikben egyaránt, hogy Szálasi bebörtönzésével a nagy elődök, Mussolini és Hitler útját követi. „Mussolini: Forli. Hitler: Landsberg. Szalasi [sic!]: Csillagbörtön!" a röplap alján ott volt, idézőjelben a „Nagypéntek nélkül nincs feltámadás"-jelszó is.[645] Még egy ismert dallamra is új szöveget írtak, melyben összefoglalták Szálasi aszemita programját is:

„Kilencezer, háromszáz és huszonhárom
A vezérünk a legelső a világon.
Ha kijön, ha kihozzuk a fegyházból
Minden zsidót kiverünk majd a hazából

[639] BFL-XXV-1-a-293/1946-5947-5948. Málnási Ödön: Nemzettestvérek! c. röplapja, 1938. szeptember 19., eredeti, géppel írott tisztázat, Málnási Ödön saját kezű aláírásával.
[640] Ezek a fehér műselyemből készült díszzsebkendők 19 X 19 cm. nagyságúak voltak, bal felső sarkukban piros négyszög keretben zöld színű nyilaskereszt, és alatta 9323-as szám volt látható, és darabját egy pengőért árusították. BFL-VII-5-c-10506/1939. Nyilaskeresztes zsebkendő elkobzása.
[641] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1938. szeptember 16.
[642] Uo. 1938. szeptember 9, 16, 23.
[643] Sz. n. és h. n.: *Zöld könyv* [1939.] 13. A 32 oldalas brosúra egy példánya megtalálható BFL-VII-5-c-10991/1939. Kún László sajtó útján elkövetett rágalmazási ügyének iratai között.
[644] Sz. n. [Bitskey Miklós]: 9323. *Vecsés és Vidéke*, 1938. szeptember 4., 1.
[645] BFL-VII-5-c-13876/1938. Uszító tartalmú röplapok elkobzása. 1938. október 16-tól az *Összetartás* címlapján is szerepelt ugyanez a jelszó. December 18-ig idézőjelben, attól kezdve két nyilaskereszt között, melyek közepén H[ungarizmus]-betű virított.

A ghettóban olyan rendet csinálunk

Amilyen még sohse volt minálunk

Mondjátok meg a Fischernek[646]

Annak a vén gazembernek

Minden zsidót kiverünk az országból."[647]

A 9323-as szám annyira „összenőtt" Szálasi nevével, hogy volt olyan nyilas röplap, amelyre már csak annyit írtak: „9323. Ezt nem feledjük. Kitartás! Győzünk! Leszámolunk!"[648] Szálasiról egy nyilas röplap 1938 végén azt írta: „Míg idekinn purimünnepet tartanak a feudál szabadzsákmány nagytőkései és ezek csatlósai, ugyanakkor egy rab rács mögött erős akarattal, nyílt tekintettel néz a messzeségbe és várja jó magyar népének elindulását az általa megjelölt úton."[649] A nyilasok aggódtak, hogy a magyar kormány esetleg követi a román kormány példáját, és a börtönben meggyilkoltatja veszélyes politikai ellenfelét. „Nem kétséges az sem [, hogy] Stern Samuka[650] vállalatainak egy évi jövedelmét ajánlotta fel a kormánynak arra az esetre, ha a börtönben Szálasi testvért elteszik láb alól." – írta az egyik nyilas röplap 1938 őszén, majd így fenyegetőzött: „Ti büdös zsidók és gyáva pribékek! Ha csak egyetlen haja szála meggörbül Szálasinak, valamennyieteket [sic!] kiirtunk ebben az országban, olyan dögvész és hét csapás nem volt Izraelben, mint amilyen ez a pesti lesz!"[651] Eltekintve attól, hogy a röplap megfogalmazója a hét csapással kapcsolatban összetévesztette Izraelt Egyiptommal, félelmük, saját logikájukon belül maradva, jogosnak tűnhetett. Hiszen ha, mint jól tudták, Bukarestben „szökés közben" agyon lehetett lőni a Vasgárda egyik vezérét Corneliu Zelea Codreanut, akkor mit lehet várni a szerintük „zsidóbérenc" Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztertől, akiről a nyilasok még azt is tudni vélték, hogy Sztálintól (is) fizetést kap. Szálasi politikai pályafutása során mindig emlékezett a Vasgárda 1941-es lefejezésére. Ezért is óvakodott attól 1940-1944 között, hogy puccsot kíséreljen meg. 1944 tavaszán, már a német megszállás után Szálasi figyelmeztette a párt tagjait, hogy olyan hungarista magatartást tanúsítsanak, amely lehetetlenné teszi a kormányzat számára, hogy velük szemben ugyanúgy járjanak el, mint ahogyan azt az

[646] T. i. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszternek.
[647] BFL-VII-5-c-7727/1939. Konrád Gyula és társai.
[648] BFL-VII-5-c-5333/1939. Nyilas röplapok elkobzása. A röplapot Pécsett és Budapesten is terjesztették.
[649] BFL-XXV-1-a-293/1946-4107-4108. nyilas röplap, géppel írott másolat, keltezés nélkül.
[650] Ekkor a Pesti Izraelita Hitközség elnöke, gyáriparos.
[651] BFL-XXV-1-a-293/1946-4392. A „Magyar Testvérek!" – kezdetű röplapot „A II. Szociálnacionálé végrehajtó bizottsága" aláírással adták ki. Egy másik nyilas röplapon, melyet 1938. december 8-a körül adtak ki ez állt: „Figyelmeztetés! Ha Szálasi Codreanu sorsára jut, Szent Bertalan éjszakával fogunk válaszolni! Éljen Szálasi!" BFL-XXV-1-a-293/1946-4718. A röplapot Valasek József írta és sokszorosította.

Antonescu-féle rendszer tette a Vasgárdistákkal szemben.[652] Szálasi az utolsó szó jogán mondott beszédében is visszatért a Vasgárda 1941 januári szétverésére: „A Vasgárda sorsa lebegett mindig a szemeim előtt. Nem akartam a mozgalmat kitenni annak, hogy amikor a nemzet életében a legsúlyosabb lépését és feladatát hajtja végre, akkor az a sors érje, ami érte a Vasgárdát."[653]

Érdekes, hogy Szálasi törzskönyvi lapján a „fegyintézeti foglalkozása" – rovatot üresen hagyták. Ugyancsak nem töltötték ki a „fegyintézetben tanúsított viselet és észlelt erkölcsi állapot"-rovatot sem. Például a 9319. sz. fogoly, K. J. neve mellé ebbe a rovatba a következőket írták: „Izgága és haragos természetű ember, aki javulási ígérete helyett inkább a jövőbeli lopásait hangoztatja. Rovott múltú, javíthatatlan tolvaj."[654]

Valamikor 1938 november végén, december elején újabb, elkeseredett és bosszúvágytól fűtött hangnemű röplapban foglalták össze a nyilasok sérelmeiket. A *Kiáltvány a Magyar Néphez!* - című, három és fél nyomtatott oldalas írásmű „húsz év gazságai" miatt bosszút esküdött a „zsidó bankok hitelnyújtásának keresztül törvényesen védett kamatrabszolgaságba döntött kisgazdák", és a nyomorgó kistisztviselők nevében is. Bethlen Istvánt csak mint panamista vezért, fiait pedig, zsidó kiadóvállalatoknál betöltött állásaik miatt a „szellemi elzsidósodás legfőbb bajnokai"-nak nevezte a röplap. Még a hajdani igazi fajvédő Gömbös Gyulát is csak mint „revidiáló"-t [sic!] említették, aki szerintük személyi és politikai vereséget szenvedett. Imrédy kormányát főleg a történelmi Felvidék és Kárpátalja fegyveres visszaszerzésének elmulasztásával vádolták meg, zsidónak nevezve lord Rothermere-t, a magyar területi revízió lelkes támogatóját. A röplap írói őszinte, vallásos hevülettel, kétségbeesetten kiáltanak fel mindezen szörnyűségek elősorolása után: „S Te, Uram, megint nem jöttél vissza a földre kardoddal és ostoroddal, hogy végigverjél a 'békés revízió' hazaáruló dalnokain." Imrédyt nem csak a területi revízió ügyének „elárulása" miatt nevezte a röplap hazaárulónak, hanem főleg és elsősorban azért mert le merte csukatni „a magyar nemzet reményét és vezérét: Szálasi Ferenc vezérkari őrnagyot." Neki személyesen üzent a röplap: „nincsen olyan mély börtön a föld alatt, ahonnét ki ne szabadítsuk a nemzeti szocialismus magyar hősét, aki majd könyörtelenül leszámol az elmúlt húsz év minden gazságával és üszköt vet a korhadt rendszer gettójára…" A „nemzeti feltámadás előestéjé"-re keltezett röplap befejezésül leszögezte: „Szálasi nélkül nincs Felvidék, s nem lesz soha Erdély

[652] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-408-411.
[653] BFL-XXV-1-a-293/1946-2667.
[654] CSML-VII-102. Elítéltek törzskönyvei, 129. k.

sem!”[655] Ugyancsak 1938 novemberében a csehszlovák hatóságok is megpróbálták Szálasi nevével hazatérésre bírni a Szlovenszkóba küldött magyar katonákat. A feltűnően magyartalanul megfogalmazott, helyesírási és központozási hibákkal tarkított röpcédulán, amelyet repülőgépről szórtak le például Kartal környékén, felszólították a „magyar testvéreket” és a katonákat, hogy csatlakozzanak „Szállasi [sic!] őrnagyhoz, aki felszabadítani akarja Magyarországot szent [sic!] István koronáját a zsidóktól és grófoktól, akik élni sem hagynak titeket!”[656]

Amikor a történelmi Felvidék egy részét visszajuttató ún. első bécsi döntést ünnepélyes törvénybe iktatták, Hubay Kálmán a Képviselőházban kijelentette: a Kárpát-medencében egyedül a magyarság rendelkezik történelmi és államszervező képességekkel. Majd hozzátette, hogy ha nem is világbirodalmi, de birodalmi méretekben már gondolkodhatunk, és a magyarság feladata, hogy a Szent István által megszervezett ország helyén birodalmat szervezzen. Hubay mély sajnálkozással említette meg beszéde végén, hogy szerinte „borzalmas és végzetes lelki kettéhasadás gyengíti a nemzetet”, mert a „legkeményebb magyarokat”, a nyilaskereszteseket valósággal „törvényen kívüli állapotba helyezték.” Különösen azt fájlalta, hogy: „A magyar nemzetiszocializmus vezére, Szálasi Ferenc vezérkari őrnagy, a Vaskoronarend tulajdonosa, barna fegyencruhában sínylődik a szegedi Csillag-börtönben.” Javasolta Imrédy Béla miniszterelnöknek, hogy tegyen „legfelső helyen”, vagyis Horthy kormányzónak előterjesztést a kegyelmi jog gyakorlására.[657] 1938. december 1-jén a nyilasok budapesti tömegtüntetésen követelték Szálasi szabadon bocsátását. A tüntetést Széchenyi Lajos szervezte, ő közölte a kerületi vezetőkkel a jelszavakat is, a tömeg pedig az utasításoknak megfelelően ordította: „Ki a vezér? Szálasi! Átvesszük a hatalmat! Hungarista államot akarunk! Követeljük Szálasit! Kiengedni Szálasit! Amnesztiát Szálasinak!” A kivezényelt karhatalom feloszlató felhívásainak nem engedelmeskedtek, gumibotokkal, hajókötelekkel, sodronyokkal, botokkal, kövekkel támadták meg a rendőröket, az útjukba eső üzletek kirakatait betörték, az út szélén álló gépkocsik ablakait bezúzták. Hubay Kálmán a tüntetés után két héttel Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszterhez intézett interpellációt. Szerinte 10.000 ember békés tüntetését brutális módszerekkel oszlatta fel a rendőrség. Adatai szerint 56-an sebesültek meg, közülük 21 embert kellett a Rókus-kórházba vinni, többségük a hátán sérült meg. Hubay szerint az „Éljen Szálasi!” – kiáltás volt az, ami miatt 56 ember megsebesült. Keresztes-Fischer Ferenc válaszában felhívta a figyelmet arra,

[655] BFL-XXV-1-a-293/1946-5838-5841.
[656] BFL-VII-5-c-15057/1938. „Magyar testvérek!”-kezdetű röplap elkobzása.
[657] KN-1935-1940-XX-274, 276. Hubay Kálmán felszólalása, 1938. november 12.

hogy a tüntetőknél gumibotok, boxerek, vasbotok, szúróeszközök is voltak, és rendőrök is megsebesültek az összecsapásokban. A belügyminiszter szerint a szervezők azzal mozgósították a nyilaskereszteseket, hogy december 1-jén át fogják venni a hatalmat. Utóbbi állítást Hubay válaszában határozottan cáfolta.[658] Összesen 81 embert ítéltek hosszabb-rövidebb időtartamú, (általában három hónapi) börtönbüntetésre a tüntető tömegből „kiemeltek" közül.[659]

Szálasi a *Hungarista Napló*ban a börtönben töltött éveit „A meggyalázás és az újjászületés esztendei"-nek nevezte.[660] Magánzárkában[661] tartották, de a fegyház szabályzata értelmében látogatókat fogadhatott. Lucz Gizellának, „titkos" menyasszonyának például negyedévente engedélyezték, hogy vőlegényét felkeresse.[662] Lucz Gizella úgy emlékezett, hogy egyszer Szálasi szüleivel ment le vonattal Szegedre, és a fogolynak süteményt vittek.[663] A börtönigazgató, vitéz Csiky Jenő Lucz Gizella szerint rajongott Szálasiért. Menyasszonyának fél órás „beszélőt" engedélyeztek, ezt az igazgató irodájában tölthették, aki végig jelen volt és figyelt. Bármiről beszélgethettek, csak politizálniuk nem volt szabad.[664] Szálasi ritkán tesz említést börtönnaplójában menyasszonyáról. 1939. február 8-án csak annyit jegyzett föl, talán emlékeztetőként egy későbbi levélhez: „Gizike franciául tanuljon és történelmet. Minden hónapban egy levél."[665] 1939. augusztus 24-én komor hangvételű, talán szemrehányásokat is tartalmazó levelet kaphatott menyasszonyától, mert érezhető ingerültséggel jegyezte föl naplójába: „Gizi rosszkedvét hagyja a Koppány utcában, ne küldje el nagy [olvashatatlan szó] naponta. Írjon, ahányszor tud és akar, elvárom. Ne várja, hogy minden levelet külön [meg]válaszolok. Minden írásnak, mely a szabadságból jön, örülök."[666]

Tudjuk, hogy édesapja is többször meglátogatta fiát a börtönben.[667] Jövendőbeli anyósa, Lucz Ferencné emlékezete szerint lakásukat 1938-1940-ben gyakran keresték fel nyilasok, főleg Szálasi bebörtönzése után. „Leányommal együtt sírtak, úgy sajnálták leányomat. Szálasi fogsága idején igen sok nyilas keresett fel bennünket, akik együttérzésüket

[658] KN-1935-1940-XXI-52-56. Hubay Kálmán interpellációja és Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter válasza, 1938. december 14.
[659] BFL-VII-5-c-13995/1938. Brehovszky István és társai bűnügye.
[660] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-653.
[661] Csillag-börtön, III. osztály, I. emelet, 49. sz. zárka. Csiffáry, 1997, 7.
[662] BFL-XXV-1-a-2464/1945. Szálasi Ferencé, sz. Lucz Gizella tanúvallomása a PRO-n, 1945. július 23. Szálasi börtönnaplójában feljegyezte, hogy november 20-ig testvérein, „Karcsi, Rudi, Vilma" kívül „Gizi" is meglátogatta. BFL-XXV-1-a-293/1946-8187. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1938. november 20.
[663] Lucz-interjú-52.
[664] Lucz-interju-55, 60.
[665] Csiffáry, 1997, 84. (1939. február 8.)
[666] BFL-XXV-1-a-293/1946-8238. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1939. augusztus 24.
[667] Uo. 4069-4071. id. Szálasi Ferenc levele dr. Kiss Géza ügyvédhez, 1939. június 19. A levélben, melyet „feri bácsi"-ként [sic!] írt alá, többek között megemlíti, hogy „utolsó szegedi látogatásom alkalmával". Ezek szerint 1938. ősze óta már nem először járt a Csillag-börtönben id. Szálasi Ferenc.

fejezték ki irántunk, de ezek a látogatások Szálasi kiszabadulása után mind ritkábbakká váltak.”- vallotta a népügyészségen Szálasi anyósa.[668] Szálasi családja 1939 elején meghatott hangú nyílt levélben köszönte meg a sok-sok ajándékot, amelyekkel „szerény kis lakásuk”-at az egyszerű emberek (is) elárasztották. „Szobrok, festmények, kedves, de értékes emléktárgyak, virágcsokrok, levelek és levelezőlapok ezrei és ezrei érkeztek” a Szálasi-család címére. Küldtek üdvözletet nyugalmazott honvédtisztek, lelkészek, főnemesek, földbirtokosok, egyetemi tanárok, orvosok, ügyvédek, mérnökök, és – tegyük hozzá: teljesen érthető módon – „névtelen köztisztviselők” is.[669] A párt bőkezűen gondoskodott Szálasi szüleiről. A *Magyarság* 1938 novemberétől 1940 májusáig havi 400 pengőt juttatott id. Szálasi Ferencnek, majd ekkor 4000 pengőt, ifj. Szálasi Ferenc egyéves nyugdíjának megfelelő összeget adtak át édesapjának.[670]

Szálasi 1939. január 1-jén alázatos hangú levélben kért, minden bizonnyal a Csillag-börtön igazgatójától engedélyt arra, hogy „naplószerű jegyzeteket” készíthessen.[671] Mint írta, szabad idejében, tehát hétköznapokon a déli szünetben 11.30-tól 13.30-ig, illetve este 17.30-tól 20 óráig, valamint vasárnaponként és a hivatalos ünnepnapokon „továbbképzésemen és tudományos munkálatokon, kutatásokon dolgozom”. Szálasi a börtönben kitanulta a takácsmesterséget. Az egyik nyilas hetilap évekkel később azt írta, hogy a szegedi Csillag-börtönben Szálasi, „mint takácsipari munkás még egyszer annyit termelt naponta, mint a legügyesebb és legszorgalmasabb szakmunkás.”[672] Szálasi följegyezte, hogy munkáját a sajátja melletti, 50. sz. magánzárkában, (amelyet Szálasi „munkazárkámnak” nevezett) lévő szövőszéken végezte.[673]

A szövőszéken végzett kényszermunka alatt a tanulmányozott anyagokat át tudja gondolni, és ez a tevékenység nem fog kihatni a kényszermunka minőségére vagy mennyiségére. Egyetlen veszélyt látott csak Szálasi: ha nem engedélyeznék a benne felgyülemlett gondolatok írásban való rögzítését, akkor nem tudna megkönnyebbülni. „Agyam csak bizonyos gondolatmennyiséget tud felhalmozni. Ha túlterhelt, és nem tudok könnyíteni azáltal, hogy a gondolatot leírom, fizikai és testi törődöttség áll be nálam, mely legtöbbnyire fejfájásban nyilvánul meg.”[674] Szálasi annyira tartott attól, hogy nem engedik

[668] BFL-XXV-1-a-2464/1945. Lucz Ferencné vallomása a Népügyészségen, 1945. augusztus 23.
[669] A Szálasi család köszönete a hungarista testvéreknek. *Magyarság*, 1939. január 10., 8.
[670] *Magyarság*, 1942. szeptember 13., 14.
[671] Mivel már 1938. július 8-tól írt naplót, lehetséges, hogy engedélye csak az 1938-as évre szólt.
[672] Csűrös Zoltán interjúja Kovarcz Emillel. *Virradat*, 1944. április 23., 3.
[673] BFL-XXV-1-a-293/1946-311. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1940. február 12.
[674] Amikor 1942. július 6-án újabb naplója írásába kezdett, az első lapra a következőket írta: „A tételek csak nyersvázlatok, melyeket felhasználásuk alkalmával dolgozok fel véglegesen és rögzítek végleges formába. A

gondolatai írásban való rögzítését, hogy előre beleegyezett abba, hogy a börtönből való szabadulásakor nem viszi ezeket magával, sőt, ahhoz is hozzájárult, hogy feljegyzéseit megsemmisítsék. Levele harmadik oldalának hátlapjára, talán maga a börtönigazgató azt a javaslatot írta, hogy engedélyezzék Szálasinak a jegyzetek készítését, viszont szabadulásakor azokat ne adják ki neki. Szálasi szabadulásakor minden bizonnyal belügyminiszteri döntés született arról, hogy adják át Szálasinak azokat a leveleket, amelyeket fogsága idején kapott, börtön-naplóját, és (ezek szerint) az első „Gondolatok jegyzékét" viszont ne. Szálasi talán nem is tudta, hogy Keresztes-Fischer Ferenc úgy döntött, hogy elmefuttatásait és naplóját nem semmisítik meg, hanem gondosan elzárva őrzik. Szálasi pedig ezeket csak akkor kaphatja vissza, „ha ő esetleg uralomra kerül és a napló átadására vonatkozó kívánságát utasításnak lehet tekinteni."[675]

Szálasi igyekezett elzárkózni pártjával és mozgalmával kapcsolatos hírektől. Amikor 1938 végén Rothen Ferenc és Rátz Kálmán ténykedéséről hozzá egymásnak ellentmondó hírek érkeztek, ilyen híreket nem engedett többé maga elé. Ezt azzal indokolta, hogy csak idegesítik, mert úgysem tud segíteni.[676] A *Hungarista Napló* szerint a szegedi Csillag-börtön 9323-as számú foglya, Szálasi Ferenc „szövőmunkás" jól használta ki börtönéveit, hiszen volt ideje „megszőni", vagyis kidolgozni a Hungarizmus ideológiáját.[677] Ezt lehetne (ön)kritikának is értelmezni. Szálasi tehát anélkül lépett a politikai pályára, hogy világos, kidolgozott programja, „ideológiája" lett volna. Viszont érthetetlen, hogy Szálasi fő ideológiai műve, az *Út és Cél* megjelenése után miért állítja a hivatalos párttörténetírás, hogy még tovább kellett szőnie az ideológiáját.

1939. február 3-án állítólagos nyilas merénylők kézigránátokat dobtak a Dohány utcai zsinagógából az istentiszteletről kijövők közé. A merénylet „tetteseit" napokon belül elfogták és súlyos börtönbüntetésekkel sújtották.[678] Az elítéltek közül Kenyeres Jenő és Szebényi Győző 1944 júliusában perújrafelvételi kérelmet nyújtott be. Ebben hangsúlyozták, hogy a bíróság kizárólag a nyomozati eljárás során felvett, tőlük a „legkegyetlenebb kínzásokkal" kicsikart vallomások alapján ítélte el őket. Nem csak ebben az ügyben, hanem minden más ügyben, melyben a Hungarista Párt tagjai szerepeltek, a detektívek „állati kegyetlenséggel

---

tételek tehát csupán felvillanó gondolatok, melyek azonnali rögzítése szükséges, hogy megint el ne tűnjenek." MNYSZZSEM-G-2993.

[675] MOL-P1351-2-8-10. Szálasi Ferenc kézzel írott levele, 1939. január 1., valamint olvashatatlan aláírású, 1940. szeptember 28-án keltezett, kézzel írott feljegyzés. Uo. 9.

[676] MOL-K750-HN-1-94. (kb. 1938 vége.)

[677] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-646.

[678] Kenyeres Jenő I. r. vádlottat életfogytiglani, Szebényi Győző II. r. vádlottat tízévi, Gombai Horváth János III. r. vádlottat ötévi, Madaras László IV. r. vádlottat hároméví fegyházra, a fiatalkorú Schneider Nándort pedig négyévi, fiatalkorúak fogházában kitöltendő fogházbüntetésre ítélték.

verték” a letartóztatottakat. Beadványuk szerint a Dohány utcai zsinagógánál elkövetett merényletet Sombor-Schweinitzer, a rendőrség politikai osztályának vezetője tervezte meg és hajtatta végre „agent provocatorokkal”. A merénylettel indokolták meg azután a Nyilaskeresztes Párt feloszlatását, sajtója elnémítását. A merénylet következtében senki sem sérült meg súlyosabban, csak egy ember, de ő is azért, mert a tolongásban fellökték és eltaposták. A kézigránátok nem voltak megtöltve, csak felhámsérüléseket okoztak.[679] Vannak, akik ma is hisznek abban, hogy a nyilas párt vezetői, név szerint Kovarcz Emil szervezte a merényletet. Vámos György idézi az eredeti orvosi leleteket, ezek szerint a 23 sérültből hat nyolc napon belül, 17 nyolc-húsz napon belül gyógyuló sérülést szenvedett. Egy idős, súlyos szív- és tüdőbeteg férfi halt meg, sérülései egy kivétellel húsz napon belül gyógyultak volna. Vámos sem vizsgálja, hogy érdekükben állt-e a nyilasoknak az adott bel- és külpolitikai helyzetben ilyen merényletet elkövetni.[680]

Hubay a Képviselőházban rögtön tiltakozott, közölte, hogy a pártjának semmi köze a merénylethez. Bizalmatlanságát nyilvánította ki az új miniszterelnökkel, Teleki Pállal szemben és egyenlő elbánást, szabad szervezkedést követelt a nyilasoknak. Szerinte Szálasi Ferencet azért ítélték el háromévi fegyházra, mert súlyos megállapításokat tett a parlamentáris életről. Szálasival darócot szövetnek, mert azt mondta, hogy „átmeneti diktatúrára” van szükség, panaszkodott Hubay.[681] Az *Összetartás*, két betiltása között, nagy cikkben igyekezett tisztázni, hogy az MNSZP-HM-nek, és főleg vezetőinek semmi közük sincs a merénylethez. Kenyeres Jenőt a pártból már kizártként „leplezték le”, egy másik merénylőről pedig azt írták, hogy csak hét nappal a merénylet előtt lépett be a pártba, és éppen Kenyeres ajánlására.[682] Az bizonyos, hogy ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy kinek használt, kik tudták felhasználni ezt a merényletet, akkor a gyanú elsősorban Sombor-Schweinitzerre és kollégáira, valamint Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszteren keresztül a legfelsőbb körökre terelődhet. A képviselőházi választások előtt a Hubay-vezette nyilasoknak semmiképpen sem állt érdekükben egy ilyen merényletet megkockáztatni. Semmit sem nyerhettek vele, viszont sokat veszíthettek és veszítettek is. Az *Összetartás*t hosszú hetekre betiltották, pártjukat feloszlatták, vezetőik pedig várhatták, hogy előbb vagy utóbb valamelyik letartóztatott majd csak „bevallja”, hogy melyikük parancsára követte el a merényletet.

A hatóságok minden eszközzel, többek között sorozatos letartóztatásokkal, internálásokkal és koholt, koncepciós perekkel is igyekeztek meggyengíteni a Nyilaskeresztes

[679] BFL-VII-5-c-8306/1944. Kenyeres Jenő és Szebényi Győző perújrafelvételi kérelme.
[680] Vámos György: Kezdetben volt a Gyűlölet. *Mozgó Világ*, 2010. április, idézett rész:
[681]KN-1935-1940-XXI-531-534. Hubay Kálmán felszólalása, 1939. február 23.
[682] Fiala Ferenc: A Dohány-utcai rejtély. *Összetartás*, 1939. február 26., 1-2.

Pártot. 1940 novemberében nagy sajtónyilvánosság mellett statáriális eljárás keretében tárgyalták a nyilas Klima József és kilenc társa bűnperét. A vád szerint fegyvereket, robbanóanyagot gyűjtöttek, „a közhatalomnak forradalmi úton, rajtaütésszerűen, erőszakkal megszerzése céljából…” Bár a nyomozó hatóságoknak nem sikerült kapcsolatot találniuk a Nyilaskeresztes Párt vezetése és a fegyveresen szervezkedő kisnyilasok között, a korabeli sajtótudósítások kiemelték, hogy Klima József többek között „zöld inges, Szálasi-jelvényes alakulatok kézigránát-dobó gyakorlatait vezette.” [683] Nagyobb fogásnak ígérkezett Wirth Károly nyilas országgyűlési képviselő és 24 társa bűnügye. Őt 1940. november 11-én, miután mentelmi jogát a Képviselőház felfüggesztette, letartóztatták és 1940. december 18-án kezdődött meg tárgyalása. Az újságok első híradásaiban még az szerepelt, hogy Wirth és Kovarcz merényletet szerveztek Horthy ellen. Erről tudott képviselőtársai közül Gál Csaba, Csia Sándor és Lill János is, de nem jelentették.[684] December elején már az került nyilvánosságra, hogy Wirth szervezte társaival a merényletet, Kovarcz, Gál, Csia és Lill nevét az újabb híradások, és az ügyészség vádirata már nem említette meg.[685] Horthy mindenesetre elhitte, hogy az „összeesküvők” őt el akarták rabolni, és arra kényszeríteni, hogy Szálasit helyeztesse szabadlábra és adja át neki a hatalmat.[686] Wirthet, bár rendkívül súlyos bűncselekményekkel („felségsértés elkövetésére létrejött szövetség”, államfelforgatás, hétszeres gyilkosságra irányuló szövetkezés stb.) vádolták, első fokon csak négy és félévi börtönre ítélték, vádlott-társait pedig két és fél évtől kettő hónapig terjedő fegyházbüntetésekkel sújtották. Bary Zoltán főügyészhelyettes bombasztikus stílusban előadott vádbeszédében is csak közvetett, és sokszor egymásnak is ellentmondó bizonyítékokat tudott felsorolni. Képtelen volt cáfolni a vádlottaknak a rendőrségen (állításuk szerint erőszakkal, fenyegetésekkel kicsikart) vallomásai közötti ellentmondásokat. A vád egyik legfontosabb tanúja pl. azt állította, hogy hallotta, miről beszélt suttogva a II. rendű vádlott az egyik munkatársával, miközben körülöttük 200 gép zakatolt.[687]

Wirthet és még néhány társát fölmentették az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló bűntett, valamint hét rendbeli gyilkosság bűntettének elkövetésére létrejött szövetség vádja alól. Az ítélet indoklása külön hangsúlyozta, hogy a vádlottak közül néhányan a vizsgálati szakaszban elismerték, majd a bíróság előtt valamennyien már tagadták a vád szerinti cselekmények elkövetését. A bíróság

[683] *Esti Újság*, 1940. november 11.
[684] *Népszava*, 1940. november 3. 1-2.
[685] *Népszava*, 1940. december 4., 3., *Nemzeti Újság*, 1940. december 4., 3.
[686] Horthy: *Emlékirataim*, 240.
[687] *Nemzeti Újság*, 1940. december 20., 8.

éles bírálatban részesítette a nyomozó hatóságokat azért, mert a vádlottak olykor egymásnak is ellentmondó vallomásait szembesítésekkel és újabb kihallgatásokkal nem tisztázták.[688] Legalább hat vádlott esetében a fogházorvos jelentése alátámasztotta, hogy sérüléseik az általuk megjelölt helyen, időben és módon, magyarán kihallgatóik kínzásai, (ütlegelések, kikötések stb.) következtében keletkeztek. A bíróság azt bizonyítottnak vette, hogy Wirth 1940. július 8-án néhány megbízható nyilassal közölte, hogy tudomása szerint Szálasi rövidesen kiszabadul és kétszáz-háromszáz megbízható emberre van szükség, akik majd Szegedről Budapestre kísérnék a pártvezetőt. A következő, július 15-i megbeszélésre Wirth személyes ismerősei közül hat embert, ők pedig még két főt meghívtak a Hölgy utca 50/b. szám alatti Szűcs János-féle vendéglőbe. Hozzájuk csatlakozott még két nyilas, akik nem tudtak ugyan arról, hogy Wirth milyen fontos tanácskozást akar tartani, de ha már ott voltak, őket is behívták a Szűcs-vendéglő belső szobájába. Wirth itt, legalább is a nyomozó hatóság szerint, minden teketória nélkül bejelentette, hogy Horthyt „védőőrizetbe" kell venni, és kényszeríteni, hogy adjon Szálasinak amnesztiát és nevezze ki miniszterelnökké.[689] Kevéssé valószínű, hogy egy ilyen horderejű tervet, melyről egyébként állítólag Wirth maga is azt mondta, hogy a pártvezetőség nem tud róla, az összeesküvők egy ennyire kevéssé megválogatott, alkalmi társaságban vitattak volna meg. Furcsa az is, hogy a jelenlévők közül senkinek sem volt ellenvetése, csak azon tanakodtak, hogy a Várból, vagy a gödöllői, esetleg a kenderesi országúton rabolják-e el a kormányzót. Végül a Kenderesre vezető országutat választották és elkezdték azt is tervezgetni, hogy honnan kerítenek majd katonaruhákat, géppuskákat és más lőfegyvereket. A vádlottak a bíróság előtt – természetesen – mindent tagadtak. Többek között azzal védekeztek, hogy annak a helyiségnek az ajtaja, ahol beszélgettek, végig nyitva volt, körül voltak véve idegen emberekkel, ott valamiféle merénylet-tervet meg sem beszélhettek volna. Mivel Wirth és társai „leleplezése" után alig két hónappal Szálasi kormányzói amnesztiával kiszabadult, több mint valószínű, hogy a hatóságok belátták, Szálasit nem lehet ebbe az ügybe belekeverni. Sombor-Schweinitzer 1943-as összefoglaló feljegyzésében mindenesetre „nagyarányú szervezkedés"-nek nevezte Wirth „merénylet"-tervét, ám meg sem próbálta megindokolni, hogy első fokon ilyen súlyos vád esetén miért csak négy és félévi börtönt kapott a fővádlott, akit azután a Kúria ítélt el 15 évre 1941. január 31-én.[690] A Kúria kizárólag a nyomozati szakaszban tett vallomások alapján

[688] BFL-VII-5-c-7309/1940. Wirth Károly és társai.
[689] *Nemzeti Újság*, 1940. december 22., 5.
[690] Kovács: *Sombor-Schweinitzer feljegyzése*, 98-99.

ítélte el a vádlottakat, kiemelve, hogy a „nyomozó közegek eljárásának helyességét és törvényszerűségét az erre nézve kihallgatott és szavahihető tanúk bizonyították…”[691]

Wirth Károly perével szinte egyidőben, 1941. január 3-án kezdődött Kovarcz egyik pere, akit azzal vádoltak, hogy 1939 nyarán több MÁV-dolgozóval összeesküvést szőtt az állam- és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására, Szálasi erőszakkal való hatalomra juttatására.[692] A nyomozó hatóságoknak csaknem két évükbe került, míg össze tudtak eszkábálni egy vádiratot Kovarcz ellen, akit megpróbáltak azzal (is) megvádolni, hogy ő szervezte meg a Dohány utcai merényletet. Kovarczot, mivel a Dohány utcai merényletben való részvételével kapcsolatos vádakat a bíróság első fokon nem találta megalapozottnak, 1941. január 24-én felmentették, tizenkét vádlott-társával együtt, akik a rendőrségen belőlük kivert vallomásaikat a bíróság előtt mind visszavonták. Március 1-jén a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék Kovarczot két évre ítélte. Az ítélet indoklása szerint bűne az volt, hogy a Dohány utcai merénylőkkel a tervet előre megbeszélte, majd közvetlenül a merénylet előtt az Andrássy út 60-ban lévő irodájában a neki akkor és ott bemutatott Szebényi Győzőnek a kézigránátokat tartalmazó dobozt átadta, sőt ahhoz is hozzájárult, hogy Kenyeres Jenőnek Szebényi adjon a kézigránátokból.[693] Valószínűtlen, hogy a konspiráció elemi szabályait egy olyan képzett katonatiszt, mint Kovarcz Emil, ilyen feltűnően semmibe vegye. A Szebényi-Kovarcz találkozóval kapcsolatban a hatóságok csak Szebényi „tanúvallomását” tudták bizonyítékként felmutatni, és nem törődtek azzal, hogy Kovarcz tagadta, hogy valaha találkozott volna a fővádlottal. Pártvezető társai hiába igazoltak számára alibit a kézigránát átadás állítólagos időpontjára, tanúvallomásaikat a bíróság nem fogadta el. Kovarcznak Orendy Norbert és a németek segítségével sikerült Németországba szöknie. Népbírósági tárgyalásán azt állította, hogy őt diplomáciai útlevéllel csempészték ki az országból a németek.[694] Kovarcz külföldre szökése kisebb belpolitikai botrányt okozott, hiszen ő maga is és képviselő társai is megfogadták, hogy a bíróság rendelkezésére fog állni, ezért védekezhetett szabadlábon.[695] Önmagában az a tény, hogy Kovarcz jogerős börtönbüntetése

[691] BFL-VII-5-c-7309/1940. Wirth Károly és társai.
[692] Sz. n.: Elkészült a vádirat Kovarcz Emil és több vasutas ellen. *Magyarság*, 1940. december 6., 7.
[693] BFL-XXV-2-b-4767/1946-125. (Hb.427-1940-47-II.)
[694] BFL-XXV-1-1494/1946-1116. Kovarcz Emil vallomása népbírósági tárgyalásán, 1946. április 29. Emlékezete szerint 1941. április 1-jén érkezett ki Németországba. BFL-XXV-2-b-4767/1946-29. Kovarcz Emil kézírásos feljegyzése. Visszaemlékezése más helyén három és fél éves németországi száműzetésről ír (23.), amelyből 1944. április 20-án térhetett haza. Valószínű, hogy még jogerős ítélete kihirdetése előtt szökött/szöktették ki Németországba. 1941. február 27-én a m. kir. budapesti honvéd törvényszék zárt tárgyalásán készült jegyzőkönyv már „szökésben lévő”-ként említi Kovarcz Emilt. (Hb. 427/40-I-131.) BFL uo. 123.
[695] Március 1-jén, szombaton a detektívek a lakásán is hiába keresték, ezek után körözést adtak ki ellene. Arcképe még a nyilas újságokban is megjelent. *Magyarság*, 1941. március 4., 5. Az *Esti Kurir* (1941. március 3.,

elől külföldre szökött, még nem bizonyítja bűnösségét. Valószínűbb, hogy semmi kedve sem volt olyasmiért éveket börtönben tölteni, amit el sem követett.

Hubay a Képviselőházban felelősségre vonta a belügyminisztert: a sajtóban is közhírré tették, hogy a nyilaskeresztesek a legális pártjuk mellett egy illegális, fegyveres Fekete Frontot is szerveztek. Ennek a titkos alakulatnak a tagjait nem nevükkel, hanem számokkal jelölték meg, legalább is ezt terjesztették a nyilasokról a kormánypárti és baloldali újságokban. Az alakulat célja lett volna karhatalmi szolgálat ellátása, nyomozások, valamint terrorcselekmények elkövetése. Hubay teátrális gesztussal felszólította Keresztes-Fischert, hogy mivel statárium van, ha a vádak igazak, akasztassa fel őket! Eddig egyetlen egy olyan embert sem sikerült elfogni, aki ennek az állítólagos Frontnak a tagja lett volna, mutatott rá a nyilas képviselő. Hubaynak abban is igaza volt, hogy Szálasinak letartóztatása, 1938. július 6. óta nem volt módjában politizálni, viszont volt egy olyan politikai mozgalom, amelynek egyik vezetője, Incze Antal tárgyalni akart Szálasival még a Csillag-börtönben is – mondta Hubay. A kellemetlenül meglepődött Keresztes-Fischer Ferenc e ponton csak annyit tudott közbekiabálni, hogy: „Nem is tudtam róla!”. Hubay erre fölolvasta Szálasi 1939. február 19-én a Csillag-börtönben cenzúra-pecséttel ellátott levelét, melyben értetlenkedve kérdezte valószínűleg édesapjától, hogy miért keresi a MÉM főtitkára a lehetőséget a vele való tárgyalásra?[696]

Furcsa, hogy Keresztes-Fischer Ferencet nem tájékoztatták arról, hogy a politikai rendőrség ekkorra már pontosan felderítette, kik, mikor, milyen céllal szervezte meg Barcsay Árpád a Nyilaskeresztes Párton belül a „Fekete Frontot”. Ő saját névjegyére a „Hungarista Mozgalom Felderítő és Nyomozó Osztály Vezetője” – titulust nyomatta. A „Fekete Front” a Nyilaskeresztes Párt Rendvédelmi Gárdájának volt az egyik alcsoportja. Barcsay szerint az volt a cél, hogy a pártot megtisztítsák az oda nem való, büntetett előéletű egyénektől, valamint „figyelő szolgálatot” kellett teljesíteniük a párthelyiségekben. A Front tagjainak az ígérték, hogy belőlük fogják megszervezni Szálasi testőrségét, majd ha kiszabadul. Barcsay 1938. november 17-én Hubay Kálmánnak írott levelében bejelentette, hogy kilép a pártból. Döntését azzal magyarázta, hogy Széchenyi Lajos „mozgalmi vezető helyettes” érvénytelenítette azt a kinevezést, amelyben Málnási Ödön őt megbízta a „pártrend és pártvédelem” megszervezésével. Ekkor Ostián Antal, az ő letartóztatása után pedig Végső István százados

3.) tárcában kérte számon Korody Tibor nyilas képviselőn azt a politikai garanciát, amit még 1940. november 10-én adott, amikor a Képviselőházban mandátumával kezeskedett azért, hogy Kovarcz nem fog megszökni.

[696] KN-1935-1940-XXII-93-97. Hubay Kálmán interpellációja, 1939. március 1. Szálasi börtön-naplójában az 1939. februári napokban nem említi Incze Antal nevét. Csiffáry, 1997, 82-86.

lett a Fekete Front vezetője.[697] A Fekete Front egyfajta belső pártrendőrségként működött, tagjai rendszeresen nyomoztak, megpróbáltak a rájuk bízott „célszemélyről” sok mindent megtudni: foglalkozását, származását, baráti körének tagjait, feleségének származását stb. Barcsay egy-egy személy „priorálásával” egyszerre több Fekete Front tagot is megbízott, ők sokszor nem tudtak arról, hogy ugyanarról a személyről gyűjtenek adatokat, a jelentéseket Barcsay ellenőrizte, összevetette. Barcsay nem csak az egyszerű párttagokat figyeltette, hanem a párt vezetőit is, így például Bakyt is, megpróbálták kideríteni, hogy „kikkel érintkezik, milyen helyekre jár”. A Front tagjai beépültek más szélsőjobboldali, valamint szociáldemokrata és zsidó egyesületekbe is.[698]

Egy másik titkos nyilas szervezet tagjai belépésük/beszervezésük után titkos esküt tettek és előre megíratták velük öngyilkosságukat igazoló „búcsúlevelüket”. Figyelmeztették az új tagokat, hogy ha elárulják az „ügyet”, végeznek velük. A leggondosabb nyomozás során sem lehetett mást a vádlottakra bizonyítani, mint hogy tagokat toboroztak, szerveztek be, titkos esküt „vettek ki” az új tagokból és ezeket a búcsúleveleket megíratták velük. Összesen 24 nyilas vádlottat ítéltek el 1939. június 24-én, egy évtől egy hónapig terjedő fogházra, illetve börtönre.[699]

1939. február 21-én a belügyminiszter feloszlatta a Nyilaskeresztes Párt-Hungarista mozgalmat, a párt vagyonát lefoglalta, és az egyes pártszervezetek vagyonát az illetékes törvényhatóságok ínségakciójának javára befizetni elrendelte. Horthy azt mesélte Montgomery amerikai követnek, hogy ezt a lépést ő már régóta várta Imrédytől, de a volt miniszterelnök azt mondta, hogy ez nem lehetséges, mert forradalomhoz vezetne. Most, hogy utóda, Teleki Pál megtette, kiderült, hogy Imrédy félelme alaptalan volt.[700]

Keveset tudunk arról, mivel töltötte Szálasi börtönéveit. 1939 elején Pesten az a hír terjedt el, hogy Szálasi lába megsérült a Csillag-börtönben. Ez igaz volt, 1939. január 13-án este az igazságügy miniszter (Tasnádi Nagy András) telefon-rendelete alapján Szálasit Szeged város közkórházába kísérték röntgen-vizsgálatra, ahonnan „a vizsgálat után nyomban visszakísértetett”.[701] Szálasi börtönnaplójában feljegyezte, hogy a röntgen-vizsgálat kiderítette, hogy bal térde nem tört el, csak erősen beütötte, ezért fáj. Az orvosok bekötötték

[697] BFL-VII-5-c-2131/1939. Jung Ferenc ügyének nyomozati iratai.
[698] BFL-VII-5-c-2134/1939. Barcsay Árpád ügyének nyomozati iratai.
[699] BFL-VII-5-c-5389/1939. Szatmári Mester Iván és társai.
[700] NARA-RG-59-M1206-864-2-4-9. N. 1441. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1939. március 3.
[701] CSML-VII-102. Elítéltek törzskönyvei, 129. k. A törzskönyvben január 12-i dátummal szerepel Szálasi kórházba szállítása.

lábát és pihenést javasoltak neki.[702] Sérülése olyan súlyos lehetett, hogy csak május 8-án vehette fel ismét a munkát.[703] Március utolsó napjára kitűzött fellebbviteli főtárgyalásán „igazolt betegsége miatt” nem tudott megjelenni, 28-án megjelenését bizonytalan időre elhalasztották.[704] Csak április 25-én tűzték ki a tárgyalás új napját, május 9-ét.[705] Ekkor már őt a nyilas röplapokon a „legnagyobb élő magyar”-nak[706] nevezték és követelték, hogy szűnjön meg „… 9323-as számú rab lenni és foglalja el Isten és a Magyar nép által kijelölt helyét, hogy újjászülethessünk a Hungarizmus Eszméinek valóságában!” Annál is inkább, mert Isten és a Magyar nép kiválasztottja az egyetlen, akivel – a nyilasok szerint – Hitler és Mussolini becsületes szerződést kívánnak kötni.[707] Ez nem volt igaz, a történelmi Felvidék egy részét 1938-ban, Észak-Erdélyt és a Székelyföld egy részét 1940-ben az I. illetve a II. bécsi döntéssel Horthyval és egymást váltó kormányaival „szerződve” adta vissza Hitler és Mussolini.

1939: a választás éve

1939. január 14-én Bethlen István, Tildy Zoltán, Kornis Gyula és nyolc társuk hosszú levélben fordultak Horthy Miklós kormányzóhoz. Az Imrédy-kormányt elsősorban azért bírálták, mert a – szerintük – „radikális, sőt forradalmi propaganda és szervezkedés” ellen mindeddig csak fél rendszabályokkal védekezik. A nyilasokra utalva leszögezték: „Ezek a nacionalista cégér alatt jelentkező, de külföldi szellemi és anyagi erőforrásokból táplálkozó mozgalmak, hála a falusi népünk még megőrzött józanságának, helyes vezetés esetén komoly veszélyt nem jelentenének.” Imrédy kormánya, állapítja meg a memorandum, a történelmi Felvidék egy részét Magyarországnak visszaítélő I. bécsi döntés óta „versenyre kelt a forradalmi irányzatokkal.” A megoldást a levél írói (is) új képviselőházi választások kiírásában látták, de csak abban az esetben, ha a kormány még az új választások előtt a magyar közélet két legfontosabb kérdését, a zsidókérdést és a földkérdést megoldja. Ha ez nem történik meg, vizionálták a veszedelmes jövőt a levél aláírói: „… a nyilas agitáció

[702] Csifffáry, 1997, 76. (1939. január 13.)
[703] BFL-XXV-1-a-293/1946-8313. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1940. február 12.
[704] BFL-VII-17-b-2773/1938/23. A budapesti kir. ítélőtábla végzése új tárgyalási nap kijelöléséről Szálasi Ferenc ügyében, 1939. március 28.
[705] BFL-VII-17-b-B/23.520/19392. A szegedi kir. járásbíróság végzése Szálasi Ferenc ügyében, 1939. április 25.
[706] Egy másik nyilas röpirat Széchenyit, Kemény Zsigmond nyomán a „leghívebb magyarnak” is nevezve írta: „Szálasi Ferencnek a győzelmes magyarnak kell lennie.” MOL-K814-Mf-X-7076-16.728-1035.
[707] BFL-XXV-1-a-293/1946-5152-5153, 5154. Géppel írott másolat.

példátlan mértékben fog országunk négyezer községén végig hömpölyögni, s nem kétséges, hogy külföldi forrásokból bőséges anyagi eszközök is fognak rendelkezésükre állani."[708]

Bethlen és elvbarátai két dologban tévedtek. Nem tudták, hogy Németországnak (ekkor még) nem állt érdekében azért beavatkozni Magyarország belügyeibe, hogy a nyilasokat akár választások útján, akár más módon hatalomra segítse. És mivel ez nem állt érdekében, nem támogatta pénzzel (sem) a nyilasokat. A levél aláírói, miközben élesen bírálták az Imrédy-kormány által már a Képviselőház elé terjesztett III. zsidótörvényt (1939. IV. tc.), e tárgykörben saját, önálló, kidolgozott javaslattal nem álltak elő. Szerintük (is): „A zsidóprobléma lényege az, hogy túl sokan vannak és túl nagy a hatalmuk. Az első bajon csak a kivándoroltatás, a második bajon csak a gazdasági életben betöltött hatalmuk visszaszorítása segít."[709]

Miután 1939 februárjában Horthy Imrédy elé tárta az izraelita felmenőiről szóló dokumentumokat, a miniszterelnök kénytelen volt lemondani. Utóda, Teleki Pál szerette volna új választásokkal megerősíteni belpolitikai helyzetét. Az előjelek kedvezőnek tűntek. A községi képviselőtestületi választásokon a különféle szélsőjobboldali és Szálasi-párti jelöltek általában rosszul szerepeltek. Jelentősebb eredményt csak olyan vármegyékben értek el, ahol már volt országosan ismert vezetőjük. Így Győr-Moson-Pozsonyban 161 NEP-párti, 40 keresztény-párti, 7 kisgazda-párti és 7 pártonkívüli mellett 59 Pálffy Fidél-féle „nyilast" választottak meg. Eredménytelenül indultak a választásokon a nyilasok a nagyobb városok közül Mohácson, Szentesen, Esztergomban, Hajdúböszörményben, Hajdúszoboszlón, Egerben, Gyöngyösön is.[710] Gyömrőn, majd Biharnagybajomban a Nemzeti Egység Pártja jelöltje az időközi választáson fölényesen legyőzte a Pálffy-párti, illetve nyilas ellenfelét. Gyömrőn a NEP vitéz Kolosváry-Borcsa Mihályt indította, aki 8417 szavazatot kapott, míg ellenfelére, a Pálffy-párti Dániel Sándorra csak 4037-en szavaztak.[711] Még nagyobb arányú győzelmet aratott báró Vay László Biharnagybajomban, rá 5953-an szavaztak. Ellenfelei közül a nyilas Csuka Lajosra csak 1377-en, míg Albrecht Ferenc kisgazdapárti jelöltre mindössze 818-an szavaztak. Mivel egyik ellenjelölt sem érte el a szavazatok 20 %-át, így elvesztették a kauciót is.[712] Az időközi választások eredményeit értékelve a kormánypárti

[708] MOL-K589-Mf-X-4233-8930. Bethlen István és több „keresztény nemzeti alapon álló jobboldali ellenzéki politikus" levele Horthy Miklós kormányzóhoz, 1939. január 14. HMTI, 205-210. idézett rész: 207.
[709] Uo. 209.
[710] Sz. n.: A számok megsemmisítik a nyilasok állítólagos választási „sikereit". *Függetlenség*, 1939. január 29., 11.
[711] Sz. n.: Imrédy Béla politikájának győzelmes erőpróbája volt a gyömrői választás. *Függetlenség*, 1939. január 31., 3.
[712] Sz. n.: Imrédy Béla politikája döntő győzelmet aratott a biharnagybajomi választáson. *Függetlenség*, 1939. február 4., 4.

Függetlenség diadalmámorban hirdette, hogy Gyömrő és Biharnagybajom népe megmutatta, hogy „a magyar falu nem pesti kültelek”.[713]

A képviselőházi választások előtt Török Andrást Kovarcz Emil, aki megpróbálta megszervezni a nyilasok választási küzdelmét, arról tájékoztatta, hogy: „… a párthelyiségek konganak az ürességtől… a pártnak a választásokra pénze nincsen, s így az első helyekre olyanokat kell tenni, akik az eszme szempontjából gyönge legények, viszont anyagilag bírják az iramot.”[714] Hubay Kálmán később azt állította, hogy a pártkasszában a választások előtt mindössze 150 pengőt talált.[715] Budinszky László maga ment el a Belügyminisztériumba az ajánlási ívekért, saját pénzén gyártatta le választási plakátjait, pártjától egyetlen fillér anyagi támogatást nem kapott, miután közölte, hogy semmilyen támogatásra sincs szüksége.[716]

Egy-egy helyi nyilas pártszervezet taglétszámából nehéz lett volna következtetni arra, hogy a képviselőházi választásokon a nyilas jelölt hány szavazatot kap majd. A szegedi nyilaskeresztes alapszervezet viszonylag csekély létszámú volt, de a listájukra, melyet az akkor már országszerte ismert, népszerű Hubay Kálmán, a Nyilaskeresztes Párt elnöke vezetett, több mint 8000-ren szavaztak.[717]

Hubay később azt állította, hogy márciusban fogadta őt Horthy Miklós, akitől kérte, helyezzék szabadlábra Szálasi Ferencet. Állítólag Horthy ezt meg is ígérte, de végül nem tartotta a szavát.[718] Lehetséges, hogy Hubayt még a március 15-i operaházi gálaelőadás előtt fogadta Horthy, mert utána már nehezen merészelt volna a nyilas pártvezér ilyen kéréssel előállni. Az ünnepi előadást ugyanis a karzatról nyilasok (vagy a hatóságok által felbérelt provokátorok) zavarták meg „Igazságot Szálasinak!”-kiabálással. Ezen az idős kormányzó annyira felháborodott, hogy kirontott páholyából, felrohant a lépcsőn és „Hazaárulók!”-kiáltással rátámadt a hangoskodókra, és állítólag egy-két pofont is lekevert. Horthy operaházi fellépését a közönség óriási tapsviharral jutalmazta.[719] Hubay a Képviselőházban határozottan tagadta, hogy pártja szervezte volna az operaházi, szerinte „ízléstelen és gonosz” tüntetést. Sürgette Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztert, hogy a „legkeményebb és

[713] Sz. n.: A második tanulság. *Függetlenség*, 1939. február 4., 1.
[714] Török, 1941, 88, 89.
[715] Ungváry, 2003, 59.
[716] BFL-XXV-1-a-4349/1945. Budinszky László vallomása saját perében, 1945. december 7.
[717] A MÉP Szeged törvényhatósági jogú városban 19636-, (54, 59 %) a Nyilaskeresztes Párt 8009-, (22,27 %), az FKGP 2978-, (8,28 %) az SZDP csupán 2758 (7,67 %), a Polgári Szabadságpárt 2588-, (7,20 %) szavazatot szerzett. www.VoksCentrum A letöltés időpontja 2010. október 28.
[718] ÁBSZTL-V-83749-Hubay Kálmán kihallgatása, 1945. június 30.
[719] NARA-RG-59-M1206-864-1287. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ távirati jelentése a külügyminiszternek, 1939. március 16. Sombor-Schweinitzer nem tesz említést arról, hogy Horthy a keze ügyébe kerülő egyik nyilas tüntetőt felpofozta volna. Ehelyett azt állítja, hogy: „… az egyik tüntetőt maga a Főméltóságos [sic!] Úr fogta el és adta át a rendőröknek.” Kovács: *Sombor-Schweinitzer feljegyzése*, 78.

legkíméletlenebb” módon vizsgálja ki az esetet, derítse fel, ki szervezte ezt a tűntetést. Beszéde végén Hubay hűségét, hódolatát és csodálatát fejezte ki a Kormányzó iránt, aki „országot épít és országot tart.”[720]

Hubay felszólalása a nyilas mozgalom egyik legfontosabb problémájára mutatott rá. Ha Horthy Miklós kormányzót ennyire tisztelik, csodálják, ha a nyilasok is elismerik az ország Vezetőjének, a magyar nép Atyjának és Vezérének, akkor miért kérik, követelik, hogy nevezze ki Szálasi Ferencet miniszterelnöknek? Mint arra Bibó István finom elemzéssel rámutatott, Kelet-Európában Bismarck, Tisza, Brătianu, Pasic és Bethlen kormányzása idején a demokráciát tulajdonképpen meghamisították. Demokratikus formák között antidemokratikus kormányzás zajlott, és ezek a politikusok „valamely erőszakos politikai álkonstrukciónak” voltak a letéteményesei. Az államfői hatalom megerősödése korszakában a hű alattvalók, fejtette ki Bibó, éppen a garázdálkodó kormányhatalomtól várták megmentésüket, az államfő bölcs elhatározásában, a személyes hatalom „kegyes jóakaratában” bíztak.[721] Hubay az országszerte népszerű Horthynak bókolt, előtte hódolt, megpróbálva jóvátenni a túlságosan hevesvérű nyilas fiatalok, vagy (be)szervezett provokátorok okozta operaházi botrányt. Egykorú német diplomáciai jelentés szerint ezidőtájt a Nyilaskeresztes Párt volt a legnagyobb magyarországi párt, 400.000 bejegyzett párttaggal és több mint 100.000 titkos taggal (állami tisztviselők stb.).[722] Csak további kutatásokkal lehetne tisztázni, hogy e valószínűleg erőteljesen eltúlzott adatokat tartalmazó becsléssel szemben a valóságban hány tényleges és „titkos” tagja volt Szálasi pártjának. Pártja tömegbefolyását 1940 végén Szálasi „csak” 250.000 párttagra és 1,000.000 szavazóra becsülte. Sajnálkozva tájékoztatta a vele interjút készítő japán újságírót, Adashi Tsunitarot arról, hogy sem az olasz fasizmussal, sem a német nemzetiszocializmussal nincs közvetlen kapcsolatuk. Arra a kérdésre pedig, hogy Németország miért nem segíti pártját, azt válaszolta: „Megakadályozza a kormány ellenpropagandája.”[723]

A kormány komolyan készült a „pünkösdi” választásokra. Az 1938. XIX. tc., az új választójogi törvény a választói korhatár 26 évre való felemelésével (férfiak esetében, ráadásul az egyéni körzetekben ez 30 év volt, nők esetében eleve 30 év), a hatévi helybenlakás kikötésével fiatalok tömegét zárta ki a választójogból, márpedig a nyilasok igen népszerűek voltak a fiatalabb szegényparaszti, és a nagyvárosokba frissen bevándoroltak

[720] KN-1935-1940-XXII-395-396. (1939. március 16.)
[721] Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In. B. I. M. II. 221.
[722] *Wilhelmstrasse*, 370. Ismeretlen eredetű jelentés Magyarország belpolitikai helyzetéről, 1939. március 16.
[723] BFL-XXV-1-a-293/1946-5438-5442. Részlet a *Hungarista Napló*ból, Adashi Tsunitaro, a „Domei”részéről 1940. december 18-án találkozott Szálasival.

körében. Az ország egész területére kiterjesztették a titkos szavazást, viszont jelentősen felemelték a képviselő-jelöltek biztosítékát. Az ajánló ívek hitelesítése előtt az 1937. VIII. tc. értelmében a képviselő jelölteknek fejenként 2000 pengő biztosítékot kellett letenni. Most a választási kaució összegét az 1938. XIX. tc. 78. §-a jelentősen fölemelte. Egy nyilas becslés szerint a pártnak, ha valamennyi választókörzetben egyéni jelöltet és listát is akart volna állítani, 750.000 pengő kauciót kellett volna letennie.[724] A valóságban az egyéni választókörzetekben (ezekből 135 volt) jelöltenként 2000 pengőt, tehát összesen 270.000 pengőt, a lajstromos (listás) választókörzetekben pedig ahol két képviselőt választottak, ott 3000-, ahol ennél többet, ott minden újabb képviselő-jelölt után 500-500 pengőt, legfeljebb azonban 5000 pengőt kellett volna letenni.[725] Ennek alapján a nyilasoknak összesen 404.000 pengő kauciót kellett volna összegyűjteniük, ha minden választókörzetben akartak volna egyéni jelöltet indítani és listát is állítani.[726] Nagy problémát jelentett sok körzetben az ajánlások összegyűjtése is a nyilasok számára. Az egyéni jelölteknek 500-, a lajstromos jelölteknek 1500 választójoggal rendelkező támogató aláírását kellett az új törvény szerint bemutatniuk.

A nyilasok az 1939-es „pünkösdi" választásokra Hubay vezérletével tömör, világosan megfogalmazott programmal készültek, melynek főbb pontjait a „terepen" könnyen lehetett terjeszteni. A szokásos irredenta jelszavakon túl a Kárpát-medence „testvérnépeinek unióját" hirdették, föl sem téve a kérdést, hogy a román, szerb, szlovák stb. „testvérnépek" akarják-e ezt a magyar vezetésű uniót, még akkor is, ha önkormányzatot is ígértek nekik. A tíz évre (népszavazással) „megválasztott" nádor helyett a nyilas program most Horthy Miklóst alkotmányos magyar államfőnek nevezte. Jó két évvel megelőzve a magyar törvényhozókat, a nyilasok követelték a zsidóság fajjá nyilvánítását, a zsidófajúakkal folytatott nemi viszony törvényes üldözését, és a zsidómentes magyar államot. Ez utóbbi programponthoz hozzáfűzték: „Minden időkben a fajáruló önzésen keresztül érvényesült a zsidóság, és **ezért minden népnek annyi zsidaja van, amennyit megérdemel!** [kiemelés az eredetiben-KL]"[727]

---

[724] BFL-XXV-1-a-293/1946-5759. A szerző és keltezés nélküli, hatoldalas, géppel írott tisztázat „Gazdaságpolitikai feladataink. I. előadás" – címet viseli. Szerzője a fentebb idézett becsléshez még hozzáfűzte: „Ezt [mármint a hatalmas összegű kaució előteremtését-KL] könnyen megteszi Vida Jenő évi 1 milliós bevallott jövedelméből, de nem a belügyminiszter által előzetesen feloszlatott és minden vagyonából kifosztott, kizáróan [sic!] a szegénység filléreire támaszkodó párt."

[725] Ungváry Krisztián tévesen azt állítja, hogy a képviselőjelölteknek fejenként 10.000 pengő kauciót kellett letenniük. Ungváry, 2003, 59.

[726] Ezúton is köszönöm Hubai Lászlónak, hogy a kedvemért kiszámolta az 1939-es választási költségeket.

[727] MOL-K814-Mf-X-7076-16.731-469-472. „Ezt akarják a nyilasok!"- címmel 1939. március 15-i dátummal, Hubay Kálmán pártelnök, országgyűlési képviselő aláírásával, dr. Rátz Kálmán kiadásában jelent meg a nyilasok választási programja.

Az 1939-es választási küzdelemben a falusi korteseknek szétküldött öt sűrűn gépelt oldalt megtöltő tájékoztató elején a nyilas szónokok figyelmét felhívták: „Nem rágalomhadjáratot indítunk… nem egyéni vagy pártérdekeket akarunk győzelemre vinni, hanem eszmét hirdetünk, eszmét ismertetünk tisztán, becsületesen, befolyásolás nélkül. Ismertetjük az ősi magyar eszme megújulását és hirdetjük a nemzetvezéri ősi elv feléledését abban a koreszmében, melyet Prohászka Ottokár püspök évekkel ezelőtt a hungarizmus koreszméjében körvonalazott és amelyet mi a nyilaskeresztes gondolatban viszünk be a gyakorlatba." A nyilasok nyíltan hirdették: kizárják a zsidókat a nemzet életéből. Szálasi stílusát és szóhasználatát utánozva írták: „Ezzel mi utat és célt mutatunk. Az út lehet göröngyös és nehéz, lehet olyan fájdalmas, mint a Golgota útja, melyet a szenvedők a nagypénteki napokon járnak, de a golgotás utak végén, a nagypénteki napokon túl ragyog az igazság diadalmas feltámadása. A feltámadás biztos tudatában hívunk Benneteket a végső küzdelemre, bátorsággal, kitartással a Nemzettel a Nemzetért és megértették a hívó szó őszinteségét és igazságait, akkor győz a nyilaskeresztes gondolat és mi is győzünk!"[728]

Április végén még úgy tűnt, hogy id. Szálasi Ferencet a fővárosban két kerületben is listavezetőnek teszik meg a nyilasok, valamint szegedi listájuk élén is őt indítják.[729] A nyilasok olyan röplapokat terjesztettek, amelyek a Teleki-kormányt „szabadkőműves-kommunista-zsidó világuralmi törekvések" szolgálatában állónak nevezték, és azt hangoztatták, hogy: „Ennek a hazaáruló, rongy bandának pusztulnia kell!" a röplap a Horthy-rendszert a nép és a nemzet gyilkosának nevezte.[730]

A képviselőjelöltek-állításához szükséges kauciók, az ajánlási ívek, a közjegyzői hitelesítési díjak, a taxi- és bérautó költségek, a párthelyiségek és a plakátok is sok-sok ezer pengőt emésztettek fel. Egyes információk szerint a nyilaskeresztes párttagok a választási alapra hatszoros tagdíjat ajánlottak föl.[731] A választási alap növelése céljából a párt tízezer darab „Szálasi-pengőt" nyomatott. Ezek apró, alumíniumból készült érmék voltak, és darabját egy pengőért árulták. Az érme egyik oldalán börtönrácsba kapaszkodó két kéz és a 9323-as szám, a másik oldalon nyilas egyenruhás alakok voltak.[732]

A nyilasok és a velük szövetséges szélsőjobboldaliak jelöltjei közül 46 jutott mandátumhoz, rájuk összesen 561.554-en szavaztak. Listát csak Budapesten, Szegeden, Hódmezővásárhelyen és Pécsett tudtak állítani, a Dunántúlon hat egyéni kerületben győztek,

[728] BFL-XXV-1-a-293/1946-5627-5631.
[729] Borbély Andor: Elkészült a képviselőjelöltek listája. *A Nép*, 1939. április 27., 1-2.
[730] PIA-685-f-4-cs-1939. április 15.
[731] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1939. május 5.
[732] Uo. 1939. május 12.

legnagyobb sikereiket Győr, Zala és Veszprém megyében érték el. A szélsőjobb a nagyvárosokban, ahol a két világháború között végig titkosan szavazhattak 28-, országosan 25 %-ot ért el. A rendszerrel elégedetlen középosztály-beliek, kispolgárok, munkások és kisbirtokos parasztok mind a nyilaskeresztes pártra, vagy valamelyik „független" szélsőjobboldali jelöltre adták szavazatukat. A szélsőjobb választóinak több mint 90 %-ka az Ózd-Karcag-Ráckeve-Balaton vonaltól északra az országhatárig terjedő területen adta le voksát. A nyilasok minden párttól tudtak szavazatokat elvenni, ám a legnagyobb vesztes a Szociáldemokrata Párt volt, amely 1931-hez képest szavazói csaknem 50 %-át elveszítette. Az SZDP 1926-ban még a szavazatok 11,09-, 1931-ben 10,98-, 1935-ben 6,69-, és 1939-ben mindössze 5,18 %-ot szerzett. Ezekből az adatokból is jól látható, hogy a kiábrándulás a szociáldemokrata pártból és politikusaiból már a világválság idején megkezdődött. Még feltűnőbb a szélsőjobb viharos előretörése. Szélsőjobboldali pártokra, illetve politikusokra 1926-ban a választók 3,80-, 1931-ben 0,61-, 1935-ben 4,20-, és 1939-ben 25,01 % szavazott, tehát az 1935-ös választási eredményeikhez képest megnyolcszorozták támogatóik számát. Az 1939-es választások nagy vesztesei a keresztény pártok voltak, amelyek 1935-ben még a szavazók 11,50-, 1939-ben már csak 1,96 %-át tudták maguk mögé állítani. A „nemzeti konzervatív" erők magabiztosan őrizték hegemóniájukat. A kormánypárti jelöltekre 1935-ben a választók 48,43-, 1939-ben 49,68 %-ka szavazott.[733]

Baky László a Képviselőházban a Magyar Élet Pártja és a szélsőjobb lajstromos kerületekben elért eredményeit hasonlította össze. Azokban a kerületekben, ahol a nyilasok a kormánypárttal szemben listát tudtak állítani, összesen 549.000 szavazatot kaptak. Ezekben a kerületekben a MÉP-listáira 571.000-ren szavaztak. Baky ezekből az adatokból arra következtetett, hogy: „Ha tehát leszámítjuk a nehézségeket, a pénztelenséget, a hatósági nyomást és a választási trükköket, akkor nem kétséges, hogy az a háromnegyedmillió magyar, aki a mi eszméink mellett hitet tett a választás alatt, többmilliós magyar tömeget reprezentál".[734] Hubay Kálmán később azt állította, hogy a Nyilaskeresztes Párt „pénz hiányában nem is tud jelöltet állítani, csak az ország 60 választókerületében, mégis csaknem egymillió szavazatot és 31 képviselőt kap ugyanakkor, amidőn a kormány az ország 265 [választó]kerületében nem tud összeszedni többet 1.700.000 szavazatnál."[735]

[733] Hubai László: Politikai irányzatok választási eredményeinek kontinuitása 1920-1947. Választási tanulmányok. Történeti választások 1920-1947. www.VoksCentrum.hu (letöltés időpontja: 2011. december 31.) Lásd még: Paksy, 2007.
[734] KN-1939-1944-I-65. Baky László felszólalása, 1939. június 21.
[735] Hubay Kálmán: A nemzeti szocializmus története, röplap, 1940 vége-1941 eleje. BFL-VII-5-c. 10798/1941.

A vereséget szenvedett nyilas jelöltek sok helyen alig néhány száz szavazattal maradtak alul.[736] Hogy hányan szavaztak a különféle szélsőjobboldali pártok és mozgalmak jelöltjeire, és ezen belül a Szálasi-féle Nyilaskeresztes Pártra, a listás és egyéni jelöltekre leadott szavazatok keveredése miatt nehéz pontosan megmondani. A szélsőjobboldali brosúrák mindenesetre 1 millió szavazatról, és ezen belül kereken 700.000 választópolgárról szóltak, akik a Nyilaskeresztes Párt jelöltjeire, illetve listáira adták szavazatukat.[737] Azt is hangsúlyozták, hogy abban az 54 választókerületben, ahol szélsőjobboldali jelölt indult, de nem jutott mandátumhoz, összesen 240.986-an szavaztak rájuk.[738] Erősen vitatható az a feltételezés, hogy ha a nyilasok minden egyes választókörzetben tudtak volna egyéni jelöltet és listát is állítani, megnyerhették volna a választásokat. Nem csak és nem egyedül a pénzhiány akadályozta meg a nyilasokat abban, hogy minden egyes egyéni választókörzetben indítsanak jelöltet, illetve állítsanak listát. A választások előtt, nyilván felmérve, hogy nincs 135 „erős", esélyes egyéni jelöltjük, nem is beszélve a listás helyek betöltéséről, a nyilasok „csak" 100.000 pengő hitelt szerettek volna felvenni a Wiener Bankvereintől. Azért ettől a banktól, mert ennek vezérigazgatója, dr. Bokor Ervin Hubay Kálmán régi jó barátja volt, a „zsidó" Kereskedelmi Bankhoz és a Hitelbankhoz nem mehettek. Bokor vezérigazgató első tárgyalásuk során arról tájékoztatta Hubayt, hogy bécsi központjuktól azt az utasítást kapták, hogy a választások során „semminemű személyi természetű váltót le ne számítoljanak, hogy még csak árnyéka se legyen annak, mintha Németország bele akarna avatkozni a magyar választás belső ügyeibe." Ezek után Hubay elővette azokat a váltókat, amelyeket olyan barátai írtak alá, akik körülbelül másfélmillió pengő értékű tehermentes vagyont „reprezentáltak". Ők vállalták, hogy ha valamelyik nyilas képviselőjelöltet nem választanák meg, és így odaveszne a 2000 pengős kaució, ezeket az összegeket megtérítik. Bokor vezérigazgató akkor úgy döntött, hogy itt tulajdonképpen tiszta üzleti váltókról van szó, és délután három órára ígérte, hogy folyósítja a 100.000 pengős hitelt. Hubay délután Széchenyi Lajos és Zimmer Ferenc képviselő kollégájával ment el a pénzért, de Bokor vezérigazgató azt mondta neki, hogy helyettese, Böhm igazgató úr a magyarországi német párttól akart engedélyt kérni a pénz kifizetésére. Ezt a megoldást viszont Hubay önérzetesen visszautasította.[739]

Az SZDP Titkársága július 10-i körlevele szerint az 1939-es választások sorsa már 1938 nyarán, a választói névjegyzékek összeállításakor eldőlt. A választások lebonyolítása

[736] Déván István: És mindennek ellenére mégis győztünk. *A Nép*, 1939. június 1., 5.
[737] BFL-XXV-1-a-293/1946-5632. „Tisztelt Pártközi Értekezlet!"-kezdetű, valószínűleg Hubay Kálmán által tartott beszámoló géppel írott változata, dátum és aláírás nélkül.
[738] *Pesti Újság*, 1939. június 1., 2.
[739] KN-1939-1944-I-59, 60, 61-64. Hubay Kálmán interpellációja, 1939. június 21.

során tapasztalt törvénytelenségek mellett a körlevél elsősorban az „általános politikai helyzet”-nek tulajdonította az SZDP gyenge szereplését, mert „divatos áramlatok elsodortak tőlünk olyanokat, akik más alkalommal velünk jöttek.”[740] Herczka Sándor az SZDP Conti utcai pártközpontjában június 17-én a nyilasok előretörését a tömegek elkeseredettségén kívül annak is tulajdonította, hogy a nyilasok megígérték, hogy „az urakkal leszámolunk”, és ennek hatására sok kommunista a nyilasokra szavazott.[741] A nyilasok választási sikerének értékét növeli, hogy a helyi hatóságok gyakran akadályozták gyűléseik megtartását, röplapjaik terjesztését, sajtójukat újra és újra betiltották, és százszámra internálták a nyilas vezetőket.[742]

A választási küzdelemben a kormánypárti, sőt a kisgazda képviselők zöme is kifejezetten antiszemita programmal kampányolt. Jaross Andor teljes joggal jegyezte meg saját népbírósági tárgyalásán, hogy Baky Lászlóhoz hasonlóan „radikális” antiszemita képviselő legalább száz-százhúsz volt az 1939-ben megválasztottak között.[743] Sombor-Schweinitzer becslése szerint az 1939 júniusában összeült parlament képviselőinek „legalább 75 %-a intranzigens antiszemita” volt.[744] Ránki György saját kutatásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a nyilasok sikerrel fordultak a közalkalmazottak, az alsó középosztály, a kézművesek és a lumpen-elemek (szolgálók) felé, ám szavazóik fele munkás és szegényparaszt volt.[745]

A nyilasok választási sikerét a kormánypárti sajtó egy meg nem nevezett külföldi hatalom (Németország) pénzügyi támogatásának tulajdonította. A vádra válaszolva az egyik szélsőjobboldali publicista azt írta: „Látom magam előtt azt a kis nyilas úrilányt, aki éveken keresztül félrerakott ezerötszáz pengőjét adta oda a választási célokra és lemond arról, hogy Franciaországba menjen nyelvet tanulni. Látom a soproni zálogházakban sorban álló testvéreinket, akik utolsó ingóságaikat zálogosítják el, hogy így hozzák össze a kaució összegét. Látom azokat a nyilas testvéreket, akik 4-5 hónapra előre fizetik be tagdíjaikat, hogy meglegyen a szükséges pénz. Látom azokat a tisztviselőket, akik minden 3400-as rendelet ellenére, titokban egymás között árusítják az egy-, öt-, tíz- és ötvenpengős választási bélyegeket. Ismerek gyárosokat, háztulajdonosokat, iparosokat, akik ha nem is Kruppék mintájára, százezrekkel, de jó pár ezer pengővel támogatják a Nyilaskeresztes Pártot.”[746]

---

[740] Uo. Witteg Miklós aláírásával küldték ki a körlevelet 1939. július 10-én.
[741] MOL-K149-PTI-651-f-6. 1939. június 30.
[742] *Wilhelmstrasse*, 409-411. Reinhard Heydrich jelentése Heinrich Lammersnek, a kancellária államtitkárának, 1939. július 11.
[743] Karsai-Molnár szerk.: *Az Endre-Baky-Jaross per*, 138. Jaross Andor kihallgatása a népbíróság előtt, 1945. december 20.
[744] Kovács: *Sombor-Schweinitzer feljegyzése*, 137.
[745] Ránki, 1983, 395-396.
[746] Déván István: Nyilasok! Vigyázat! *A Nép*, 1939. június 28., 5.

A hatóságok minden erőfeszítése ellenére sem sikerült bebizonyítani, hogy a nyilasokat külföldről anyagi támogatásban részesítették volna az 1939-es választásokon. Hubay Kálmán az újonnan megválasztott Képviselőházban egyik első beszédében világossá tette, mire számíthatnak a nyilasoktól a kormánypárti képviselők, milyen tartalmú interpellációkat fognak benyújtani, milyen tartalmú beszédeket fognak mondani. Mint mondta, az ország második legnagyobb pártja nevében felszólalva, Szálasi akkor már viszonylag széles körben közismert gondolatát megismételve leszögezte, hogy a nyilasok nem antiszemiták, hanem aszemiták, és ellenségei az emancipációs törvénynek. A Horthy-rendszert alkotmányellenes rezsimnek nyilvánította, közölve, hogy a magyar alkotmány nem azonos a jelenlegi, néppusztító jövedelem-megoszlással. Teleki miniszterelnököt felelősségre vonta, mert „idegen pénzekről", „guruló márkákról" beszélt Debrecenben, nyilvánvalóan azért, mert ő sem tudott „kiszabadulni a nemzetközi zsidóságnak a szuggesztiója alól." A miniszterelnöknek, mondta Hubay, bizonyítania kellett volna állítását, bíróság elé „cipelni" azokat, akik idegen pénzeket használnak fel a választási küzdelemben. Teleki csak annyit tudott válaszolni, hogy megtudták, a választások előtt a Zürichben valaki, egy „nem magyar és nem magyarországi egyén" 500-600.000 pengőt vásárolt. Teleki szerint üzleti célra ennyi pengőt senki nem vásárol, tehát mivel a vásárlás a képviselőválasztások kiírása utáni négyedik-ötödik napon történt, csakis ezzel lehet összefüggésben. Ilyen gyenge „bizonyítékkal" nem lehetett volna bíróság elé állni, és Hubay jogosan kiabált közbe: „De ki vette fel és ki kapta?" – mármint a pénzt. Teleki nem tudott válaszolni, de arra hivatkozott, hogy: „… sokan bizonyos párhuzamot láttak a közvetlenül azelőtt [ti. a választások előtt - KL] külföldről érkezett és Magyarországot elárasztott úgynevezett zöld füzet és a külföldi pénz közt. Nem mondom, hogy okozati összefüggést, de párhuzamot láttak."[747]

Mindez természetesen kevés volt ahhoz, hogy a választópolgárokat meggyőzze arról, hogy a nyilasokat a náci Németország segíti, propagandájukat pénzeli. Egykorú nyomozati anyagokból csak az derül ki, hogy Magyarországon postai úton terjesztettek egy bizonyos „Zöld könyv"-et, egy meglehetősen primitíven megfogalmazott brosúrát. Ezt Münchenben ismeretlen egyének adták postára és a Nyilaskeresztes Párt vezetői a hozzájuk az Andrássy út 60-ba beérkezett példányokat a rendőrségen május 20-án beszolgáltatták és feljelentést tettek ismeretlen tettesek ellen. A hivatalos vizsgálatban csak Rothen Ferenc és Nesz Károly nevét említették meg, mint lehetséges „szerzőket" (elkövetőket), azzal a megjegyzéssel, hogy ők Németországban tartózkodnak, „ismeretlen helyen".[748]

[747] KN-1939-1944-I-63. Teleki Pál felszólalása, 1939. június 21.
[748] BFL-VII-5-c-5644/1939. A „Zöld könyv" elkobzása.

Az egykorú német diplomáciai iratokból kiderül, hogy Berlinben rossz néven vették, hogy a nyilasok sok választókerületben a Volksbund képviselőjét (is) kíméletlenül támadták.[749] Ha lett volna komoly német anyagi támogatása Hubay pártjának, akkor ennek az árát megkérték volna Berlinből. Legalább azt, hogy a Volksbund jelöltjei ellen a nyilasok ne kampányoljanak. A választások után Hubay Kálmán a Képviselőházban élesen támadta a kormány és a Volksbund választási szövetségét. A kormánypártiak Sopronban olyan röplapot terjesztettek, panaszkodott Hubay, amely azt állította, hogy a nyilasok soviniszta magyarok, tönkre akarják tenni a német népesség nyelvét és kulturális jogait. A nyilasok saját jelölteket állítottak, a „Volksbund jelöltjei pedig a kormány listáján futnak. Mi ezekkel szemben – nem németellenességünkből, de nyilaskeresztes hűségünkből kifolyólag jelölteket állítunk." – büszkélkedett a nyilas párt vezetője.[750]

Az 1939-es választások eredményét Bethlen István is mélyrehatóan elemezte.[751] Csak a tiszántúli megyéket látta a szélsőjobb „fertőzésétől" mentesnek, mert Békésben, Csanádon, Csongrádban, Biharban, Hajdú- és Szatmár, valamint Abaúj és Zemplén megyékben a szélsőbboldali jelöltekre az egyéni és a lajstromos kerületekben csak 2782 szavazatot adtak, míg a kormánypártra 290.000, a kisgazdákra pedig 160.000-ret. Szabolcsban viszont, talán a szabályt erősítő kivételként a MÉP 45.000, a jobboldali radikálisokra 38.000 szavazatt esett. Bethlen a legsötétebbnek Budapestet és Pest vármegyét látta, mert e két területen a MÉP-re csak 2980.000-an, míg a szélsőjobboldali pártokra és jelöltekre 308.000-ren szavaztak. Bethlen a legnagyobb veszélyt abban látta, hogy sok, nagyon sok vármegyében a nyilas jelöltekre, illetve szélsőjobboldali listákra leadott szavazatok még olyan körzetekben is, ahol végül vereséget szenvedtek, erősen megközelítették a MÉP-re és/vagy a kisgazdákra leadott szavazatok számát. Összesen 15 ilyen vármegyét sorolt fel a volt miniszterelnök, ezek között Zalában a MÉP-re 89.000-, a „radikális irányzatokra" 84.000-ren szavaztak. Győr vármegyében: 49.000-44.000; Fejérben: 28.000-22.000. Cikke végén Bethlen mély megvetéssel írt Szálasiról, aki szerinte „operettszerű forradalmi ténykedéseiért" ül börtönben és aki elvbarátaival együtt az egyszerű választók megtévesztése érdekében „modern nacionalista köpönyegébe burkoltan sok tekintetben bolsevista színezetű dugárut árul nemzetiszínű lobogója alatt."

Szálasi a választások eredményét börtön-naplójában így foglalta össze: „A régi rendszer folytonos választási győzelmek közepette bukik meg, az új rendszer folytonos

[749] *Wilhelmstrasse*, 395. Erdmannsdorf jelentése a külügyminisztériumnak, 1939. május 25.
[750] KN-1939-1944-1-62-63. Hubay Kálmán interpellációja, 1939. június 21.
[751] Bethlen István: A választások eredménye és tanulságai. *Pesti Napló*, 1939. június 8., 1-2. Bethlen cikkéről lásd még: Romsics, 1991, 278.

választási vereségek közepette győz. Következtetés: rendszerek nem választási küzdelmek során kerülnek uralomra, vagy buknak el."[752] 1939 júniusában, állítólag a pártvezetés tudta nélkül, országos aláírás-gyűjtés indult Szálasi és más bebörtönzött hungaristák kiszabadítása érdekében. Ekkor Szálasi levelet írt Hubaynak, amelyben megüzente: „az én számomra ne kérjen senki kegyelmet, mert elég nekem az Isten kegyelme, nekem nem kegyelem, hanem igazság kell."[753] A *New York Times* tudósítója Budapesten úgy értesült, hogy a választások után a nyilasok három dolgot szerettek volna azonnal elérni: Szálasi szabadon bocsátását, a Felsőház felszámolását és Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter lemondatását.[754]

A nyilasok mindent elkövettek, hogy Szálasi személyi kultuszát növeljék, elterjesszék. Még 1938 tavaszán, jogerős elítélése előtt az egyik nyilas újságíró Szálasit a koreszme inkarnációjának, nem helyettesíthető, nem pótolható embernek nevezte, aki, „ha önmaga nem is törekednék a vezetésre, az élre a kor veti fel. Ki nem térhet, más útja nincs, hivatását mindenen keresztül be kell töltenie és a sors akaratából be is tölti. Avagy elképzelhető bárki más Hitler vagy Mussolini helyett?"[755] Augusztus 2-án Hubay Kálmán interpellációjában emlékeztette képviselőtársait és az igazságügyminisztert arra, hogy a történelmi Felvidék (egy részének) visszatérésével kapcsolatban hozott törvény tárgyalásakor már „összetett kézzel" könyörgött kegyelemért a fegyházakban, börtönökben, internáló táborokban ülő jó magyar emberekért, akiknek – szerinte – nincs más bűnük, mint az, hogy „szenvedélyesen, fanatikusan, nyilaskeresztes módra, hungarista módra merték szeretni a hazájukat." Akkor ő „összetett kézzel" könyörgött azért, hogy adjanak kegyelmet Szálasi Ferencnek is, hiába. Az elmúlt hónapokban sokan kaptak kegyelmet, mondta Hubay. A magyar állam megbocsátott olyan cseheknek, akik fegyverrel támadtak Magyarországra, a Szics-gárdista ukránoknak is kegyelmet ad, de nem bocsát meg Szálasinak. „Félreértés ne essék, én nem Szálasi Ferenc részére kérek kegyelmet. Én a magyar történelem számára kérek igazságot."- emelte magasabb, történetfilozófiai szintre a vitát Hubay Kálmán. Annak a magyar történelemnek kért igazságot, amelynek alakításában – bizakodott még ekkor Hubay – „az isteni Gondviselés akaratából Szálasi Ferencnek elsőrendű szerepe lesz."[756] Augusztus végén került utcára a „Meghalt Mátyás király. Börtönben az igazság! Éljen Szálasi!" szövegű röplap.[757] „Szálasi nélkül nincs Erdély!"; „Megyünk a nemzettel, a nemzetért és Szálasiért, minden és mindenki

[752] Csifféry, 1997, 105. (1939. május 31.)
[753] KN-1939-1944-I-395. Szálasi levelét idézte Hubay Kálmán az igazságügyminiszterhez intézett interpellációjában, 1939. augusztus 2.
[754] NARA-RG-59-M1206-864-2-138-142. N. 1598. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1939. június 15.
[755] Fabinyi Lili: Elhullatott szemek. *Hungarista*, 1938. június 2., 6.
[756] KN-1939-1944-I-393-395. Hubay Kálmán interpellációja az igazságügyminiszterhez, 1939. augusztus 2.
[757] BFL-XXV-1-a-293/1946-4208.

ellen!"; „Szálasi a nemzet bizalma és az igazság!" – hirdették a nyilas röplapok 1939 nyarán főváros- és országszerte.[758]

Szálasi a börtönben precízen, hetente megmérte és feljegyezte testsúlyát, amely 75-78 kg. körül ingadozott.[759] Valószínűleg annak is köszönhetően tudta tartani súlyát, hogy orvosi rendeletre rendszeresen, hetente többször tornázott.[760] Zárkáját, az „esetleges visszaélések elkerülése miatt" maga takarította és tartotta rendben.[761] Börtönnaplójában nem említi meg, hogy volt „cellaláza" is, vagyis hogy néha arra gondolt, meg fog halni a börtönben. Egyszer olyan elviselhetetlenül szorongatta a halálfélelem, hogy szinte elöntötte a verejték, már majdnem dörömbölni kezdett cellája ajtaján, csak hogy odajöjjön az őr, hogy végre embert lásson, de aztán erőt vett magán, és mégsem kezdett el dörömbölni.[762]

Horthy 1939 novemberében Hitlerhez írott levelében a nyilaskeresztes pártot hitvány („wertlos") alakok vezette pártnak nevezte, és azt állította, hogy névtelen röpcédulákkal dolgoznak, és megrágalmazzák a legjobb vezető embereket.[763] A nyilasok ellen összehangolt sajtóhadjárat folyt 1939 végén. Nem csak a támadások igen kemény, olykor kifejezetten személyeskedő, durva hangneme, hanem tartalma is sok hasonlóságot mutat. A kormányhoz igen közel álló *Magyarország*ban Soltész István római katolikus plébános Gruber Lajoshoz írott nyílt levelét közölték, amelyben a politizáló pap élesen visszautasította a nyilas képviselő fenyegetőzését. Gruber „templomi politizálásnak" nevezte Soltészhoz írott levelében azt, amit a plébános hívei „kötelességszerű felvilágosításának" tartott és azzal fenyegetőzött, hogy képviselőházi interpellációval is gátat fog vetni a pap „uszításainak". Soltész szerint: „a nyilas mozgalom nem más, mint zöldre mázolt vörös maszlag, nemzeti színbe öltöztetett, átfésült és antiszemitizmussal körített bolsevista propaganda."[764]

A szélsőjobboldali politikusok ellentétei már 1939 nyarán nyilvános politikai vitákban robbantak ki. Párkányi István decemberben Hubay Kálmánt azzal vádolta, hogy szétzüllesztette a pártot, kurzus-nemzetiszocialistának és törpének nevezte, aki alkalmatlannak bizonyult „azoknak a nagy feladatoknak megoldására, amely[ek]re felelőtlenül és vakmerően vállalkozott." Párkányi még azt is megírta, hogy Hubay a

[758] Uo. 4289.
[759] BFL-XXV-1-a-293/1946-8308. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1940. február 12.
[760] Uo. 8311.
[761] Uo. 8313.
[762] Szirmai, 1993, 205.
[763] *Wilhelmstrasse*,458. Horthy Miklós levele Adolf Hitlerhez, 1939. november 3.
[764] Soltész István: Egy esperes plébános nyílt levele Gruber Lajos képviselőhöz. *Magyarország*, 1939. december 20., 6. Soltész írását, a szerző engedélye nélkül, átvette az *Új Magyarság* c. napilap (1939. december 21., 4.).

Magyarság harmadszori betiltása idején is ragaszkodott a havi 2000 pengős „dotációjához”.[765] A párton belül egyre éleződtek az ellentétek a Szálasihoz hű, lassan háttérbe szoruló „régi gárda” és a Hubay-Baky-féle új pártvezetés emberei között. Kiss Géza a párt újonnan kinevezett „országos főügyésze” Csia Sándorhoz fordult, tőle kért segítséget, hogy: „… Pártunknak régi vonzóereje és fénye mielőbb visszaállíttassék, még pedig azáltal, hogy út és iránymutatások alatt abban a Vezérnek minden emberi gyengeségen felülemelkedő szelleme és nagyvonalúan koncepciózus elgondolásai a mainál fokozottabban jussanak érvényre…”[766]

Rajniss Ferenc cikksorozatban elemezte a nyilas mozgalom válságának okait. Egyik fő oknak az jelölte meg, hogy a szélsőjobboldali mozgalom helyét a szélsőjobboldali pártfrakciók foglalták el, „… s nem maradt meg semmi átfogó keret, amely a mozgalom egységes erejét a nagy és elkerülhetetlen küzdelmek idejére egybetartotta volna.” A pártvezetőségek egymás ellen fordultak, és mint kiderült „az egy tálból cseresznyézés sem a pártoknak, sem a mozgalomnak nem segített semmit…”[767] Rajniss szerint: „Gömbös Gyula volt a világháború utáni magyar élet legnagyobb politikusa… Belőle él még ma is a gyengén csörgedező magyar politikai gondolat…” Nem csak ezt a gondolatot érthették sokan úgy, hogy Rajniss itt Szálasit (is), ha közvetve is, de bírálja, hanem azt a megjegyzését is, amelyet még inkább a Darányi Kálmán és Imrédy Béla miniszterelnöksége alatt megszervezett, Rajniss kifejezésével „kikristályosodott” nyilas párt tagjai, és főleg vezetőinek címzett. Szálasi pártját Rajniss a következőképpen jellemezte: „… türelmetlen, zavaros, semmitmondó programokkal s azzal a kezdeti, naiv szándékkal, hogy minden átmenet nélkül, az összes parlamenti és társadalmi erők egyszerű leváltásával pártállamot teremtenek.” Ezt a pártot többek között a „személyi kultuszbetegség terjesztése, a fantasztikumba dagadt ígérgetések, a kormánylisták, a szűk pártvezetőségi terror és türelmetlenség megmérgezték a jobboldali magyar politika levegőjét.”[768] Rajniss, aki ekkor még Imrédy híve volt, cikksorozata befejező részében vitriolos tollal támadt Szálasi – írásaira. Egyszer sem említve a Csillag-börtön ekkor igen népszerű foglyát, de hosszan idézte fő műveit, a *Cél és követelések*et és a *Hungarizmus nemzetgazdasági vonatkozásai*t. „Az a szellem, amely ezeket a zagyva, borzalmas sorokat szülte, a dolgok belső logikáját sem érthette meg s szükségképpen zavarta össze holdkóros álmodozásban a diktatúrát a szélesre tervezett önkormányzati jogokkal… Ez a beteg

[765] Párkányi István: Nyílt levél Hubay Kálmánhoz, a Nyilaskeresztes Párt elnökéhez. *A Nép*, 1939. december 21., 3. Párkányi levelét már a pártból történt kizárása után írta meg.
[766] BFL-XXV-1-a-293/1946-7192. Kiss Géza levele Csia Sándorhoz, 1939. október 2. Géppel írott, aláírás nélküli másolat. Kiss – többek között – az ideológiai munka erősítését és egy titkos elhárító- és hírszerző osztály felállítását javasolta a Párton belül.
[767] Rajniss Ferenc: Miért került válságba a nyilas mozgalom? *A Nép*, 1939. december 28., 1-2., 1940. január 4., 1., (idézett rész) január 11., 1-2., január 18., 1., január 25., 1-2., február 1., 1.
[768] Uo. 1940. január 11., 1-2.

intellektualizmus, ez a fordított tudálékosság vitte a falnak a szélsőjobboldali mozgalmakat.” - hangzott Rajniss végkövetkeztetése.[769]

Szálasival 1940. február 18-án ismertették a budapesti kir. büntető törvényszék 1940. január 18-án hozott ítéletét.[770] Szálasi Ferenc „fegyenc” aláírásával igazolta, hogy a kihirdetett ítélet tartalmát megértette és perorvoslattal nem kíván élni. Szálasi feltételes szabadlábra helyezését nem volt hajlandó kérvényezni. Ehhez csatolnia kellett volna a börtön igazgatóságának igazolását arról, hogy „a javulásra alapos reményt nyújtott” és meg kellett volna ígérnie, hogy „szánja-bánja bűneit és ilynemű cselekményeket többé elkövetni nem fog.” Ilyesfajta „reverzálist” pedig, ahogy azt ügyvédje, dr. Kiss Géza megfogalmazta: „… ebben a bús magyar életben soha senkinek” nem fog adni Szálasi.[771]

Szálasi kényszerű „távollétében”, valószínűleg véleményét ki sem kérve, Hubay új, első pillantásra bonyolultnak tűnő pártszervezetet épített ki. Önmagát, mint a nyilas parlamenti csoport vezetőjét megtette országos elnöknek, a párt vezetőjének. Háromtagú pártvezetőség irányította a pártot. Ennek élén a pártelnök állt, akinek munkáját az Országos Pártvezető és ennek helyettese segítette. A pártközpontnak volt Alkotmány- és Fegyelmi Bírósága, és külön pártigazgatóság alá tartott a külügyi osztály, a parlamenti csoport és a központi iroda. A külügyi osztály feladata volt a külföldi nemzeti szocialista és fasiszta szervezetek működésének figyelemmel kísérése és „velük az eszmei kapcsolatok megteremtése”. 1940 januárjában figyelemre méltó, hogy az Andrássy út 60-ban ekkortájt még csak tervezik, hogy a külföldi „testvérpártokkal” legalább az „eszmei kapcsolatokat” megpróbálják megteremteni.

Külön Pártépítő Tanácsot állítottak fel, vezetője feladata volt „a Párt felépítése, fejlesztése, a nemzeti szocialista gondolat terjesztése és a Párttal kapcsolatos összes ügyek irányítása és elintézése.” A szerteágazó feladatokat közvetlenül Országos Szervezési Osztályon keresztül kellett volna végrehajtani, és ez alá az osztály alá tartozott az üzemi, a női, az ifjúsági, a nemzetiségek-, a sajtó- és propaganda alosztály, a nyilvántartás és a kulturális alosztály. Külön testnevelési és pártvédelmi osztályt is szerveztek, a hírszerző osztály feladata volt a „kétes és aggályos párttagok életének és előéletének erkölcsi és büntetőjogi szempontból való kivizsgálása”. A pártközpont gazdasági hivatala kezelte a párttagdíjakat és az adományokat, amelyekből először a pártközpont dologi és személyi kiadásait fedezték. A fennmaradó összeg egyharmadát propagandára, egyharmadát a szociális

[769] Uo. 1940. február 1., 1.
[770] BFL-VII-5-c-3672/a-324/1940.
[771] BFL-XXV-1-a-293/1946-4077. Dr. Kiss Géza levele dr. Budinszky Lászlónak, 1940. június 10.

ügyekre, egyharmadot pedig a „Párt gazdasági felerősítésére és felépítésére” használtak. Az Építő Tanács alá külön ideológiai osztály és politikai iroda tartozott. Előbbi munkatársainak a kül- és belföldi nemzetiszocialista irodalmat kellett tanulmányozniuk és ennek alapján megállapítani az „értékes és használható alapelveket”. Utóbbi munkatársai a magyarországi belpolitikai életet kísérték figyelemmel, nyilas törvényjavaslatokat kellet politikai szempontból előkészíteni, és irányítani a parlamenti képviselőcsoport működését. A pártszervezet főkerületekből, megyékből, járásokból, községi csoportokból, körzetekből, és végül családokból állt.

Fennmaradt a Nyilaskeresztes Párt ettől némiképpen eltérő „országos szervezetének alapvázlata”, melyet maga Szálasi Ferenc rajzolt meg, írt alá, és keltezett: „Budapest, IX. Koppány utca 7. 1941. március 5-8-ig”.[772] Ez talán arra mutat, hogy ekkoriban mégis csak dolgozott menyasszonya lakásán (is). Az alapvázlat szerint a közvetlenül a „Pártvezető” alá a nyolctagú „Pártvezető Tanács” és a Pártépítés vezetője. A Tanács tagja volt a párt-külügyek, belügyek-, párt- és az országépítés-, az ideológiai-, a munka hivatásrend, és az ellenőrzés vezetője, valamint a kissé rejtélyes „vezető j[egyző].” is. A párt-belügyek vezetője alá tartozott a képviselőcsoport, az Andrássy út 60. őrsége Szálasi alá tartozott az ugyancsak nyolctagú „Országépítő Tanács”, melynek tagja volt az Országos Építés-, az átépítés-, a párt női szervezetének-, a képviselőcsoportnak, a munkarend-, a munka hivatásrend és az ideológia vezetője. A munkáság vezetője alá tartozott az üzemszervezés és a „céhszervezés” vezetője is. Utóbbi feladatköre nem derül ki a vázlat-rajzból, és az sem világos, hogy Szálasi milyen még működő céhekre gondolt 1941 tavaszán Magyarországon. Az üzem- és céhszervezés legalsó szervezeti egységét alkották az üzemi tanácsok. Külön osztálya (részlege) volt a pártellenőrzés-, a zsidótlanítás-, a népközösség és az ideológia vezetőjének. A munkarend vezető alá tartoztak a sajtó-, a propaganda-, a tervezés-, nyilvántartás-, ellenőrzés ügyei. A „zsidótlanítás vezetője” feladata volt „az ország teljes zsidótlanításának végrehajtásához szükséges előtanulmányok elvégzése és tervezetek készítése”.[773]

Volt a pártnak alkotmány és fegyelmi bírósága, sőt külön vidéki és fővárosi „békéltető bírósági” tagozata is. A pártépítés vezetője irányította a főkerület-vezetőket, akik alá a megyevezetők, alájuk a járásvezetők, illetve Budapesten a kerületi vezetők tartoztak. Alattuk a fővárosban a körzet-, háztömb- és házvezetők, végül a nyilas családok tartoztak. Utóbbiak esetében Szálasi feltüntette: „Nő, gyermek”. Vidéken a községvezetők, a tíz tanácstagból álló „székek”, a tizedvezetők, végül itt is a család következett. A párttisztségviselők megbízatása,

[772] BFL-XXV-1-a-293/1946-5443.
[773] MOL-P1351-1-3. t. 151-157. A Nyilaskeresztes Párt „Szervezési Szabályzata”, 1940. november 30.

kinevezése mindenkor csak ideiglenes jellegű volt, kinevezésüket bármikor indoklás nélkül, igaz, csak írásban, vissza lehetett vonni.[774]

Az egyszerű nyilas átlagemberek türelmetlenül várták Szálasi kiszabadulását. Azt remélték, hogy Vezérük majd egy csapásra rendet, jólétet teremt. Például Juszt Károly hentessegéd a Herz-féle szalámigyárban munkatársai előtt 1940. január közepén azt hangoztatta, hogy: „Azért drága az élelem, mert ez a gazember kormány kiszállítja az élelmet külföldre és nem törődik a szegény emberekkel. Azonban jön egy új éra, majd jön Szálasi és akkor minden másképpen lesz. Más lesz a rendszer, nem olyan, mint a mostani, akkor mindnyájan egyformák leszünk."[775] A pártvezetőség 1940 május-június-júliusi heti értekezletein egymás után tárgyalták azokat a jelentéseket, amelyek szerint rohamosan nő a taglétszám. Hubay pártelnök május 21-én felhívta a szervezésvezetők figyelmét: ha a „normálistól eltérő tömeges tagjelentkezések"-et tapasztalnak, a tagfelvételeket az adott szervezet saját hatáskörben zárja le.[776] Egy héttel később Gruber Lajos országos szervezési vezető bejelentette: „.. az egész országban nagy taglétszám emelkedés mutatkozik. Wirth Károly, az üzemi szervezés vezetője pedig arról számolt be, hogy: „… az üzemekben a szervezés fokozott ütemben folyik s több új nagyüzem beszervezése folyamatban van."[777] Orosz „testvér", vidéki szervezésvezető június 25-én „nagyobb lendületű" szervezésről és a tagdíjbefizetések nagyarányú emelkedéséről számolt be.[778] A taglétszám növekedését a katonai sorozások sem akadályozták, legfeljebb egyes tagszervezetek vezetőségében merültek csak fel nehézségek.[779]

Gál Csaba és más nyilas vezetők is úgy értesültek már 1940. június 24-én, hogy készül az amnesztia-rendelet, és valószínű, hogy az Szálasira is vonatkozni fog. Június 25-re a szegedi „Csillag szálló", vagyis a börtön elé két magánautót rendeltek, hogy méltón tudják fogadni a párt és a mozgalom vezérét.[780] Talán ekkoriban keletkezhetett az „Ébredj nyilas!" című „vers", melynek utolsó strófája így hangzik:

„Porba hull a börtön, melynek neve Csillag
Miniszter patkányhad szanaszéjjel szalad,

[774] BFL-XXV-1-a-293/1946-5558. A Nyilaskeresztes Párt „Szervezési Szabályzata", 1940. november 30.
[775] BFL-VII-5-c-2161/1940. Juszt Károlyt nyolc hónapi börtönre ítélték 1940. április 17-én. Súlyosbító körülményként szerepelt vádiratában, hogy Horthy Miklós feleségére azt mondta, hogy „kurva", a papokat gazembereknek nevezte, akik szerinte azért ámítják és butítják a népet, hogy meglophassák az embereket, és azt is kijelentette, hogy a papokat mind fel kellene akasztani.
[776] BFL-XXV-1-a-293/1946-5398.
[777] BFL-XXV-1-a-293/1946-5401, 5402.
[778] BFL-XXV-1-a-293/1946-5407.
[779] BFL-XXV-1-a-293/1946-5401, 5410.
[780] MOL-K814-Mf-X-7076-16.729-865.

Itt a mi Vezérünk, hegy és völgy is zengi

Éljen a nagy Vezér, jöjjön hát Szálasi.”[781]

Teleki Pál a nyilasok nemzetiségi törvényjavaslatára hivatkozva július közepére keresztülvitte Hubay és Vágó képviselői mandátumától való megfosztását. Hubay két nappal a Képviselőház összeférhetetlenségi bizottsága ülése előtt röplapon tájékoztatta a párt központi tisztviselőit és a nyilas megyevezetőket, hogy bizonyos abban, meg fogják fosztani mandátumától, sőt le fogják tartóztatni. „Ha így lesz, büszkén, boldogan, felemelt fővel megyek, ha kell az internálótáborba, ha kell a fogházba, ha kell: a Csillagbörtönbe, mert tudom, hogy a börtön és a szabadság édestestvérek: az egyik az út, a másik a cél.” – írta Hubay, tanúbizonyságot téve arról, hogy alaposan tanulmányozta Szálasi Ferenc „testvér” munkáit. Hubay kényszerű távolléte idejére a párt és a mozgalom vezetését Csia Sándorra bízta, „ha neki is baja történnék, a két évvel azelőtt megállapított sorrend szerint utóda Széchenyi Lajos”. Hubay a legkeményebb fegyelmet és engedelmességet követelte minden párttagtól. Az „ellenzékieskedőket”, az „örök kritikusokat” pedig felszólította, hogy távozzanak, „menjenek a kormánypártba”.[782]

Szálasi 1940 augusztusában, mintegy megvonva lassan kétéves raboskodása mérlegét, önmagával maximálisan elégedetten állapította meg: „Fegyházéveim alatt tudatos lett bennem, amit eddig csak éreztem, hitté vált, ami csak szerelmem volt. És olyan büszke vagyok, hogy semmi se kellett lerombolnom, amit építettem, csak megerősítenem öntudattal és hittel.”[783]

A Horthy-audienciára várva, 1940-1944

Szálasi az Észak-Erdély visszatérése után meghirdetett amnesztia[784] keretében szeptember 17-én szabadult. Sokan úgy vélték, hogy Szálasit a németek parancsára helyezték szabadlábra.[785] Budapesten talán nem tudták, hogy a nyilas vezér sorsa nem érdekli a berlini döntéshozókat. Ruszkay Jenő nagy cikkben mondott hálás köszönetet Horthy kormányzónak Szálasi szabadlábra helyezéséért. Az „Ünnep”, vagyis Észak-Erdély visszacsatolása legszebb

[781] MOL-P1351-18-508. géppel írott másodlat.
[782] BFL-VII-5-c-7021/1940. Hubay Kálmánt a röplap megírásáért és engedély nélküli terjesztéséért 1941. március 14-én három hónapi fogházra ítélték.
[783] Csiffáry, 1997, 245. (1940. augusztus 5.)
[784] *Budapesti Közlöny*, 1940. szeptember 15., 1. A kormányzó „legfelsőbb elhatározása” szerint az egy hónaptól öt évig terjedő időtartamú börtönbüntetésre ítélteket helyezték szabadlábra.
[785] A MÉMOSZ Aréna úti székházában Ács Sándor, az építőmunkások gyűlésén október 2-án azt mondta, hogy: „… a német megszállást nem fogjuk elkerülni. Szálasi kiszabadítása is német parancsra történt.” MOL-K149-PTI-651-f-6. (1940. október 11.)

befejezésének nevezte, hogy „megnyílt a nemzeti megbékülés útja.” A „Kegyelem”, Ruszkay szerint „fájó sebeket gyógyít, gennyes kelevényeket tüntet el”. Kissé átértékelve a jogerős ítéletet, Ruszkay azt állította, hogy az „nem vonta kétségbe, hogy [Szálasi] szándéka tiszta, akarása erős és hazafias volt. Kiállásának bátorsága felett pedig legnagyobb ellenségeinek sem volt kételye soha.”[786] A Csiky Jenő börtön-igazgató által aláírt „Igazolvány” szerint Szálasi összbüntetéséből még 11 hónap és 15 nap volt hátra, amikor a „Kormányzó Úr Ő Főméltósága… legfelsőbb elhatározásával engedélyezett kegyelemből” szabadlábra helyezték, azzal a feltétellel, hogy ha öt éven belül 15 napot meghaladó szabadságvesztés büntetésre ítélnék, akkor a büntetéséből még hátralévő részt is le kell ülnie.[787] Legkésőbb szeptember 16-án a nyilasok már Zsindely Ferenc miniszterelnökségi államtitkártól, és Antal István igazságügyi államtitkártól informális úton megtudták, hogy vezérük egy-két napon belül kiszabadul.[788]

Szálasi Béla úgy tudta, hogy csak 18-án „veheti át” bátyját, ezért gépkocsin csak ezen a napon, déltájban érkezett Rezső testvérével együtt Szegedre. Szálasit viszont már előző nap szabadlábra helyezték, és az éjszakát dr. Göllner Lajos egyetemi magántanár Tisza Lajos körúti lakásán töltötte.[789] Szálasit nyilas képviselők kicsiny csoportja, élükön Vajna Gáborral, kísérte föl Budapestre. Az Andrássy út 60. előtt óriási lelkesedéssel fogadták vezérüket hívei, egyes becslések szerint legalább 10.000-ren voltak.[790] Első (nem hivatalos) útja édesapja sírjához vezetett.[791]

Temesváry László hetilapja, *A Nép* érezhető zavarral szeptember 19-i száma címlapján keretben közölte a kormányzói kegyelem hírét, hozzáfűzve: „A kegyelem sokakra vonatkozik és részese Szálasi Ferenc is.”[792] A kissé suta megfogalmazás talán annak is köszönhető, hogy a főszerkesztő sem tudta, tudhatta, mire készül Szálasi, hajlandó-e megbocsátani azoknak, akik „üldöztetése” és „szenvedései” éveiben, 1938-1940-ben elfordultak tőle és esetleg Imrédyhez pártoltak. Most Temesváry (is) sietve csatlakozott Szálasihoz. Lapja október 3-i

[786] Ruszkay Jenő: Erdély és kegyelem. *Magyarság* 1940. szeptember 17., 1.
[787] BFL-XXV-1-a-B-7481/1950. Szögi Géza i., 218. A szegedi börtönigazgatóság 6675/1940. sz. igazolványáról készült géppel írott másolat.
[788] Zeöld Imre nyilas képviselőt tájékoztatta a két államtitkár, az információt a nyilas *Pesti Újság* és a *Magyarság* is már 1940. szeptember 17-én címlapján közzétette.
[789] Szálasi Bélát katonai felettese 1940. szeptember 26-án igazoló jelentésre szólította fel. Október 2-án kelt jelentése alapján rekonstruáltuk Szálasi Ferenc szabadlábra kerülésének körülményeit. BFL-XXV-1-a-293/1946-3383-3386.
[790] NARA-RG-59-M1206-864-12-74. N. 219. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1940. szeptember 21. Eckhardt Tibor azt mondta a követnek, hogy Szálasi hamarosan az ismeretlenség homályába fog süllyedni.
[791] Gömbös Ernő irathagyatékában fennmaradt egy négyoldalas, dátum és alírás nélküli, géppel írott Szálasi-életrajz, melyet megfogalmazásából következően Szálasi valamelyik testvére, talán Károly vagy Rudolf írhatott. Ez állítja, hogy Szálasi „Első útja édesapja sírjához volt.” [sic!] HL-VII-252. (310. d. 11.)
[792] *A Nép*, 1940. szeptember 19., 1.

száma címlapján bekeretezve Szálasi elegáns, öltönyös, fehéringes, nyakkendős képével jelent meg, a vezércikkben pedig a főszerkesztő a „magyar élet dalát" egységes kórusként vezénylő vezérként ünnepelte a „nagy karmestert". Nem nevezte nevén Szálasit, de leszögezte: „A vezéri pálca sokáig késett, de az élet dalára váró zenekar várva-várta, óhajtotta, szinte könyörgött érte."[793]

A nyilasok 1940 szeptemberében úgy érezhették: eljutottak a hatalomátvétel küszöbéig. Szálasi úgy emlékezett, hogy ekkor Magyarországon „mindenki úgy vélte, hogy legkésőbb nyolc hét múlva a PV-ből miniszterelnök lesz."[794] Egy korabeli nyilas röplap Szálasi kiszabadulását mint a „magyar sorsforduló hajnala" beköszöntését ünnepelte és kijelentette: Szálasi kiszabadulásának híre „a dolgozó és a magyar jövőért aggódó testvéri tábor lelkében kipusztíthatatlanul megerősítette azt a hitet, hogy [a] keresztény jobboldaliság álarcában tetszelgő feudális-liberális magyar uralom összeomlása küszöbön áll. A rendíthetetlen hit pedig az az ellenállhatatlan erő, amely minden akadályt legyőz!" Szálasit a röplap olyan emberként ábrázolta, aki „egyedül alkalmas arra, hogy a magyar sors további alakulásába döntő súllyal beleszóljon." Mintegy Szálasit is határozott cselekvésre bíztatva a röplap végén ez áll: „Sorsdöntő órákat élünk! Várjuk vezérünk parancsait!"[795]

Szálasi kiszabadulása utáni első hetek valóban reménykeltők lehettek a nyilasok számára: eltörölték a 3400-as rendeletet[796] és Teleki Pál miniszterelnök hosszabb audiencián fogadta a pártvezetőt. Mindez sokakban kelthette azt a hitet, hogy külföldi befolyásra, vagyis Németország nyomására cselekedett a Teleki-kormány.[797] Horthy kormányzó Eckhardt Tibor előtt kifejtette, hogy nem érti, miért adták meg a jogot a köztisztviselőknek, hogy a nyilas pártba belépjenek. Csak azért egyezett bele a tiltó rendelet visszavonásába, mert Teleki ehhez ragaszkodott, arra hivatkozva, hogy kinevezésekor Horthy megígérte neki, hogy ezt a lépést megteheti.[798] Szálasi szerint Ruszkay kezdeményezte találkozóját Teleki Pállal, aki előtt ő kifejtette a hungarizmusról vallott álláspontját és kérte, hogy eszközölje ki számára a kormányzói audienciát. Ezt a találkozón szintén részt vevő Zsindely Ferenc és Ruszkay Jenő jelenlétében állítólag Teleki megígérte, majd kb. két hét múlva Zsindelyen keresztül

[793] Temesváry László: Nincs megállás! *A Nép*, 1940. október 3., 1.
[794] MOL-K750-HN-3-420. Szálasi Ferenc tárgyalása Kurt Hallerral, 1944. május 24.
[795] BFL-XXV-1-a-2647/1946. Gruber Lajos i.
[796] 6840/1940. M. E. sz. rendelet *A közszolgálati alkalmazottaknak politikai pártok működésében való részvételéről. MRT*, 1940. 2658-2659.
[797] MOL-K589-Mf-X-4233-8930. Így látta a helyzetet annak a beadványnak az ismeretlen szerzője is, aki Horthy Miklóshoz 1940 őszén küldte el elemzését. Szövegét közli: HMTI, 252-260. idézett rész: 258.
[798] NARA-RG-59-M1206-864-12-93, 96. N. 2321. J. F. Montgomery budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1940. október 7. Ablonczy Balázs a 3400/1938-as rendelet eltörlését a kormány nyilasok iránti jó szándéka jelének tartja. Ablonczy, 2005, 477.

megüzente neki elutasító döntését.[799] A *Hungarista Napló* szerint a találkozón Szálasi többek között azt mondta a miniszterelnöknek, hogy: „… nem változott meg a fegyházban, legfeljebb annyiban, hogy sok felesleges sallangot ledobott magáról, ridegebb és durvább lett…”[800] Ezt akár értékelhetjük önkritikának is, hiszen Szálasi itt maga is úgy látja, hogy 1938-1940 előtti viselkedésében volt sok „felesleges sallang is”. Évekkel később, amikor viszonylag szűk körben, a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége tagjaival olykor éles szóváltásig fajuló vitába keveredett a hungarizmusról, a nyilas egypártrendszer kiépítéséről, Szálasi szinte bocsánatkérően, de ugyanakkor büszkén azt mondta: ne vegyék tőle rossznéven, „… ha néha azután kiugrik belőlem a rideg fegyenc, amit még nem tudtam egészen levetni magamról. Utóvégre igen súlyos és nagy iskola volt ez az én életemben. Sok mindent levakartam magamról a négy csupasz fal között és talán – mondjuk – durvább lettem magatartásomban, de vegyétek mindig tudomásul, hogy ez a durvaság, vagy durvaságig menő őszinteség mindenkor nemzetünk nagy céljait és érdekeit szolgálja.”[801]

Ruszkay úgy emlékezett, hogy régi barátján, Csáky István grófon keresztül ő intézte el, hogy Teleki Pál fogadja Szálasit. A tárgyalás eredménytelenül zárult, mert Szálasi Teleki értésére adta, hogy: „… tulajdonképpen nem vele, hanem magával a kormányzóval akar beszélni. Teleki viszont elutasította ezt a magatartást, miniszterelnöki politikai jogainak tudatában.”[802] Szálasihoz is eljutott az az, egyébként teljesen alaptalan pletyka, hogy Horthy nem akarta volna őt amnesztiában részesíteni, de a németek kérésére mégis megtette. Szálasi közölte a nyilván alaposan meglepett Telekivel, hogy ha ez igaz, akkor ő szabadulását megköszöni a németeknek, majd „… azonnal jelentkezik a Csillag-börtönben, büntetése további letöltésére…”[803] Ez is a Szálasira jellemző, gesztus-politizálás lett volna. Ha már egyszer igaz, feltételesen szabadlábra helyezték, akkor saját elhatározásából nem térhetett volna vissza a börtönbe. Ide csak akkor juthatott volna vissza, ha előbb valamilyen politikai, vagy netán köztörvényes bűncselekményt elkövet.

A pártban és a mozgalomban a Vezér börtönévei alatt valóságos Szálasi-kultuszt alakítottak ki. Amikor a „mártír” kiszabadult, Kassai szerint Hubayék valóságos „vértanú-glóriával vették körül… s igyekeztek elhitetni, hogy ő a vezér, aki már tulajdonképpen *hatalmon* van, csak éppen még *uralmon* nincs. Ő ezt elhitte, s kezdett úgy is viselkedni.”[804]

---

[799] Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n Ruszkay Jenő ügyében, 1945. október 31-én.
[800] MOL-K750-HN-1-117. (1940. október 5.)
[801] HL-VII-252 (310. d. 409.) Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége tagjai tanácskozásáról, 1945. február 28. Géppel írott tisztázat Szálasi sajátkezű javításaival.
[802] BFL-XXV-1-a-464-1946. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n Ruszkay Jenő ügyében, 1945. október 31-én.
[803] MOL-K750-HN-1-118. (1940. október 5.)
[804] ÁBSZTL-V-98722-Kassai Ferenc i.-kihallgatása a PRO-n 1945. október 8.

Mindebben feltehetően sok igazság van. Szálasi, ha hinni lehet Török Andrásnak, 1935 tavaszán-nyarán, amikor pártját és mozgalmát elkezdte szervezni, még tudott kedvesen, szerényen, udvariasan viselkedni.[805] Börtönévei alatt nem csak „megkeményedett", hanem meg is keseredett, elhatalmasodott rajta a hatalomvágy, egyre mohóbban vágyott arra, hogy ne csak egy ellenzéki párt vezére, hanem az ország ura, a nemzet vezetője legyen. Egyre szívesebben fogadta, ha kritikátlanul dicsérték, ellenkezés és vita nélkül végrehajtották utasításait, parancsait.

1940. szeptember 27-én nyilvánosságra hozták, hogy egyesült a Nyilaskeresztes Párt és a Nemzeti Szocialista Párt. A Vezető „testvér" Szálasi lett, aki alatt négy „vezetőtestvér" volt: Ruszkay Jenő, Hubay Kálmán, Csia Sándor és Széchenyi Lajos. A pártszervezés vezetője Gruber Lajos lett.[806] Ruszkay Jenő a külpolitikai, és egyes, a „párton kívül álló belpolitikai" kérdésekért felelt. Csiára a parlamenti nyilas csoport vezetését bízták, Széchenyi „feladatköre" a pártépítés, míg Hubay a sajtó- és propaganda felelőse lett.[807] Az új pártszövetségnek 41 parlamenti képviselője volt, csak Meskó Zoltán nem lépett be. Szálasi népszerűsége talán ekkor, 1940 őszén, kiszabadulása utáni hetekben, hónapokban volt országszerte a tetőpontján. Egymás után csatlakozott hozzá egy sor, addig őt és mozgalmát enyhén szólva is fenntartásokkal kezelő szélsőjobboldali pártvezér. Maróthy (Meizler) Károly saját lapjában, a *Pesti Újság*ban jelentette be, hogy pártja, a Keresztény Nemzetiszocialista Front egyesül Szálasi pártjával.[808] Az Andrássy út 60-ban 1940. október 7-én a teljes pártvezetőség, és a nyilas országgyűlési képviselők ünnepélyesen köszöntötték Szálasi „o.[rszágos] vezetőtestvért". A megnyitó beszédet Csia Sándor tartotta. Mély hódolattal mondott köszönetet Horthy Miklós kormányzónak, akinek „bölcs elhatározása", (vagyis Szálasi amnesztiában részesítése) tette lehetővé, hogy Szálasi ismét közöttük lehet. Vezérüket úgy jellemezte, mint aki a legtöbbet szenvedett, és mégis első tudott lenni a megbocsátásban. Hubay Kálmán talán kissé sértve érezhette magát, mert Csia a magyar nemzetiszocialista mozgalmak egyesítéséért Szálasi után Pálffy Fidélnek mondott csak köszönetet. Csia megnyugvással, mély örömmel szögezte le: „… a szétforgácsolt pártok keretei Szálasi Ferenc testvéri szeretetének melegében összeolvadtak, hogy hatalmas, erős egységgé kovácsolódjanak össze." Amikor Csia szónoklata végén megadta a szót az ünnepi

[805] Erről lásd Török, 1941, 21, 23. Egyik híve, Koós Kálmán is azt állította, hogy Szálasi: „Derűs, gyakran mosolygós arccal üdvözölte az embereket és beszéd vagy társalgás közben is természetes maradt. Különös, mágikus vonzóerő áradt belőle, amelynek hatása alól csak azok tudták kivonni magukat, akik már eleve ellenszenvet vagy éppen gyűlöletet tápláltak magukban iránta." Koós, 1960.
[806] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-542. Jegyzőkönyv Szálasi 1940. november 4-i munkanapjáról.
[807] Uo. 848. Feljegyzés Szálasi Ferenc döntéseiről az I. sz. vezetőségi tanácsülésen, 1940. október 8.
[808] *Pesti Újság*, 1940. október 5., 3.

pártértekezlet egyetlen szónokának, Szálasi Ferencnek, a jegyzőkönyv szerint a nyilas országgyűlési képviselők és a pártvezetők is „katonás fegyelemmel, egyszerre ugrottak fel, … hogy állva hallgassák végig a vezér szavait."[809] Ráadásul nem csak feszes vigyázban, hanem „megilletődött szívvel és olyan csendben, hogy a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani, előrehajtott fejjel, feszülten figyeltek a Nyilaskeresztes Párt vezérének minden szavára" – már ha hinni lehet az egyik szélsőjobboldali hetilap beszámolójának.[810]

Feszes vigyázban, előrehajtott fejjel, feszülten figyelni ilyen hosszú ideig nem lehetett könnyű, hiszen Szálasi majd félórát szónokolt. Bevezetőjében ő is megköszönte a Kormányzó Úr Őfőméltóságának, hogy szabadlábra helyeztette. Szálasi sietett Hubayt kiengesztelni, emlékeztetve hallgatóságát arra, hogy ő volt az, aki 1938 júliusában Hubay kezébe adta a „mozgalom harcos zászlaját" és megköszönte, hogy két esztendőn keresztül „szeplőtlenül tartotta" a zászlót. „Az Andrássy úti székház számomra és a magyar népi kezdeményezés számára mindenkor a hűség háza fog maradni."- jelentette ki Szálasi.[811] Ekkor nevezte először „Hűség Házá"-nak az Andrássy út 60-at. Török András szerint: „… ez olyan közröhejt váltott ki nem csak a kormány és a szociáldemokraták oldalán, de még a nyilas testvérek között is, amilyenre Magyarországon még nem volt példa."[812] Csia ötlete volt, hogy a pártközpontot ezen túl „hivatalosan" is e néven nevezzék a nyilasok, Szálasi csak jóváhagyta az ötletet.[813] A következő évek során a jelentősebb, új helyi nyilas pártházakat vidéken is elkezdték „Hűség Házá"-nak nevezni.[814]

A Nyilaskeresztes Párt Nagytanácsának október 10-i ülésén jelentette be Szálasi „vezetőtestvér", hogy a párt és a mozgalom vezetését át (pontosabban: vissza)veszi. Kijelentette: „Midőn szemben állok pártunk országos nagytanácsának tagjaival… úgy érzem, hogy az egész nemzettel állok szemben. Mert úgy érzem, hogy ma már Nyilaskeresztes Pártunk hatalmon kívüli állapotában is egy a nemzettel, a nemzet szellemi, anyagi és erkölcsi valóságával… Nem a képviselőválasztók milliós tömege, hanem a pártban szervezett nép jelenti mozgalmunkat…"[815] A Nyilaskeresztes Párt azonosítása a Nemzettel, és annak feltételezése, sőt állítása, hogy immáron az egész Nép, az egész Nemzet egy emberként pártja és mozgalma mögött áll, ismételten jó példa arra, hogy Szálasi rohamos tempóban folytatta elszakadását a magyarországi társadalmi-politikai valóságtól.

---

[809] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-835-836. Csia Sándor beszéde az Andrássy út 60-ban, 1940. október 7.
[810] Zámbory Antal: A Hűség Háza. *A Nép*, 1940. október 10., 2.
[811] BFL-XXV-1-a-293/1946-5444-5445. Szálasi Ferenc beszéde az Andrássy út 60-ban, 1940. október 7.
[812] Török, 1941, 101. Török idézte az egyik gúnyos elnevezést: Hülyeség Háza.
[813] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-885. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc, Csia Sándor, Széchenyi Lajos és Ruszkay Jenő megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 25.
[814] Szálasi 1944. február 20-án Mezőkövesden avatta fel az ottani „Hűség Házát". *A Nép*, 1944. február 24., 6.
[815] *Virradat*, 1940. október 14., 2.

A Szálasihoz most ismét csatlakozó szélsőjobboldali vezérek viselkedését gúnyos hangnemben értékelte a *Népszava*. „Az amnesztia nyomán kiszabadult nyilas vezér elé szőrcsuha helyett zöld inget öltve járultak a ’vezeklők’, akik szolgai hangú nyilatkozatokban, mellüket verdesve zokogták el: szánják-bánják vétküket, hogy néhány hónappal ezelőtt [a] nyilasellenes intézkedések árnyékától remegve, hanyatt-homlok menekültek a zöld ház tájékáról. Most – észrevéve, hogy csak egy árnyéktól rémültek meg, amikor elhagyták a zászlót – visszakönyörgik magukat és esedeznek, bocsássa meg bűnüket a ’vezér’. És a ’vezér’ kegyes volt. Még csak azt sem kívánta meg, hogy négykézláb kússzanak színe elé a vezeklők, kegyesen intett és egy buddhista főpap misztikus stílusával, harmadik személyként emlegetve önmagát, kimondta: - Szálasi Ferenc bocsánatot ad.”[816]

Talán beszédei érthetetlenségét bírálókra hallgatott akkor Szálasi, amikor 1940 őszi – 1941 tavaszi országjárása, pontosabban „négyhónapos szemleútja”[817] során nem tartott szónoklatokat. A nyilas lapok szerint általában meghallgatta hívei „katonás jelentéseit”, megszorította a „kérges tenyereket”, „elbeszélgetett az összegyűlt nyilas párttagokkal”.[818] Amikor Karácsondon a helyi nyilas női csoport vezetője elárulta neki, hogy hatgyerekes családanya, a közléstől mélyen meghatódott (a nőtlen és természetesen gyermektelen) Szálasi átölelte a fejkendős asszonyt és megcsókolta. Ugyanitt az őt felköszöntő kisleány belesült az üdvözlőbeszédbe és elsírta magát. Szálasi „kedvesen megölelte a kisleányt és társaságába véve csitítgatta”. Szálasinak országjárásai során olykor-olykor még „férfias könnycseppek” is legördültek az arcán.[819] 1941. márciusi erdélyi látogatásán a nyilas tömeggyűléseken inkább Málnási és/vagy Hubay szónokolt. Nagykárolyban március 23-án az egyik nyilas lap helyszíni tudósítása szerint Szálasi csak „fesztelenül elbeszélgetett a testvérekkel” és közölte velük, hogy ő nem Hitler, nem is Mussolini, „hanem Szálasi, aki nem tisztel meg senkit a látogatásával, hanem kötelességét teljesíti a testvérekkel és a hazával szemben.”[820] Lehetséges, hogy Hubay és Ruszkay rábeszélésének engedve nem szólalt fel Szálasi 1940-1941-es országjárásai során. Ruszkay és Hubay aggódott, hogy Szálasi, a közismerten rossz szónok, ha az országban több helyen is beszédet mond, „lerontja azt a misztikus bűvkört, mely kialakult Sz. köré azáltal, hogy távol tartja magát a tagoktól.” Szálasi erre csak annyit

[816] Sz. n.: Politikai kötéltáncosok. *Népszava*, 1940. október 8., 3.
[817] *Pesti Újság*, 1941. augusztus 20., 5.
[818] *Pesti Újság*, 1941. február 19., 3.
[819] Sz. n.: Szálasi Ferenc Észak-Magyarországon. *Pesti Újság*, 1941. június 4., 1.
[820] Szabó Gyula: Szálasi Erdélyben. *Magyarság*, 1941. március 28., 6.

felelt, hogy nem tesz semmit, ha eleinte dadogni fog, majd belejön, Ruszkayt és Hubayt pedig magával vitte az országjárásra, hogy segítsenek neki.[821]

Szálasinak kiszabadulása után egyik első dolga az volt, hogy végigolvassa a *Magyarság* és a *Pesti Újság* „távolléte" alatt megjelent összes számát.[822] Szálasi nagy lendülettel látott hozzá a párt újjászervezéséhez. Mokcsay Dezsőre bízta a párt „igazgatását". Budinszky László feladata lett a „munkarend szabályozása", hogy egymással ellentétes intézkedések ne kerülhessenek ki a pártközpontból. Szálasi nyilas képviselők egy csoportja előtt kijelentette: Pártprogramot nem adunk. „A program változatlan, amiért már le voltam csukva. Azonban a legélesebben támadjuk és kritizáljuk a kormány működését."[823] Szálasi komoly figyelmet fordított a nyilas képviselők parlamenti felszólalásainak ellenőrzésére is. Október 7-én délután a nyilas parlamenti képviselők egy csoportjával megvitatta az október 9-i felszólalásaik, interpellációik témáit és tartalmát. Vajna Gábor az erdélyi menekültekről akarta interpellálni a kormányt. Szálasi annak tisztázását javasolta, hogy milyen körülmények között érkeztek ezek a menekültek és azt is, hogy vannak-e közöttük zsidók.[824] Gőzerővel készültek a nyilas képviselők a költségvetési vitára. Szálasi a felkészülés jegyében november 4-ére magához kérette a nyilas vezérszónokokat, és Csia Sándor jelenlétében fogadta Mokcsay Dezsőt, Gruber Lajost, Matolcsy Mátyást, Szőllősi Jenőt, Mosonyi Kálmánt és Maróthy Károlyt.[825] Ekkoriban felmerült az az ötlet, hogy külön, nagy létszámú testőrséget szervezzenek Szálasinak. Olaszy Sándor elkezdte a szervezését, de kénytelen volt abbahagyni, mert Szálasi ezt feleslegesnek tartotta.[826]

A *Hungarista Napló* átírta a Szálasi kiszabadulása utáni hónapok párttörténetét. Szálasi az új változat szerint már ekkor, vagyis 1940 szeptemberében-októberében felismerte volna, hogy a Pártban klikkrendszer uralkodik, rájött, hogy a hungarizmust „elsikkasztották", és az is tudatosult benne, hogy a parlamenti harc utolsó lehetőségének is megszűnt minden előfeltétele.[827] Ha mindez igaz lenne, akkor Szálasi nem foglalkozott volna ennyit a nyilas képviselők képviselőházi beszédeinek ellenőrzésével. Ha a saját pártján belüli klikkrendszert ilyen hamar felismerte volna, akkor nem tudott volna a klikkek vezetőivel csaknem még egy éven keresztül együtt dolgozni, „harcolni".

---

[821] MOL-K750-HN-2-151.
[822] *Magyarság*, 1942. szeptember 13., 14. Legalább is ezt állította róla Hubay Kálmán.
[823] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-545. Jegyzőkönyv Szálasi 1940. november 4-i munkanapjáról.
[824] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-846. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc, Csia Sándor, Mokcsay Dezső, Szőllősi Jenő, Matolcsy Mátyás, Maróthy (Meizler) Károly és Budinszky László megbeszéléséről, 1940. október 7.
[825] Sz. n.: A nyilaskeresztes vezérszónokok Szálasi Ferencnél. *Magyarság*, 1940. november 5., 5.
[826] BFL-XXV-1-a-931/1946. Olaszy Sándor vallomása a PRO-n, 1946. január 7., 54.
[827] MOL-K750-HN-1-115.

A *Hungarista Napló* szerint a nógrádi bányavidéken 1940 október elején a szociáldemokrata munkások kezdték el a sztrájkot, „béremelés ürüggyel”. Ebbe a sztrájkba Gruber Lajos, Szálasi beleegyezése nélkül, bekapcsolta a „Hungarista Mozgalom bányásztestvéreit is”. Ehhez mintegy magyarázatul, Gruber mentségére a *Hungarista Napló* hozzátette: „Talán ezen [ti. a bányász-sztrájkon – KL]” keresztül akarja a pártot hatalomba segíteni.” Szálasi állítólag csak akkor rendelte magához a bányász-testvéreket, amikor Gruber „elképzelésének” sikertelensége kiderült.[828] Az egykorú, tehát 1940 októberi nyilas iratokból más kép rajzolódik ki. 1940. október 10-én fogadta Szálasi a salgótarjáni bányászok küldöttségét. A bányászok tájékoztatták arról, hogy spontán, szervezetlen éhség-lázadásként indult a sztrájk, vezetői elsősorban szociáldemokrata bányászok voltak. A nyilas bányászok dolgozni akartak, de végül csak annyit tudtak tenni, hogy a „fegyelmezett magatartást” szavatolják. Szálasinak elmondták, az emberek éheznek, végsőkig elkeseredettek. A küldöttség egyik tagja, Lamos István egy vásárlási jegyzéket vett elő, amelyből kiderült, hogy egy teljes hónapon keresztül csak ½ kg. zsírt kaptak a bányászok. A bányakapitány állítólag azt mondta a bányászoknak, hogy ha nincs mit enniük, akkor menjenek lopni, ha pedig nem dolgoznak, akkor majd munkatáborba kerülnek, a családjuk pedig éhen dögölhet.

Szálasi, miután mindezt végighallgatta, leszögezte, hogy ő is jól tudja, milyen rossz az egész országban az élelmezési helyzet. A napokban ő maga is, amikor vajat próbált vásárolni, az egyik fővárosi üzletben elmondták neki, hogy egész napra egyetlen hét dekás darabot kaptak. Szálasi magabiztosan kijelentette: a plutokrácia és a zsidóság elleni harcban a jelenlegi kormányzat Anglia mellé állt, az egész sztrájkot ők provokálták ki. A probléma megoldása „a plutokráciát és zsidóságot kiszolgáló rendszer szolgálatában álló kormányzattól függ”- mondta a nyilas bányászoknak Szálasi. Majd azt is közölte, hogy bár megérti a munkásokat és igazat is ad nekik, megköveteli, hogy a rendet fenntartsák.[829] Szálasi tehát még ekkor sem adott utasítást a sztrájk befejezésére, sőt, az is valószínű, hogy csak ekkor küldte le Salgótarjánba Gruber Lajost. Október 14-én Gruber arról tájékoztatta Szálasit, hogy a bányavidéken 26-an kezdtek éhségsztrájkot, de ezt sikerült leállítania. Ungár ezredes, a helyszínre vezényelt katonai erők parancsnoka engedélyével Gruber szabadon járhatott-kelhetett a salgótarjáni bányavidéken. Megpróbálta a munka felvételére bírni a munkásokat, de nem járt sikerrel. „Ez semmi más, mint a bányászok kenyérharca.” – állapította meg

[828] MOL-K750-HN-1-133.
[829] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-850-854. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc megbeszéléséről nyilas bányászokkal az Andrássy út 60-ban, 1940. október 10.

Gruber[830]. Október 15-én Gruber többek között arról is tájékoztatta Szálasit, hogy az Állami Nyomdában hamis nyilas röplapot készítenek, azt terjesztik, hogy a sztrájkot a nyilasok szervezik. Megbeszélésük eredményeképpen Szálasi javasolta, hogy minden eszközzel próbálják meg támogatni a bányász családokat.[831] Ugyanaznap Ruszkay arról tájékoztatta Szálasit, hogy a kormány a németeknél igyekszik befeketíteni a nyilasokat, többek között azt terjesztik, hogy a bányászsztrájkot a nyilasok szervezik. Szálasi válaszában leszögezte, hogy a sztrájkot a szociáldemokrata munkások kezdték, a nyilasok „világnézetileg" nem támogatják a sztrájkolókat, viszont azt is megállapította, hogy: „A munkások igénye jogos és azt nekik meg kell adni."[832]

Horthy Miklós ugyanezekben a napokban a nyilasokkal szembeni kemény fellépésre próbálta Teleki Pál miniszterelnököt ösztökélni. Horthy úgy látta, hogy a nyilasok „országunkat megzavart elméjükkel német kézre akarják játszani." Horthy ehhez hozzáfűzte: „Nem látok más kiutat, mint hogy a nyilas vezetőket meg kell fenyegetni, hogy ha felfordítják a helyzetet, a pártot betiltjuk, és a vezetőket falnak állítjuk. Ma, mikor teljes üzem mellett sem lesz elég szenünk, nem játszhatunk. Az erélyes fellépést statáriummal és az egész sajtó energikus igénybevételével kell bevezetni. Ha Szálasi a mozgatóerő – menjen vissza a Csillagbörtönbe." Az eredeti levél mellett található Horthynak egy kitépett blokklapra írt néhány ötlete. Többek között javasolta, hogy a nyilas képviselők mandátumát vonják meg, a pártot oszlassák fel, a fontos pozíciókból minden nyilast, vagy imrédystát tegyenek ki stb.[833]

A bányászok körében már országszerte és jóval október előtt komoly elégedetlenség, elkeseredettség volt tapasztalható. Miután a várpalotai „Unió"-bányát hadiüzemmé nyilvánították, a bányászok közül 1940 tavaszán-nyarán többen megszöktek. Az ügy kivizsgálása után a csendőrség központi nyomozó parancsnoksága 1940. július 4-én kelt összesítő jelentése is megállapította, hogy a bánya szociális viszonyai rosszak, az üzemben nincs fürdő, a munkások munka után nem tudnak megfürödni. A bérek alacsonyak, a külszíni munkások és napszámosok 30-40 filléres órabért kapnak, ami napi 2 P 40 fillértől 3 pengő 20 fillér napi keresetnek felel meg, de a szakmunkás bányászok sem keresnek többet napi 5-6

[830] Uo. 864. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és Gruber Lajos megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 14.
[831] Uo. 854-855. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és Gruber Lajos megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 15.
[832] Uo. 860. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és Ruszkay Jenő megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 15.
[833] MOL-K589-Mf-X-4233-8930. Horthy Miklós levele Teleki Pálhoz, 1940. október 14. A levelet közli HMTI, 260-264. idézett rész: 263.

pengőnél. Az élelmiszerek és más létszükségleti cikkek ára folyamatosan emelkedik, miközben a bányászok bérét nem emelik.[834]

A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. 1940 folyamán a segéd- és altisztek, valamint a napidíjasok bérét amúgy is igen alacsony fizetését havi átlagban 25-50 pengővel csökkentette. Ezt a „bérrendezést" két ütemben hajtották végre, előbb a napidíjasok bérét csökkentették, majd a segéd- és altiszti személyzetét is, azt remélve, hogy a zúgolódó napidíjasok elhallgatnak, ha látják, hogy nem csak az ő bérük csökkent. A munkásoknak és alkalmazottaknak járó túlóra-pénzeket sem fizették ki teljes egészében. Különféle könyvelési trükkökkel csak a rendes munkaidőben töltött időre járó bért kapták meg a bányászok. A bányászok és a bánya alkalmazottainak további panaszait még hosszan soroló, 1940. szeptember 3-én kelt csendőri jelentés megállapította: „A felsorolt sérelmek miatt az elégedetlenség megvan és sürgős orvoslás hiányában csak fokozódásával lehet számolni. A bérmozgalom kitörését talán éppen a bánya hadiüzemi jellege akadályozta meg eddig… A mostani árviszonyok alakulása a munkabérek emelését tette szükségessé mindenhol. Érthetetlennek és indokolatlannak látszik tehát a bányatársulat bércsökkentő eljárása." Négy nappal később kitört az első bányász-sztrájk Salgótarjánban. Kudar Lajos csendőr-őrnagy helyszínről küldött jelentése szerint a közvetlen kiváltó oka a sztrájknak az volt, hogy a bánya raktáraiból kifogyott a zsír és a szalonna, és augusztus 28-tól a bányász-családok csak negyed kg-ot kaphattak, ha egyáltalán jutott nekik ezekből az élelmiszerekből. Kudar őrnagy a szeptember 3-i jelentésben már vázolt bérpolitikát tette felelőssé a kirobbant sztrájkért, megjegyezve, hogy a nyilaskeresztes párt megpróbálja a bányászság jogos követeléseit betartatni a bánya vezetőségével. „A sztrájknak ebből az irányból való felderítését szorgalmazom."- jelentette Kudar. Aki arról is beszámolt, hogy a bányatelepen a sztrájk közben megjelent Gruber és Mokcsay nyilas képviselő, ők a helyi nyilas körzetvezetővel akartak beszélni, de ő is egyike volt annak a három bányásznak, akit a katonai hatóságok őrizetbe vettek és csak a sztrájkolók követelésére engedtek szabadon. A szeptember 7-9. közötti sztrájkot vezető és letartóztatott bányászok közül Molnár István a Nyilaskeresztes Párt mátranováki helyi csoportjának az elnöke, Csomor János a helyettese, Szakács Mihály pedig a párt tagja volt. A salgótarjáni bányavidéken igen erős volt a Nyilaskeresztes Párt, Mátranováktól Mizsérfán keresztül Homokterenyéig nyolc községet és telepet sorolt fel a jelentés, megállapítva: „a fenti községek és bányatelepek lakosai 80 %-ban a nyilas eszmének hívei. Azonban azzal kapcsolatban, hogy a sztrájkot a párt kezdeményezte, vagy irányította

[834] MOL-K149-PTI-651-f-7-1940-10988.

volna konkrét adat nem merült fel." Bátorítóan hatott a bányászokra az, hogy eddig azt hitték, hogy mivel a bánya hadiüzem, a sztrájkolókat haditörvényszék elé állítják. Miután kiderült, hogy Molnár Istvánnak és letartóztatott társainak semmi bajuk sem esett, „a bányászok fellélegeztek és most azt hangoztatják, hogy ha összetartanak és szervezkednek, úgy sztrájk esetén sem történhetik bajuk." Ezek alapján a csendőri jelentés újabb sztrájk kitörését jósolta a közeljövőre.[835]

Valószínűleg a Teleki-kormány egyik rendelete, amely a munkabér 7 %-ában határozta meg a bérpótlék összegét, volt az utolsó csepp a pohárban.[836] Október 21-én a Képviselőházban Imrédy pártjának 17 képviselője együtt szavazott a nyilasokkal, akiknek nevében Gruber Lajos a bányászsztrájk ügyében szeretett volna sürgős interpellációt beterjeszteni. A Képviselőház kormánypárti többsége a javaslatot elvetette.[837] Ha Szálasinak köze lett volna ehhez a sztrájkmozgalomhoz, bizonyos, hogy Teleki visszacsukatta volna a Csillag-börtönbe. Gruber végül csak jó három héttel később mondhatta el interpellációját. Tagadta, hogy a nyilasok kezdeményezték volna a bányász-sztrájkot. Rámutatott a sztrájk kitörésének egyik fő okára: október 7-én országszerte 60.000 bányász azért tette le a szerszámot, mert megjelent a kormány 7 %-os béremelési rendelete, amit a megélhetési cikkek 35-40 %-os áremelkedésével összehasonlítva a bányászok elfogadhatatlannak tartottak. Grubert senki sem próbálta megcáfolni akkor, amikor kijelentette: Salgótarjánban a sztrájkot a Frigyes-akna szociáldemokrata munkás-vezetője, Faragó József indította el. Pécsett és Tatabányán is azért tört ki a sztrájk, mondta Gruber, „mert mindenütt éppen olyan nyomorúságosak az állapotok, mint Salgótarjánban." Gruber szerint a sztrájk nem nemzetiszocialista fegyver, ők pedig megpróbálták telefonon arra utasítani a nyilas munkásokat, hogy ne sztrájkoljanak. [838] A *Népszava* szerint Gruber akkor állt elő azzal, hogy a sztrájkot szociáldemokrata munkásvezetők kezdeményezték, „… amikor már mindenki tudja, hogy a bányamunkásságot a lelkiismeretlen és felelőtlen nyilas agitáció ugratta be ebbe a már eleve kilátástalanságra ítélt gazdasági harcba"[839] Az SZDP vezetősége már október 21-én tájékoztatta a párt titkárait és helyi vezetőit, hogy a nyilaskeresztesek agitációjának hatására léptek sztrájkba a nógrádi, dorogi, tatabányai stb. bányászok. „Ezt a helyzetet a nyilasok zavarkeltésre akarják kihasználni. Céljuk valami belső zavargás előidézése és a

[835] MOL-K149-PTI-651-f-7-1940-13289.
[836] 7290/1940. M. E. rendelet az iparban (kereskedelemben), valamint a bányászatban és kohászatban a munkabérek szabályozásáról. MRT 1940, II. k. 2672-2675. A rendelet október 11-i dátummal jelent meg.
[837] KN-1939-1944-VII-127, 129.
[838] Uo. 365-367. Gruber Lajos interpellációja, 1940. november 13.
[839] Sz. n.: Nyilasék a fórumon. *Népszava*, 1940. november 15., 5.

németek behívása rendcsinálás végett."[840] Ez bizonyosan nem volt igaz, Szálasinak és pártvezető-társainak eszük ágában sem volt a velük addig szóba sem álló Nagynémet Birodalom fegyveres beavatkozását, Magyarország megszállását éppen egy bányász-bérsztrájk mozgalommal kiprovokálni. Ám az SZDP vezetői sziklaszilárdan meg voltak arról győződve, hogy a nyilasok németbérencek, tehát bármit művelnek, azt csak berlini utasításra teszik.

Szálasi kiszabadulása után értekezletre hívta össze a fővárosi nyilas kerületi és „üzemszervezőket" azért, hogy elmondja utasításait. A tömör jegyzőkönyvi összefoglaló alapján úgy tűnik, hogy a nyilas „üzemszervezők" nem nagyon értették meg, mit akart tőlük Szálasi. Azzal nyilván egyet tudtak érteni, hogy: „Az egész ország és népünk jövője az üzemszervezés helyes megoldásán épül fel. Az üzem [az] alapsejtje a hungarista gazdasági birodalomnak és az elkövetkezendő új világ országlásának." Szálasi, látszólag „demokratikusan" a közeli jövő feladatának nevezte az üzemi jogok és kötelességek megállapítását és az üzemszervezés alapjának „lefektetését". Ha a nyilas üzemszervezők az értekezlet előtt azt hitték, hogy ezzel kapcsolatban valami konkrét útbaigazítást kapnak, akkor csalódniuk kellett. „Ezt a szervezési munkát azonban a központból nem lehet irányítani, az egész szervezés elvesztené feladatát, hivatását és életképességét, ha az irányítás nem magától, hanem a központ utasítására történne." – jelentette ki Szálasi. A továbbiakban a fővárosi nyilas kerületvezetők és üzemszervezők közötti ellentétek felszámolását sürgette, ismételten leszögezve: „A [Nyilaskeresztes] Párt világnézeti és nem politikai párt. A Párt nem cél, hanem eszköz." Szálasi gondosan tartózkodott attól, hogy pontosabban meghatározza, mit ért azon, hogy az üzemekbe be kell építeni a „szocialista szabadgazdálkodás létalapját." A hatalomátvételre való készülés jegyében fontosnak nevezte, hogy az üzemek tulajdonosait is beszervezzék. A részletek megbeszélését Wirth testvérre hárította.[841]

Októberben Szálasi előbb József főhercegnél járt, majd Albrecht főherceggel találkozott. Utóbbi, mint arról Ruszkay tájékoztatta Szálasit, „legitim úton" törekedett arra, hogy Magyarország kormányzója legyen.[842] Szálasi Csiát és Széchenyit tájékoztatta arról, hogy: „Bizonyos előítélettel" ment el Ruszkayval a találkozóra, de „másképpen" jött el, egy nemes embert ismert meg, és nincs oka arra, hogy kételkedjen a szavában.[843] Szálasi azt kérte Albrechttől, hogy Németországban eszközölje ki a „hivatalos német köröknél", hogy

[840] MOL-K149-PTI-651-f-6. (1941. november 2.)
[841] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-543-544. Jegyzőkönyv Szálasi 1940. november 2-i munkanapjáról.
[842] Uo. 860. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és Ruszkay Jenő megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 15.
[843] Uo. 884. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc, Csia Sándor, Széchenyi Lajos és Ruszkay Jenő megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 25.

küldjenek ki a Nyilaskeresztes Párthoz egy hivatalos összekötőt, és engedélyezzék, hogy ők is kiküldhessenek egy ilyen összekötőt az NSDAP-hez. Az összekötők feladata „… az lenne, hogy a két Párt részéről felmerülő kívánságokat egymáshoz eljuttassák, a nagy kérdésekben magatartásukat összehangolják.” Szálasi hozzátette, hogy a német kormánytól nem kívánnak támogatást, mert tudják, hogy a német kormányt a magyar kormányhoz kötik szerződései.[844]

Valamikor október 22-25. tájékán Szálasi találkozott Imrédy Bélával is. Mint arról a legszűkebb pártvezetőség tagjai közül Csiát, Ruszkayt és Széchenyit október 25-én tájékoztatta, a mintegy három órás megbeszélés lényege egymás megismerése volt, és ez: „Mindkettőnk részére tanulságos volt. Imrédy közeledett a mi felfogásunkhoz.” A *Hungarista Napló* utólag azt állította, hogy Imrédy tapintatlan, hogy ne mondjuk udvariatlan kérdéssel fogadta Szálasit. Aziránt érdeklődött, hogyan érezte magát a fegyházban. Erre állítólag Szálasi kitátotta a száját, „mint jól fegyelmezett fegyenc” és megmutatta aranyfogait, és kijelentette, hogy eljön majd az idő, amikor majd benyújtja a számlát az aranyfogakért azoknak az uraknak, akiknek ezeket köszönheti.[845] Nem valószínű, hogy Imrédy, egy számára is fontos találkozó hangulatát ilyesfajta gorombasággal akarta volna megalapozni. Másodszor is, mint arra fentebb utaltunk, Szálasiról a 9323-as számú fegyenc törzskönyvi lapjára 1938. augusztus 27-én a Csillag-börtönben feljegyezték, hogy fogai „hiányosak” voltak.[846] Azzal kapcsolatban nem maradt fenn irat, hogy hányszor és milyen fogászati kezelésben részesült Szegeden, de hogy összes aranyfogát nem az Imrédy-kormánynak „köszönhette”, az bizonyos. Ráadásul, ha már szemrehányást akart volna tenni, akkor ezt korábban, Teleki Pálnak több okkal-joggal tehette volna meg. Imrédy Béla miniszterelnöksége alatt ítélték el és csukták le, de sokkal többet raboskodott Teleki, mint Imrédy miniszterelnöksége alatt. Ráadásul az is biztos, hogy a Csillag-börtönben őt sem bántalmazták, nem verték ki néhány fogát. Ha ilyesmi történt volna vele, azt vagy 1942-1944-es magán-naplójában, és/vagy magában a *Hungarista Napló*ban bizonyosan megörökítette volna.

Berlinből azt vetették a nyilasok szemére, hogy nem működnek együtt Imrédyvel.[847] Szálasi erre érezhető sértődöttséggel reagált. „Az én álláspontom az, hogy a mozgalom a legélesebb harcot folytatta, amikor Imrédy [a] legcsúnyábban viselkedett. Hatszor változtatta nézeteit és legutóbb jobboldali lett nemzetiszocialista szólamokkal. 1940 óta nem találta szükségesnek, hogy ő a mozgalomtól elnézést kérjen…”[848] A náci-nyilas kapcsolatok javítását

[844] MOL-K750-HN-1-121-122.
[845] MOL-K750-HN-1-120.
[846] Ezzel kapcsolatban lásd a 202. sz. j.
[847] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-562. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc 1940. november 22-i munkanapjáról.
[848] Uo. 563. Jegyzőkönyv Szálasi 1940. november 22-i munkanapjáról.

szorgalmazó Ruszkay rábeszélésének engedve Szálasi, némi önkritikáról is tanúbizonyságot téve Imrédy pártjával kapcsolatban kijelentette: „… még túl korán van, hogy bizonyos személyek nevénél mindig a rács kerül a szemem elé. Ettől tekintsenek el, az én személyes érzésemtől és akkor kérek megfelelő javaslatot, hogy ne legyen kettéválasztva a magyar nép. Én alávetem magam mindennek, ami a magyar nép érdekében áll."[849] Kiszabadulása után megpróbált valamiféle egyezségre jutni Imrédyvel. Jó másfél hónapig húzódó, igen beható tárgyalásokat folytattak egymással. Imrédy feltételeit azonban a párt 12 tagú vezetősége egyhangúan elutasította. Nem voltak hajlandók belemenni abba, hogy a két mozgalom úgy egyesüljön, hogy Szálasi a második vonalba szoruljon és az egyesült pártban Imrédy szelleme érvényesüljön. Az egyesült párt vezetését Rátz Jenőnek engedte volna át Imrédy és Szálasi. Imrédy egyik bizalmas híve, Palotay Gyula, a MAORT igazgató-helyettese el is árulta, a valóságban mi volt Imrédy véleménye Szálasiról és pártjáról: „… a Nyilaskeresztes Párt célkitűzései és programja tagadhatatlanul helyes, azonban a párt többsége csőcselék és vezetője őrült… a csőcselék megsemmisítése úgy érhető el, ha az ő elveit hirdetjük … ki kell fogni a szelet a nyilas vitorlákból."[850] Szálasi utasítása szerint a parlamentben együtt kellett működni Imrédy pártjával, és külön figyelmeztette vezető-társait, hogy: „Súrlódások ne forduljanak elő." Ha valamelyik párt nem tud a másikkal együtt szavazni, akkor tartózkodjanak a képviselői, tanácsolta Szálasi.[851]

Szálasi november 4-én délutánra rendelte magához a nyilas felszólalókat és közölte kívánságát: minden egyes beszéd, akármelyik minisztérium költségvetését vitatják, ugyanazzal a hungarista ideológiai mondattal kezdődjön és végződjön. Például a külügyi tárcánál a szónok a konnacionalizmust fejtse ki, a gazdasági résznél a szociálnacionáléról beszéljenek, mondta Szálasi.[852] 1940. november 7-én, amikor Csia elébe terjesztette a nyilas vezérszónokok beszédeinek elején és végén szereplő ideológiai nyilatkozat szövegét, Szálasi kijelentette, hogy a javításokat ő maga fogja a szövegekbe beírni. November 13-án a nyilaskeresztes képviselők, Szálasi utasítására, kemény, éjfél utánig tartó támadást indítottak, interpellációk sorát intézték a kormány tagjaihoz.[853] Kormánypárti képviselők azzal vádolták

[849] Uo. 569. Jegyzőkönyv Szálasi 1940. december 6-i munkanapjáról.
[850] Uo. 1009. Vágó Pál: Testvér!- kezdetű röpirata, 1942. február vége, géppel írott másolat.
[851] Uo. 884. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc, Csia Sándor, Széchenyi Lajos és Ruszkay Jenő megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 25.
[852] Uo. 895. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc és Csia Sándor megbeszéléséről az Andrássy út 60-ban, 1940. október 28.
[853] KN-1939-1944-VII-277-375. A külügyi tárca költségvetéséhez hozzászólt többek között Csia Sándor, Vajna Gábor, a honvédelmi tárca költségvetéséhez Csoór Lajos. Különösen sok interpellációt intéztek Teleki Pálhoz. Matolcsy Mátyás a miniszterelnököt egy félzsidó joggyakornok különös beosztása, Tauffer Gábor és Budinszky László a sajtócenzúra eltörlése, Szőllősi Jenő a zsidó munkatáborok, valamint egy újabb interpellációjában az aratás nélkül maradt mezőgazdasági munkások, Palló Imre az angol mintájú magyarországi cserkészet zsidó

a nyilasokat, hogy visszaélnek az interpellációs joggal. A nyilas képviselők 69-, válaszul a kormánypártiak 70 interpellációt nyújtottak be.

Szálasi kezdeti lelkesedése ezen a téren is hamar alábbhagyott, később már nem kísérte figyelemmel minden egyes nyilas képviselő minden egyes képviselőházi felszólalását, hanem, legalábbis saját emlékezete szerint, csak a költségvetési vitát.[854] Szálasi külön felhívta a figyelmet arra, hogy a nyilas képviselők utasítsák vissza, cáfolják meg Teleki Pál vádjait, hogy a képviselőik ostobák, buták, komolytalanok.[855] Szálasinak különösen az fájhatott, hogy maga a miniszterelnök, Teleki Pál nyilvánította őt bolondnak a Képviselőházban 1940 novemberében.[856] Szálasit minden bizonnyal vérig sértette a miniszterelnök. 1945 februárjában, a nyugati határszélen tett utolsó „országjárása" során felidézte, hogy amikor a Csillag-börtönből való kiszabadulása után Kassán egy nyilas értekezleten azt találta mondani, hogy: „Nemzetünk azért került ebbe a rendkívül súlyos helyzetbe, mert évszázadok óta nem találta meg igazi vezetőit", a Képviselőházban Teleki őt „orvos-pszichológiai jelenség"-nek, vagyis bolondnak nevezte. Szálasi emlékeztette hallgatóságát arra is, hogy ezek után még fél év sem telt el, és Teleki Pál öngyilkos lett. Mivel öngyilkosokat a katolikus egyház nem temet el, kénytelenek voltak kijelenteni, hogy a miniszterelnök tettét pillanatnyi elmezavarában követte el. „A jó Isten visszaütött: bolonddá tette, aki bolondról kiabált."- állapította meg Szálasi elégedetten, és talán némi káröröммel.[857] Ugyanebben az időben a *Hungarista Napló*ba viszont azt jegyeztette föl, hogy Teleki Pált: „A magyar föld mint bolondot fogadja vissza. Nyugodjék békésebben, mint ahogyan visszahagyta az országot."[858]

Szálasi 1940. november 17-én Kassán, ahol Rákóczi fejedelem sírját magyar és román zászlókkal koszorúzta meg, a helyi és a környékbeli nyilas értelmiségi vezetők számára rendezett fogadáson azt mondta: „Köszönöm kiállásukat, mellyel példát mutattak a magyar értelmiségnek. Kérem, hogy életükkel és minden cselekedetükkel mutassanak jó példát a jövőben is, mert ez a nép évszázadokon keresztül nem látott jó példát maga előtt."[859] A

---

vonatkozásai, Gruber Lajos a bányász-sztrájk, Budinszky László Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztert a 3400-as rendelet, és Barcsay Ákos főispán politikai magatartása, Jandl Lajos egy tolnai járásban kivetett hatósági büntetés, Baky László Varga József kereskedelem és közlekedésügyi minisztert a m. kir. postánál tapasztalható viszonyok tárgyában interpellálta.

[854] ÁBSZTL-V-19.430-13-139. Szálasi Ferenc tanúvallomása Budinszky László népbírósági perében, 1945. december 10.

[855] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-549. Jegyzőkönyv Szálasi Ferenc 1940. november 7-i munkanapjáról.

[856] Uo. 613. Ezt a „Hungarizmus Harmadik Könyvéhez" készített vázlatban rögzítette Kőfaragó-Gyelnik Vilmos.

[857] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-717. Szálasi válasza 1945. február 10-12. közötti országjárása során feltett kérdésre.

[858] HL-VII-249-HN-2-3. (231. d.)

[859] *Virradat*, 1940. november 18. A *Magyarság* szövegvariánsa: „Kérem, hogy a jövőben is mutassanak példát életükkel és minden cselekedetükkel, mert ez a nép évszázadok óta nem látott jó példát maga előtt." 1940. november 19., 1.

*Hungarista Napló*ban Szálasi saját magát a következőképpen idézte: „… nemzetünk eddigi történetében még nem volt felelős értelmisége, és nem voltak felelős vezetői, mert ha lettek volna, nem kerülhetett volna jelenlegi helyzetébe.”[860] A kijelentés már eredeti formájában is alkalmas volt arra, hogy Teleki lecsapjon rá, és nemzeti nagyjainkat a Zrínyiektől, a Rákóczikon és Széchenyin át, Kölcseyt, Deákot, Tiszát, Teleki Lászlót is felsorolva (de Kossuthot és Petőfit gondosan kihagyva) kétségbe vonja Szálasi elmeállapotát. A *Hungarista Napló* szövegvariánsa viszont már Horthyt is sérthette volna. Teleki a Képviselőházban Szálasi eredeti kijelentéséből levonta a következtetést: „Szükségünk van arra, hogy a nemzet megtévelyedett részét értelemre tanítsuk és visszavezessük saját magához. Gondom lesz rá, hogy egy ilyen kijelentés ne csináljon százat.” Teleki ennél keményebben nem akart fogalmazni, hiszen Szálasi nem volt jelen a Képviselőházban, de kijelentését meggondolatlanságnak, értelmetlenségnek, félrevezetésnek nevezte.[861]

Szálasi kiszabadulása utáni hetekben a nyilas mozgalom tovább erősödött. Egyre több régi, szervezett baloldali szociáldemokrata munkás látta úgy, hogy az SZDP vezetői nem eléggé radikálisak, a nyilasok viszont „belátták”, hogy követeléseiket csak forradalom útján lehet megvalósítani, ezért átléptek a nyilasokhoz.[862] Sok munkásra, bányászra hatott az antiszemita propaganda, nem akartak egy olyan párt, olyan szakszervezet tagja lenni, amelynek vezetőségében zsidó származásúak is voltak.

Szálasi 1941. január 11-én, pártja Nagytanácsa előtt mondott beszédében azt ígérte, hogy ez az esztendő a „leszámolás éve” lesz. Élesen bírálta a Teleki-kormány kül- és belpolitikáját, kifejezve meggyőződését, hogy az angol-zsidó világbirodalom (Szálasi szerint: „csődtömeg”) felszámolását a nemzetiszocialista nagyhatalmak rövidesen el fogják végezni. Szálasi ekkor még az angol-zsidó világuralom ellen küzdő nemzetiszocialista nagyhatalmak közé sorolta a Szovjetuniót is. Úgy vélte, hogy a „fegyveres német nép” Észak-és Nyugat-Európában, a „fegyveres orosz nép” Ázsia „déli középrészén” fogja felszámolni az „angol-zsidó” uralmat, Ázsia keleti „nagytérségében” és Ausztráliában pedig a „fegyveres japán nép”.[863] Június végén, amikor az egyik polgári újságban gúnyosan emlékeztették a nyilasokat arra, hogy pártvezetőjük januárban még azt hitte, hogy az hármasszövetség hatalmai együtt, vállvetve fognak harcolni Oroszországgal az „angol-zsidó” demokráciák ellen, Fiala Ferenc kínos magyarázkodásra kényszerült. Szálasi nem Oroszországról, vagy a Szovjetunióról beszélt, hanem a „fegyveres orosz népről”, márpedig senki sem gondolhatja komolyan, hogy a

[860] MOL-K750-HN-1-122.
[861] KN-1939-1944-VIII-787. Teleki Pál felszólalása, 1940. november 22.
[862] MOL-K149-PTI-651-f-6. 1940. november 15.
[863] *Pesti Újság*, 1941. január 14., 1.

„160 milliós orosz népet ki lehetne rekeszteni a saját sorsa intézéséből” – írta a *Pesti Újság*ban.[864] Fiala „érvelése” valószínűleg még önmaga számára sem lehetett meggyőző: a német, a japán és az orosz „fegyveres nép”-en Szálasi Németországot, Japánt és Oroszországot értette és 1941 januárjában még szilárdan hitte, hogy e nagyhatalmak szövetsége tartós marad és el fogják pusztítani a demokráciákat.

Beszédében ismételten visszatért 1936 októberi kudarcos hatalomra kerülési próbálkozására. Hosszasan ismertette az akkor benyújtott emlékiratának tartalmát, azt próbálva hallgatóságával elhitetni, hogy neki akkor is, azóta is, minden fontos kérdésben igaza volt és igaza van. Ennek ellenére most semmiféle konkrét utasítást, tervet nem terjesztett elő azzal kapcsolatban, hogy eme igazság birtokában hogyan, mikor juthatna pártja és mozgalma élén hatalomra. Szálasi, szokásos álszerény stílusát félredobva, kijelentette: „Büszke, gőgösen büszke vagyok arra, hogy nemzetünk számára a koreszmétől parancsolt célt mutathatok, cselekvéseimmel pedig utat, melyre lép.” [865] Lehet, hogy Szálasi meg volt elégedve mindazzal, amit eddig tett. Ám az éles rendszerkritika mellett hívei ennél többet, mást vártak: harci riadót, konkrét mozgalmi és mozgósító utasításokat. Beszédét a nyilasokkal szemben ellenséges sajtóban gúnyosan bírálták, vagy tudomást sem vettek róla.

Szálasi egyik jellemző tulajdonsága volt szinte mániákus rendszeretete és pontossága. Lehetséges, hogy a katonaságnál szokta meg a fegyelmet és az időpontok gondos betartását és betartatását, mindenesetre ezt a politikai pályáján is érvényesíteni igyekezett. Az őt megfigyelő csendőrnyomozók is tudták, hogy még a legfelső vezetősége tagjait, sőt a parlamenti képviselőket is Szálasi „katonás szellemben” kezelte. Ha például délután ötre rendelt valakit magához „kihallgatásra”, és az illető öt percet késett, már nem volt hajlandó fogadni. Kivételt csak Hubayval és Ruszkayval tett, őket bármikor fogadta, mindenki más csak hívásra, vagy előzetes engedély alapján léphetett be az irodájába.[866] Szálasit a magánembert a nyilas sajtó szerény, mindig pontos, katonásan szűkszavú politikusként ábrázolta. Legendás pontosságát azzal is illusztrálva, hogy amikor egy budai nemzetiszocialista családhoz volt vacsorára hivatalos, de nem tudott elmenni, mert magas lázzal, influenzásan ágyban feküdt, az őt kimentő menyasszonya a meghívás időpontjában, pontosan nyolckor csöngetett be a háziakhoz.[867] Vágó Pál a *Hungarista Napló*ban említette meg, hogy egy alkalommal, amikor beszélnie kellett volna Szálasival arról, hogy Basch Ferenc Volksbund-vezér sürgősen szeretne vele találkozni, a helyzetet elég reménytelennek

[864] F [iala] F[erenc]: Két cikk. 2. Hamis vád Szálasi ellen. *Pesti Újság*, 1941. június 27., 2.
[865] BFL-XXV-1-a-293/1946-5459-5465.
[866] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1941.január 10., 17.
[867] Krónikás: Testvér, mondd tovább! *A Nép*, 1942. április 9. 2.

látta: „Ismerve azt a pedantériát, mellyel a Vezér az előjegyzési naptárába felvett programját betartja”.[868] 1945 januárjában Szálasi külön rendelkezett arról, hogy a Koronatanácson tilos a dohányzás, aki pedig elkésik, nem engedik be a Koronatanácsra. A késés okáról az ügyeletes szárnysegédnek írásos feljegyzést kellett készíteni és azt aláíratni az elkésővel.[869] Szálasi formai, végül is nem igazán lényeges kérdésekben vaskeménységet, erélyt mutatott, akár legközvetlenebb munkatársai, harcostársai megalázása árán is. Ahol ellenállásra talált, komoly ellenféllel került szembe, akkor habozott, hajlandó volt visszavonulni, várni, míg az ő „igazsága” magától is győzedelmeskedik.

1941 februárjában a sajtóban olyan hírek láttak napvilágot, hogy Szálasi visszavonul, helyére Hubay kerül. A februári Nagytanácson Hubay Kálmán erélyes hangú nyilatkozatban figyelmeztette a pártot belülről bomlasztó, hungarista álarcba öltözött anarcho-bolsevistákat és a szalon nemzetiszocialistákat, hogy a párt nem alkuszik. Nem az osztályharcért, hanem az osztályharc ellen, minden dolgozóért harcol a nemzetiszocialista munkásmozgalom, jelentette ki Hubay. Nem alkuszik, nem egyezkedik ez a mozgalom, a párt tisztségviselői pedig „a párt harci egységeinek parancsnokai. A pártvezető bizalmát korlátlanul bírják és e bizalom ellenében korlátlan felelősséggel tartoznak. Ezért vannak a helyükön. Aki ellenük destruál, az a Pártvezető ellen destruál, és mint ilyent, a mozgalom kiveti magából…”[870]

A csendőrnyomozók szerint 1941 tavaszán a „régi hungaristák, akik a pártnak dinamikus elemét alkották” a párton kívül állnak, várják, mi fog történni. Titokban a pártközpont is érzi, hogy a hívekre rosszul hat, hogy állandóan a hatalomra jutást ígérgetik, de a hatalom átvétele még mindig késik.[871] Hubay Kálmán ekkoriban még gúnyolódott azokon a lapokon, főleg a *Népszaván*, amelyek a nyilaskeresztes párt és ennek parlamenti képviselői között feszültségeket véltek felfedezni. Szálasi helyettese leszögezte, hogy az ő pártjukban a képviselő csak „különleges megbízatással ellátott egyszerű párttag, aki… aszerint vesz részt a párt hierarchiájában, amint a pártban a pártvezető kinevezése alapján valaminő tisztséget visel.” A Vezér (Führer) – elven működő Pártban pedig, oktatta ki a „Conti-utca tollnokait” Hubay, nem egy szűkebb csoport irányít, „a Hűség Házában egyetlen ember irányít: a Pártvezető.”[872]

---

[868] MOL-K750-HN-3-336. (kb. 1944 március vége). A találkozó végül létrejött, Vágó reggel beállt a kihallgatásra várakozók közé és Szálasi kegyeskedett őt észrevenni, így tudott vele szót váltani.
[869] BFL-XXV-1-a-293/1946-6107-6114. Szálasi Kabinetirodája i. 81/1945. január 14.
[870] *Magyarság*, 1941. február 9., 3.
[871] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1941.május 23.
[872] Hubay Kálmán: A kotnyelesek. *Magyarság*, 1941. március 15., 3. Hubay leszögezte: „És… mi ezzel a rendszerrel [ti. azzal, hogy a Pártot egyetlen ember, Szálasi irányítja - KL] tökéletesen meg vagyunk elégedve és eszünk ágában sincsen változatni rajta…”

A *Népszavá*ban Szálasit tudatlannak, műveletlennek és jóhiszeműnek nevezték, aki amikor „… akarva-akaratlanul egy tömegmozgalom élén találta magát, ha nem is erkölcsileg, de szellemileg összeroppant e feladat előtt.”[873] A *Népszava* értesülése szerint május 11-én vasárnap Zalaegerszegen, ahol nyilas választmányi gyűlésen vett részt, virágokkal feldíszített autója körül politikai ellentüntetés bontakozott ki, meg akarták verni Szálasit, a rendőrségnek kellett közbeavatkozni.[874] A nyilas lapok siettek cáfolni a *Népszavát*, és azokat a lapokat, amelyek még beszámoltak erről az incidensről, csak azt ismerték el, hogy a párt nem értesítette előre a zalai szervezetet Szálasi látogatásáról. Azt viszont a *Pesti Újság* is elismerte, hogy Szálasi autója körül összeverődött tömegben voltak olyanok, akik szidalmazták Szálasit.[875] 1941 tavaszán Szálasi a vasárnapokat és az ünnepnapokat általában vidéken töltötte, az országot járta, felkereste a helyi nyilas pártszervezeteket.[876] Gruber Lajos bizonyos, hogy nem mondott igazat, amikor 1942 tavaszán azt állította, hogy ő egy évvel korábban többek között azért lépett ki a Nyilaskeresztes Pártból, mert Szálasi elhanyagolta a helyi szervezetek látogatását.[877] Nyári országjárásán Jánoshalmán, Vaskúton, Baján is, a *Pesti Újság* meglehet elfogult beszámolója szerint virágesővel fogadták a helyi nyilasok, kocsiját zöldinges pártszolgálatos kerékpárosok kísérték a város, vagy falu határától a párthelyiségbe.[878] A *Magyarság*, amely áprilisban még nagy cikksorozatban számolt be Szálasi észak-erdélyi „körutazásáról”, májusban már szinte meg sem említette a pártvezetőt. Nyugat-dunántúli országjárásáról is csak egy eldugott, apró hírben számolt be a lap. Erre az útjára a párt vezetői közül Szálasit senki, csak a második vonalhoz tartozó Mokcsay Dezső, Andréka Ödön, Henney Árpád és Voigt Ede kísérték el.[879] A nyár folyamán azután Szálasit már egyáltalán meg sem említette a *Magyarság*. A konkurens nyilas napilap, a Szálasihoz közel álló *Pesti Újság* augusztus végén beszámolt Szálasi négyhónapos „szemleútjáról”, amelynek során a pártvezető „fáradságot nem ismerve” nap mint nap több száz kilométeres utat tett meg, „s mint a jó családapa: mindent észrevett”. A lap szerint az a meleg, „családias” fogadtatás, amellyel a „párttestvérek körülvették, élesen visszatükrözi azt az acélként összekovácsolódott egységet, ami a Nyilaskeresztes Párt tagjait Szálasi Ferenccel és a pártvezetőség többi tagjaival összefogja”.[880] A *Pesti Újság*nak adott rövid nyilatkozatában

[873] Pintér István: II. Szálasi Ferenc, avagy kéjgáztámadás a politikában. *Népszava*, 1941. április 6., 9.
[874] Sz. n.: Meg akarták verni Szálasit Zalaegerszegen. *Népszava*, 1941. május 14., 7.
[875] Sz. n.: A megbukott Zalaegerszeg. *Pesti Újság*, 1941. május 15., 3.
[876] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1941. június 23.
[877] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1942. május 15. A másik fő oknak ekkor Gruber azt jelölte meg, hogy Szálasinak szerinte kisebb a tekintélye, mint Imrédynek.
[878] *Pesti Újság*, 1941. július 9., 4.
[879] Sz. n.: Szálasi Ferenc pártvezető szemleútja. *Magyarság*, 1941. május 28., 9.
[880] *Pesti Újság*, 1941. augusztus 20., 5.

Szálasi elégedetten nyilatkozott szemleútja tapasztalatairól. A figyelmes olvasónak legfeljebb az tűnhetett fel, hogy a kérdésekre adott válaszait következetesen úgy kezdte: „a pártvezető”.[881] A Szálasit figyelő csendőrnyomozók úgy látták, hogy: „Szálasi az utóbbi időben állandóan utazik, a pártközpontban alig tartózkodik. A pártélet általában csendes, nagyobb adminisztráció vagy politikai munka a központban nem folyik. Bennfentesek bizalmas közlése szerint Szálasi nem bírja magával ragadni a vezetést, nem látja pártja hibáit és ez előbb-utóbb pártja felbomlásához vezet.”[882]

A nyilasok „acélként összekovácsolódott egységét” már hosszú ideje inkább rozsdamarta, vékony drótszálaknak látták sokan még a pártvezetőség tagjai közül is. Szeptember 7-én Szálasi Henney Árpád kíséretében kereste föl Abony községet, Baky László képviselő „testvér” választókerületének központját. A látogatásról beszámoló *Pesti Újság* több nyilas vezetőt felsorolt, akik fogadták, kísérték Szálasit, csak éppen magát Bakyt nem, minden bizonnyal azért, mert ő nem volt ott Abonyban.[883]

A „bomba” szeptember 12-én „robbant”, ezen a napon jelentette be Baky László és négy képviselőtársa, hogy kilépnek a Nyilaskeresztes Pártból. Másnap követte őket Pálffy Fidél és még két nyilas képviselő. Rupprecht Olivér, a *Magyarság*ban négyoldalas cikkben indokolta meg, miért állt a kilépők mellé. A szakítást Szálasival elkerülhetetlennek, indokait önzetlennek, ugyanakkor a kilépők saját személyes érdekei elleni lépésnek nevezte. A Nyilaskeresztes Pártot Rupprecht „önmagában súlyosan beteg” pártnak minősítette, amely halálosan megmérgezné a nemzetet, ha ezeket a végzetes hibákat átplántálná az ország szervezetébe. Öt fő hibát jelölt meg: a nyilaskeresztes mozgalom döntő fontosságú kérdéseiben felületes, egyoldalú információk alapján igazságtalan döntések születtek, a „kedvenceket” nem lehetett bírálni, az igazi „bajtársakat” félrelökték, a kedvenceket megvádlókat meg sem hallgatták, a párthoz csatlakozni engedtek olyan kommunistákat is, akik továbbra is osztályharcot vívnak.

A tíz éve és ma is szerényen a nemzetiszocialista eszméért küzdők közé csak Pálffy Fidélt sorolta Rupprecht, őt minden magyar nemzetiszocialista mintaképének nevezve. Szálasi érdemei között csak két újítást nevezett meg: a kisebbségi kérdés megoldását célzó „Hungarista eszmét” , valamint „a korlátokat nem ismerő, forradalmi hangú propagandát”. Rupprecht keserű hangon emlegette föl, hogy 1939 áprilisában, amikor éppen külföldön

[881] *Pesti Újság*, 1941. augusztus 22., 1.
[882] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1941. szeptember 5.
[883] *Pesti Újság*, 1941. szeptember 10., 3. Mendén Matolcsy Tamás kúriájában fogadta Szálasit és vacsorát adott tiszteletére. A kúriában a Hűség Házából megjelent Csia Sándor, Málnási Ödön, Gál Csaba, Kerekes Béla, Kemény Gábor, Sréter Farkas és Sréter Miklós.

tartózkodott, a kormány három hónapra betiltotta a *Magyarság*ot. A pártvezetés nem törődött azzal a lappal, amely – szerinte – döntő mértékben hozzájárult a mozgalom megerősödéséhez, hanem egy konkurens lapra gyűjtött össze 300.000 pengőt. Ezek után Hubayék nem lepődhettek meg azon, hogy ő, hazatérése után valamennyi nemzetiszocialista párt számára megnyitotta lapja hasábjait. Ebben a küzdelemben csak a nyilaskeresztes pártból – szerinte - „kiundorított" Baky László állt melléje. Rupprecht a *Magyarság* legigazságtalanabb ellenségének Gruber Lajost nevezte, és elárulta, hogy 1940-ben, Szálasi kiszabadulása után éppen Baky volt az, aki a legelszántabban küzdött azért, hogy a különféle nemzetiszocialista mozgalmak Szálasi vezetése alatt egyesüljenek. Baky „valami később indokolatlannak bizonyult fanatizmussal" bízott abban, hogy végül Szálasi „mindenkinek igazságot fog szolgáltatni". Ezzel szemben a pártvezető, börtönből való kiszabadulása után „hibát hibára" halmozott, többek között ismét kinevezte a Nyilaskeresztes Párt régi vezetőit. Szálasi „megnyilatkozásait" senki, „nemcsak Magyarországon, de Európában" sem volt képes megérteni. Szálasi semmit sem árult el az Imrédy-párttal való tárgyalásokról. Márpedig Rupprecht világossá tette, hogy neki és mindazoknak, akik szakítottak Szálasival, egyik legfőbb céljuk Imrédyvel összefogni.[884]

Baky rövid levélben indokolta meg kilépését a Nyilaskeresztes Pártból. Emlékeztette Szálasit arra, hogy hét éve, tehát 1934-ben tette magáévá a pártvezető célkitűzéseit. Legnagyobb csalódása az volt, hogy az őt megrágalmazó nyilas vezetőket Szálasi nem volt hajlandó felelősségre vonni. Ő is megemlítette, hogy Szálasi a *Magyarság*gal szemben „bántó intézkedéseket" hozott, végül levele végén „aggódó szívvel" kérte az Istent, hogy Szálasi további munkája „kizárólag a magyar nép javát szolgálja".[885] Jandl Lajos alig hárommondatos levelében az „anyagiasság túlzott előtérbe tolását és a párt anyagi ügyeinek pongyola kezelését" nevezte meg kilépése két fő okának.[886] Papp József kilépését indokló levelében kifejtette, hogy ő Szálasi közvetlen munkatársaiban csalódott és személy szerint magát a pártvezetőt is nagyon sajnálja, hogy nem volt ereje jobban megválogatni munkatársait.[887] Évekkel később Vajna Gábor azt állította, hogy 1944. június 4-én Höttl, Veesenmayer közeli munkatársa elárulta neki, hogy Baky, Pálffy és még 16 képviselő kilépése a pártból Himmler határozott kívánságára történt.[888] Ha ez igaz, akkor ennek okát csak találgathatjuk.

[884] Rupprecht Olivér: A *Magyarság* nagyjelentőségű elhatározásának megindokolása. *Magyarság*, 1941. szeptember 14. 1-4.
[885] Baky László levele Szálasi Ferenchez. *Magyarság*, 1941. szeptember 14., 5.
[886] Uo.
[887] Uo. 6.
[888] BFL-XXV-1-a-293/1946-7332. Vajna Gábor géppel írott feljegyzése, kb. 1945 vége-1946 eleje.

Lehetséges, hogy Himmler célja Imrédy táborának erősítése volt. Az biztos, hogy Szálasit Berlinben nem kedvelték, nem bíztak benne.

A Nyilaskeresztes Párt első „hivatalos” nyilatkozata a kilépésekkel kapcsolatban leszögezte, hogy ez „szükséges tisztulási folyamat” de nem veszélyezteti a nemzetiszocialista mozgalom egységét.[889] A súlyos pártválság napjaiban, amikor szeptember 17-én Szálasi Csillag-börtönből történt kiszabadulásának egyéves évfordulóját akarták az Andrássy út 60-ban a hozzá hű maradt nyilas „testvérek” megünnepelni, Szálasi tiltakozott. Hiába díszítették meglepetésül virágokkal előszobájának ajtóit, íróasztalát, hiába öltöztek a hozzá hű maradt nyilas képviselők, Vajna Gáborral az élükön, ünnepi díszbe, Szálasi leintette őket azzal, hogy a mostani napok nem alkalmasak az ünneplésre. Miután nem hallgattak rá, faképnél hagyta őket és távozott a Hűség Házából.[890]

A *Pesti Újság* helyszíni riportja szerint a pártválság legforróbb heteiben is lázas, fegyelmezett munka folyt az Andrássy út 60-ban. Dolgoztak a Pártépítési és Jogi Osztályon, az Országos Ifjúsági Csoport irodáiban éppen úgy, mint a második emeleten a pártvezetés, a Népközösség, valamint a Munkásság és a Parasztság ügyeit intézőknél, az Ellenőrzési Osztályon, az Országépítés, valamint a Sajtó- és Propaganda Osztály helyiségeiben is.[891] Szálasi 1941 szeptemberében-októberében híveire hagyta a vitatkozás, a cáfolatok közzétételének egyáltalán nem hálás feladatát. Bár neve, és egyes döntései sűrűn szóba kerültek e hírlapi csatározások során, ő maga nem szólalt meg, nem adott nyilatkozatot, nem írt vitacikket. Az egymást vadul pocskondiázók általában tartózkodtak attól, hogy őt akár védelmükre idézzék, vagy személy szerint őt támadják. Pálffy Fidél csak úgy általában említette meg azt a nemzetiszocialista vezetőt, aki „*diktátorként* akart parancsolni, de ezt is *csak egy ideig* bírta. Elvégre diktálni hosszú ideig nem lehet. *Eredményt kellett volna hozni*, de ez nem sikerült – tehát szertefoszlott a diktátor nimbusza.” [kiemelések az eredetiben-KL][892] Szálasi passzivitása, a nagy nyilvánosságtól, elsősorban a sajtótól való tartózkodása sokaknak feltűnt. Ahogy azt egy nyilas szimpatizáns nem sokkal később találóan megfogalmazta: „A Vezető testvérnek a nagy nyilvánossággal szemben való passzivitása ellenkezik a tömegmozgalom dinamikájának lélektanával, s személye lassan elvont személlyé alakul, holott éppen az ellenkezőjére volna szükség.”[893]

[889] *Pesti Újság*, 1941. szeptember 14., 3.
[890] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1941. szeptember 19.
[891] Csehi Ferenc: Andrássy út 60. *Pesti Újság*, 1941. október 4., 3.
[892] Pálffy Fidél: A Magyar Nemzetiszocialista Mozgalom tisztulása. *Magyarság*, 1941. november 6., 5.
[893] MOL-P1351-13-40. Ismeretlen nyilas levele Budinszky Lászlóhoz, kb. 1942. február vége.

A Szálasihoz hű maradtak napilapja, a *Pesti Újság* szerint ők már régóta tudták, hogy egyedül vannak, egyedül a magyar néppel, „amelyet az ösztönös fajféltés nagy tragédiájában nem érdekel, hogy X. vagy Y. képviselő miért hagyta ott a zászlót."[894] A nyilas képviselők értekezletén szeptember 27-én elítélték és „tévedéseken alapulónak" nevezték a párt egységének megbontását.[895] Mivel az előző hetekben a *Pesti Újság* olvasói szinte egyetlen érdemi információt sem kaptak arról, mivel indokolták a kilépők döntésüket, most tovább találgathattak, hogy miben, mikor, hol „tévedtek" a kilépők, és vajon a Szálasihoz hű maradt pártvezetők miért nem tudták felvilágosítani őket arról, hogy „tévedtek"? A lap olvasói arról is értesülhettek, hogy pártjuk „vezető tanácsa" Szálasi Ferenc elnöklete alatt szeptember 30-án ülésezett és egyhangúan „nagyfontosságú döntéseket" hozott.[896] E döntések tartalmáról és végrehajtásuk módjáról a közlemény egyetlen szót sem árult el. Szálasi megpróbált úgy tenni, mintha semmi sem történt volna, folytatta a vidéki nyilas pártszervezetek meglátogatását.[897] Az október 4-i szokásos havi Nagytanácson bár megjelent és elnökölt, a politikai helyzetet értékelő beszédet Matolcsy Mátyás tartotta.[898]

A konkrétumokat következetesen nélkülöző beszámolókból nem lehet pontos képet kapni arról, hogy hány nyilas lépett ki, illetve hányat zártak ki 1941 őszén a pártból. A *Pesti Újság* csak annyit árult el, hogy hetenként ötvenszer több embert zárnak ki, mint ahányan önként kilépnek.[899] Ha hihetnénk az igen elfogult nyilas napilapnak és csak körülbelül száz főre becsüljük a hetente „önként" kilépők számát, akkor is már több ezerre tehetjük a kizártakét.[900] Szálasi nagyon megorrolt a kilépőkre. 1942. június 20-án úgy rendelkezett, hogy ha bárki a kilépők közül vissza akarna lépni az ő pártjába, akkor felvételét személyesen tőle kell kérnie. Ez a Szálasi-féle rendelet hamar feledésbe merülhetett, mert 1943 elején körlevélben figyelmeztették a nyilas alapszervezeteket, hogy a visszavételi kérelmeket „szolgálati úton" fel kell terjeszteni a pártvezetőhöz, s „elbírálásukat a Pártvezető magának tartja fenn."[901]

---

[894] F. Bakó Ferenc: Gyónás hamis füleknek. *Pesti Újság*, 1941. szeptember 19., 3.
[895] *Pesti Újság*, 1941. szeptember 30., 8.
[896] *Pesti Újság*, 1941. október 1., 3.
[897] Szeptember 13-án, ebben az évben már másodszor Makóra, másnap Gyulára látogatott. *Pesti Újság*, 1941. szeptember 16. Szeptember 23-án a biai és torbágyi szervezeteket kereste fel. *Pesti Újság*, 1941. szeptember 26., 4. Szeptember végén a kalocsai kerületet kereste fel. *Pesti Újság*, 1941. október 2., 6. A látogatás pontos időpontját a lap nem közölte.
[898] *Pesti Újság*, 1941. október 7., 5.
[899] *Pesti Újság*, 1941. október 8., 3.
[900] A lapban néhány nappal később megjelent egy összeállítás, amely szerint 1941 szeptemberében a 35 pestkörnyéki nyilas szervezetből 71-en léptek ki, viszont 628-an léptek be. Mivel a pártválságról az első hírek szeptember közepén jelentek meg, feltételezhetjük, hogy a kilépők száma október megnőhetett. A lap egyébként nem közölte, hogy Pest megyében zártak-e ki a Pártból bárkit is. *Pesti Újság*, 1941. október 11., 3.
[901] *A Nép*, 1943. március 4., 6. A rendeletet egy héttel később ismét közzétette a lap. Uo. március 11., 6.

Az ellenfelek nem válogattak az eszközökben, a sajtóban sűrűn vádolták, rágalmazták egymást. Baky például éles hangon utasította vissza azt a vádat, hogy ő szándékosan széthúzást akart volna a párton belül szítani. A „Párt életében felmerülő” hibákról, anélkül, hogy Szálasit, vagy bárki mást név szerint, mint felelősöket megemlített volna, a következőket írta: „… a mozgalom életére fontos ügyeket vagy egyáltalán nem vagy felületesen vizsgáltak ki, egyoldalú információk alapján számos esetben igazságtalanul ítélkeztek vagy az ítélkezést sohanapjára halasztották el; - az áldozatokat hozó bajtársakat minden alapos ok nélkül félrelökték, a vádakkal szemben való védekezést megakadályozták, de ugyanekkor az igaztalan vádakat továbbterjesztették; - ezekhez járult, hogy vezetőállásba helyeztek volt kommunistákat” és a *Magyarság*ot „pártterror alá helyezték”.[902] Gosztonyi Sándor is a *Magyarság* hasábjain Heves megyei választóihoz írott nyílt levelében indokolta meg, miért lépett ki a Nyilaskeresztes Képviselők közül. Szerinte a párt válságát főleg az okozta, hogy Szálasi Ferenc „görcsösen ragaszkodik a szélsőjobboldali erők feletti legfelső vezetéshez. Pedig egy más, elismert nagytekintélyű férfiúnak való alárendelése esetén a szélsőjobboldali egység megteremthető volt.”[903] Gosztonyi nem mondta ki, de nyilvánvaló, hogy arra gondolt: Imrédy Béla, vagy talán Ruszkay Jenő vezérlete alatt létre lehetett volna hozni a szélsőjobboldali pártok egységfrontját. Miután Szálasit 1937-1938-ban, majd kiszabadulásától kezdve saját párthívei is, köztük Hubay és Ruszkay és azért „ünnepelte”, mert vezérlete alatt megvalósult a szélsőjobboldali pártok zömének összefogása, Gosztonyi mostani vádaskodása alaptalan volt. Szálasi a „zsidó” és nyíltan nácibarát Imrédy pártvezérségét nem fogadhatta el, önmagát tartotta vezérnek és ebben saját legszűkebb párthívei, barátai is buzgón egyetértettek vele. Hubay március elején maga is bevallotta, hogy mindennél fontosabbnak tartotta (volna) a szélsőjobboldali pártok és mozgalmak összefogását. Ezt viszont úgy képzelte el, éppen Szálasi Ferenc személye „átmentése” érdekében, hogy felette álljon „a magyar tábornoki karnak egy magas rangú, nyugdíjas tagja”. Hubay ehhez még hozzáfűzte, hogy erről Csia Sándornak is tudnia kell, mert amikor ezzel a nyugállományú tábornokkal Szálasi tárgyalt, ezeken a megbeszéléseken Szálasin kívül ő is rendszeresen részt vett.[904] Nem nehéz kitalálni, hogy Hubay itt egyértelműen Ruszkay Jenőre célzott, bár az már egyáltalán nem vehető bizonyosra, hogy Imrédy hajlandó lett volna egy olyan pártszövetséghez csatlakozni, amelyet Ruszkay vezet, és Hubay és Szálasi mellett ő is csak egyike lehetett volna a vezetőknek.

---

[902] Baky László géppel írott, aláírás és dátum nélküli beadványa a Törvényszékhez. A 11 oldalas beadványt 1942. március 10-én iktatták a Budapesti Kir. Büntető Törvényszéken. BFL-VII-5-c. 11129/1941. Vajna Ernő.
[903] Gosztonyi Sándor levele Heves megye választóihoz. *Magyarság*, 1942. március 8., 5.
[904] Hubay Kálmán nyilatkozata. *Magyarság*, 1942. március 11., 5.

Hubay szerint a magyarországi nemzetiszocialista mozgalom történetének első két szakaszában, az 1930-as évek elejétől tartó „hőskorban” és az 1937-1940 közötti „építő korszakban”, tehát a „harci” és a „mozgalmi” időszakban másféle vezetői képességekre volt szükség, mint most, az általa „politikainak” nevezett időszakban. Most Hubay szerint eljött az idő az „értékes politikai erők és az értékes mozgalmi erők összefogására”. Egyértelműen Szálasira és volt pártvezetője egyik legkedvesebb példázatára célozva Hubay kijelentette: „az illető lehet hitének jó szándékú fanatikusa, elképzelheti magát a mártír töviskoszorús szerepében” de ha nem látja be, hogy a (szélső)jobboldali erőknek össze kell fogniuk, nem alkalmas a tömegek vezetésére.[905]

Parragi György úgy látta, hogy nem a Nyilaskeresztes Párt szakadt ketté, csak a párthierarchiából vált ki néhány vezető, de őket nem követték a párttagok tömegei. Mind a Baky-pártot, mind Imrédy pártját közkatonák nélkül álló vezérkarnak nevezte Parragi.[906] 1941 késő őszén jelent meg Török András keserű „vádirata”, Szálasit a munkástömegek előtt (is) leleplezni óhajtó brosúrája.[907] Ennek végén üzent Szálasinak: „Önt még mutogatják szerteszét a hazában, mint a medvét, akinek láncot fűztek az orrába. Szálasi Ferencnek úgy kell táncolnia, ahogy a körülötte álló medvetáncoltatók kívánják. Most már nem szabad beszélnie és nem szabad írnia, nem szabad a néppel érintkeznie.”[908] Szálasit sem hívei, sem ellenfelei, vagy ellenségei nem tudták útjáról letéríteni, még kevésbé orránál fogva vezetve „táncoltatni”.

Szálasinak lehetett személyes oka is arra, hogy szakítson Bakyval. Mint a *Hungarista Napló*ból kiderül, voltak beépített emberei a postai telefonlehallgató szolgálatnál, akik átadták neki azoknak a telefonbeszélgetéseknek a „szószerinti szövegét”, amelyekben őt Baky „dalai lámaként” emlegette.[909] Az nem derül a *Hungarista Napló*ból, hogy Szálasi figyeltette-e pártja vezetőinek telefonját, vagy lelkes párthívei maguktól szolgáltatták ki neki Baky beszélgetéseinek szövegét. Von Jagow budapesti német követ szeptember közepén azt jelentette Berlinbe, hogy már öt képviselő kilépett a Nyilaskeresztes Pártból, és további

[905] Hubay Kálmán: Eszközök, módszerek, törekvések. *Magyarság*, 1942. március 19., 1.
[906] *Mai Nap.* Cikkét olyan fontosnak és igaznak érezte a *Pesti Újság*, hogy szinte szó szerint leközölte. (1941. október 10., 3.)
[907] Török András brosúráját 1941. október 30-án kezdték terjeszteni, ezen a napon vitték szét a példányait a nyomdából. Csia Sándor becsületsértésért beperelte Török Andrást. A Budapesti kir. Törvényszékhez 1943. január 19-én beérkezett beadványában azt írta, hogy a „teljesen szegénysorsú, vagyontalan vádlott 5000 példányban adta ki ’művét’, alaposan feltehető, hogy a nyilaskeresztes mozgalommal és velem élesen szemben álló baloldali politikai körök állnak vádlott és műve mögött.” Valószínűbb, hogy vagy Baky, Hubay és elvbarátaik, és/vagy a belügyi hatóságok segíthették Török András brosúrájának megírását és publikálását.
[908] Török, 1941, 116.
[909] MOL-K750-HN-2-149.

kilépésekre is lehet számítani. Jagow szerint Szálasi nem törődött a képviselőkkel, és a vezető párttagok egy része rájött, hogy Szálasi képességei gyengék a párt vezetésére.[910]

Nem kizárt, hogy vagy valamelyik csalódott nyilas „testvér", talán a pártból kizártak egyike „informálhatta" azokat, akik még 1941 késő őszén dr. Voigt Edét vádló röplapot adtak ki. A párt pénzügyeiért felelős Voigtot többek között azzal vádolták meg, hogy a párt autóján jár be a Hűség Házába Szentendréről, naponta 100 kilométernyi utat téve meg. Mivel Budapest belvárosa és Szentendre között alig húsz kilométer a távolság, a röplap készítője talán azt akarta tudatni, hogy Voigt, akinek még jogosítványa sincs, fölöslegesen kocsikázik a városban. A röplap szerint Voigt, aki nem győz dicsekedni azzal, hogy Szálasi Ferenchez évtizedes barátság fűzi, egy ízben, amikor a pártvezető egy dunántúli szervezetet látogatott meg, a nyilas gyűlést feloszlatni akaró rendőrtisztet úgy dobta ki, hogy „Franci csak úgy röhögött". A röplap írója felháborodva tette föl a szónoki kérdést: „Testvér, egyszer is eszedbe jutott-e, hogy Vezérünkről, Szálasi Ferencről mint 'Feri-Franci' emlékezzél meg?"[911]

Az bizonyosnak tűnik, hogy Szálasi a hozzá hű párttagok körében népszerű volt. Amikor az egyik nyilas gyűlésen a szónok, Matolcsy Mátyás a nevét említette, a jelenlévők felugrottak helyükről és kezüket esküre emelve, kitörő lelkesedéssel kiabálták: „Szálasi a vezérünk! Mindhalálig Szálasi!"[912] A novemberi Nagytanácson is Matolcsy Mátyás tartotta a helyzetértékelő beszédet, melynek végén a „legélesebb szavakkal utasította vissza azokat a vádakat, rágalmakat és mocskolódásokat, amelyeket részben névtelenül, részben ismert nevekkel megírt röpiratok írói adtak ki a párt, és a párt vezetője, Szálasi Ferenc ellen. Matolcsy szerint ezekre a röpiratokra és fércművekre csak egy lehet a válasz: „fokozottabb hűség Szálasi Ferenchez."[913]

Az 1941 szeptemberi pártszakadás további elvi, ideológiai és politikai okait a *Hungarista Napló* is feltárta. A Horthy-rendszer mérsékelt jobboldali ellenzékének egy része Imrédy Bélát követve a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott. A Magyar Nemzetiszocialista Párt, Baky László pártja, a *Hungarista Napló* szerint a „nemzetiszocializmus német gyakorlatát akarja a magyar életben is megvalósítani."[914] A hungarizmus és a Pálffy által képviselt német nemzeti szocialista gyakorlat elvi különbözőségei miatt következett be azután 1941 őszén a pártszakadás, fejtegette Szálasi a

[910] *Wilhelmstrasse*, 619. Jagow budapesti német követ jelentése a Külügyminisztériumnak, 1941. szeptember 15.
[911] A röplap írógéppel írott, sokszorosított példányát lásd: BFL-VII-5-c-7493/1941. Nyomozás és ítélet ismeretlen tettes által előállított nyilas röplap ügyében.
[912] *Pesti Újság*, 1941. október 6., 7.
[913] *Pesti Újság*, 1941. november 11., 3.
[914] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-651.

PRO-n.[915] Pálffy a PRO-n azt vallotta, hogy Szálasival főleg abban nem tudtak egyet érteni, hogy míg Szálasi a németajkú, német nemzetiségű magyar állampolgárokat is pártjába akarta szervezni, Pálffy – tegyük hozzá: bizonyára berlini utasításra – azon az álláspontón volt, hogy a hazai németek egyetlen szervezete a Volksbund lehet.[916] Szálasi 1945 őszén még világosabban látta, miért fordultak szembe vele Baky, Ruszkay és társaik: „A gyakorlatban a németek csak azokkal a mozgalmakkal foglalkoztak, csak azokat ismerték el uralomképesnek és hatalomérettnek, amelyek hűségesen másolták a német nemzetiszocializmust és csak a legvégső szükségben és nem meggyőződésből és csak átmenetileg alkudtak meg tőlük teljesen függetlenül született ideológiákkal és teljesen szabadon, önállóan és függetlenül szerveződő népi mozgalmakkal, mint ahogyan tették a Hungarista Mozgalommal."[917] A *Hungarista Napló* szerkesztőihez is eljutott annak a híre, hogy a német illetékesek a nyilasokat fantasztának, vezetőjüket pedig annyira rapszodikusnak tartották, hogy szerintük „nem érdemes ezzel a társasággal komolyan foglalkozni."[918]

Vágó Pál a Pálffy-Baky-Ruszkay-Hubay-féle nemzetiszocialistákat „vacsorázóknak" nevezte, akik fehér asztal mellett épp olyan kitartóan rágalmazták Berlinben Szálasit és a hungarista gondolatot, mint amilyen kevés kitartást mutattak a hatalomért folytatott harcban. E rágalmazók munkáját megkönnyítette Vágó szerint az a „hajlíthatatlan öntudat, amellyel Szálasi Ferenc nem csak elgondolásait, hanem a saját elhivatottságát is képviselte." Ezért nem volt hajlandó hivatalos megbízás nélkül hozzá Németországból érkezőkkel tárgyalni. „Szinte önhittségnek tűnt fel ez a pretenzió, amellyel Szálasi, egy minden hatalomtól megfosztott, üldözött párt élén a földkerekség egyik legnagyobb és leggőgösebb hatalmával is csak mint egyenrangú fél volt hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni." - állapította meg Vágó Pál.[919] Pontosabban csak nem lett volna hajlandó, hiszen Berlinből vajmi ritkán próbálkoztak a legszűkebb hívei egy része szemében is cezaromániás Szálasival kapcsolatot keresni. Vágó maga is megjegyezte, hogy néha ők maguk sem tudták, hogy Szálasi a „megszállottak, vagy a kiválasztottak magabiztosságával" menetel-e a meredély szélén.[920] A *Hungarista Napló*ban is rögzítették, hogy a „türelmetlenkedő pártagok" szerint Szálasi „… veszedelmes, érzelgős

[915] BFL-XXV-1-a-4418/1945. Pálffy Fidél i. Szálasi Ferenc 1945. október 13-i tanúvallomásában egyébként Baky és Rupprecht „unszolásának" tulajdonította Pálffy kilépését a Pártból.
[916] BFL-XXV-1-a-4418/1945. Pálffy Fidél kihallgatása a PRO-n, 1945. október 15.
[917] BFL-XXV-1-a-293/1946-8590. 1945. november 3.
[918] MOL-K750-HN-2-170.
[919] BFL-XXV-1-a-293/1946-6089. Vágó Pál 1944. augusztus 12-i összefoglaló jelentése Franz (Ferenc) Basch-sal, Ruszkay Jenővel és másokkal folytatott politikai tárgyalásairól. Géppel írott másodlat.
[920] BFL-XXV-1-a-293/1946-6089. Eredeti példány: MOL-K750-HN-3-335. Vágó Pál összefoglaló jelentése, 1944. augusztus 12.

apolitikus álmodozó és ködös ábrándkergető, akinek semmi érzéke az igazi politikához, az élet realitásaihoz."[921]

Németországban elsősorban Imrédy Bélát tekintették potenciális szövetségesnek. Baky valószínűleg Himmler bizalmi embere, talán besúgója volt. Macartney professzornak csak részben van igaza, amikor azt írja, hogy Szálasi nem volt áruló, ha az lett volna, hamarabb hatalomra jut. Éppen azért, mert elvi kérdésekben nem volt hajlandó kompromisszumot kötni, nem támogatták őt a németek – hangsúlyozta Macartney.[922] Ez igaz volt, egészen 1944 nyaráig. Amikor viszont a német megszállók felajánlották Szálasinak a hatalmat, az addig rendíthetetlennek tűnő nyilas vezér azonnal hajlandó volt elárulni Horthyt és vállalni a Quisling-szerepet. Szálasinak nem volt nehéz 1935-1944 között elveihez, eszméihez tűzön-vízen keresztül ragaszkodó hős szerepét alakítani, hiszen a németek soha nem is próbálkoztak őt „megkísérteni". Erre, ameddig Horthy kormányzó megbízható szövetségesnek tűnt, Hitlernek semmi szüksége sem volt. Imrédyvel, és a vele hol szorosabb, hol lazább szövetségben álló Bakyval, Hubayval, Ruszkayval és elvbarátaikkal sokkal egyszerűbb volt a németek dolga. Velük egyszerre lehetett Horthyra nyomást gyakorolni és Szálasit is féken tartani.

Franz Rademachernek, a német Külügyminisztérium zsidóügyi osztálya (hivatalos nevén: Németország Ügyosztály) vezetőjének Szálasi 1941 őszén azt mondta, talán magát is vigasztalva, hogy pártja és mozgalma még csak hat éve harcol a hatalomért, tehát még nyolc éve van, hogy ugyanolyan idő után vegye át a hatalmat, mint azt az NSDAP, Szálasi szerint „határozottan kedvezőbb viszonyok között" Németországban átvette.[923] Ez önvigasztalásnak talán elég lehetett, de ilyesmivel Szálasi párttársai elé nem mert kiállni. A világháború harmadik évében, 1941 októberében, amikor nem sokan hitték, hogy a Wehrmachtot meg lehet állítani Moszkva előtt, Szálasi távolabb volt a hatalomtól, mint valaha.

Szálasi sok régi harcostársát megbántotta kiszabadulása után, mert nem volt hajlandó őket fogadni és szenvedéseikért, üldöztetéseikért megfelelő, jól fizetett párt(központi) álláshoz juttatni. Most, a pártválság kirobbanása után sietett őket kiengesztelni. Október 15-én azokat a régi hungaristákat fogadta az Andrássy út 60-ban, akiket miatta csuktak le, vagy internáltak. Nekik hűségjelvényt adott át, a hosszabb börtönbüntetést, vagy internálást

[921] Ol-K750-HN-2-73. (1941 ősze)
[922] Macartney, 2006, I., 218.
[923] MOL-K750-HN-2-168.

elszenvedettek pedig „kétoldali tiszteletcsókot” kaptak tőle. Másnap külön díszvacsorát rendeztek ugyanezeknek a régi hungaristáknak, és a vacsorán megjelent Szálasi is.[924]

Volt egy pillanat 1941 késő őszén, amikor Szálasi talán komolyan fontolgatta, hogy nem ő zárja ki a lázongókat pártjából, hanem lemond, félreáll, új pártot alapít. Két leghűségesebb híve, Csia és Henney előtt feltárta, azon gondolkodik, hogy „önként félrevonul, a párt vezetését teljesen át akarná adni Hubaynak”, majd „visszavonultságában fogja szemlélni a fejleményeket. Meggyőződése, hogy az igazi mozgalmi harcosok ugyancsak köréje fognak csoportosulni,így egy olyan új kezdeményezést indíthat meg, mely lehántja magáról az összes szemetet.”[925] Ha lehántjuk a megfogalmazásról a ködösítő megfogalmazásokat, világos, hogy itt Szálasi arról beszélt, hogy kilép a pártjából, vagy legalább lemond a párt vezetéséről és a párton belül a hozzá hű emberekből frakciót szervez, és rájuk támaszkodva fogja Hubayt megbuktatni. Csia is, Henney is rendíthetetlen hűségükről biztosították Szálasit, és közölték vele, hogy ha ő megy, ők is azonnal mennek.

A *Hungarista Napló*ból kiderül, hogy Bakyval és Ruszkayval ebben az időben valóban folytattak elvi-politikai kérdésekről is vitákat. Ruszkayt a *Hungarista Napló* azzal vádolta, hogy Bakyékhoz hasonlóan: „… nem látja az ideológiát, nem érzékeli, mi is a nagy különbség a magyar és a német ideológiai rendszer között, annak dacára, hogy mindkettő a nemzetiszocialista világnézetet vallja, hanem csak és egyedül a német fegyverek sikereit tapasztalja, tehát tisztán anyagelvű felépítéssel bírálja az eseményeket.” A mélyen vallásos, a maga módján idealista Szálasi szerint viszont távlati célt csak az ideológia tud adni, mert: „… a háború mészárlás, és utána nem az igazságot valósítja meg, hanem a mészáros erőszakosságán épülő erőszakrendszert.”[926]

Hubay Kálmán úgy emlékezett, hogy tőle akkor kezdett Szálasi elhidegülni, amikor féléves szabadságvesztése letöltése után 1941. december 10-én kiszabadult a budapesti Gyűjtőfogházból, lakásán „barátai, élükön Szálasi Ferenc pártvezető testvérrel” fogadták.[927] Ekkor megpróbálta Bakyt, Pálffyt és a többi kilépett volt harcostársat Szálasihoz visszacsábítani, Szálasi engedélyével. Pálffyék viszont nem voltak hajlandók Szálasit pártvezetőjüknek elfogadni. Ekkor Hubaynak az az ötlete támadt, hogy a vitában kérjék fel döntőbírónak Rátz Jenőt. Pálffyék ebbe belementek, Szálasinak viszont Hubay pártbeli ellenfelei azt mondták, hogy ő a párt élére akarja Rátz Jenőt tenni. Lehet, hogy Szálasi ezt nem hitte el, de annak bizonyára nem örült, hogy egy ilyen fontos kérdésben neki egy

[924] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1941. október 24.
[925] MOL-K750-HN-2-172-175.
[926] MOL-K750-HN-2-167-168.
[927] *A Nép*, 1941. december 11., 5.

„kívülálló” tekintélyes politikus döntését kellene elfogadni. 1941 végén Rátz és Szálasi kapcsolata egyre feszültebbé vált. [928] Szálasi egyszer már elutasította, hogy Rátz Jenő legyen az ő vezére, akkor, amikor Imrédy látszólag elfogadta, hogy háttérbe vonul, ha nem Szálasi, hanem Rátz lesz az egyesült párt vezetője. Hubay neve még 1941. december 25-én is szerepelt *A Nép* címlapján, mint a nyilas hetilap főszerkesztője, erről az állásáról csak 1942. január 1-jén mondott le. A lap olvasóit rövid, nyílt levélben tájékoztatta döntése okáról: „A Nyilaskeresztes Párt nemzetépítő harcában” rá váró tennivalók „tömegére” hivatkozott, és döntését *A Nép* szerkesztősége „őszinte sajnálattal” vette tudomásul.[929]

Kőfaragó-Gyelnik Vilmos 1943 decemberében, a párt vezetésével, és Szálasival is elégedetlen nyilas vezetők értekezletén leszögezte: „Szálasi Ferenc népünk világító napja, akit népünk szívébe takart, s virágos, szép gondolataival feldíszített, akár vannak rossz tulajdonságai, akár nincsenek. A tapasztalat meg kellett, hogy tanítson erre mindenkit. Akik – Hubay, Gruber, Málnási – azt hitték, hogy népszerűségük onnan van, mert ők maguk is napok, melyek saját tüzüktől fényesek, s akik ezért azt hitték, hogy Szálasi ellen támadhatnak, s vele konkurálhatnak, s őt legyőzhetik hátrányos tulajdonságai miatt, mind tapasztalhatták, hogy népszerűségük fénye csak olyan, mint a holdfény, nem egyéb, mint Szálasinak rájuk ragyogó napfényének visszatükröződése.”[930]

Sütő Gyula 1941 végén röplap formájában is terjesztett hosszabb lélegzetű írásában Szálasiról azt állította, hogy a magyar nép milliói követelik őt vezetőjüknek, természetesen „a Kormányzó Úr Őfőméltósága vezérlete mellett”. Sütő szerint Szálasi „megtámadhatatlan példaadásával és világos célkitűzéseivel és a háború miatt önmagára és pártjára kényszerített fegyelmezettségével bebizonyította államférfiúi rátermettségét.” Sütő egyenesen Szálasi Ferenc egyéniségének tulajdonította, hogy az országban nem tört ki az elégedetlenség forradalmi megmozdulásokban, sőt a fegyelmezett nyilaskeresztes tömegek az ellensúlyozói, sok helyen a megfékezői és megakadályozói a szabotáló, rendfelforgató erőknek.[931]

1941. november 11-én Szálasi ismét Horthyhoz fordult, kérte, hogy fogadja őt. „Alattvalói kérelmében” Szálasi megismételte mindazt, amit az előző években már többször is, a nyilvánosság előtt is elmondott, leírt: az ország mély válságban, tátongó szakadék keletkezett a – szerinte – „a magyar nép által akart és kezdeményezett, a Nyilaskeresztes Párt által megszervezett magyar nemzetiszocialista mozgalom” és az Államfő között. Ezt a

[928] ÁBSZTL-V-83479-6. Hubay Kálmán kihallgatása, 1945. június 30.
[929] *A Nép*, 1942. január 1., 1.
[930] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-858-859. A Nyilaskeresztes Párt Láthatatlan Pártépítése (LAP) I. értekezletének jegyzőkönyve, 1943. december 6.
[931] MOL-K149-PTI-651-f-6-1940-5920.

szakadékot pedig csak akkor lehet áthidalni, ha Horthy fogadja őt, Szálasi Ferencet, e mozgalom vezetőjét. Kérelmére már november 25-én választ kapott. Horthy Uray Istvánon, kabinetirodája főnökén keresztül azt üzente Szálasinak, hogy nem lát okot arra, hogy a kihallgatást kérő levélben jelzett belpolitikai kérdések megvitatása ügyében fogadja. A gorombaságig szűkszavú levélben Horthy azt javasolta Szálasinak, hogy forduljon kérésével Bárdossy László miniszterelnökhöz. Az elutasítás nem szegte kedvét Szálasinak. Talán már azt is bíztató jelnek vehette, hogy Horthy egyáltalán hajlandó volt neki üzenni. 1941. december 5-én újabb, immáron hosszú levélben próbálta Horthyt jobb belátásra és az ő fogadására rábírni. A Bárdossy-kormányt gyengének, tehetetlennek és összetételénél fogva is alkalmatlannak nevezte, hogy a nemzet előtt álló súlyos problémákat megoldja. Emlékeztette Horthyt arra, hogy eddig már háromszor kérte, hogy fogadja őt, de mindig elutasításban, sőt, 1940 őszén, a Teleki-kormány részéről személye ellen irányuló „aljas rágalomhadjáratban" volt része. Szálasi erre a levélre ismét csak Uray válaszolt. Horthy üzenetét közvetítve tudtára adta Szálasinak, hogy a Bárdossy-kormány, miként a „mindenkori magyar kormányok" általában, az alkotmányos tényezők bizalmából töltik be hivatalukat. Belpolitikai kérdéseket tehát csak a miniszterelnökkel vitathat meg Szálasi.[932] Aki nem fogadta, nem is fogadhatta el Horthy válaszát. Főként azért nem, mert saját hite, meggyőződése szerint ő nem pusztán belpolitikai kérdéseket akart volna Horthyval megvitatni, hanem a magyar nemzet élet-halál kérdéseit.

Szálasi a párt Nagytanácsa előtt 1942. január 10-én, a *Népszava* információja szerint másfél órás beszédet mondott. „Minden bizonnyal viharedzett, sok minden rosszhoz hozzászokott tagjai vannak a nagytanácsnak, ha végig tudták hallgatni ezt a másfélórás beszédet. Elismerésre méltó teljesítmény." – kommentálta a szociáldemokrata napilap.[933] Szálasi bevezetőjében magabiztosan kijelentette: 1941-re kitűzött céljukat, Isten segítségével elérték: megszervezték a nemzetet „az elkövetkezendő döntés idejére". Hallgatóságában lehettek olyanok, akik tudták, vagy legalább sejtették, hogy a párt válsága a szeptemberi-októberi kilépésekkel, kizárásokkal még korántsem oldódott meg. Szálasinak és a hozzá hű pártvezető társainak még saját pártjukat sem sikerült „megszervezni", nem hogy az egész nemzetet. Kijelentette, hogy nem törődik azzal, hogy hányan követik, vagy hagyják el, ő: „Tántoríthatatlanul megy kitűzött célja, a nemzetiszocialista Hungarista állam megvalósítása felé." Jóslata szerint a még hátra lévő téli és az eljövendő kora tavaszi hónapokban a

[932] BFL-VII-5-c-1878/1942. Barczikay Tibor és társai. A peranyaghoz csatolták Szálasinak az 1942. január 10-i Nagytanácson elmondott beszédét, amelyben beszámolt Urayval folytatott levelezéséről.
[933] *Népszava*, 1942. január 13., 7.

hadszíntereken az előkészületek és az előfeltételek megteremtése után tavasszal és a nyár folyamán döntő csapásokat fognak mérni Európában, Afrikában és Ázsiában a „zsidó bérhadakra”, majd az ősz és a tél folyamán Európában nagytakarítást fognak tartani. Az USA hadba lépését átmeneti, jelentéktelen eseménynek nevezte Szálasi, és reményét fejezte ki, hogy Kanada, valamint az angol amerikai gyarmatok megszerzése után az USA be is fejezi hadviselését. Majd kijelentette: „Akarjuk és követeljük, hogy a magyar nemzetiszocialista munkaállam rendjét és rendszerét biztosító osztatlan hatalom egyedül és kizáróan nemzetünket minden rétegében átölelő, nemzetünknek minden rétegében gyökerező, természetes népi közösségünk érdekében cselekvő és érte mindenkor áldozatot vállaló Nyilaskeresztes Párt kezébe legyen letéve.” Ez – Szálasi szerint – „parancsoló szükség”. A Nagytanácson Szálasi ezúttal ezzel kapcsolatban konkrét utasítást is adott. Felszólította a nyilas képviselőket, hogy a parlamentben minden alkalommal követeljék a Képviselőház feloszlatását, és még 1942 tavasza előtt új választások kiírását. A kormány, fejtette ki Szálasi, nem bírja a nemzet, tehát az egyik legfontosabb „alkotmányos tényező” bizalmát. Szálasi arról nem beszélt, hogyan, milyen módszerekkel lehetne rávenni Horthy kormányzót, vagy Bárdossy miniszterelnök kormányát, esetleg a Képviselőház kormánypárti többségét, hogy írjanak ki új választásokat. Szálasi befejezésül, ismét egyszer Hitlert utánozva, ünnepélyesen kijelölte helyettesét és utódját: Hubay Kálmánt, második helyetteséül Ruszkay Jenőt, végül harmadik helyre tette Csia Sándor testvért. Figyelembe véve, hogy alig két hónappal e nagyjelentőségűnek szánt beszéd elmondása után Szálasi kizárta pártjából első és második helyettesét, saját maga által kinevezett utódait, nehezen érthető, hogy miért emelte ekkor őket ilyen magas posztra? A *Hungarista Napló* szerint már hosszú hetek óta igen éles vitában álltak egymással, és talán Szálasi azt remélte, ezzel a gesztussal domesztikálni, fegyelemre, vagy legalább hallgatásra bírhatja őket.[934]

A nyilasok élesen bírálták Horthy „dinasztia-alapítási” kísérletét, István fia kormányzó-helyettessé választásának ötletét. Csia Sándor a Képviselőházban többek között arra hivatkozott, hogy az 1939 májusi választások után a visszacsatolt területekről részben behívott, részben „idegen állam választójogi törvénye alapján… idegen állam főhatósága alatt” megválasztott képviselőkkel egészült ki a törvényhozás alsóháza. A Képviselőházat ezért illetéktelennek nevezte a kormányzóhelyettesi tisztséget megalkotó törvény megszavazására és új, tiszta választások kiírását követelte. Csia javasolta a kormányzóhelyettesről szóló törvényjavaslat levételét a napirendről, és sürgette az államfő-

[934] BFL-XXV-1-a-293/1946-5466-5491.

királyság közjogi provizóriumának a megszüntetését is.[935] A korabeli politikai realitásokkal nem törődő javaslatot a kormánypárti többség figyelembe sem vette.

A *Hungarista Napló*ból nem derül ki, hogy a Nyilaskeresztes Párt vezetői, jelesül maga Szálasi pontosan milyen álláspontot foglalt el ebben a kérdésben. Szálasi állítólag elfogadta volna Horthy Istvánt kormányzóhelyettesnek, és leintette Ruszkayt és Hubayt, akik Albrecht királyi főherceget szerették volna Horthy helyettesének megválasztatni. Ruszkay és Hubay „fekete-propagandát" akart indítani Horthy István ellen „zsidóbérenc, alkoholista, anglomán" voltával „érvelve" megválasztása ellen. Szálasi a vita végén úgy döntött, hogy a párt képviselői nem lehetnek ott a Képviselőházban a kormányzóhelyettesi törvényjavaslat szavazásán. Ennek ellenére legalább négy nyilas képviselő mégis elment szavazni. Az sem derül ki világosan a *Hungarista Napló*ból, hogy a Horthy István elleni „fekete-propagandát" Szálasi végül is engedélyezte-e? Az bizonyos, hogy ilyen tartalmú röplapok szép számmal készültek, amelyektől a párt azután nem győzte magát elhatárolni. A *Hungarista Napló* mindenesetre utólag azt állította, hogy ezeket a „ronda hamisítványokat" a párt lejáratására a hatóságok készítették.[936]

A királyi ügyészség február 13-án egyik röplapja miatt nyomozást rendelt el Szálasi ellen. A „Szálasi: Felkészültünk arra, hogy vagy megsemmisítünk, vagy megsemmisülünk. Magyar Katonák! Uraim!"- kezdetű röplapját lefoglalták. Ebben Szálasi (vagy akik a röplapot a nevében hamisították) nem kevesebbet állított, mint hogy Kormányzót „egy sötét klikk vette körül, amely légmentesen elzárta Őt a napi politika, a nemzeti és népi követelmények elől." A helyzet rendkívül súlyos, minden népnek választani kell a bolsevizmus és a nemzetiszocializmus között – szögezte le a röplap. Amely támadta a „hadsereg nem politizál!"- elvet is. Aki ezt vallja, az nem lehet más, mint vagy „gépkatona", vagy „fajilag, üzletileg fertőzött és a zsidóság bilincseiben fetreng bizonyos fokú vérségi kötelék révén, felesége, családja, rokoni kapcsolatok, esetleges barátnője révén!" A továbbiakban a röplap egyenesen súlyos katasztrófának nevezte ifj. Horthy István kormányzó-helyettessé választását. Ezt a posztot csak „ízig-vérig katonára" lehet bízni, míg Horthy Istvánról közismert, hogy botrányos, részeges duhaj, és házasságtörő. „Képzettsége egyenlő a nullával, magánélete pedig az úgynevezett aranyifjúság színvonalát sem érte el, és a 'jampec' fogalmát testesíti meg." Horthy István „részeg duhajkodásban, zsidó rüfkékkel való dáridók után több halálos gázolást követett el, és minden esetben lelkiismeretlenül otthagyta segély nélkül vérében fetrengő áldozatát."- vádaskodott tovább a röplap, amely végezetül felszólította a

[935] KN-1939-1944-XIII-53-54. Csia Sándor felszólalása, 1942. február 10.
[936] MOL-K750-HN-1-72.

tiszteket, hogy szálljanak szembe a készülő „puccsal”, és még az eskütétel előtt kérjék nyugdíjaztatásukat.[937]

Omelka Ferenc „A Hungarista Véderő” aláírással kiadott „Hazaárulók!” című röplapjában (vagy amelyet a nevében „ismeretlen tettesek” hamisítottak) még ennél is tovább ment. Horthy Istvánt „agyalágyult, delíriumos, kéjenc selyemfiú”-nak nevezte és azt is állította róla, hogy „soha életében nem volt katona, egy kócbábú, nyepozvolin,[938] veséjéig romlott, erkölcstelen siheder”. Omelka már-már paroxizmusig fokozódó dühvel rontott úgy általában azokra a magyarokra, akik ezt a gyalázatot, vagyis Horthy István kormányzó-helyettessé választását tűrik. Nekik azt tanácsolta, hogy tanuljanak meg héberül, oroszul és angolul, mert a magyar nép nem „büszke, államépítő és fenntartó, úri faj, hanem rabszolga…”[939]

Egy harmadik röplap azt állította, hogy: „Szavunk sem lehetne, ha egy becsületes, kérgeskezű magyar, vagy egy képzett, derék katona, akiben tiszta vér csörgedez, kerülne ebbe a méltóságba, de egy ilyen tisztátalan korcs, egy Wodiáner ivadék, egy testi-lelki korcs nem lehet egy pillanatig sem uralkodója a büszke magyar fajtánknak!” Kemény Simonnak egy ismerőse a nyílt utcán vigyorogva mesélte a korabeli vicceket: a kormányzó-helyettes rövidítése: k. h., vagyis korhely; a királyi vár = királyi bár; Horthy István katonai rangja: habtest-parancsnok. Volt olyan nyilas, vagy a nyilasok nevében hamisított röplap, amely azt firtatta, hogy Horthy idősebbik fia zsidó származású-e.[940]

Az bizonyos, hogy az ilyen és ehhez hasonló tartalmú röplapokkal (ha feltételezzük, hogy ezeket nem Sombor-Schweinitzer utasítására hamisították) Szálasi nem megnehezítette, hanem lehetetlenné tette magas rangú elvbarátai számára, hogy kieszközöljék Horthynál, hogy fogadja őt. A veszélyt érzékelve a hivatalos pártvezetés a nyilvánosság előtt elhatárolta magát e röplapok tartalmától, leszögezve, hogy ha bírói ítélet állapítja meg, hogy ezek szerzői valóban nyilas párttagok, akkor őket fegyelmi úton el fogják távolítani a pártból.[941] Az egyszerű nyilas párttagok e röplapok rágalmait visszhangozva, szintén durván támadták Horthy Miklóst. Kovács István 51 éves fővárosi lakost, jelmezkölcsönzőt 1942. január 27-én

---

[937] BFL-VII-5-c-19.618/1949. „Magyar Katonák! Uraim!”- kezdetű, „A Hungarista Véderő” aláírású nyilas röplap lefoglalása.
[938] Nyepozvolin – oroszul: nyepozvolítyelnüj = meg nem engedhető.
[939] BFL-VII-5-c-1878/1942. Barczikay Tibor és társai. A röplapok szerzőjét és egyik fő terjesztőjét, Omelka Ferencet tízévi fegyházra ítélték.
[940] Kemény, *Napló*, 48. (1942. február 22.) A kormányzó feleségét is sűrűn lezsidózták ezek az állítólagos nyilas röplapok. „A Rebeka ki a Várból!”-kezdetű röplapot a *Hungarista Napló* „ronda hamisítvány”-nak nevezte. HL-VII-249-HN-1-53. (231. d.)
[941] MOL-K814-Mf-X-7076-16.728-1006. Vágó Pál: Testvér!- kezdetű röpirata, kb. 1942. február vége, géppel írott másolat.

egyhónapi fogház-büntetésre és háromévi hivatalvesztésre, politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésére ítélte a Budapesti Kir. Büntető Törvényszék, mert egy vidéki kocsmában kijelentette: „Magyarországon a nemzeti szocializmus azért nem érvényesül, mert a Főméltóságú Asszony is zsidó származású."[942]

A kormányzó helyettesről döntő képviselőházi szavazás másnapján a nyilas *Pesti Hírlap*ot áruló rikkancsok a lapot úgy hajtották össze, hogy a címlapon virító figyelmeztetésből: „Zsidó hirdetést mi nem fogadunk el!" csak az utolsó négy szó látszott. A lapot ezek után két hétre betiltották.[943] Nyilván nem a kis rikkancsok találták ki, hogy aktuálpolitikai jelszóvá formálják a címlapon szereplő hirdetményt…

Hubay később úgy emlékezett, hogy Szálasi azért szólította föl őt arra, hogy lépjen ki a pártból, mert bírálta Vajna Gábort. Vajna azt mondta Szálasinak, hogy Horthy István magához kérette őt, pedig ő kereste a kapcsolatot Horthy idősebbik fiával. Szálasi megadta a találkozásra az engedélyt, amit Hubay nem helyeselt, mondván, amikor a párt élesen bírálja Horthy dinasztia-alapítási törekvését, akkor nem lehet valamiféle együttműködési ajánlattal Vajnának Horthy Istvánt felkeresni. A pártvezetőség ülésén, ahol Hubay nekitámadt Vajnának, Szálasi betegsége miatt nem volt jelen és a pártvezetőt úgy tájékoztatták, hogy Hubay nem is Vajnát, hanem őt magát, intézkedéseit bírálta.[944] Ebben végül is volt igazság, hiszen Vajna nyilván nem mert volna Szálasi jóváhagyása nélkül cselekedni egy ilyen fontos kérdésben. Az sem zárhatjuk ki, hogy Szálasi esetleg azt ajánlhatta fel Horthy Istvánnak, hogy ha édesapja fogadja őt, akkor a nyilasok is megszavazzák a kormányzóhelyettesi poszt létesítését. Hubayval együtt távozott a pártból Széchenyi Lajos, Gosztonyi Sándor földbirtokos, és az egyik legrégebbi magyar nemzeti-szocialista, Eitner Sándor és testvére, Ákos, valamennyien parlamenti képviselők. Az ismert agrár-szakember Matolcsy Mátyás támogatta Horthy István kormányzó-helyettessé választását, ezért lépett ki a pártból, bátyja, Tamás pedig követte őt. Hamarosan csatlakozott a kilépőkhöz a nyilas képviselők közül Andréka Ödön, Krancz Raymund, Keck Antal, Sütő Gyula, Gosztonyi Sándor, Zeöld Imre Péter és Gruber Lajos is. A hajdan, vagyis 1939-ben mintegy félszáz nyilas képviselő közül 1942 március végén a tekintélyes nyilas képviselők közül már csak Budinszky László, Csia Sándor, Gál Csaba, Haála Róbert, Maróthy (Meizler) Károly, Serényi Miklós, Szögi Géza, Szőllősi Jenő és Vajna Gábor tartott ki Szálasi mellett.[945] A Németországba szökött Kovarcz

[942] BFL-VII-5-c-116/1942. Kovács István.
[943] Kemény, *Napló*, 45. (1942. február 19.)
[944] ÁBSZTL-V-83749-Hubay Kálmán kihallgatása, 1945. június 30.-6-7.
[945] A *Magyarság* Budinszkyt, Maróthyt, Szögit, Szőllősit és Vajnát is „elfelejtette" megemlíteni a Szálasihoz hű maradt képviselők felsorolásakor. *Magyarság*, 1942. március 21., 5.

Emil, vagy a börtönben ülő Wirth Károly és Vágó Pál is hűséges maradt Szálasihoz, de rájuk a napi politikai csatározásokban nem számíthatott. Ruszkay úgy emlékezett, hogy őt Szálasi 1942 februárjában „minden előzetes megbeszélés nélkül" zárta ki a pártból. Majd miután Hubay őmellé állt, Szálasi őt is kizárta.[946] Hubay a *Magyarság*ban kizárásuk történetét megírta. Ezek szerint még január 27-én az ő lakásán Ruszkay Jenő terjedelmes, másfél órás előterjesztést olvasott fel Szálasinak, aki azt Csia Sándor és Henney Árpád jelenlétében hallgatta végig. Ezek után Szálasi február 23-ára Ruszkay Jenő lakására pártvezetői értekezletet hívott össze. Akik ismerték Szálasit, tudták róla, hogy mániákusan pontos ember. Most Hubay talán ezért tartotta fontosnak megjegyezni, hogy erre az értekezletre Szálasi, Csia társaságában tíz perc késéssel érkezett. Rövid „szópárbaj" után Szálasi kihirdette döntését: „Mindent meggondoltam és megfontoltam. A pártban egy vezérlő akarat van, s az én vagyok. Aki a vezérlő akarattal nem ért egyet, vagy annak intézkedéseit bírálja, bárki legyen is az, azzal én nem tudok együtt maradni. Hubay Kálmán és Ruszkay Jenő testvéreket minden tisztségüktől megfosztom és felszólítom őket, hogy azonnal hagyják el a pártot!"[947]

Ahogy Ruszkay megfogalmazta: „Szálasi Ferenc minden konkrét vád, minden előzetes vizsgálat, minden a saját maga által kiadott fegyelmi szabályzatoknak be nem tartása mellett, az esetleges vádakra való védelem megadásának lehetősége nélkül Hubay Kálmánnak és nekem kijelentette, hogy a pártban viselt összes tisztségeink megszűntek és a pártból való azonnali távozásunkat hajtsuk végre, ami egyértelmű a rögtöni kizárással." Nem teljesen érthető okból két nappal később, február 25-én délután fél 4-kor Szálasi elküldte Ruszkay Jenő „testvérhez" Szögi Gézát, Gál Csabát és Gosztonyi Sándort. Nekik a következő kérdést kellett feltenniük: „Aláveti-e magát Szálasi Ferenc Pártvezető akaratának és döntésének a Nyilaskeresztes Párt és az általa vezetett magyar nemzeti-szocialista mozgalom politikai, társadalmi és anyagi vezetése tekintetében?"[948] Ruszkay emlékeztette Szálasi küldötteit arra, hogy őt két nappal korábban Szálasi már kizárta, tehát neki semmi köze a párthoz, tehát a párt nevében senki nem tehet fel neki kérdést. Ugyanazon a napon, szinte ugyanabban az órában Hubay Kálmánt Csia Sándor, Szőllősi Jenő és Mohay Gyula kereste fel Szálasi megbízásából, ugyanazzal a kérdéssel, amelynek megválaszolását Ruszkay már elutasította. Hubay közölte a küldöttekkel, hogy: „… Szálasi Ferenc illetéktelen arra, hogy nekem ilyen kérdést feltegyen.

[946] BFL-XXV-1-a-464-1946. Ruszkay Jenő kihallgatása a PRO-n 1945. november 3-án.
[947] Hubay Kálmán nyilatkozata, *Magyarság*, 1942. március 1., 3.
[948] Hubaynak nyilvánvalóan nem állt rendelkezésére az eredeti Szálasi-levél, amikor a *Magyarság*ban ezt a következőképpen „idézte": „Aláveti-e magát feltétlenül Szálasi Ferenc mozgalmi vezetésének politikai, társadalmi és anyagi tekintetben?" Hubay azon értetlenkedett, hogy ő soha, egyetlen fillért sem kapott a Párttól, és nem értette azt sem, hogy Szálasi miért akarná azt is meghatározni, hogy kiket láthat vendégül a házában. *Magyarság*, 1942. március 11., 5.

Illetéktelen ember kérdésére pedig én nem válaszolok."[949] Most már távolinak tűnik az az idő, amikor Hubay még így fogadkozott: „Én még nem hagytam el vezéremet. Gömbös Gyulához hű voltam haláláig és a magyar nemzetiszocializmus vezéréhez is hű maradok – halálomig."[950] Igaz, most formálisan nem Hubay hagyta cserben, hagyta el Szálasit, hanem Vezére zárta ki őt a pártból.

A kizártak közül Ruszkay Jenő és Hubay Kálmán a *Magyarság*ban, Baky és Pálffy lapjában éles hangú nyílt levélben cáfolták, hogy ők a párton belül összeesküvést szőttek, vagy intrikálni próbáltak volna. Ruszkay ezt a vádat „egy beteg agyvelő üldözési mániájának szüleményének" nevezte. Kizárása fő okának pedig azt, hogy a pártvezetőnek „nyíltan és szabályszerűen benyújtott, [a] súlyos hibák orvoslását célzó emlékirattal" kiváltotta a „totális vezető" haragját.[951] Hubay is kötelességének érezte, hogy „felfrissítse" Szálasi emlékezetét. Saját érdemének állította be Hubay, hogy mialatt Szálasi börtönben volt, állítása szerint megharmincszorozták a Nyilaskeresztes Párt taglétszámát,[952] a hét magyarországi nemzetiszocialista párt közül ötöt „felszívott" a pártba, és a hatodikkal a tárgyalások már annyira előre haladtak, hogy az egyesülés bármely pillanatban lehetségessé vált. Neki ellentéte a párton belül csak a „forrófejűekkel" volt, akik „kérek egy kézigránátot és egy fröccsöt"-alapon akartak politizálni. Hubay még most is, még mindig hűséges akart maradni Szálasihoz, legalább is a *Magyarság* olvasói szemében. Még most is azt követelte a párttagoktól, hogy maradjanak hűségesek Szálasi Ferenchez, amikor ő „egy időre" távozik a mozgalomból, hogy „Szálasi Ferencért újabb áldozatot" hozzon.

Hubay most feltárta, hogy ők, akik Szálasit még 1938-as börtönbe vonulása előtt ismerték, „sok tekintetben más embert" kaptak vissza 1940 szeptemberében. „Régi, világos, egyszerű szervezési módszerei komplikáltakká váltak, nézeteiben ellentmondások merültek fel." Koncepcionális ellentéteik egyik okát abban jelölte meg, hogy ellenzékben teljesen felesleges hivatásrendeket szervezni, és az Országépítésre készülve „Ma-rendszert, Átmeneti-rendszert, Cél-rendszert, Népközösségi szervezést felállítani és rendszerbe foglalni, mert ez olyan adminisztrációt és bürokráciát igényel, amit Sztalin [sic!] is megirigyelhetne tőlünk." – írta Hubay.[953] Vágó Pál válaszában rámutatott arra, hogy 1940-ben, Szálasi kiszabadulása után Hubay vállalta az Országépítés vezetését, és őt ezért Szálasi első helyettesévé nevezte ki.

---

[949] BFL-XXV-1-a-293/1946-3403-3405.
[950] Hubay Kálmán válaszol a *Magyar Újság*nak, *Pesti Újság*, 1939. augusztus 25., 3.
[951] *Magyarság*, 1942. március 1., 1. Ruszkay Jenő nyílt levele, (1942. február 28.)
[952] Egy későbbi cikkében, nyilvánvalóan mértéktelenül túlozva, azt állította, hogy őutána 280.000 ember lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. Hubay Kálmán: Történelmi felelősség és politikai felelősség. *Magyarság*, 1942. március 29., 7.
[953] *Magyarság*, 1942. március 1., 2.

Az azóta eltelt időben, állította Vágó: „Szálasi Ferenc óriási érdeme, hogy ennek a szervezőmunkának döntő fontosságát nemcsak felismerte, hanem ezt a munkát a közszerepléstől úgyszólván teljesen visszavonulva, ragyogó szervezőképességének teljes latba vetésével, közéletünknek úgyszólván minden ágazatában végre is hajtotta.” Az Országépítési Szervezetben több mint 300 tudományos munkatárs dolgozott, köztük több „európahírű szaktekintély” akiknek „abban a szellemi gyönyörűségben” volt részük, hogy „Szálasi oldalán a magyar jövő oltárán személytelen önzetlenséggel alkotó munkát áldozzanak…”[954] Vágó ugyanakkor nem válaszolt Hubay egyik fő kifogására: amíg Szálasi a fegyházban volt, a pártot területi alapon szervezték meg, az egyes csoportoknak – ifjúsági, női stb. felelős vezetői voltak. Gruber Lajos volt az országos szervezés vezetője és Mokcsay Dezső a párt igazgatója, ők megdöbbenve fogadták Szálasi (át)szervezési elgondolásait, amelyek a gyakorlatban azután ahhoz vezettek, hogy a pártközpont egyes osztályairól sokszor egymásnak homlokegyenest ellentmondó utasítások mentek ki az alapszervezetekhez. Ez pedig Hubay szerint ahhoz vezetett, hogy a pártra „rátelepedett egy hatalmas, öncélú, köldöknéző bürokrácia”. Hubay most feltárta, hogy Szálasi először az egyik pártvezetői tanácson „ellentmondást nem tűrően, ex cathedra kijelentette, hogy Németországban nincs nemzeti szocializmus, s talán csak a háború után lesz.” Majd Szálasi ezt a kijelentését megismételte a munkásság értekezletén is. Hubay értesülése szerint egy „külföldi úr” szerint Szálasi eme kijelentését „ma már nem politikai kommentárokkal kísérik”.[955]

A kormánypárti lapok ekkoriban már figyelmükre sem méltatták a nyilasok és a velük szembe fordult nemzeti szocialisták veszekedéseit, ezekről csak a liberális és baloldali lapok számoltak be, nem csekély káröröm mel és undorral. Szálasi és hívei számára szinte semmi mozgástér nem maradt 1942 tavaszára, nyarára. A pártból kiváltak, vagy kizártak éles, olykor kifejezetten személyeskedő hangnemű cikkekben támadták Szálasit és híveit. A liberális *Esti Kurír* elégedetten állapította meg, hogy Szálasi hívei és ellenfelei saját újságjaikban egymást vádolják és leplezik le, néha a szó legszorosabb értelmében leszedve még a keresztvizet is egymásról. Elmegyengeséggel, rosszillatú [értsd: zsidó] pénzek felvételével, a pártvezetőségbe becsempészett feleségek keresztlevelének meghamisításával is vádaskodva.[956] Kemény Simon március elején szinte sajnálkozva jegyezte föl naplójába: „Szálasira, aki még fél évvel ezelőtt is istenített bálványa volt a nyilasoknak, akiről csak a hódolat és rajongás hangján szóltak és írtak, ma szinte naponta ráöntenek egy vödör moslékot.

[954] Vágó Pál: Hubay és az Országépítés. *A Nép*, 1942. március 5., 3.
[955] Hubay Kálmán nyilatkozata, *Magyarság*, 1942. március 1., 3.
[956] Sz. n.: Panasz és vágy. *Esti Kurír*, 1942. július 30., 5.

Gyalázzák, gúnyolják. Őrültnek nyilvánítják, veszedelmes tébolyodottnak, aki ha hatalomra került volna, Magyarországot végső romlásba taszította volna. Kényszerzubbonyt reá, őrültekházába vele, hallatszik mindenfelé."[957] 1942 nyarán-őszén a kormánypárti lapokban szinte meg sem említették Szálasi nevét.

A Képviselőházban a Nyilaskeresztes Párt frakciója 1942 nyarán tizennyolc főre olvadt. Imrédyvel és híveivel laza szövetségbe tömörültek a Baky-Pálffy vezette „disszidensek", az új szélsőjobboldali pártszövetségnek így összesen negyventagú frakciója volt. Csoór Lajos önmagában képviselte a Népakarat Pártját, a Meskó-vezette Magyar Pártnak két képviselője volt. A MÉP-nek, a vele szövetséges Erdélyi Párthoz tartozó és a visszacsatolt területekről behívott képviselőkkel együtt 218 fős frakciója volt. Szálasi szemszögéből nézve a kép meglehetősen lehangoló lehetett. 1940-ben, amikor kiszabadul a Csillag-börtönből, majdnem az összes szélsőjobboldali, nyilas frakció beolvadt a Nyilaskeresztes Pártba, amely így közel 50 taggal a Képviselőház második legnagyobb frakciója lett. Két évvel később már a nyilaskeresztesek frakciója csaknem olyan jelentéktelen volt, mint az FKGP-é (12 képviselő), az Egyesült Keresztény Pártté (7), vagy az SZDP és a Polgári Szabadság Párt frakciója (5-5).[958]

Szálasi évekkel később önmagát olyan emberként jellemezte, aki a Hungarista Mozgalom kríziseinek és az általa előidézett kríziseknek mindig a kellős közepébe vetette magát. Ilyenkor szerettei mindig őt féltették, ő viszont csak a „Hungarizmus, eszmerendjét, elvi és gyakorlati alapjait. Azért van az, hogy a krízisekben makacs és merev vagyok, ezek elmúltával rugalmas és engedékeny." – írta magáról utolsó börtön-naplójában Szálasi.[959] Szálasi csak 1942. április 18-án pártja Nagytanácsa előtt tárta fel, hogy 1942 januárjában és különösen februárban a párt Központi Vezetésén belül a helyzet „teljesen tarthatatlanná vált. Ultimátumszerű követelések és ultimátumszerű memorandumok váltották egymást. Hangos és hangoskodó megbeszélések és tárgyalgatások láncolata kísérte a memorandumokat. Nyílt vagy burkolt fenyegetések hangoztak el a párt, a pártvezetés és személyem ellen." Szálasi hosszasan taglalta, hogy Imrédy Bélával és a Magyar Megújulás pártjával miért nem sikerült összefogni. A fő okot abban elölte meg, hogy pártszövetség létesítésének nem látta értelmét, a két párt egyesítését pedig csak akkor fogadta volna el, ha ő lehet az új pártnak az egyszemélyi vezetője. A pártjából kizártak bírálata után, némi önkritikus éllel, Szálasi a hozzá mindvégig hűséges párttagokat dicsérte. Sok régi, kipróbált harcos nem kapta meg azt az állást, pártbéli

[957] Kemény, *Napló*, 58-59. (1942. március 7.)
[958] Sz. n.: Huszonnyolc képviselővel van kevesebb tagja a Háznak, mint az első világháború előtt. *Nemzeti Újság*, 1942. augusztus 7., 5.
[959] BFL-XXV-1-a-293/1946-8578. 1945. november 1.

vezető posztot, amit megérdemelt volna, ismerte most be Szálasi. Ezzel szemben olyanok jutottak vezető állásokhoz, akik végül is ellene, a hungarizmus ellen fordultak. Befejezésül Szálasi felvázolta hallgatósága előtt a ragyogó jövőt: a hungarizmus hatalomra jutását, a német, az olasz és japán nép összefogását és győzelmét.[960]

Berlinbe is eljuthatott annak híre, hogy Szálasinak az a véleménye: Németországban nincs nemzetiszocializmus. Szálasi ezt nem is tagadta, csak azzal védekezett, hogy maga Hitler 1941. október 3-án beszélt arról, hogy ha egyszer vége lesz a háborúnak, régi pártprogramját végre meg fogja valósítani. Vágó Pál a szem- és fültanú hitelességével igyekezett megmagyarázni a nyilas olvasóknak, hogyan is értette ezt Szálasi. Vágó elárulta, Szálasi a pártvezetők előtt többször is beszélt erről a kérdésről, és többek között azt fejtegette, hogy: „A mai németbirodalmi kormányzat gyakorlata is, különösen a hitelpolitika tekintetében lényegesen eltért az 1920-as években hivatalosan elfogadott Feder-féle kamatmentes elképzeléstől. A háborút követő nemzetiszocializmus is feltehetően sok tekintetben a maitól különbözni fog, mint erre a német államfő elég világosan utalt.”[961] Szálasi néhány héttel később „buta hazugság”-nak nevezte, hogy ő azt mondta volna, hogy Németországban nincs nemzetiszocializmus. Azt elismerte, hogy egy munkásértekezleten azt taglalta, hogy Németországban és Olaszországban még nem tudták megvalósítani azt a „nemzetiszocialista gyakorlatot, melyet Hitler és Mussolini célkitűzéseikbe beállított.” Magyarázatként hozzáfűzte, hogy azért nem, mert minden erejüket a háború foglalja el. Szálasi megint egyszer Hitlert idézte, most már saját maga védelmében. Hitler mondta azt Szálasi szerint, hogy: „Én ebből a háborúból egyszer visszatérek ismét a régi pártprogramommal, amelynek valóra váltását ma még fontosabbnak látom, mint talán az első napon.”[962]

Szálasi, legalább is anyósa szerint nem volt hajlandó fizetést elfogadni pártjától.[963] Ha fizetést nem is, de „szolgálati” kocsit sofőrrel, testőrrel elfogadott. Sofőrje Pálinkás András, személyi testőre Tarján Béla volt. Ha magánjellegű vacsorára, vagy más társas összejövetelre kísérték őt, mindig felajánlotta nekik, hogy vegyenek részt az eseményen, de mind Pálinkás, mind Tarján ezt elhárította, csak a lakás, vagy étterem ajtajáig kísérték, majd legfeljebb a konyhában ültek le, de leginkább az utcán, az autóban várakoztak. Amikor a pártválság kirobbanása után a *Magyarság* szóvá tette, hogy Szálasinak inasa, sofőrje is van, a párt

[960] BFL-XXV-1-a-293/1946-5492-5499. Szálasi Ferenc beszéde a Nyilaskeresztes Párt Nagytanácsán, 1942. április 18. E beszéd nyomtatásban megjelent változata hosszabb, mint a *Hungarista Napló*ban közölt vázlat.
[961] Vágó Pál: Szálasi Ferenc elferdített nyilatkozata. *A Nép*, 1942. március 5., 1.
[962] *A Nép*, 1942. április 23.
[963] BFL-XXV-1-a-2464/1945. Lucz Ferencné vallomása a Népügyészségen, 1945. augusztus 23.

„országos sajtóvezetője” külön közleményben kelt Vezére védelmére. „A Nyilaskeresztes Párt Vezetőjének személye felette áll minden felkavart vitának és minden egyéni indulatból eredő pártpropagandát szolgáló egyéni szellemi portyázásnak. Amikor az alábbiakat közöljük, kizárólag párttestvéreink ezen támadás miatt igen indokolt felháborodását kívánjuk levezetni. Tessék tudomásul venni a következőket: ’Szálasi Ferenc nem ismeri az inas fogalmát. Szálasi Ferenc soha egyetlen fillért a párt pénzéből fel nem vett; a címére esetleg küldött pénzösszegeket a párt pénztárába továbbítja. Szálasi Ferencnek nincs magánautója és nincsen sofőrje sem, hanem a párt országgyűlési képviselői közül egyik-másik esetenként bocsátja a pártvezető rendelkezésére autóját.’”[964] Jó páran lehettek Szálasi közvetlen környezetében, akik pontosan tudták, hogy az „országos sajtóvezető”, legalábbis ami a sofőrt és a saját használatú autót illeti, nem mondott igazat. Szálasinak valóban nem volt a tulajdonában a gépkocsi, de Pálinkás András nem az egyre fogyatkozó számú nyilas képviselőktől időnként kölcsön kapott gépkocsik egyikét vezette, hanem azt az autót, amelyet Szálasi kizárólagos használatra a párttól kapott.

Szálasi „egyes kivételes esetektől eltekintve” soha nem dolgozott este ½ 10 után.[965] Pálinkás emlékezete szerint Szálasi „legtöbbet” dr. Kiss Károlyékhoz, gr. Serényi Miklósékhoz, Kőfaragó-Gyelnik Vilmosékhoz, Vajna Gáborékhoz, Gál Csabáékhoz, Kiszely Alajosékhoz járt. Több vacsorán vett részt dr. Makay Gyula ügyvéd lakásán.[966] Csia Sándor szerint 1942 tavaszán a pártszervezés a „legteljesebb szervezetlenség állapotában” volt. Tulajdonképpen a semmiből kellett a belső adminisztrációt megteremteni, megszervezni, hogy a helyi szervezetek rendszeresen jelentsenek a pártközpontnak.[967]

A Nyilaskeresztes Pártnak 1942 tavaszán még mindig semmiféle kapcsolata sem volt az NSDAP-vel. Szálasi, talán végső elkeseredettségében Kovarcz Emilnek üzent, hogy próbálja meg felvenni a kapcsolatot a náci párttal, és érje el, hogy az NSDAP küldjön „egy komoly pártembert” Budapestre, a Vezérrel [ti. Szálasival - KL] való közvetlen tárgyalás céljából.[968] Azt Szálasinak is tudnia kellett, hogy a Magyarországról jogerős börtönbüntetése elől Németországba szökött Kovarcz fizikai munkásként tengette életét, neki sem voltak komoly összeköttetései Berlinben. Szálasi ezzel nem törődött, ő mindenképpen tárgyalni szeretett volna valakivel, egy fontos, befolyásos berlini vezetővel, ezért még Kovarczot is megpróbálta „mozgósítani”, természetesen eredmény nélkül. Lehetséges, hogy Szálasi azért

[964] *A Nép*, 1942. április 16., 6.
[965] BFL-XXV-1-a-204/1946. Szálasi Ferenc tanúvallomása 1945. december 19-én Pálinkás András ügyében.
[966] BFL-XXV-1-a-204/1946. Pálinkás András kézzel írott vallomása a PRO-n saját ügyében, kb. 1945 vége.
[967] *Összetartás*, 1943. december 7., 3. Csia Sándor beszámolója a Nyilaskeresztes Párt Nagytanácsán.
[968] MOL-K750-HN-2-199. (1942. május 12.)

próbálkozott még Kovarczcal is, mert „hivatalos” képviselője, Vajna Gábor, amikor 1942 tavaszán Németországban járt, nem tudott semmit sem elérni, mert nem volt olyan kapcsolata, „aki akár Himmlerhez, akár Hitler irodája közelébe” hozhatta volna őt.[969] Tudjuk, hogy Málnásival is akkor romlott meg Szálasi kapcsolata, amikor a nyilasok talán egyik legképzettebb történésze-ideológusa a pártvezető előzetes engedélye nélkül 1942 májusában hat hétre Németországba utazott.[970] Ha Málnási volt olyan óvatlan, hogy hazatérése után „eldicsekedett” azzal, hogy hány fontos NSDAP-személyiséggel sikerült találkoznia, Szálasi jogosan haragudhatott meg rá. Ő bizonyára elvárta volna, hogy Málnási németországi kapcsolatait a nyilaskeresztes párt érdekében próbálja meg mozgósítani.

1942-ben készülhetett az a rövid, szigorúan titkos nyilas tervezet, amely „Azonnali intézkedések a hatalom átvétele esetén” címet viselte. A természetesnek tekinthető intézkedések között felsorolták a lakosság megnyugtatását, felhívás kibocsátását a munka folytatására. A tervezet 3. pontja minden embert, nemre való tekintet nélkül 14-től 70 éves korig katonának-, a polgári lakosságot pedig „a munkaszolgálat katonájának” nyilvánított. Tervezték még a strómanok, a zsidóbújtatók és valamennyi zsidó internálását, utóbbiak vagyonának zár alá vételét is.[971] Mindezen hatalmas ívű tervezési munkálatok alapját 1941 novemberétől 1942 késő őszéig azon a kb. száz értekezleten rakta le Szálasi, amelyeket különböző párthelyiségekben és magánlakásokban tartott.[972]

Szálasi a nő szerepét elsősorban a családban látta. Erre hivatkozva kérte a nyilas női párttagokat, hogy ne politizáljanak, hanem erősítsék a férfiak, férjük, fivéreik hitét, ha elérkezik a megpróbáltatások, a szenvedések ideje.[973] Szálasi, Hitlerhez és Mussolinihoz hasonlóan, meglehetősen paternalisztikusan gondolkodott a nőkről. A nagy társadalmi „rétegek” (Szálasi óvakodott a túlságosan marxista ízű „osztályok” – szó használatától), a parasztok, a munkások és az értelmiségiek „nemzetmunkájának” első haszonélvezője a család – jelentette ki 1943 őszén Szálasi. A család „felelős központjában van a nő, aki a család és [az] otthon tisztaságának letéteményese. A nő helye így a családban van, rend tehát csak úgy van, ha a nő tényleg a családban is van. Nincs tehát rend, ha nem a családban, hanem a gyárban van.” – mondta Szálasi, hozzáfűzve, hogy háború, vagy végveszélyek idején szükség lehet még a nők dolgozó kezére is, de ez nem lehet végleges megoldás.[974]

---

[969] BFL-XXV-1-a-293/1946-7333. Vajna Gábor tanúvallomása, 1945. december 19.
[970] Paksa, 2011, 402-403.
[971] MOL-K814-Mf-X-7076-16.728-600. Géppel írott tisztázat.
[972] BFL-XXV-2-b-4767/1946-274. Kovarcz Emil i.
[973] Szálasi Ferenc beszéde az újvidéki nyilasok előtt, 1942. június 15. Idézi: *A Nép*, 1942. június 18., 3.
[974] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-353. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által Felsőgallán feltett kérdésre, 1943. november 7.

Nemzetünk jóléte a család tisztaságán és szilárdságán épül, fejtette ki többször is Szálasi. Mivel a család középpontjában a nő áll, a nő helye pedig a családban van, „ennél fogva nem lehet a gyárban” – vonta le a következtetést saját gondolatmenetéből Szálasi. Ha a háborús viszonyok megkövetelik, akkor a nőt is el lehet vonni, ideiglenesen a családtól, de ezt a Hungarista Munkaállamban úgy fogjuk megtenni, hogy ne menjen a családi élet és az otthon rovására – nyugtatta meg szegvári hallgatóságát Szálasi 1943 decemberében.[975] A nőket a politikától is el akarta tiltani Szálasi, és csak a mozgalomban engedélyezte volna részvételüket. „A nő a napi politikába ne merüljön, mert legnagyobb politikai feladata a családban és az anyaságban van.” – fejtette ki 1943 decemberében.[976]

Szálasi július elején négyhetes erdélyi látogatásra indult. Kolozsvárott élesen bírálta az „úgynevezett álnemzetiszocialisták aláaknázó gyűlölködését és utasította a testvéreket, hogy ezek ellen ugyanúgy vegyék fel minden esetben a harcot, mint ahogy elsőrangú nemzeti kötelesség a szociáldemokrácia és a netaláni szabotázsok elleni harc is.” A Hója-erdőben délután kiránduló Szálasi: „Különös szeretettel és kedvességgel hajolt le a kiránduló gyermekcsoporthoz, akik bizalmas kedvességgel gyűltek köréje”.[977]

Az augusztusi Nagytanácson Gera József, a pártépítés helyettes vezetője a pártban szokásos stílusban dicsőítette Szálasi Ferencet. Kijelentette: „Pártunk és mozgalmunk életében kétszeres fontossága van a Nagytanácsoknak, mert erőinknek, hitünknek és önbizalmunknak Szálasi Ferenc pártvezető személye ad irányt tudásban, akaratban és szeretetben.”[978] Szögi Géza nyilas képviselő interpellációban kérdezte az igazságügyminisztertől: tudja-e, hogy az „Éljen Szálasi”-köszöntésért még mindig sorozatosan indítanak büntetőeljárást, és hogy hajlandó-e a vádhatóságot utasítani, hogy az 1940. szeptember 17. után indult ilyen eljárásokat szüntessék meg. Szögi pártját alkotmányos célokért alkotmányos eszközökkel küzdő pártként jellemezte. Hozzáfűzte, hogy pártja „totális elvek szerint szervezkedik”, de szerinte az minden pártnak a belügye, hogy demokratikus, vagy totális elvek alapján szervezi-e meg magát. Sőt, Szögi odáig ment, hogy kijelentette: sem a Nyilaskeresztes Párt, sem annak vezetője soha nem tett olyan kijelentést, hogy a

[975] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-409-410. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által Szegváron feltett kérdésre, 1943. december 12. Ugyanezt a gondolatot kissé ködösebb, de érzelmesebb formában már 1941. október 20-án, a VIII. kerületi nyilas női csoport előtt is kifejtette. Ekkor Szálasi azt mondta, hogy: „… a Nyilaskeresztes Párt az anyáknak vissza akarja adni a családi otthont s lehetővé akarja tenni a családi boldogságot és szeretetet.” MOL-K149-PTI-651-f-7. 1941. október 31.
[976] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-414. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által Szentesen feltett kérdésre, 1943. december 12.
[977] *Pesti Újság*, 1942. július 23., 3.
[978] *Pesti Újság*, 1942. augusztus 18., 3.

hatalom birtokában „totális állami berendezkedést akarna oly mértékben, amely a magyar tradíciókkal, a magyar hagyományokkal nem lenne összeegyeztethető.”[979]

Horthy István 1942. augusztus 20-i halála után a Nyilaskeresztes Párt is országos gyászt hirdetett, a párthelyiségeknek ki kellett tűzniük a fekete lobogót. Szálasi rendkívüli pártvezetői tanácsot hívott össze, amely „megilletődött szavakkal emlékezett meg” a kormányzó-helyettesről. Országjáró körútját nem szakította meg, maga helyett a párt nevében Maróthy (Meizler) Károlyt és Vajna Gábort küldte kondoleálni a kormányzóságra.[980] A kormányzó-helyettes ravatalára Vajna Gábor és Serényi Miklós helyezte el a párt koszorúját. Szálasi távollétével jelezte, hogy pártja és mozgalma véleménye sem Horthy Istvánról, sem a kormányzó-helyettesi intézményről nem változott.[981] 1942. augusztus 20-án Szálasi Ferenc a pécsi nyilas nagygyűlés után hajlandó volt autogramot osztogatni. Másfél óra alatt 642 lapot írt alá, „mosolyogva”.[982] Szeptemberi szegedi, csongrádi, majd délvidéki országjárása során mindenütt hatalmas tömegek óriási lelkesedéssel fogadták a nyilasok Vezérüket.[983]

Szálasi 1942 őszén írott egyik cikkében maró gúnnyal támadta meg az „ál-nemzetiszocialistákat”, a szerinte tartalom nélküli „szegedi gondolat” felmelegítésével kísérletezőket. Idézte az 1929-es Zsidó Lexikont, melynek „ellenforradalom”- szócikke, nem kevés joggal azt állította, hogy gróf Károlyi Gyula szegedi kormányát szegedi zsidók készítették elő, és zsidók adták össze a nemzeti hadsereg számára szükséges pénzt is.[984] Ezt még csak a Horthy-rendszer „születési hibájának” nevezte Szálasi (nem említve a kormányzó nevét), de azon már felháborodott, hogy nem csak a nyilasok eszméit, gondolatait próbálják ellopni, kisajátítani, hanem zászlójukat is. „A ’Magyar Kard**,** Magyar Haza’ kiállításon már megtették azt, hogy a főbejáratnál kitűzték az árpádházi lobogót és a napisajtó lelkendezve emlékezett erről a tényről, mint a magyar birodalmi gondolat újjászületéséről; azt a lobogót tűzték ki, amelyet a ’csürhe’, ahogyan bennünket neveznek, már hosszú évekkel ezelőtt szent jelképül használt mint Hungarista lobogót és amelyet ez a rendszer évekkel ezelőtt fizikailag kitépett a kezeinkből és fizikailag a sárba taposott.” – idézte fel az árpádsávos nyilas lobogó történetét Szálasi.[985] Szálasi itt kissé megszépíti a nyilas zászlók történetét. Hosszú éveken

[979]KN-1939-1944-XIV-277. Szögi Géza interpellációja, 1942. július 1.
[980] *Pesti Újság*, 1942. augusztus 23., 3.
[981] *Pesti Újság*, 1942. augusztus 27., 4.
[982] Pécsváradi Ede: Szálasi Ferenc Pécsett. *A Nép*, 1942. augusztus 27., 3.
[983] Sz. n.: Szálasi a Tiszamentén és a Délvidéken. *A Nép*, 1942. szeptember 17., 3.
[984] Újvári Péter (szerk.): *Zsidó Lexikon*. Budapest, Zsidó Lexikon Kiadása, 1929, 220-221. idézett rész: 220.
[985] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-948-949.

keresztül sokféle zászlójuk volt a nyilasoknak árpádsávos is, egyszínű is, és volt olyan, amelyikbe az volt írva: „Éljen Szálasi!”[986]

Jobbágy Lajos Mihály egyik „Emlékeztetőjében” szintén feljegyezte: „A nemzetközi vásáron az árpádházi lobogó lengett, amit már 1936 óta a hungarizmus használt és ők pedig sárba tapostak.”[987] Mind Szálasi, mind Jobbágy rosszul emlékezett. Az árpádsávos lobogót is használták a nyilasok, de hosszú évekig nem ez volt a párt és a mozgalom hivatalos zászlaja, sőt, egyáltalán nem volt egy, „hivatalos” nyilas zászló. 1938 novemberében Nyíregyházán az Országzászló előtt a Felvidék visszacsatolását ünneplő nyilasok zászlóit a rendőrség elkobozta.[988] A gond csak az, hogy nem tudjuk, milyen nyilas zászlókat koboztak el a rendőrök Nyíregyházán. Ezek lehettek a „hagyományos” piros (vörös) mezőben, fehér körben vagy rombuszban zöld nyilaskeresztes zászlók, és lehettek az „árpádsávos”, fehér-piros csíkos zászlók a zöld nyilaskereszttel. A nyilasok ugyanis mind a kettőt használták, bár általában a piros mezős, „hagyományos” zászlójukat lobogtatták felvonulásaikon, gyűléseiken.

Szálasi 1938. november 3-án, a szegedi Csillag-börtönben színes rajzon vázolta szerinte „Árpádházi Béla király”[989] címerpajzsának és harci zászlójának zöld nyilaskereszttel ellátott, stilizált változatát. Szálasi rajzán öt piros és négy fehér sáv volt.[990] Az lehetséges, hogy Szálasi a fogságban rajzolt nyilas zászló-ötletét nem osztotta meg senkivel. Erre vall, hogy 1940 tavaszán még biztosan nem volt a pártnak „hivatalos” zászlaja. A Nyilaskeresztes Párt 1940. május 28-i pártvezetőségi értekezletén Cseh Ferenc, a párt akkori „ideológiai vezetője” indítványt terjesztett elő, melyben javaslatot tett a „hivatalos pártzászlóra”. Indítványa szövege nem maradt fenn, viszont tudjuk, hogy Hubay Kálmán pártelnök elvetette az ötletet, mondván: „Nem baj, ha a szervezetek többféle zászlót használnak. A hivatalos pártzászló ügyében a hatalom átvétele után lehet dönteni, amikor annak rendszeresítése és általánosan kötelező használata nem ütközik nehézségbe.”[991] 1940 őszén, amikor Szálasi szabadlábra kerülése után kidolgozták a Nyilaskeresztes Párt „Szervezési Szabályzatát”, ebben pontosan leírták – többek között – a párt jelvényét és pecsétjét is, de „hivatalos” párt-zászlóról egyetlen szót sem írt ez a Szabályzat sem.[992]

---

[986] *Népszava*, 1941. január 8., 3.
[987] MOL-K814-Mf-X-7076-16.723-153. A feljegyzés dátuma: 1942. szeptember 26.
[988] *Magyarság*, 1938. november 10., 8.
[989] Naplójában nem jelölte meg, hogy pontosan melyik Béla királyra gondolt a négy közül.
[990] BFL-XXV-1-a-293/1946-8180. Szálasi Ferenc tintával írott naplója, kb. 1938. november 3.
[991] Uo. 5402. Jegyzőkönyv a Nyilaskeresztes Párt 1940. május 28-i pártvezetőségi értekezletéről, géppel írott tisztázat.
[992] BFL-XXV-1-a-293/1946-5554. A Párt jelvénye: középen 20 mm magas, felső szélen 17 mm. Széles pajzs, rajta piros-fehér mezőben zöldnyilaskereszt. A Párt pecsétje: kör alakú, középen nyilaskereszttel: felirata köralakban: Nyilaskeresztes Párt és az illető szerv neve. A Szervezési Szabályzatot 1940. november 30-án írta alá Gruber Lajos a Pártszervezés vezetője, Széchenyi Lajos, a Pártépítés vezetője, Mokcsay Dezső a

A „Magyar Kard, Magyar Haza”-kiállításról írva a *Pesti Újság* elégedetten állapította meg: „Történelmi igazolást kap az Árpádok hétsávos piros-fehér lobogója”. Az újság szerint a piros-fehér-zöld színű nemzeti zászlót a szabadságharc eszmeáramlata tette magyar felségjelvénnyé, a szabadság, egyenlőség, testvériség „hangzatos hármas jelszavának kifejezésére.” A magyar nemzeti zászló „a liberális jelszavak rikító szimbólumául született meg” – szögezte le a nyilas napilap. Az Árpád-ház címerében a hét piros-fehér csík a magyar birodalmi gondolat jelképe, ennek történelmi értékét mi, nyilasok ismertük fel már évekkel korábban, akkor, amikor a „túloldalon még aggályoskodtak fölötte.” A fasizmus és a nácizmus előretörése – a nyilas újság megfogalmazása szerint: „Az európai nemzetek új élete” elősegíti az ősi gyökerekhez való visszatérést. „Így jut el a magyarság is az Árpádok zászlajához, amely a gyáripari munkásság nemzeti sportnapján már büszkén lengett és ugyanez díszítette a „Magyar Kard, Magyar Haza” kiállítás főbejáratát is.”-szögezte le a *Pesti Újság*, félreérthetetlenül közölve, hogy itt plágium történt: ők voltak a „liberális” 1848 óta az elsők, akik az Árpádok ősi lobogóját, mint a nemzeti-szocialista, birodalmi gondolat jelképét újra használni kezdték.[993] Széll Sándor heraldikus is úgy tudta, hogy a francia forradalom trikolórja forradalmi és köztársasági jelkép és jelvény volt. Eredetileg Párizs kék-vörös színei mellé került egy fehér kalapszalag, és ezt a trikolórt vette át igen sok nép. Széll szerint a szabadkőművesség jelszava volt a szabadság-egyenlőség-testvériség, és a francia forradalom a trikolórral tette e jelszót „exportcikké”. Magyarországon 1848-ban ilyen egyenlőség-szabadság-barátság feliratú vörös-fehér-kék zászlókat használtak a forradalmi párt hívei, ezt a fehér-vörös-zöld és végül a vörös-fehér-zöld sávokból álló, „heraldikátlan” zászló váltotta fel.[994] A tudós heraldikus a maga részéről javasolta, hogy a vörös-fehér-zöld trikolórt csak magyar nemzetiségi jelvényként használják, és az „ezeréves ország” felségjelvényeként az Árpádok korabeli hétsávos birodalmi lobogót kellene visszaállítani, „amelyet Rákóczi Ferenc használt utoljára, és amely Szent László, Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás birodalmi eszméinek volt évszázadokig gyönyörű szimbóluma.”[995]

Pártigazgatás vezetője és Budinszky László a Munkarend Vezetője. Láttamozták a Pártvezető Tanács tagjai: Hubay Kálmán, Pálffy Fidél, Csia Sándor, Ruszkay Jenő, végrehajtásra pedig Szálasi Ferenc adta ki. Uo. 5559.

[993] Sz. n. [Uy Károly]: Történelmi igazolást kap az Árpádok hétsávos piros-fehér lobogója. *Pesti Újság*, 1942. augusztus 30. 3.

[994] Széll, 1941, 55. A heraldikus egyébként a különféle nyilaskereszteket is bírálta, szerinte a nagyhatalmi állást képviselő kettőskereszt a legrégibb (1190-1940) kereszt alakú heraldikai jelvény Európában. Széll, u. o.

[995] Széll, 1941, 56-57. A budapesti kir. ügyészség vádat emelt Kemény Gábor és Uy Károly, a *Pesti Újság* szerkesztője és újságírója ellen „sajtó útján elkövetett, a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség”-címén. Az ügyészséget különösen az a mondat háborította fel, mely szerint „… a piros-fehér-zöld szín az 1848-49-es évek emlékeként vésődött az ország lelkébe és az új nemzedék már nem is tudja, hogy a zászló hármas tagozása a liberális jelszavak rikító szimbólumául született meg.” Kemény azzal védekezett, hogy a cikket nem ő, hanem Uy Károly írta, aki teljes mértékben dr. Széll Sándornak az *Új Magyarság*ban 1942.

Az Andrássy út 60. pincezárkájának foglyaként Szálasi ismét felidézte jelvényük és zászlójuk történetét: „A nyilaskereszt és a hungarista lobogó ősi, történelmi magyar jelvények. Szt. László a pajzsán nyilaskeresztet hordott, innen vettük át. A hungarista lobogó színei és összetétele az Árpádházi királyok lobogója szerint, ahogyan az Árpád házi Bélák hordatták maguk előtt és mint Árpád házi lobogók ismeretesek. Ebbe a lobogóba helyeztük bele az ismerős módokon a Nyilaskeresztet. A Hungarizmus tehát nemcsak ideológiájának eszmei és gyakorlati felépítésében különbözik az összes többitől, hanem külsőségeiben is." – vonta le visszaemlékezése végén a következtetést Szálasi.[996]

Lehetséges, hogy a „Magyar Kard, Magyar Haza" – kiállításon történtek háborították fel annyira Szálasit, hogy úgy döntött, véglegesen rendezi a mozgalmi és a pártzászlók ügyét. 1942 novemberében szabályozták a nyilas zászló használatát, a Hűség Házából kiadott pártépítés-vezetői körrendeletben. A „mozgalmi zászló" lett a nyilaskereszttel ellátott (ráfestett, vagy rávarrott), 9,5 cm széles piros és fehér csíkokkal (négy fehér és öt piros) ellátott zászló. Meghatározták a zászló méretét is: három méter hosszú rúdon 175X85 cm zászlószövetben helyezkedtek el az 115 cm. hosszú csíkok, mellettük, a bal oldalon az álló fehér, 40 cm-es négyszögben volt a 35cmnagyságú zöld nyilaskereszt. A 140 cm-es pártzászló alapszíne volt a piros (vörös), közepén 80 cm-es álló fehér négyzetben helyezték el a 60 cm-es zöld nyilaskeresztet.

Anyagi okai lehettek annak, hogy mozgalmi zászlót a megyék, valamint a budapesti főkerületnél a választókerületek és a városcsoportok voltak kötelesek beszerezni, pártzászlót viszont az összes városi és községi szervezet. Tekintettel voltak azokra az alapszervezetekre is, amelyeknek már volt valamilyen nyilaskeresztes zászlójuk. Ha ezek a most kiadott körrendeletben szereplő adatoknál csak 10 cm-es eltérést mutattak, akkor ezeket megtarthatták. Sőt, még az új szabályzattól lényegesen eltérő zászlókat is a párthelyiségek díszítésére még felhasználhatták. A zászlórudak csúcsára ekkor került fel a fémből készült nyilaskeresztet tartó turulmadár. Utóbbival is a náci birodalmi zászló horogkeresztet tartó sasmadarát utánozták. Ha az új zászló beszerzése meghaladta volna egy-egy alapszervezet anyagi erejét, lehetett aranyozott dárdaheggyel ellátott zászlót is használni. A mozgalmi

---

augusztus 28-án megjelent cikke szövegét vette át. Uy saját védekezésében megemlítette, hogy Benitska Sándor volt honvédelmi miniszter temetésén a kormányzó Kabinetirodája olyan koszorút helyezett el, amelynek egyik szalagja az árpádházi színeket viselte. Uy Károlyt 1944. február 19-én egyhónapi fogházbüntetésre, háromévi hivatalvesztésre és politikai jogainak ugyanilyen időtartamú felfüggesztésére ítélte a budapesti királyi büntetőtörvényszék. Az ítélet indoklása kiemelte, hogy Uy [és ezek szerint Széll Sándor is] „történelmi tévedésben" volt, mert a piros-fehér-zöld színt zászlókon már a XVII. századtól kezdve használták, 1611-ben a király 60 piros-fehér-zöld színű zászlót osztott ki a magyar hadak között. BFL-VII-5-c-13227/1942. Kemény Gábor és Uy Károly i.

[996] BFL-XXV-1-a-293/1946-8547. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 25.

zászlót a pártvezető személyesen, a pártzászlókat a területileg illetékes vezető avathatta csak fel. A pártzászlók avatásakor a pártvezető (tehát Szálasi) által már felavatott mozgalmi zászló szövetéhez érintették a felavatásra kijelölt pártzászló szövetét. A zászlószentelésnek ezt a fajta liturgiáját minden bizonnyal a náciktól vették át a nyilasok. Az 1923-as müncheni sörpuccs után ereklyévé vált, az elesett nácik vérével „megszentelt" zászló (Blutfahne-*vérzászló*) hozzáérintése az új alapszervezeti zászlóhoz a nürnbergi pártnapok egyik ünnepélyes eseménye volt.[997] Az ünnepi beszédben a zászló méltatása után a helyi nyilas vezetőnek hangsúlyoznia kellett a Mozgalom Vezetője, az Eszme és az azt megtestesítő zászló iránti hűséget.[998] Hatalomra kerülése után Szálasi elrendelte, hogy 1945. január 1-től a nemzeti ünnepeken a „középületek és lakóházak fellobogózása alkalmával a piros-fehér-zöld trikolór mellett minden egyes esetben ugyanolyan méretben" a hétsávos (árpádsávos), piros-fehér régi magyar nemzeti lobogót, „amely alatt Szent László és Rákóczi Ferenc fejedelem csapatai is harcoltak", tűzzék ki.[999] Újra rajzolták a magyar állami címert, a pajzsos-kettőskeresztes-szentkoronás címert vörös H-betűs zöld nyilaskeresztre helyezték, az állampecsét új körirata pedig „Magyarország Nemzetvezetője" lett.[1000] Utolsó börtönnaplójában Szálasi még egyszer röviden leírta a Hungarista Mozgalom (HM) „felségjelvényeit". Itt egyetlen új motívumot alkotott, a hétágú hungarista csillagot. A lobogóról annyit jegyzett föl, hogy: „Hungarista színekben Árpádházi lobogó; a mezőnyben: az egyik oldalon a Hétágú Hungarista Csillag, benne a Nyilaskereszt a H-betűvel, a másik oldalon a Nyilaskereszt, benne a Hétágú Hungarista Csillag a H-betűvel." A nyilas zászló színe vörös, középen a nyilaskereszt az egyik, a hétágú hungarista csillag a h-betűvel lett volna a másik oldalon.[1001]

1942 végén Szálasi csak a parasztról, a munkásról és az értelmiségről tartott érdemesnek egy-egy programadó beszédet mondani. A „nemzetvédő" katonát és a „nemzetmegtartó" nőt csak mintegy mellékesen említette meg a három nagy beszédében. Viszonylag későn, a Nyilaskeresztes Párt Első Országos Parasztszéktartó Nagytanácsa előtt 1942. november 22-én mondott beszédében definiálta Szálasi saját nemzet-fogalmát.:

---

[997] Leni Riefenstahl: Az akarat diadala c. propaganda filmjében, amelyet az 1934-es nürnbergi pártnapokon forgatott, látható ilyen jelenet, ahol a vérzászló egyik végét Hitler fogja, és az előtte felsorakoztatott pártzászlókhoz egyenként hozzáérinti . A filmet 1935-ben Magyarországon is bemutatták, és lehetséges, hogy valamelyik nyilas vezetőnek jutott eszébe, hogy már látott ilyen „zászlószentelést" Nürnbergben. Köszönöm Ungváry Krisztiánnak, hogy erre felhívta a figyelmemet.

[998] MOL-P1351-3-243-245. A Nyilaskeresztes Párt Pártépítés vezetője körrendelete „a Mozgalmizászlók és Pártzászlók [sic!] felajánlására és felavatására." 1942. november.

[999] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-229. Szőllősi Jenő tervezete, 1944. december.

[1000] 23/1945. M. E. sz. rendelet a magyar állami címer és az állampecsét leírásáról szóló 3.970/1915. M. E. számú rendelet kiegészítése tárgyában. *Hivatalos Közlöny*, 6. sz. 1945. január 27. Szőllősi Jenő azt is elrendelte („a Nemzetvezető óhajára"), hogy az állami és közhivatalok hivatalos pecsétjében a magyar címer és a korona közé helyezzék el a nyilaskeresztet. *Pápai Újság*, 1945. január 27., 3.

[1001] BFL-XXV-1-a-293/1946-8729. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. november 19.

„Magyar nemzet alatt értjük azt a természetes élet- társ- és sorsközösséget, melyet életterében a magyar nép szervez politikai, gazdasági és társadalmi egységbe és amelyet egyedül ő hivatott és ő tud felelősen vezetni.”[1002]

Szálasi 1942. december 27-én a párt Nagytanácsa előtt tartott beszédében kissé sommásan ugyan, de a valóságnak megfelelően idézte fel, hogy 1937-ben még azt tanácsolták nekik, hogy vándoroljanak ki Dél-Amerikába. 1938-ban azt mondták róluk, hogy fantáziátlan fantaszták, magyartalan magyarok. 1939-ben azt mondták, hogy németbérencek, hazaárulók, nemzetvesztők, 1940-ben pedig azt, hogy kommunisták, zöld [inges] bolsevikok, és tébolyodott vezetők irányítják őket. 1941-ben már azzal rágalmazták őket, hogy németgyűlölők, most pedig hajdani rágalmazóik kijelentik: „hiszen mi is ugyanazt akarjuk.”[1003]

A *Hungarista Napló* tartalomjegyzéke szerint az 1943-as év „A Nemzet vajúdásának esztendeje” elnevezést kapta.[1004] Szálasi januári évértékelő beszédében ezt az évet a „végkifejlődés évének” nevezte.[1005] 1943. január 13-án Kállay Miklós miniszterelnök fogadta Szálasit. Kállay emlékirataiban tévesen azt állítja, hogy 1943 nyarán történt, hogy a kormányzó felszólította, hogy fogadja Szálasit. Horthy azzal érvelt, hogy ő ugyan nem hajlandó Szálasit fogadni, de a miniszterelnöknek mégis csak „mindenkit” meg kell hallgatnia, tehát Szálasit is. Ez jó alkalom lesz arra is, hogy megtudják: négyszemközt mást mond-e, mint a propagandájában hirdet – mondta állítólag Horthy Kállaynak. A kétórás találkozójukon elhangzottakból semmi sem maradt meg Kállay emlékezetében. „Zagyva beszédéből, összefüggéstelen mondataiban nincs mire visszaemlékeznem, de a lehető legrosszabb benyomást tette rám.” – írta emlékirataiban. Szerinte Szálasi nem tudta, mit akar, hogy hová akar eljutni, csak azt tudta, hogy: „neki kell a hatalmat átvennie, mert egyedül ő hivatott a vezetésre.”[1006] Szálasi 1943. július 2-án Kállayhoz intézett memorandumában felidézte, hogy a miniszterelnök neki 1943. január 13-án azt mondta, hogy 1942 nyarán Hitler kancellárt sikerült meggyőznie, „az új korszellemnek megfelelő kísérletezéseknek” nem lehet kitenni Magyarországot, mert ez a közös háborús erőfeszítéseket veszélyeztetné. Kállay arról is tájékoztatta Szálasit, hogy Hitler ezt a közlést tudomásul vette.[1007] Kállay megígérte Szálasinak, hogy Horthy elé terjeszti kérését, hogy az Államfő fogadja a nyilas pártvezetőt.

[1002] MOL-K814-Mf-X-7076-16.723-13. Szálasi Ferenc beszéde a Paraszt Széktartó Nagytanács előtt, 1942. november 22.
[1003] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-932.
[1004] Uo. 653.
[1005] Idézi a Nyilaskeresztes Párt 1943. március 6-i „Tájékoztatója”. MOL-P1351-3-246.
[1006] Kállay, 1991, I., 253.
[1007] BFL-XXV-1-a-293/1946-5647.

Szálasi Kállay miniszterelnökről és általában Horthy kormányzó közvetlen környezetéről rendkívül rossz véleménnyel volt. Szerinte ezek az emberek „beteges és kétértelmű” politikát folytatnak, és „légmentesen elzárják a kormányzót az új világnézet elől.” Ezt Szálasi a nemzettel és hazával szembeni árulásnak vélte.[1008]

1943. március 1-től elrendelte a párt és a mozgalom totális mozgósítását. Döntését azzal indokolta, hogy Magyarországon még nincs totális rendszer, a pártnak ezért fel kell készülnie a hatalom átvételére.[1009] Nyilvánvalóan csak Hitlert és Goebbelset akarta ezzel a gesztussal is utánozni. A párttagokat persze nem lehetett ilyen könnyen megtéveszteni: totálisan „mozgósítva” sem csináltak, nem is csinálhattak semmit.

1943. május 7-én kelt emlékiratában Szálasi bírálta Kállayt a Képviselőház üléseinek elnapolása miatt. Szálasi különösen az elnapolás miniszterelnöki indoklását bírálta, kifejtve, hogy szerinte a Nemzet „politikai, gazdasági és társadalmi nézete, felfogása, akarata azonban nem fedi a jelenlegi rendszer által vallott politikai, gazdasági és társadalmi nézetet, felfogást és akaratot.” Szálasi elsősorban a kormánypártot tartotta felelősnek azért, hogy: „Nemzetünk és országunk ilyen világnézeti, politikai, gazdasági és társadalmi felkészületlenség, iránytalanság és céltalanság állapotában van.” Annak érdekében, hogy a Háromhatalmi Egyezményt aláíró hatalmak oldalán minden erőt bevethessenek, Szálasi javasolta a parlament feloszlatását, új választások kiírását, a választójogi törvény átdolgozását olyan módon, hogy minden hadkötelesnek és minden anyának is megadja a választójogot. Amennyiben minderre a kormány nem hajlandó, Szálasi felszólította a kormányt, hogy mondjon le és „adja át helyét azoknak az alkotmányos tényezőknek, amelyek ezt a parancsoló feladatot Isten, Nemzet, Államfő és lelkiismeret előtt vállalt teljes felelősség tudatában végre tudják, fogják, akarják és merik hajtani anélkül, hogy a nemzeti, állami vagy társadalmi rend csorbát szenvedne.”[1010]

Szálasi bizonyosra vette, hogy kritikája hatására Kállay lemond, Horthy Miklós kormányzó önkritikát gyakorol és vagy azonnal őt nevezi ki miniszterelnökké, vagy legalább feloszlatja a Képviselőházat és kiírják az új választásokat úgy, hogy a népes, fiatal korosztályoknak is megadják a választójogot. A második világháború ötödik évében, a sztálingrádi vereség után ilyen lépésre a Kállay-kormánynak semmiféle oka nem volt, és több mint valószínű, hogy Berlinben is legjobb esetben értetlenül, vagy még inkább ellenségesen fogadták volna az ötletet. Szálasi még csak nem is utal arra, hogy a Nagynémet Birodalom és Magyarország között milyen feszült, rossz volt ekkor már a viszony. Azt minden újságolvasó

[1008] Szálasi Ferenc feljegyzése Kállay Miklós miniszterelnökkel 1943. január 13-án folytatott tárgyalásáról. In: *Wilhelmstrasse*, 705-706.
[1009] MOL-K750-HN-2-216. (1943. január.)
[1010] BFL-XXV-1-a-293/1946-5671-5681.

tudhatta, hogy alig egy hónappal korábban a Hitler-Horthy találkozóra meg sem hívták Klessheimbe a Berlinben már régóta kegyvesztett Kállay Miklós miniszterelnököt. Ha Szálasi tudta volna, hogy milyen hangnemben oktatta ki vendégét a német kancellár, mi mindent követelt a Kormányzótól, legalább erre célozva javasolhatta volna Kállay menesztését. Persze ebben az esetben nem Kállaynak, hanem Horthynak kellett volna az emlékiratot elküldenie.

Szálasi ezidőtájt ismét jónak látta, hogy megkísérelje a kapcsolatfelvételt az NSDAP vezetőivel. A németországi útra Kemény Gábor vállalkozott, akit Berlinben, a Wilhelmstrassén alacsonyrangú tanácsosok fogadtak csak. Jogos volt tehát a nyilasok sértődöttsége, amikor Veesenmayer a német megszállás után, 1944 tavaszán azt kérdezte Szőllősi Jenőtől, hogy miért ilyen későn jelentkeznek? Szőllősi is, Szálasi és más nyilas vezetők is tudták, hogy ők már évek óta próbálkoztak a kapcsolatfelvétellel, de másban, mint mellőzésben nem volt részük.[1011] Szálasi 1943 májusában ismét egyszer azon értetlenkedett, sőt dühöngött, hogy még az NSDAP vezetőivel sem sikerült eddig kapcsolatba lépnie. Azt megértette, hogy a német kormány a magyar kormánnyal áll hivatalos, szövetségesi kapcsolatban, de ő ettől függetlenül is szeretett volna legalább, saját megfogalmazása szerint, „párthivatalos érintkezésbe” kerülni „a német világnézeti párttal”.[1012] Pártjának vezetői sem értették, miért nem vette fel velük az NSDAP a kapcsolatot. Szálasi azt hangoztatta, hogy a náci párt csak a hatalmon lévő nemzetiszocialista pártokkal tarthat fenn kapcsolatokat, mert Németországban az NSDAP „szervesen be van építve az államba, a kettő egyet jelent, így az NSDAP nem csinálhat más külpolitikát, mint azt, amit a német birodalmi kormány”. Ehhez hozzáfűzte: az európai nemzetiszocialista mozgalmak között szilárd kapcsolat van, olyan, mint a II. Internacionálé pártjai, vagy a szabadkőművesek és a zsidók között.[1013] Több, mint valószínű, hogy Szálasi nem hazudott, nem akarta megtéveszteni hallgatóságát. Ám ekkor már annyira képtelen volt megkülönböztetni a valóságban létező tényeket a csak vágyálmaiban, terveiben létezőktől, hogy elhitte, hogy amit mond, az maga a valóság.

Kőfaragó-Gyelnik Vilmos fentebb már idézett, 1943. november 30-i, Szálasihoz intézett levelében a párt súlyosan kedvezőtlen helyzetét legalább harmadrészben annak tulajdonította, hogy: „a német diplomácia és mozgalom elzárkózik attól, hogy világnézeti barátaival a kapcsolatot felvegye, s ezáltal a mi helyzetünket is megnehezítette.”[1014]

[1011] ÁBSZTL-V-19.430-12-17. Kemény Gábor kihallgatása a PRO-n, 1945. november 26.
[1012] MOL-K750-HN-2-251. (1943. május vége.)
[1013] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-331-332. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1943. október 8.
[1014] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-884. A másik kétharmadot a „különleges magyar helyzet” és a Párt saját hibái jelentették Kőfaragó-Gyelnik szerint.

Csak május 12-én írta meg neki Kállay, hogy nem terjesztette a kormányzó elé Szálasi kérését. Mégpedig azért nem, mert találkozójuk után a nyilas propaganda olyasmiket terjesztett, ami Kállay számára lehetetlenné tette a kérés előterjesztését.[1015] Szálasi mindezek után meglehetősen fenyegetően leszögezte: „Nem Pártunkon és nem Mozgalmunkon fog múlni, ha az 1937. október 24-én a Budai Vigadóban tartott nagygyűlésünk alkalmával rögzített nagy alaptörvényünk: célunk a hatalom átvétele az Államfő és a Nemzet közös akaratából – nem valósítható meg abban a tisztaságban, ahogyan azt minden erőnkkel és hűségünkkel tartani akarjuk."[1016] Szálasi egyértelműen célzott arra, hogy ha más lehetőség nincs, akkor kész törvénytelen úton is hatalomra kerülni. Saját szavaival ezt így írta le: „Minden igaz, tisztaszándékú és tisztaagyú magyar ember előtt nem lehet kétséges, hogy abban az esetben, ha a sors a nagy döntés elé állítja, hogy választania kell a nemzet és az alkotmány, az élet és a törvény, valamint az igazság és a jog között: úgy mindig a nemzetet, az életet és az igazságot kell választania, mert ezek örökérvényűek, míg az alkotmány, a törvény és a jog szükséges, de múló formák, amelyek elmúlnak és újnak adnak helyet, hogy a nemzet új életét új igazságának, új valóságának és új szabadságának megfelelően élhesse."[1017]

1943-as „országjárása" rendkívül hasznos volt Szálasi számára, legalábbis a *Hungarista Napló* szerint. A meglátogatott nyilas pártszervezeteket előre felszólították, hogy tegyenek fel kérdéseket, amelyeket előzetesen nem közölnek Szálasival, ő viszont ezekre azonnal válaszol. Szálasi válaszai „tanítások, irányelvek: a Hungarista ideológia gyakorlati alapjai, [a] hatalomra törés útja, módja. A PV számára ezek az értekezletek azt a hatalmas jóhasznot jelentik, hogy egyrészt a torlódó eseményekben a PV és a párttagok között közvetlen marad a kapcsolat, másrészt PV az elkövetkező időkre versenyen kívülállóan vitaképessé lesz, végül ezen az úton tudta ellenőrizni azt, hogy intézkedései milyen megértésre találtak."[1018]

Szálasi 1943 őszén megígérte hűséges párttagtársainak, hogy azok, akik a hatalomért folytatott harc időszakában állásukat, vagy „életlehetőségeiket" elveszítették, a hatalomátvétel után visszamenőleg kapják járandóságukat, még akkor is, ha időközben új állásba kerültek. Szálasi, bizonyára ismerve az olasz fasiszta és a német náci „egypárt" hatalomra jutás utáni történetét, kijelentette: „A hatalom átvételének pillanatától kezdve új párttagot nem veszünk

[1015] A Kabinetiroda főnöke 1943. május 20-án fogadta Csia Sándort, Szőllősi Jenőt, és Budinszky Lászlót. Előttük többek között kijelentette, hogy Kállay azért sem ajánlotta Horthynak, hogy fogadja Szálasit, mert Kemény Gábor állítólag azt terjesztette volna, hogy Kállay hetekig kérlelte Szálasit, mire ő hajlandó volt találkozni a miniszterelnökkel. Kemény Gábor ezt a Kabinetiroda főnökéhez 1943. május 28-án írott levelében határozottan cáfolta. MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-398-399.
[1016] Uo. 396-397.
[1017] Uo. 397.
[1018] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-660.

fel. Megkezdjük a nevelést a hat esztendős gyermeknél. Ezeket már hungarista szellemben fogjuk nevelni és mint teljes hungaristák lesznek felvéve a Pártba."[1019]

1942-1943 folyamán a Nyilaskeresztes Párt tömegbefolyása előbb lassan, majd egyre rohamosabb tempóban kezdett csökkenni. Ekkoriban már az SZDP vezetői is úgy látták, hogy már nem a Nyilaskeresztes Párt a fő veszély, a párt vezetői köreiben néha hónapokig szóba sem kerültek Szálasiék. A pécsvidéki bányatelepen 1943 nyarán több olyan munkás lépett be a szociáldemokrata pártszervezetbe, akik régebben nyilasok voltak. 1943 szeptemberében a Salgótarján környéki nyilas bányamunkások kezdtek tömegesen átlépni az SZDP-be. Ebben minden bizonnyal szerepet játszhatott az is, hogy a nógrádi bányászok Szálasinál reálisabban értékeltek a frontokról érkező híreket. Mint azt az egyik csendőrnyomozó jelentés megjegyezte: „… ezek az egyének pár hónappal ezelőtt még rendíthetetlenül bíztak a tengely győzelmében, most azonban az angolszászok győzelmét hirdetik."[1020]

Kőfaragó-Gyelnik Vilmos és Gera József 1943 szeptember-októberi levélváltásából jól látszik, hogy a Nyilaskeresztes Párt vezetői is tudták, pártjuk és mozgalmuk súlyos helyzetben van. Kőfaragó-Gyelnik szeptember 28-i levelének bevezetőjében elkeseredetten írta: „A párt aktivitása folyton kisebb, mind jobban megmerevedik. A Hűség Háza őrségváltásra és purifikálásra szorul. Az ügyeket elfektetik, aktákat tologatnak. A személyi és fegyelmi ügyeket folytonosan elodázzák, híre sincs a katonás fegyelemnek." Kőfaragó-Gyelniknek egyre több nyilas testvér panaszkodott, hogy: „a központ alszik, a szervezetek magukra vannak hagyva, nincs híranyag, de ha van, nem jut el hozzájuk vidékre és a kerületekbe, haszontalan fickók vezetnek sok szervezetet, és akik szót emelnek, azokat sorra leterrorizálják, vizsgálat sohasem jön, elégtétel sem…"[1021] Kassai Ferenc később úgy emlékezett, hogy már 1942-ben a pártban „jellemző tünet" volt „a sok csodaváró üres fecsegés, egyenesen hitbuzgalmi jellegű értekezletek tartása…"[1022]

Gera október 3-án kelt válaszában többek között a párt nehéz anyagi viszonyait is taglaló levelében némi rezignáltsággal állapította meg: „Megítélésem szerint radikális munkáról csak akkor lehet majd szó, ha akár választás, akár más módon kimozdul a kátyúból az ország és azzal a Párt megrekedt szekere is… Csak nagyon kevés ember van a Hűség Házában, aki a követelményeknek megfelelne, de tudom azt is, hogy a szervezeteknél is fel kellene frissíteni a munkatörzseket. Bizonyára tudja ezt a Vezér is, de mert ismeri a

[1019] Uo. 354. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által Felsőgallán feltett kérdésre, 1943. november 7.
[1020] MOL-K149-PTI-651-f-6. (1943. szeptember 10.)
[1021] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-794.
[1022] ÁBSZTL-V-98.722-Kassai Ferenc i.-kihallgatása a PRO-n, 1945.október 8.

lehetőségeket, azért tűri ezt a helyzetet."[1023] 1943 novemberében Szerdahelyi Péter több pártszervezetet is felkeresett. November 21-i dátumot viselő összefoglaló jelentésében a legfeltűnőbb jelenségnek a nyilas mozgalom iránti érdeklődés teljes hiányát nevezte. A pártszervezet-vezetők ennek okát a háborús helyzetben és az emberek nagy elfoglaltságában látták. A taglétszám-csökkenést átlagosan 50 %-ra becsülte, és röviden az egész helyzetet katasztrofálisnak ítélte. „Ma már ott tartunk, hogy Vezérem személye az egyedüli, amely a szervezetekben való megjelenésével egy erősebb érdeklődést tud létrehozni." Persze a megjelentek legalább felét nem a meggyőződés, a hűség és a hit hozza ilyenkor a pártszervezetbe, hanem kizárólag kíváncsiság, állapította meg Szerdahelyi.[1024] Kőfaragó-Gyelnik a párt helyzetét olyan súlyosnak ítélte, hogy november 30-án egyenesen Szálasihoz fordult. Hosszú levelében az egyik legsúlyosabb „kórtünetnek" nevezte a párt létszámának állandó lemorzsolódását. Mint írta, „igen sok vezetővel" való beszélgetései alapján, pontos adatok hiányában csak becsülni tudta, hogy a párt létszáma nem lehet több 90.000 főnél. „De ez a 90 ezer fő is kíméletlen határozottsággal, lassan, de állandóan tovább morzsolódik."[1025] Szálasit figyelmeztette Kőfaragó-Gyelnik: sürgősen őrségváltást kell végrehajtani a párt legfelső vezetésében, elsősorban új pártépítés-vezetőt kell kiválasztani. Olyan személyre gondolt, aki képes elnyerni a Vezér bizalmát, hasonlóan a Hitler-Göring viszonyhoz. „Meggyőződésem, hogy ezt nem tudod Vezérem úgy elérni, hogy a felső vezetésnek mindig ugyanazokat a személyeit cserélgeted. Igen ritka az univerzálisan zseniális ember, aki földművelésügyi, iparügyi, kultusz vagy akármi más miniszternek egyaránt alkalmas." – szögezte le Kőfaragó-Gyelnik.[1026] Levele másolati példánya végére ráírta, hogy javaslatát 1943. november 24-én adta le Szálasi titkárságán, akinek munkarend-vezetője egy hétig „harcolt" Szálasival, hogy rávegye, olvassa el a levelet. Végül Szálasi részint felolvastatta magának, részben átfutotta a levelet, de a lényegét nem fogta fel. A levél végi jegyzetben Kőfaragó-Gyelnik leszögezte, hogy akkor is ő lesz a magyar „Göring", ha munkáját a Vezér nem ismeri el, és akkor is, ha önmagát kell magyar „Göringgé" kineveznie. Csalódottsága, elkeseredettsége indította Kőfaragó-Gyelniket arra, hogy megpróbáljon titkos nyilas frakciót szervezni a párton belül.

Vezetésével Henney Árpád, Temesváry László és még öt régi nyilas 1943. december 6-án este titkos értekezletre gyűltek össze. Szervezkedésüket elnevezték a Nyilaskeresztes Párt Láthatatlan Pártépítésének (LAP). Tanácskozásuk elején megállapították, hogy ősi

[1023] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-792.
[1024] MOL-K814-Mf-X-7076-16.721-581.
[1025] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-881.
[1026] Uo. 885-886. Kőfaragó-Gyelnik levele Szálasi Ferenchez, 1943. november 20.

magyar átok, hogy ha időnként eljött egy-egy nagy magyar ember, ő soha nem tudta teljesen megvalósítani nagy művét. Nagy Lajos, Mátyás király, Széchenyi után Kőfaragó-Gyelnik rögtön Szálasi Ferencet említette, aki – szerinte – „meggyújtotta a nemzet világító fáklyáját: a Hungarizmust", megindította a nyilas szervezkedést. Kőfaragó-Gyelnik úgy látta, hogy egyes-egyedül Szálasi személyes népszerűsége ad némi reményt, tehát: „… hogyha nem tisztelnők és nem szeretnénk Szálasit, sőt kitűnne, hogy Szálasi siketnémává lett és valamilyen ok miatt még értelmét, sőt összes jó tulajdonságait is elvesztené, akkor is egyetlen helyes eljárás Érte és Vele menetelni."[1027] Kőfaragó-Gyelnik a párt helyzetének javítására a párton belüli klikk, kamarilla megalakítását javasolta a LAP I. sz. értekezletén egybegyűlteknek. E klikk cselekvéseinek vezérfonala lett volna, hogy a pártvezető mellé álljanak, és ha kell, helyette és nevében is cselekedve felrázzák a pártot. Ki akarták találni, meg akarták tudni, mit akar a Vezér. „Mindent megteszünk, hogy gondolatai és parancsai végre tényleg megvalósuljanak és végrehajtassanak."- mondta Kőfaragó-Gyelnik.[1028]

Szálasi is jól látta, hogy pártja 1943 őszén-telén nehéz helyzetben volt. Országjárása során mintegy maximális tervként tűzte ki azt a célt, hogy egy-egy városban, községben az ott élők 2,5 %-át kell(ene) beszervezni a pártba. Szálasi azokat az alapszervezeteket is megdicsérte, ahol ennél kevesebben voltak. „Akkor is elégedett leszek, ha a jelenlegiekhez hasonló viszonyok közt minden községben csak egyetlen tagunk marad" – mondta december elején a Hűség Házában.[1029] Csia Sándor a párt Nagytanácsát úgy tájékoztatta, hogy országszerte 2000 nyilvántartott alapszervezet van és ezek közül 1200 olyan alapszervezet, amely „tagdíjfizetés, ellenőrzés, jelentéstétel szempontjából teljesen rendben lévő." Állítása szerint 1943-ban 239 új nyilas alapszervezet létesült.[1030] Arról nem tett említést, hogy hány szűnt meg, illetve a 800 „nem teljesen rendben lévő" alapszervezettel melyek a fő problémák.

1943. október 17-én Szálasi az ismét, de már napilap formában megjelenő *Összetartás* újságíróinak tartott sajtóértekezletet. Röviden meghatározva a Szőllősi Jenő főszerkesztésében, Csia Sándor és Vajna Gábor szerkesztésében megjelenő lap tartalmát és irányvonalát, leszögezte: a „keresztény"-szót kizárólag vallási vonatkozásban használhatják a hungaristák. Keresztény helyett a „magyar", a „nemzeti", vagy a „hungarista" szavakat használhatják. Nem mondhatják azt például, hogy „keresztény-nemzeti kereskedelem", csak azt, hogy „magyar nemzeti kereskedelem". Ugyanígy nincs „nyilasmozgalom", csak

[1027] Uo. 859.
[1028] Uo. Céljaik között szerepelt még saját embereik bejuttatása a fontosabb párttisztségekbe és a közvélemény felvilágosítása is.
[1029] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-392. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1943. december 3.
[1030] *Összetartás*, 1943. december 7., 3. Csia Sándor beszámolója a Nyilaskeresztes Párt Nagytanácsán.

„Hungarista Mozgalom”. „Orosz” helyett a „szovjet” elnevezés használatát írta elő, és éles különbséget tett a szerinte valódi tekintélyen alapuló „tekintélyuralmi” és a diktatórikus „parancsuralmi” rendszerek között is. Szálasi a lap stílusát is szigorúan szabályozta. Megtiltotta az idegen szavak használata mellett a cikkek között ábrák, rajzok alkalmazását is. Gondos vezetőként azt is előírta, hogy a hírekhez mindig megjegyzéseket is fűzzenek, a rovatok élén pedig megtiltotta a „liberális ízű” címek használatát. A vasárnapi számokba nagy ideológiai mellékleteket rendelt a munkásról, a parasztról, az értelmiségiről, a nőről, az ifjúságról, a katonáról, az Élettérről, a Vezetőnépről, a Népcsaládokról, a Nagytérről, Földgömbünkről, Japánról, Németországról és Itáliáról. A sajtóértekezlet végén a lap első hónapját értékelve Szálasi csak ennyit jegyzett meg: „Türelmi idő az *Összetartás* számára a Párt részéről: 1944. március 1.”[1031]

Edmund Veesenmayer, a német Külügyminisztérium Kelet-Európa szakértője 1943 októberi magyarországi látogatása során szerzett tapasztalatait hosszú jelentésben foglalta össze. A szélsőjobboldali, általa „nemzetinek” nevezett ellenzékről megállapította, hogy mind személyi, mind világnézeti kérdésekben annyira megosztott, hogy nem alkot a „birodalom céljainak útjában álló egységet”. Imrédyvel kapcsolatban sajnálkozva jegyezte meg, hogy nála „sajnos nincs kéznél alkalmasabb személy.” Ebből a táborból „örvendetes kivételnek” csak Ruszkay Jenőt nevezte, de róla megjegyezte, hogy „csak katona, nem politikus”. Horthyval kapcsolatban többek között megjegyezte, hogy a kormányzó a belügyminiszterben: „Keresztes-Fischerben látja azt a férfit… aki taktikai úton fényesen szétverte a félt nyilaskeresztes mozgalom fenyegető kísértetét. Mert mégiscsak ez volt az egyetlen mozgalom, amely harckészséget mutatott és különb volt félig örmény, félig szlovák származású vezetőjénél, Szálasinál, aki éppen ezért tönkre is tette őket.”[1032] 1943 őszén Veesenmayer a német megszállás előtt azt akarta felmérni, mely politikai erőkre számíthatnak, és ezért nem volt szüksége arra, hogy Szálasival találkozzon, mert a nyilasoknak semmiféle kollaboráns szerepet nem szántak. Ők elsősorban Imrédyre számítottak és jól tudták, hogy vele Szálasi nem lenne hajlandó együttműködni, neki magát alávetni.

Szálasi mindig mély, belső meggyőződéssel, fanatikus hittel adta elő mondanivalóját. Bibó István az ilyen politikai jellemeket hisztérikus lelkiállapotban lévőkként írta le, akik nem képesek egészséges egyensúlyt találni a valóságos, a lehetséges és a kívánatos dolgok között. Bibó eredetileg a kelet-európai kis népekről írt, de mintha szó szerint Szálasiról szólna

[1031] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-993-999.
[1032] *Wilhelmstrasse*, 747-748. Veesenmayer jelentése, 1943. december 10.

jellemrajza: túlzott öndokumentálás, belső bizonytalanság, túlméretezett nemzeti hiúság és váratlan meghunyászkodás, a teljesítmények állandó hangozatása és a teljesítmények valódi értékének feltűnő csökkenése, morális igények és morális felelőtlenség.[1033]

A „túlzott öndokumentálás" legjobb példája nem az, hogy Szálasi 1938-1940-ben, és 1945-1946-ban, két fogsága idején, valamint 1942-1944 folyamán is naplót írt, hanem maga a *Hungarista Napló*. Ezt szánta Szálasi a nyilas párt és mozgalom hivatalos történetének, és ehhez az anyagot ő is, közvetlen munkatársai is folyamatosan gyűjtötték. Veesenmayer is emlékezett arra, hogy még hatalomra kerülése előtt Szálasi „… oly nagyméretű munkát fejtett ki írásbeli tervek és javaslatok elkészítésében, hogy azokat képtelen voltam mind elolvasni."[1034]

Szálasi 1942. július 6-án hozzákezdett magán-naplója írásához. Ezt három, „A", „B" és „C"-betűvel ellátott füzetben, gondosan sorszámozott lapokra, kézzel írta. Sajnos csak a „B" és a „C"-füzet került eddig elő. Szálasi 1942-1944-es naplója tanúbizonysága szerint is szinte már-már megejtő egyszerűséggel, a szó szoros értelmében együgyűen szemlélte az őt körülvevő világot. Az általa fontosnak tartott kül-és belpolitikai eseményeket, valamint a frontokról érkező híreket jegyezte föl magának. Ezekből általában levonta azt a két fő következtetést, amelyet nem győzött hangoztatni: neki igaza volt, előre látta, hogy ez vagy az az esemény be fog következni, és a tengelyhatalmak előbb vagy utóbb győzni fognak. Ettől természetesen nem függetlenül a Hungarizmus pedig, természetesen „önerőből" hatalomra fog jutni.[1035] Hatalomra kell kerülnie, hiszen a Hungarizmus nem más, mint „hatalom, mint akarás és mint követelés"-írta naplójában.[1036]

Az aktuálpolitikai elmélkedéseken túl Szálasi hosszas fejtegetésekbe bocsátkozott naplójában Istenről, a családról, a Nemzetről [sic!], a népről és a hazáról is. Töretlen optimizmusa csak akkor lehet számunkra meglepő, ha nem vesszük figyelembe, hogy Szálasit ekkor már hosszú évek óta nem érdekelték azok a tények, események, amelyek nem illettek (hungarista) világfelfogásába. A „B-C"-füzetekben egyetlen olyan „tételt", bejegyzést sem találunk, amelyben Szálasi akár a legóvatosabb formában is, de felvetné azt a lehetőséget, hogy a tengelyhatalmak esetleg mégsem nyerik meg a II. világháborút. Meg sem említi 1942-1943-as feljegyzéseiben például az angolszász csapatok Észak-Afrika-i partraszállását, a sztálingrádi, vagy a kurszki csatát. Szálasi „tudta", „látta", hogy Japán már tönkreverte az

[1033] Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága, II. 224.
[1034] BFL-XXV-1-a-293/1946-153. Edmund Veesenmayer kihallgatása a PRO-n, 1945. november 13.
[1035] „Mi a saját erőnkből akarunk uralomra kerülni, viszont a régi rendszer csak idegen segítséggel tud uralmon maradni…" MNYSZZSEM-G-2993-565. t. (1943. január 9.)
[1036] Uo. 491. t. (1942. december 13.)

Egyesült Államok hadseregét, és biztos volt abban is, hogy a Vörös Hadsereg haldoklik. Csak azon sajnálkozott, hogy a hadműveletek szükségtelenül húzódnak el, kár volt nem befejezni a szovjet elleni hadjáratot még 1941-1942-ben, egy nyári és egy téli „Blitzkrieggel". Azt viszont nem magyarázta meg, hogy a német hadvezetőség miért nem követte az ő világos, szinte pofonegyszerű stratégiai tervét.[1037]

1943 őszén felröppent a hír, hogy Imrédy és Szálasi pártja esetleg egyesülhetne. Szálasi pártja vezetői előtt magabiztosan jelentette ki: „Imrédyvel kapcsolatosan meg kell újra jegyeznünk, hogy semmi kifogásunk az ellen, ha ő részt vesz a magyar politikai életben; de amíg antropológusok meg nem állapítják róla, hogy minden zsidóvértől mentes, addig csak maradjon a saját maga alkotta Magyar Megújulás Pártja keretei között és ne akarja ezeket a korlátokat átlépni, mert addig a magyar nemzetiszocialista népi mozgalomban nincs semmi keresnivalója."[1038] 1944. január 8-án a párt Nagytanácsa előtt Szálasi ezt a javaslatát durvább formában ismét megfogalmazta: addig nem hajlandó Imrédyvel tárgyalni, amíg a volt miniszterelnök nem áll „a mérőléc alá és az antropológusok elé. Papírjait nem fogadom el bizonyítéknak, mert nem vallására, hanem fajtájára vagyok kíváncsi."[1039] Kemény Gábor később azt állította, hogy 1944 tavaszán német tárgyalópartnereinek is megmondta, hogy Imrédyvel szemben sok kifogásuk volt. Legfontosabbnak azt nevezte, hogy: „Imrédy nem fogadta el a hungarizmust, nem volt hajlandó sem zsidószármazásáról számot adni, sem fajbiológiailag magát megvizsgáltatni." Utóbbi vizsgálattal kapcsolatban Kemény megjegyezte, hogy a nekik, mármint a nyilasoknak speciális módszereik vannak, és ha ezek nem is bizonyítékok, de „támpontul szolgálnak".[1040]

A *Hungarista Napló* tartalomjegyzéke szerint az 1944-es év „A hatalom átvételének esztendeje" elnevezést kapta.[1041] Január 8-án a Hűség Házában Szálasi tartotta a nagytanácsi beszédet. Többek között kijelentette, hogy ez az év „a bűnhődés és [a] megérdemelt jutalom esztendeje lesz."[1042] Kőfaragó-Gyelnik Vilmos naplójában megjegyezte, hogy Szálasi „Igen jó volt, mint mindig. Kár, hogy a lelkesedést nem engedi kitombolni, mindig leinti. Rám kevés hatást gyakorolt. Aggódom. A párt jelenlegi állapota nem jogosít fel teljes optimizmusra."[1043] Egyébként az elmebaj, mint probléma, a sokszor elmebetegnek, megszállottnak, fantasztának nevezett Szálasit érdekelte. 1944. január 8-án a párt Nagytanácsa előtt tartott évértékelő

[1037] Uo. 625. t. (1943. február 2.)
[1038] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-346. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1943. november 5.
[1039] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-1027.
[1040] ÁBSZTL-V-19.430-12-11. Kemény Gábor kihallgatása a PRO-n, 1945. november 26.
[1041] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-653.
[1042] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1944. január 14.
[1043] MOL-K814-Mf-X-7076-17.720-491.

beszédében Szálasi külön kitért azokra, akik a hatalomért vívott harc során ilyen, vagy olyan okokból elhagyták a pártot, vagy kizárták őket. Jelezte, hogy ő bárkinek hajlandó megbocsátani, aki beismeri tévedését, aki hajlandó bocsánatot kérni. Kijelentette: ha az illető „bolondnak tartott bennünket, lássa be, hogy olyan világot élünk, melyben a bolondoknak van mindig igazuk." Szálasi a megbocsátás és a pártba való visszavétel engedélyezésének jogát magának tartotta fenn. Tőle közvetlenül, személyesen és írásban kellett a megtévedteknek, a kizártaknak, az árulóknak stb. írásban kérniük a pártba való visszavételt.[1044]

Szálasi 1944 januári évértékelő beszédében felidézte: 1940. szeptember 17-től, a Csillag-börtönből történt szabadulása napjától hatalomra, vagy legalább Horthy kormányzó elé jutása tárgyában kétszer-kétszer tárgyalt Teleki Pállal és Uray Istvánnal, Bárdossy Lászlóval egyszer, Kállay Miklóssal háromszor, Ambrózy Gyula kabinetiroda-főnökkel kétszer, dálnoki Miklós Béla főhadsegéddel egyszer. Tárgyalásai nem vezettek eredményre, Horthy nem fogadta őt. Tárgyalópartnerei vagy becsapták, vagy megrágalmazták, pl. azzal, hogy Horthy és családja életére tör.[1045] Szálasi január 14-én a Hűség Házában rendezett pártmozgalmi értekezleten ismét bejelentette a párt totális mozgósítását. Ehhez hozzátette, hogy a nemzet „valószínűleg" még ebben az esztendőben válaszút elé kerül és döntenie kell, a Nemzet döntése pedig szerinte történelmi döntés lesz. „Ha jól dönt, vezető helyet foglal el, ha nem ismeri fel a helyes döntést, akkor elpusztul, vagy szolgaságba kerül, de akkor ne panaszkodjék és ne jajongjon, mert csak megérdemelt sorsa érte el."[1046]

Szálasi a német megszállás előtt egy hónappal a Hűség Házában azt fejtegette, hogy az 1942 januári újvidéki mészárlásért felelős katonatisztek és csendőrök pere – politikai per. A vádlottak parancsra cselekedtek, és jogosan jártak el, mert a helyzet a Délvidéken már odáig fajult, „… hogy a partizánok és a zsidók már csendőröket és honvédeket gyilkoltak le." – jelentette ki. Másfél évig szerinte senki sem törődött a délvidéki eseményekkel, csak a katonai helyzet változása, az angolszászok észak-afrikai partraszállása, a szovjetek nagy offenzívája változtatta meg a hangulatot. Szálasi azzal bíztatta hallgatóságát, hogy bármilyen ítéletet is hoz a bíróság, a hungaristák majd igazságot fognak szolgáltatni mindazoknak, akik megérdemlik és elítélik azokat, akik ugyancsak alaposan kiérdemelték.[1047]

Magyarország német megszállása, 1944. március 19.

[1044] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-1028.
[1045] Uo. 1023-1024. Szálasi Ferenc beszéde a Párt Nagytanácsán, 1944. január 8.
[1046] MOL-K814-Mf-X-7076-16.820-496.
[1047] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-816-817. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1944. február 4.

Szálasi 1943 őszén úgy vélte, hogy semmi szükség sincs arra, hogy a németek megszállják Magyarországot. Erre szerinte azért nincs szükség, mert vannak ugyan egyesek, akik: „… mesterségesen igyekszenek németellenes hangulatot ébreszteni és hűtlenségen törik a fejüket, a Nyilaskeresztes Párt mindenkor vigyáz arra, hogy ez be ne következzék.”[1048] Nem valószínű, hogy Szálasi tisztában lett volna azzal, Berlinben pontosan ismerik a magyarországi politikai erőviszonyokat, jól tudják, hogy egy esetleges átállási kísérletet a Szálasi vezette párt egyedül nem tudna megakadályozni. Ezért kezdték már 1943 kora őszén tervezni Magyarország katonai megszállását. Szálasi a német megszállás előtt is, és utána is többször kifejtette, a Kállay-féle politikának véget lehetne vetni úgy is, ha a jobboldali pártok és párttöredékek összefognának, koalícióra lépnének. A Nyilaskeresztes Párt viszont csak olyan koalícióba hajlandó belépni, fejtette ki 1943 őszén Szálasi, amelyet ő vezet.[1049]

A *Hungarista Napló* szerint Szálasi már 1944. január végén értesült arról, hogy a németek Magyarország megszállást tervezik.[1050] Nem valószínű, hogy a *Hungarista Napló* ebben az esetben, kivételesen igazat írt volna. Ha Szálasi előre értesült volna a németek tervéről, kézzel írott naplójában erről az igen fontos információról legalább egy megjegyzést biztosan tett volna.[1051] A megszállás utáni, immáron igen szórványossá váló napló-bejegyzésekből inkább úgy tűnik, hogy Szálasit meglepte és felháborította a német megszállás. A *Hungarista Napló* szerint Szálasi eldöntötte, hogy „ha a németek akarnának neki megbízást adni”, azt nem fogadná el, viszont javasolni akarta a németeknek, hogy Magyarországon népszavazás döntsön a Nemzet további sorsáról.[1052] Szálasi január végén, vagy február elején, saját meggyőződése szerint már mindent megtett „szervezésszakilag”, hogy pártja nem csak Magyarország, hanem Délkelet-Európa, sőt a „nemzetiszocialista Európaközösségnek” is „elmellőzhetetlen” tényezőjévé váljon. Csak egy kérdésre nem tudott válaszolni: „a németek a megszállás előtt akarnak-e a párttal és mozgalommal összeköttetésbe lépni, vagy csak utána.”[1053] Szálasiban föl sem merült, hogy volt harmadik lehetőség: a németek sem a megszállás előtt, sem utána még hosszú napokig szóba sem álltak vele.

Kiszely Alajos ügyvéd 1944. február 25-én hosszú, 23 oldalas perújrafelvételi kérelmet terjesztett elő Szálasi nevében. Később azt állította, hogy a kérelem jogi részét ő írta

[1048] Uo. 348. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1943. november 5.
[1049] Uo. 356. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által Felsőgallán feltett kérdésre, 1943. november 7.
[1050] MOL-K750-HN-3-306. (1944. január vége.)
[1051] Lásd Szálasi naplójának 1943. december 17. (931.) és 1944. március 22. (993.) közötti bejegyzéseit. *Beszélő*, 2008. április, 62-72.
[1052] MOL-K750-HN-3-306.
[1053] MOL-K750-HN-3-307-308.

ugyan, de Szálasi ezt „kiegészítette az általa ismert tényállással és ő maga írta meg az újrafelvételi kérelmet.”[1054] Szálasi azon az alapon kérte a rehabilitálását, hogy nem lehet bűnös az, aki előbb látja meg az események jövőbeni alakulását, mint az éppen hatalmon lévő kormányzat. Kiszely szerint Szálasit „Egyedül és kizáróan fajtája és Nemzete szeretete vezette” 1935-1937 között is, „el akarta érni, hogy még mielőtt a nagy világégés bekövetkezik, olyan erkölcsi, szellemi, anyagi és politikai, gazdasági, társadalmi, valamint katonai felkészültségben álljunk, ami erőnket és tekintélyünket növelte, sorsunkat és jövőnket az új világban kétségtelenné tette volna”[1055] Keresztessy Gyula tanácsvezető táblabírót eljárási törvénytelenséggel, bűncselekménnyel vádolta meg. Bizonyítani kívánta, hogy különböző zsidó nőkkel, akik találkahely-tulajdonosok voltak „közelebbi kapcsolatot” tartott fenn a Szálasit elítélő táblabíró. Állítását bizonyító tanúként Tasnádi Nagy Andrást, Csia Sándort, Gál Csabát és még további három személyt kívánt a bíróság elé idéztetni Szálasi védője. Azt nem részletezte beadványában, hogy az általa megnevezett személyek esetleg szemtanúi voltak-e annak, hogy a bíró kapcsolatban állt zsidó kupleráj-tulajdonosokkal… Kiszely Alajos kifejtette: védence szabadulása óta is azt hirdette, mint fogházba zárása előtt, mégsem indult ellene új eljárás. Ezt az érvet az ügyészség azzal utasította vissza, hogy önmagában az a tény, hogy: „valamely büntetendő cselekmény miatt bűnvádi eljárást a hatóság nem indít, még nem jelenti azt, hogy az illető tett nem bűncselekmény…”. Az ügyészség, mint teljes egészében megalapozatlant, javasolta Szálasi Ferenc perújrafelvételi kérelmének elutasítását.[1056] A kir. törvényszék május 9-én és augusztus 26-án is eredménytelenül sürgette a kir. ügyészséget, nem kapták meg a Szálasi-per iratait. Csak a nyilas hatalomátvétel után, október 17-én látta elérkezettnek az ügyészség, hogy Szálasi Ferenc ügyében tartsák meg az új tárgyalást.[1057] Dr. Szathmáry Béla, az Igazságügyminisztériumba a nyilas hatalomátvétel után kirendelt pártmegbízott, miniszteri tanácsos 1945. január 21-én elkészült szakvéleményében kifejtette, hogy Szálasi Ferenc esetében elítélésének hátrányos jogkövetkezménye egyrészt megszűnt akkor, amikor a kormányzó őt miniszterelnökké kinevezte, másrészt akkor, amikor az országgyűlés az államfői teendők ellátásával, mint nemzetvezetőt megbízta. Sem az államfő, sem az országgyűlés nem a bűnper anyaga felett ítélt, jelentette ki dr. Szathmáry, de mind a nemzet,

[1054] ÁBSZTL-V-101.412-Kiszely Alajos kihallgatása a PRO-n, 1945. október 12. Kiszely azt állította, hogy csak ebben a perújrafelvételi kérelemben képviselte Szálasit, akit más peres ügyekben Budinszky László és Haála Róbert [valamint Kiss Géza - KL] képviselt.
[1055] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-462.
[1056] BFL-VII-33.873/1944. k. ü.-IV. 3/265/1944. A budapesti kir. ügyészség Szálasi Ferenc perújrafelvételi kérelméről, 1944. május 3.
[1057] Ezt a gondolatot dr. Szathmáry Béla 1944 novemberében felvetette egyik szakvéleményében. MOL-K814-Mf-X-7076-16.729-423-424. Géppel írott tisztázat, dátum és aláírás nélkül.

mind a kormányzó tudott a Nemzetvezető Testvér elítéléséről és: „…éppen ezért, erre tekintettel választotta a nemzet vezetőjévé, mert a börtönbüntetés elszenvedésével utat mutatott.” *Per analogiam* dr. Szathmáry csatolta a II. Rákóczi Ferencet hazaárulónak minősítő 1715. évi XLIX. törvénycikket, valamint a Fejedelem érdemeit törvénybe iktató 1906. évi XX. törvénycikket, amely az előző törvényt hatályon kívül helyezte.[1058]

Szálasi még 1945 februárjában is sürgette jogi „rehabilitálását”. Szathmáry érveit elfogadva ő is azt hangsúlyozta, hogy az ítéletet meg kellene semmisíteni, a következő indoklással: „… a Nemzetvezető megválasztása a Nemzet ítéletét jelenti és ama magatartása tárgyában, amit a volt államfő kormányzása idején a rendes bíróság bűncselekménynek minősített, a Nemzet ellenkezően döntött. Igaz ugyan, hogy a Nemzet döntésének tárgya nem kifejezetten a bűnper anyaga volt, de döntése végeredményben erre a tárgyra vonatkozott, mert a Nemzet tudott a Nemzetvezető elítéléséről és éppen a Nemzetvezetőnek ezt előidéző magatartásra és cselekedeti miatt választotta meg őt Nemzetvezetővé.”[1059]

Kőfaragó-Gyelnik Vilmos nem sokkal a német megszállás után megtartott Pártvezető Tanácson elmondott, de már március 8-án megírt beszédében megállapította: „Az elmúlt esztendők folyamán a rendszer, a német és olasz mozgalmak történetéből igen sokat tanulva nagy sikerrel akadályozta meg, hogy pártunk és mozgalmunk alapeszmerendszerét nemzetünkkel megismertessük és vérévé változtassuk. A magyar népünk hitének igazi alapja e pillanatban tehát nem a Hungarizmus, melynek lényegét általában nem, csak nevét ismeri, hanem az a hit, amit Vezérünkbe vetett, amit Vezérünk meghozott áldozataival, szellemi képességeivel, de legfőképpen még leggaládabb és legaljasabb ellenségei által sem és pillanatra sem kétségbevont magas erkölcsiségével saját maga szerzett meg magának, de nekünk is.” Kőfaragó-Gyelnik szerint a Nyilaskeresztes Pártnak és Mozgalomnak ezért a „legnagyobb és főkincse” Szálasi nimbusza, ezért kell elsősorban az ő személyét propagálni. „A nemzetnek ember kell, akiben megbízhasson, egyszóval Vezér kell.” Ehhez még hozzáfűzte: „A Vezér tíz ember helyett dolgozik, azon kívül tervszerűen járja a szervezeteket, hitet ad, erősít, harcol, egyszóval példát mutat, tessék követni.” Bátorításra annál nagyobb szükség volt, hiszen „pártunk a mélypont felé süllyed, de megítélésem szerint még nem érte el azt…” szögezte le Kőfaragó-Gyelnik.[1060]

Szálasinak igaza volt, amikor 1944 júniusában, országjárása során elmondta nyilas híveinek, hogy az 1944. március 19-ét követő napokban „mindenkinek megvolt a saját

[1058] MOL-K814-Mf-X-7076-16.729-325-328. Az 1906. XX. tc. nem iktatta törvénybe II. Rákóczi Ferenc érdemeit, pusztán hamvainak hazahozataláról intézkedett.
[1059] MOL-K814-Mf-X-7076-16.720-879.
[1060] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-651-652.

kormányelképzelése. Majdnem mindenki az országban kedvenc elképzelésének megfelelő kormánylistát hordott zsebében, ha pedig nem volt ezzel megelégedve, úgy embertársának a zsebében kotorászott egy megfelelőbb után… A német követségen osztozkodtak és marakodtak nemzetünkön a beérkezettek, a jelenlegi kormányzatot súllyal képviselő személyek, hogy később elkésett igyekezettel ezt a szétszakított hatalmat újra valamilyen formában összevarrják." Szálasi tudta, hogy mindebben tevékeny, irányító és kezdeményező szerepet játszott Edmund Veesenmayer a Nagynémet Birodalom teljhatalmú magyarországi megbízottja. Talán a józan politikai óvatosság mondatta Szálasival azt, hogy a „német döntő tényezőket" megtévesztették, félretájékoztatták. Mindenestre Szálasi jó legendagyártó készségről tanúbizonyságot téve, önmagát az ezekben a nehéz napokban úgymond magára hagyott, elhagyott kormányzó egyetlen igaz hívének igyekezett beállítani. Miközben a budai Vár egyik végében, a német követségen a hatalomért marakodtak a „beérkezettek", ő Csiát és Szőllősit küldte Ambrózy kabinetiroda főnökhöz azzal az üzenettel, hogy pártja és mozgalma „mindenkor és minden körülmények között állhatatos hűséggel ragaszkodik az államfőhöz és Nemzetünkhöz."[1061] Politikai ellenfelei közül a német követségre Baky Hubayval és Pálffyval ment, miután Veesenmayer egyik közeli munkatársa, Wilhelm Höttl szólt Rupprecht Olivérnek, hogy rájuk is számítanak a kormányalakítási tárgyalásokon. Nem sokkal utánuk érkezett meg Imrédy, Rajniss-sal, Rátzcal, Kunderrel, majd csatlakozott hozzájuk Mecsér és Jurcsek is. Imrédy annyira felháborodott, amikor Bakyt és társait meglátta, hogy még csak nem is köszönt nekik.[1062] Kovarcz Emilnek abban teljes mértékben igaza volt, hogy a „március 19. utáni időkben minden számbajöhető politikus sietett a német követségen tisztelegni, egyedül Szálasi nem."[1063]

Szálasi vagy nem tudta, vagy elhallgatta, hogy Horthy korántsem szemlélte bús magányban a kormányalakítási tárgyalásokat. A németek első számú jelöltjét, Imrédy Bélát állítólag „Azt a zsidót?"- felháborodott kérdéssel utasította el. Valójában Horthynak nem az volt a fő kifogása akkori miniszterelnökével kapcsolatban, hogy távoli ősei között izraelita vallásúak is voltak, hanem az, hogy túlságosan engedékeny a németekkel szemben és az NSDAP-t pártszervezési elveiben és gyakorlatában példának tartja. A kormányzónak a megszállás utáni napokban volt ereje, hatalma a németek két másik protezsáltja, Rátz Jenő és Ruszkay Jenő miniszterelnöki kinevezését is visszautasítani. Ambrózy Gyula szerint már a Németországból hazafelé tartó vonaton szóba került Sztójay Döme miniszterelnöki

[1061] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-1039-1041.
[1062] ÁBSZTL-A-712-Baky László kihallgatása a PRO-on 1945. október 11-én Jaross Andor ügyében.
[1063] BFL-XXV-2-b-4767/1946. Kovarcz Emil kézzel írott feljegyzése, 31.

kinevezése azért, hogy a hazai és a külföldi közvéleménynek a berlini magyar követ kinevezésével jelezzék: német nyomásra megalakult kormányról van szó. Ambrózy ötletadóként Ghyczy Jenőt jelölte meg.[1064]

Március végén a *Hungarista Napló* szerint a nyilas párt azon fáradozott, hogy a megszállás következtében németellenessé vált hangulatot megváltoztassa.[1065] Szálasi március 30-án „teljhatalmú megbízottat" küldött Veesenmayerhez és nyomatékosan kérte, hogy mielőbb fogadja. Ez meglepte a német megbízottat, hiszen Szálasi néhány nappal korábban azt üzente neki, hogy a „legnagyobb kétkedéssel áll" vele szemben, és „eszébe sem jut", hogy felkeresse, vagy a teljhatalmú német megbízott meghívását elfogadja.[1066] Nem lehetetlen, hogy Wilhelm Höttl volt, akivel Szálasi üzent. A *Hungarista Napló* szerint ugyanis valamikor március végén Szálasi Höttlnek többek között azt mondta, hogy furcsának kell tartania, hogy Magyarország „legerősebb népi mozgalma felé" német hivatalos részről egyetlen lépés sem történt, sőt „bizonyos mértékben ellenséges magatartást tanúsítottak."[1067]

Walton Ágoston ügyvéd emlékezete szerint néhány nappal a Sztójay-kormány megalakulása (március 22.) után Veesenmayer adott egy fogadást, és azon a teljhatalmú német megbízott neki azt mondta, hogy személyesen szeretne Szálasival beszélni. Lehetséges, hogy erre az üzenetre reagált még először sértődötten Szálasi. Veesenmayer elsősorban a Nyilaskeresztes Párt részéről tapasztalható „érthetetlen jelenségeket", vagyis a Sztójay-kormány elleni nyilas tüntetések ügyét akarta Szálasival tisztázni. Walton a sógorát, Gera Józsefet kérte meg, hogy mutassa őt be Szálasinak, akivel közölte Veesenmayer üzenetét. Szálasi, amint Veesenmayer másodszor is meghívta, kapva kapott az alkalmon, hogy végre találkozhat a német megbízottal és arra kérte Waltont, hogy erre az első találkozóra, a „bemutatkozásra" kísérje őt el.[1068] Nem tudjuk, hogy Szálasi miért változtatta meg álláspontját, miért volt hajlandó találkozni Veesenmayerrel. Valószínű, hogy hatalomvágya erősebb volt hiúságánál, és talán azt remélte, hogy meg tudja győzni a német megbízottat arról, hogy ő alkalmasabb az ország vezetésére, mint Sztójay Döme.

Március 28-án a párt Nagytanácsa előtt tartott beszédében Szálasi rendkívül élesen bírálta a Sztójay-kormányt. Igaz, nem olyan élesen, mint naplójában, amelyben a Sztójay-kormányt, egyébként éppen annak megalakulása napján (március 22.), „plutokrata-marxista-

[1064] A Sztójay-kormány megalakulásáról lásd: Karsai-Molnár szerk.: *A magyar Quisling-kormány*, 2004, 55-66.
[1065] MOL-K750-HN-3-319.
[1066] *Wilhelmstrasse*, 809. Veesenmayer jelentése Ribbentropnak, 1944. március 31.
[1067] MOL-K750-HN-3-321-322.
[1068] BFL-XXV-1-a-4349/1945. Walton Ágoston tanúvallomása Budinszky László népbírósági perében, 1945. december 10.

judaista-álnemzetiszocialista egyveleg" - nek nevezte.[1069] Ez a kormány nem nemzeti-szocialista, és különösen nem magyar nemzeti-szocialista kormány, mondta Szálasi, aki összesen tíz követelést terjesztett elő, amelyek teljesítésétől tette függővé, hogy pártja és mozgalma „jóakaratú várakozó álláspontot" tanúsít-e majd. Többek között követelte: a Sztójay-kormány „jelentse ki", hogy hű szövetségese a Háromhatalmi Egyezményt aláíró hatalmaknak, helyezzék szabadlábra a nyilas „politikai foglyokat", nyújtsanak jóvátételt a pártnak, biztosítsák szabad szervezkedésüket stb. Szálasi rendkívül lesújtó véleménnyel volt a Sztójay-kormány egyes tagjairól. Rátz Jenőt, Jaross Andort és Imrédy Bélát olyan erőtlen uraknak nevezte, akik „még ahhoz is gyengék, hogy [a] katasztrófa vészmadarai lehessenek."[1070] Viszont júniusban már rendkívül elismerően nyilatkozott az új miniszterelnökről. Kormányát átmeneti kormánynak nevezte, de kijelentette: Darányi Kálmán óta Sztójay az első, aki „becsületesen és őszintén" be akarja kapcsolni a Hungarista Mozgalmat a „Nemzet felelős vezetésébe és irányításába."[1071] Nem világos, hogy miért változott meg Szálasi véleménye Sztójayról. Azért, mert az új miniszterelnök nem csak fogadni volt hajlandó őt, hanem az agg kormányzót rábeszélte, hogy ugyanígy tegyen? Szálasinak valószínűleg hízelgett, hogy csak májusban a miniszterelnök négyszer is hajlandó volt vele tárgyalni.[1072]

Szálasi március 31-én kijelentette: „A március 19. után bekövetkezett események első felvonása lezáródott. A Nyilaskeresztes Pártnak ebben semmiféle szerepe nem volt, ilyet nem vállalt és nem töltött be." Az teljes mértékben igaz volt, hogy a német megszállásban a pártnak semmi szerepe nem volt, viszont Szálasi ezek után azt a következtetést vonta le, hogy: „Következik azonban a második felvonás, amelyben Pártunk és Mozgalmunk érzéseim szerint a főszerepet fogja játszani." Szálasi kénytelen volt óvatosan fogalmazni. Nem hivatkozhatott „információkra", hiszen a németek szándékairól fogalma sem lehetett. „Érzéseit" a Sztójay-kormány megalakulása és első intézkedései semmiben sem támaszthatták alá. A pártban elterjedt az a (rém)hír, hogy Szálasit felszólították volna, hogy vegye át a hatalmat, de ő ezt visszautasította. Szálasi közölte, hogy a Nyilaskeresztes Pártot csakis a Nemzet szólíthatja fel

[1069] Szálasi ehhez még hozzáfűzte: „Gondolom: Moszkvában, Londonban és Washingtonban újra nagyot nevetnek ezen a gyönyörű megoldáson, amit a német Magyarországon követtek el. A német vezetés újra kíméletlenül számolt fel egy kérdést ellenségei javára." 994. sz. bejegyzés, 1944. március 22. in: *Beszélő*, 2008. április, 72.
[1070] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-419. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában feltett kérdésre, 1944. június 2.
[1071] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-1038. Feljegyzés Szálasi 1944. június 6-11. közötti országjárása alkalmával tartott beszédről. Géppel írott tisztázat.
[1072] Sztójay május 4-én, 11-én, 13-án és 17-én fogadta Szálasit.

a hatalom átvételére.[1073] Azt nem közölte, hogy a Nemzet, mint olyan, ezt milyen módon (talán népszavazáson…) tudná megtenni.

Szálasi a német megszállás utáni hónapokban többször is felháborodottan utasította vissza, hogy pártja valamiféle (szélső)jobboldali párttömörülésben, vagy pártszövetségben fogjon össze más pártokkal. Március végén egyszer megemlítette Höttlnek, hogy ő már 1942-es nyári országjárása alkalmával „rögzítette” a kormánykoalíciókkal kapcsolatos álláspontját. Eszerint miniszterelnöknek csak olyasvalakit fogad el, akit ő maga jelöl ki, akiben teljesen megbízik, de csak azért, hogy a többi párt az ő személye, mint esetleges miniszterelnök-jelölt ellen kifogást ne emelhessen. Még abba is hajlandó volt belemenni, hogy olyanok is az általa kijelölt miniszterelnök kormányában részt vegyenek, akik a szemében „már régen meghaltak”.[1074] Együttműködésre való képtelenségét jól ismerték a többi jobboldali párt vezetői. Amikor 1944 április végén Bárdossy László megpróbálta egyesíteni a MÉP-et, a MMP-ét, az MNSZP-t és az Erdélyi Pártot, fel sem merült, hogy Szálasit, vagy pártja más képviselőit a többpárti egyeztető tárgyalásra meghívják.[1075]

Szálasi azt mondta Kovarcznak valamikor április 21-e tájékán, hogy a német megszállás „már ’lenyeletésünket’ jelenti, most már csak egyet tehetünk: a német gyomorban egy kemény, megemészthetetlen csomót képezni.”[1076] A célt akár lehetne nemesnek, elszántnak is nevezni, de Kovarcz és/vagy Szálasi azt már nem fejtette ki, hogy a német „gyomorban” keményen, megemésztetlen csomót alkotó nyilas párt és mozgalom mit tehet? Mint ahogy azt sem tisztázta, hogy mi lesz, ha a gyomrukban lévő „kemény csomót” a németek megunják, és valamilyen módon megszabadulnak tőle?

Május elején Szálasi még a gondolatát is visszautasította, hogy részt vegyen a Sztójay-kormányban. Viszont hajlandó lett volna magát közvetlenül az Államfőnek alárendelni, például a Kormányzó személye körüli miniszteri posztot elfogadta volna, ha kreálnak számára egy ilyet.[1077] Szálasi számára a várva-várt nagy nap végül 1944. május 3-án érkezett el. Horthy, bár emlékirataiban nem említi, ezen a napon fogadta először Szálasit. Ambrózy Gyula emlékezete szerint Szálasit Horthy csak azzal a feltétellel volt hajlandó fogadni, hogy a látogatást titokban tartják, hivatalosan nem a Kormányzót, hanem csak Ambrózyt keresi föl a nyilasok pártvezetője. Még a kihallgatás előtt Szálasi Ambrózynak nem győzte eléggé

[1073] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-427, 429. Szálasi Ferenc bevezetője a Hűség Házában megszervezett tájékoztató értekezleten, 1944. március 31.
[1074] MOL-K750-HN-3-320. (1944. március végén)
[1075] MOL-K814-Mf-X-7076-Mf-16.732-1007-1010. Sz. n.: Helyzetkép a magyar belpolitikai mozgalmakról, 1944. május 9. Aláírás nélküli, géppel írott tisztázat.
[1076] BFL-XXV-2-b-4767/1946. Kovarcz Emil kézzel írott feljegyzése, 34.
[1077] MOL-K750-HN-3-429. (kb. 1944. május 1.)

hangoztatni a Kormányzó iránti hűségét és lojalitását, az audiencia után pedig a Kormányzó Úrral szemben érzett elragadtatását. Horthy viszont másnap azt mondta Ambrózynak, hogy Szálasival nem lehetett értelmesen beszélni, „mindig csak magát látja”.[1078]

A *Hungarista Napló* talán ezúttal megbízható leírása szerint Horthy este fél hétkor fogadta Szálasit és egy óra negyven percen keresztül beszélgettek. Szálasi büszkén jegyezte meg, hogy csak az Államfő dolgozószobájának közepéig jutott, mert amikor belépett, Horthy fölállt íróasztala mögül és elébe jött. Szálasi nyilas (nemzetiszocialista) karlendítéssel, „Kitartás”-sal, majd, talán kissé feleslegesen „Éljen Horthy!”- felkiáltással köszönt. Nyilvánvalóan nem az első személyes beszélgetés alapján állapította meg Szálasi, hogy a kormányzó „gondolkodási módja régimódi, megmerevedett, liberális beállítottságú… felkészültsége egy jó csapattiszt színvonalán áll”. A pontos diagnózist Szálasi nyilvánvalóan nem első találkozásuk során állította fel, valószínűbb, hogy véleménye a kormányzóról már korábban kialakult, és személyes beszélgetésük során csak tovább erősödött. Még mentséget, magyarázatot is talált Horthy „liberális beállítottságára”: szerinte a kormányzót „eddigi tanácsadói teljesen bemerevítették liberális nézeteibe”. Szálasi a jó másfél óra alatt, amit a kormányzó dolgozószobájában töltött, jobbára csak figyelmesen hallgatott, ami Horthy szószátyárságát ismerve egyáltalán nem meglepő. Sem a zsidókérdésben, sem a földbirtokreform ügyében „nem akarta az első találkozást ellenvélemény nyilvánítással feszélyezetté tenni.” Szálasi és Horthy hosszan elbeszélgetett Imrédy zsidó származásáról is. A kormányzó elpletykálta Szálasinak, hogy amikor 1939-ben a miniszterelnök elé tárta a zsidó származásáról szóló adatokat, Imrédy rosszul lett, Horthynak kellett őt vigasztalni.[1079] Akkor sem próbált vitatkozni a kormányzóval, amikor Horthy elmesélte, hogy Klessheimben március 18-19-én megpróbálta meggyőzni Hitlert arról, hogy az angolszászok csak blöffölnek az invázióval, kár hetven hadosztályt Nyugaton tartani, minden erőt a szovjetek ellen kellene bevetni. Szálasi lelkesen biztosította Horthyt rendíthetetlen hűségéről, megemlítve azt is, hogy a Hungarista Mozgalom az Államfő és a Nemzet közös akaratából akarja átvenni a hatalmat. Szálasi saját pártja és mozgalma rövid történetét vázolta Horthynak, majd leszögezte, hogy a Nyilaskeresztes Párt „jogosan tekintheti önmagát a nemzet gerincének és lelkének; a Kormányzónak kell most döntenie abban a súlyos sorskérdésben, hogy óhajtja-e és kívánja-e, hogy a Nemzet és a Horthy-család között az életösszhang és a kapcsolat az új európai rendben

[1078] BFL-XXV-1-a-293/1946-379. Ambrózy Gyula kihallgatása a Budapesti Népügyészségen, 1945. június 8.
[1079] BFL-XXV-1-a-293/1946-335. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 24.

és a magyar nemzet újonnan kialakuló jövőbeni sorsútján is meglegyen és biztosítva legyen."[1080]

Ennél nyíltabban már nem merte, vagy nem akarta Szálasi felszólítani Horthyt arra, hogy neki, a „nemzet gerincének és lelkének", vagyis a Nyilaskeresztes Párt vezetőjének adja át a hatalmat, nevezze ki őt miniszterelnöknek. Horthy az egyenes, közvetlen elutasítás helyett csak annyit mondott, hogy „mindenkor azt fogja cselekedni, amit az alkotmányos többség határoz". Szálasi erre figyelmeztette, hogy: „… a Nemzet csak addig fogadja el az alkotmányt, amíg az érte van és érdekeit szolgálja". Szálasi, bár semmit sem kért, és főleg nem javasolta nyíltan Horthynak, hogy őt nevezze ki miniszterelnöknek, a *Hungarista Napló*ban vágyálmát azért rögzítette: „… az Államfő és a Nemzet közös akaratából" ezek után hozzáláthat Hitler és Horthy közötti feszült viszony enyhítéséhez, és megteremti a két nép közötti „meggyőződéses és személyes szövetségi, a kölcsönös bizalmon álló jóbarátságot."[1081] Szálasi meg sem próbált eltűnődni azon: hogyan lehet a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom és annak vezetője mögé a németek által megszállt országban „alkotmányos többséget" állítani? Akkor, amikor sem Horthynak, még kevésbé a német megszállóknak eszük ágában sem volt képviselőházi választásokat kiírni, vagy népszavazást szervezni.

Szálasi saját pártjáról, mozgalmáról csak fennkölten tudott szólani. Amikor 1944 májusában felmerült, hogy ismét be fogják tiltani a Nyilaskeresztes Párt működését, a Hűség Házában kijelentette: „a Nyilaskeresztes Pártot fel lehet oszlatni, de a Hungarista Mozgalmat soha, mert az nem a mát és nem egyes érdekeket szolgál, hanem az időtlen örök nemzetet és Nemzetünk nagy közösségét, millió és millió családjának jólétét és életbiztonságát!" Szálasi magabiztosan kijelentette: „mi már kijártunk egy Keresztes-Fischer-i iskolát az üldöztetések terén… ha lekényszerítenek bennünket a föld alá, akkor lemegyünk oda is, de akkor ez a kormány olyan lökéseket fog kapni a föld alól, hogy azt hiszi, földrengés van…"[1082] Lehetséges, hogy voltak a Hűség Házában olyan pártvezetők ezen az értekezleten, akikben mindezt hallgatva felmerült a kérdés: ha a Nyilaskeresztes Párt valóban ilyen hatalmas, földrengésszerű erővel rendelkezik, akkor miért nem jutott önerőből hatalomra? Vagy miért nem próbálkozott meg legalább a hatalom megragadásával?

Amikor még távolinak tűnt, hogy hatalomra kerülhet, Szálasi kijelentette: a hatalomátvétel után be fogják szüntetni a párttagok felvételét. Csak akkor kezdik meg új

[1080] MOL-K750-HN-3-392-402. (1944. május 5.)
[1081] MOL-K750-HN-3-397. (1944. május 5.)
[1082] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-456. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában rendezett tájékoztató értekezleten feltett kérdésre, 1944. május 5.

párttagok felvételét, amikor a hatalomátvétel időpontjában hat évesek elérik nagykorúságukat, vagyis csakis igazi, legalább másfél évtizedes hungarista nevelésben részesülteket vesznek majd fel. „Aki a hatalomátvétel napjáig érett fővel nem tartotta szükségesnek, hogy Pártunkba lépjen, annak belépése már nem lehet teljesen őszinte, így nem fogadható be.”[1083] Mivel ezt Szálasi 1944 tavaszán mondta, bőséges információkkal rendelkezhetett az olasz fasiszta és a német náci pártba a hatalomátvétel után belépett tömegek igazi motivációjáról.

Június 18-án Szálasi érezhető csalódással, de a németországi hatalmi viszonyokat meglehetősen világosan átlátva jegyezte föl a *Hungarista Napló*ba: „… a német vezetésben nincsen meg az az egység, melyet egy totális államtól jogosan megkívánhat mindenki és amelytől az ellenfeleknek elsősorban tartaniok kellene; a Veesenmayer által képviselt hivatalos akarat mellett, melyet Hitler tekintélye fedez, e tekintélyfedezet dacára más nemhivatalos akaratok futnak majdnem erőteljesebb hatalommal, vagy legalábbis egyforma hatalommal, mint Veesenmayeré… minden magyar ún. nemzetiszocialista pártnak megvolt és még ma is megvan az a nemhivatalos német vonala, amely minden felelőtlen cselekedetét hatalmával lefedezi.”[1084] Szálasi ekkor már hónapok óta tudta, hogy Baky László Himmler magyarországi bizalmi embereinek egyike. Más kérdés, hogy Szálasi nem értette meg, hogy egyetlen totalitárius államban sem érvényesülhet mindig, mindig kérdésben egy, központi, vezéri akarat. A végső döntéseket a Vezér hozza, de sokféle szempont alapján dönt és tanácsadói, közvetlen munkatársai olykor még a legfontosabb kérdésekben is befolyásolni tudják.

Szálasinak abban volt némi szerepe, hogy Horthy 1944. július 6-án leállította a zsidók deportálását. A kormányzó döntésének egyik motívuma az volt, hogy néhány napig attól tartott: a Budapestre vezényelt csendőröket Baky László belügyi államtitkár az ő hatalma megdöntésére és Szálasi hatalomra juttatására akarja felhasználni. A valóságban Baky, Szálasi régi ellensége, semmiféle állítólagos puccs-tervében nem számolhatott volna a nyilasokkal, mert neki semmiféleképpen sem engedelmeskedtek volna. Szálasi utasítására Vajna Gábor már július elején írásban jelentette Sztójay Dömének, hogy a Nyilaskeresztes Párthoz eljutott információk szerint egyesek puccsot készítenek elő. Arról is tájékoztatta a miniszterelnököt, hogy tudják: ha a puccs sikertelen lenne, a felelősséget a pártra akarják „lőcsölni”, és kérte, indítsanak nyomozást. Szálasi kijelentette: „Nekünk puccsra nincs szükségünk, és elítélünk mindenkit, aki ilyen eszközökkel igyekszik uralmát megalapozni, illetve az uralmat megkaparintani. A Nyilaskeresztes Párt minden puccskísérletet vérbe fog fojtani.” –

[1083] Uo. 437. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában feltett kérdésre, 1944. március 31.
[1084] MOL-K750-HN-5-208-209. Szálasi Ferenc tárgyalása Kurt Hallerrel, 1944. június 18.

fenyegetőzött Szálasi.[1085] Aki arról is tájékoztatta a párt vezetőit, hogy tudomása szerint a puccsal kapcsolatban felmerült Görgey Vince neve, de a háttérben „egy magas közjogi személy áll”. A *Hungarista Napló* szerint egészen pontosan július 1-jén, délután 16.30-kor utasította Szálasi Vajna Gábort: „… hogy Sztójay miniszterelnöknél eljárjon és tiltakozzék minden olyan beállítás ellen, mintha a Nyilaskeresztes Párt puccsot tervezne, és nem fogja megengedni, hogy ilyen rágalmak által a párt és az Államfő közé éket verjenek.” Vajna végül július 3-án tudta Szálasi üzenetét Sztójaynak átadni. Veesenmayer július 6-án jelentette Ribbentropnak, hogy Budapesten a bombázások, az ellenséges röplapok és a „suttogó propaganda” mellett a pártok egymás közötti harcai is fokozzák a feszültséget. Mindebből a „bal- és jobboldali radikálisok húznak hasznot, elsősorban Szálasi, aki miatt a Vár és a kormány állandó, titkos puccs-félelmet érez.”[1086]

Szálasi július elején készített helyzetértékelése szerint Himmler, nyilván Winkelmann-non keresztül, azt szerette volna elérni, hogy Pálffy és Szálasi fogjon össze, és legyen Pálffy a miniszterelnök. Mások Imrédyt szerették volna egyeduralomhoz juttatni. Veesenmayer Sztójay vezetése alatt képzelte el Szálasi és Imrédy összefogását. Ezzel szemben Szálasi ragaszkodott ahhoz, hogy az Államfő és a Nemzet közös akaratából vegye át a hatalmat – állította utólag a *Hungarista Napló*. Főleg arra hivatkozva, hogy a másik három megoldás esetén olyan kormány jönne létre, amely teljesen a németektől függ.[1087] Itt sincs másról, mint az események utólagos megszépítéséről szó. Szálasi is csak a náci megszállók kegyelméből jutott hatalomra, az ő kormánya is teljes mértékben a németektől függött.

Kurt Hallernek július 1-jén elárulta, hogy ha kezdetben, mint Hitler is, kénytelen lesz koalíciós kormányt alakítani, ő még rövidebb időn belül mint Hitler, mindenkit, aki nem a Nyilaskeresztes Párt tagja, ki fog szorítani a kormányából és „kíméletlenül és egyedül a totális Nyilaskeresztes Párttal fogja a dolgokat tovább vinni.”[1088] Hatalomra jutása után azok közül a politikusok közül, akiket Veesenmayer rábeszélésére volt kénytelen kormányába bevenni, egyetlen egyet sem tett ki a kormányából. A *Hungarista Napló* több megfogalmazása is azt sejteti, hogy nem minden részét volt alkalmuk megalkotóinak, szerkesztőinek alaposan elolvasni, ellenőrizni. Szálasi az eredeti változatban arról írt, hogy ő túl fogja szárnyalni Hitler világrekordját, aki néhány *hét* után eltávolította Hugenberget, ő csak pár *hónapig* fog együttműködni a nem nyilaskeresztesekkel.

[1085] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-471. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában rendezett tájékoztató értekezleten feltett kérdésre, 1944. július 7.
[1086] *Vádirat 3*, 82.
[1087] MOL-K750-HN-5-111. (1944. július 2.)
[1088] MOL-K750-HN-5-110. Szálasi Ferenc tárgyalása Kurt Hallerrel, 1944. július 1.

1944. július 8-án, magát a „Nemzet néma lelkiismereté”-nek nevezve, Szálasi hosszabb írásműben fejtette ki, hogy elutasít minden olyan párt- és kormánykoalíciót, amelyet nem a nyilas párt vezet.[1089] Július 21-én Szálasi a *Hungarista Napló*ban fogadkozott, hogy mindenkit be fog kényszeríteni a kormánykoalícióba, még Imrédyt is, de mindenkit „kíméletlen erővel gyeplőben” akar tartani, akinek meg ez nem tetszik, az Nagykanizsára, az internálótáborba kerül.[1090] Amikor Veesenmayer megtudta, hogy Horthy a Sztójay-kormány menesztését tervezi, meg akarta fenyegetni a kormányzót, hogy az Imrédy-párt, a kormánypárt nagy része, és első helyen a Szálasi-mozgalom ellenzékbe vonul.[1091] Ekkor még eszébe sem jutott, hogy esetleg Szálasit kellene hatalomra juttatni, a nyilas vezért és mozgalmát pusztán Horthy megzsarolására alkalmas eszközként akarta felhasználni. Veesenmayer 1944 nyarán úgy látta, hogy Szálasi könnyen kezelhető, befolyásolható politikus. Néhány vezetőtársa hajlandó a pártvezetőt rábírni, hogy a kormányt támogassa, az „elért teljesítmények arányában”. Ehhez a teljhatalmú német megbízott magabiztosan hozzáfűzte, hogy: „… végső fokon az lesz a döntő, milyen befolyást gyakorol majd a birodalom teljhatalmú megbízottja Szálasira.”[1092] Szálasi július 25-én Veesenmayer elé terjesztette javaslatait a kormány átalakításáról. Miniszterelnöknek továbbra is Sztójayt tartotta a legalkalmasabbnak, lemondása esetén helyére Mecsér Andrást javasolta. Sztójay helyettesének Szőllősi Jenőt jelölte, külügyminiszter-helyettesi posztot akart Kemény Gábornak juttatni Bárdossy László, vagy Szabó László külügyminiszter alatt. Beregfy Károlyt Csatayval és Magyarossyval együtt említette javaslatában, mint a három, egyformán lehetséges honvédelmi miniszter-jelölt egyikét. Nyilas kézbe adta volna az igazságügyi tárcát (Budinszky László), Vágó Pál lett volna a propaganda, Mester Miklós a vallás-és közoktatásügyi miniszter. Régi ellenfelét, Imrédyt pénzügyminiszternek tette volna meg, igaz, a gazdasági csúcsminiszteri tárcát Mecsér Andrásnak juttatva. Szász Lajos lett volna az új kormányban a kereskedelemügyi, Jurcsek Béla a közellátási miniszter. Október 15-e után az itt felsoroltak csaknem mindegyike a „tiszta” nyilas kormányban is helyet kapott.[1093]

[1089] MOL-K814-Mf-X7076-16.722-420-426.
[1090] MOL-K750-HN-5-223. (1944. július 21.)
[1091] *Wilhelmstrasse*, 883. Veesenmayer jelentése Ribbentropnak, 1944. július 15.
[1092] *Wilhelmstrasse*, 893. Veesenmayer jelentése Ribbentropnak, 1944. július 24.
[1093] BFL-XXV-1-a-293/1946-3531-3533. Részletek a *Hungarista Napló*ból, géppel írott tisztázat. A „Belpolitika” – címet viselő, 1944. augusztus 10-én készült összefoglaló némiképpen ettől eltérően foglalta össze Szálasi javaslatait-követeléseit a koalíciós kormány összetételével kapcsolatban. Ez utóbbiban szerepel a belügyi tárca, a propaganda minisztérium nyilas kézre adása és egy új, munkaügyi minisztérium „építése”, vagyis megszervezése és nyilas vezetése is. Ezen kívül állítólag Szálasinak konkrét személyi javaslatai voltak Kúria és a Magyar Nemzeti Bank elnöki posztjára is. Ezen kívül a közigazgatás átszervezése és az úgymond „zsidóbarát”, a Kállay-Keresztes-Fischer-féle rendszert kiszolgáló elemektől való megtisztítása érdekében valamennyi

Veesenmayer után Sztójay miniszterelnöknek is személyesen adta át Szálasi kormányátalakítási javaslatait. Sztójay tulajdonképpen aprópénzzel akarta Szálasit kifizetni. Elfogadta volna Budinszkyt igazságügy-miniszternek, Szőllősi Jenőnek felajánlott egy tárca nélküli miniszterséget, Vajna Gábornak pedig a miniszterelnökségen felállítandó szociális államtitkári helyet. Bizonyosnak tűnik, hogy Szálasi e javaslataival csak szondázni akarta a németek és a – még – hivatalban lévő kormányfő szándékait.[1094] Erre mutat az is, hogy saját magát még csak miniszternek sem jelölte, de az is, hogy a miniszterelnöki posztra Sztójay után olyan embert jelölt (Mecsér Andrást), akit végül, a hatalomátvétel után csak a berlini követi poszttal jutalmazott.

Augusztus 4-én Jaross Andor belügyminiszter gyűléstilalmat rendelt el a pártok számára. Másnap Baky egymás után küldte a rendőri egységeket a Hűség Háza elé, de hiába. Szálasi 16.45-kor vonult be az épületbe, őt a rendőrök nem merték megállítani, míg napközben több nyilaskeresztes párttagot és vezetőt durván bántalmaztak és elvezettek. Szálasit az épületben hatalmas lelkesedéssel fogadták, nem sokkal később pedig akcióba léptek a mozgalmárok és tüntetést robbantottak ki a Vörösmarty utcában. Ez csak elterelő „hadművelet" volt, a rendőrök egy részének figyelmét magukra vonták és ekkor indultak meg a Csengeri utcából a pártszolgálatosok, akik áttörték a rendőrkordont. A géppisztollyal is felszerelt rendőrök bizonyára parancsot kaptak a vérontás elkerülésére, ez tette lehetővé a nyilas pártszolgálatosok „győzelmét". A párt jelentése büszkén szögezte le, hogy ők ugyan mindenkor fegyelmezetten betartják a törvényeket, ha azzal a nemzet érdekét szolgálják: „De ha felfogásunk szerint a hatalom erőszaka a nemzeti érdekeket veszélyeztető intézkedéseivel akar bennünket megállítani munkánkban, úgy mindenkor szembe találja magát a Hungarista harcosokkal." [1095]

Készülődve a hatalom átvételére Szálasinak még egy sajátos író-politikus találkozóra is volt ideje. Kőfaragó-Gyelnik Vilmos kezdeményezésére augusztus 13-án körülbelül 30-40 író, költő, művész, zeneszerző (nevüket a találkozóról beszámoló nyilas hetilap jótékony homályban hagyta) valahol Budán, egy romantikus villa hatalmas kertjében gyűlt össze. Bevezetésképpen Alföldi Géza felolvasta „A Vezér!" című versét. Bizonyos, hogy nem gúnyolódásnak szánta, ám Szálasinak és a meghívott alkotóknak azt is hallaniuk kellett:

„... ahogy gondolkodás nélkül
elindulsz utána, s ha fejjel vezet

---

minisztérium elnöki osztályának (a honvédelmi minisztérium kivételével) vezetését is a nyilasok akarták volna átvenni. BFL-XXV-1-a-293/1946-6027.

[1094] Uo. 3534-3537.

[1095] BFL-XXV-1-a-293/1946-6031-6032.

a falnak, fejjel a legmagasabb hegynek,
nem keresed, mit és miért akarhat,
csak úgy érzed, nincs más, aki
jobban tudjon bármit, mint ahogy ő tud."[1096]

Nyilas uralom Magyarországon, 1944-1945

1944. augusztus 26-ára virradó éjjel, Kemény Gábor emlékezete szerint Szálasi hajnali ötig magyarázta Veesenmayernek, hogy milyen egyszerű lenne a megoldás, a nyilasok hatalomra juttatása: tíz tábornokot ki kell küszöbölni a Kormányzó klikkjéből. Kemény erről 1945. január 17-én tájékoztatta Kurt Hallert, hozzáfűzve, hogy az 1944 decemberi berlini tárgyalásokon Hitler és Ribbentrop, amikor az 1939 óta történt eseményekről beszéltek, mindig csak az egyes országok vezető rétegeinek korruptságát ecsetelték. Nem tértek viszont ki arra, hogy mi volt a német vezetés szerepe, felelőssége abban, hogy Romániában Mihály király és Antonescu, Olaszországban Badoglio marsall, Finnországban Mannerheim egyáltalán átvehették a hatalmat. Kemény azt fejtegette Hallernek, hogy ha Szálasi már 1944. augusztus 26-án átvehette volna a hatalmat, akkor a magyar és német seregek még mindig a Kárpátokon állnának. Ha pedig már március 19-én a nyilasokat juttatták volna a német megszállók hatalomra, akkor Szálasi Horia Simán keresztül megfelelő nyomást tudott volna gyakorolni a román népre. Ehelyett Horia Sima Németországban évekig bányákban dolgozott, Franciaországban pedig a szabadkőműves Laval védőszárnyai alatt kinőhetett Darlan és De Gaulle, vágta német tárgyalópartnere fejéhez a nyilas külügyminiszter. [1097]

Baky szerint Höttl augusztusban őt úgy tájékoztatta, hogy miután Veesenmayernek nem sikerült Imrédyék kezére játszani a kormányt, most Szálasi pártját akarja hatalomra juttatni.[1098] Baky nem tájékoztatta a népbíróságot arról, hogy miután még júniusban Imrédy túl hevesen találta bírálni a Weiss-Manfréd vagyon német kézre juttatását, kegyvesztett lett Berlinben. Ekkor és ezért kerültek ismét elő zsidó származását bizonyító iratok. A nyilasok röplapjaikon egyenesen azt állították, hogy Imrédy 25 %-ban zsidó, pedig csak az egyik dédszülője volt izraelita vallású.

Szálasit augusztus 29-én fogadta másodszor Horthy. A *Hungarista Napló* eléggé kevéssé hitelt érdemlő módon azt állítja, hogy Szálasi megpróbálta rávenni a kormányzót,

[1096] Sz. n.: Vezérem, az írók beszélnek! *A Nép*, 1944. augusztus 17., 1.
[1097] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-188-192. Jelentés Kemény Gábor és Kurt Haller tárgyalásáról, 1945. január 17.
[1098] BFL-XXV-1-a-4418/1945. Pálffy Fidél i. Baky László kihallgatása a népbíróság előtt, 1945. december 13.

hogy álljon a nemzet élére, elhatározásának „lelkét és gerincét… a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom képezze”. Szálasi önmaga személyét is felajánlotta Horthynak a „nemzet élére” álláshoz, amivel megint egyszer semmi mást nem akart mondani, mint hogy a kormányzó nevezze ki őt miniszterelnöknek. Miután Horthy erre nem volt hajlandó, Szálasi levonta a következtetést: a kormányzó az „angolszász-zsidó cimboraság” markában van.[1099] Bizalmasai szűk körében Szálasi később, valamikor szeptemberben azt mondta, hogy ez a találkozás számára „megrendítő és lesújtó” volt, annak ellenére, hogy a kormányzó őt állítólag rendkívül barátságosan fogadta, leültette és „több ízben kezét a térdére téve kérte, hogy legyen türelemmel.” Szálasi akkor már állítólag tudta, hogy Horthy hazudik, amikor azt mondta neki, hogy nem fog különbékét kötni, nem fog a németekkel szembefordulni.[1100]

Winkelmann emlékezete szerint őt, a kórházban fekvő, súlyos beteget, először 1944. augusztus 31-én kereste fel Szálasi, aki arról tájékoztatta, hogy Horthy és a Lakatos-kormány rövidesen ki fog ugrani a „szövetségből”. Winkelmann-nak arra a kérdésére, hogy Horthyval, vagy nélküle képzeli el a kormány átvételét, Szálasi azt válaszolta, hogy: „Horthyval, vagy Horthy nélkül. Természetesen szívesebben nélküle.” Valószínű, hogy Winkelmann pontosan emlékezett erre a beszélgetésre és Szálasira vall, amit még idézett tőle. Nevezetesen, hogy Szálasi azt mondta, hogy: „… ő nem egy Quisling és hogy magyar és nem német politikát akar csinálni.” Szeptember közepén Szálasi ismét felkereste a német rendőrtábornokot. Winkelmann szerint Szálasi ekkor már türelmetlenek látszott és megnevezte jövendő kormányának tagjait is: Beregfy, Vajna és Kovarcz nevére emlékezett másfél évvel később Winkelmann.[1101] Veesenmayer később azt állította, hogy a háború-párti Törvényhozók Nemzeti Szövetségét azért is fontosnak tartotta, mert arra törekedett, hogy el lehessen kerülni „egy egyoldalúan teljesen Szálasira alapított kibontakozást.” Veesenmayer feltárta: „Nem volt az a bizalom, hogy száz százalékig neki [ti. Szálasinak - KL] adjam át a felelősséget. A politikai konstelláció szempontjából nem is tartottam okosnak, mert akkor a kormánynak az alapja túl keskeny lett volna.”[1102] Szálasit végül 1944. szeptember 26-án vették „védőőrizetbe” a németek, akkor, amikor a pártvezér már hosszú hetek óta el volt szánva arra, hogy átvegye a hatalmat, a szerinte árulásra, vagyis a háborúból való kiugrásra készülődő Horthytól.[1103]

[1099] MOL-K750-HN-6-521-525.
[1100] HL-VII-249 (230. d.) Andreánszky Jenő: Az 1944. október 15. és előzményei. Géppel írott tisztázat, 10.
[1101] ÁBSZTL-A-712. Otto Winkelmann tanúvallomása, 1946. június 21.
[1102] Edmund Veesenmayer tanúkihallgatása Sztójay Döme és társai népbírósági tárgyalásán, 1946. március 13. 7. tárgyalási nap. Karsai–Molnár: *A magyar Quisling-kormány*, 2005, 448.
[1103] Lackó Miklós szerint Szálasi már augusztus végétől a németek őrizetében volt. (Lackó, 1966, 327.) A *Hungarista Napló* szerint Szálasi szeptember 12-én még Csobánkán lakott, majd 22-ig Óbudán, a Szent Miklós

Alig egy évvel a nyilas puccs előtt 1943. október 8-án a Pártvezetők Nagytanácsán megkérdezték Szálasit: miért nem segítik hatalomra a németek a magyar nemzetiszocialistákat? Szálasi válaszában hálát adott az Úristennek, hogy német részről nem történt beavatkozás a magyar belügyekbe. Ebben Szálasi annak jelét látta, hogy a nemzetiszocialista „vezető hatalmak" magyar népet még Délkelet-Európa vezető népének tartják, amely életerejénél fogva, külső segítség nélkül végre tudja hajtani a nemzetiszocialista kibontakozást. „Ha segítségre volna szükségünk, úgy [a] vezető szerepre nem vagyunk hivatottak." – jelentette ki Szálasi.[1104] Az a tény, hogy 1943 őszén az egyszerű párttagok az ország több pontján is türelmetlenül faggatták Szálasit: miért nem juttatja pártjukat hatalomra Németország, arra mutat: ők legalább megértették, hogy önerőből a Nyilaskeresztes Párt nem képes hatalomra jutni. A Szálasi által, egyébként más lehetőség hiányában „választott" út: várni arra, hogy Horthy őt fogadja, majd kinevezi miniszterelnöknek, semmiféle realitással sem bírt. 1943. november 7-én Felsőgallán Szálasi elpanaszolta híveinek, hogy a szociáldemokrata és más pártok vezetőit fogadja a kormányzó, csak őt nem. Ekkoriban vezetett Naplójába október 17-18-án jegyezte föl: „A NyP. ugyanolyan elbánást követel, mint amilyenben részesülnek a szocdem vagy kisgazdapárt. Ha tehát az államfő fogadja Peyer Károlyt és Tildy Zoltánt, valamint a többi nem nemzetiszocialista pártok politikus tagjait bizonyos alkotmányos tényezők javaslatára, úgy a NyP. is megköveteli, és nem kéri, hogy ugyanezek az alkotmányos tényezők javasolják az ő vezetőinek is az elfogadását az államfő részéről."[1105]

Vajna később némi gúnnyal, de az igazságnak megfelelően említette meg, hogy 1944. augusztus 23., Románia átállása után: „… nem csak, hogy szóba álltak már velünk a németek, hanem ész nélkül rohantak hozzánk."[1106] A Hungarista Mozgalom erejével, befolyásával kapcsolatban a *Hungarista Napló* szerint előfordult, hogy Szálasi őszinte volt a németek előtt. Amikor augusztus 28-án Kurt Haller megkérdezte tőle, hogy mennyi fegyverük van, Szálasi azt válaszolta, hogy csak egy pár géppisztoly. A csendőr- és honvédparancsnokságok kulcspozícióinak éléről pedig az „utóbbi időben" leváltották a náci- és nyilasbarátokat, legfeljebb zászlóaljnyi, vagy ezredkötelékben állnának melléjük – kesergett a jövendő

---

utcában, majd innen ismét négy napra visszaköltözött Csobánkára. Szeptember 26-án mondott köszönetet Kurt Hallernak, mert a német diplomata részt vett öccse, a hősi halált halt Szálasi Béla ezredes temetésén. MOL-K750-HN-**7**-567, 590, 606. (1944. szeptember 12-26.)

[1104] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-333. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1943. október 8.

[1105] *Beszélő*, 2008. március, 64.

[1106] BFL-XXV-1-a-293/1946-496. Vajna Gábor kihallgatása a Budapesti Népügyészségen, 1945. december 21.

Nemzetvezető.[1107] Szálasi, talán azért, hogy saját és mozgalma erejét, fontosságát növelje a németek szemében, vagy azért, hogy ezzel is sürgesse a hatalomra juttatását, alig egy hónappal később azt mondta Veesenmayernek, hogy Beregfyn keresztül már megtette a szükséges intézkedéseket, hogy az esetleges „árulás", vagyis a háborúból való kiugrás, az antifasiszta koalíció mellé állás kísérletét megakadályozzák. Szálasi azzal hencegett, hogy emberei csak az adott jelre várnak, és leváltják a megbízhatatlan parancsnokokat.[1108] Beregfy a népbíróság előtt azt állította, hogy ő semmit sem tudott a puccs előkészületeiről. Állítását csak a *Hungarista Napló*val próbálták cáfolni, mert az ügyészek rendelkezésére még nem álltak azok a német dokumentumok,amelyek többek között azt is bizonyították, hogy október 3-án ő is ott volt (bár nem nagyon szólalt meg) azon a titkos megbeszélésen, amelyen Greiffenberg tábornok vezetésével a német „illetékesek" a nyilas puccsistákkal, elsősorban Porzezinsky György vezérkari alezredessel, a Vezérkar Főnöke 7. osztálya (híradás és összekötő szolgálat) vezetőjével megtárgyalták a hatalomátvétel technikai feltételeit.[1109]

Szálasi napról napra türelmetlenebb lett. Augusztus 30-án megkérdezte Kurt Hallertől, hogy meddig kell még várnia a Hungarista Mozgalomnak, hogy végre cselekedhessen? Amikor Haller azt válaszolta, hogy még három hétig, Szálasi dühödten jegyezte meg: „Wait and see…" és hozzáfűzte: a Vasgárda „… szerepét senki nem vállalhatja ebben az országban."[1110] A *Hungarista Napló* lehetséges, hogy igazat ír akkor, amikor azt állítja, hogy szeptember 10-11. tájékán a nyilas vezetők Lakatos Géza miniszterelnök lelövetését tervezték, és arra is rá akarták venni a németeket, hogy ultimátumszerűen követeljék Horthytól a Szálasi-kormány kinevezését.[1111] Szálasi még szeptember közepén is attól tartott, hogy ha túl korán próbálja meg átvenni a hatalmat, mozgalma a Vasgárda, (ő pedig Codreanu) sorsára juthat.[1112]

Szálasi szeptember 18-án figyelmeztette a németeket, hogy vigyázzanak, nehogy a hatalomátvétel során Horthy megsérüljön, például lövés érje. Kemény a következőképpen foglalta össze Szálasi puccs-tervét: „a kormányzót abba a helyzetbe kell hozni, hogy kormányát ő nevezze ki."[1113] A nyilasok is, a németek viszonylag pontos, naprakész információkkal rendelkeztek Horthy Miklós „titkos" fegyverszünet tárgyalásairól. Szálasi

[1107] MOL-K750-HN-6-510. (1944. augusztus 28.)
[1108] MOL-K750-HN-7-633. (1944. szeptember 26.)
[1109] Erről részletesen lásd: Gosztonyi Péter: Német katonai okmányok 1944. október 15. előzményeihez. *Új Látóhatár*, 1969. december 1**.,** 515-523.
[1110] MOL-K750-HN-6-527-528.
[1111] MOL-K750-HN-7-553. (1944. szeptember 10-11.)
[1112] MOL-K750-HN-7-562. (1944. szeptember 14.)
[1113] BFL-XXV-1-a-293/1946-3556. Részlet a *Hungarista Napló*ból, Kemény Gábor géppel írott jelentése, saját kezű aláírásával, d. n.

valószínűleg szeptember 19-én fejtette ki Kurt Haller előtt, hogy mivel a Háromhatalmi Egyezmény a magyar alkotmány alapja kell, hogy legyen, a fegyverszünet ezt az alapot rúgja fel. Ezért a kormányzó Szálasi szerint már nem lehet abban a helyzetben, hogy „a magyar sors alkotmányos irányításában dönthessen”.[1114] Szálasi arra célzott, hogy különösen a kormányzó körüli „klikk” elintézésére, likvidálására gondol, amely után a kormányzó majd nem tehet mást, ki kell neveznie az új kormányt. Szálasi mintegy „árukapcsolásként” azt is közölte, hogy a kormányalakítást csak akkor tudja vállalni, „ha megelőzően bizonyos nagyvonatkozású kérdésekben a Führerrel személyesen értekezik.” Haller óvatosan megpróbálta Szálasit erről a találkozóról lebeszélni. Utalt arra, hogy a Führerrel legalább 8-10 nappal előre lehet csak kihallgatási időpontot kérni. A kiutazás és visszautazás legalább 4-5 napig eltarthat, és közben olyan hirtelen változhat a helyzet, hogy szükség lehet a hatalomátvételre. Ráadásul a jelenlegi kormány azonnal rájönne, hogy ha Hitler fogadja Szálasit, ők el vannak veszve. Szálasi, meghajolva Haller érvei előtt, kissé csalódottan közölte, hogy bár nem ragaszkodik mereven a hatalomátvétel előtti személyes találkozóhoz, de az azért érdekli, hogy: „… milyen feleletet kap, hogyan és mikor a benyújtott két emlékiratára?” Haller szerint maga a hatalomátvétel jelenti majd a memorandumokra adott választ. Haller frappánsnak szánt válasza aligha vigasztalta meg Szálasit. Ő nagyszabású Európa- és világátalakító tervezetét szerette volna megvitatni, sőt elfogadtatni Hitlerrel.[1115] Szálasi úgy gondolta, hogy a magyarországi helyzet olyan súlyos, hogy csak az dönthet a megoldásról, aki az egész politikai helyzetet átlátja, vagyis a Führer.[1116] Szeptember 19-én Szálasi azt javasolta Kurt Hallernek, hogy hívják meg Horthyt a német főhadiszállásra, mint az a március 19-i megszállás előtt is történt. A kormányzó távolléte alatt „a teljes és radikális rendszerváltozást itthon végre lehet hajtani”, tervezgetett Szálasi. Miután a kormányzót kész helyzet elé állítják, akkor nyílik majd arra lehetőség, hogy az új kormány kinevezését Szálasi Horthytól átvegye. Szeptember 26-án még konkrétabb tervet terjesztett Szálasi Haller elé. Abból indult ki, hogy miniszterelnöki kinevezéséhez a kormányzót megnyerni „majdnem lehetetlen lesz”. Ezért ismét javasolta, hogy a Führer (megint) hívja ki magához Horthyt, és ezzel környezetétől is eltávolítják a Kormányzót. Szálasi megtalálta Horthy gyenge pontját: öregembernek nevezte őt, aki „csüng a családján, unokáján és menyén, elképzelhető, hogy

[1114] ÁBSZTL-V-19.430-12-26. Kemény Gábor kihallgatása a PRO-n, 1945. december 4.
[1115] BFL-XXV-1-a-293/1946-3573-3576. Részlet a *Hungarista Napló*ból, Kemény Gábor géppel írott jelentése, saját kezű aláírásával, 1944. szeptember 20. Négy nappal később Szálasi a *Hungarista Napló* e részébe korrektúra-jellel betoldotta: „az összhadviselés és a háború győzelmes befejezésének kérdéseiben” tartja szükségesnek a Hitlerrel való találkozót.
[1116] BFL-XXV-1-a-293/1946-3569. Részlet a *Hungarista Napló*ból, Kemény Gábor géppel írott jelentése, saját kezű aláírásával, 1944. szeptember 21. Haller megjegyezte, hogy Szálasinak „egészen rendkívüli az ítélőképessége…”

ezek érdekének a figyelembe vétele megfelelő körülmények között jobb belátásra bírják."[1117] Valószínű, hogy az írásban rögzített javaslatnál előszóban Szálasi többet, pontosabbat mondott, de így is világos volt a terve: a kormányzót a hozzá legközelebb álló rokonai életével kell megzsarolni. Szálasi aggódott, sőt félt. Mint Kurt Hallernek is megmondta: nem szeretne Codreanu és a Vasgárda sorsára jutni, ezért a „megoldást", vagyis a hatalom átvételét csakis a „Magyarországon lévő német erőkkel" és a német hatalom képviseletével együtt tudja elképzelni.[1118]

A nyilasok 1944 augusztusában-szeptemberében elkezdtek készülődni a hatalom átvételére.[1119] Vajna Gábor tartotta a kapcsolatot a csendőrség és rendőrség nyilasbarát tisztjeivel, Kovarcz Emil a megbízható nyilas mozgalmárokat kezdte megszervezni, a hadsereg tisztikarában pedig Bán Mihály vezérkari ezredes, Szálasi volt évfolyamtársa, régi híve kapott megbízást a puccs előkészítésére. Mivel ő ekkoriban betegeskedett, Porzezinsky és Nádas Lajos vezérkari ezredes vette át a „katonai vonalat". Nádas állítólag már a NAP megalakulásától kezdve kapcsolatban állt Szálasival, de mint hivatásos tiszt, természetesen nem léphetett be egy politikai pártba. A puccs előkészületei során Szálasi mindenkinek teljesen szabad kezet adott, őt csak időnként kellett, nagy vonalakban és általánosságban tájékoztatni. Nádas és Porzezinsky mellett Andreánszky Jenő afféle puccsista „vezérkari főnök" szerepét töltötte be. Ők jól tudták, hogy először Bakay Szilárd altábornagyot, Horthy hívét, a budapesti I. honvédkerület meggyőződéses németellenes parancsnokát kell „kikapcsolni". A fővárosban állomásozó tiszteket a nyilas puccsisták három fő csoportra osztották: az elsőbe kerültek a feltétlenül megbízható nyilas-szimpatizánsok, a másodikba a bizonytalanok, a harmadikba pedig a velük (és a németekkel szemben) ellenséges tisztek és főtisztek. Andreánszky Jenő leírásából is kiderül, hogy a nyilasok csak a puccs napján, vagyis akkor tervezték Bakay „kikapcsolását", amikor Horthy ország-világ előtt „leleplezi magát". A németek ezzel mit sem törődtek, és már október 8-án Gestapo-ügynökök elrabolták az altábornagyot. Amikor Lakatos Géza miniszterelnök Veesenmayertől próbált felvilágosítást kapni, a német teljhatalmú megbízott azt mondta, hogy ő semmi különöset nem lát abban, hogy Budapest vezénylő tábornoka eltűnt, hiszen például Faragho Gábor altábornagy, a csendőrség felügyelője is „eltűnt", és senki sem tudja, hol van. A jól tájékozott német

[1117] MOL-K750-HN-7-629-631.
[1118] ÁBSZTL-V-19.430-12-30. Kemény Gábor kihallgatása a PRO-n, 1945. december 12.
[1119] A nyilas puccs előkészítésével kapcsolatban értékes forrás Andreánszky Jenő emlékiratai. A továbbiakban főként az ő kéziratos munkájára támaszkodunk. HL-VII-249 (230. d.) Andreánszky Jenő: Az 1944. október 15. és előzményei. Géppel írott tisztázat, 11-22.

diplomata így adta tárgyalópartnere tudtára, hogy ő is tudja, hogy Faraghót Horthy Moszkvába küldte a fegyverszüneti egyezmény aláírására.[1120]

A Horthy-féle kiugrási kísérlet kudarcának egyik fő oka az volt, hogy az antikommunista és németbarát szellemű tisztikar zöme jobban félt a bolsevikoktól, mint a Nagynémet Birodalomtól. Még a katonai szempontból egyre reménytelenebb helyzetben is fontosabb volt számukra a német szövetséges melletti kitartás, mint a román példa követése. Nem azért álltak Szálasi szolgálatába, mert bíztak a nyilasokban, hanem azért, mert semmi esélyt sem láttak arra, hogy Magyarország egy különbékével elkerülheti a szovjet megszállást és a kommunista uralmat. Elég volt néhány főtisztet, elsősorban Bakay altábornagyot „kikapcsolni", a hadsereg, a rendőrség és főleg a csendőrség parancsnokainak döntő többsége fegyelmezetten tovább harcolt a nácik oldalán.

Veesenmayer október 2-án közölte Szálasival a Führer döntését: a kormányzó nem maradhat a helyén, Szálasinak kell kezébe venni az „államügyek legfelsőbb vezetését és a Legfelsőbb Hadúri jogok" gyakorlását is. Szálasi örömmel fogadta a döntést, de a *Hungarista Napló*ban a német vezetés szempontjából tartotta „rendkívül fontosnak", hogy a nyilas hatalomátvétellel bizonyítsa, hogy a háború „legválságosabb szakaszában" egy néptől, ráadásul „Délkelet-Európa vezető népétől önkéntes és teljes csatlakozást kap". Szálasi ekkor tudta meg, hogy a németek a nyilas hatalomátvétel után Németországba akarják vinni Horthyt. Nem helyeselte az ötletet, mert szerinte ezzel a kormányzóból feleslegesen csinálnának vértanút. Ehelyett Szálasi jobbnak tartotta volna, ha a nyilas hatalomátvétel utánra tervezett nagy nemzetárulási és hűtlenségi perekben tanúként szerepeltetnék Horthyt és így lehetővé tennék, hogy önmaga felett mondjon ítéletet.[1121] Most, hogy Szálasi már letett arról a tervéről, amit 1937-től kezdve hangoztatott, hogy az Államfő és a Nemzet közös akaratából vegye át a hatalmat, új ötlete támadt. „Szakférfiakból álló törzs" felállítását tervezte Németországban és Magyarországon, ezek kiküldését a másik országba, nyilván a napi, gyakorlati kérdések megoldására. „Egyetemes kérdésekben a két állam Legfelsőbb Vezetője dönt." – javasolta magabiztosan október 5-i tervezetében.[1122] A szabad, független és önálló Magyarország fikciójához Szálasi még a német segítséggel tervezett puccsa előestéjén, igaz utána is ragaszkodott. Az ő országa a Hungarizmus gyakorlati elvein fog felépülni, ehhez viszont kellett az egyenrangúság látszata. Legalább tervezgette, hogy majd minden „egyetemes kérdésben" le fog ülni Hitlerrel tárgyalni. Magabiztosságát az sem rendítette meg,

[1120] Uo. 23.
[1121] MOL-K750-HN-8-678. Szálasi Ferenc tárgyalása Edmund Veesenmayerrel, 1944. október 2.
[1122] Uo. 691. (1944. október 5.)

hogy Hitler őt még fogadni sem volt hajlandó, 1944 nyári memorandumára és „Európa-tervére” pedig, bár ezt Szálasi nyilván elvárta, egyetlen szóval sem válaszolt.

Az 1944. október 17-i dátummal kiadott „Az Országépítés első terve” is megemlíti, hogy Veesenmayer szeptember 26-án és október 11-én is kijelentette: „Hitler szemében Magyarország egyedüli felelős személye [a] PV.”[1123] Keveset tudunk arról, mivel töltötte idejét Szálasi a németek „védőőrizetében”. Talán ekkor próbálta megfogalmazni, magának is megindokolni, hogy miért hajlandó a németek kezéből és kegyéből elfogadni a hatalmat. „A németekre rá kellett kapcsolni, nehogy egyedül csinálják meg a lépést a belpolitikai helyzet tisztázására és így ürügyet kapjanak arra, hogy kijelenthessék, hogy a magyar nemzet életképtelen, mert nem tudja a sorsát saját kezébe venni és így Magyarországból tényleg Gaut csináljanak. Ez tisztán kivehető a naplóból [ti. a *Hungarista Napló*ból - KL].” – írta börtönnaplójába Szálasi egy évvel később.[1124]

Október 1-jén Szálasi azt mondta Veesenmayernek, hogy Horthy „vak eszköze az angolszász-zsidó cimboraságnak”.[1125] Horthy leváltásával kapcsolatban Veesenmayernek több olyan ötlete is volt, amelyeket Szálasi eleinte nem tudott, vagy nem akart elfogadni. A Nagynémet Birodalom teljhatalmú megbízottja október 4-én azt javasolta Szálasinak, hogy Horthyval írassanak alá olyan tartalmú lemondó nyilatkozatot, amelyben a Kormányzó beleegyezik abba, hogy a politikai hatalom kivételével az ország katonai és gazdasági vezetése közvetlenül, vagy tanácsadók közbeiktatásával német kézbe kerüljön. Szálasi ezt azzal utasította vissza, hogy még Bethlen helyében is azt javasolná Horthynak, hogy írja alá ezt a nyilatkozatot, mert „a féktelen németgyűlölet végérvényesen lehetetlenné tenné a nemzetiszocialista egészséges kibontakozást.” Veesenmayer, aki talán még ekkor sem értette, hogy mennyire következetes, makacs fantasztával van dolga, némi cinizmusról tanúbizonyságot téve felvetette, hogy a lemondó nyilatkozat tartalmát esetleg titokban is lehetne tartani. Szálasi ezt is elvetette, és a *Hungarista Napl*óba feljegyezte: „… a német vezetés talán utolsó kísérletet tett arra, hogy Magyarországot imperialista módon állítsa be nemzetiszocialista rendjébe… tehát még mindig nem látja a nacionalista és szocialista Európaközösség megteremtésének szükségét, hanem csak Németország és a német nép nemzetiszocialista jólétét és életbiztonságát.”[1126] Azt Szálasi valószínűleg önmaga előtt sem tisztázta, hogy amikor német fegyveres segítséggel végül hatalomra került, az mennyiben volt nem „imperialista mód”? Azzal pedig nem is foglalkozott, hogy már régen nem a német nép

[1123] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-101.
[1124] BFL-XXV-1-a-293/1946-8511. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 15.
[1125] MOL-K750-HN-8-665. (1944. október 1.)
[1126] MOL-K750-HN-8-687. (1944. október 4.)

nemzetiszocialista jólétéről és életbiztonságáról volt szó, hanem arról, hogy még hány hónapig tart, amíg a náci Németország hadserege fegyverletételre kényszerül.

Andreánszky Jenő a nyilas puccsról írott visszaemlékezésében valószínűleg őszintén feltárja, hogy milyen csekély számú tiszttel vették föl 1944 szeptemberében-októberében a kapcsolatot. Köztük volt Mészáros István alezredes, a szegedi 9., Horthy Miklós gyalogezred II. zászlóaljának parancsnoka, aki ekkoriban még azt is felajánlotta, hogy ha kell, a hozzájuk szemlére érkező Bakay altábornagyot úgy „eltünteti", hogy soha nem találják meg. Andreánszky személyesen beszélt még a Folyamőrség parancsnokának, Hardy Kálmán altábornagynak a vezérkari főnökével, Jászay Ferenc őrnaggyal, majd a „legértékesebb" emberrel, Hindy Ivánnal, az I. hadtesthez beosztott tábornokkal. Ő is jelezte, hogy ha kell, minden eszközzel támogatja a nyilas puccsot.[1127] Benne sem kellett Szálasinak csalódnia, október 15-én Hindy tartóztatta le Bakay utódát, Aggteleky tábornokot és biztosította, hogy az I. hadtest a nyilasok mellé álljon.

Valószínű, hogy közvetlenül a nyilasok hatalomra jutása előtt készülhetett az a dátum nélküli, rövid, alig egy gépelt oldal terjedelmű, „Magyarország népeihez!" kezdetű „kiáltvány", amelyet szövegéből következően Horthy Miklóssal akarhattak aláíratni. Ebben Szálasit kormányzó-helyettessé, miniszterelnökké, honvédelmi miniszterré, és a honvédség főparancsnokává nevezte volna ki a kormányzó, megbízva azzal is, hogy alakítsa meg az első magyar nemzetiszocialista kormányt. Nem találkozhatott a németek tetszésével a kiáltványnak az a része, amelyben a országgyűlés két házának feloszlatását és a 18 éven felüli, „tisztafajú lakosokra kiterjedő népszavazás" kiírásáról van szó. Ráadásul, a hatalomátvételt jóváhagyó népszavazást követően hat „héten belül alkotmányozó nemzetiszocialista nemzetgyűlési választások"-at is akart tartani Szálasi.[1128] Akinek első miniszterelnöki intézkedése lett volna hivatalba lépésének bejelentése Berlin, Róma, Tokió, Madrid, Bukarest és Szófia számára. Az, hogy Lisszabont nem említi a tervezet, a figyelmetlenség és talán a műveletlenség rovására írható. Valószínűleg nem sokat, vagy szinte semmit sem tudott Salazar diktatúrájáról. Nehezebb megérteni, hogy „Bukarest" és „Szófia" alatt mit értett Szálasi? A román fővárosban augusztus 23. óta a Vörös Hadsereg volt az úr, tehát Szálasi a német emigrációban tartózkodó vasgárdistákra gondolhatott itt. Azt is tudnia kellett, hogy a szeptember 9-i puccs után Bulgária átállt az antifasiszta koalíció oldalára, tehát nem tudott volna kapcsolatba lépni ebben a fővárosban sem nácibarát politikusokkal. A tervezett első miniszterelnöki lépésekből kiderül, hogy az „alkotmányozó nemzetiszocialista

[1127] HL-VII-249 (230. d.) Andreánszky Jenő: Az 1944. október 15. és előzményei. Géppel írott tisztázat, 25-32.
[1128] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-602.

nemzetgyűlés" tagjai csakis olyan nyilasok lehettek volna, akik már legalább három éve „megszakítás nélkül a nemzetiszocialista állami és társadalmi rendért küzdöttek."[1129]

Quisling, Antonescu, Pétain akkor vállalkozott a németekkel való kollaborálásra, – mutatott rá a Szálasi-per népügyésze – „amikor a német hadigépezet még ereje teljében volt és győzelmet győzelemre halmozott." Frank László abban viszont kételkedett, hogy „található-e egyáltalán józan ésszel követhető ok és magyarázat arra az árulásra, hogy egy csoport a biztos vereség küszöbén álló náci állam utolsó csatlósának szerepére kényszeríti hazáját"?[1130] Frank népügyész csak azt nem tudta, vagy nem volt hajlandó Szálasinak elhinni, hogy nem csak a nyilas vezetők, hanem rajtuk kívül még sokan az országban és Németországban is, 1944 szeptemberében-októberében még vakon hittek, feltétlenül bíztak a német „csodafegyverekben", a német katona „legyőzhetetlenségében", Hitler katonai „zsenijében". Arról viszont Frank vagy nem beszélhetett, vagy ő sem akart beszélni, hogy a lakosság zöme a nyilasokat megvetette, lenézte, viszont a Vörös Hadseregtől és a bolsevik megszállástól kifejezetten rettegett. Ilyen körülmények között Szálasi viszonylag könnyen tudta uralmát, német segítséggel konszolidálni. Más lett volna a helyzet, ha az angolszász csapatok közeledtek volna a magyar határok felé 1944-ben…

Kőfaragó-Gyelnik Vilmos a „Mindenható akaratának" tulajdonította hatalomra jutásukat. Mint kissé rezignáltan megjegyezte: „… a hatalomra jutás nem az építés kezdete, hanem - egy emberöltő évszázadok bűneit betetéző működése miatt - nemzetmentés volt. Belenyugszunk a Mindenható akaratába és halálig folytatjuk Nemzetünk alázatos szolgálatát, úgy, ahogy azt a mi Vezérünk Szálasi Ferenc jó példája mutatja."[1131] Szálasi többek között azzal indokolta Horthy leváltását, hogy ha beszüntették volna az ellenállást, akkor az még több véráldozattal járt volna. Szerinte a németek ugyanúgy bántak volna Magyarországgal, mint tették azt a Cseh-Morva Protektorátus népével, csak nálunk öt hét alatt végezték volna mindazt el, amire ott öt évük volt.[1132]

Szálasi és hívei rendszerváltó forradalomnak látták a nyilas puccsot. A *Hungarista Napló* szerint 1944. október 15-én: „… egy totálisan megszervezett, Vezérével egybekovácsolt, a hatalom birtoklására teljesen felkészült Párt és Mozgalom felismerte és kiaknázta a szükségszerűen bekövetkező történelmi pillanatot, a Nemzet élére állott és a Nemzet akaratából, a Párt és a Mozgalom szervezettségével, szervezeteinek cselekvési

[1129] Uo. 603.
[1130] Frank, 1975, 9.
[1131] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-622.
[1132] BFL-XXV-1-a-293/1946-8712. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. november 17.

elszántságával győzött is."[1133] Ugyanezt Szálasi börtönnaplójában később így fogalmazta meg: „Magyarországon a Hungarizmus és Mozgalma döntötte meg véglegesen a feudális-reakciós magyar rendszert 1944. október 15-16-án, senki más. Ezt letagadni lehet, de bebizonyítani [az] ellenkezőjét nem lehet."[1134] Írta mindezt annak ellenére, hogy ő is pontosan tudta, hogy a gazdasági-társadalmi rendszer Horthy eltávolítása után is változatlan maradt. Nem államosították a bankokat és gyárakat, nem osztották föl a nagybirtokos arisztokrácia földjeit stb.

Kovarcz Emil úgy emlékezett, hogy október 15-én délben Kemény Gáborral látogatták meg Szálasit. A hadi helyzet ekkor számára igen nyomasztónak tűnt, az oroszok áttörték a Kárpát-vonalat. Kovarcz állítólag felvetette, hogy „íly körülmények között volna-e még célja a vállalkozásunknak [ti. a nyilas hatalomátvételnek - KL]". Szálasi erre azt felelte: „már ő is torkig van a németekkel, legszívesebben azonnal haza menne és hagyná, csináljanak, amit akarnak. De tudja, hogy van erejük, dacára a látszatnak a háborút meg fogják nyerni, s akkor rettenetes bosszút állnak. Lehet, hogy szándékosan csinálják velünk ezt az idegháborút, hogy Románia példáját követve mi is kilépjünk, hogy azután gátlás nélkül végig tapossanak rajtunk. Mondta még: legközelebb, ha a követtel beszél, határozott és végleges választ fog követelni: mit akarnak."[1135]

Otto Winkelmann szerint az ő Ostrom utcai villájába Szálasi október 15-én a kerteken át lejött a Bérc utca 15-ből. Nála akkor már több politikus volt, akikről feltételezték, hogy a Lakatos-kormány letartóztatja őket: Bárdossy, Jurcsek, Tasnádi Nagy, Szász, Reményi-Schneller, Rajniss, Rátz.[1136] Ruszkay úgy emlékezett, hogy valamikor este tíz óra körül jelent meg Winkelmann lakásán Szálasi.[1137] Lehetséges, hogy Ruszkay téved, Winkelmann úgy emlékezett, hogy Veesenmayer személyes kérésére ő személyesen vitte át a német követségre Szálasit. Legközelebb másnap, tehát október 16-án reggel látta viszont Szálasit, aki csak reggelizni jött át hozzá.[1138]

„Az Országépítés első terve" kronológiája szerint a Kormányzó 1944. október 16-án „a kora reggeli órákban német védelem alá helyezte magát Lakatos miniszterelnökkel egyetemben." Szálasi szerint ekkor Horthy olyasmit mondott, sőt úgy intézkedett, sőt felhatalmazást adott volna, hogy ennek alapján „sürgősen intézkedni kellett az ország felelős

[1133] HL-VII-249-HN-1-4.
[1134] BFL-XXV-1-a-293/1946-8618. 1945. november 6.
[1135] BFL-XXV-2-b-4767/1946. Kovarcz Emil kézzel írott feljegyzése, 40.
[1136] BFL-XXV-1-a-464-1946. Otto Winkelmann tanúvallomása a PRO-n 1945. november 6-án Ruszkay Jenő ügyében.
[1137] BFL-XXV-1-a-464-1946. Ruszkay Jenő vallomása a népbíróság előtt, 1946. február 23-án.
[1138] BFL-XXV-1-a-293/1946-7977. Otto Winkelmann feljegyzése, 1945. november 8.

vezetésének megalkotásáról, nehogy egy pillanatra is vezetés nélkül maradjon a magyar Nemzet ezekben a válságos időkben." Majd Horthy ugyancsak szóban, még a délelőtt folyamán visszavonta volna mindazt, amit reggel mondott és kijelentette: „nem ura szabad akaratának, így nem folyhat az ügyek további intézésébe; államfőnek tekinti magát, aki nem tud tényked ni." Mindez még hihető, és egybevág mindazzal, amit más forrásokból is tudunk e nap eseményeiről. Szálasi „Országépítés"-i terve ezek után azt állítja, hogy a Kormányzó október 16-án este írásban visszavonta az október 15-i deklarációját, utána pedig írásban „beadja lemondását és a kormányzati ügyek vitelével PV-t bízza meg."[1139] Feltűnő a megfogalmazás óvatossága: ezek szerint Horthy nem miniszterelnökké nevezte ki Szálasit, csak a kormányzati ügyek vitelével bízta volna meg. Talán Szálasi is tudatában volt annak, hogy ha Horthy valóban aláírt egy olyan kinevezési okmányt, amelyben csak annyi állt, amit az „Országépítés" első tervezete tartalmaz, akkor ezt jobb volt nem nagyon mutogatni. Ráadásul ugyanezen „Országépítés"-i terv a továbbiakban már csak annyit mond, hogy: „a kormány a Kormányzó részéről szóbelileg kapott felhatalmazás és a részéről kapott írásbeli lemondási nyilatkozat értelmében és szellemében fogja az államügyeket vezetni."[1140] Ebből arra következtethetünk, hogy Horthy csak lemondani volt hajlandó írásban, de semmi olyasmit nem írt alá, amit Szálasi miniszterelnöki kinevezésnek, vagy megbízásnak tekinthetett volna. Horthy emlékirataiban azt állítja, hogy a Hatvany-palotában, ahová a Királyi Palotából áthurcolták, Szálasi kihallgatást kért tőle. Amikor fogadta, „hitleri köszöntéssel tisztelgett" és megkérte, hogy nevezze ki miniszterelnökké. Mint emlékirataiban kissé szarkasztikusan megjegyezte: „Hogy valaki saját kinevezését kérje, még nem fordult elő életemben." Ekkor Horthy állítólag azt mondta Szálasinak, hogy neveztesse ki magát miniszterelnökké a németek által, ő, mint fogoly semmiféle hivatalos működést nem fejthet ki. Szálasi dolga végezetlenül távozott, majd ugyanaznap délután még visszatért „szemérmetlen kívánságával". Horthy, meglehet kissé megszépítve utolsó találkozásuk leírását, még Szálasi képébe vágta: „Különben is, Ön volna az utolsó, akinek kinevezésére hajlandó lennék!"[1141] A németek pontosan követték Szálasi tervét: az agg kormányzót egyetlen fia, Miklós életével zsarolva vették rá arra, hogy lemondjon.[1142]

[1139] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-101.
[1140] Uo. 102.
[1141] Horthy, *Emlékirataim*, 312-313.
[1142] Uo. 314. Szálasi a népbíróság előtt azt vallotta, hogy ő csak „szóbeli meghatalmazást" kapott a kormányzótól. BFL-XXV-1-a-293/1946-909. (1946. február 7.) Lakatos Géza ugyancsak a népbíróság előtt azt állította, hogy Horthy írásban csak kormányalakítási megbízást adott Szálasinak, de nem bízta meg az államfői jogok gyakorlásával. Uo. 2112. (1946. február 19.)

Ambrózy Gyula szerint Horthy Kabinetirodáján szokás volt, hogy a kormányzó előre, „bianco” kéziratpapírokat ír alá, ezek fölé gépelték aztán pl. a miniszterekhez szóló leiratokat. Volt, hogy Horthy fölös példányokat is előre aláírt, arra az esetre, ha gépelés közben hibáznának. Ezeket az üresen maradt, de aláírt kézirat-lapokat azután a Kabinetiroda főnöke a legközelebbi referáláskor a Kormányzó előtt semmisítette meg. Ambrózy helyettese, dr. Langsfeld Géza foglalkozott ezekkel a fölös, „bianco” papírokkal, lehetséges, hogy 1944. október 15-én is volt nála néhány ilyen, Horthy aláírásával ellátott példány.[1143] Langsfeld, aki több mint húsz éven keresztül szolgálta Horthyt, Szálasitól elfogadta a Polgári Kabinetiroda vezetői kinevezést. Szálasi talán egy bianco, de Horthy aláírásával ellátott papírlapért hálából nevezte ki Horthy volt bizalmi emberét saját Kabinetirodájába. „Eredeti” lemondó nyilatkozatában Horthy „a hadvezetés eredményes folytatása és a Nemzet belső egysége és összefogása” érdekében mondott le kormányzói tisztéről és megbízta Szálasit azzal, hogy alakítsa meg a „nemzeti összefogás” kormányát.[1144] Szálasi ezek után „saját hatáskörében” felállította az úgynevezett Országtanácsot, amelyet eredetileg az 1937. XIX. tc. 3.§-a a kormányzói tiszt megüresedése esetére írt elő. Szálasi nagyvonalúan eltekintett az eredeti törvény előírásaitól, amely szerint a miniszterelnöknek, az országgyűlés két háza elnökének, a hercegprímásnak, a Kúria, valamint a Közigazgatási Bíróság elnökének, és a honvédség főparancsnokának kellett volna az Országtanács tagjának lenni. Tagjainak Beregfy Károlyt, Rajniss Ferencet és Csia Sándort nevezte ki. Furcsa, hogy talán legrégibb, leghűségesebb harcostársa, személyes jó barátja, Csia Sándor ezt leszámítva szinte semmiféle szerephez nem jutott a hatalomátvétel után. Védőügyvédje Csia perújrafelvételi kérelmében egyenesen azt állította, hogy védence október 15. után „hetekig” ki sem mozdult Szentendréről.[1145] Az Országtanács másik tagját, Rajniss Ferencet 1945. március 2-án e tisztsége alól felmentette Szálasi, helyére Gera József került.[1146] Az új kormányzót egyébként az országgyűlés két házának együttes ülésén kellett volna megválasztani. Lehetséges, hogy Szálasi figyelmét, ha senki más, akkor igazságügyminisztere, a képzett jogász, Budinszky László hívhatta fel arra, hogy nem lesz egyszerű és főleg legitim, ha egyszerre veszi át a miniszterelnöki posztot és a kormányzói tisztet. Szálasi az országgyűlés Felsőháza elnökéhez intézett levelében feltárta, hogy Horthy Miklós nem csak miniszterelnöki megbízást adott neki, hanem felhatalmazta arra is, hogy háromtagú kormányzótanácsot alakítson „az államfői hatalom gyakorlására

[1143] Uo. 379. Ambrózy Gyula kihallgatása a Budapesti Népügyészségen, 1945. június 8-án.
[1144] FN-1939-1945-IV-335. (1944. november 2.)
[1145] BFL-XXV-1-a-293/1946-3127. Dr. Korányi György ügyvéd, dr. Csia Sándor kirendelt védője beadványa a Budapesti Népbírósághoz, 1946. március 16.
[1146] *Hivatalos Közlöny*, 19. sz. 1945. március 16.

vonatkozó javaslatnak előterjesztése és törvényes formák között történő elfogadása időpontjáig magyar királyi miniszterelnöki minőségemben ideiglenesen a kormányzói jogkört is gyakoroljam, nehogy a késedelemből nemzetünkre és hazánkra súlyos kár és veszedelem származzék."[1147]

Lehettek az országgyűlésben olyanok, akik észrevették, hogy az „eredeti" lemondó nyilatkozatban szó sem volt arról, hogy Horthy a kormányzói jogkör gyakorlását is Szálasira ruházta volna. Ezért másnap, november 3-án Krüger Aladár a „vitéz nagybányai Horthy Miklósnak a kormányzói tisztről lemondása következtében szükséges rendelkezésekről szóló törvényjavaslat" előadója arról tájékoztatta a Felsőházat, hogy Szálasi „megbízott miniszterelnök úr saját elhatározásából és egyben a kormányzó úr szóbelileg közölt hozzájárulása alapján a miniszterelnöki teendők ellátása mellett a kormányzó jogkör gyakorlását is tényleg átvette."[1148] Elképzelhető, hogy a megtört Horthy valóban rálegyintett Szálasi „elhatározására", hogy egyesíti a miniszterelnöki és a kormányzói jogkört. Elképzelhető, de nem valószínű, mivel ilyen fontos döntést minden bizonnyal az „eredeti" lemondó nyilatkozatba is belefoglalhattak volna. Valószínűbb, hogy Szálasi ebben az esetben is hazudott. Lehet, hogy megpróbálta rávenni Horthyt arra, hogy bízza meg őt a kormányzói jogkör gyakorlásával is, de a kormányzó ilyen tartalmú lemondó nyilatkozatot nem volt hajlandó aláírni. Szálasi mindenesetre most nem próbálkozott meg azzal, hogy önmagát kormányzóvá, nádorrá, vagy bármi mássá megválasztassa, csak a „Nemzetvezető" címet adományozta saját magának. Viszonylag törvénytisztelő ember lévén az erről rendelkező törvényjavaslat azt is tartalmazta, hogy az ország államformája továbbra is a királyság marad. A nemzetvezető és a kormányzó jogköre között két fontos különbséget állapítottak meg: a nemzetvezetőnek joga volt, természetesen csak „ideiglenesen" a kormányzói mellett a miniszterelnöki jogkört is gyakorolni, valamint felelősségre lehetett őt vonni a törvény vagy az alkotmány megszegése esetén. Eredetileg Horthyt is felelősségre vonhatta volna az országgyűlés tagjaiból álló bíróság, de az 1937. XIX. tc. 7. §-a ezt eltörölte. A kapkodás, a rögtönzés érződik az új törvényjavaslat azon részében is, amely kimondta, hogy az országtanács működése a nemzetvezető működése idején szünetel, és csak akkor kezd működni, ha bármikor, bármi okból a nemzetvezető működése megszűnik.[1149] A törvényjavaslatot az országgyűlés alsó- és felsőháza hozzászólás, vita és ellenszavazat nélkül elfogadta.

[1147] FN-1939-1945-IV-336. (1944. november 2.)
[1148] FN-1939-1945-IV-340.
[1149] FN-1939-1945-IV-341.

Szálasi a PRO fogságában azt állította, hogy a kormányzót arra, hogy őt miniszterelnökké kinevezze „… sem a Hungarista Mozgalom részéről, sem a németek részéről történt fegyveres erőszak nem kényszerítette.”[1150] Szálasi tudta, hogy Horthy Miklóst fia elrablásával, majd életveszélyes fenyegetésekkel kényszerítették a németek arra, hogy őt miniszterelnöknek kinevezze. Az biztos, hogy Szálasi törvénytelenül, puccsal, a német megszállók fegyveres segítségével jutott hatalomra. Még talán magával sem próbálta elhitetni, hogy az „Államfő és a Nemzet” közös akaratából jutott hatalomra. Márpedig ő még az 1942-es januári nyilas Nagytanácson is azt hangoztatta, hogy ha nem ezen az úton, ilyen módon jut hatalomra, akkor „katasztrófa fogja érni Nemzetünket teljességében”.[1151]

Szálasi anyósa úgy emlékezett, hogy a hatalomátvétel éjszakáján Szálasi hazajött Csobánkára, megnyugtatta őt és menyasszonyát, „… megvacsorázott és újból elment.”[1152] Vajna a népbíróság előtt azt vallotta, hogy október 15-ről 16-ra virradó éjszaka, egészen reggelig Szálasi Ferenccel és Kemény Gáborral hármasban ültek a német követség egyik szobájában.[1153] Gömbös Ernő, akit Szálasi bizonyára nagy örömmel nevezett ki segédtisztjévé, úgy emlékezett, hogy a hatalomátvétel után Szálasi minden nap legalább egy órát töltött a Honvédelmi Minisztériumban, bár a hadműveletek irányításába nem volt nagy beleszólása, hiszen az a németek kezében volt. Szálasi minden este kiment Csobánkára a családjához, és többnyire ott is ebédelt.[1154] Szálasi úgy tervezte, hogy a Tárnok utcában, az Esterházy-palotában (is) fog lakni, ezért ott egy tartalék lakosztályt berendeztek a számára.[1155]

Szőllősi Jenő szerint Szálasi egyedül állította össze kormánya névsorát, és neki sem volt fogalma arról, hogy milyen szempontok alapján lett valakiből miniszter.[1156] Veesenmayer ezzel szemben, az igazságnak megfelelően feltárta, hogy ő ragaszkodott többek között Jurcsek Béla, Reményi-Schneller Lajos, Szász Lajos, Rajniss Ferenc és Hellebronth Vilmos miniszteri kinevezéséhez. Ő Kemény Gábor helyett szeretett volna egy tapasztalt diplomatát külügyminiszternek, de Szálasi ezt a javaslatát nem fogadta el.[1157] Ez mutatja, hogy rendelkezett némi mozgástérrel, de Veesenmayer kifejezett kívánságára „koalíciós kormányt” volt kénytelen alakítani.[1158] Szálasi később egyenesen a „koalíciós kibontakozás időszakának”

[1150] BFL-XXV-1-a-293/1946-484. Szálasi Ferenc kihallgatása a népügyészségen, 1945. október 15.
[1151] MOL-P1351-9-39. Szálasi Ferenc beszéde az 1942. január 10-i nyilas Nagytanácson.
[1152] BFL-XXV-1-a- 2464/1945. Lucz Ferencné i.
[1153] BFL-XXV-1-a-4349/1945. Vajna Gábor tanúvallomása Budinszky László perében, 1945. december 11.
[1154] BFL-XXV-1-a-293/1946-7842**.** Gömbös Ernő kihallgatása a PRO-n, 1945. október 4. Amikor Szálasi Nemzetvezetővé léptette elő magát, segédtisztjét szárnysegéddé minősítette át.
[1155] Lütgenau szerk. *Esterházy Pál*, 2008, 51-52.
[1156] BFL-XXV-1-a-4349/1945. Szőllősi Jenő tanúvallomása Budinszky László perében, 1945. december 7.
[1157] BFL-XXV-1-a-293/1946-8039. Veesenmayer feljegyzése a PRO-n.
[1158] Uo. 8102. Tasnádi Nagy András tanúvallomása a PRO-n, 1946. május 31.

látta az 1944. október 15-től 1945. április 1-ig tartó időszakot, és hazugságnak nevezte, hogy ez hungarista, vagy nyilas rendszer lett volna. Az igazi hungarista rendszer „kibontakozásához” Szálasi szerint tíz-tizenöt év kellett volna. Abban viszont biztos volt, hogy „záros határidőn belül”, még jóval a teljes hungarista „kibontakozás” bekövetkezte előtt a Nemzet népszavazáson szentesítette volna a Hungarista Alkotmányt, példát mutatva Európának és az egész világnak.[1159]

Szálasi nem volt haragtartó. Az 1941-es „árulók” közül Pálffy Fidélt bevonta kormányába, és a földművelésügyi tárcát bízta rá. Pálffy meghálálta a gesztust, november 16-án felhívással fordult pártja tagjaihoz, hogy lépjenek be vele együtt a Nyilaskeresztes Pártba.[1160] Veesenmayer szerint Himmler személyes kívánsága volt, hogy Szálasi Bakyt, „előző nagy érdemeire tekintettel” tartsa meg pozíciójában.[1161] A megfogalmazás furcsa, bár lehet, hogy csak a tolmács értett félre valamit: Bakynak, miután már hetekkel korábban lemondott belügyi államtitkári pozíciójáról, valamilyen feladatot, beosztást kellett találni, amit Szálasi meg is tett. A hatáskör és feladat nélküli Nemzetbiztonsági Irodája élére állította volt harcostársát, későbbi ádáz ellenfelét azzal is megalázva, hogy a nyugati határszélen tett „nemzetvezetői” országjárásokra el kellett őt kísérnie. Hubay Kálmánt megtette Kultúriroda Vezetőnek és különféle nagyszabású, és természetesen az adott körülmények között megvalósíthatatlan kulturális szervező feladatokkal bízta meg. Kovarcz Emil Szálasi jobbján ült a „Nemzetvezetői Csúcs” ritka értekezletein. Ő úgy látta, hogy „Hubay és Baky rendkívül alázatos modorban, stréber diák” módjára teljesítették a nekik kiadott feladatokat.[1162]

Szálasi a nyilas puccs alkalmából ünnepélyes „hadparancsot” intézett a csak az ő fantáziájában élő „fegyveres nemzethez”. Ebben éles szavakkal ítélte el az ellenforradalmi rendszert, azt az „öncélú érdekcimboraságot”, amely évtizedekig uralkodott az országban, ám semmit sem tett azért, hogy a nemzetet „kivezessék erkölcsi, szellemi és anyagi nyomorából.” Ugyanezt az „érdekcimboraságot” megvádolta Szálasi azzal is, hogy a Kormányzót szembeállította a Nemzettel, rávette, hogy a Nemzetnek tett esküjét megszegje. Szálasi nyilvánvaló büszkeséggel idézte föl, hogy ő már 1936 októberétől sorozatosan „és mind sürgetőbben” felhívta a Kormányzó figyelmét arra, hogy az „életkérdéseket” oldja meg, de igyekezete meddő maradt. „Választanom kellett Nemzetünk és az alkotmány, az igazság és a jog, az Élet és a törvény között. Nemzetünket, az Igazságot és az Életet választottam!” – jelentette ki Szálasi, mintegy önmaga előtt is igazolva azt, hogy miért fogadta el a németek

[1159] BFL-XXV-1-a-293/1946-8772. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. december 6.
[1160] *Összetartás*, 1944. november 19., 5.
[1161] ÁBSZTL-A 712-Edmund Veesenmayer kihallgatása a PRO-n Otto Winkelmann ügyében, 1946. május 21.
[1162] BFL-XXV-2-b-4767/1946-330. Kovarcz Emil kézzel írott feljegyzése, Brennbergbánya, 1945. január 18.

fegyveres segítségét Horthy hatalmának megdöntéséhez. Mintegy vallásos hittel szögezte le: „Lépésemet a történelem igazolni és Nemzetünk akarata szentesíteni fogja. Ez hitem!” Őszintének tűnő lelkesedéssel fogadkozott a hadparancsban, hogy Németország, Itália és Japán oldalán, a „világot átalakító harc”-ban, ebben a „szabadságharcban” Magyarország is küzdeni fog. Szálasi a Nemzet szolgálatában mondott hálás köszönetet a „német nép lánglekű vezérének: Hitler Adolfnak, hogy mint hűséges bajtárs segítségére van Nemzetünknek az életét eldöntő sorsnapjaiban.”[1163]

Szálasi hatalomra jutása után minden egyes miniszterével rövid értekezleten, vagy, például Beregfyvel, szinte naponta tartott értekezleten próbálta elmagyarázni alárendeltjeinek a legfontosabb tennivalókat. Beregfyt október 20-án Guderian tábornokhoz akarta küldeni, hogy „azonnal” tisztázza, a németek a Duna-Ipoly [vonal]-tól keletre, vagy nyugatra akarják-e megverni az ellenséget? Beregfynek azt is meg kellett volna kérdeznie, hogy a felállítandó magyar hadseregnek a németek mikor és milyen segítséget tudnak adni. Szálasi azt is közölte, hogy az újságoknak ki kell adni az irányelvet: „Mindegy, mi lesz, mindegy, hogy hol lesz a döntés, csak a mi javunkra dőljön el.”[1164]

Szálasi a gazdaság irányításába nem avatkozott bele. Ritka kivételként 1945. február 5-én utasította az Országos Munkarendvezetőt, hogy készítse elő azokat a jogszabályokat, amelyek alapján a szénbányákat, villamos energiát termelő, valamint hadfelszerelési üzemeket köztulajdonba lehet venni.[1165]

Szálasinak Budinszky Lászlóval több, alapvető jelentőségű kérdésben komoly vitái voltak 1940-1944 között, mégis megtette igazságügy miniszternek. Budinszky erről csak az újságokból értesült, a Szálasi-kormányról készült csoportképen rajta sincs, mert a nyilas puccs idején éppen magánügyben vidéken tartózkodott.[1166] Kinevezése után, az Igazságügyminisztérium tisztviselői előtt Budinszky kijelentette: Szálasi „erőskezű, de a nemzet mai válságos helyzetében bátorságra, erős akaratra és kitartásra van szükség”.[1167] Lehetséges, hogy saját felelősségét próbálta csökkenteni a népbíróság előtt Budinszky, amikor Szálasiról azt állította, hogy ő úgy vélte: „… ha majd arra sor kerül, irányítjuk és amúgy sem olyan szélsőséges. És nem azok az elvek fognak végeredményben kijegecesedni az új

[1163] BFL-XXV-1-a-293/1946-6852-6854.
[1164] Géppel írott „Emlékeztető” Szálasi Ferenc és Beregfy Károly megbeszéléséről, 1944. október 20. Kőfaragó-Gyelnik Vilmos és Cserhalmi Antal sajátkezű aláírásával. HL-VII-252. (310. d. 286-287.) Beregfy nem tudott eljutni a német főhadiszállásra, erről tanúskodik, hogy október 21-én, 22-én, 23-án, 24-én, 25-én, 26-án 27-én, 29-én, 30-án is tárgyalt Szálasival. Megbeszéléseikről készült „Emlékeztető”-ket lásd: Uo. 288-303.
[1165] MOL-K814-Mf-X-7076-16.720-817.
[1166] ÁBSZTL-V-19.430-13-31. Budinszky vallomása népbírósági perében, 1945. december 7. Megemlítette még, hogy rajta kívül Hellebronth Vilmos is hiányzik erről a csoportképről.
[1167] *Új Magyarság*, 1944. október 19., 5.

Magyarországon persze, amelyeket ő összeállított, hanem ki fog alakulni egy olyan helyzet, hogy lecsiszolódnak ezek a túlzások, el fognak esni." Budinszky azt is állította, hogy 1944 novembere után már nem tartotta Szálasit alkalmasnak az ország vezetésére. Sajnos a népbíróságon nem kérdezték meg tőle, hogy Szálasi milyen intézkedései ábrándították ki vezéréből.[1168] Kassai Ferenccel, akit tárca nélküli nemzetvédelmi propaganda-miniszternek nevezett ki, Szálasi a nyilas puccsot megelőző hetekben nem is találkozott, nem közölte előre vele, milyen tisztséget szán neki kormányában.[1169]

Vajna Gábor belügyminiszter a hatalomátvétel után külön köszönetet mondott Szálasinak: „… azért, hogy Magyarország legválságosabb napján magához ragadta a nemzet vezetését és megakadályozta azt, hogy nemzeti becsületünkön jóvátehetetlen és lemoshatatlan folt essék. Végtelen hálával gondolunk azokra az áldozatokra, amelyeket ő éveken keresztül a nemzetért hozott, különösen azért is, mert nemzetünknek a feltámadás felé történt elindulása a ma oly drága magyar vér ontása nélkül történt meg."[1170]

A nyilas hatalomátvétel után a köztisztviselők döntő többsége zokszó nélkül folytatta munkáját. Tömeges lemondásra egyáltalán nem, nyugdíjazási kérelmek beadására is ritkán került sor. Mint azt az egyik népbírósági per ítéletének indoklásában kimondta, a vádlottat azért is fel kellett menteni, mert azt nem lehet ellene vádként felhozni, hogy állását Szálasi alatt is megtartotta.[1171] Ez a köztisztviselők 99 %-nál ugyanígy volt, de abszurdum volna ezért őket háborús bűnösnek nyilvánítani.[1172] Miskolcon Demes Béla polgármester sietett a Horthy Miklós-körteret Szálasiról elnevezni. Az egyik nyilas lap kommentárja szerint: „A polgármesteri határozat nem csak jellemzője a nagy időknek, de egyben rámutat arra is, hogy az új idők megkövetelte változás mennyire mélyen gyökerezik a magyar tömegek szívében."[1173] Vajna Gábor, legalább is 1946-ban így emlékezett, minisztériumában és vidéken, közigazgatási tisztviselők előtt tartott beszédeiben hangsúlyozta, hogy sem ő, sem Szálasi nem kívánja, hogy a tisztviselők belépjenek a nyilaskeresztes pártba. Sőt, ezt

---

[1168] BFL-XXV-1-a-4349/1945-34.. Budinszky László vallomása népbírósági perében**,** 1945. december 7.
[1169] ÁBSZTL-V-98.722-Kassai Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 8.
[1170] *Fővárosi Közlöny*, 1944. november 17. 54. sz.
[1171] A szabályt (és a népbírósági törvény betűjét és szellemét) erősítő ritka kivételek egyikére Vámos György hívta fel figyelmemet. Purpiger Ernő, a Magyar Rádió egyik vezetője elmarasztalásának okai között konkrét bűncselekményt nem állapítottak meg, ő nem készített és nem is felügyelt műsorokat, a könyvelés és a pénzügyek felelőse volt. A népbíróság így indokolta az ítéletét: „A Rádió volt a háborús erőfeszítés egyik legfontosabb fenntartója, a háborús uszítás, a faji gyűlölet fokozásának leghatékonyabb, […] elsőrendű hatalmi eszköze. A rádió volt a bűnös tömegszenvedélyek felkeltésének legelsőrendűbb tényezője. Aki egy ilyen intézménynél a nyilasuralom alatt is mindvégig vezető állásában megmaradt, ezáltal hozzájárult mindazon háborús és népellenes bűnök elkövetéséhez, amelynek a rádió messzemenő tömeghatásával okozója lett." BFL-XXV-1-a-3036/1945.
[1172] BFL-XXV-1-a-3837/1946. Dr. Szondy Lajos rendőrfőtanácsos ítéletének indoklása.
[1173] *Összetartás*, 1944. november 3., 4. A helyi nyilas pártszervezet javaslatára 1945 tavaszán dr. Szőllősy Sándor pápai polgármester a Horthy Miklós utat nevezte el Szálasiról. *Pápai Újság*, 1945. március 13., 3.

furcsának is tartanák, mert, mint mondotta: „… a pártnak nem emberekre, hanem lelkekre, meggyőződéses hívekre van szüksége. Meggyőződni pedig 1-2 nap alatt nem lehet.”[1174]

Szálasi ki akarta vizsgáltatni Horthy Miklós magatartását az 1944. október 15-16-i események előtt és alatt. E célból nem vizsgálóbizottságot, hanem egyenesen kormánybiztosságot próbált megszerveztetni. Miután rájött, hogy az 1937. XIX. tc. 7. §-a értelmében a kormányzót az országgyűlés tagjaiból álló bíróság sem vonhatta felelősségre, a Nemzetre gyakorolható „megnyugtató és bizalmat keltő hatással” indokolta a kormánybiztosság felállítását. Október 19-én azt javasolta, hogy ennek elnöke a m. kir. Kúria elnöke lehetne, tagjai pedig esetleg a két Ház elnöke és még két képviselő. Külön elmeszakértőt is ki akart rendelni, dr. Vincze Aladár ideggyógyász személyében Horthy kihallgatásához, abban reménykedve, hogy puszta jelenléte, a kérdések általa való feltétele vallomásra kényszerítheti a kihallgatandó személyt.[1175] Csak azt nem tisztázta Szálasi, hogy a németek hajlandók-e az ő kormánybiztossága rendelkezésére bocsátani a kormányzót.

Shvoy püspök azt írja emlékiratában, hogy néhány nappal a nyilas hatalomátvétel után a Felsőház elnöke azzal kérette magához, hogy szeretné a „helyzetről” tájékoztatni. A Felsőház elnökének szobájában már jó néhány felsőházi tag volt, amikor nyílt az ajtó, és meglepetésükre maga Szálasi lépett be. Bemutatkozott és bejelentette, hogy személyesen kívánja a Felsőházat tájékoztatni. Hivatalosan is összehívhatta volna a Felsőházat, ámbár lehetséges, hogy attól tartott, egy formális tanácskozásra talán kevesebben jönnének el. Kaas Fülöp báró először a letartóztatott felsőházi tagok után érdeklődött és nyilván ő is örömmel hallotta, hogy aznap reggelre valamennyiüket szabadon engedték. Kaas bárót az is érdekelte, hogy miért nevezték Horthyt „szavahihetetlen” embernek a nyilas falragaszokon. A nyilasok nevezték plakátjaikon hazaárulónak, sőt, zsidóbérencnek is a volt kormányzót, ezen a ponton talán megcsalta emlékezete Shvoy püspököt. Arra viszont jól emlékezhetett, hogy Szálasi itt és most is előadta azt, ami élete, pontosabban politikusi pályafutása egyik fő fájdalma, kudarca volt: többször is felajánlotta szolgálatait Horthynak, de ő nem fogadta [el].[1176]

Az állami tisztviselőknek, miként a fegyveres testületek tagjainak is, új hivatalos esküt kellett tenniük a nyilas puccs után. A Horthy-rendszerben a „mindentudó és mindható Istenre” kellett esküdni, hogy 1. Magyarországhoz; 2. annak alkotmányához; és [nem nevesítve a személyt] Magyarország kormányzójához hű lesz az esküt tevő. A nyilas esküforma, amely a réginél csaknem háromszor hosszabb volt, már csak a „mindenható Istenre”-formulát

[1174] BFL-XXV-1-a-293/1946-7331. Vajna Gábor tanúvallomása, 1946. január 9.
[1175] MOL-K814-Mf-X-7076-Mf-16.731-929-931.
[1176] http://www.ppek.hu/könyvek/shvoy01.txt. A letöltés időpontja: 2009. december 21.

használta és szinte ”Magyarország államügyének ideiglenes vezetésével megbízott Miniszterelnöke Szálasi Ferenc iránti” hűséget követelt meg már első helyen. Az alkotmány helyére a „Hungarista eszmerendszer” került. A parancsok, rendelkezések végrehajtásán túl az esküt tevők azt is megfogadták, hogy hazánk külső és belső ellenségeivel „soha a legkisebb egyetértésbe sem” bocsátkoznak, és semmiféle titkos társulatba sem lépnek be.[1177]

Kőfaragó-Gyelnik társaságában Szálasi október 26-án délután a Belügyminisztériumba látogatott, ahol Láday István államtitkár referált a helyzetről. Kőfaragó-Gyelnik feljegyzései szerint Láday többek között megállapította, hogy a rendészet: „Széteső. Személyileg és testületileg is. Budapesten a karhatalom alig tartható kézben. Fegyverzet nincs és elavult.”[1178] A tanácskozáson Szálasi kijelentette: „Legjobb volna az összes önkéntes (halálfejes, nemzetőrség) lefegyverzése. A fegyvert kiképzésre beállítani, a személyekből pedig elitcsapatokat alkotni. Fegyveres alakulat csak honvédség, csendőrség, pártszolgálat és leventék… Másnak kezében fegyver nem lehet.” Minderről Kovarcznak kellett (volna) a szakminiszterekkel való tárgyalás után rendeletet előkészíteni.[1179]

A hatalomátvétel után Szálasi felköltözött a Várba, az Andrássy út 60-ban irodáját Gera József foglalta el.[1180] Szálasi tudomásul vette, hogy őt hivatalosan 1938-ban, jogerős börtönbüntetése részeként megfosztották rangjától. A hatalomátvétel után hiába „rehabilitálta” őt Beregfy, és adta vissza nyugállományú őrnagyi rangját, továbbra is csak az egyszerű közlegényi egyenruhát volt hajlandó viselni. Végrendeletében Szálasi önmagát „Magyarország Nemzetvezetője, m. kir. miniszterelnök, rendfokozat nélküli gyalogos honvéd”-nek nevezte.[1181] Hitler Berlinben, 1944. december 4-én, első és egyben utolsó hivatalos tárgyalásuk ebédszünetében „elismerően nyilatkozott a Nemzetvezető egyenruhájáról, igen szép gondolatnak” tartva a közlegényi egyenruhát.[1182]

1944. október 17-én Kemény Gábor kíséretében Szálasi felkereste Veesenmayert. Nem tudjuk, hogy pontosan miről tárgyaltak, de az biztos, hogy von Rahn, a Führer rendkívüli megbízottja megfenyegette Szálasit: ha a nyilas rendszer nem tud megfelelni az elképzeléseiknek, akkor a németek katonai igazgatást fognak bevezetni. Von Rahn ehhez hozzáfűzte, hogy ezt a megoldást ő maga sem tartaná kívánatosnak.[1183]

[1177] BFL-XXV-1-a-293/1946-7262.
[1178] MOL-K814-Mf-X-7076-Mf-16.719-1069.
[1179] Uo. 1076.
[1180] BFL-XXV-1-a-293/1946-105. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 15.
[1181] Uo. 8877. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1946. március 4.
[1182] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-32. Jelentés a német főhadiszálláson tett látogatásról. 1944. december 10.
[1183] Uo. 200. Von Rahn „fenyegetésszerű” megjegyzését Kemény Gábor Szálasi személyes utasítására jegyezte fel 1944. október 17-én.

Szálasi többször is nyilvánvalóvá tette, hogy magát szuverén államfőnek tekinti. A Magyar Rádió adásainak német cenzúráját személyesen Szálasi tiltotta meg, többek között arra hivatkozva, hogy a németek a Kállay-kormány idején sem cenzúrázták a Magyar Rádiót. Ha pedig ilyesfajta politikai cenzúrát a németek szükségesnek tartanak, akkor erről Veesenmayernek közvetlenül kell a Nemzetvezetővel tárgyalni – közölte Kemény Gábor az egyik német diplomatával.[1184] Svájci diplomaták úgy értesültek, hogy Szálasi már hatalomra jutása után azonnal közölte a német teljhatalmú megbízottal, hogy szeretné Hitlert fölkeresni. Veesenmayer húzni próbálta az időt, arra hivatkozott, hogy a Führer nagyon elfoglalt, ráadásul régi szokás, hogy új államfők csak hatalomra kerülésük után néhány héttel keresik fel a német nép vezérét. Szálasi ezen nagyon felháborodott, és állítólag valami olyasmit mondott, hogy nem hagyja magát Quislingként kezelni, ő egyenrangú Hitlerrel, ráadásul többet szenvedett nála, mert ő három évet ült. Nehezen elképzelhető, de állítólag még azt is a német követ fejéhez vágta, hogy addig nem hajlandó egyetlen katonát sem feláldozni, amíg Hitlerrel a magyar területi igényekről meg nem egyezik. Veesenmayer ezek után Rajnisstól kérdezte meg, hogy Szálasi helyett kit lehetne megtenni államfőnek. Rajniss József főherceget nevezte meg, aki némi habozás és próbálkozás után visszautasította a felkérést.[1185] Nem valószínű, hogy igaz, legalábbis Veesenmayer korabeli jelentéseiben, Rajniss feljegyzéseiben, vagy a *Hungarista Napló*ban nincs nyoma ilyen feszült hangulatú tárgyalásnak, de érdekes, hogy akkoriban ilyesfajta pletykák terjedtek Budapesten.

November 4-én a Várban, a királyi palota márványtermében az országgyűlés két háza, és a Szent Korona előtt Szálasi ünnepélyesen letette a „nemzetvezetői” esküt. Mögötte a Kormányzótanács tagjai, Beregfy Károly, Rajniss Ferenc és Csia Sándor álltak.[1186] Az eskütételen a budapesti diplomáciai testület számos tagja jelen volt. Veesenmayerrel az élén a német követség, miként a japán is, teljes létszámban felvonult. Svédországot Carl Ivan Danielsson követ, a Vatikánt Angelo Rotta pápai nuncius képviselte. Rajtuk kívül csak Szlovákiát képviselte követ, a többi diplomáciai testületet ügyvivők képviselték.[1187] Ugyanezen a napon, a szombat déli csúcsforgalomban robbant fel az áthaladó villamos alatt a Margit-híd három pillérje, legalább 40 német katona és 100-150 (egyesek szerint 600) civil veszítette életét.

[1184] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-191-192. Jelentés Kemény Gábor tárgyalásáról Kurt Hallerrel, 1945. január 17.
[1185] BAB-E-2300-Budapest-4-Politische Berichte. Carl Lutz budapesti svájci ügyvivő távirati jelentése a külügyminisztériumnak, 1944. november 7. Géppel írott, aláírás nélküli másolat.
[1186] *Virradat*, 1944. november 6., 3.
[1187] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-198-199. Külügyminisztériumi jelentés Szálasi 1944. november 4-i eskütételén megjelent diplomatákról, 1944. november 16.

Szálasi részletesen kidolgozott tervet készített a nyilas államszervezetről. A Dolgozó Nemzet Hivatásrendjének (DNHR)[1188] 14 hivatásrendje volt. Szálasi magának tartotta fenn a Munkás Hivatásrend vezetését.[1189] Amikor 1944 december elején Szálasi meg akarta kezdeni a Hivatásrendek „beállítását", ezt nem csak az ezeréves alkotmányra hivatkozó Rajniss és társai nem helyeselték, hanem a németek is jelezték, hogy a háborúnak ennek a szakaszában nem helyeselnének semmilyen olyan átszervezést, újítást, ami megzavarhatná a többé-kevésbé jól működő közigazgatás munkáját.[1190] A Volksbundhoz eljutott információk szerint Szálasinak nem sikerült megállítani az általános bomlást, sem a közigazgatási hatóságoknál, sem a hadsereg tisztikaránál nem tudta magát tartósan elfogadtatni, s rendelkezéseinek nem engedelmeskednek.[1191] Azt nehéz eldönteni, hogy ebben mennyi volt Szálasi szerepe, és mi lett volna akkor, ha valaki más áll az ő helyén. A Vörös Hadsereggel kemény harcban álló német és magyar seregek nem bomlottak föl. A közigazgatási apparátus tovább működött, az viszont igaz, hogy a kiürítési parancsokat sehol sem hajtották végre totálisan. Csak azok menekültek el, akik jobban féltek a szovjet, román és bolgár csapatoktól, mint attól, hogy ingatlanjaikat hátra kell hagyniuk.

Szálasi úgy gondolta, hogy a hatalom birtokában a nyilaskereszteseknek tisztességesen, szerényen, becsületesen kell viselkedniük. „A Nyilaskeresztes Párt-Hungarista Mozgalom nem jóléti intézmény, hanem harcos szervezet, amely azért harcol, hogy az egész nemzet jólétben és életbiztonságban élhessen. Egyetlen szervezetet sem akarok látni, amelyik nem a maga lábán áll. A párthelyiséget minden szervezet a befolyt tagdíjakból köteles fizetni. Nem tűröm, hogy a felszabadult zsidó lakásokba beköltözött szervezetek lakbér fizetése nélkül, ingyen vegyék igénybe a helyiséget… Ha önerejéből nem tud a párt nagy helyiséget fizetni, akkor költözködjék kisebb helyiségbe. Ha valamely szervezetben csak öt-hat párttag van, akkor ne béreljenek párthelyiséget, hanem mindig más és más testvér lakásán jöjjenek össze és legyenek együtt a testvérek." – okította híveit még 1945 februárjában is.[1192]

Szálasi november 14-én hívatta Hubay Kálmánt, és megbízta azzal, hogy november 18-ra hívja össze a sajtó, az irodalom, a rádió, a film- és zeneművészet, képzőművészet vezető embereit, valamint a kultusz- és a propaganda-minisztert. Hubaynak, akinek kultúrirodája megszervezése tulajdonképpen mind a két utóbb említett miniszter érdekeit mélyen sérthette,

---

[1188] 3920/1944. M. E. rendelet (1944.november 8.)
[1189] BFL-XXV-1-a- 4386/1945. Kiss Károly i. Szálasi helyettese, a Munkás Hivatásrend tényleges vezetője Horvát Sándor nyilas országgyűlési képviselő volt.
[1190] Karsai, 1978, 476.
[1191] Tilkovszky, 1978, 348.
[1192] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-725. Szálasi Ferenc válasza 1945. február 10-12. közötti országjárása során feltett kérdésre.

tömören ekkor vázolta már jól ismert világpolitikai elgondolásait. A világnézeti háborúban a Berlin-Róma-Tokió szövetség oldalára kellett állnunk, mert ennek vezetői garantálják csak a világ népeinek igazi függetlenségét és szabadságát. Szálasi magabiztosan vázolta a „benne évtizedek óta kikristályosodott kulturális elképzeléseit". Az új nemzet szellemi arcát Szálasi valóban grandiózus koncepció alapján akarta megalkotni. Először is 10.000 új magyar falut akart építtetni, ezekbe pedig kitelepíteni a gyárakat, ipartelepeket, megszüntetve Budapest külvárosi proletár negyedeit. A munkásság – legalább is Szálasi szerint – „a magyar vidék egészséges légkörében" majd valóban nemzeti gyökeret kap, Budapest pedig végre betöltheti majd feladatát, az ország kultúrközpontja lesz. Itt fogják kinevelni az ország szellemi vezetőit, többek között oly módon, hogy minden esztendőben országszerte, a legkisebb faluban és Budapesten is megtartják a „hősi életszemlélet napját". Hubay „Kultúrirodája" hatalmas díjakat fog adományozni, pályázatokat fog kiírni például Budapest városrendezésére, a növénynemesítésre, és lesznek majd egész munkaközösségek, amelyek tagjai együtt dolgoznak a kitűzött feladatok megvalósításán. „A munkának 1945. január 1-én meg kell indulni."- szögezte le végezetül Szálasi. Hubay feljegyzése szerint mindeme nagy tervek felvázolására Szálasinak elegendő volt 50 perc.[1193]

A november 18-i értekezletre Hubay elkészítette az „irányelveket", amelyekben megjelölték a fő célokat: a liberális, plutokrata, zsidó szellem maradványainak kiirtását, a harci szellem fokozását stb. Szálasi saját kezűleg javította ki a „nemzetiszocialista népállam" kifejezést Hungarista Magyar Birodalomra[1194] Az „irányelvek" üdvözölték az „egészséges, komoly és építő bírálatot", ugyanakkor figyelmeztették az újságírókat, hogy a nemzet „mai válságos korszakában" a nyilvánosság előtt akár szóban, akár írásban elhangzó bírálat csak a nyugtalanságot fokozná, tehát a hungarista[1195] államvezetés azt várja el mindenkitől, hogy intézkedéseit „megértéssel kommentálják". Külön felhívták az újságírók figyelmét arra, hogy részletesen ismertessék és kommentálják a plutokraták és bolsevikok rémtetteit, amelyeket a megszállt területeken vittek és visznek véghez. Ezekről hallgatni: szabotázs, szögezték le az „irányelvek". A Rádió műsorszerkesztőinek figyelmét is felhívták arra, hogy egyik feladatuk a nemzet nevelése. Még a zeneszámok kiválogatásánál is ügyelniük kellett arra, nehogy „zsidó szellemiséget árasztó művek" kerüljenek sugárzásra. Ilyesfajta figyelmeztetésre a valóságban ekkor már nem igen lehetett szükség, a Rádióban már régóta nem dolgozhattak olyan szerkesztők, akik ne tudták volna maguktól is, mi a dolguk. Elismerve a filmgyártók

[1193] MOL-K814-Mf-X-7076-16729-780-782, 787.
[1194] A hivatalos iratokban viszonylag ritkán előforduló kifejezést és rövidítést valószínűleg Szálasi maga találta ki, ezzel is a Nagynémet Birodalmat akarta utánozni.
[1195] A kéziratban Szálasi a „nemzetiszocialista" szót maga javította ki „hungaristá"-ra.

nehéz helyzetét, olyan filmtémák keresését javasolták nekik, amelyekből mély erkölcsi tanulságok vonhatók le. Példaként állították eléjük egyes német filmeket (Horst-Wessel, Jud Süss, A Rothschildok stb.), mint olyan alkotásokat, amelyek nem csak világnézetileg nevelnek, de még kasszasikert is jelentenek készítőik számára.[1196]

Szálasi Hubay Kálmánt december 6-án azzal bízta meg, hogy 1945. február 1-ig készítsen javaslatot a Nemzetvédelmi Propaganda Szervezet felállításáról és jogköréről, a kulturális egyesületek racionalizálásáról, készítsen elő tervpályázatot Budapest újjáépítéséről, készítse el a Hungarista Rend alapszabályait és szervezze meg ennek Káptalanját, tegyen javaslatot a hősi kultusz ápolására és az egész országra szóló egységes hősi emlékmű megtervezésére készítsen tervpályázatot.[1197] Hubay elkészítette a Hungarista Hűségrend Káptalanjának szervezetéről, a Nyilaskeresztes Rend, a Hungarista Csillagrend alapszabályairól szóló tervezetét. Ebből kiderül, hogy egyfajta új, nyilas Vitézi Rendet akart Szálasi megszerveztetni. A Hungarista Hűségrend Nagymestere címet Magyarország Nemzetvezetője kapta, ő nevezte (volna) ki a rend prelátusát, kancellárját, kincstárnokát, titkárát, irattárosát[1198], írnokát, hírnökét. Ugyancsak Szálasi nevezte volna ki a Hűségrend Káptalanjának tagjait is. A Rendnek öt fokozata lett volna: a kiscsillaggal, a közép és nagycsillaggal kitüntetettek, a babérkoszorús és a briliáns nagycsillagos Nyilaskeresztesek.[1199]

Szálasi őszintének tűnő lelkesedéssel beszélt arról még 1945 januárjában is, hogy: „a Hungarizmus célja, hogy Nemzetünket és minden családját az élet szép, jó és igaz javai iránt igényessé tegye. Hogy azonban ezeket az igényeinket kielégíthessük, az erkölcsi, szellemi és anyagi javakban mindenkit részeltethessünk” először meg kell nyerni a háborút – Szövegezte le Szálasi. Ezért a szent célért pedig mindenkinek, még a Nemzetvezetőnek is áldozatokat kell hozni. Szálasi határozottan kijelentette: ha kell, kész ő is csak naponta egy tál ételt enni, és lehúzza csizmáját és odaadja „az utolsó, győztes rohamra” induló honvédnek, és ő maga mezítláb megy „felelős” munkájába.[1200] Ha arról nem is maradt fenn adat, hogy mezítláb ment volna munkába, arról viszont tudunk, hogy volt alkalma megmutatni, ő egyszerű katona volt és maradt Nemzetvezetőként is. Az egyik nyilas újság beszámolója szerint 1945 februárjában

[1196] MOL-K814-Mf-X-7076-16.729-771-779. A kultúrértekezletet november 18-án, szombaton délután ötkor nyitotta meg Hubay Kálmán. A bevezető előadás után a Nemzetvezető válaszolt, „kimerítő részletességgel” a jelenlévők kérdéseire. Az egyik nyilas lap szerint: „A kultúrértekezlet résztvevői megértéssel és tetszéssel fogadták a Nemzetvezető felvilágosításait és útmutatásait.” *Összetartás*, 1944. november 23., 5.
[1197] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-209. Hubay Kálmán levele Kőfaragó-Gyelnik Vilmoshoz, Kőszeg, 1945. január 13.
[1198] Az irattáros feladata lett volna a Rend irattárának rendben tartása.
[1199] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-734-757.
[1200] MOL-K814-Mf-X-7076-16.721-430. Feljegyzés Szálasi Ferenc országjárásáról, 1945. január 20-21. Az idézett szavakat Szálasi utólag, ceruzával javítva iktatta a géppel írott szövegbe.

nyugati határszéli „országjárása” során Szálasi „… menetelő honvéd oszloppal is találkozott. Megállította kocsiját, kiszállt és mint a hadsereg egyszerű honvédje beállt a sorba s honvéd bajtársaival együtt gyalogolt hosszú kilométereken át.”[1201]

1944 utolsó hónapjaiban dolgozták ki a „Szálasivár”, a „Hungarista kulturális városrész” grandiózus tervét is. Budaőrstől északra, a Csíki-hegyekben akarták felépíteni, ide telepítették volna a szakegyetemeket, a vezérkari tanfolyamokat, a Hungária Egyetemet, a Magyar Tudományos és Művészeti Akadémiát és egy hatalmas múzeum-rendszert. A Huszonnégyökrös hegytől keletre fekvő 314-es magaslatra tervezték az Akadémia épületét, mely előtt és alatt a hegyet teraszosan ki akarták vágni, hogy úgy nézzen ki, mint egy nagy, ősmagyar áldozati kő. Ezen a párkányon helyezték volna el a keresztény és ázsiai vallások oltárait, a párkány előreugró részéről pedig a Nemzetvezető beszélhetett volna nemzetgyűléshez, felette pedig óriási hungarista szimbólumot akartak kiépíteni. Az Akadémia, a Magyar Természettudományi Múzeum, a Magyar Közösségtudományi Múzeum és a Magyar Művészeti Múzeum épülete egyetlen, hatalmas négyszöget ölelt volna közre, melyet egy-egy négyzetméteres, jelzéssel, vagy számmal ellátott kőlapokkal borítottak volna. Itt körülbelül egymillió embernek akartak helyet biztosítani, ez lett volna a nemzet gyűlése helye. A Törökugrató hegy tetejére emlékművet terveztek, a hungarista paraszt, munkás, értelmiségi és katona hatalmas emlékművét, mely arccal a Szálasivár felé, tehát észak felé nézett volna. Szállodák, lakónegyedek övezték volna a Szálasivárat, melynek legnyugatibb pontján, a Huszonnégyökrös hegy sziklaszirtjén a gondváni kultúraalkotó szellem emlékműve állt volna, két nyugatra tekintő alakkal, a táltos (tudós) és a kobzos (művész) allegorikus figurája lábainál pedig Attila, Árpád és Szálasi szobra magasodott volna. A hungarista kulturális városrészből egyenes út vezetett volna, ha kell a föld alatt, a királyi várba, szimbolizálva, hogy a kultúra fejlődése és a nemzet vezetése szerves kapcsolatban áll. Szálasivárnak lett volna repülőtere, vasútja, villamosa és földalatti vasútja is.[1202]

1944. november 13-án Szálasi búcsúkihallgatáson fogadta Enomoto Momotaro japán követségi sajtóelőadót. Szálasi tájékoztatta a japán diplomatát, hogy: „…mi magyarok is csodálattal tekintünk nagy távolkeleti rokonunknak, Nipponnak az ázsiai nagy tér kialakításában vállalt szerepére és teljesítményére, amit Japán vérrel és áldozattal érdemelt ki.” Szálasi külön felhívta tárgyalópartnere figyelmét arra, hogy tervbe vette, találkozik Mussolinivel és Hitlerrel, többek között azért is, hogy meggyőzze őket, a háromhatalmi paktum „ne csak a jelenlegi háborúban képezze a három nagyhatalom együttműködésének

[1201] H. H.: A Hungarista szellem példája. *Pápai Újság*, 1945. február 3., 2.
[1202] MOL-K814-Mf-X-7076-Mf-16.731-1046-1052. Szerző és keltezés nélküli, géppel írott másolat.

alapját, de a háború győzelmes befejezésével, az új világrend kialakulásánál is ez legyen a szilárd alap."[1203]

Október 28-án, a *Marcia su Roma* 22. évfordulóján meleg hangú táviratban köszöntötte a Salói Szociális Köztársaság vezérét „a nemzeti újjászületés évfordulóján".[1204] November 5-én Szabó László követet fogadta a salói Szociális Köztársaság „Ducéja", üdvözölte a Nemzetvezetőt, akinek jókívánságait megköszönte és üzente: „örömmel várja" Szálasit a novemberben tervezett látogatásra.[1205] A nyilas Külügyminisztériumban november közepe tájékán készítettek egy összefoglaló jelentés a „diplomáciai viszonyok" alakulásáról. E szerint a Duce örömmel fogadta a „Szálasi-kormány eljövetelét" és Szálasi munkáját „régóta ismeri és értékeli. A Nemzetvezető látogatását örömmel várja." A nyilas Külügyminisztériumban „hírtechnikai okokkal" magyarázták, hogy a Duce, bár Szálasi táviratára azonnal válasz-táviratot küldött, ez nem érkezett meg Budapestre, de e távirat „másolatának beszerzése folyamatban van".[1206]

November 20-án fogadta Szálasi Graziani olasz ügyvivőt, aki saját szavai szerint „boldogan" jelentkezett „annál a férfiúnál, aki megalapítója és vezére annak a mozgalomnak, amely győzelme által az amúgy is hagyományos magyar-olasz barátság meg további kimélyítését lehetővé tette." Szálasi a tárgyalás során a Háromhatalmi Egyezmény fontosságát hangsúlyozta, kiemelve, hogy a nemzeti és szociális gondolat döntő szerepet játszik majd az európai nagy tér szellemi, politikai, társadalmi és gazdasági újjárendezésénél. Szálasi kifejtette: „Európai nagy tér alatt nemcsak az európai szárazföldet, hanem Afrikát és Ázsiának Európához közel eső részeit kell érteni. Ez a tér Berlin és Róma megosztott vezetése alatt fog állani." Szálasi külön fontosnak vélte hangsúlyozni, hogy az itt kifejtett elgondolások „a hungarizmus megmásíthatatlan külpolitikai alapelvei."

Szálasi hálával említette, hogy a Duce volt az első felelős államférfiú, aki a Hungarizmus iránt érdeklődött, és ezt a baráti megértést a Nemzetvezető most személyesen is meg szeretné köszönni a Ducénak. Szálasi megemlítette, hogy „a baráti olasz nemzet kiküldöttje minden egyes alkalommal jelen volt, amikor a hungaristáknak ideológiai téren fontos döntéseket kellett hozniok." Ezek szerint 1935 után valamikor a Duce képviselői valóban felvették a kapcsolatot a hungaristákkal, míg az NSDAP, vagy a Führer figyelmét nem sikerült magukra vonniuk. Graziani szerint Szálasi valamikor november végén, vagy

[1203] MOL-K707-1944-1. Feljegyzés Szálasi és Enomoto Momotaro tárgyalásáról, 1944. november 13.
[1204] MAE-ASD-RSI-BN 40. Ungheria 1.5. Mussolini másnap választáviratában megköszönte Szálasi üdvözletét.
[1205] MOL-K707-1944-2-13.019/1944. Szabó László 1944. november 7-i, 7648. sz. számjeltávirata a Külügyminisztériumnak.
[1206] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-85. „Jelentés diplomáciai viszonyaink alakulásáról 1944. október 16-tól november 11-ig."

december elején kereshetné fel Mussolinit.[1207] Nem szolgálta Szálasi salói utazási terveit az, hogy november közepén úgy döntött: a Badoglio marsallhoz hű, Magyarországon fogva tartott olaszokat szabadlábra helyezteti. Graziani arról tájékoztatta Kemény Gábort, hogy az „illetékes német hatóságok" a Mussolinivel szembefordult olaszok német területen való átutazásához hozzájárultak, ami meglehetősen nehezen hihető. Ezek után Szálasi is nyugodtan dönthetett az addig köztörvényes bűnözők, sőt zsidók között fogva tartott királypárti olaszok szabadon bocsátása mellett. Elutazásukig az ivánci internálótáborban helyezték el őket.[1208]

Mecsér berlini követ december 17-én küldött számjeltáviratában tájékoztatta a Külügyminisztériumot, hogy Mussolini december 26-30. között fogadja Szálasit, egyben jelezte, hogy a „háborúra való tekintettel látogatók száma 12-15-ig maximálandó".[1209] A salói utazásra végül nem került sor, bár Szálasi még 1945. január 16-án azt mondta Kemény Gábornak, hogy január 30-tól február 7-ig „volna ideje" az olaszországi útra. Ha ekkor nem lehetne az utazását megszervezni, akkor már csak február végén, vagy március elején ér rá a Salói Köztársaságba utazni. Ugyanekkor Szálasi újabb levelet akart küldeni Hitlernek. Ennek megszövegezésével Szálasi ugyancsak külügyminiszterét bízta meg, akinek különös tekintettel kellett lennie „a Hungarista Birodalomra, a magyar nemzet önállóságának és függetlenségének" szem előtt tartására.[1210] Figyelembe véve, hogy ekkor már alig néhány nyugat-magyarországi megyéből állt Szálasi „Birodalma", ahol csak addig vezethette nemzetét, ameddig a német és magyar hadsereg a Vörös Hadsereget és szövetségeseit fel tudta tartóztatni, Kemény külügyminiszternek nem lehetett könnyű dolga a Führerhez intézett levél megfogalmazása közben.

A német megszállók nem feledkeztek meg Kállay Miklós volt miniszterelnökről. Talán arra is emlékeztek, hogy nyilas körökből már június 21-én megkérdezték tőlük, hogy ha „felelőtlen emberek ellopnák Kállay Miklós a török követségről" tudnának-e erkölcsi támogatást nyújtani. Akkor még Veesenmayer környezetéből leintették a nyilasokat, tudtukra adva, hogy egy ilyen lépést Ankarában igen rosszul fogadnának.[1211] A nyilas puccs után alig egy héttel, október 23-án Kemény Gábor rövid jegyzékben kért tájékoztatást Kececi budapesti török követtől, hogy mi a török kormány álláspontja Kállayval kapcsolatban. Egyben jelezte, ha Ankara álláspontja megváltozott volna, kérik Kállay kiadatását. Október 23-án Kececi követet Kemény fogadta, és kénytelen volt tudomásul venni, hogy Kállayt a török kormány

[1207] MOL-K707-1944-2-13.067/1944.
[1208] Uo. 13.055/1944.
[1209] MOL-K63-81-1944. Mecsér András berlini követ 7695. sz. számjeltávirata a Külügyminisztériumnak.
[1210] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-154.
[1211] MOL-K750-HN-4-46. (1944. június 21.)

továbbra is vendégnek tekinti a követségen. Kececi azt is elmondta, hogy néhány nappal korábban négy német úr, valószínűleg a Gestapótól: „…tette nála a tiszteletét” és felajánlották Kállaynak a német vendégjogot, arra hivatkozva, hogy „…a magyar belpolitikai helyzet nem alkalmas pillanatnyilag Kállay Miklós személyi biztonságának a garantálására. Kállay Miklós ezt a szívélyes ajánlatot nem fogadta el és így tovább is a török követség vendége.” Kemény a közlést tudomásul vette, és közölte, hogy a kérdést „tárgytalannak tekinti”. Nyilván nagyobb örömmel fogadta Kemény Kececi követ azon közlését, mely szerint a török kormány „fenntartás nélkül elismeri az új magyar kormányt és államvezetést, különös tekintettel a tradicionális török-magyar barátságra…” Kállay sorsának alakulására az új szófiai kormány és a bulgáriai megszálló szovjet hatóságok politikája is hatással volt. November elején tudták meg Budapesten, hogy Filov volt bolgár miniszterelnök hiába kért menedéket a szófiai török követségen, őt kiadták „az új szovjet-bolgár [sic!] kormánynak.” Sőt, azt is megtudták a magyar fővárosban, hogy ha akár a német, akár a magyar kormány ragaszkodna Kállay kiadatásához, ennek útjába nem kívánnak akadályt gördíteni. November 6-a tájékán Kececi ismét megjelent Kemény Gábornál és a nyilas külügyminiszter közölte vele: szó sincs arról, hogy a magyar kormány valamiféle külföldi nyomás alatt cselekedne. Kemény büszkén kijelentette: „…a magyar kormány nem szokott nyomás alatt cselekedni és a Kállay-ügy a magyar kormány ügye és ezért a Nemzetvezetőtől kapott utasítás alapján fenntartja Kállay Miklós kiadatása iránt a török kormányhoz intézett kérelmét.” Kececi egyébként Filov kiadatásával kapcsolatban jelezte, hogy Kállay még aktív miniszterelnökként kérte és kapta meg a menedékjogot a török követségen. Kemény Gábor november 15-én Kececi közvetítésével Kállay Tamás felsőházi tagot fogadta, aki átnyújtotta neki öccse, Kállay Miklós levelét. Ebben a miniszterelnök közölte, hogy hajlandó magát a magyar hatóságok rendelkezésére bocsátani, mert a jelenlegi magyar kormányt törvényesnek ismeri el. Ha a Nemzetvezető a tárgyalásokra Kemény Gábort jelöli ki, akkor ő mint volt miniszterelnök és külügyminiszter „magát a kötelező titoktartás alól is felmentve érzi majd…” Kállay Tamás azt is közölte, hogy bár ő és a vele baráti kapcsolatban lévő felsőházi tagok, ugyan nem léptek be Szálasi Ferenc pártjába: „…mert ezt, ha más nem [is], a jó ízlés tiltotta volna”, de a Felsőházban azt az álláspontot képviselték, hogy „…nem szabad Szálasi Ferenc történelmi kezdeményezése és emberfelettinek látszó feladata elé bármilyen akadályt is gördíteni.”[1212]

Szálasi november 16-án Kececit Kemény jelenlétében fogadta. Hosszadalmas tárgyalásuk egyetlen témája Kállay Miklós kiadatásának/menedékjogának ügye volt. Kececi

[1212] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-66-70. Kemény Gábor géppel írott jelentése Kececi budapesti török követtel folytatott tárgyalásáról Kállay Miklós miniszterelnök kiadatása érdekében tett lépéseiről, 1944. november 15.

hiába hangsúlyozta a tárgyalás során, hogy a „droit d'hospitalité"-t a Sztójay-, majd a Lakatos-kormány is tiszteletben tartotta. Szálasi már október végén utasította Keményt, hogy jegyzékben követeljék Kállay kiadatását, bár most Szálasi, némiképpen ellentmondásos, sőt könnyen cáfolható módon, sajátos jogi rabulisztikával azt hangsúlyozta, hogy a magyar kormány a menedék-, vagy vendégjogot Kállay esetében azért nem ismeri el, mert a volt miniszterelnök „a magyar nemzettel szemben súlyosan vétkezett és az ő szerepét a magyar kormány ezért tisztázni kívánja". Kececi hangsúlyozta, hogy a továbbiakban Kállayra bízzák, mit tesz. Kemény ekkor „jelentette" a Nemzetvezetőnek, hogy Kállay Tamás, a miniszterelnök testvére közölte, hogy fivére kész a török követséget elhagyni.[1213]

November 15-én Veesenmayer már elégedetten jelenthette: „… a Kállay-ügyet tárgyaltam Szálasival, és kifejtettem, hogy a török követ tartós halogató taktikájának véget kell vetnünk már csak azért is, mert jogosnak látszik a feltevés, hogy a török követ ebben az ügyben önkényesen jár el, és nem tett még semmiféle jelentést kormányának. Azt javasoltam Szálasinak, hívassa magához személyesen a török követet, és határidőhöz kötött ultimátumban követelje Kállay kiadatását, mert egyébként a magyar kormány minden további lépést fenntart magának. Szálasi ezzel rögtön egyetértett, és megígérte, hogy ezt a holnapi nap folyamán végrehajtja."[1214] A piszkos munka elvégzését Szálasi ezúttal is Keményre hagyta, november 18-án a külügyminiszter közölte Kececivel, hogy 24 órán belül Kállaynak el kell hagynia a török követséget.

Csonka Emil, aki a nyilas puccs után a Pártifjúság Országos Vezetője és a nemzetvezető hivatalos „íródeákja" lett, Szálasi hitvallásának a „derűs világnézetet" nevezte. Mint mondta, a hungarista ifjúságot: „…a Pártvezető derűs lelkének tisztasága, nagy-nagy ereje, pozitív, hősies életszemlélete" hatotta át.[1215] Szálasi egyébként, Mussolinihez, Sztálinhoz és Hitlerhez hasonlóan szerette dicsőíteni az ifjúságot. Amikor 1945 januárjában, egyik „országjárása" során arról kérdezték, hogy mi lesz az ifjúság hivatása a hungarista államban, Szálasi így felelt: „Az ifjúság feladata lesz, hogy Nemzetünk vezetését átvegye tőlünk. Mi le fogjuk váltani önmagunkat, bármennyire is kellemetlennek látszik is ez ma egyesek számára. A Hungarizmust a maga őszinteségében és teljességében ifjúságunk éli át és benne teljesedik ki. Az ifjúság legyen ehhez méltó és hivatását teljesítse hungarista becsülettel."[1216]

[1213] MOL-K707-1944-2-13.076. Szálasi-Kececi-Kemény tárgyalásról készült feljegyzés, 1944. november 16.
[1214] *Wilhelmstrasse*, 911. Veesenmayer jelentése a Külügyminisztériumnak, 1944. november 15.
[1215] *Összetartás*, 1944. december 24., 7.
[1216] MOL-K814-Mf-X-7076-16.721-432. Feljegyzés Szálasi Ferenc országjárásáról, 1945. január 20-21.

Szálasi 170 napos rémuralma idején nagyszabású reformelképzeléseiből semmit sem tudott megvalósítani. Erre a háborús körülmények sem adtak lehetőséget, de a németek sem engedték meg neki, hogy az úgy-ahogy még működő apparátust megpróbálja átszervezni. A nyugati határszéli Gyepűre december elején visszavonulva Szálasi főként politikai naplójegyzetei rendezésével, a *Hungarista Napló* szerkesztésével, megírásával foglalkozott, mit sem törődve a valóságos harctéri helyzettel. Amikor 1945 februárjában, utolsó országjárása során feltették neki a kérdést, hogy a pártnak van-e letartóztatási joga, Szálasi azt válaszolta, hogy a gyanús személyekre a helyi csendőrőrs figyelmét kell felhívni. Ha a helyi csendőrőrs nem látja indokoltnak az illető letartóztatását, akkor a helyi pártszolgálat vezetőjének írásos, a párt pecsétjével ellátott rendelkezést kell kiadnia, ezzel vállalva a letartóztatásért a felelősséget.[1217] Szálasi önmagát és pártját a Nemzettel elválaszthatatlan sorsközösségben élő egységnek látta. Még ekkor is arra buzdította pártja tagjait, hogy menjenek el minden egyes családhoz, és ott, a Nemzet legfontosabb „alapsejtjében" győződjenek meg arról, hogy a kiadott rendelkezéseket helyesen hajtják-e végre. „A Párt minden községben az én szemem, az én fülem, élő lelkiismeretem kell legyen."- jelentette ki Szálasi.[1218]

A Návay Imre dr. által vezetett Fegyveres Nemzet Szolgálat elleni nyilas vizsgálat iratai talán nem kerültek Szálasi elé. De azt neki is tudnia kellett, hogy az FNSZ 1944. december 24-én „elvonult" Budapestről, Vajna Gábor belügyminiszter parancsait nem hajtották végre, az egységben szolgáló csendőrök és nyilas pártszolgálatosok között napirenden voltak a súlyos súrlódások. Návay a vizsgálat szerint alárendeltjei lopásait és rablásait eltűrte, sőt, amikor Szombathelyen egy raktárból 800 liter üzemanyagot loptak és a Nemzetvezető személyesen parancsolta meg, hogy a lopott üzemanyagot vigyék vissza, a parancsot nem teljesítette. Návay a vizsgálatot végzők előtt beismerte, hogy az FNSZ-nek négy fő feladata lett volna: 1. a Nemzetvezető személyének biztosítása; 2. az ellenséges világnézeti erők leküzdése; 3. a hatalom biztosítása a Hungarista Államban; 4. a külső ellenségek elleni harc. Ehhez fegyelmezett, szilárd világnézetű emberekre lett volna szükség. Ehelyett minden erkölcsi alap nélküli embereket is felvettek az FNSZ-be, amelyre a szervezetlenség és az irányításnélküliség volt a jellemző.[1219]

[1217] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-719. Szálasi Ferenc válasza 1945. február 10-12. közötti országjárása során feltett kérdésre.
[1218] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-724. Szálasi Ferenc válasza 1945. február 10-12. közötti országjárása során feltett kérdésre.
[1219] MOL-K814-Mf-7076-16.718-50-51. Összefoglaló jelentés dr. Návay Imre ügyében lefolytatott vizsgálatról, 1945. március 17. Géppel írott tisztázat.

1944. december 3-án indulhatott el végre Szálasi az általa már hónapok óta oly hőn óhajtott tárgyalásra Hitlerhez. Szálasi első „Országépítési tervé”-ben a IV. fejezet foglalkozott a miniszterelnök munkarendjével. Ennek 6. pontja szerint: „November első felében a Miniszterelnök tisztelgő látogatást akar tenni Hitler Adolfnál, Oshimánál és Mussolini Benitónál. A szükséges lépéseket a külügyminiszter tegye meg.”[1220] Ehhez képest csak december 4-én fogadta őt Hitler, Mussolinihez Salóba el sem jutott, Oshimával Berlinben találkozott. Berlini útján kíséretében volt Kemény Gábor külügy-, Beregfy Károly honvédelmi miniszter, Henney Árpád altábornagy. Az Országos Munkarend vezetője, Bagossy Zoltán, Nádas Lajos, Makay-Hollósy Ferenc ezredes, Mészáros István ezredes, Sréter Farkas titkár, és Tarján Imre „testvér”. Magyarországról Edmund Veesenmayer dr. teljhatalmú megbízott és Greiffenberg tábornok, katonai attasé kísérte el Berlinbe Szálasit. A fogadására Bruckba eléje érkezett német illetékesek előtt Szálasi kijelentette, hogy „életének egyik legboldogabb napja, hogy a Führernél való látogatása céljából Németországba érkezhetett.”[1221]

A tárgyalás hivatalos jegyzőkönyvéből[1222] és a nyilas Külügyminisztériumban közvetlenül a tárgyalások után készült „Jelentés”-ből is jól látszik, hogy Szálasi Berlinben, Hitler jelenlétében szinte meg sem szólalt. A Führer még a tárgyalás ebédszünetében is nem a vele szemben ülő Nemzetvezetővel, hanem a jobbján ülő Kemény Gáborral beszélgetett. Hogy Hitler mennyire nem vette komolyan ezt a tárgyalást, jól mutatja, hogy az ebéd után úgymond negyed órára visszavonult, fontos katonai kérdések megvitatására, de mint a nyilas külügyi „Jelentés” kissé sértődötten megjegyezte, ez a megbeszélés „mégis körülbelül 1 ¼ órát tartott.”[1223] Szálasi végül a tárgyalások második részében, este 7 után tudott néhány mondatot mondani arról, hogy Magyarország az ő vezetésével „a legteljesebb fegyverszövetségben” kész a Német Birodalom oldalán harcolni. Jelezte, hogy ehhez jelentős támogatásra van szüksége. Mivel a tárgyalás második része mindössze fél óráig tartott, a jegyzőkönyvvezető nem találhatott semmi feljegyzésre érdemlegeset, amit Hitler hosszú monológja közben esetleg Szálasi mondhatott. Valószínűnek tűnik, hogy legfeljebb figyelmesen hallgatta csak a Führert. Országépítési törzse tagjait mindenesetre úgy tájékoztatta, hogy Hitlerrel kapcsolatos előzetes elképzeléseiben nem csalódott, „Hitler

[1220] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-109. Szálasi november második felében a horvát és szlovák államfővel is találkozni akart. A megfogalmazásból úgy tűnik, Hitlerhez és Mussolinihez hajlandó volt elutazni, de elvárta volna, hogy Ante Pavelic horvát, és Josef Tiso szlovák kormányfő zarándokoljon el hozzá Budapestre.
[1221] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-28. Jelentés a német főhadiszálláson tett látogatásról, 1944. december 10.
[1222] *Hitler 68*, II. k. 388-411.
[1223] MOL-K814-Mf-X-7076-16718-35. Jelentés a német főhadiszálláson tett látogatásról, 1944. december 10.

toronymagasan áll környezete felett és hihetetlenül gyorsan kapcsol az elméje, s minden megoldása, válasza ül."[1224]

December 12-én Kemény Gábor Szombathelyen tárgyalt Veesenmayerrel és tájékoztatta a teljhatalmú birodalmi megbízottat a Szálasi-Hitler tárgyalásokon elhangzottakról. Kemény hangsúlyozta, hogy a Nemzetvezető: „…sajnálja, hogy a rövid idő alatt nem volt alkalma a Führerrel négyszemközt bizonyos elvi kérdéseket megtárgyalni." Ezzel arra utalt, hogy a nyári memorandumában kifejtett nagyszabású Európa-tervét, a nemzetiszocialista párt- és állami vezetők értekezletének összehívását szerette volna Hitlerrel megvitatni. Hitler azzal, hogy még csak szóba sem hozta Szálasi írásműveit, jelezte a Nemzetvezetőnek, hogy ilyesféle értekezlet összehívását nem tartja sem időszerűnek, sem megvalósíthatónak. Már természetesen abban az esetben, ha nyár óta szakított arra időt, hogy egyáltalán elolvassa Szálasi memorandumát, ami cseppet sem valószínű.

Szálasi hazatérése után úgy döntött, hogy a „függőben maradt elvi és konkrét kérdéseket" Veesenmayerrel beszéli meg és őt kéri meg, hogy Ribbentrop külügyminiszter útján terjesszék Hitler elé mondandóját. Kemény jelezte, hogy a legjobb persze az volna, ha Szálasi a közeljövőben még egyszer találkozhatna Hitlerrel. Veesenmayer a tárgyalásról a magyar Külügyminisztériumban készített feljegyzés szerint erre csak azzal reagált, hogy bármikor kész Szálasival találkozni, tárgyalni, de arra nem tért ki, hogy lát-e lehetőséget még egy Szálasi-Hitler találkozó megszervezésére.[1225]

Oshima berlini japán nagykövet előtt viszont szabadon kifejthette Szálasi nagyszabású külpolitikai elgondolásait. Rögtön, amint befejezte „tárgyalásait" Hitlerrel, fogadta a japán követet, akinek elmondta, hogy továbbra is a Berlin-Róma-Tokió tengelyt, a Háromhatalmi Egyezményt tekinti az új világrend alapjának. Legveszedelmesebb ellenségnek pedig nem a Szovjetuniót, hanem az angolszász-amerikai hatalmakat nevezte Szálasi, leszögezve, hogy ezeknek meg kell semmisülniük. A bolsevizmusnak is pusztulnia kell, de egy Vlaszov-féle megoldással az orosz nép is megtalálhatja helyét az új világban, mondta Szálasi. A „Jelentés" szerint a japán követ állandó helyesléssel kísérte a Nemzetvezető fejtegetéseit.[1226]

1944 karácsonyára a Nemzetvezető a kisebb súlyú bűncselekményeket elkövetettek számára amnesztiát hirdetett. Budinszky László igazságügy miniszter szerint ez a döntés a „hungarista állameszme szellemében… a nemzet lelki egyensúlyának és egységének

[1224] BFL-XXV-2-b-4767/1946-327. Kézzel írott feljegyzés a Nemzetvezető részvételével tartott Országépítési Törzs-értekezletről, Velem, 1944. december 12. Kovarcz Emil i.
[1225] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-178-183. Jelentés Kemény Gábor külügyminiszter és Edmund Veesenmayer birodalmi teljhatalmú megbízott tárgyalásáról, Szombathely, 1944. december 12.
[1226] MOL-K814-Mf-X-7076-16718-34. Jelentés a német főhadiszálláson tett látogatásról, 1944. december 10.

biztosítása érdekében” született.[1227] A „Gyepűszálláson” december 22-én készült összefoglaló jelentésben Beregfy Károly honvédelmi miniszter nagyszabású célt tűzött ki: „minden magyar embert, fegyvert teljesen új hungarista lelkülettel megszilárdított, alaposan kiképzett, felfegyverzett csapatok, seregtestek felállítására kell felhasználni!” Az október 15-én átvett hadműveleti egységekről a nyilas honvédelmi miniszter lemondóan állapította meg, hogy: „… majdnem kivétel nélkül testileg agyonfáradtak, lelkileg megbolygattak, bizonytalanok, megbízhatatlanok, lesújtottak. Ezeknek táplálása lelkileg bármilyen magas értékű csapatokkal eredménytelen.” A megoldás csak új, hungarista hadosztályok felállítása lehet, „hungarista szellemű, keménykezű, tapasztalt parancsnokok alatt”.[1228] Kovarcz saját népbírósági tárgyalásán azt állította, hogy valamikor december 21-22-e tájékán megpróbálta rávenni Szálasit, hogy amennyiben kiderülne, hogy a „német hadműveleti tervek nem reálisak, jelentse ki előttük, hogy Budapestet védeni őrültség lenne, nyilvánítsák ők nyílt várossá Budapestet, és amennyiben erre nem kapnak a németektől pozitív garanciát, akkor Szálasi nyilvánítsa nyílt várossá”. Szálasi erre azt válaszolta, hogy a németektől kapott információk szerint a hadműveletek „kedvező mederben haladnak, így tehát a németek felé ilyen intézkedésre szükség nincs.”[1229]

1945. január 6-án Szálasit 48. születésnapján táviratban köszöntötte Hitler, Mussolini születésnapi jókívánságait pedig Graziani olasz ügyvivő tolmácsolta.[1230] Nem biztos, hogy Szálasi jóváhagyásával ugyan, de valamikor 1945 januárjában törvény-tervezet készült „Szálasi Ferenc Magyarország nemzetvezetője érdemei megörökítéséről”. Ennek preambuluma Szálasi történelmi érdemének nevezte, hogy már egy évtizeddel ezelőtt Szálasi felismerte „a nemzetet elpusztulással fenyegető veszélyt” [sic!], de ugyanő volt az, aki, „vállalva minden szenvedést, megaláztatást és áldozatot”, meghirdette az új korszellemet, a hungarizmust is. Érdemei elismeréséül felállítják a „Hungarista Birodalmi Otthon”-t, és ezt Szálasi Ferencről nevezik majd el.[1231]

Január 17-én Szálasi több utasítással látta el Budinszky László igazságügy minisztert. Többek között jelezte, hogy mivel ő, ellentétben Horthy Miklós kormányzóval, nem protestáns, „a maga részére követelni akarja a főkegyúri jogot”. Rendelet elkészítését parancsolta meg, melynek értelmében katonai bíróságok is elítélhettek távollévő vádlottat. Kijelentette, hogy a képviselőház a politikai nemzet, a felsőház pedig a dolgozó nemzet „…

[1227] *Összetartás*, 1944. december 24., 5.
[1228] BFL-XXV-1-a-293/1946-6580-6582. Géppel írott tisztázat, egy alezredes olvashatatlan aláírásával.
[1229] BFL-XXV-1-a-1494/1946-111. Kovarcz Emil vallomása népbírósági perében, 1946. április 29.
[1230] BFL-XXV-1-a-293/1946-6270-6271. Géppel írott tisztázat, egy alezredes olvashatatlan aláírásával.
[1231] MOL-K814-Mf-X-7076-16.720-745-746.

kifejezője. A felsőházat azonban ki kell cserélni.” Majd úgy döntött, hogy: „világnézete mindenkinek kell, hogy legyen, de a bírák, papok és katonák – bár hungaristáknak kell lenniök – politikai pártnak tagjai nem lehetnek.”[1232]

Szálasi fogalmazta meg, és sajátkezű, kézzel írott javításaival, kiegészítéseivel látta el a „Törvény a Családról” – című tervezetet is. A HMB „építő, biztosító és törvényesítő alapja a család, melyben a szülők és gyermekek élet-, társ-, és sorsközösségben élnek.” – szögezte le a törvénytervezet bevezetője. (2. § /1/) A „főéletformák” szerint ötféle családot sorolt fel ez a Törvény: a nemzettartó paraszt, a nemzetépítő munkás, a nemzetvezető értelmiségi, a nemzetvédő katona és végül az életjáradékos családot. (2. § /3/) Mind a parasztcsaládnak, mind a munkáscsaládnak joga volt megkövetelni az „erkölcsi, szellemi és anyagi feltételek biztosítását” ahhoz, hogy nemzettartó, illetve nemzetépítő munkáját el tudja látni. „Anyagi feltétel az ár- és bér összhangjának, a termelőeszközök és a hitelbiztosítása.” (3. § /4/; 4. § /3/) Az értelmiségi család feladata, sőt kötelessége (lett volna) „a nacionalizmust és a szocializmust illő és természetes hivatásába” állítani és „életösszhangjukból a nemzetiszocialista világnézetet” kialakítani. (5. § /2/) A házasságkötésre engedélyt csakis orvosi vizsgálat után adták volna ki a HMB-ben, (9. §) miként azt egyébként az 1941. XV. tc., a magyar fajvédelmi is előírta. Nem kaphatott engedélyt a súlyosabb fertőző, vagy öröklődő természetű betegségben szenvedő. Tiltotta a nyilas törvénytervezet, a zsidók és nem zsidók közötti házasságot, de ezen túlmenően a cigányok és nem-cigányok, a „zsidó korcsok” és a „cigány korcsok” közötti házasságot is. (9. § /4/) Most e törvénytervezet megfogalmazója végre elvégezte azt, amire hiába vártak a cigányellenes törvényeket, vagy rendeleteket követelők már hosszú évek óta: definiálta a „cigány” fogalmát. Zsidónak, illetve cigánynak azt minősítette, akinek legalább két nagyszülője-, „korcsnak” pedig azt, akinek egy nagyszülője volt az. A származás igazolásán kívül az „embertani vizsgálat” eredményeit is figyelembe vehették. (9. § /6/) Külön is tiltották, hogy zsidó, illetve cigány nemzsidót, illetve nemcigányt örökbe fogadjon. (26. § /2/). Tiltotta a törvénytervezet a zsidók és cigányok nemzsidókkal, illetve nemcigányokkal való nemi kapcsolatát is.

„Csírátlanítással”, vagyis ivartalanítással büntették volna a zsidó és cigány férfit, és rajtuk kívül az idült alkoholistákat, vagy „bármely súlyosabb természetű káros szenvedéllyel terhelteket, ha megállapítható, hogy hajlamaikat átörökíthetik.” (32. § /3/) Kiherélték volna a homoszexuálisokat (őket a törvénytervezet „rendellenes nemi ösztönnel terheltek”-nek nevezte), azt a zsidó és cigány férfit, akik nemzsidóval, illetve nemcigánnyal ismételten

[1232] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-156.

nemileg „érintkezett”, valamint a nemi erőszakért többször elítélteket. (32. § /4/) Zsidó, illetve cigány háztartásában nem foglalkoztathatott volna nemzsidót, illetve nemcigányt. (34. § /3/) Szálasi 1945-ös család-tervezete szakítani akart a „törvényes”, bevett vallásfelekezetek tagjai számára addig biztosított joggal, mely szerint „vegyesházasság” esetén, vagyis amikor pl. egy katolikus férfi és egy református nő szándékozott összeházasodni, még házasságkötésük előtt eldönthették, hogy születendő gyermekeik apjuk, vagy anyjuk vallását követik. Az ilyen „vegyesházasságok” esetében a nyilas törvénytervezet előírta, hogy a gyermekek az anyjuk vallását kötelesek követni. (10. § /1./) Szálasi a HMB illetékes (a törvénytervezetben egyébként meg nem határozott) hatóságainak komoly jogkört, lehetőséget adott arra, hogy az egyes családok életébe beavatkozzanak. Külön szabályozták például az apa (a családfő), az anya, de még a gyermek kötelességeit és jogait is. Utóbbinak joga volt ellenszegülni, sőt a HMB-nál panaszt emelni, ha bármelyik szülője bűnre akarta csábítani, tőle kihágás, vagy vétség elkövetését kívánta. Tiltakozhatott a gyermek akkor is, ha rátermettségének, hajlamának nem megfelelő élethivatás választására akarták kényszeríteni. (15. §) A HMB-ben minden családnak „jár az élelem, a ruha, a fedél, beleértve az otthon berendezését, valamint a házhelyet és a kertet. E kellékek [sic!] együtt fejezik ki az Otthon fogalmát.” (20. §) Szálasi „családbérnek” nevezte az egy-egy gyermek után járó azt a pénzösszeget, amelynek elégnek kellett lennie az anya és négy gyermek ellátására. (21. § /2/ és /3/) A házasságot fel lehetett bontani, ha a bíróság megállapította, hogy „erkölcsi, szellemi és anyagi okokból ebben az összetételben tovább nem tartható fenn.” (22. § /2/) Ezen kívül a Hungarista Birodalmi Otthon (HBO) javasolni volt köteles a házasság felbontását abban az esetben is, ha a házasságkötéstől számított négy éven belül nem született gyermek, illetve a házaspár nem volt hajlandó négy éven aluli, „másodfokig nem rokon” gyermeket örökbe fogadni. (22. § /3/)

Szigorúan tiltotta a törvénytervezet a fogamzásgátlást, bűncselekménynek minősítette az abortuszt. A „méhmagzat elpusztításában” az anyának bármilyen módon, akár csak pénzzel, vagy tanáccsal segítséget nyújtót a törvénytervezet bérgyilkosnak minősítette. Magzatelhajtást kizárólag „fajgyalázás” esetében engedélyezték volna a HMB-ben. (31. § /2/, /6/) A HBO gyógyintézményeibe zárták volna a „feslett életű” nőket. Ebbe a kategóriába sorolták azt a házassági kötelékben nem élő nőt, aki „a jóizlést sértő módon” folytat viszonyt férfival, vagy egyszerre több férfival folytat viszonyt. (33. § /3/) Szálasi, aki – nehezen tisztázható okokból – csak 1945. május 4-én nősült meg, különösen keményen büntette volna Birodalmában a házasság kötelékét elutasítókat. A HMB-ben nem vezethetett volna önálló háztartást az, aki nem volt családfő. Nagykorú nem családfő férfi háztartásában nem alkalmazhatott volna 45 éven aluli nőt. (32. § /1/ és /2/) A törvénytervezet indoklása külön

kiemelte e pontnál, hogy Magyarországon 448.700, 24 évnél idősebb nőtlen, illetve elvált férfi élt. Ennek okát nem utolsó sorban a „meg nem engedhető kényelemszeretetben” találta meg, amely „a nehéz felelősség helyett a gondtalan életet, a nőben [a] változatosságot, a gyermek helyett kutyát, lokált ígér és realizál.” A nyilasok családjogi törvénytervezete élesen bírálta az egykéző, sőt „egysező”, vagyis egyetlen egy gyermeket sem vállaló nőket is, leszögezve, hogy ennek is és az „agglegénykedésnek” véget kell vetni, mert: „ideológiánk értelmében a nőt ugyanolyan jogokkal kívánjuk felruházni, mint a férfit, így illő, hogy reá ugyanolyan kötelességek is háramoljanak.” Mindezt sajátos nyelvészeti érvvel is alátámasztotta a törvénytervezet indoklása. Eszerint hajdanán a vevő legény megvette az eladó lányt, akiből feleség lett. A nyilasok szerint „talán” nincs még egy keleti, vagy nyugati nép, melynek nyelve ilyen gyönyörűen fejezné ki, hogy a házasságkötéssel, a család kötelékében az asszony egyenrangú a férfival, fele-fele feladat, kötelesség és jog illeti meg.[1233] 1945. február 13-án Szálasi elrendelte, hogy a párt kezdje meg „eredeti rendeltetése teljesítését”, vagyis a minisztériumok által kiadott rendeletek végrehajtásának ellenőrzését „a családban, az üzemben és a telephelyen.” Mindez a közérdek szem előtt tartásával és csakis azért történik, hogy „a rendelet jóhaszna az egyének érdekében biztosíttassék.” – szögezte le a Gera József által aláírt 6. sz. körrendelet.[1234]

Szálasi nagy elismeréssel adózott Budapest védőinek és lakóinak. A bolsevizmus ellen – szerinte – „emberfeletti küzdelmet” vívó honvédek mellett Budapestnek a Nemzet háláját, hódolatát kell kifejeznie, mélyen meg kell hajolnia. Az 1919-ben „bűnös” Budapest mára „tiszta” Budapestté vált, mondta Szálasi. „Amit Budapest véghez vitt, amit a főváros tanúsít, az a magyar nevet mindörökre halhatatlanná teszi az egész világ előtt. Ebben a háborúban valamennyi főváros előtt eddig Budapest magatartása a leghősibb és a legpéldaadóbb. A régi, bűnös Budapest már teljesen a múlté, az utolsó hetekben Budapest Nemzetünk és a Hungarista Magyar Birodalom igazi fővárosa lett.” – jelentette ki Szálasi január 21-én.[1235] Nem kizárt, hogy hallgatósága körében lehettek olyanok, akikben e magasztos gondolatok hallatán felmerült a kérdés: a „Nemzetvezető” miért nem a Hungarista Magyar Birodalom igazi fővárosában irányítja a védők harcát? Beregfy Károly részletes beszámolót készített a február 23-i Koronatanácsra. Bevezetőjében áttekintette a január 26-i Koronatanács óta az európai hadszíntereken bekövetkezett változásokat, elismeréssel szólt Budapest reménytelen

[1233] A nyilas családjogi törvényjavaslat teljes szövegét lásd: MOL-K814-Mf-X-7076-16.729-3-56.
[1234] MOL-K814-Mf-X-7076-16.721-458. A Pártellenőrzés vezetésével Farkas József testvért bízta meg Gera, neki kellett az ellenőrzés részleteit kidolgozni. Általános irányelvül Gera csak annyit közölt, hogy lehetőleg paraszt családoknál paraszt, munkásoknál munkás „ellenőrizzen”.
[1235] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-604-605. Szálasi Ferenc válasza Győrszentmártonban feltett kérdésre, 1945. január 21.

helyzetben is végsőkig kitartó védőiről, akik közül több ezren kíséreltek meg kitörni az ostromgyűrűből, de csak mintegy 600 főnek sikerült átjutni a szovjet vonalakon. Beregfy „jószándékú kívülállók”-nak nevezte azokat, akik azt javasolták, hogy akár fegyvertelen embertömeget is vessenek be, az amúgy is számbeli túlsúlyban lévő ellenség ellen. Ezt az ötletet a nyilas honvédelmi miniszter határozottan elvetette. A főváros „pusztulását és elveszítését” több szempontból sem tartotta fölöslegesnek, céltalannak: csaknem két hónapon keresztül jelentős szovjet erőket kötöttek le, sikerült a Balaton és a Velencei tó közötti arcvonalat megszilárdítani, és legfőképpen: „Erkölcsi szempontból a ’hősi életszemlélet’ ragyogó példájával szolgált, mert megmutatta, hogy lehet önfeláldozóan, a végsőkig kitartva harcolni, ha a sors úgy akarja.” Beregfy nem titkolta a Koronatanács előtt, hogy a fegyverzet-utánpótlás az ipari teljesítőképesség „megbénulása” következtében kizárólag a németektől függ, de tőlük az utóbbi időben már utánpótlás nem érkezik.[1236] Szálasi a végsőkig ki akart és ki is tartott a németek oldalán. Amikor az egyik koronatanácson Budinszky felvetette, hogy meg kellene próbálkozni béketárgyalásokkal, Szálasi csak annyit mondott: „Vagy megsemmisülünk, vagy megsemmisítünk!”[1237]

1945. január 14-én Szálasi Polgári Irodájának főnöke, dr. Langsfeld Géza részletes levélben tájékoztatta a kormány tagjait és a párt vezetőit, hogy a Nemzetvezető minden hónap végén koronatanácsot kíván tartani „az országvezetés egységének, folyamatosságának és összhangjának biztosítása céljából”. A koronatanácson részt vesznek a miniszterek, a főbb tisztségviselők és külön meghívottak, köztük Gera József, Basch Ferenc, Rátz Jenő és Tasnádi Nagy András. A Koronatanácson Szálasi (akadályoztatása esetén Csia) elnököl, a miniszterek egyenként 15 perces beszámolót tartanak, ezt írásban kötelesek rögzíteni és a Koronatanács után Henney Árpádnak átadni. Közbeszólni csak Szálasinak volt joga, ő vethetett fel és bocsáthatott vitára egyes kérdéseket. A Koronatanács tagjai az előre meghatározott és lerajzolt ülésrendnek megfelelő helyükön állva kellett várniuk Szálasi bevonulását, aki Henney, Csia és Szőllősi kíséretében érkezik a Koronatanácsra. A dohányzó meghívottaknak bizonyára komoly megpróbáltatást jelenthetett, hogy Szálasi reggel 9-től 13-ig és délután 16-tól 20 óráig tervezte a Koronatanácsokat megtartani, előre közölve, hogy a „dohányzás nincs megengedve”.[1238]

Szálasi olyan kérdésekben is megpróbálta eljátszani a döntéshozót, amelyek kívül estek kompetenciáján. Január 16-án Kovarcz Emil referált neki különféle, a totális

[1236] BFL-XXV-1-a-293/1946-6-6558-6565. Beregfy Károly jelentése az 1945. február 23-i Koronatanácsra, géppel írott másolat, aláírás nélkül.
[1237] ÁBSZTL-V-19.430-13-108-Budinszky László népbírósági pere, 1945. december 10.
[1238] BFL-XXV-1-a-293/1946-6107-6114. Szálasi Kabinetirodája i. 81/1945. január 14. Géppel írott másolat

mozgósítással összefüggő kérdésekről. Többek között megkérdezte, hogy ifj. Horthy Miklós ellen meginduljon-e az eljárás. Szálasi úgy tett, mintha nem tudná, hogy a kormányzó fiát a németek tartják fogva, és igenlően válaszolt Kovarcz kérdésére.[1239] Vajna Gábort többek között azzal bízta meg, hogy március 1-ig készítsen tervet az ország területének benépesítésére és betelepítésére.[1240]

Január 16-án utasította Kemény Gábor külügyminisztert, hogy amint visszatérnek Budapestre, követelje Angelo Rotta pápai nuncius, Carl Ivan Danielsson svéd követ és Harald Feller svájci ügyvivő azonnali leváltását.[1241] Bizonyára az dühítette fel Szálasit, hogy ezek a diplomaták nem hagyták el decemberben Budapestet, mentették, védték az üldözötteket, segítették a nemzetközi és a nagy gettó rabjainak élelmezését. Január 17-én Kemény Gábor fogadta dr. Kurt Hallert. Szálasi jóváhagyásával és teljes mértékben azonosulva Vezére nézeteivel, élesen bírálta a német külpolitikát, amely szerinte a Wehrmacht bámulatos katonai sikerei után mindig egy tempót késett. A „Blut und Boden”-elvet Kemény nem csak imperialistának nevezte, hanem azt is tárgyalópartnere fejéhez vágta, hogy a „kiválasztott faj” elmélete „az Ó-Testamentumban” gyökerezik. Ennek pedig az lett az eredménye, hogy a „nemzetiszocialista elméletben újjászületett népek” éppen Németországgal kerültek szembe. Hallernek egyetlen kérdése volt csak: mindezt Berlinben is elmondta-e Kemény? A nyilas külügyminiszter a kérdésre igenlően válaszolt.[1242]

Szálasi 1945. január 18-án a nyilas „Nemzetpolitikai Irodák” vezetői számára tartott „eligazítást”. Távlati, stratégiai kérdésekről szólva leszögezte: „Az európai nagytér rendezését Berlin és Róma van hivatva végrehajtani, az egész világ rendezését pedig Berlin, Róma és Tokió.”[1243] Nyilvánvaló, hogy Szálasi egyszerűen nem hagyta magát olyan tényektől zavartatni, hogy Rómában 1944. június 6-a óta az angolszászok voltak az urak, a Vörös Hadsereg pedig 1945. január 11-én megindított nagy támadása fokozatosan felmorzsolta a Wehrmacht maradék erőit, a Távol-Keleten pedig végső szakaszához közeledett a japán haderő kiszorítása mindazokról a területekről, amelyeket 1941. december 6. után elfoglalt.

Bármennyit is fogadkozott még 1944-ben is Szálasi, hogy a hatalomátvétel után új tagokat nem vesznek fel, 1945. január 18-án külön rendelettel megnyitotta a tagfelvételt a Nyilaskeresztes Pártba. A követelményeknek megfelelőket két „végleges tagságú testvér” ajánlásával lehetett felvenni a pártba. A felvételről a helyi szervezet vezetője döntött,

[1239] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-146.
[1240] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-148.
[1241] Uo. 155.
[1242] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718. Jelentés Kemény Gábor külügyminiszter és Kurt Haller tárgyalásáról, 1945. január 17.
[1243] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-161.

elutasítás esetén fellebbezni lehetett a nyilas megyevezetőhöz, törvényhatósági jogú városokban[1244] az országos pártszervezéshez.[1245] Valószínűleg nem tolongtak a nyilas pártházakban a felvételüket kérők, mert 1945 tavaszán szélesre tárták a kapukat, az a döntés született, hogy: „Mindenki lehet párttag a Szervezési Szabályzat előírása szerint."[1246]

Szálasi január 18-án fogadta Hubay Kálmánt, akit többek között azzal bízott meg, hogy Fiala Ferenccel közösen szervezze meg a délkelet-európai nemzetiszocialista újságírók kongresszusát. Hubay január végén már igen szkeptikusan ítélte meg e konferencia magyarországi helyszínen történő megrendezésének esélyeit, mondván, hogy még a konferencia helyét sem tudják megjelölni.[1247] Szálasi minden bizonnyal azért próbálta ezt a konferenciát megszerveztetni, mert megtudta, hogy 1944. december 12-14. között Bécsben 22 ország képviseletében 150 résztvevő vett részt az újságíró konferencián.[1248] Szálasi akart egy saját, legalább délkelet-európai újságíró konferenciát szervezni, de ehhez sem eszközei, sem emberei nem voltak már.

1945 januári „országjárása" idején megpróbált a nép, az egyszerű emberek mindennapos gondjaival törődő, gondoskodó államfő szerepében fellépni. Meghallgatta az emberek panaszait, és azonnal intézkedett is. Utasítást adott a textilutalványok beváltásának megsürgetésére, hogy a rendeleteket adják ki a rendőrségi és csendőrségi leadókészülékeken keresztül is. Külön rendeletével előírta, hogy a közérdekű rendeleteket tanító, vagy tanár olvassa fel a rádióban, majd szótagolva is ismételje meg, hogy ezek feljegyezhetők legyenek.[1249] Kivizsgáltatta, hogy szükséges-e továbbra is, hogy a honvédség a lakosság lovait rekvirálja, amikor van elég „menekült ló", és végezetül megparancsolta, hogy a Németországból visszaszökő leventéket, mint katonaszökevényeket azonnal koncolják fel.[1250] Január 27-én minisztereit átiratban utasította, hogy fenti utasításait rendeletek formájában hozzá hét napon belül terjesszék fel. Apró-cseprő ügyek egész sorában döntött ekkor Szálasi. Amikor megtudta, hogy a *Győri Nemzeti Hírlap* papírkészletét a 2. honvédkerület parancsnokság el akarja kobozni a *Honvéd Tábori Újság* számára, megparancsolta, hogy mind

---

[1244] Ezekből ekkor már csak Győr, Sopron és Székesfehérvár volt a nyilasok és németek által ellenőrzött területen.
[1245] MOL-K814-Mf-X-7076-16.721-461. Dr. Kovács Ernő „Pártszervezés vezető" aláírásával Kapuváron 1945. január 18-án kiadott „Pártszervezés Rendelete"
[1246] MOL-K814-Mf-X-7076-16.723-847.
[1247] BFL-XXV-1-a-293/1946-6362.
[1248] Uo. 6365. A nyilas uralom alatt lévő Magyarországot 12 résztvevő, többek között Rajniss Ferenc, Kolozsváry-Borcsa Mihály és Fiala Ferenc képviselte.
[1249] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-142-143.
[1250] MOL-K814-Mf-X-7076-16.721-422-423. Feljegyzés a Nemzetvezető országjárásáról, 1945. január 20-21. A kíséretében lévő vitéz Endre László „testvért" külön utasította, hogy Ásványráró községből a honvédség által törvénytelenül elvitt 19 lovat a község visszakapja.

a két újság csökkentse felére terjedelmét, hogy mind a kettő megjelenhessen. Utasítása végrehajtásával megbízta a miniszterelnök-helyettest és a honvédelmi minisztert is.[1251]

Kovarcz Emil saját népbírósági tárgyalásán az állította, hogy a Hungarista Légiót főleg azért szervezte meg, hogy a pártot megmentse a „zülléstől". Mert ő látta, hogy a párt züllik, teljesen érthető okból: „Mert lehetetlenség is, hogy szegény, javarészt munkásokból, vagy legalább is szegény osztályból származó emberek elhagyott lakásokon vagyonokat leltározzanak. Nagyon jól tudom és tudtam akkor is, hogy ebből csak a teljes züllés származhatik, mert aki arany között turkálhat, amit talán életében nem is látott, annak előbb-utóbb az első gyűrű a zsebében marad és az attól kezdve rabló lesz."[1252] Kovarcz fáradozása nem járt sikerrel. Az lehetséges, hogy a Hungarista Légióban sikerült összetoboroznia körülbelül 2000, szerinte „idealista" nyilast, de a többiek, és a nyilasokhoz csatlakozott sok-sok ezer ember, akik árpádsávos-nyilaskeresztes karszalagot húztak és fegyvert szereztek maguknak, tovább loptak, raboltak, gyilkoltak. Rönner Emil gimnáziumi tanár a kőszegi nyilas pártszervezet kulturális osztályának vezetője 1945 februárjában írott feljegyzése több mint egy tucatnyi esetet sorol fel, amelyek mind arról tanúskodnak, hogy nyilas párttagok önkényeskednek, lopnak, rabolnak stb. Mindezen „bajok" eredőjének a feljegyzés készítője a következőket látta: „a./ a hatalomátvétel pillanatában a párt tagjainak egy része, mindenesetre az értéktelenebbik, véglegesen páholyban lévőnek tekintette magát, fölényes volt, rendelkezésszerűen intézkedett, a törvényes állapoton keresztülnézett, barátot és ismerőst nem látott többé, s rengeteg feladatán és hatáskörén kívül álló ügyben kalózkodott.

b./ A párttagok nagy része született nyomozónak tekintette magát. Ezek felkérés és utasítás nélkül, önhatalmúlag kémeket, zsidókat, személyi ellenségeket, főleg pedig zsidó vagyonokat, /:de egyéb vagyonokat is:/ kerestek, foglaltak le és nem mindig megmondható célokra biztosították, vajmi keveset törődve tulajdonképpeni feladatukkal." Az önkényeskedő nyilas párttagok tevékenységének köszönhetően „a társadalom egy nagyon tekintélyes részében mindenesetre a nagyobbik felében, nincs meg a szimpátia a párttagok és ezeken keresztül a párt iránt", a közbiztonsági szervek, a rendőrség, csendőrség és a hivatalnoki kar körében pedig „nyomott a hangulat".[1253] Szálasi nem volt hajlandó komolyan venni a nyilas pártszolgálatosok és a nyilaskeresztes karszalagot és fegyvert szerzők önkényeskedéseivel, rablásaival, gyilkosságaival kapcsolatos információkat. Az 1945. január 18-i Nemzetvezetői Csúcson kijelentette ő: „… mindenben a Párt-nak [sic!] ad igazat, még akkor is, ha valamit

[1251] MOL-K814-Mf-X-7076-16.724-139-144.
[1252] BFL-XXV-1-a-1494/1946-107. Kovarcz Emil vallomása népbírósági perében, 1946. április 29.
[1253] MOL-K814-Mf-X-7076-16.721-206-207.

helytelenül cselekedtek, mert azok, ha rosszul is, de legalább dolgoznak. Ezért minden, a minisztertanácson a Párt ellen elhangzott kijelentést személye elleni sértésnek vesz."[1254]

E figyelmeztetéssel nem törődve Rajniss Ferenc 1945. február 23-án az aznapi Koronatanács számára készített jelentésében öt pontban sorolta fel a legsürgősebb teendőket: a helyi basáskodások letörését, „a még mindig elfajzott feljelentési és rágalmazási düh [aláhúzva az eredetiben - KL] megfékezését", a felületesen megindított vizsgálatok megszüntetését, a letartóztatások gyors felülvizsgálatát, és a jogtalan rekvirálások esetében a halálbüntetések végrehajtását.[1255] Szálasinak, amikor hatalomra jut, hadserege nincs, ami van, azt nem ő vezeti, amúgy is, ő már 1935 óta nem katona, hanem politikus, nemzete vezetője, megmentője-megváltója. Az az ország-terület, ahol még engedelmeskednek neki, napról napra zsugorodik, mit tehetne: vár, reménykedik és „dolgozik". Rajniss jól látta, hogy Szálasi semmit sem hallott meg, amit nem akart. Amikor kultuszminisztere a nyilasok rablásairól, az országban romló hangulatról akart neki beszélni, és sürgette, hogy teremtsenek rendet, Szálasi oda sem figyelt. Rajnisst azzal intette le, hogy saját országjárása alatt maga is tájékozódott, és majd beszélnek ezekről az ügyekről is a koronatanácson.[1256] Nem valószínű, hogy Szálasinak bárki is el merte volna mesélni, hogy nem sokkal a nyilasok hatalomra jutása után a pesti utca, látva az új urak mohóságát, fosztogatásait, rablásait, az 1938-as „üldöztetése" idején elterjedt a „Nagypéntek nélkül nincs feltámadás!" – mondás új változatát kezdték használni: „Nagy pénzek nélkül nincs feltámadás!"[1257]

Nem tekinthető tipikusnak, legfeljebb jellemzőnek Sarvejcz János gépkocsivezető, Balatonalmádi nyilas pártvezetője eljárása, aki önhatalmúlag bevezette a botbüntetést községe területén. Regnálása 1945. február 11-én ért véget, amikor Garami Sándor nyilast, fegyveres pártszolgálatost is meg akarta botoztatni. Garami hasba lőtte Sarvejczet, aki meghalt, Garami pedig beállt az egyik SS-kötelékbe. Sarvejcz lakásán állítólag sok zsidó holmit találtak.[1258]

Szálasi tudatában volt annak, hogy ő maradt Hitler utolsó szövetségese. Ebből a tényből is hitet, erőt, sőt büszkeséget merített. 1945. január 20-án, „országjárása" abdai állomásán kijelentette: „büszke, gőgösen büszke vagyok a mi fajtánkra és Nemzetünkre. A

[1254] BFL-XXV-2-b-4767/1946-311. Feljegyzés a Nemzetvezetői Csúcs 1945. január 18-i értekezletéről. Géppel írott tisztázat. Kovarcz Emil i.
[1255] Uo. 233-234.
[1256] Uo. 59-60.
[1257] Sipos, 2001, 101. Hofgastein, 1945, április 5.
[1258] BFL-XXV-1-a-293/1946-6857. „Belpolitikai helyzetkép", 1945. február 10-16. Géppel írott tisztázat, aláírás nélkül.

nemzetiszocializmus nagy szabadságharcát a német nép mellett egyedül mi küzdjük hősiesen, a többi nép mind árulóvá vált és összeomlott."[1259]

Szálasi utólag úgy látta, hogy: „1944. március 19. után a magyar nemzet egyértelműen foglalt állást a német nemzetiszocializmus ellen és a Hungarizmus mellett… Ugyanez a kép volt 1944. október 15. után is. Országjárásomnál, amelyet egyedül csak járási székhelyeken tartottam, minden járás osztatlanul a Hungarizmus mellett volt. Ilyen fogadtatásokat nem lehet 'csinálni', vagy 'rendezni'. Ilyet csak feltétlen hit, bizalom és harcakarat tud létrehozni."[1260] 1945 februári zalai „országjárása" során „íródeákja", Csonka Emil szinte könnyes meghatottsággal jegyezte fel, hogy milyen nagy-nagy szeretettel gyűjtötte maga köré Szálasi a gyermekeket. „Az anyák hozták lelkesedve karonülő gyermekeiket, szaladtak, rohantak Szálasi Ferenc elé mindenütt, nyújtották kis kezeiket, boldogan kacagtak rá az apróságok".[1261] 1944-1945-ös országjárásai a Nyugat-Dunántúl egyre szűkebb területére korlátozódtak, az érte és rendszeréért állítólag még mindig lelkesedő emberek is tudták, látták, hogy a nácik és nyilas szövetségeseik katonai veresége csak idő kérdése. Tudjuk, hogy a gátlástalanul harácsoló, rabló, gyilkoló nyilasok rendszere a magyar történelem egyik legnépszerűtlenebb rezsimje volt. Ezt a „Nemzetvezető" is megérthette, felfoghatta volna, de nem tette.

Gergely Jenő szerint Mindszenty 1944. október 31-én memorandumot intézett a nyilas kormányhoz, ebben rámutatott a további harcok folytatásának értelmetlenségére. A dokumentumot sikerült aláíratnia Apor Vilmos győri és Shvoy Lajos székesfehérvári püspökkel, valamint Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapáttal.[1262] Mindszenty a memorandumot november 13-én Budapesten, miután Szálasit nem sikerült elérnie, átadta Szőllősi Jenő miniszterelnök-helyettesnek. Gergely szerint megtorlásul a nyilasok letartóztatták és Sopronkőhidára hurcolták Mindszentyt és Shvoyt.[1263] Kérdés: ha ezért a memorandumért tartóztatták le a veszprémi és a székesfehérvári püspököt, miért nem jutott ugyanerre a sorsra a győri püspök és a pannonhalmi főapát? Gergely állítása alátámasztására Mindszenty emlékirataira és Balogh Margit Mindszenty-életrajzára hivatkozik. A valóságban Mindszentyt azért tartóztatta le a veszprémi nyilas főispán, mert nem volt hajlandó megengedni, hogy a püspöki palotába katonákat szállásoljanak el.[1264] Vajna Gábor szerint ő

[1259] MOL-K814-Mf-X-7076-16.721-441.
[1260] BFL-XXV-1-a-293/1946-8608. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. november 5.
[1261] *Pápai Újság*, 1945. február 24., 1.
[1262] A Szálasi-per iratai között lévő nyomtatott, ám kézzel írott korrektúra-jelekkel ellátott példányon Shvoy püspök aláírása nem szerepel. BFL-XXV-1-a-293/1946-6996.
[1263] Gergely Jenő: A katolikus egyház és a külpolitika (1848-1990). Pritz Pál szerk.: *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2006, 76.
[1264] Mindszenty internálása szóba került a népbíróság előtt is, Vajna Gábor kihallgatása során. Mind Vajna, mind Szálasi azt vallotta, hogy a katonai beszállásolásokkal kapcsolatos „összetűzés" miatt internáltatta Schiberna

már Mindszenty internálását követő napon írásban tájékoztatta az ügyről Szálasit, aki személyesen rendelte el a veszprémi püspök fogvatartását.[1265] Shvoy püspök saját emlékirataiban azt állítja, hogy letartóztatásának fő oka az volt, hogy nem volt hajlandó Székesfehérvárt elhagyni, és példáját sokan követték.[1266]

Szálasi 1945. február 12-én Sümegen járt, nagy kísérettel, ellátogatott a helyi katolikus plébániára is, ahol Szabó Sándor esperes fogadta. A beszélgetés során szóba került a letartóztatott főpapok ügye is. Szabó megjegyzésére, hogy: „Ezt a tövist, ami minket nagyon szurdal, ki kell húzni s a sebeket meg kell gyógyítani." – Szálasi azt felelte: „Jó, kihúzom, meggyógyítom, mindent elsimítok. Megyek Sopronba s én magam, személyesen intézem el."[1267] Érthető, hogy Szálasi miért nem intézkedett, miért maradt Mindszenty püspök 1944. november 27-től 1945 március végéig a nyilasok fogságában. Szálasi saját döntését nem akarta visszavonni, mert be kellett volna ismernie, hogy elhamarkodottan, megtévesztő információk alapján döntött egy politikailag igen kényes ügyben.

Szálasi február 20-án még azt tervezte, hogy püspöki konferenciát fog szervezni, először az összes katolikus püspöknek és a szerzetesrendek generálisainak. Külön utasítást adott az *Út és Cél* témába vágó részeinek előkészítésére.[1268] Az biztos, hogy a letartóztatott főpapok kérdése többször is felmerülhetett a „törzsszálláson". Szálasi ezért 1945. február 28-án külön tájékoztató értekezleten fejtette ki, hogy vállalja a felelősséget az eddigi letartóztatásokért. Jelezte, hogy magához akarja kéretni a katolikus egyház főpapjait és tisztázni akarja velük, hogy tartják-e magukat XII. Pius 1944. szeptember 1-jén elhangzott szózatában foglaltakhoz. Szálasi a Szentatya e beszédét annyira fontosnak tartotta, hogy annak géppel írott, magyar fordítását személyes iratai között tartotta, az általa fontosnak tartott gondolatokat gondosan zöld, illetve piros ceruzával aláhúzta és ezeket még meg is sorszámozta. Egyes számmal jelölte a keresztény kultúra védelméről szóló pápai intelmet, mely szerint „a jövő társadalmi és szociális rendje csak a keresztény eszme és a keresztény kultúra alapján épülhet fel." Kettes számmal és a margón „marxizmus!"-megjegyzéssel látta el Szálasi a kapitalizmus túlzásait és az „ellenkező véglet radikális programjait" bíráló

Ferenc veszprémi főispán Mindszentyt. BFL-XXV-1-a-293/1946-1758-1759. Vajna Gábor vallomása a népbíróság előtt, 1946. február 16. A Szálasi-per iratai között fennmaradt Mindszenty József 1944. december 30-án saját kezűleg írott, valószínűleg Vajna Gáborhoz címzett levele. Mindszenty levelét közzétette Sipos Péter: Mindszenty – antifasizmus, 1944. In: *História*, 1993/5-6. sz., 57-59.

[1265] ÁBSZTL-V-19.430-13-188. Budinszky László népbírósági pere, Vajna Gábor tanúvallomása, 1945. december 11.

[1266] http://www.ppek.hu/könyvek/shvoy01.txt. Letöltés időpontja: 2009. december 21.

[1267] VÉL-AD-962/1945. Szabó Sándor sümegi esperes, plébános 1945. március 14-i levele dr. Megyesi Schwartz Antalhoz, a püspöki kancellária vezetőjéhez.

[1268] BFL-XXV-2-b-4767/1946-321. Feljegyzés a Nemzetvezetői Csúcs 1945. február 20-i értekezletéről. Kovarcz Emil i.

gondolatot, annak kiemelésével, hogy a „társadalmi rend alapja az igazi keresztény etika” lehet csak. A magántulajdon szentsége és a munkások jogainak védelme kapta Szálasitól a hármas sorszámot, és négyest egy olyan nemzetközi szervezet gondolata, amely „kicsinyekre és nagyokra egyaránt pártatlansággal ítél.”[1269]

Áttekintette a katolikus egyház és a Hungarista Állam kapcsolatait. Kiindulva abból, hogy „összes papjaink csirkefogók” [sic!] Szálasi memorandumot akart írni XII. Pius pápának. Kötelezni akarta a magyar katolikus papokat arra, hogy tegyenek különbséget Berlin-Róma-Budapest és Moszkva-London-Washington között. Szálasi közölte, hogy csak Krisztus alapján álló vallásokat fogadnak el bevett vallásnak, az összes többit kiirtják. A megsemmisítendő vallások közé sorolta a turáni ősvallást is, amely bár eddig „jól szolgált, de most már nem kell.” Szálasi ismét leszögezte: a világi papság kapjon lehetőséget a nősülésre, a szerzetesek viszont továbbra sem nősülhetnek.[1270] Szálasi olyan komolyan készült a maga „Kulturkampf”-jára, mintha nem is Magyarország nyugati határszélére űzött, tényleges hatalommal és területtel már alig rendelkező államfő, hanem egy komoly befolyással bíró nagyhatalom vezetője lenne.

Az ország fennmaradásáért hősi küzdelmet vívó nemzet egységének kidomborítása, s egyben a Nemzetvezető iránti hűség és hálának méltó kifejezésre juttatásával indokolták azt a rendeletet, amelynek értelmében a hivatalokban az előre lendített jobbkarral bevezetett „Kitartás!”-t „Éljen Szálasi!”-val kellett viszonozni.[1271] Sokan „áruvédjegyként” kezdték használni a „hungarista” és a „hungarizmus” jelzőt/elnevezést. Szálasi ezért e szavak használatát külön nemzetvezetői engedélyéhez kötötte, a rendelet megszegőit pedig két hónapi, háború esetén hat hónapig terjedhető elzárással fenyegette meg.[1272]

Szálasi anyósa úgy emlékezett, hogy a nyilas hatalomátvétel után kb. 2-3 héttel lányával együtt Sopronba mentek. Szálasi kb. 1945 februárjában ment értük és autóval levitte őket Velembe.[1273] Ahol Szálasi már saját élete és a Hungarista Mozgalom történetének megírásával töltötte zömmel az idejét. Rajniss Ferenc e foglalatosságát Szálasi „prófétai elküldetésének grafomániás” betöltésének nevezte.[1274] Szálasitól a régi politikai elit azon

[1269] BFL-XXV-1-a-293/1946-6990-6991.
[1270] MOL-K814-Mf-X-7076-16.723-855-857.
[1271] 50/1945. M. E. sz. rendelet a hivatali tiszteletadás (köszöntés) rendszeresítése tárgyában. *Hivatalos Közlöny*, 1. sz. 1945. január 6. A rendeletet Szőllősi Jenő írta alá, és 1945. január 4-i dátummal jelent meg.
[1272] A 420/1945. M. E. sz. rendelet a „hungarista”, vagy a „hungarizmus” elnevezés használatának engedélyhez kötése tárgyában. *Hivatalos Közlöny*, 15. sz. 1945. február 23. A rendeletet Szőllősi Jenő írta alá, és 1945. február 15-i dátummal jelent meg.
[1273] BFL-XXV-1-a- 2464/1945. Lucz Ferencné. Mivel az idős hölgy az 1945-ös év eseményeire igen pontatlanul emlékezett, a PRO-n 1945. július 17-én tett tanúvallomását erős fenntartásokkal kell kezelnünk. Szálasi amerikai fogságba esésének dátumát pl. 1945. április 7-re tette, május 4. helyett.
[1274] Sipos, 2001, 88. Hofgastein, 1945. március 30.

tagjai, akik követték őt a nyugati határszélre, nem féltek. Rajniss is értesült arról, hogy amikor a Törvényhozók Nemzeti Szövetségét be akarta léptetni a pártba, Tasnádi Nagy András meg merte kérdezni tőle, hogy mi tulajdonképpen a hungarizmus. Szálasi erre dühbe gurult és azt kiabálta, hogy: „Amikor támadtak miatta, akkor tudták… s most nem akarják tudni!”[1275] Szálasi 1945. február 28-án ezen a nagy értekezleten nem csak ennyit mondott. A fő vitakérdés az volt, hogyan, milyen elvek alapján építsék ki a nyilas egypártrendszert. Szálasi egy idő után elveszítette türelmét és dühödten kifakadt: „1935. március elseje óta, mióta a hungarista eszmerendszert meghirdettem, 1944. október 15-éig a személyem is, minden egyes párttag is, s egész eszmerendszerem is a leggyűlöletesebb, legocsmányabb, a leghamisabb és a legkomiszabb támadásoknak voltak kitéve a parlamentben is. Miért támadtátok, ha nem tudjátok, hogy mi a hungarista rendszernek az alapja? A parlamentben, a sajtóban, a rádióban egy évtizeden keresztül állandóan ütöttek-vertek bennünket. Kijelentették, hogy bolondok vagyunk, hogy tébolyodottak vagyunk, hogy nem értünk semmit az élethez, és most akarják a Testvérek, hogy én magyarázzam meg, hogy mi a Hungarizmus és mi a politikai célkitűzése? Utóvégre, akkor én nem tudom, hogy ki a bolond, én-e, vagy azok, akik most kereskednek rajtam a politikai célkitűzések szempontjából?!” Szálasi, nyilván kissé lehiggadva, megígérte, hogy több könyvet fog a „Testvérek” rendelkezésére bocsátani: megírja és kiadja „*A Cél*”-t, amely a hungarista eszmerendszer ideológiai alapjait rögzíti. Utána kiadja „*Az Út*”-at, a politikai kezdeményezéseinek történetét, a harmadik könyv címe lesz a „*Harc a hatalomért*”. A negyedik lesz a saját bevallása szerint is „igen szorgalmasan” vezetett *Napló*, amelyről csak annyit árult el, hogy már párezer oldalra rúg. „*A rágalom könyvé*”-ben szándékozott Szálasi összefoglalni mindazt, amit jobb- és baloldali ellenfelei róla és mozgalmáról, pártjáról írtak, vagy mondtak. „*A magány könyve*” címet szánta a fegyházban írott feljegyzéseinek.[1276]

Az 1945. február 20-i Nemzetvezetői Csúcsértekezleten Szálasi rendíthetetlen optimizmussal szónokolt a hadi helyzet alakulásáról. Kijelentette, hogy ha még egy hónapig tartani tudják jelenlegi állásaikat, akkor már egyenesbe jutnak. Budapest eleste sem rendítette meg. Úgy vélte, hogy ha a fővárosban rekedt nyilas testvérek néhány hétig még tudnának bujkálni, akkor megmenekülnek.[1277] A Második Hungarista Koronatanácsra készített összefoglalójában gúnyosan szól azokról, akik a „történelmi materializmus szemszögéből

[1275] Sipos, 2001, 57. Szombathely, 1945. március 10.
[1276] HL-VII-252 (310. d. 369.) Jegyzőkönyv a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége tagjai és Szálasi megbeszéléséről, 1945. február 28. Géppel írott tisztázat, Szálasi sajátkezű javításaival. Rajniss szerint a tervezett hét kötet címe a következő lett volna: *Harcom; Bebörtönzésem; A Csillag-börtönben; Újra szabadon; Harc a hatalomért; A hatalom birtokában; A győztes Hungarizmus.* Sipos, 2001, 59. Szentgotthárd, 1945. március 11.
[1277] BFL-XXV-2-b-4767/1946-332. Kovarcz Emil kézzel írott feljegyzése, Brennbergbánya, 1945. február 20.

ítélve" próbálják a hadi helyzetet felmérni. „A nemzetközi baloldal rosszhiszemű derűlátói ellenfeleink, és a mi szövetségeseink katonai bukását már elkönyvelt tényként számolták el" – ismeri el Szálasi, de szerinte korán ülték meg a győzelmi ünnepet Jaltában. Szálasi, miközben óvott az oktalan elbizakodottságtól, optimizmusát, hitét a végső győzelemben a következőképpen indokolta: „Az élet erkölcsi, szellemi és anyagi rendje a történelem érvényesülésében törvényszerűen jelentkezik. [kiemelés az eredetiben - KL]" Ha pedig ez igaz, márpedig az igazságnak, hirdette már jó évtizede Szálasi, mindenképpen győzedelmeskednie kell, akkor nem lehet kétséges, melyik fél fog győzni. A nemzetiszocialista Európa oldalán áll a hatalmas fölény, mert csak a „nagy szellemi és erkölcsi értékek képesek és készek a megszerveződésre. Ezeknek katonai értéke valóban döntő lehet a háború kimenetelésre. Kérdés csupán az, hogy sikerül-e, hogyan és milyen mértékben, az összefogott erőket bevetni." Vulgármaterialista, ugyanakkor idealista megközelítésmódja viszi el Szálasit a végkövetkeztetésig: „Az ellenség mechanikusan vívja a maga háborúját, a nemzetiszocializmus organikusan szervezi meg azt. Törvény, hogy az élő szervezet dinamikájában rejlő erők diadalmasan kerülnek a tömeg anyaghalmazata fölé."[1278] Szálasi előterjesztésének további részében részletesen kitért a kül- és belpolitikai helyzetre, de helyzetelemzését a Koronatanács résztvevői közül nem sokan lehettek, akik osztották. Szálasi semmi problémát nem látott a katonai helyzetben, tudta, hitte, hogy rövidesen nagy támadásnak kell megindulnia Magyarország területéről, ebben pedig lesz a szerepe a magyar honvédségnek is. Hittel kell nem csak katonát adni a nemzetnek, hanem új katonákat is kell nevelni, hangoztatta Szálasi. Bár enervált társadalmat kaptak örökbe, „ebből kell - rövid idő alatt és maradéktalanul – a győzni akaró ember harcos lelkiségét kifejleszteni." Ezt a nemzetnevelő feladatot pedig csak a párt tudja végrehajtani. Néhány lapos általánosságon kívül semmi mondanivalója nem volt Szálasinak a gazdaságpolitikáról, a külpolitikai helyzetértékelésében pedig csak a jaltai értekezleten résztvevő államfők gúnyolásáig jutott el.[1279]

Szálasinak meg sem kellett szólalnia Kőszegen, az 1945. február 23-i Koronatanácson, ahol Kovarcz Emil a jelenlévők számára egyértelművé tette, kívülről tudja, mit mondana Szálasi, ha ő számolna be az általános helyzetről. „Nem ismerjük a saját erőnket; még kevésbé az ellenségét. Harcunkat tehát nem az erők mérlegelése alapján folytatjuk. A mi erőnk a töretlen hit. A hit, amely nem fél a szenvedésektől; a hit, mely meg nem inog a megpróbáltatások alatt; a hit, amely a keresztfán nem meghal, hanem újjászületik.

[1278] MOL-K814-Mf-X-7076-16.721-361.
[1279] Uo. 362-369.

Hitünk: Nagypéntek nélkül nincs feltámadás.

A keserű poharat az utolsó cseppig kell üríteni, hogy új világ születhessen. És mi ki fogjuk üríteni a keserű poharat az utolsó cseppig is, hogy megszülethessen az az új világ, amely az emberi életnek új értelmet fog adni."[1280] Szálasi szorgalmasan jegyzetelt ezen a Koronatanácson. Feljegyezte, hogy ki, hány percig beszélt. Szász Lajos 17-, Szakváry Emil alig két percig vette igénybe a Nemzetvezető türelmét. Utóbbi felszólalása kapcsán Szálasi többek között fontosnak tartotta feljegyezni: „Magyar nő, hadsereg, szükséggazdálkodás – tervgazdálkodás (irányított)" A margóra még felírta: „2 megj." – de mivel az eredeti gyorsírói jegyzőkönyv még nem került elő, nem tudhatjuk, hogy eme igen fontos témákkal kapcsolatban mit mondott Szálasi. Kassai felszólalása alatt a kenyérellátás és a világnézeti szolgálat kiépítésének problémakörét jegyezte föl, Rajnisshoz pedig első pontként írta föl: „Budapest elvesztése. Elmélet-gyakorlat harca. Nincs Németországban magyar újság." – így, ebben a sorrendben. Budinszky felszólalása alatt már újra terveket kovácsolhatott, mert feljegyezte, hogy még nincs Hungarista Magyarország, és fel kell számolni a régi rendszer bűneit. Összefogással vélte ezt megoldhatónak, és megint egyszer felírta: „nemzet + élet + igazság". Vajna Gábor neve mellett kissé rejtélyes számsor olvasható: „4120 munkaszolgálatos, 04 hadiüzemi munkás, 5 partizán, 5 olasz, 9 szovjet, 1 német, 2 lengyel". Lehetséges, hogy valamilyen razzián elfogott emberekről számolt be a nyilas belügyminiszter ezen a Koronatanácson. Szőllősi Jenő bírálhatta a honvédséget, mert Szálasi felírta: „Honvédség – elkényeztetett gyerek. Népfelkelés megszervezése. Fegyver!"[1281] 1945. március 4-én, a Kormányzótanács előtt Szálasi ismét egyszer hosszasan fejtegette a Hungarista Magyar Birodalom felépítéséről kidolgozott terveit, koncepcióját. A jelenlévők bizonyára megadó türelemmel hallgatták a Szálasi-féle közösségi élet három alapsejtjének, a Család, a Telephely és az Üzem együttműködéséről szóló fejtegetéseket. Szálasi most a „gyakorlati élet negyedik alapsejtjét: a Laktanyát" is megemlítette, beemelve ezt is birodalomépítő tervébe. Birodalmában „A Család-alkotta közösség tudatos erkölcsi, szellemi és anyagi életét" nevezte el kultúrának. Az „Üzem-alkotta" közösség hozza létre Szálasi szerint a technika-gazdálkodást és „a szószék is üzem, az íróasztal is üzem, a paraszti birtok, az ipartelep, a családi tűzhely is üzem." A Telephelyet a Családok és az Üzemek összessége alkotja, ennek élén pedig állnia kell valakinek, aki ezeket „életösszhangba" hozza – mondta Szálasi. Véleménye szerint a Nemzetnagyon, a Tárnokmesteren és az Államnagyon kívül még kellenek csúcsvezetők, akik a Családban, a Telephelyen és az üzemben felmerülő különféle

[1280] Uo. 721-354.
[1281] BFL-XXV-1-a-293/1946-6116-6120.

„akaratokat” (szabadság akarata, megélhetés akarata, védekezés akarata) figyelemmel kísérik, kiértékelik és átadjak a három alapsejtet vezető csúcsvezetőknek.[1282] Mindeközben valamikor március 3. és 9. között ismét elindult, immáron utolsó országjáró körútjára. Az egykorú hivatalos nyilas „helyzetkép” szerint a nemzetvezető körútja „mindenütt nagy lelkesedést váltott ki. A lakosság társadalmi rétegeivel létesített közvetlen érintkezésnek mélyreható eredményei vannak.”[1283] Mielőtt útnak indult volna, még hivatalosan megünnepeltette a Nemzet Akaratának Pártja tízéves megalapítását. Az MTI jelentése szerint egyúttal megragadta az alkalmat, és köszönetet mondott kormánya tagjainak, mert szerinte a Hungarista Mozgalom tagjai mellett elsősorban nekik köszönhető, hogy 1944. október 15. után „megkezdődhetett a nemzet kérlelhetetlen harcbaállítása Berlin, Róma, Tokió oldalán és az ország erkölcsi, szellemi és anyagi elzüllésének felszámolása.”[1284]

1945. március 9-én maradék hívei, bizalmasai kis csoportjával[1285] Kőszegen, Törzsszállásán értekezletet tartott (őt a jegyzőkönyv csak NV-ként említi). Első döntésük az volt, hogy megindítják a Nyilaskeresztes Párt megszervezését. Alap a Szervezési Szabályzat, aki ettől eltér, azt a NV „bírói eljárás nélkül” főbelöveti. Teljhatalommal ruházták fel Szálasi helyettesét, Jancsuskó Gábort. Külön leszögezték, hogy Jancsuskó minden egyes rendelkezését a NV tudtával adja ki, ezeket szó szerint és vita nélkül kell végrehajtani. Rendezték a párt és a Hadsereg, valamint a párt és a közigazgatás kapcsolatát, olyan módon, hogy új pártmegbízottakat neveztek ki, Endre László, a hadműveleti területek polgári közigazgatásáért felelős kormánybiztosa mellé Kovács Ernőt, a hadsereghez id. Andreánszky Jenőt. A Szálasira olyannyira jellemző kvázi-vallásos szóhasználat ennek a tanácskozásnak a jegyzőkönyvén is nyomott hagyott. A falvakban a községvezető, a jegyző és a helyi katonai állomásparancsnok „szentháromsága működik”, állapították meg az értekezlet résztvevői. Minden bizonnyal a hadi helyzet alakulása (nyilas szemszögből: romlása) volt az oka annak, hogy 1945. március 13-án Kőszegen Szálasin kívül csak Csia, Beregfy és Gera vett részt a Kormányzótanács ülésén. Szálasi tájékoztatta a jelenlévőket, felkérte Veesenmayert, intézze el, hogy Greiffenberg, Winkelmann és Wöhler „ne furkálják a magyar kormányt”. Veesenmayer tájékoztatta Szálasit arról, hogy felkereste őt Jaross Andor és Rátz Jenő,

[1282] Uo. 6136-6141.
[1283] Uo. 6860.
[1284] *Pápai Újság*, 1945. március 10., 2.
[1285] Az értekezlet jegyzőkönyve Csonka Kálmán, Serényi Miklós, Gál Csaba, Szőllősi Jenő, Kőfaragó-Gyelnik Vilmos, Péntek István, Horváth Sándor, Jancsuskó Gábor, Csonka Emil, Henney Árpád és Koszó Béla nevét sorolja fel, hozzáfűzve: „stb.”

tanácsát kérték, belépjenek-e a Nyilaskeresztes Pártba. A Nagynémet Birodalom (még mindig) magyarországi teljhatalmú megbízottja kérdésükre igennel felelt.[1286]

1945. március 30-án Semmeringen, a Panhans Hotelben Szálasi megbeszélést tartott, ezen Beregfy, Vajna és Jancsuskó vett részt. Szálasi bejelentette: „… ami eddig volt, azt fel kell számolni. Németországban minden erőnket a felszabadításra és az azutáni országépítésre kell fordítani. Ő a felszabadult országba csak a párttal és az ifjúsággal akar visszamenni." Tervezte saját, egyébként már csak papíron létező kormányának lemondását, és új kormány alakítását.[1287]

Szálasi 1945 április havi munkarendjébe a hónap utolsó három napjára még „országjárást" tervezett.[1288] Április közepén a feleslegesnek ítélt minisztereket elbocsátotta „állásukból", önmagának a legszükségesebb tárcákat azért megtartva.[1289] Néhány hónappal később Szálasi összefoglalta „országlása" történetét: „1944. X. 1-XII. 31-ig: állandó mozgás helyváltoztatással egybekötve, vezetés lebénult. 1945. I. 1.-III. 15.: viszonylagos nyugalom, vezetés kézbevétele a lehetőségek határain belül. 1945. III. 16.-III. 31. a magyarországi arcvonal hátravétele, az ország kiürítése."[1290] Az utolsó mondattal kapcsolatban érdemes felidézni, hogy Szálasi körülbelül 1944 novemberében a Honvédelmi Minisztériumba értekezletet hívott össze és bejelentette, hogy az egész Duna-Tisza közét és Budapest lakosságát kitelepíti. A terv kidolgozásával és a gyalogmenetek megszervezésével Farkas Ferenc tábornokot bízta meg. Mocsáry Dániel szerint a kitelepítés kényszerrel, gyalogmenettel történt volna.[1291] Mocsáry szerint a jelenlévő minisztériumok képviselői mind tiltakoztak, így a nagyszabású tervből nem lett semmi. Érdekes (ha igaz), hogy Szálasi ilyen gigantikus kiürítési tervet is szinte rögtönözve, közvetlen munkatársaival, pártvezető-társaival előzetesen nem egyeztetve volt képes előadni. Azt viszont maga is beismerte az egyik népbírósági tárgyaláson, hogy amikor az Igazságügyminisztérium egyik tisztviselője a nemzetközi jogra hivatkozva meg akarta tagadni a kiürítési parancs végrehajtását, az illetőt maga elé rendelte és megmondta neki: esküje köti és neki, mármint Szálasinak semmi köze ahhoz, hogy milyen nemzetközi jogi szerződések vagy megállapodások vannak, cselekedjék esküje szerint.[1292]

[1286] BFL-XXV-1-a-293/1946-6134.
[1287] BFL-XXV-1-a-293/1946-6149-6150.
[1288] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-647.
[1289] ÁBSZTL-V-19.430-13-137. Szálasi Ferenc tanúvallomása Budinszky László népbírósági perében, 1945. december 10.
[1290] BFL-XXV-1-a-293/1946-8544. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 25.
[1291] ÁBSZTL-V-81.642-Mocsáry Dániel önéletrajza, géppel írott másolat, kb. 1946. február 14.
[1292] ÁBSZTL-V-19.430-13-141. Szálasi Ferenc tanúvallomása Budinszky László népbírósági perében, 1945. december 10.

A Vörös Hadsereg és bolgár, román szövetségesei elől Nyugatra menekültek sanyarú helyzetéről képet kaphatunk László Dezső vezérezredes, az 1. hadsereg parancsnokának jelentéséből, melyet még április 10-én írt „Magyarország Nemzetvezetőjének". Ebben részletesen beszámolt arról, hogy Himmler parancsára hivatkozva a határra érkező magyar katonai alakulatokat a német katonaság kifosztotta, elszedték gépjárműveiket, fegyvereiket, élelmiszerüket. Azt is megemlítette László Dezső vezérezredes, hogy: „Ezrével vannak az asszonyok, gyermekek, csecsemők, útközben született újszülöttek a határ átlépése óta a hideg éjszakákon esőben a szabad ég alatt, tej és egyéb – a gyermekek, szoptatós anyák, várandós asszonyok részére nélkülözhetetlen – táplálék nélkül Helyzetük siralmas, hangulatuk kétségbeesett… A hangulatra jellemző, hogy egy híradó főhadnagy menekült felesége, aki kisgyermekével és kevés megmentett holmijával egy szekéren menekült, amikor a németek a szekérről leszállították, holmiját ledobálták, őt gyermekével az út szélén hagyva a kocsival elhajtottak, kétségbeesésében agyonlőtte magát."[1293]

A m. kir. honvédség Szálasi mellett végsőkig kitartó néhány főtisztjének „Előterjesztésé"-ből is kitűnik, hogy a németek nem sokat törődtek a hozzájuk menekült magyarokkal. Ebben sürgették olyan honvédelmi miniszter kinevezését, aki a Nemzetvezető, a németek és a honvédség bizalmát bírja. Megemlítették, hogy: „A honvédség és azok hozzátartozóit a kitelepülés során német részről ért súlyos inzultusok, kifosztások és megalázásokkal szemben a H. M. és Hfp. Úr minden tiltakozása a német vezetők részéről válasz nélkül hagyva, csak részben és helyileg járt eredménnyel, s magyarok még ma is tömegével – mindenükből kifosztva, nyomortanyákhoz hasonló internáló-, vagy gyűjtőtáborokban – tengetik életüket."[1294] Az elaborátumot Kozma István, Nagyőszy Miklós, Karánsebessy Gyula altábornagyok, Leventeújváry Nándor hadbíró vezérőrnagy, a hadbíró tisztikar főnöke, Bán Mihály vk. ezredes, a HM és a VKF II. csop. Főnöke is aláírta. Miután az „Előterjesztés"-t április 25-én átadták Beregfy Károlynak, a nyilas honvédelmi miniszter tájékoztatta a m. kir. honvédség jelen lévő parancsnokait, hogy azonnal lemond, nem csak miniszteri állásáról, hanem kormányzótanácsi tagságáról is. Két nappal később Beregfy egyenként hívatta az „Előterjesztés" aláíróit és közölte velük, hogy a Nemzetvezető a lemondását nem fogadta el, az érintetteket szolgálati állásukból felmentette és nyugállományba helyezte, valamint megindította ellenük a hadbírói eljárást. Április 27-én Beregfy közölte a mini-puccskísérlet résztvevőivel, hogy előterjesztésére Szálasi előző

[1293] BFL-XXV-1-a-293/1946-6692-6693. Géppel írott másolat, aláírás nélkül.
[1294] Uo. 6676. Ternegg vezérezredes által felolvasott „Előterjesztés", 1945. április 23. géppel írott másolat, aláírás nélkül.

rendelkezését visszavonta és elrendelte, hogy mindenki „foglalja el beosztását és lássa el teendőit.”[1295] Miután a m. kir. honvédség maradék vezérkarának semmiféle dolga nem volt ekkor azon kívül, hogy várták, hogy megadhassák magukat az angoloknak vagy amerikaiaknak, Szálasi reagálása Beregfy megbuktatására szőtt, egyébként teljesen értelmetlen akcióra eltúlzottnak tekinthető. Lehet, hogy ezt maga is belátta, és engedve honvédelmi minisztere rábeszélésének, döntését hajlandó volt visszavonni. Szálasi valószínűleg legutolsó „hadparancsa” értelmében a Nagynémet Birodalom területére menekülők közül ki kellett volna „fésülni” a 18-36 év közötti kiképzetteket, akiket mint „Hungarista szabadharcosokat (partizánokat)” szándékozott a szovjet arcvonalak mögött bevetni.[1296] Minden valószínűség szerint egyetlen ilyen „Hungarista szabadharcos” alakulatot sem tudtak a nyilas katonai hatóságok megszervezni és vágóhídra hajtani. Különösen nagy felháborodást váltott ki mintegy 40.000 levente Németországba szállítása. Őket elvileg légoltalmi segédszolgálatra akarták kiképezni, de a háború utolsó hónapjaiban a magyar hatóságok képtelenek voltak a nyomukra bukkanni.[1297]

Szögi Géza úgy emlékezett, hogy 1945. május 1-jén Szálasi először neki mondta el annak az „expozénak” (pontosabban memorandumnak) a tartalmát, melyet ő és Gömbös Ernő vitt el az angolszászokhoz.[1298] Ennek tartalmáról Szögi csak annyit árult el, hogy Szálasi tájékoztatta az angolszászokat kormánya alkotmányjogi helyzetéről, összefoglalta a Hungarizmus lényegét és figyelmeztette Angliát, hogy Európában tradicionális befolyását Oroszország veszélyezteti. Szálasi mindezek után felajánlotta szolgálatait az angolszászoknak.[1299] Gömbös Ernő szerint Szálasi memorandumában felhívta az angolok figyelmét azokra a Németországba menekült magyar rétegekre, amelyek a Szovjetunióval szemben az angolok oldalára állhatnának. Gömbös Ernő először azt állította, hogy a memorandum egy példányát Jancsuskó Gábor a zágrábi pápai nunciushoz juttatta el azzal a kéréssel, hogy továbbítsa az angoloknak.[1300] A népbíróság előtt már úgy emlékezett, hogy az előterjesztést Macsek horvát vezérhez, Mihajlovics szerb tábornokhoz, a zágrábi érsekhez kellett (volna) elvinniük, hogy ők juttassák el az angolszászokhoz.[1301] Május 1-jén a délelőtti

[1295] BFL-XXV-1-a-293/1946-66678-6680. Eredeti, géppel írott tisztázat, Nagyőszy Miklós, Leventeújváry Nándor, Makay-Hollósy Ferenc, Karánsebesy Gyula, Bán Mihály és Medgyesi-Mitschang Lajos sajátkezű aláírásával.
[1296] BFL-XXV-1-a-293/1946-6734 és 6771. Szálasi 5.060/1. h. a. (április 25.) „Intézkedés”-e és Vajna Gábor április első hetében kelt, géppel írott, magyar nyelvű levele Heinrich Himmlerhez.
[1297] Uo. 6838. Vajna Gábor feljegyzése, géppel írott, aláírás és dátum nélküli tisztázat, kb. 1945. április első hete.
[1298] BFL-XXV-1-a-5102/1945. Szögi Géza kihallgatása a népbíróság előtt, 1946. március 5.
[1299] Uo.
[1300] ÁBSZTL-V-115868-Gömbös Ernő kihallgatása a PRO-n, 1945. október 4.
[1301] BFL-XXV-1-a-5102/1945. Gömbös Ernő kihallgatása a nb. előtt Szögi Géza perében, 1946. március 5.

órákban Mattseeben Szálasi tanácskozást tartott. Ezen különféle okokból nem jelent meg, illetve nem tudott megjelenni Szőllősi Jenő és Vajna Gábor, részt vett viszont Beregfy Károly, Kiss Károly, Jancsuskó Gábor és jegyzőkönyvvezetőként dr. Szögi Géza miniszterelnökségi államtitkár. Szálasi bejelentette, hogy többek között ismertetni szeretné a megjelentekkel, „milyen alaptervet rögzített Magyarország és a magyar nemzet jövőjét és sorsát illetően." Szálasi négy „gondolatcsoportra" és „végkövetkeztetésre" osztotta eszmefuttatását. Szerinte a háborút nem a nemzetiszocializmus, hanem Németország veszítette el. A háborús vereség oka az árulások mellett az volt, hogy „Németország önmagát győzte le diplomáciai, katonai és politikai ostobaságaival, amelyeket sorozatosan követett el." Szálasi látott még egy reménysugarat: az antifasiszta koalíció most fel fog bomlani, Japán pedig győzni fog, „mert igen kedvező politikai és hadászati konjunktúrában van és kerül különösen most." Roosevelt halálával Churchill „visszanyerte az egész angol világbirodalmat." – jelentette ki Szálasi, aki tudni vélt egy Roosevelt és Sztálin közötti titkos megállapodásról is. Az amerikai elnököt a Rassay-féle[1302], Sztálint a Kun Béla-féle zsidóhoz hasonlította, mindkettejük célja a földgömb egymás közötti felosztása volt. Szálasi kifejtette, hogy a magyar kormánynak mindig is antikommunistának kell lennie, tehát London mellé kell állni, és Magyarországnak „oda kell hatnia, hogy Japán is erre az oldalra álljon." Szálasi úgy vélte, hogy az USA, mint mindig „európaidegen" [sic!], Németország leverése után ki fog vonulni Európából. A Hungarizmussal Szálasi komolyan jelentős, megkerülhetetlen politikai erőként számolt. „Délkelet-Európa rendezésére elfogadható terve csak egy népnek van, a magyar népnek. A többi tervek vagy Moszkva, vagy Berlin alá akarják Délkelet-Európát hajtani. E kérdés részleteit illetően utal NV a 'Nagytér, Élettér, Vezetőnép' című tanulmányára." Amerika előtt a Hungarizmus „demokráciájára" lehet majd hivatkozni, mert ez olyan demokrácia, amilyennel se London, se Moszkva, se Washington nem rendelkezik. Szálasi gúnyosnak szánt javaslata szerint: „Mutassa ki az USA, hogy alkotmánya van-e olyan demokratikus, mint a hungarista államrendszeré, amely egyenjogúságot ad az érdekelt népszemélyiségeknek a magyar nép vezetése mellett." Szálasi magabiztosan közölte az értekezleten megjelentekkel, hogy „elgondolásait" már ismeri a Vatikán, Veesenmayer, Oshima, Madrid, „s így nemsokára megismeri London és Washington is." A praktikus tennivalókra áttérve Szálasi parancsot adott a még harcoló alakulatoknak, hogy az angolszász erőkkel szemben szüntessék meg az ellenállást, „Csak a Szovjettel szemben kell tovább harcolniok a magyar erőknek." - mondta a Nemzetvezető.

[1302] Szálasi rosszul tudta: Rajniss német származású volt, Raschról magyarosította nevét.

Alkupozícióját a magyar Szent Koronával, és az aranykinccsel vélte megerősíthetőnek. Határozottan kijelentette, hogy nemzetvezetői tisztéről le nem mond, hiszen „Nemzetvezetővé való nyilvánítása kimondottan a hatályos magyar törvények értelmében történt.” Csak a parlamentnek van joga tőle a nemzetvezetői megbízást visszavonni, a parlament pedig, ha jónak látja, tegye meg ezt a lépést – tette hozzá Szálasi. Kissé átírva a történelmet Szálasi kijelentette: ha 1944. október 15-én Horthy az angolszászok előtt kapitulált volna, ő nem avatkozott volna közbe. Hogy Szálasi mennyire bízott a Szent Korona evilági hatalmában, azt bizonyítja utolsó hivatalos ténykedése is. Május 4-én, megbízásából Kemény Gábor német nyelven megfogalmazott levelet próbált eljuttatni a brit és az amerikai kormánynak. A levél egy példánya május 9-én „nem azonosított” csatornán keresztül jutott el a berni amerikai követségre, ahonnan angol fordítással ellátva két nappal később továbbították Washington, D. C.-be. Kemény a levélben reményét fejezte ki, hogy a háború után Magyarországnak lehetősége lesz kulturális, civilizatórikus és gazdasági erőforrásait az újjáépítés szolgálatába állítani. Tájékoztatta az amerikai és az angol kormányt, hogy az ősi alkotmány értelmében a Magyar Királyság szuverenitásának birtokosa a magyar nép, amelynek államfője (Szálasi nevét Kemény levelében egyszer sem írta le) 1944. november 4-én a magyar parlament két Háza együttes ülésén, az alkotmányos Államtanács előtt, a hercegprímás elnöklete alatt tett esküt. A Szent István Szent Koronájának, a szuverén nemzet szimbólumának birtoklása cáfolhatatlanul bizonyítja a [nyilas] kormány alkotmányosságát – írta levelében Kemény Gábor. Azt ugyan elismerte, hogy a Magyar Állam feje, a parlament két Háza, a királyi kormány és a minisztériumok jelenleg Magyarország területén kívül tartózkodnak, de arra törekszenek, hogy megóvják a magyar népet az elpusztítástól. Levele végén jelezte, hogy rendelkezésére áll az amerikai és angol kormánynak, minden esetlegesen felmerülő kérdés tisztázása érdekében. A berni amerikai követ csak azért továbbította a levelet Washingtonba, mert Kemény elárulta, hogy Szálasiék birtokában van a Szent Korona. Kísérő levelében erre külön is felhívta a figyelmet azzal, hogy a magyar állam eme jelképének lehet a jövőben némi szerepe a magyar ügyekben.[1303]

e.) Szálasi a zsidókérdésről

Szálasi lassan, óvatosan kezdett már aktív politikusként „zsidózni”, saját „aszemita” meggyőződését csak 1936 őszétől, 1937 elejétől hangoztatta. 1933 májusában kiadott első

[1303] NARA-RG-59-LM100-864-1-152-154. N. 11.700. A berni amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1945. május 11.

komolyabb politikai eszmefuttatásában, *A magyar állam felépítésének tervé*ben a zsidókérdést meg sem említette. Az 1935 elején írott *Cél és Követelések* csak annyit árul el, hogy a NAP a zsidókérdést „gyökeresen és kíméletlenül" kívánja megoldani. A zsidóbevándorlás „mindenkorra" való beszüntetése mellett a zsidónak mint fajnak alkotmányos meghatározását akarta elérni Szálasi első pártja. Az NSDAP 1920-as programját másolva Szálasi az 1914. augusztus 1. után bevándorolt zsidókat ki akarta utasítani, valamint azokat a zsidókat is, akik a világháborúban nem voltak a harcvonalban. A zsidószellem könyörtelen kiirtása, a szakszervezetek és a sztrájkok „eltörlése" mellett a zsidókat számarányuknak megfelelően akarta bevonni „az állam életébe és munkájába".[1304] 1935-ben Szálasi még nem hirdette valamennyi zsidó kitelepítését az országból, nem voltak „fajvédő" elgondolásai, és nem jutott eszébe a zsidó vagyon „árjásítása" sem.

Szálasit az 1930-as évek közepéig nem érdekelte különösebben a zsidókérdés, csak politikai opportunizmusból illesztette programjába és propagandájába, de az antiszemita „szakirodalmat" nem ismerte. Amikor 1936 őszi németországi tanulmányútja hatására is, változtatott propagandája módszerein, stílusán és a zsidókérdést rendszerkritikája részévé tette, a liberális újságok felfigyeltek Szálasi útszéli hangnemben zsidózó röplapjaira. Az *Egyenlőség* glosszája joggal állapította meg, hogy Szálasi röplapjaiban semmi új sincs „a NAP alatt. Mindezt már olvastuk a horog-, kaszás, nyilaskeresztek cégjelzésével is."[1305] A cionista *Zsidó Szemle* rövid glosszában mutatta be olvasóinak Szálasit. Átvéve az *Esti Kurír* számadatát, ez az újság is 200.000 példányban, országszerte terjesztett NAP-röpiratokról fantáziált, és a királyi ügyészség közbelépését sürgette, mert a bevett vallásfelekezet elleni izgatás ekkor még Magyarországon bűncselekmény volt. A *Zsidó Szemle* Szálasi elgondolásait „idegkórtani szempontból is nagyon figyelemreméltók"-nak nevezte. Főleg azt a Szálasi-féle állítást vélte a lap elmegyógyászokra tartozónak, mely szerint az összes magyarországi párt, természetesen a NAP kivételével, a szélsőbaltól a szélsőjobbig zsidó befolyás alatt, vagy zsidó kézben vannak.[1306] Ezek a sajtó-támadások megszilárdították Szálasi hitét abban, hogy jó úton jár. Rájött arra, hogy csak elég harsányan kell zsidóznia és azonnal fölfigyelnek rá. Márpedig számára mindennél fontosabb volt, hogy írjanak, beszéljenek róla és pártjáról, mert csak így remélhette, hogy előbb vagy utóbb eljuthat a néptömegekhez. Magánéletében, baráti-harcostársi kapcsolataiban Szálasi rugalmasan kezelte a zsidókérdést. Tudta, hogy Vajna Gábor felesége ereiben bőségesen csordogál zsidó vér is,

[1304] Szálasi Ferenc: *Cél és Követelések.* In: Gede, 2000, 93.
[1305] Sz. n.: Nincs új a NAP alatt. *Egyenlőség*, 1936. január 4., 11.
[1306] Sz. n.: Már Szálasi Ferenc is… *Zsidó Szemle*, 1936. január 3., 8.

ennek ellenére nem szakította meg a házaspárral a baráti kapcsolatot, rendszeresen náluk vacsorázott. Az 1941-1942-es pártszakadás után Vajnát Mokcsay Dezső figyelmeztette: vagy átlép Bakyékhoz, vagy nyilvánosságra hozzák, hogy felesége édesanyja félzsidó. Miután hűséges maradt Szálasihoz, névtelen fenyegető és gúnyolódó levelekkel árasztották el. Telefonon felhívták a zsidó hitközség nevében, röpiratot gyártottak és terjesztettek felesége származásáról, végül feljelentették a honvédelmi miniszternél, hogy felesége származását hamis adatokkal igazolta. Vajna saját bevallása szerint ezekben az „izgalmakban" 25 kilót fogyott. Ám Szálasi megvigasztalta és azt mondta neki: „… ne törődjek semmivel, majd ő fogja megmondani, hogy ki a zsidó és feleségem érdemeit méltányolni fogja. Ezt személyesen a feleségemnek is megmondotta."[1307] Szálasi Vajna kedvéért saját pártja alapszabályától is hajlandó volt eltekinteni. A Nyilaskeresztes Párt szervezési szabályzata szerint ugyanis a pártnak csak feddhetetlen előéletű magyar állampolgárok lehettek tagjai, olyan emberek, akik a párt célkitűzéseit magukévá teszik „és feleségeikkel együtt zsidó vértől mentesek."[1308]

A nyilas propaganda radikalizálódásának jele volt a „Magyar Munkás! Eszmetárs!" kezdetű, 1937 februárjában kiadott[1309] NAP-röpirat, amely „Jogot! Munkát! Megbecsülést!" követelt a munkásoknak, hogy kiszabadíthassák magukat „… a zsidóvezetés alatt álló szociáldemokrata-kommunista szakszervezetek zsarnoki önkényuralmának béklyóiból és a feudál-kapitalista, nemzetpusztító tőkés zsidóság önző, kapzsi karmaiból!" Ezért talán még nem állították volna Szálasit bíróság elé. Viszont a kormányt a röplap azzal is megvádolta, hogy: „… munkásszociális elgondolásait az internacionális nagytőke és a fajszociálista zsidó szociáldemokrata párton keresztül hajtja végre; hazafiasságot, nemzetszeretetet követel tőlünk, de nem ad nekünk biztos Hazát, munkásszerető nemzetet!" A keresztény egyházak vezetőiről pedig azt állította a röpirat, hogy: „a nemzetet elválasztották Istentől, az internacionalizmus oldalára állottak, amikor a nép leghalálosabb küzdelmét vívja ellene, megrendítve a magyar munkásban Isten, Haza, nemzet és a család elválaszthatatlanságának

[1307] BFL-XXV-1-a-293/1946-7314. Vajna Gábor vallomása a PRO-n, 1946. január 9. Vajna megemlítette, hogy még 1944 nyarán is előkerült felesége zsidó származása. Egy törvényszéki tárgyaláson, ahol ő tanúként szerepelt, a *Magyarság*ot képviselő Wirtschologi Rupprecht ügyvédje „olyan piszkos módon teregette ki feleségem zsidó voltát s az előbb említett vádakat, hogy a bíró nem engedte meg a kérdésre a válasz adását." A *Hungarista Napló*, ismét egyszer a tényekkel szöges ellentétben azt állította, hogy Vajna felesége keresztleveléből ugyan kiolvasható a zsidó eredet, de az „nem bizonyítható". MOL-K750-HN-2-203. (1942. május 19.)

[1308] MOL-P1351-1-3. t.-152. A Szabályzat C. pontja azt is kimondta, hogy „Iszákosok, kártyázók, szerencsejátékosok, természetellenes szenvedélyeknek hódolók, közönséges bűnözők a párt tagjai nem lehetnek." Uo. 154. Az E. pont szerint „zsidó fajú és aljas szándékból elkövetett bűntettért elítélt egyén" nem lehet tagja a pártnak. Uo.

[1309] A röplapon a kiadásáért felelősnek Szálasi Ferenc, Bp.. Hollán u. 10. sz. alatti lakos volt megjelölve.

hitét."[1310] Leginkább az háborította fel a m. kir. ügyészséget, hogy a röpirat azt is állította, hogy: „A zsidók magyar állama istentelen és hazátlan bitangolásba hajszolt proletárokat csinált" a magyar munkásokból. Ezzel szemben a NAP azt ígérte, hogy „Istenhitben és Hazaszeretetben acélosodott, magyar öntudatos Munkáshazát" akar és ad is majd a munkásoknak, „együttes harcunk egészséges gyümölcsként."[1311] E röplapért 1937 tavaszán (nem jogerősen) három hónap fogházra ítélték Szálasit. A röplap tartalma, az ítélet indoklása szerint, azért volt alkalmas a zsidó hitfelekezet elleni izgatásra, mert általánosságban káros színben tüntette fel a zsidókat. Nemzetpusztító kapzsiság, a munkásosztály proletár sorba taszítása stb. „mind olyan állítás, ami a zsidóság ellen nemcsak nagyfokú ellenszenv, de a keresztény hitfelekezetekben a zsidó hitfelekezet ellen való gyűlölet felkeltésére is alkalmas." Az ítélet indoklása külön kitért Szálasi azon érvére, hogy ő nem támadta a zsidó hitfelekezetet. Ezt a bíróság azzal utasította el, hogy büntetőjogi értelemben a hitfelekezet nem az adott hitfelekezet vallási elveit, tételeit, vagy vallási szervezetét, „hanem valamely valláshoz tartozók összességét jelenti." Az ítélet indoklása még azt is megállapította, hogy abban Szálasi „nem meggyőzni akar, a zsidósággal szemben a szenvedély hangját használja."

Mindez igaz volt, csak azt nem látta, nem láthatta előre a dr. Gadó István vezette budapesti kir. büntető törvényszék, hogy alig néhány héten belül, nem csak a szélsőjobboldali sajtótermékek, hanem a kormánypárti, vagy a kormány által is szponzorált sajtótermékekben hasonló, vagy ennél is durvább támadások sora indul meg a zsidók ellen, előkészítve az elsőnek nevezett, de a valóságban II. zsidótörvényt[1312] (1938. XV. tc.). A hazai antiszemiták vigyázó szemüket Németországra vetették, ahol 1933. január 30. után az állami cenzúra ellenőrzése alatt megjelenő sajtótermékekben és a rádióban nem csak „zsidóztak", hanem törvények és rendeletek sorával rekesztették ki az állampolgári jogegyenlőségből, fosztották meg állásuktól, vagyonuktól, kényszerítették kivándorlásra az izraelita vallásúakat, vagy azokat, akiknek nagyszülei nem tértek át „időben".

1937. március 15-én adta ki Szálasi a „Csonkahaza" felépítésének újabb, tömör tervét. Meghirdette „programját": a zsidókérdés gyökeres és intézményes megoldását, a népszavazással szentesített parancsuralmat és az új, nemzeti munkaalkotmányt. A „nemzetet bomlasztó és mérgező" zsidóságnak azt üzente Szálasi, hogy vagy engedelmeskednek parancsainak, vagy „kitépjük őket a magyar nemzet testéből". Szálasi még ekkor sem tervezi

[1310] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-683-684. A röplap egy példányát csatolták Szálasi Ferenc ellen 1937 februárjában indított ügyészi vizsgálat anyagához. BFL-VII-17-b-9622/1937.
[1311] MOL-K589-Mf-X-4233-8931-6-10.
[1312] Kovács M. Máriának igaza van: az első világháború utáni Európa első antiszemita törvénye az izraelita vallásúak egyetemi és főiskolai továbbtanulási lehetőségeit korlátozó 1920. XXV. tc. volt.

valamennyi zsidó kitelepítését, kivándoroltatását Magyarországról.[1313] 1937 tavaszán Szálasi még csak azt javasolta, hogy minden magyar vegye ki a pénzét a zsidó bankokból, és vegyék ki a sajtót, az irodalmat, a színházakat, a filmet a zsidók kezéből. A zsidóknak Szálasi itt még felkínálja a lehetőséget, hogy engedelmeskedhetnek a nyilaskeresztesek törvényeinek, és ha ezt megteszik, maradhatnak az országban.[1314]

Darányi Kálmán 1937. április 18-án Szegeden nagy beszédben kelt ki a szélsőségesek ellen. Figyelmeztette őket, hogy Magyarországon semmi szükség diktatúrára. Beszédének legnagyobb feltűnést keltő részében Darányi „elismerte", hogy Magyarországon van zsidókérdés, mert „mindenki érzi, hogy van." A miniszterelnök, elsősorban a szinte mindennapossá vált nyilas antiszemita atrocitásokra reagálva azt leszögezte, hogy a zsidókérdést „utcai tüntetésekkel és fejbeverésekkel nem lehet elintézni". A zsidókérdés lényegét abban látta, hogy a zsidóság arányszáma Magyarországon nagyobb, mint a legtöbb más országban, és még e magas arányszámát „is jóval meghaladóan jutott érvényesülésre a gazdasági életben."[1315] Ugyanakkor óvakodott attól, hogy e téren bármiféle megoldási javaslattal, diszkriminatív zsidótörvény-ötlettel ekkor még előálljon. Darányi beszéde azért keltett feltűnést, mert eddig a hivatalos politikai elit a „zsidókérdésben" meglehetősen óvatos volt. Szálasi még 1937 őszén sem tartotta fontos kérdésnek a zsidókérdést. A Budai Vigadóban, a szélsőjobboldali pártok egy részének egyesülését kimondó gyűlésen 1937. október 24-én mondott beszédében egyetlen szóval sem tért ki a zsidókérdésre, ám hívei az utcán „Éljen a nemzeti szocializmus! Le a zsidókkal! Vesszen a nagytőke!" – jelszavakkal tüntettek.[1316]

Kolosváry-Borcsa Mihály és társai Szálasitól és híveitől még az antiszemita kezdeményezés, az úttörés „dicsőségét" is el akarták vitatni, pedig az bizonyos, hogy a nyilasok hamarabb kezdtek „zsidózni", mint a kormánypárti napilapok. A *Népszava* jól látta, hogy a „zsidójavaslatnak", vagyis a II. zsidótörvény-javaslatnak (1938. XV. tc.) az úgynevezett „néphangulatot az örmény-tót-német származású Szálasi-Szálosján [sic!] lelkiismeretlen demagógiája és mindenrangú híveinek hangzavara teremtette meg. A kormány szívesen engedett ennek a 'néphangulatnak'..."[1317]

Darányi 1938. március 5-én Győrött jelentette be kormánya új fegyverkezési és infrastruktúra-fejlesztési programját. Beszédében nagy teret szentelt Szálasi Ferencnek,

[1313] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-687-691.
[1314] Uo. 713-714.
[1315] Sz. n.: Darányi Kálmán zászlót bontott Szegeden. *Függetlenség*, 1937. április 20., 1-2. idézett rész: 2.
[1316] Gábor Áron: „A revíziós mozgalom – szabadkőműves akció" *8 órai Újság*, 1937. október 26., 7.
[1317] Sz. n.: Szálasiról. *Népszava*, 1938. április 27., 1.

akinek programjáról azt állította, hogy célja „valami ködös, nemzeti alapon elképzelt kommunisztikus világrend”. A nyilasokat zöld inges bolsevikoknak nevezte, ugyanakkor elismerte, hogy ezeknek szélsőjobboldali, radikális „mozgalmaknak egyik fő terrénuma a zsidókérdés.” Általában csak azt szokták idézni Darányi beszédéből, hogy a miniszterelnök elismerte, hogy Magyarországon van zsidókérdés és azt törvényes eszközökkel kell megoldani. Darányi a nyilasokat támadva, velük vitázva jelentette ezt ki, elismerve, hogy a zsidókérdés „elintézetlen problémáink egyike”.[1318] Ebből akkor sokan levonhatták a következtetést, hogy nyilasoknak az alapkérdésben igazuk van, csak szélsőségesek, túloznak, nem törvényes, alkotmányos úton akarják jogfosztottá tenni, kirabolni a zsidókat. Hubay Kálmán külön hírlapi cikkben figyelmeztette még saját híveit is: a zsidókérdés csak részletkérdés, a nyilasok programjának része, de nem maga a program.[1319] Ugyanezt Szálasi csak 1940 tavaszán látta be, amikor azon elmélkedett börtön-naplójában, hogy Magyarországon a nemzetiszocializmust elsekélyesítették azzal, hogy „mindenből antiszemitizmust csináltak.” Mint Szálasi, egyébként jogosan megállapította, „… a zsidókérdés örökös rágása, felszínen tartása csak azért jó, mert ennél a kérdésnél, és csakis ennél elég a szájaskodás.”[1320] 1938 tavaszától, a II. zsidótörvény előkészítése, majd képviselőházi és felsőházi megszavazása után, a Szálasi ellen akkor már folyamatban lévő perekben a vád egyszer csak elkezd nem foglalkozni a „bevett hitfelekezet elleni izgatás” bűnügyi tényálladékával. A hangsúly főleg és elsősorban a hatalom erőszakos megragadására kerül át. Érthető okból: miután a hivatalos kormányprogram rangjára emelkedett a „zsidózás”, finomabban fogalmazva: a zsidókérdés „törvényes” rendezése, egyre nehezebb lett volna Szálasit azért elítélni, mert durvábban, útszélibb stílusban mondta ki azt, amit még kormánypárti képviselők és a kormányhoz közel álló újságírók is hangoztattak: Magyarországon van zsidókérdés, a zsidók túl sokan vannak és túl sok a pénzük, gyáruk, földjük.

Szálasi az 1938-ban kiadott *Út és Cél* c. brosúrájában a kapitalista rendszert elavultnak minősítette, és leszögezte, hogy a zsidókérdés megoldása nélkül ez ellen a rendszer ellen eredményesen harcolni nem lehet. A zsidó erkölcsi világrend szerinte maga a kommunizmus.[1321] Szálasi (ekkor már) őszintén, szívből gyűlölte nem csak a zsidókat, hanem a liberalizmust, a szabadkőműveseket és a marxizmust. Első börtönnaplójában följegyezte: „A

[1318] *Függetlenség*, 1938. március 6., 2-3.
[1319] *Virradat*, 1938. április 10.
[1320] Csiffáry, 1997, 198. (1940. április 12.)
[1321] Szálasi Ferenc: *Út és Cél*. In: Gede, 2000, 110.

marxizmus nem mást, mint a liberalizmus zsidó gyakorlata, tehát zsidó liberalizmus".[1322] Néhány hónappal később már így fogalmazott: „A liberalizmus és a szabadkőművesség vérfertőző ágyasságából született meg a fattyú: a marxizmus."[1323] Csak ha figyelembe vesszük, hogy Szálasi mélyen hívő katolikus volt, aki a házasságot szentségnek tartotta, akkor érthetjük meg, hogy miért használt egyetlen mondaton belül három olyan kifejezést: vérfertőző, ágyasság, fattyú, amelyek egy „normális" katolikus házasságban nem fordulhatnak elő.

Hitler gyűlölte a kereszténységet, a vallást, a papokat és az egyházat, Szálasi csak a papokat és az egyházat. Hitler, igaz, nem a nyilvánosság előtt, csak bizalmasai szűk körében egyszer kijelentette: „Az emberiséget ért legsúlyosabb csapás a kereszténység megjelenése volt. A bolsevizmus a kereszténység törvénytelen gyermeke, mindkettőt a zsidók találták ki."[1324] Ilyesmit Szálasi soha nem mondott és nem is gondolt: a hitet, Jézus Krisztust, a kereszténységet nem keverte ilyen módon a politikába, nem hozta összefüggésbe a marxizmussal, a bolsevizmussal, sőt, természetesen a zsidósággal sem. Viszont szorosan összekapcsolta a zsidókérdés megoldását gazdaságpolitikai elképzeléseivel. Nem csak a zsidók gyárait, földjeit, bányáit, bankjait akarta elvenni, hanem kizárni, leépíteni és felváltani tervezte a „zsidóság gazdasági szellemétől átitatott és megfertőzött keresztény magyarokat" is. A zsidót nem talajgyökeres, destruktív, nem honképes fajtának nevezte Szálasi. Megígérte: „A Hungarizmus nem fog zsidótörvényeket hozni, mert a törvények jogokat is biztosítanak, a zsidóságnak pedig még ahhoz sem lehet joga, hogy jogtalanul éljen ebben a közösségben, melyet eddig kizsarolt". Szálasi azt állította, hogy a zsidóság „idegen fajú népcsoport, mely soha semmiféle áldozatot ezért a közösségért nem hozott és így nem szerezhetett jogot magának ahhoz, hogy ebben az erkölcsi népi közösségben élhessen." Itt írta le először Szálasi, egyébként Bangha Béla jezsuita prédikátortól kölcsönözve a kifejezést, hogy a Hungarizmus nem antiszemita vagyis zsidóellenes mozgalom, hanem aszemita, vagyis a zsidómentes Magyarországért harcol.[1325] Szálasi csak a kifejezést vette át Banghától, de mást értett alatta, mint a jezsuita hitszónok. Szálasiban soha nem merült fel az a gondolat, hogy a zsidók esetleg jó keresztényekké is válhatnak. Bangha elítélte a „bunkós antiszemitizmus túlságosan munkaegyszerűsítő" programját. Azt sem vitatta, hogy: „… a zsidóság erőszakos

[1322] Csiffáry, 1997, 81. (1939. január 26.)
[1323] Csiffáry, 1997, 105.(1939. június 2.) Szálasi egyébként emlékezhetett Málnási Ödön egyik megfogalmazására: „Magyarországon, a liberálisnak nevezett korszakban, az érintetlenül átmentett feudalizmus a liberalizmusnak csak torzképét mutatja. A nagytőke és nagybirtok szerelemmentes érdekházasságából csak a feudálkapitalizmus terhelt gyermeke születik meg." Málnási, 1937, 147.
[1324] Hitler, 1941-1944, 6-7.
[1325] Szálasi Ferenc: *Út és Cél*. In: Gede, 2000, 108.

félretolásával a nemzet egész kulturális és gazdasági életéből nemzeti életünk helyrepótolhatatlan hiányokat szenvedne s katasztrofális zökkenéseknek nézne elébe." Bangha szerint éltek Magyarországon értékes, erkölcsi alapon álló, hazafiasan érző zsidók is, akiket „… magunktól eltaszítani sem keresztény erkölcsi, sem nemzeti szempontból nem indokolt. Elég, ha arra utalunk, hogy egy milliónál több zsidót az országból kitoloncolni mindenesetre fizikai lehetetlenség."[1326]

1938 novemberében Szálasi megpróbálta felvázolni, hogyan fog a következő évtizedben a világ sorsa alakulni. Úgy vélte, hogy előbb vagy utóbb a zsidók az angolok, a franciák és az oroszok, „és ha kell, az egész világ segítségével" megpróbálnak leszámolni Hitlerrel és Mussolinival. A háború kitörését legkésőbb 1940-re tette, 1948-tól várta az általános európai nemzetiszocialista népmozgalmak megerősödését, „kormány- és rendszerbuktatásokkal". Mindennek egyik végeredményét, szinte prófétai előrelátással tömören így foglalta össze: „Zsidók írmagostul való kiirtása."[1327] 1940 elején e kérdésre ismét visszatért. Sajátos „történelemfilozófiája" alapján abból indult ki, hogy a Római Birodalom öröksége után hajdanán a zsidók és a germánok nyúltak egy időben. Hogy kié lesz a Római Birodalom, azt Szálasi szerint „Hitler németségének harca a világzsidóság ellen" fogja eldönteni.[1328]

Szálasi saját gondolatmenetének logikáján belül maradva az antiszemitizmusról azt állította, hogy csak a kis zsidókat érintette, akik: „… látható tetveket hordanak a testükön. Nem érintette sohase a 'nagy' zsidókat, akik a láthatatlan tetveket hordják egész lelkületükben." Mintegy gondolatmenete lezárásaként Szálasi ehhez hozzáfűzte: „Az antiszemitizmus hit cselekedet nélkül."[1329] Szálasi számára nem léteztek felsőbbrendű és alacsonyabbrendű fajok, népek, nemzetek, ő csak a zsidókat gyűlölte. Szálasi Csillag-börtönben írott naplójában igen sűrűn foglalkozott a „zsidókérdéssel", mondhatni ez volt egyik központi témája. 1939 júliusában kezdte olvasni Alfred Rosenberg *Mythus*át. Már az első száz oldal után felháborodottan vont párhuzamot a német-germán és a zsidó „fajelmélet" között. Szálasi szerint 6000 éves késéssel a németek ugyanazt akarják cselekedni, mint a zsidók: „… faji vallás, faji erkölcsi, szellemi, anyagi élet".[1330] A vaskos könyv végére érve Szálasi így összegezte véleményét: „… bölcseletnek nem bölcselet, tudománynak nem tudomány, építőnek nem építő, rombolónak nem romboló, népinek nem népi, fajinak nem

[1326] Bangha Béla: *Magyarország újjáépítése és a kereszténység.* Budapest, Szent István Társulat K., 1920, 158-159.
[1327] Csiffáry, 1997, 61. (1938. november 10.)
[1328] Csiffáry, 1997, 175-176. (1940. február 20.)
[1329] Csiffáry, 1997, 75. (1939. január 5.)
[1330] Csiffáry, 1997, 111. (1939. július 20.)

faji."[1331] A rasszista antiszemita Houston Stuart Chamberlain művét kiválónak, míg Oskar Spengler könyvét rettenetes zagyvaságnak, a szerzőt pedig a szabadkőművesség és a zsidóság eszközének nevezte. Ugyancsak nagy élvezettel olvasta, jegyzetelte a rasszista ideológia egyik francia atyjának, Joseph Gobineaunak a könyvét is.

Szálasi az antiszemita „szakirodalom" alapműveit csak most, a Csillag-börtönben olvasta el. Fogságában antiszemitizmusa radikalizálódott, egyre többször hasonlítja a zsidókat svábbogárhoz, poloskához, tetűhöz, bolhához, bacilushoz stb.[1332] Arra is „rájött", hogy ilyen lények megalkotásával mi lehetett Isten célja: figyelmeztetni az embereket arra, hogy piszkosak, egészségtelenek. Ami igaz a természetben, az igaz a társadalomban is, haladt tovább a többek között már a *Mein Kampf*ban is olvasható gondolatmenet nyomán Szálasi: „az erkölcsi, szellemi és anyagi ganéjra, piszokra figyelmezteti a nemzetet" a zsidók jelenléte a nemzetek életében.[1333] Szálasi elfogadta azt az állítást, hogy a poloskát, bolhát, tetűt, bacilust stb. nem lehet kiirtani, mert felbomlik a teremtés egyensúlya. Azt viszont hitte és vallotta, hogy saját hazájában ki lehet ezeket irtani. Ezen már ekkor is, később is azt értette, hogy el kell távolítani a zsidókat. „Marad még elég hely, ahol szívesen veszik ezeket a bogarakat" – írta börtönnaplójában.[1334] Bizalmas naplójában évekkel később ugyanezt a gondolatot már úgy fogalmazta meg, hogy: „A zsidó nem tud se nacionalista, se szocialista lenni, ahogyan a poloska nem tud háziállat és a görény tyúkőr lenni."[1335] Szálasi a zsidó-görény hasonlatot Prohászka Ottokártól vette át. A székesfehérvári püspök 1922 januárjában több beszédében használta ezt a hasonlatot. Székesfehérváron például a következőket mondta: „Ráfogják az Ébredő Magyarok Egyesületére, hogy az zsidópusztító egylet. Ez nem igaz, mert az ébredők csak a magyar fajt védik. Hiába mondja akármilyen tekintély, hogy a jogrend, az egyenlőség mindenkinek egyenlő jogot kíván. Lehet-e ez? Egy példát említek. Ugy-e a görény is csak állat, s e mivoltánál fogva helyet kívánhatna – a tyúkketrecben is."[1336]

[1331] Csifféry, 1997, 119. (1939. augusztus 13.)
[1332] Csifféry, 1997, 62. (1938. november 14.)
[1333] Csifféry, 1997, 80. (1939. január 25.)
[1334] Csifféry, 1997, 80. (1939. január 25.)
[1335] MNYSZZSEM-G. 2993. 592. t. (1943. január 8.).
[1336] PÖM XXII, 288. A kötetben az „Ébredő magyarok" c. Prohászka-beszéd téves, 1921-es dátummal szerepel. A valóságban a püspök beszédét Székesfehérváron, 1922. január 18-án mondta el. Néhány nappal később Balassagyarmaton mondott beszédében így fogalmazott Prohászka: „Jegyezze meg magának minden balassagyarmati, szügyi, vagy nem tudom, hová való ember, hogy ha valaki kegyeteknek azt mondja: jogegyenlőség - magyarnak van itt először joga, és ahhoz nincs joga senkinek, hogy minket innen kisteigeroljon. Magyarországon mi akarunk élni! Hogy dolgozni kell, világos! Emberek, Testvéreim! Ha a görény azt mondja: Én állat vagyok és a tyúk is állat, következőleg én jogot kívánok magamnak a tyúkketrecben a jogegyenlőség alapján - azt hiszem, a legutolsó falusi asszony is megérti: görény számára nincs jogegyenlőség! A jogegyenlőség egy szép elv, de mi elveken tönkremenni nem akarunk. Az elvek nem arra valók, hogy mi húzzuk a rövidebbet, hanem annyit a jóból, amennyit az életkörülmények elviselnek." *Nógrádi Hírlap*, 1922. január 29., 3. Köszönöm Fazekas Csabának, hogy ezt a beszédet a rendelkezésemre bocsátotta.

Szálasi következetes antiszemitaként a zsidót mindenütt megtalálta. Kivéve Japánt, viszont ezt az országot, a sárga faj szerinte legjelesebb képviselőjét éppen ezért ünnepelte. Sajnálkozva állapította meg, hogy a „zsidóvér virulenciája a fehér faj kultúrlevesében a legnagyobb, a leggyilkosabb, a legveszedelmesebb”.[1337] A lázadó, mindent elpusztító zsidót és a hazát, népet, fajtát, vallást, családot, vagyont a maga képére formálni akaró „burzsuj” zsidót is Szálasi egyaránt veszélyesnek találta. Reménye és terve szerint a nemzetiszocialista rendszerben burzsujok már nem lesznek, és a proletárok helyett is munkások fognak élni.[1338] A zsidók egyik fő „bűnének” Szálasi azt tartotta, hogy nincs saját hazájuk. Ennek történelmi okaival nem foglalkozott, de azt többször is kifejtette, hogy a zsidók csak akkor számíthatnak megbecsülésre, ha kell fegyverrel, de kiharcolják az új hazájukat. Amíg viszont „vérhazát”, vagyis a fegyverrel, harccal meghódított hazát nem is kívánnak, addig Szálasi szerint ne is csodálkozzanak, ha a vendéglátó népek bennük csak élősdieket látnak.[1339] A zsidók diaszpóra létében Szálasi Krisztus akaratának érvényesülését látta.[1340] A megoldást, az antitoxint a „zsidóvészre”, mint a „rossz nyavalya” kórokozóira a Hungarizmusban látta. A „vészthozó” zsidókat pedig Szálasi szerint sorsukra kell hagyni, keressenek maguknak új hazát, új „táptalajt”.[1341] Szálasi úgy hitte, hogy Magyarországon (is) a politikai hatalom (is) már a zsidóság kezében van. Ezért szerinte parlamentáris úton a hatalmat megszerezni nem lehet, mert „a hatalmat gyakorló zsidóság mindent vérbe vagy anarchiába fojt.”[1342] [sic!] Szálasi a megoldást a népmozgalomban látta, de hogy ezt pontosan hogy képzelte el, arról 1938-1940-es börtönnaplójában sem írt semmit.

Kiszabadulása után tartott első nagy nyilvános beszédében Szálasi hosszasan szónokolt többek között a „népbékéről” is. Ennek biztosítása és a további „népfertőzés” megakadályozása Szálasi szerint csak akkor lehetséges, ha Magyarországról eltávolítják a zsidókat, akiknek lehetővé kell tenni, hogy felépítsék saját hazájukat. Ha nem távolítanák el a zsidókat, „… ez a métely a magyar nép feltétlen pusztulását, halálát” jelentené – szögezte le Szálasi, majd röviden foglalkozott a zsidó haza (állam) kérdéskörével is. Szerinte a zsidó népnek lehetőséget kell adni, hogy megalapíthassa saját hazáját, „melyben belső értékeinek megfelelően alakíthatja ki sajátos szabadságát, igazságát és valóságát”. Szálasi csak ahhoz ragaszkodott, hogy ez a zsidó haza ne lehessen a magyar nép életterében.[1343]

[1337] Csiffáry, 1997, 89. (1939. február 25.)
[1338] Csiffáry, 1997, 128. (1939. szeptember 5.)
[1339] Csiffáry, 1997, 131. (1939. szeptember 9.)
[1340] Csiffáry, 1997, 134. (1939. szeptember 16.)
[1341] Csiffáry, 1997, 129. (1939. szeptember 6.)
[1342] Csiffáry, 1997, 89. (1939. február 24.)
[1343] BFL-XXV-1-a-293/1946-5448-5449. Szálasi Ferenc beszéde az Andrássy út 60-ban, 1940. október 7.

Szálasi is hitt abban, hogy létezik zsidó világhatalom, zsidó világösszeesküvés. 1942-es naplójában egy helyen szinte magától értetődő természetességgel vetette papírra, hogy a – szerinte – világnézeti háború egyik következménye az lesz, hogy felszámolják az „angolszász-zsidó világhatalmat”.[1344] 1943 elején Németország háborús célját abban foglalta össze, hogy az: „… harc a plutokrata-szabadkőműves-zsidó világuralom ellen, ennek megsemmisítése, helyébe az északi fajta világuralma kerül…”[1345] Pár hónappal később egyik bizalmas napló-bejegyzésében bolsevizmus és a „plutokrácia” szerinte „romboló” tevékenységéről értekezett: „Nem csak a bolsevizmus rombol, hanem a plutokrácia is; az egyik alulról, a gyökereket támadja, a másik felülről a fakoronát. De mindkettőt ugyanaz a féreg: a zsidóféreg, melynek két variánsa van: a földalatti és a földfeletti és kettejük között olyan az életviszony, mint a csimasz és a cserebogár között. Az osztályharc ennélfogva szükséges életeszköze a zsidóságnak, életfeltétele, hogy világuralomra tegyen szert. A zsidóság […] a pénz és tőke által birtokolja az ipart és termelő eszközöket; személyi bekapcsolódásával uralja a termelési rendet; kereskedelmi szervezeteivel uralja az áruelosztást; kapcsolataival mindenkor arra képes, hogy anyagban és áruban szűkét [sic!] idézzen elő.”[1346] Híveit nyilván nem kellett arról meggyőznie, hogy: „…tévedéssel párosult önámítás azt hinni, hogy a zsidóság csak most törne világuralomra… a zsidóság 1918 óta de facto és de jure már világhatalmon és uralmon van… a plutokrácia, szabadkőművesség, a liberális demokráciák, a parlamentarizmus, az aranyalap és a marxizmus, mindezek csupán eszközök a zsidóság kezében, hogy világhatalmát és világuralmát megtarthassa.”[1347]

A zsidó vallás létét is tagadta, mondván, hogy mivel nincs zsidó nép, vallása sem lehet. Ezen Szálasi csak annyit értett, hogy a zsidó népnek nincs hazája, tehát nem volt képes „igazi” vallást, csak faji, népi vallást teremteni. Ezek után levonta azt a „logikus” következtetést, hogy ebből a „fajvallásból és fajhitből egyszerűen nem fejlődhetett ki a kereszténység, a keresztény vallás, Krisztustól rendelt istenhit és istenimádat.”[1348] Börtön-naplójában is többször leírta, hogy Krisztusnak „semmi, de semmi köze sem volt se a zsidókhoz, se Mózeshez.”[1349]

Szálasi 1943 januárjában, pártja Nagytanácsa előtt elmondani tervezett beszédjére készülve naplójában többek között leírta: „Délkeleteurópa [sic!] és ebben Hazánk mint kulcsterület jelenti a zsidók számára az utolsó európai fellegvárat, melyet minden eszközzel

[1344] MNYZSEM-G. 2993. 521. t. (1942. december 17.)
[1345] Uo. 623. t. (1943. január 11.)
[1346] Uo. 722. t. (1943. április 5.)
[1347] Szálasi Ferenc: Nagytér, élettér, vezetőnép. Előadás a Hűség Házában, 1943. június 15-16. Gede, 2000, 218.
[1348] Csiffáry, 1997, 180. (1940. február 22.)
[1349] Csiffáry, 1997, 90. (1939. március 2.)

tartani akarnak. Ha ezt elvesztik, nem csak Európát, hanem Afrikát is elvesztik."[1350] Nem tudjuk, hogy mikor, milyen információk jutottak el Szálasihoz a holokausztról. Ez a naplóbejegyzése azt elárulja, hogy tudta, más európai országokban a zsidók helyzete sokkal rosszabb, mint Magyarországon.

1943. január 27-én, a párt Nagytanácsa előtt részletesen kifejtette álláspontját a zsidókérdéssel kapcsolatban. A magyarországi zsidókérdés megoldását európai összefüggésben szemlélve Szálasi kijelentette: 1933 óta a zsidókérdés már nem a nemzetek, hanem a zsidók kérdése lett. 1939-ig, a „világnézeti háború" kitöréséig az ő pártja is „csak" antiszemita volt. Azóta „Európa összes tiszta és élni akaró népei rádöbbentek a valóságra, hogy a zsidóság halálos ellenfelük, irgalmatlan, kegyetlen, mely minden erkölcsi, szellemi és anyagi gátlás nélkül tör elpusztításukra." Ekkor jött el az antiszemitizmus helyett az aszemitizmus ideje, el kellett fogadni a „zsidó erkölcsi törvényt: szemet-szemért, fogat-fogért" – fejtette ki Szálasi. Valószínűleg még pártján belül is felmerült, hogy még a zsidók között is vannak, lehetnek becsületes, tisztességes emberek. Ezeknek a „zsidóbarátoknak" Szálasi egy meg nem nevezett nyilas testvér hasonlatával válaszolt: ha valakinek a felesége nagytakarítás közben nagy csomó poloskát talál, nem kezdi el szétválogatni ezeket, azon az alapon, hogy az egyik megcsípte, a másik még nem. De a másik poloska nem azért nem csípte még meg, mert nem akarta, hanem azért nem, mert még nem volt rá alkalma! – mondta Szálasi. E témakör lezárásaként Szálasi, aki még mindig a zsidók kitelepítésében látta a „probléma" megoldását, leszögezte: „Mindenkinek tudnia kell, hogy az elpusztul, amihez a zsidó nyúl és minden egészséges marad, amitől távol tartjuk. Kötelességünk tehát ugyanaz a kíméletlenség velük szemben, mint az a kíméletlenség, amellyel életünkhöz nyúl, hogy azt elpusztíthassa."[1351]

Szálasi nem csak a nácik elembertelenítő, a zsidókat bacilushoz, poloskához hasonlító szóhasználatát vette át, hanem azt is velük együtt vallotta, hogy a „világnézeti háborúban", ebben az élet-halál harcban „a" zsidók az ellenség oldalán állnak. Hogy ennek a nácik és csatlósaik, szövetségeseik többségének antiszemita politikája lehetett az oka, arra valószínűleg Szálasi még csak nem is gondolt. Pártja Nagytanácsán viszont lehettek olyanok, akik zsidótárgyú fejtegetéseit úgy értették: ha „a" zsidók minden eszközzel az „életképes nemzetek" elpusztítására törnek, akkor velük szemben minden eszköz megengedett. Szálasi

[1350] MNYSZZSEM-G. 2993. 618. t. (1943. január 11.). Néhány hónappal később már úgy fogalmazott, hogy: „Hazánk a világ egész plutokrata-szabadkőműves-zsidó-marxista rendszerek utolsó európai sündisznóállása, amelyet ez a rendszer az utolsó leheletig védelmezni fog az új világnézet ellen." Uo. 811. t. (1943. június 2.)
[1351] BFL-XXV-1-a-293/1946- 5537-5544. Szálasi Ferenc beszéde a Párt Nagytanácsán, 1943. január 27. Géppel írott tisztázat, idézett rész: 5540.

nem csak „elvi”, antijudaista-, hanem „osztályharcos” alapon is antiszemita volt. 1943 elején már arra is „rájött”, hogy: „A burzsoázia tulajdonképpen nem más, mint a minden erkölcsi-szellemi-anyagi” gátlás nélküli világzsidóság. Ha tehát a proletárokat tényleg felszabadítaná a marxizmus, úgy ez törvényszerűen és szükségszerűen nemzetiszocializmusba vezetne, mert hiszen megsemmisítve a zsidóságot, kiküszöbölné azt a réteget, amely szolgaságban tartja…”[1352] 1943 tavaszán naplójában a zsidók szerinte „velük született” alacsonyabb rendűségének bizonyítékát abban vélte felfedezni, hogy, mint állította, a zsidók gyűlölik mindazt, amit a nem-zsidók nagyra tartanak: Istent, Krisztust, a hősi életszemléletet, a hazát, a népet, a nemzetet, a tudást, a munkát, a szellemet és a családot is. Szálasi azt állította, hogy a zsidók ezért támogatják a liberalizmust, a marxizmust, ezért kizsákmányolók és kegyetlenek.[1353]

A zsidókérdés megoldását 1943 márciusában még abban látta, hogy valamennyi zsidót, erőteljesen eltúlzott adatai szerint 16 millió embert, Amerikába kell telepíteni. „Palesztina hazugságtelepítésével [sic!] felszámolandó”, mert a zsidóság nem olyan hazát fog kapni, amilyent elképzel magának, hanem olyat, amilyet megérdemel – szögezte le Szálasi. Mintegy magyarázatul hozzáfűzte, hogy azért kell Amerikába telepíteni a zsidókat, mert „nem hihető, hogy akár az európai, akár az ázsiai nagytér megtűrné területén azt a népséget, melyet túlontúl jól meg- és kiismert.”[1354] Ekkoriban még nem tudott a holokausztról, a zsidók gettóba zárásáról pedig azt állította, hogy arra pusztán „szükségből és parancsolóan” került sor.[1355] Szálasi 1943 júniusában elábrándozott azon, hogy a zsidókérdést végül az Egyesült Államokban fogják megoldani. Akkor, amikor már sehol nem tűrik meg a zsidókat, és ők kénytelenek lesznek oda menekülni. Viszont „magatartásával, erkölcsi, szellemi, anyagi mohóságával és kíméletlenségével hamarosan fel fogja törni az amerikai ostobaság, neveletlenség és aljasság jármában tartott népi ugart.” Szálasi lehetségesnek tartotta, hogy Amerikában a „katyni gyakorlatot” fogják majd alkalmazni. Talán May Károly Winnetou-történetei, vagy más vadnyugati ponyvák olvasmány-élményei hatására Szálasi így fogalmazta meg „jóslatát”: „Az európai és ázsiai nagyterek népeinek nem lesz idejük, hogy arra figyeljenek, hányszor ugat fel a colt ’Texasban vagy Arizonában’ és tesz pontot sok évezredes vándorlásban volt nép élete mögé.”[1356] Szálasi 1943. július 2-án Kállayhoz írott memorandumában kijelentette: a „zsidó-marxista kezdeményezésekkel szemben a kormányzat

[1352] MNYSZZSEM-G. 2993. 588. t. (1943. január 8.)
[1353] Uo. 756 t. (1943. április 15.)
[1354] Uo. 699. t. (1943. március 15.)
[1355] Uo. 787. t. (1943. május 23.)
[1356] Szálasi Ferenc: Nagytér, élettér, vezetőnép. Előadás a Hűség Házában, 1943. június 15-16. in: Gede, 2000, 218.

tehetetlenül áll… Nemzetünk nem is olyan lassan, de annál biztosabban a vezethetetlenség állapotába kerülhet.” Szálasi elsősorban a magyarországi zsidókérdés „rendezését” követelte Kállaytól: „Nemzetünk tisztában van azzal, hogy hazánk a világzsidóság számára nem jelent kevesebbet, mint az Európában levő utolsó védőállását, melyből hatalmasan felerősített destrukciós rohamait intézheti az új korszellem fegyveres erőinek legfontosabb mögöttes területeibe.” Szálasi kijelentette: élet-halál kérdése, hogy a Nemzet válasszon: a Hungarizmus, vagy a Judaizmus mellett áll-e. A totális bel- és külpolitikai csődhelyzetben, amelybe Szálasi szerint a Kállay-kormány politikája taszította az országot, nem várt semmiféle eredményt memorandumától, pusztán rögzíteni kívánta, mintegy az utókor számára is, hogy volt Magyarországon egy párt, az ő pártja, amely – szerinte – jól látta a helyzetet, és megoldást is kínált.[1357] Szálasi még 1943 őszén is élesen bírálta a Kállay-kormány kül- és belpolitikáját. Szerinte ez a kormány külpolitikailag Berlin-London között, belpolitikailag a Hungarizmus és a Judaizmus között hintázik. „A kormány hintázik, de nemzetünk nem óhajt tovább hintázni, mint ahogyan eddig sem tette, hanem egyértelmű magatartást követel a kormánytól.”[1358] Szálasi egy ízben, ma már jól tudjuk, a szó szoros értelmében halálosan pontos jósnak bizonyult. 1943. szeptember 12-én saját magának készített egyik feljegyzésében leszögezte: „A hazai zsidóság ne örüljön a hazai eseményeknek. Ez még nem jelenti a győzelmüket. De ha ez az angolok győzelmét jelenti, akkor van okuk a legnagyobb ijedtségre, mert mielőtt az angolok vagy a szovjet ide bejönne, félmillió zsidó el fog pusztulni.”[1359]

Egy fontos kérdésben perdöntő bizonyítékkal szolgál Szálasi 1942-1944-es, kézzel írott Naplója. Valamikor 1943 májusában-júniusában kezdte megérteni, hogy mi is a nácik zsidópolitikájának lényege. Egyelőre még csak Naplójában rögzítette véleményét, mely szerint: „Minden nép előbb-utóbb elpusztul, amelyik úgy viselkedik” mint a zsidók. El kell a zsidóknak pusztulniuk, mert most az „évezredes rendetlenséget felváltja a rend”, és ezt a rendet a „honképes és talajgyökeres népek tudják megalkotni, a zsidó pedig nem tartozik ezek közé.” Szálasi ebben az igen hosszú naplóbejegyzésben a nemzetiszocialista világnézetet Krisztus haláláért bosszút álló erőnek nevezi.[1360] A Naplóban találunk három olyan bejegyzést, amelyekből szinte teljes bizonyossággal arra következtethetünk, hogy Szálasi pontos információkkal rendelkezett a holokausztról. 1943 októberének végén, vagy november elején Szálasi értetlenkedve kérdezi Naplójában: a zsidók „miért csodálkoznak, hogy

[1357] MOL-K814-Mf-X-7076-16.722-392-395.
[1358] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-327-328. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1943. október 8.
[1359] MOL-K814-Mf-X-7076-Mf-16.719-937.
[1360] MNYSZZSEM-G. 2993. 813. t. (1943. június 2.)

fegyverrel fognak elmúlni, ha már fegyvert fogadtak és fogtak?”[1361] 1944. március elején Szálasi leszögezi: „… nagyon is elhisszük, hiszen évezredekre menő tények bizonyítják, hogy a zsidóság egyedüli fegyvere a destrukció. Elhisszük, hogy a háborúnak ezt az eszközét és fegyverét az angolszász hatalmak, helyesebben a zsidóvezetés alatt álló hatalmak, el is fogadták és alkalmazzák is. De ne csodálkozzanak azon, ha viszont mindazok, akik ellene védekeznek, ezt kíméletlenül teszik és kiégetik minden eszközzel a fegyvert is, és a hatását is.”[1362]

Utolsó fogságában írott naplójában, még mindig nem értve a náci vezetés 1943-1945-ös magatartását, most a nácik zsidópolitikájára egy magyarázatot mégis talált: a csodafegyverekbe vetett hitet. Szerinte a német vezetők mindent az „új fegyverekre tettek. Így minden érthetővé válik, még a zsidókérdésben tanúsított magatartásuk is.”[1363] Lehet, hogy Szálasi itt arra gondolt, hogy a nácik azért merészelték lemészároltatni mindazokat az európai zsidókat, akiket csak módjukban állott, mert bíztak abban, hogy a „csodafegyverekkel” megnyerik a háborút. Börtön-naplójában többet emlegette Hamburg szőnyegbombázását (1943. július 24-augusztus 1.), mint Drezdáét (1945. február 13-15.), és ebben igaza is volt. Azt ő is tudta, hogy a náci megszállás alá került zsidók többségét, közel négymillió embert még Hamburg bombázása előtt legyilkolták a nácik, tehát az ok-okozati összefüggés a bombázások és a holokauszt között nem létezik.

f.) A Szálasi-rendszer „zsidópolitikája”

A német megszállás után kiadott első zsidó tárgyú rendeleteket Szálasi már március 31-én bírálta. Úgy vélte, hogy először az Aladár-rendszert kellett volna megoldani, vagyis a zsidók nem-zsidó barátaival leszámolni. Attól félt, hogy túl sok lesz a sárga csillag viselése alól felmentett zsidó, „főleg pedig számtalan olyan zsidószellemű egyénre nem kerül fel a csillag, aki rosszabb a zsidónál.”[1364] Szálasi április 15-én Zagyvapálfalván egy nyilas gyűlésen kijelentette, hogy a Sztójay-kormány hivatalba lépésekor „mindent hirdetett, de csak a zsidócsillag viselése[1365] látható az eredményből, a zsidók pedig büszkén viselik azt.”[1366]

[1361] *Beszélő*, 2008. március, 66-67. 904. t., kb. 1943. október 20-november 30.
[1362] *Beszélő*, 2008. április, 65. 947. t., kb. 1944. február 7-25.
[1363] BFL-XXV-1-a-293/1946-8663. 1945. november 12.
[1364] Uo. 433. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában feltett kérdésre, 1944. március 31.
[1365] A hat éven felüli zsidóknak április 5-től kellett hatágú sárga csillagot viselniük utcán, vagy nyilvános helyen felsőruházatuk bal mellrészén.
[1366] MOL-K149-PTI-651-f-7. 1944. április 28.

Amikor megkezdődött a zsidók gettókba, gyűjtőtáborokba terelése, majd deportálásuk, Szálasi még a nyilvánosság előtt is bírálni kezdte a Sztójay-kormány zsidópolitikáját. Kiss Károlynak állítólag akkor, amikor a Sztójay-kormány idején a zsidók „kitelepítését" elrendelték, Szálasi azt mondta: „… a zsidókérdést a háború után nemzetközi megállapodással kell megoldani, és ha a németeknek a zsidó munkaerőre szükségük van, úgy arra nekünk is."[1367] Szálasi 1944. június 2-án, amikor a Hűség Házában azt kérdezték tőle, hogy a párt tagjai vállalhatnak-e zsidóktól elkobzott vagyonok felett gondnoki megbízatást, a leghatározottabban nemmel felelt. „Ebben a vonatkozásban is áll az az utasításunk, hogy a kormánynak semmiben sem állunk rendelkezésére." A zsidók vagyonát pedig a hitelélet és a kereskedelem fellendítésére kellene felhasználni, nem pedig gondnokokat kirendelni – mondta Szálasi. Röviden „szerencsétlen eljárás" - nak nevezte, azt, ahogyan a Sztójay-kormány a zsidókérdést megoldotta. Szerinte a zsidórendeletek megjelentetési módja lehetőséget adott a zsidóknak arra, hogy vagyonukat eldugják. Szálasi összesen 12 milliárd pengőre becsülte a zsidók kezén volt vagyont, ebből szerinte egy milliárdnyi a hozzá nem értés és a „táglelkiismeret", vagyis a lopások, rablások miatt veszett el, hatmilliárdnyit pedig a zsidók dugtak el. Szálasi bírálta a zsidók deportálását is. Elhamarkodott intézkedésnek nevezte, és gúnyosan megjegyezte: „Úgy látszik nem tud a zsidókkal mit kezdeni ez a kormány. Pedig hatalmas és sürgős munkálatokat kellene végrehajtani…" 400.000 munkabíró egyént adunk ki, legalább napi tíz órás munkateljesítménnyel, ezzel naponta négymillió munkaóra megy veszendőbe, sajnálkozott Szálasi. „Ha a kormány tehetetlenségében nem tudja még a zsidókérdést sem megoldani, menjen el. Mi gondoskodni tudunk róla, hogy a zsidó is dolgozzék, mégpedig hasznosan és körömszakadtáig, mert aki nálunk nem akar dolgozni, az meghal!" – jelentette ki Szálasi.[1368] A nyilasok vezére nem valamiféle humanitariánus megfontolásokból bírálta a zsidók deportálását, pusztán a hasznos munkaerő külföldre kerülését sajnálta. Egyetlen szót sem vesztegetett arra, hogy nem csak munkaképes zsidókat deportálnak az országból. Ezzel szemben rámutatott az egyébként ekkoriban közismert tényre, hogy: „A zsidóvagyonokban ma a legundorítóbb lopás folyik. Gyűrűktől kezdve hatalmas értékekig minden ebek harmincadjára kerül." Szerinte a „kezdeti hiba" az volt, hogy a kormány nem nyilvánította „az első 24 órában" nemzeti vagyonnak a zsidó

[1367] BFL-XXV-1-a- 4386/1945. Kiss Károly i.
[1368] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-419. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában feltett kérdésre, 1944. június 2. Vajna Gábor, igaz, már a PRO fogságában a Sztójay-kormány zsidópolitikájával kapcsolatban csak ennyit jegyzett meg: „… a zsidók észnélküli deportálása". BFL-XXV-1-a-293/1946-7317. 1945. december 19.

vagyont, és a Nemzetet meglopókat nem büntette halállal.[1369] Szálasi nyilas hallgatósága előtt arra nem célzott, hogy a zsidókérdés megoldása során a Sztójay-kormány a megszálló német hatóságokkal harmonikusan együttműködve rabolja ki és deportálja a zsidókat. Szálasi teljes őrségváltást követelt, mert szerinte: „a kormány az egész zsidókérdést közigazgatási úton akarta megoldani, éspedig azzal a közigazgatással, amelyik három-négy hónappal ezelőtt még a zsidókat szolgálta ki."[1370]

Ennek ellenére meglepő, hogy Szálasi egyáltalán bírálta az ország „zsidótlanítását". Amikor tudomására jutott, hogy egyes községekben német katonatisztek a zsidóktól elkobzott élelmiszert a Nyilaskeresztes Párt helyi szervezetének adták, figyelmeztette a párt vezetőit: ha nagyobb mennyiségű élelmiszerről van szó, azt szolgáltassák be a helyi közellátási hivatalnak. Ha kisebb mennyiségről, azt osszák szét, elsősorban a nem párttag, többgyermekes szegények között.[1371]

Szálasihoz is eljutottak azok a (rém)hírek, hogy a „Szovjet" azzal fenyegetőzik, hogy ha meg nem szűnnek a zsidóellenes intézkedések, akkor megtorlásul 40.000 magyar hadifoglyot fognak kivégezni. Szálasi, hitelt adva e teljesen alaptalan pletykának, kijelentette: ha pártja lenne hatalmon és nem a gyáva Sztójay-kormány, akkor minden „különösebb érzékenység nélkül" megüzennék a Szovjetnek: „40.000 magyar hadifogoly kivégzése esetén mi 400.000 zsidót küldünk a másvilágra."[1372] Szálasi jól tudta, hogy akkor, amikor a Hűség Házában 400.000 magyar zsidó legyilkolásával fenyegetőzött, már nem volt 400.000 zsidó Magyarországon. Lehetséges, hogy csak azért mondott 400.000 zsidót, hogy érzékeltesse hallgatóival: pártja kész minden egyes meggyilkolt magyar hadifogolyért akár tíz zsidót is megölni. Amikor a Weiss-Chorin-Vida-Mauthner-Kornfeld családok 47 tagjának Lisszabonba érkezéséről értesült, Szálasi állítólag teljesen kiábrándult a németekből és még inkább a magyar kormányból.[1373] Ezt természetesen nem árulta el például fő tárgyalópartnerének, Edmund Veesenmayernek sem. A teljhatalmú német megbízott egy ízben kifejtette neki, hogy amióta Hamburgban látta 49.000 asszony és gyermek holttesteinek halmát „nincs benne semmi érzelgősség", nem törődik azzal, hogy a zsidókat vagononként hatvanas vagy nyolcvanas létszámmal viszik ki, „meg kell tisztítani tőlük az összhadviselés szempontjából

[1369] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-418. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában feltett kérdésre, 1944. június 2.
[1370] Uo. 419.
[1371] Uo. 462. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában rendezett tájékoztató értekezleten feltett kérdésre, 1944. május 5.
[1372] Uo. 477-478. Szálasi Ferenc válasza a Hűség Házában rendezett tájékoztató értekezleten feltett kérdésre, 1944. július 7.
[1373] MOL-K750-HN-5-174-175. (1944. július 16.)

igen fontos Magyarország területét."[1374] Veesenmayer pontosan tudta, hogy egy-egy marhavagonban legfeljebb nyolc lovat, tehenet, vagy 40 embert lehet megfelelően elhelyezni, és erről lehetett Szálasinak is fogalma. A német megbízottat arról is informálták, hogy a deportáló vonatok célállomása az Auschwitz-Birkenau-i haláltábor volt. Az országból eltávolított zsidók kapcsán, talán saját lelkiismerete megnyugtatására hozta föl a hamburgi terrorbombázás áldozatainak példáját, ezzel közvetve beismerte, hogy tudja: a Magyarországról deportált zsidók zömét meggyilkolták.

A Weiss-Chorin stb. családok tagjainak Lisszabonba juttatása kapcsán Kemény Gábor Szálasi utasítására Sztójay Döme miniszterelnökhöz fordult és felvetette, hogy esetleg meg kellene próbálni magyar hadifoglyokra cserélni a zsidókat.[1375] Az ötlet már július elején fölmerült benne, amikor az az (egyébként téves) információ jutott el hozzá, hogy a Portugáliába kijuttatott gazdag zsidókért fejenként 100-100 német hadifoglyot kaptak a németek. A *Hungarista Napló* valószínűleg pontosan adja vissza ebben az esetben Szálasi ötletét: mi lenne, ha a Nyilaskeresztes Párt a nyilvánosság előtt felvetné, hogy a szovjetek és az angolszászok adják ki a zsidókért cserébe a magyar honvédeket?[1376] Szálasi nyilván tudta, hogy angolszász fogságban nem voltak ekkor magyar katonák. De e „zsidómentő" ötlet mellett Kemény azt is megkérdezte, hogy nem kellene-e kivonni a zsidó munkaszolgálatot a honvédség keretei közül és a belügyi kormányzat alá rendelni. Szálasi tudott arról is, hogy a HM azzal, hogy a zsidó munkaszolgálatosokat a magyar hadicélok szolgálatába állította, 1944-ben, a deportálások idején zsidómentő szerepet játszott, míg Jaross Andor Belügyminisztériuma buzgón állt Adolf Eichmann rendelkezésére.

Szinte lehetetlen tisztázni, 1944. október 15-én pontosan hány zsidó élt Budapesten. Az 1941-es népszámlálás adatai szerint a magyar fővárosban 184.413 izraelita vallású, és 37.931 más vallású, de az 1938-1939-es jogfosztó törvények értelmében zsidónak minősített ember élt.[1377] Figyelembe véve a zsidók körében már az 1930-as évektől alacsony születési arányszámot, hogy a munkaszolgálatban is ezrével haltak meg a fővárosból behívottak, hogy vidékről jelentős volt a nagyvárosokba, elsősorban a Budapestre irányuló migráció, feltehető, hogy körülbelül 200.000 izraelita vallású, vagy zsidónak minősített ember élt Budapesten 1944-ben. Jaross Andor belügyminiszter a kormány augusztus 2-i ülésén azt mondta, hogy

[1374] MOL-K750-HN-5-293. (1944. július 25.)
[1375] MOL-K750-HN-5-196. (1944. július 18.) Bernbe, az amerikai diplomatákhoz az a hír jutott el, hogy „zsidó vezetők" a magyar illetékeseknek eljuttatott memorandumban javasolták, hogy a magyar zsidókat cseréljék ki a szovjetek fogságában lévő magyar hadifoglyokra. NARA-RG-59-M1284-840.48-6153-43-18. N. 3405. Leland Harrison berni amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1944. május 27.
[1376] MOL-K750-HN-5-130. (kb. 1944. július 4.)
[1377] Kepes József szerk.: *A zsidó népesség száma településenként (1840-1941).* Bp., KSH, 1993, 232-233.

280.000 zsidó van a fővárosban, ezek közül 170.00-ren a zsidó lakásokban, vagyis a sárga csillagos házakban, a többiek keresztény lakásokban „elbújtatva” tartózkodnak.[1378] Nem valószínű, hogy pontos adatokat mondott Jaross. 110.000 bujkáló, sőt „elbújtatott” zsidó a nácik által megszállt Magyarország fővárosában 1944 augusztusában túl szép, ugyanakkor elképzelhetetlenül sok ahhoz, hogy igaz legyen. Ennek ellentmondanak az egykorú német jelentések is. 1944. október 28-án Edmund Veesenmayer azt jelentette a német Külügyminisztériumnak, hogy Budapesten „kereken 200 ezer” zsidó tartózkodik, ezen felül szintén „kereken 150 ezer” főre becsülte a munkaszolgálatosok számát.[1379]

1944. október 15-én, amikor délben a rádióban elhangzott Horthy-kormányzó fegyverszünet-nyilatkozata, a fővárosi zsidók jó része úgy hitte, végleg megmenekültek. A sárga csillagos házakról, ahová júniusban be kellett költözniük[1380], sok helyen leszedték a megkülönböztető jelet, sőt voltak zsidók, akik ruhájukról is letépték a hatágú csillagot. Amikor megtudták, hogy a német megszállók segítségével a nyilasok kerültek hatalomra, pánik tört ki Budapest-szerte. Komoly Ottó cionista vezető október 16-án este jegyezte föl naplójába: „… felemelt kezű embereket hajtanak német katonák a Duna felé, másokat az autóbusz váróhelyiségbe hajszolnak be. Később érkezők közlik, hogy „kommunistákat” és zsidókat gépfegyvereztek le, s később is újakat hoztak, lőttek agyon a Duna-parton és dobtak be a Dunába… Hírek: zsidóházak találomszerű kiürítése, tettlegességekkel; Városi Színház mint koncentrálási hely, zsidóházak lezárása, csillagmentesség megszüntetése, zsidóházakba visszaköltözésre kötelezés.”[1381] 1944. október 15-én és 16-án a nyilas banditák a főváros több pontján megtámadták a sárga csillagos házakat, és zsidókat raboltak ki, gyilkoltak meg. Weinmann Éva egyike volt azoknak a zsidóknak, akiket október 17-ére virradó éjjel a Tattersaalból, ahová előző nap összeterelték őket, társaival együtt szabadon engedtek. „El lehet képzelni az örömöt. A zsidók ’Éljen Szálasi’-t kiabáltak. Őrült zsivaj volt.” – írta naplójában.[1382]

[1378] *Vádirat* 3, 329.
[1379] *Wilhelmstrasse*, 907.
[1380] Budapest polgármestere 147.501-514. sz. rendeleteivel összesen 2639 házat jelölt ki 1944. június 16-án zsidók számára. A tiltakozások és kérvények hatására a következő napokban, főleg a Duna jobb partján, a budai kerületekben több házat töröltek a zsidó házak listájáról. A nyilas puccs idején Friedrich Born, a VKNB budapesti képviselője adatai szerint már csak 1840 sárga csillagos ház volt a fővárosban, átlagosan három ember lakott ezek egy-egy szobájában. Ez persze csak az átlag volt. Born látott olyan hatszobás lakást, ahol csak 9-en-, és mellettük egy kétszobásban 15-en éltek. Friedrich Born jelentése a VKNB-nek, 1944. október 18. SBAB-E-2011-D-3.
[1381] YVA-P31/44.
[1382] *Weinmann Éva naplója*, 1944. október 17., 17. http://www.magyarzsido.hu/images/documents/a_magyar_anne_frankok/a%20magyar%20anne%20frankok%20dok.pdf (letöltés időpontja: 2010. október 15.)

Veesenmayer azt jelentette október 17-én, hogy: „Tegnap óta budapesti zsidók ellen egyéni kilengések és gyilkosságok is napirenden vannak, amit az új kormány megszüntetni szándékozik."[1383] Kovarcz Emil, akit Szálasi a puccs után a karhatalmi erők parancsnokává nevezett ki, lezáratta a sárga csillagos „zsidóházakat". A rendelet előírása szerint: „Azokat a házakat, amelyben zsidók laknak, éjjel-nappal zárva kell tartani. A további intézkedésig a kapun csak nemzsidók engedhetők ki- és be. Zsidókat nemzsidók nem látogathatnak."[1384] Vajna Gábor belügyminiszter október 21-én a zárlatot feloldotta.[1385] Ugyanezen a napon Beregfy Károly honvédelmi miniszter a zsidó férfiakat 16-60-, a zsidó nőket 16-40. éves életkorukig honvédelmi munkaszolgálatra vezényelte.[1386] Veesenmayer október 26-án már azt jelenthette, hogy a nyilasok 25.000 férfit és 10.000 nőt távolítottak el a fővárosból.[1387] Őket Budapest környékén erődítési munkákon dolgoztatták, ám a németeknek azt szerették volna elérni, hogy ne csak a fővárosból, az országból is deportálják a zsidókat.

A nyilasok október 22-én nyilvánosságra hozott „ország újjáépítési tervéből" kiderül, hogy Szálasi szakítani akart a Sztójay-kormány zsidópolitikájával. A terv szerint a zsidók a Nemzet számára teljesítenek munkaszolgálatot, és a háború után távolítják el őket Magyarországról.[1388] Az első kormány-nyilatkozatban még az szerepelt, hogy a zsidók az „ország területén" teljesítenek munkaszolgálatot a nemzet számára, ám a későbbi kormány-közleményekből ez a két szó kimaradt. Ám hiába sietett (vissza) Budapestre Eichmann,[1389] hiába tárgyalt Veesenmayer (is) Vajna Gábor nyilas belügyminiszterrel és Szálasival a deportálások felújításáról, Szálasi eleinte vonakodott. Ribbentrop külügyminiszter október 20-án utasította Veesenmayert: minden olyan zsidóellenes intézkedést támogasson, amely a magyarokat ellenségeink szemében kompromittálhatja.[1390] A holokauszt egyik rejtélye, hogy Hitler miért (és 1941 őszén pontosan mikor) adott parancsot az európai zsidók legyilkolására. A miértre az egyik lehetséges válasz talán az, hogy tudta, cinkosává, bűnsegédjeivé teszi mindazokat, akik a holokauszt „elkövetői". Ribbentrop ezt 1944 őszén már pontosan tudta, Szálasi szövetségesi hűségét igyekszik azzal is biztosítani, hogy radikális zsidópolitikára

---

[1383] *Wilhelmstrasse*, 904.
[1384] BFL-VI-2-d-Forgács József rendőrfőparancsnok 5481/27/Rfp-1944. sz. rendelete.
[1385] *Összetartás*, 1941. október 21., 3.
[1386] A rendeletet plakátokon tették közzé. Teljes szövegét lásd: Karsai, Elek szerk.: *„Fegyvertelen álltak az aknamezőkön". Dokumentumok a munkaszolgálat történetéhez Magyarországon.* MIOK K., Budapest, 1962, 643-644.
[1387] *Wilhelmstrasse*, 907.
[1388] *Összetartás*, 1944. október 22., 3.
[1389] Kasztner Rezső azt állította, hogy október 17-én Eichmann volt „a világ legboldogabb embere. Újra elemében érezte magát. 'Övé volt' a budapesti zsidóság. Egyébként ezúttal is, mint az utóbbi időben legtöbbször, részeg volt. Különösen erős őrséggel vette körül magát." Kasztner-jelentés, 1946, kézirat, „A Birodalom romjainak árnyéka" fejezet.
[1390] Braham, *The Destruction of Hungarian Jewry*, Doc. N. 230.

próbálja rávenni. Nem valószínű, hogy ezt Szálasi akkor megértette, de első reagálása, ellentétben Sztójay Döme lelkes egyetértésével, a vonakodás volt. Sztójay lelkesen szervezte a magyarországi zsidók deportálását, ugyanebbe Szálasi csak hetekig tartó tárgyalások után egyezett bele.

A zsidókérdés „rendezését" Szálasi először nem Vajna Gábor belügyminiszterre, hanem Budinszky László igazságügyminiszterre bízta. A zsidókérdés „intézését" alig néhány nappal később már Vajna Gábor ragadta magához. Hatásköri súrlódásokról, ezt bizonyító dokumentumok hiányában nem beszélhetünk. A németek a zsidókérdésben „természetes" tárgyalópartnerüknek a belügyminisztert tekintették. Adolf Eichmann is vele tárgyalt arról, hogy 50.000 munkaképes zsidó férfit munkaszolgálatra gyalogmenetben útba indítanak a Birodalomba.[1391] Vajna már október 18-án mint a zsidóügyekben illetékes miniszter nyilatkozott és fenyegetőzött a Magyar Rádióban. Olyasmiket „ígért", amiket később kénytelen volt visszavonni, pl. a semleges országok diplomatái által adott különféle „mentesítések" (az úgynevezett védlevelek és védőútlevelek, Schutzbriefe, Schutzpasse) megszüntetését.[1392] Ugyanakkor figyelmeztette a szabadrablás lehetőségétől és a vérszagtól megvadult nyilasokat: „Senki önkényes, vagy önhatalmú bírája a zsidóságnak ne legyen, mert e kérdés megoldása az államhatalom feladata."[1393] A nyilas rendszer „zsidópolitikáját" nem Vajna Gábor, vagy a hozzá hasonló radikálisok alakították. Október 22-én még arról tárgyalt Beregfyvel, hogy az erélyes propaganda mellett el kell távolítani az összes zsidót, és a zsidó munkásszázadokat fel kell váltani nemzetiségi munkásszázadokkal.[1394] Ez a megfogalmazás mintha arra mutatna, hogy Szálasi az összes, még Magyarországon lévő zsidót deportáltatni akarta volna. Ez a lépés teljes szakítást jelentett volna azzal a politikával, amelyet a Honvédelmi Minisztérium a német megszállás óta követett: nevezetesen, hogy a magyar zsidó munkaszolgálatosokat nem adták át a németeknek. Szálasi hamar értesült arról, hogy pártja és mozgalma tagjai (is), valamint nyilaskeresztes karszalagot és fegyvert szerzett egyének öldökölnek, rabolnak, lopnak városszerte. Valamikor október utolsó napjaiban ezért Szálasi legalább annyit megtett, hogy lement a Várból az Andrássy út 60-ba és beszédet tartott a

[1391] *Wilhelmstrasse*, 904.
[1392] Szálasi bizalmas naplójában két évvel korábban még azért bírálta Németországot és Szlovákiát, mert a hozzá eljutott, egyébként pontos információk szerint, e két országban vannak „tiszteletbeli árják, zsidók, akiket kivételeztek. A Hungarizmus kivételezett zsidókat nem fog megtűrni…" MNYSZZSEM-G-2993. 546. t. (1942. december 18.)
[1393] *Új Magyarság*, 1944. október 19., 5.
[1394] Géppel írott „Emlékeztető", Kőfaragó-Gyelnik Vilmos és Cserhalmi Antal sajátkezű aláírásával. HL-VII-252. (310. d. 287-288. idézett rész: 288.)

pártközpontban dolgozó „testvérek” előtt. Többek között kijelentette, hogy az életével fog fizetni az az ember, aki „túlkapásokba esik”.[1395]

Nem parancsot adott az „önkéntesek” lefegyverzésére, mert tudta, hogy azt nem lehetne, vagy csak nagyon nehezen lehetne végrehajtatni, de legalább elmondta, hogy mi lenne a jó megoldás, vagyis a garázdálkodók lefegyverzése és agyonlövetésük. Kovarcz Emil, amikor tudomására jutott, hogy nyilas pártszolgálatosok zsidókat gyilkolnak városszerte, figyelmeztette Gera Józsefet. A pártépítés vezetője azt válaszolta neki, hogy ne törődjön ezzel, „mert Szálasi utasítása értelmében a pártszolgálatosok minden elkövetett cselekménye reá tartozik és őnélküle eljárást indítani pártszolgálatos ellen nem lehet.”[1396]

Szálasi nem vált „zsidóbaráttá” hatalomra kerülését követően. Erről tanúskodik többek között tárgyalása Angelo Rottával, akit hatalomra jutása után az elsők között, október 21-én fogadott. A Vatikán képviselője Szálasi tudtára adta, hogy nem csak a kikeresztelkedett, hanem valamennyi zsidó sorsa érdekli. A semleges államok nevében kérte, hogy az eddig megadott „kivételezéseket”, vagyis a különféle védleveleket és védőútleveleket továbbra is ismerjék el, a vegyesházasokat ne válasszák el egymástól és oldják fel a zsidó házak zárlatát. Szálasi, viszonylag udvarias hangnemű válasza során ismételten leszögezte „aszemita” álláspontját, és jelezte: a zsidóknak el kell távozniuk Magyarországról, miután 1000 éven át csak kárt okoztak, erkölcsileg és anyagilag mételyezték a Nemzet lelkét és kezükbe kaparintották a Nemzet javainak túlnyomó többségét. Szálasi közölte, hogy a maga részéről: „A legjobb akarat mellett sem tud egy családra valót olyan zsidókból összehozni, akik mentesek lennének e kifogástól… Mint osztatlan egész végezték el romboló munkájukat, egy részük a szalonokban, másik részük pedig a munkástelepeken.” Rotta fő célja az volt ezen a tárgyaláson, hogy Szálasit rábírja, tanúsítsanak a nyilasok valamivel civilizáltabb magatartást annál a zsidókérdésben, mint amit az első napokban mutattak. Ezért nem szállt vitába Szálasival akkor, amikor a miniszterelnök azt fejtegette, hogy az egyházi iskolákat meg akarja szüntetni. Szálasi visszatért a katolikus Egyház, a Vatikán bírálatához, régi, kedves témájához. Kifejtette, hogy ha az Egyház nem az Európán kívüli földrészeken folytatott volna misszionárius tevékenységet, hanem erőfeszítéseit Európára összpontosította volna, „Európa nem állna ott, ahol ma van.” Nagy kegyesen azt azért hozzátette, hogy ahol a felekezetek saját

[1395] ÁBSZTL-V-80981-Salzer Ferencné i.-kihallgatása a PRO-n, 1946.március 18.
[1396] BFL-XXV-1-a-1494/1946-156. Kovarcz Emil vallomása népbírósági perében, 1946. április 30.

erejükből a felekezeti iskolákat fenn tudják tartani, ott ezek fennmaradhatnak a nyilas államban is.[1397]

Október 24-én Szálasi még mindig nem akarta engedélyezni 50.000 magyar zsidó munkaszolgálatos átadását a németeknek. Veesenmayer ezért csak 25.000 főt mert, (őket is csak „ideiglenesen" és „kölcsönképpen") kérni Szálasitól. Aki ebbe még mindig nem egyezett bele, bár, mint Veesenmayer jelentette, „a kéréssel azonnal egyetértett, csupán utalt arra, hogy sáncásáshoz és egyéb elsőrendű fontosságú feladatok elvégzéséhez Magyarországnak is szüksége van a zsidók zömére", ezért további tárgyalásokat javasolt Winkelmann-nal.[1398] Minden bizonnyal még aznap újabb Szálasi-Veesenmayer tárgyalásra kerülhetett sor, mert a német követ már azt jelentette, hogy: „Ma elértem Szálasinál, hogy 25.000 munkaképes magyar zsidó férfit, egyelőre egy fél évre, átengednek a Birodalomban teljesítendő munkaszolgálatra."[1399] Szálasi még ekkor is csak a munkaképes zsidó férfiak egy részének átengedésébe volt hajlandó beleegyezni, ráadásul még feltételeket is igyekezett szabni: ideiglenesen, fél évre adja csak át a munkaszolgálatos zsidókat.

Szálasi és külügyminisztere igen hamar a semleges diplomaták tudomására hozta, hogy csak akkor tolerálják zsidóvédő tevékenységüket, ha cserébe hivatalos diplomáciai elismerésben részesítik a nyilas rezsimet. Svédország *de jure* nem volt hajlandó elismerni a nyilas rezsimet, de Danielsson követ azt hangoztatta, hogy az a tény, hogy ő nem utazott el, az *de facto* elismerést jelent. Mind a svéd védettek (kb. 4500 fő), mind a svájci követség védelme alatt állók (kb. 8800 fő) elutazása feltételeül a nyilas kormány a rendszer diplomáciai elismerését szabta. Kemény Gábor világosan megmondta Maximilian Jäger svájci követnek: „november 15-ig a diplomáciai viszony tisztáztassék, különben a magyar kormánynak nem áll módjában diplomáciai viszony híján e zsidók kiszállítása."[1400] A budapesti zsidók védelmét veszélyeztette, hogy november második hetében, illetve december első napjaiban nem csak Jäger, hanem Carlos Branquinho portugál-, és Angel Sanz Briz spanyol követ is hazautazott Budapestről. Elutazási szándékát Branquinho már október végén közölte Kemény Gáborral, aki figyelmeztette: „… ez nem megfelelő diplomáciai viszony és hogy ez bizonyos nehézségeket fog okozni a zsidókérdésben történt megállapodás terén." Kemény, amikor Sanz Briz azt a kérést terjesztette elő, hogy legalább a 2-300, bizonyíthatóan antibolsevista zsidó védettjük menlevelét ismerjék el: „… a kedvezmény megadását kilátásba helyezte, közölte

[1397] A Szálasi Ferenc-Kemény Gábor-Angelo Rotta-Giovanni Verolino tárgyalás jegyzőkönyvét lásd: MOL-K707-2-1944-12.932. Géppel írott tisztázat, 1944. október 21.
[1398] Braham, *The Destruction of Hungarian Jewry*, Doc. N. 233.
[1399] Uo. Doc. N. 232.
[1400] MOL-K814-X-7076-Mf-16.718-99. Kemény Gábor jelentése a diplomáciai viszonyok alakulásáról 1944. október 16-tól november 11-ig.

azonban, hogy konkrétan választ csak az elismertetés után fog tudni adni és kérte ennek november 15-ig való tisztázását."[1401]

Szálasi csalódására végül is a semleges államok közül csak a Vatikán, Spanyolország és Törökország ismerte el *de jure* rendszerét.[1402] Az egyik nyilas minisztertanácson felmerült, hogy nem kapták meg a menlevelek elismerésének „árát", vagyis a nyilas rezsim diplomáciai elismerését. Kemény személyesen üzent Carl Ivan Danielsson svéd követnek, aki egyik bizalmasát küldte el hozzá.[1403] Vele megállapodtak, hogy a svéd követ személyesen jön el a nyilas külügyminiszterhez és megígéri, hogy kedvezőbb jelentéseket fog Stockholmba küldeni, mérséklik a svéd sajtó Magyarországgal szembeni hangnemét, és azt is, hogy sürgetni fogja a nyilas rendszer hivatalos diplomáciai elismerését.[1404]

Kemény Gábor Szálasi támogatásával elérte, hogy a különféle védleveleket és védőútleveleket a nyilas hatóságok továbbra is tekintsék érvényben levőknek, ahogy egy későbbi összefoglaló jelentésében megfogalmazta: „Magyarország nemzetközi helyzetének biztosítása érdekében". A nemzetközi szakirodalomban makacsul tartja magát az a mítosz, mely szerint a budapesti semleges követségek diplomatái a különféle védlevelek és védőútlevelek kiadásával megtévesztették, becsapták a nemzetközi jogban járatlan nyilasokat.[1405] A valóságban a nyilas illetékeseket ilyen könnyen nem lehetett (volna) megtéveszteni. Különösen azért nem, mert Veesenmayer már október 20-án hosszabb jegyzékben részletesen tájékoztatta Kemény Gábort a hivatalos német álláspontról a külföldi védettséget élvező zsidókkal kapcsolatban. Ebben többek között leszögezte, hogy mint a nemzetközi joggal ellenkezőt, a megszálló hatóságok az 1944. március 19. után magyar állampolgárságú zsidóknak adott külföldi állampolgárságot „figyelmen kívül hagyták". A svájci „védettekkel" kapcsolatban leszögezte, hogy 7000 fő elutazhat Svájcba, de szó sem lehet 7000 családról. Ehhez hozzáfűzte: további kiutazó kontingensről lehet tárgyalni, de csakis Budapest zsidótlanítása után.

Szálasi személyesen viszonylag ritkán avatkozott bele a zsidópolitika alakításába. Inkább szimbolikus értelme volt az amúgy végrehajthatatlan rendeletének, amellyel a zsidók vagyonát államosította. Kivételt csak a rabbik és más egyházi személyek istentisztelet közben

---

[1401] Uo. 108.
[1402] MOL-K707-1944-1-22.054-Csopey Dénes külügyminisztériumi osztályvezető válasza Mecsér András berlini követnek a Szálasi-rendszert elismert államokról, 1944. november 24.
[1403] Nem kizárt, hogy Raoul Wallenbergről van itt szó.
[1404] BFL-XXV-1-a-293/1946-1659-1660. Kemény Gábor vallomása a népbíróság előtt, 1946. február 15.
[1405] Paldiel, Mordecai: *Saving the Jews. Amazing Stories of Men and Women Who Defied the „Final Solution"*. Schreiber Publishing, Rockville, Maryland, 2000. különösen p. 22., 24., 217., valamint újabban Kershaw, Alex: *The Envoy. The Epic Rescue of the Last Jews of Europe in the Desperate Closing Months of World War II*. Da Capo Press, Cambridge, Massachusets, 2010.

viselt ruházatával, az imakönyvekkel, vallási ereklyékkel, a családi arcképekkel, valamint a sírokkal tett. A zsidó házastársak továbbra is megtarthatták jegygyűrűket, kétheti élelmiszert és tüzelőt, családonként 300- és családtagonként még fejenként 100-100 pengőt. Hosszú rendelete nem mulasztotta megemlíteni a konyhabútorokat, a személyes szükségletre szolgáló edényeket, ágyneműt, ezeket is megtarthatták a zsidók.[1406]

Valamikor november első napjaiban indíthatták útba az első munkaszolgálatos századokat észak- és észak-kelet Magyarországról a nyugati határ felé. November 6-án reggel 7-re hat altisztet és 57 rendőrt vezényeltek Pünkösdfürdőre, a menetoszlopok átvonulásának biztosítására.[1407] Naponta több ezer embert hajtottak nyugat felé a Budapest-Hegyeshalmi országúton a hírhedt halálmenetekben. Veesenmayer november 13-án úgy értesült, hogy addig a napig 27.000 „munkaképesnek minősített" zsidót „indítottak útba" Budapestről és még kereken 40.000 fő útba indítása várható. Raoul Wallenberg és Per Anger, a budapesti svéd követség munkatársai november 23-án és 24-én autóval végigjárták a Budapest-Hegyeshalom utat és az ott tapasztaltakról jelentést küldtek a magyar Külügyminisztériumnak. Többek között leírták: „A gyalogmenet az Újlaki Téglagyártól a határig kb. 240 km. Az utat hozzávetőlegesen 8 nap alatt teszik meg. Ez alatt az idő alatt a zsidók sehol sem kapnak fűtött szállást. A legtöbb helyen, ahol mostanáig éjszakáztak kielégítő ellátási lehetőség sem volt… A hiányos ellátás és a hallatlan szenvedés, amelynek ezek az emberek ki vannak téve, azt eredményezi, hogy sokan közülük gyomorpanaszok következtében meghalnak… A menetelők között nagy számban vannak 60-70 év közötti személyek, súlyos betegek, gyermekbénulásosak, stb. 10-14 év közötti gyerekek, egy törpe, egy árja nő, személyek cipő nélkül, személyek, akiknek felszerelését az Újlaki Téglagyárban a nyilasok elvették, személyek, akiknek igazolványait, vagy külföldi úti-okmányait az Újlaki Téglagyárban, vagy másutt, megsemmisítették… Sok menetelő azt állítja, hogy egész idő alatt sem rendesen enni, sem aludni vagy mosakodni nem tudott… Az emberek annyira megviseltek, majdnem állati állapotba juttatták őket. Urak és hölgyek az országúton végzik el szükségletüket, anélkül, hogy félreállnának, vagy a körülöttük állókkal törődnének. Amikor a Bizottság saját úti élelméből néhány élelmiszert akart szétosztani, a tömeg majdnem megrohamozta őket; az emberek egymást ütlegelték, hogy egy kis szendvics-csomaghoz jussanak."[1408]

[1406] Az 1944. évi 3.840. M. E. sz. rendelet a zsidók vagyona tárgyában. *Budapesti Közlöny*, 1944. november 3., N. 251., 2-4.
[1407] BFL-VI-d-2-1944-IV. 4920/57/rfp.
[1408] MOL-K63-1944-43-13.129

Nem csak élelmiszer-osztással lehetett zűrzavart kelteni a halálmenetekben. A budapesti svájci követség munkatársai az egyik halálmenetet felbomlasztották a svájci védőútlevelek osztogatásával. Mint november 8-án jelentették Ribbentropnak: „Egy, a svájci követség tagjaiból álló delegáció kocsival a menetoszlop után hajtatott és igen nagy számú svájci védőútlevelet osztott ki. A menetoszlopot kísérő honvédek elismerték a védőútleveleket és az ezekkel felszerelt zsidókat elengedték a menetoszlopból. 24 órán belül állítólag a menetoszlop nagy része - mint svájci védőútlevél tulajdonos - eltűnt."[1409] Ribbentrop Szálasinál tiltakozott ez ellen a szerinte „Svájc semlegességével össze nem egyeztethető szabotázs határán" lévő akció ellen.[1410]

Az alsó Duna-vidéke zsidó munkaszolgálat vezetője, Rudolf Höss és emberei csak a munkaképes zsidókat voltak hajlandók átvenni. Höss még azt is fontolgatta, hogy a munkaképtelen zsidókat visszairányítja Budapestre, és ettől, mint Veesenmayert írta: „csak politikai okokból állt el". Ebben az esetben Veesenmayer értesülései pontatlanok voltak. A Zsidó Tanács november 19-én arról tájékoztatta Solymosy János rendőrtörzsfőfelügyelőt, a zsidók összeköltöztetését szervező miniszteri biztost, hogy a gyalogmenetben, szinte minden élelem, ivóvíz nélkül deportált gyerekek, 40 évesnél idősebb nők és a 50 évesnél idősebb férfiak nagy része már útközben elpusztul. „Az átvevő német hatóságok a határon utasítják vissza a munkaképteleneket, ha ugyan közben el nem pusztultak. Az ily címen visszaszállítottak igen nagy százaléka elpusztul az elszenvedett nélkülözések folytán, vagy a visszaúton, vagy röviddel a fővárosba érkezését követőleg."[1411] Ez egyértelműen arra mutat, hogy rendszeres gyakorlat volt a németek részéről a gyalogmenetben érkező deportáltak szelektálása, és a munkaképtelenek visszairányítása Budapestre. Szálasi bizonyára értesült a német hatóságok közötti ellentétekről. Eichmann még mindig gyilkolni és deportálni akart akkor, amikor az utolsó, még működő haláltáborban, Auschwitz-Birkenauban október végén leállította Himmler a gázkamrák működését. Eichmann Budapest zsidómentessé tételére törekedett, a lehető legtöbb zsidót akarta még azelőtt eltávolítani a magyar fővárosból, hogy a Vörös Hadsereg egységei azt körbezárják, de zsidótlanítási politikáját már Himmler sem támogatta. A december 4-i berlini német-magyar tárgyalásokon sem Hitler, sem Ribbentrop, sem Kaltenbrunner nem hozta szóba Szálasi zsidópolitikáját, főleg azt, hogy Szálasi november 21-én leállította a fővárosi zsidók gyalogmenetekben történő deportálását. Lehetséges, hogy a németek belátták: megkapták az összes munkaképes munkaszolgálatos és

[1409] Braham, *The Destrucion of Hungarian Jewry*, Doc. N. 389.
[1410] Uo. Doc. N. 390.
[1411] MOL-K150-XXI-1944-1945.

civil zsidót, a magyar fővárosban maradt több mint 130.000 zsidó öreggel, nővel és gyerekkel pedig ráérnek a háború után „törődni”.

Veesenmayer november 21-i, a német Külügyminisztériumnak küldött jelentéséből kiderül, Szálasi ezen a napon leállította a zsidók gyalogmenetekben történő deportálását.[1412] A semleges államok hivatalos elismerésére mohón vágyakozó Szálasi talán gesztust akart tenni, megmutatni a külvilágnak, hogy nem a németek puszta bábja. Szálasi nem azért állította le a deportálásokat, mert esetleg attól félt, hogy a zsidók üldözéséért a háború után felelősségre vonhatják. Szálasiban 1945 késő tavaszáig fel sem merült, hogy a németek és szövetségeseik esetleg vereséget szenvedhetnek a világháborúban. Szálasi a szó szoros értelmében halálosan komolyan vette önmagát és „nemzetvezetői” szerepét. Meg akarta mutatni, elsősorban önmagának, német patrónusainak és a semleges országok képviselőinek is, hogy képes önálló kül- és belpolitikai döntéseket hozni. Amikor november 21-én a deportálásokat leállította és megszerveztette a nagy gettót, ezzel is bizonyította, önmaga előtt is, hogy a zsidópolitikájában is következetesen ragaszkodik akkor már hosszú évek óta vallott alapelvéhez: megteremti ő majd az aszemita, vagyis zsidómentes Magyarországot, de csak a háború után. Ribbentrop, amint értesült a halálmenetek leállításáról, azonnal táviratozott Budapestre, utasította Veesenmayert, hogy adja Nemzetvezető tudtára, a német kormány követeli Szálasitól, hogy: „a technikai nehézségek ellenére erélyesen hajtsa végre a budapesti zsidók kitelepítését.”[1413] Szálasi erre válaszul, szinte gúnyosan csak annyit üzent a német külügyminiszternek, hogy „kívánságait a lehetséges legnagyobb mértékben figyelembe fogja venni.”[1414] Szálasi tudta, hogy a németeknek ekkor már elsősorban munkabíró zsidókra van szükségük, ezért viszonylag könnyen szállhatott szembe Eichmann-nal és Ribbentroppal, akik még ekkor is makacsul Magyarország teljes zsidótlanítására törekedtek.

A magyar hatóságok már november első hetének végén, amikor Szálasi és Kemény még azt remélte, hogy a semleges országok hivatalosan is elismerik a nyilas rezsimet, hozzáláttak megszervezni a „nemzetközi” gettót a Duna bal partján, a Pozsonyi út-Szent István park környékén, majd november második felében a „nagy” gettót a VII. kerületben, a Dohány utca – Wesselényi utca környékén. A gettók megszervezésével Szálasi jelezte a németeknek és üzent a semleges államoknak is: nem hajlandó Budapestet a világháború idején „zsidómentessé” tenni. November 7-én reggel a Központi Zsidó Tanács vezetőit hivatalosan értesítették, hogy a különféle védőútlevelek tulajdonosainak november 8-11.

[1412] Braham, *The Destruction of Hungarian Jewry*, Doc. N. 242.
[1413] *Wilhelmstrasse*, 912.
[1414] Braham, *The Destrucion of Hungarian Jewry*, Doc. N. 244.

között be kell költözniük a Pozsonyi út-Szent István park környékén számukra kijelölt házakba.[1415] Tarpataky Zoltán rendőrfőfelügyelőt, az V. (ma XIII.) kerületi rendőrkapitányság rendőri erőinek parancsnokát 30 altiszt és 370 rendőr élén november 8-án reggel 8-ra kirendelték a Szent István parkba.[1416] Az igen jelentős rendőri erő mozgósításának fő oka az volt, hogy meg kellett szervezni a „védettnek" nyilvánított házak átvizsgálását, a védlevelesek be- és a védlevél nélküliek, vagy hamis(ított) védlevelekkel rendelkezők kiköltöztetését.

A semleges követségek tiltakozásainak hatására a „védettek" beköltözési határidejét többször módosították. 1944. november 12-én Solymosy János három csoportba sorolta a budapesti zsidókat. Mindazokat a külföldi menlevéllel rendelkezőket, akik nem voltak hajlandók a Szent István park környéki házakba beköltözni, valamint a (munkaképtelen) öregeket a „Dohány utca, Akácfa utca, Dob utca és Károly király út" által határolt területen lévő zsidó házakba parancsolta elhelyezni. Vagyis csaknem teljesen pontosan meghatározta a hivatalosan csak december 2-án, Vajna Gábor belügyminiszter rendeletével létrehozott nagy gettó területét.

Hogy milyen nagy munkát jelenthetett a „nemzetközi" gettó megszervezése, az érvényes védlevelekkel, védő-útlevelekkel rendelkezők be-, a hamis papírokkal, vagy azok nélkül a házakban tartózkodók kiköltöztetése, arról fogalmat alkothatunk abból is, hogy Tarpataky Zoltán rendőr-főfelügyelőt még november 22-én is 575 rendőr és 25 altiszt mellett négy rendőr-felügyelő élén rendelték ki a Szent István parkba.[1417] Solymosy miniszteri biztos intézkedésére a hamis védlevelek tulajdonosai közül a munka- és menetképes 16-50 év közötti férfiakat munkaszolgálatra vették igénybe, a nőket, gyermekeket és a nem menet- és munkaképeseket pedig a Zsidó Tanács székházához, a VII. ker. Síp u. 12. sz. házhoz kísérték „a létesítendő gettóba való szállításuk céljából".[1418] Lóránt László a szemtanú hitelességével számolt be arról, hogy a hírhedt V. kerületi nyilas vezértől, dr. Győri Józseftől még a rendőrtisztek is rettegtek: „… és ha nem nézett oda, enyhébben ítélték meg a védleveleket, míg ha Győri figyelte őket, mindent rossznak találtak."[1419] Győri József, aki a nyilasok védlevél-ellenőrző különítményét vezette, azt állította, hogy kapott a [svájci] követségtől két valódi és két hamis pecsét mintáját, és ezek segítségével állapították meg az útlevelek

[1415] ÁBSZTL-V-79.348-Ferenczy László i. Raoul Wallenberg levele a Központi Zsidó Tanácshoz, 1944. november 7. Ugyanezen a napon Carl Lutz, másnap a portugál követség is ugyanilyen tartalmú levelet intézett a Zsidó Tanácshoz.
[1416] BFL-VI-2-d-1944-IV-4920/62/rfp.
[1417] Uo. 4920/98/rfp.
[1418] MOL-K150-XXI-1944-1945. Solymosy János miniszteri biztos átirata Vajna Gábor belügyminiszternek, 1944. november 22.
[1419] BFL-XXV-1-a-3433/1945. Győri József és neje. Lóránt László dátum nélküli, géppel írott, sajátkezű aláírásával ellátott levele a Magyar Államrendőrség Politikai Osztályához (Eötvös u. 7.)

hamisságát. „Itt jegyzem meg, hogy nem lett volna semmi baj, hogy ha a kormány és a követségek között lévő megállapodás[t], amely szerint 15.000 ember részesülhet védelemben [betartják], de a zsidók 40-45.000-ren jöttek be a védett házakba, nagyobb részt hamis útlevelekkel.”-fűzte hozzá Győri.

A hajdani budapesti cionista ellenállók az utóbbi években egyre hangosabban próbálják elhitetni, hogy az általuk hamisított, főleg svájci védleveleknek köszönhető, hogy Budapesten a zsidók többsége túlélte a holokausztot. A valóságban egy védlevél egy igazoltatáskor megmenthette felmutatója életét. Ám 100.000 hamis védlevél nem jelentett 100.000 megmentett zsidót. Szabó Borbála 1944. november 8-án jegyezte föl naplójába egy nyilas razziáról, amelyből ő csodával határos módon megmenekült: „… de a többieket, szegényeket mind kivétel nélkül elvitték. Nem számított se svájci, se svéd védettség…”[1420] A hatalmas méretű okmányhamisítás törvényszerűen vezetett a védlevelek értékének „inflálódásához”. Az egyik cionista ellenálló Móse Pil/Alpan (Elefánt Márton) szerint egy idő múlva már mindegy volt, bármelyik a nyilas banditák vagy elfogadták a nekik átadott papírt, vagy a legvalódibb portugál, spanyol, vatikáni védőútlevél tulajdonosát is habozás nélkül a Dunába lőhették.[1421] A magyar Külügyminisztérium 1944-es iratanyagában tucatjával találunk olyan beadványokat, jegyzékeket, amelyekben a semleges diplomaták, Carl Lutz svájci alkonzul, Angelo Rotta pápai nuncius, Raoul Wallenberg svéd követségi titkár, valamint spanyol és portugál kollégáik felháborodott, vagy elkeseredett hangnemben tájékoztatják az illetékeseket arról, hogy érvényes útlevéllel, vagy védlevéllel, sőt kormányzói, külügyi, belügyi mentesítéssel rendelkező védenceiket letartóztatták, elhurcolták, megkínozták, kirabolták, meggyilkolták, vagy deportálták. Ha a „legvalódibb”, érvényes személyi okmányokkal, és/vagy külföldi védettséget (is) bizonyító iratokkal rendelkező zsidókkal így bántak a nyilas hatóságok, vagy a nyilas karszalagos fegyveres banditák, akkor belátható, hogy a sorozatban hamisított svájci védleveleknek kb. november közepétől már nem sok értéke volt.

Carlos Branquinho portugál ügyvivő már október 23-án azzal fenyegetőzött, ha a portugál állampolgárokat munkaszolgálatra vonultatnak be, ez „megzavarhatja” a portugál-magyar diplomáciai viszonyt.[1422] Október 30-ig a portugál követség „Védelmi osztálya” kilenc jegyzékben sorolta föl, hogy portugál útlevéllel, vagy védlevéllel rendelkező védencei

[1420] Szabó Borbála: *Budapesti napló (1944 november-1945 január)*. Sajtó alá rendezte: Elek Judit, Budapest, Magvető K., 1983. idézett rész: 27. Lásd még: Ávihu Ronén: *Hakrav al Hahájim – Hasomér Hacáir Behungaria, 1944.* és Gur, David: *Brothers for Resistance and Rescue. The Underground Zionist Youth Movement in Hungary during World War II.* Jerusalem-Tel Aviv, a szerző kiadása, 2009.
[1421] Móse Pil (Alpan) szíves szóbeli közlése e sorok írójának, interjú, Tel Aviv, 1997. március 28.
[1422] MOL-K72-1944-578.

közül kiket, mikor, hova hurcoltak el, hány esetben nem ismerték el egyébként valódi okmányaik érvényességét.[1423] A spanyol követség november 8-án jegyzékben tájékoztatta a Külügyminisztériumot: a „… Magyar Királyi Kormány garanciái ellenére több spanyol útlevéllel vagy ezen Nagykövetség által kiállított spanyol „Schutzbrief"-fel[1424] rendelkező személyt letartóztattak. Azok a magyar közegek, illetve hatóságok, melyek a fent említett letartóztatásokat végrehajtották, a Nagykövetség iránti minden tiszteletet nélkülöző módon, több esetben az érintettek szeme láttára tépték össze az említett dokumentumokat, védettségük egyedüli dokumentumait és alapját."[1425] A svájci követség november 13-i jegyzékében sorolta a tényeket: a „…kivándorlásra kijelölt zsidók jelentős részét, akiknek a neve a kollektív útlevélen már szerepel, a nyilasok elvitték, útlevél-igazolásukat összetépték, és ezek tulajdonosait különböző helyeken a szabadban gyűjtötték össze. A rákövetkező hosszú menetelés során - miként ez követségünk képviselői által megállapítást nyert - betegség és kimerültség következtében a kijelölteknek tekintélyes száma kiesik."[1426] Amikor a svéd követség több jegyzékben is hosszasan sorolta, hogy hány védettjüket hurcolták el, verték és kínozták meg, és/vagy gyilkolták meg, a Külügyminisztérium november 14-i válasz-jegyzéke azt állította, hogy csak „… sajnálatos egyedi túlkapásokról van szó, amelyek a civil lakosságot ért terrorcselekmények és a bolsevista hordák által hazájukban elkövetett pusztítások miatt a magyar nemzetben megerősödött zsidóellenességgel magyarázhatók."[1427]

A budapesti német követség november 20-án kérte az I. hadtest területén külön táborban összegyűjtött, külföldi védlevéllel rendelkező zsidó munkaszolgálatosok okmányainak ellenőrzését. 15.516 személyről volt szó, közülük 12.290 svájci, 1.908 svéd és 1.269 fő vatikáni védőútlevéllel rendelkezett. A Külügyminisztérium ekkor úgy tájékoztatta a Honvédelmi Minisztériumot, hogy a magyar kormány csupán a svájci és a svéd menleveleket ismeri el hatályosaknak.[1428] Ez nem volt igaz, viszont az ellenőrzés eredménye az lett, hogy ezrével deportálták (vonaton) november végén Németországba azokat, akik hamis/ított védlevéllel próbálták magukat igazolni. Deportáltak valódi védleveles munkaszolgálatosokat is. A portugál követséghez kivezényelt 52 munkaszolgálatost november 27-én az Albrecht-laktanyából vitték a Józsefvárosi pályaudvarra.[1429] A svájci követség november 30-án külön jegyzékben tiltakozott, mert kilenc jugoszláv állampolgárt, akiknek szabályos útlevelük volt,

[1423] MOL-K63-1944-43-12.931
[1424] Idézőjelben, németül áll az eredeti francia nyelvű szövegben.
[1425] MOL-K63-1944-43-13.005
[1426] Uo. 13.039
[1427] Uo. 13.032
[1428] Uo. 13.084
[1429] Uo. 13.147

sőt négyüknek még svájci védőútlevele is volt, elhurcoltak és a Józsefvárosi pályaudvarról november 28-án deportáltak.[1430]

Szinte lehetetlen megállapítani, pontosan hány házat helyeztek az egyes semleges követségek védelmük alá. A rendelkezésünkre álló két hivatalos kimutatás e védett házak számának dinamikus emelkedését mutatja. Míg az első, november 14-én készült jegyzék csak 11 svájci-, 1-1 spanyol, vatikáni és svéd házat tartalmaz, a november végi már négy vatikáni, 11 svéd, 36 svájci házat. „Új" védett házak is felkerültek erre a listára: a portugál követség egyet, a Nemzetközi Vöröskereszt kettőt, a kormányzói és belügyi védettek két házat kaptak a nemzetközi gettóban.[1431] Bizonyos, hogy ennél több házat helyeztek még november folyamán védelmük alá a semleges államok budapesti követségei. Az V. Visegrádi u. 15. sz. alatti lakók 1944. november 28-án a Hollán u. 31. sz. svájci védett ház lakói voltak, ezen a napon hajtották ki őket ebből a házból, és terelték át a Szent István parkba.[1432] Ezzel az akcióval a nyilas hatóságok megszüntették a Hollán u. 31. sz. ház svájci „védettségét". Gergely Ödönné úgy emlékezett, hogy 1944 november végén, december elején a „hivatalos" listákon szintén nem szereplő Légrády Károly u. 39. sz. alatti svéd védett házban lakott.[1433] A svájci követség legalább 77-, a svéd követség pedig minimum 36 épületet helyezett védelme alá a nemzetközi gettóban.

Ezen a két „hivatalos" listán nem szerepelnek a nemzetközi gettó területén kívül fekvő, szintén a különböző semleges követségek védelme alatt álló házak, pl. a Vadász u. 29. sz. alatti „Üvegház", a cionista ellenállók egyik központja, vagy a Nemzetközi Vöröskereszt védelme alatt álló több tucatnyi épület stb. Vajna Gábor a Nemzeti Szövetség 1945. február 6-i ülésén azt mondta a Vadász utca 29-ről, hogy ebben a házban laktak azok a cionista ellenállók, akik összesen 15 merényletet követtek el a kelenföldi és a ferencvárosi pályaudvar közötti vasúti pályán és az összekötő vasúti hídon, a Metropol Szállóban és a Városi Színházban. Vajna arról is beszámolt, hogy ezeket a zsidókat a nemzetközi jog megsértésével szedette össze a svájci követségről, összesen körülbelül 1500 zsidót.[1434] Vajna vagy téves információk alapján tájékoztatta a nyilas képviselőket, vagy szándékosan hazudott. Tudjuk, hogy a cionista ellenállók tudatosan nem vállalkoztak fegyveres akciókra, nem robbantottak síneket, vagy középületek ellen sem követtek merényleteket. Ilyen akciók csak a nyilasok kezére játszottak volna, újabb, és ezúttal komolyan vehető ürügyeket szolgáltattak volna a

[1430] MOL-K707-2-1944-13.169
[1431] MOL-K150-XXI-1944-1945.
[1432] BFL-XXV-1-a-3433/1945. Győri József és neje.
[1433] BFL-uo. Gergely Ödönné 1945. június 19-én kelt, géppel írott, sajátkezű aláírásával ellátott levele a kecskeméti rendőrséghez.
[1434] BFL-XXV-1-a-293/1946-7340.

fegyvertelen és védtelen zsidó tömegek elleni akciókra. A cionista ellenállók tudatos helyzetelemzés után döntöttek úgy, hogy meg sem próbálnak olyasféle lázadást kirobbantani, mint amilyen 1943-ban a varsói gettóban kitört. Nem lettek volna nem-zsidó támogatóik, a magyarországi kommunista és szociáldemokrata párt, különösen az előbbi, igen gyenge és az illegális akciókra felkészületlen volt. A zsidó férfiak zöme munkaszolgálatos volt, „… asszonyokkal, öregekkel, kisgyerekekkel nem lehet forradalmat csinálni.”-mondta Móse Alpan.[1435]

Budinszky László igazságügyminiszter emlékezete szerint a svájci főkonzul[1436] írásban igazolta, hogy 22.500 db. hamis svájci menlevél került az emberek kezébe. A valódi menlevéllel rendelkezők részére bocsátott Palatinus-házakba viszont nagyon sokan szerettek volna bejutni. A szelektálást ezért többek között a svájci követség munkatársai végezték.[1437] Nem valószínű, hogy Lutz alkonzul ilyesfajta írásos igazolást adott volna a tudomására jutott hamis svájci Schutzbriefekről, de az lehetséges, hogy Budinszkyhoz is eljutottak információk arról, hogy a cionista ellenállók valóban szinte „ipari méretekben” hamisították ezeket az okmányokat.

A Szent István park környéki házakban iszonyatos állapotok uralkodtak. A nyilasok jó okkal úgy vélték, hogy ide, a nemzetközi gettóba húzódtak a tehetősebb, külföldi összeköttetésekkel is rendelkező zsidók. Napirenden voltak a „razziák”, melynek során egész háztömböket, vagy nagyobb házak egy-egy emeletét „vizsgálták át” a nyilas karszalagos banditák, kirabolva a „védetteket”, és/vagy a közeli Duna-partra hajtották és a jeges vízbe lőtték őket. Friedrich Born november végén a Pozsonyi út 54. sz. alatt svájci védett házba látogatott. Becslése szerint itt ekkor 1800 ember volt, a lépcsőházban alig lehetett közlekedni, mert még a lépcsőkön is emberek ültek. Volt, hogy a ház lakói öt napig nem jutottak élelemhez, mert a nyilasok a VKNB, vagy a követség által odaszállított élelmiszert elrabolták. Gyakran előfordult, hogy a házba bejutott szállítmányokat az első három emeleten lakók elvették, a felső három emeletre már nem jutott élelmiszer. Sok volt a beteg, főleg az idegbeteg, aminek részben a zsúfoltság is oka lehetett, a szobákban, sőt a fürdőszobákban is a szó szoros értelmében szinte mozdulni sem lehetett, olyan nagy volt a zsúfoltság.[1438]

Miután Budapest körül bezárult a szovjet ostromgyűrű (1944. december 24.), a főváros lakói nem csak a bombatámadásoktól, a tűzérségi tűztől, az egyre fokozódó

[1435] Benedek István, Gábor – Vámos, György szerk.: *Tépd le a sárga csillagot. Interjúk az 1944-es budapesti zsidó ellenállásról.* Pallas Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1990, 59.
[1436] Valószínűleg Carl Lutz alkonzulra gondolt Budinszky.
[1437] ÁBSZTL-V-101.531-Budinszky László i.
[1438] ICRC Archives – B – G - 059/8. Friedrich Born jelentése a VKNB genfi központjának, 1944. november 26.

élelmiszerhiánytól, hanem a nyilasok garázdálkodásaitól is egyre többet szenvedtek. A nyilasok, mint már említettük, főleg a nemzetközi gettó házaiba törtek be, és miután Tarpataky Zoltán és rendőrei nem tudták ezeket a a csak nevükben „védett” házakat hatékony védelemben részesíteni, megindult a menekülés. Voltak, akik keresztény barátaiknál, ismerőseiknél próbáltak elrejtőzni, mások biztonságosabbnak vélték a nagy gettót. A Zsidó Tanácshoz 1945. január 6-án beérkezett jelentés szerint: „A gettó eseményei közül kiemelendő a nagy tömegeknek a védett házakból való további ideözönlése. A mai nap folyamán állítólag mintegy 2.400 személy beérkezését jelentik a nyomozó közegeink. Ezeknek elhelyezése egyre nagyobb gondot okoz az illetékeseknek, és félő, hogy az egyes házak túlzsúfoltságának lesz okozója. Ez annál is inkább aggasztó, mert másrészt a bombakárok révén nagyszámú lakások válnak lakhatatlanná.”[1439]

Szálasi november 17-én külön rendeletben hat fő kategóriára osztotta a magyarországi zsidókat: 1.) a külföldi védőútlevéllel rendelkező zsidók; 2.) a német kormánynak kölcsönadott zsidók. Szálasi még egy külön állandó bizottságot akart küldeni Németországba, ennek feladata lett volna a munkaszolgálatot teljesítő zsidók nyilvántartása. Szálasi rendelete szerint ebben a bizottságban helyet kapott volna a VKNB képviselője, sőt még az „érdekelt külképviseletek” delegáltjai is. A 3. csoportba sorolták a „visszamaradó”, tehát nem munkaképes zsidókat. Őket négy alcsoportra (3./a-b-c-d.) osztotta Szálasi. Ide kerültek többek között az öregek, a betegek, a gyerekek, a „nem gyaloglóképesek”, például a terhes anyák és a keresztény vallású zsidók. A 4.) csoportba kerültek a magyar hatóságoktól különféle címeken, első világháborús érdemekért, sebesülésért kitüntettek, a Horthy kormányzó által mentesítettek közül azok, akiknek mentesítési igazolványát Vajna átvizsgálta és elismerte (több mint 3500 fő mentesítését ismerték el a nyilas hatóságok). Az 5.) csoportba kerültek a zsidó származású papok és apácák, a 6.) csoportba pedig azok a külföldi állampolgárságú zsidók, akiket a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóságnál november 17-én délután 2 óráig nyilvántartásba vettek (tehát a „szabályos”, még a németek által is legálisan külföldi állampolgárnak elismert zsidók). Nekik azt az egyébként nehezen teljesíthető feltételt szabta Szálasi, hogy december 1-ig el kell hagyniuk az ország területét.[1440]

A nyilas uralom alatti Zsidó Tanács egészen speciális körülmények között alakult újjá és végezte munkáját. Azt a szakirodalom már megnyugtatóan tisztázta, hogy az első, központi Zsidó Tanácsot Eichmann emberei alig pár nappal a megszállás után, 1944. március 22. körül

[1439] MOL-K150-XXI-1944-1945. A Zsidó Tanács naplója.
[1440] MOL-K63-1944-43-13.182.

megalakították.[1441] Élére a Pesti Izraelita Hitközség (PIH) elnöke, Stern Samut nevezték ki, aki régi munkatársaival, szintén a PIH hagyományos, tekintélyes vezetőivel, valamint az ortodox irányzat, sőt a cionisták bevonásával egyfajta „koalíciós" Zsidó Tanácsot szervezett. Ilyen módon ez az első, sőt még a magyar hatóságok által nem sokkal később kinevezett második Zsidó Tanács is egyszerre tekinthető „vezérségnek" és „vezetőségnek".[1442] Vezérségnek abban az értelemben, hogy a német és magyar hatóságok nevezték ki tagjait, viszont zömmel olyan férfiakat választva, akiket az előző években a különféle zsidó testületek, szervezetek demokratikusan választottak meg, elismert, tekintélyes és legitim vezetők voltak már 1944. március 19. előtt is. Endre László belügyi államtitkár csak egyetlen embert, Berend Béla szigetvári főrabbit „szervezte be" a Tanácsba, akiben a régi vezetők – mint majd a nyilas uralom alatt kiderül – igazságtalanul nem bíztak, őt a döntések előkészítésébe nem vonták be.

A nyilas uralom első napjaiban a hagyományos vezetők egy része, Stern Samuval az élükön, háttérbe vonultak. Erre minden okuk meg is volt, úgy tudták/hitték, hogy Ferenczy László csendőr alezredes, és/vagy a németek az életükre törnek. A nyilas hatóságok hivatalosan nem szóltak bele abba, hogy kik lesznek a háttérbe vonult Zsidó Tanácstagok (Stern Samu, Wilhelm Károly, Pető Ernő) utódai. Úgy tűnik, hogy azok, akikre Szálasi a zsidók ügyeinek intézést bízta (Kemény Gábor és Vajna Gábor), ezt a kérdést ráhagyták Ferenczy Lászlóra és Solymosy Jánosra. Az első hetekben a hatóságoknak nem volt szükségük arra, hogy a Zsidó Tanács felújítsa működését. A nemzetközi gettót a közreműködésük nélkül szervezték meg, csak akkor gondoltak a Tanácsra, amikor a nagy gettót kezdték el szervezni. Ekkor úgy tűnik, szó nélkül tudomásul vették, hogy Stern Samu helyére Stöckler Lajos lépett, aki mellett az első két Központi Zsidó Tanács tagjai közül csak Berend Béla maradt. Solymosy november 18-án csak azt kötötte ki, hogy az információi szerint akkor éppen nyolctagú Tanácsot 12 tagúra kell bővíteni, úgy, hogy a nyolc zsidó mellé négy keresztény vallású zsidó származásút kell bevenni.[1443] Stöckler a nagy gettó napi legfontosabb ügyeit (élelmezés, népkonyhák, kórházak, szabad közlekedést, kijárást biztosító igazolványok szerzése stb.) egy szűkebb, általában öt-hat tagból álló informális csoport tagjaival beszélte meg, értekezleteikről tömör, kézzel írott jegyzőkönyvet vezettek. A Zsidó

[1441] Erről részletesen lásd: Molnár, Judit: A Magyar Zsidók Központi Tanácsának megalakulása, működése (1944. március 20-július 7.) in. M. J.: *Csendőrök, hivatalnokok, zsidók. Válogatott tanulmányok a magyar holokauszt történetéből.* Szegedi Zsidó Hitközség Évkönyvei, 1., Szeged, 2000, p. 131-155.
[1442] A Zsidó Tanácsok problematikájának historiográfiai feldolgozását lásd: Michman, Dan: *Holocaust Historiography – A Jewish Perspective: Conceptualization, Terminology, Approaches and Fundamental Issues.* London-Portland, OR, Valentine Mitchell, 2003.
[1443] MOL-K150-XXI-1944-1945.

Tanács „naplója”, vagyis napi feljegyzései szerint a hatóságokkal általában Gráber Pál, a Tanács Lakáshivatalának vezetője, dr. Földes István ügyvéd, Domonkos Miksa, a gettó rendőrség parancsnoka, a Tanács ügyvezetője tárgyalt. Solymosy leggyakrabban Stöckleren keresztül adta ki utasításait és ugyancsak Stöckler volt az, aki a Tanács kéréseit, panaszait előterjesztette.

A nagy gettó számára kijelölt területen eredetileg 7000 ember élt, ide terveztek 40.000 embert beköltöztetni. A Zsidó Tanács megpróbálta a terület határait kitágítani, de ez nem sikerült.[1444] A Központi Zsidó Tanács első, természetesnek tekinthető reagálása a tiltakozás volt: 1944. november 18-án, vagy 19-én keletkezett beadványukban, melyről még azt sem tudjuk biztosan, hogy egyáltalán elküldték, kétségbeesetten tiltakoztak a gettó-terv ellen. Kérték a rendelkezés visszavonását és kompromisszumos javaslatként csak annyit vetettek fel, hogy „bizonyos méretű összeköltöztetést” tartanának csak elképzelhetőnek és megvalósíthatónak. Mivel úgy vélték, hogy gyermekek, betegek és öregek ellátásáról nem tudnának a gettóban gondoskodni, kilátásba helyezik lemondásukat. De sehol, egyetlen szóval sem említették, hogy esetleg egy nagyobb területű gettót elfogadhatónak tartanának. Felhívták az illetékesek figyelmét arra is, hogy a nyilas hatalomátvétel előtt még egy kb. 1800 fős apparátus intézte a Zsidó Tanács irányítása alatt a budapesti zsidóság ügyeit. Bár ezt nem írták le, tudjuk, hogy a nyilas puccs után nem csak a Zsidó Tanács vezetőinek zöme vonult (fél)illegalitásba, hanem a Tanács apparátusának tagjai is szétszéledtek, megpróbáltak elbújni. Ezért hangoztatták, hogy még a nagy gettó megszervezése előtt meg kellene szervezni egy legalább 500 fős apparátust.[1445] November 22-én a Belügyminisztérium már egy 800 fős Zsidó Tanács-szervezet felállítását engedélyezte.[1446] November 23-án Solymosy még ragaszkodott ahhoz, hogy a gettó területének kijelölt területen található 4725 szobába (amikor úgyszólván minden helyiséget szobának „minősítettek”) helyezzenek be 63.000 embert. Ez 13,3 főt jelentett volna „szobánként”. Solymosy első hivatalos gettó-rendeleteit (142/1-6. Zs. ü. 1944 sz.) november 26. és 30. között adta ki. Ezekben pontosan kijelölte a nagy gettó határait, és azt is megszabta, hogy a zsidók mit vihetnek magukkal a gettóba: a rajtuk lévő ruhán kívül két rend fehérneműt, egy rend ágyneműt, teljes élelmiszer-készletüket, készpénzüket és ékszereiket (korlátozás nélkül, de pl. arany- és ezüst étkészletet, műtárgyakat, szőnyegeket nem, ezeket eredeti lakóhelyükön egy kijelölt földszinti lakásban kellett elhelyezni). A menetképtelen, beteg, vagy nyomorék zsidók beszállításáról a Zsidó Tanácsnak

[1444] BFL-XXV-1-a-293/1946-457/c. Domonkos Miksa tanúvallomása a Budapesti Népügyészségen, 1945. december 24.
[1445] MZSL-XXIV-B-5-c.
[1446] Uo.

kellett (volna) gondoskodni. A zsidók által elhagyott lakásokat először a gettó területéről kiköltözni kényszerülő nem-zsidóknak kellett megmutatni, és csak ha ők nem találták ezeket megfelelőnek, akkor lehetett a lakásokat bezárni és lepecsételni. A gettóból kiköltöző keresztények részére Solymosy 6000 lakást követelt a Zsidó Tanácstól november 24-én. Tájékoztatták, hogy ennyi zsidó lakás már most is üres és rendelkezésre áll, és a Tanács hajlandó 24 órán belül teljes listát készíteni ezekről. Ez sem rendítette meg, és közölte, hogy a gettóba költözést legkésőbb 26-án meg kell kezdeni.[1447] Több forrás is arra mutat, hogy a zsidók többé-kevésbé szervezett átköltöztetése, illetve „spontán" beköltözése a Dohány-Nagyatádi Szabó István-Király-Rumbach Sebestyén utcák és a Madách Imre tér-Károly király körút által határolt területre már november 23-a környékén megkezdődött. Solymosy azt „remélte", hogy november 27-én és 28-án kb. 20.000 embert tud a gettóba „betelepíteni", és azt ígérte a Zsidó Tanács vezetőinek, hogy utána néhány napig ezt a tevékenységét „szüneteltetni" fogja.[1448]

A nagy gettóba végül 69.000 embert zsúfoltak be, egy-egy „normális méretű szobába 20-25 ember is be lett szorítva"-vallotta Domonkos Miksa.[1449] Egy december 28-án készült felmérés szerint a nagy gettóban 4513 lakásban 7726 szobában 44.416 fő „lakott".[1450] Ezek szerint egy-egy szobára „hivatalosan" 5,74 ember jutott. Domonkos Miksa már a felszabadulás után úgy emlékezett, hogy december 15-ig kb. 60.000 zsidó került a nagy gettóba. Számuk a VKNB gyermekotthonainak felszámolása után, valamint a nemzetközi gettóból kitelepítettekkel mintegy 20.000 fővel nőtt.[1451] Utóbbi intézkedésnek ismerjük az okát. Szálasi valamikor december második hetében értette meg, hogy a semleges országok diplomatái csak hitegették, végül hivatalos diplomáciai elismerésben csak a Vatikán, Spanyolország valamint a zsidómentéstől határozottan elzárkózó Törökország részesítette rezsimjét.[1452] Bosszúból adott utasítást a VKNB-gyermekotthonok kiürítésére és a „védettek" egy részének a nagy gettóba való telepítésére. Szálasi kicsinyes bosszújáról lehet szó: miután a semleges államok többsége „de jure" nem ismerte el rezsimjét, parancsot adott a VKNB védelme alatt álló gyermekotthonok kiürítésére, az ott lévőket a nagy gettóba telepíttette. Solymosy János december 14-én jelezte, nem nyújthat biztosítékot azzal kapcsolatban, hogy nem folytatódik a nemzetközi gettó házainak kiürítése és lakóiknak a nagy gettóba telepítése,

[1447] Uo.
[1448] MOL-K150-XXI-1944-1945.
[1449] BFL-XXV-1-a-293/1946. 457/d. Domonkos Miksa tanúvallomása a Budapesti Népügyészségen, 1945. december 24.
[1450] MOL-K150-XXI-1944-45.
[1451] Domonkos Miksa géppel írott, dátum nélküli, de saját kezű aláírásával ellátott feljegyzése. MOL-uo.
[1452] MOL-K707-1944-2-13.128. „De facto" elismerésnek vették a nyilas Külügyminisztériumban, hogy Svájc, Svédország és Portugália diplomatáinak többsége nem utazott el a nyilas puccs után Budapestről.

„…mert nem tudja, mikor kap utasítást a védett területen levők betelepítésére, mert a semleges államok nem ismerték el a kormányt. Figyelmébe ajánlottuk, hogy a mi munkánk nem lehet függővé téve a semleges államok magatartásától és még kevésbé a Nemzetközi Vöröskereszt intézményeinek behelyezése hozható azzal összefüggésbe."[1453] A Zsidó Tanácsnak igaza volt: nem ők tehettek arról, hogy a semleges államok többsége nem részesítette hivatalos elismerésben a Szálasi-rendszert. Az elvileg és gyakorlatilag még a semleges államoktól is független karitatív szervezet, a Nemzetközi Vöröskereszt gyermekotthonainak felszámolásával még Szálasi sem remélhette, hogy ebben a kérdésben jobb belátásra bírhatja a semleges államokat. Talán arról is szó lehet, belátta, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt és budapesti képviselője, Friedrich Born semmit nem tud neki és rendszerének nyújtani. Szálasi 1944. november 27-én fogadta Bornt, akit figyelmeztetett, hogy a zsidókérdésről november 17-től kezdve senkivel sem hajlandó tárgyalni. Born ezt tudomásul vette, és jelezte: „… ő tulajdonképpen jelentést kíván csak tenni a Nemzetközi Vöröskereszt helyzetéről és feladatáról, amely semmi szín alatt nem kizárólagosan a zsidók érdekének védelmét jelenti, hanem az humanitär akciójának csupán egy része. Ebben különbözik a Magyarországon működő külföldi Vöröskeresztektől, amelyek szinte kizárólag a zsidókérdésben specializálták magukat, ami természetes is, miután a semleges államok itteni külképviseletéhez tartoznak, és így akaratlanul is politikát visznek a Vöröskereszt ügyekbe." A tárgyalás során kiderült, mit várt, mit kért Szálasi Borntól: szervezze meg a magyarság védelmét az akkor már szovjet megszállás és román uralom alatt lévő Észak-Erdélyben.[1454] Természetesen a Nemzetközi Vöröskereszt, amelynek képviselőit a második világháború idején a szovjet hadifogoly táborokba (vagy a náci haláltáborokba) sem engedték be, ilyesfajta kollektív népvédelmet nem volt képes biztosítani.

November 25-én a Zsidó Tanács vezetői még teljesen reménytelennek tartották, hogy a nagy gettó lakóit élelmezni fogják. Becslésük szerint a gettó lakóinak élelmezése napi 500-600.000 pengőbe kerülne. Mint megfogalmazták: „Tekintettel arra, hogy a munkaképes zsidók túlnyomó része elszállítást nyert és a gettóban legnagyobb részben magukkal tehetetlen betegek, aggok és gyermekek lesznek, akiknek semmiféle kereseti lehetőségük nincsen, ezek révén tehát semmiféle bevételi forrásra nem számíthatunk, az élelmezés ellátására szükséges anyagi fedezetről másképpen kell gondoskodni."[1455]

[1453] MOL-K150-XXI-1944-1945. A Zsidó Tanács naplója, 1944. december 14.
[1454] MOL-K71-II/6-1944-258.
[1455] MOL-K150-XXI-1944-1945.

A Nemzetközi Vöröskereszt élelmiszer-raktáraiból a nagy gettóba beszállított, a Zsidó Tanács raktáraiban rendelkezésre álló és a főváros élelmiszer-készletéből kiutalt élelmiszer adagokkal együtt december 1-jén úgy tűnt, ahogy Stöckler Lajos a Tanács naplójában megfogalmazta, hogy: „Az étkeztetés nagyjából elintéződött.” December 2-án tudták meg a Zsidó Tanács vezetői, hogy „egyelőre” a gettó lakóinak naponta fejenként 15 dkg. kenyeret, 4 dkg. lisztet, 1 dkg. olajat és 0,3 liter főzelékhez szükséges hüvelyest kapnak a fővárostól. Solymosy kilátásba helyezte, hogy ha a főváros húst is kapna, akkor a zsidók is, mint a keresztények heti 10 dkg. fejadagot kapnak majd. A Tanács igazi szövetségesre lelt Rosta János tanácsos, a főváros VIII. (közélelmezési) ügyosztálya vezetője személyében. Amikor Rosta december 2-án megtudta, hogy a gettóban csak tíz mázsa kenyér van 25.000 fő számára, azonnal kiutalt 40 mázsát, és 40 mázsa hüvelyest. December 3-án közölték Solymosy Jánossal a Zsidó Tanács vezetői, hogy az előző napon megállapított fejadag 915 kalória tápértéket képvisel. Sajnálatos módon a főváros VIII. ügyosztály második világháborús iratanyaga nem maradt fenn, így nem tudjuk pontosan, hogy mikor, mennyi élelmiszert szállítottak a nagy gettóba. Rosta tanácsos december 7-én négyheti élelmiszer-adagot utalt ki fejadagonként napi 4 dkg. lisztet, 1 dkg. olajat, 3dkg. hüvelyest, és heti 20 dkg. burgonyát és 5 dkg. húst számolva. Stöcklerék tudtára adták, hogy ők is tudják, „ez a mennyiség lényegesen alatta van a létfenntartáshoz feltétlenül szükséges mennyiségnek.” Rosta ezt a Tanács naplója szerint nem vitatta, és talán vigasztalásul közölte, hogy a kiutalt élelmiszer „anyagi részét az állam vállalta.” A Zsidó Tanács rendelkezésére álló információk szerint december 20-án a „gettó ellátatlanjainak száma jóval több, mint ahány embernek naponta meleg ételt főzni” tudtak, így 56.000 ember közül naponta néhány ezernek még a „legjobb esetben sem” juthatott meleg étel. Külön problémát jelentett, hogy Bata nyilas körzetvezető és emberei több ízben megakadályozták, hogy a kiutalt élelmiszer-adagok bejussanak a gettóba. Amikor Lőcsey a Zsidó Tanács vezetőinek jelenlétében december 21-én ezért felelősségre vonta, Bata azzal védekezett, hogy szerinte „sok élelmiszer jön be” a gettóba. Felvilágosították, hogy a „legminimálisabban megállapított” fejadag alapján is minimum napi négy tonna élelmiszert kell különböző módon, fuvarokkal beszállítani. Bata végül elárulta, hogy aznap az egyik szállítmányt azért állította meg, mert azon tojás és sajt volt, amit pedig a városban nem lehet kapni. Megint egyszer felvilágosították, hogy a VKNB a kormányzat engedélyével látja el a gettóban lévő intézményeit, a szóban forgó szállítmányt pedig a VKNB védelme alatt lévő kórházak betegeinek vitték. Január 8-án már azt jelentette a Zsidó Tanács Lőcsey miniszteri biztosnak, hogy az élelmiszer-készletek olyan aggasztóan

fogynak, hogy „közel van az időpont, amelyben még egy tányér leves sem jut már a gettóban lakó eddigi 65.000 főnyi lélekszámnak.”

Domonkos szerint a nagy gettóban az élelmezés a „…legrosszabb volt, mert még azt a quantomot is, amit a Vöröskereszt rendelkezésre bocsátott, még azt is elvették a nyilasok és így az éhhalál tizedelte az embereket.”[1456] A gettót három méter magas deszkakerítéssel vették körül, melyen eredetileg négy, később már csak két kijárat volt. A nagy gettó területéről december 10-ig kellett a keresztény lakóknak kiköltözniük. A „hatósági felszólítás ellenére” a teljesen berendezett zsidó lakásokba beköltöző keresztények közül sokan saját lakásaikat kiürítették, nem csak a bútorokat, hanem minden fűtőanyagot is magukkal vittek. Ennek következtében „a zsidó lakókat a kemény télben fűtetlen, puszta falak és csupasz padlók várták.” – írta Domonkos Miksa.[1457] Rajk Endre nyilas készletgazdálkodási kormánybiztos Szálasi Ferenc számára készített emlékeztetőjében azt állította, hogy 1944. december 24-én, azon a napon, amikor Budapestet Vajna Gábor és Kovarcz Emil felszólítására elhagyta, a főváros lakosainak élelmezési helyzete igen súlyos volt. A hivatalos kenyérfejadagot már december 19-én napi 20 dkg-ról 15-re szállította le. „Ezen az alapon a rendelkezésre álló készletek december hó 24-én még 12 napra nyújtottak fedezetet.”- jelentett Rajk. Hozzáfűzve, hogy a teljes, még rendelkezésre álló húskészletet, 12 dkg-s fejadagok alapján szétosztották még karácsony előtt. Becslése szerint: „Budapest lakosságának 80 %-a lisztben, hüvelyes és különféle konzerv félékben, mintegy 30 napos készlettel rendelkezett.” Azt Rajk nem részletezte, hogy a tartalék-élelmiszerrel nem rendelkezők 20 %-ba sorolta-e a két gettó rabjait. Azt viszont külön kiemelte, hogy a Kereskedők Hivatásrendje „páratlan gyorsasággal” bonyolította le a gettó területén lévő keresztény üzletek és üzemek kitelepítését. Ugyancsak ez a Hivatásrend juttatott 65.000, főleg meleg ruhaneműt tartalmazó szeretetcsomagot a Budapestet védő német és magyar katonáknak – a zsidóüzletek készleteiből.[1458] A gettók rabjai közül sokkal többen haltak volna éhen, ha csak a főváros készleteiből élelmezték volna őket. A Nemzetközi Vöröskereszt már október 31-én felhatalmazta budapesti képviselőjét, hogy a Vöröskereszt oltalma alatt állók között 200 tonna száraztésztát, 100 tonna cukrot osszon szét. Born jelentős pénzösszegeket is kapott, elsősorban a JOINT-tól a budapesti zsidók élelmezésére, csaknem három millió pengőt.[1459] A nagy gettóban, Szirt Miklós megfogalmazása szerint „az élet nyomott és unalmas volt”. Az itt összezsúfoltak éheztek, egyre nehezebben tudtak tisztálkodni, sokszor elromlottak a

[1456] BFL-XXV-1-a-293/1946-457/c.
[1457] MOL-K150-XXI-1944-1945.
[1458] Rajk Endre 1945. január 10-én kelt, géppel írott jelentése, aláírás nélkül. MOL-K814-Mf-X-7076-801-822.
[1459] SBAB-E-2001-D.1968. Dr. Schwarzenberg levele Friedrich Bornhoz, 1944. október 31.

vízcsapok, dolgozni nem tudtak: „65 ezer ember várt, és leste a napot, hogy mi következik, az éjszakától a reggelt várta, és a reggeltől, hogy megéri-e az estét.”[1460]

Amikor a semleges országok vezető diplomatái közös tiltakozó memorandumot intéztek a Külügyminisztériumhoz, Kemény Gábor éles hangú jegyzékben reagált. Szerinte a németországi koncentrációs táborokban kényszermunkát végző magyar zsidók „…semmiféleképpen sincsenek nehezebb helyzetben, mint azon magyar dolgozók ezrei, akiket szintúgy koncentrációs táborokban helyeztek el a kiürítés vagy a légibombázások következtében.” Nehéz nem gúnyolódásnak, lekezelő kioktatásnak érezni jegyzékének következő sorait: „Nagyra értékelve a semleges hatalmak képviselőinek a zsidók iránt mutatott humanitását és könyörületét, a magyar kormány mélységesen meg lenne hatva attól, ha azt látná, hogy ez a rendkívüli együttérzés, amelyet a képviselő urak tanúsítanak, az ellenség által elfoglalt területeken élő üldözött magyarok milliói vagy a nyílt városok békés lakosságát sújtó légibombázások számos áldozata iránt is megnyilvánulna.”[1461]

Nehéz a nyilas terror áldozatainak számát felbecsülni. A túlélők emlékezetében a Duna-parti kivégzések máig élnek. De hogy ezek során pontosan hány embert öltek meg a nyilasok, nem tudjuk. Fehérváry Aladár mérnök december 28-tól január végéig raboskodott az egyik nyilas házban. Itt találkozott egy süketnéma pártszolgálatossal, aki reggelenként mindig dicsekedve „mesélte”, hogy az éjszaka folyamán hány embert végeztek ki. Fehérváry emlékezete szerint a több mint egy hónap során ez a süketnéma tömeggyilkos összesen 30 ember kivégzését mutatta az ujján nekik.[1462] Kemény rendszeresen Gera József pártépítés vezetőnek küldte meg, a belügyi illetékesek mellett a különféle nyilas atrocitásokról szóló diplomáciai jegyzékek másolatát, vagy az azok alapján készített jelentéseinek másodpéldányait. Elvileg Gerának kellett volna megfékeznie a nyilas pártszolgálatosokat, de ehhez nem sok eszköze volt, és valószínűleg nem is volt e feladatra igazán alkalmas. Régi párttag-társa, Vajna Gábor is Gerát „gyengekezűnek” tartotta.[1463] Miután a Zsidó Tanács vezetői nap mint nap részletes jelentésekben számoltak be Solymosynak, majd december közepétől utódjának, Lőcsey Ödön rendőrfőfelügyelőnek a gettó területén elkövetett rablásokról, gyilkosságokról, a hatóságok december 16-án elrendelték, hogy a gettó területére csak különleges, kék színű igazolvánnyal lehet belépni. Vegyes, nyilasokból és rendőrökből

[1460] Szirt Miklós visszaemlékezése. Géppel írott másolat valószínűleg magnófelvétel alapján, a kézirat első oldalán 2300/81-es szám látható. Karsai Elek irathagyatéka, a szerző birtokában.
[1461] MOL-K63-1944-43-13.119.
[1462] BFL-XXV-1-a-2086/1946. Ráckevei Milán i.
[1463] BFL-XXV-1-a-293/1946-7322-Vajna Gábor tanúvallomása, 1945. december 19.

álló őrséget rendeltek ki a gettóhoz.[1464] Ezzel csak átmenetileg sikerült csökkenteni a rablások, gyilkosságok számát. 1945 január 8-án jelentette a Zsidó Tanács Lőcsey rendőrfőfelügyelőnek, hogy „illetéktelen személyek, sokszor karszalagot viselő fegyveresek" rendszeresen behatolnak a gettóba, a kapukon keresztül, vagy a tüzérségi tűz és a bombatámadások miatt megrongált gettó palánk résein. A nyilasok, német katonák és SS-ek és magyar katonák több házban és az utcákon is rabolnak, gyilkolnak, ezért kérték, hogy Lőcsey foganatosítson olyan karhatalmi intézkedéseket, amelyek révén garantálni lehet a közbiztonságot.

Domonkos kb. 100.000-re becsülte a túlélők számát, és kiemelte, hogy „néhány becsületes, józanul gondolkodó ember segítségével rendőri karhatalmat tudtunk becsempészni a [nagy] gettó területére, hogy az utolsó napokban esetleg előforduló tömeges emberpusztítást megakadályozzuk… A gettó területén úgyszólván kezdettől kezdve, naponként fordultak elő a nyilas pártszolgálatosok részéről atrocitások, sokszor kedvtelésből lőttek agyon az utcán öreget és fiatalt, védtelenül kiszolgáltatott embereket. Hozzávetőleges számítás szerint a gettó tartama alatt részben éhhalál, részben erőszakos halál, részben betegség következtében kb. 6-8000 ember pusztulhatott el."[1465]

A nagy gettóban 1945 januárjában már az üzlethelyiségekben halmozták fel a hullákat, egészen a plafonig. Embereket fogadtak fel, a Vörös Hadseregtől kaptak rengeteg italt, mert a hullarakodást nem lehetett józanul csinálni. Kétkerekű hordár-kocsikra nyolc-tíz hullát raktak, majd a kiégett, üres Corvin-áruházhoz vitték százszámra, talán ezerszámra is őket. Éjjelenként pedig három-négy tehervagonba rakták a hullákat és villamossal vitték a „rakományt" eleinte a Kerepesi úti temetőbe, majd a Rákosi-temetőbe.[1466] Szirt Miklós úgy emlékezett, hogy a Hősök Temploma udvarán 3200 embert temettek el, a Kazinczy utca fürdőben körülbelül ötezer hullát halmoztak fel.[1467]

Szórványos esetekről tudunk, amikor nyilasok garázdálkodásait magyar rendőrök, katonák, sőt német katonák fékezték meg. Fehérváry Aladár mérnököt december 28-án tartóztatták le a nyilasok. Aznap éjszaka nagyobb csoportban, párosával egymáshoz kötözve vitték a őt is a nyilasok a Duna partra, kivégezni. Előttük két nőt már belelőttek a folyóba, amikor a lövések zajára megjelent egy német katona, és megtiltotta, hogy őket is kivégezzék.

[1464] MOL-K150-XXI-1944-1945.
[1465] BFL-XXV-1-a-293/1946-457/d.
[1466] Budapesti interjú Kossa Istvánnal, valószínűleg Karsai Elek készítette. A hangfelvételről 27 oldalas, géppel írott másolat készült, ezen 2300/83-as szám szerepel. A gettóról és a hullák eltemetéséről a 21-23-ik oldalakon van szó. Karsai Elek irathagyatéka, a szerző birtokában.
[1467] Szirt Miklós visszaemlékezése. Géppel írott másolat valószínűleg magnófelvétel alapján, a kézirat első oldalán 2300/81-es szám látható. Karsai Elek irathagyatéka, a szerző birtokában.

A nyilasok engedelmeskedtek, visszavitték foglyaikat a nyilas házba, ahol talán bosszúból, rettenetesen összeverték őket.[1468]

A Duna-parti tömeggyilkosságok egyik túlélője, Gáti György a svéd követség Jókai utca 1. sz. házában lakott és dolgozott, mint a követség tisztviselője. November 25-én a Gyopár utcai svéd követségi épületben volt dolga, és amikor hazafelé tartott, nyilasok elfogták. Négy napon keresztül vallatták, kínozták a Városmajor u. 37. sz. alatti nyilas házban, majd többedmagával átvitték őket Pestre. A Duna-parton úgy gyilkolták meg az embereket, hogy két nyilas lökött a vízbe egy-egy embert, akire másik hat nyilas adott sortüzet. Gáti úgy menekült meg, hogy egy nyilas ismerőse, amikor már őt is kiválasztották, visszalökte a sorba. A tömeggyilkosságnak egy rendőr vetett véget, akinek a megszeppent nyilasok azt hazudták, amikor felelősségre vonta őket, hogy csak egy szökevény zsidó után lőttek, de a rendőr nem hitt nekik, mert legalább 4-500 lövést hallott. Gáti Györgyöt és édesapját a Jókai utca 1. sz. házból hurcolták el a nyilasok 1945. január 7-ről 8-ára virradó éjjel. Amikor két nappal később Dunapart felé terelték őket, sikerült a menetből édesapjával együtt megszöknie. Miközben a Vörösmarty téren át a Hazai Bank Harmincad utcai épületében lévő svéd követségi műszaki osztály felé igyekeztek, német járőrbe ütköztek, ennek tagjai bekísérték őket a közeli SS-parancsnokságra. Miután a magyarokat és a nyilasokat „versenyt szidták”, az SS-parancsnok karosszéket hozatott édesapjának, meleg itallal kínálta, Gáti Györgyöt pedig két német közé fektették egy ágyra, hogy felmelegedjen. Reggel fegyveres német kíséretet kaptak, ők kísérték Gátiékat a svéd követségre.[1469]

Gera Józsefet amikor népbírósági tárgyalásán arról faggatták, mit tudott a pártszolgálatosok önkényeskedéseiről, a rablásokról, gyilkosságokról, Gera azt állította, hogy ezeknek a „bestialitásoknak” a zömét már a kormány távozása után, a körbezárt, ostromlott Budapesten követték el. Ő maga pedig Láday államtitkárral szabályozta, hogy a pártszolgálatosok önállóan nem járhatnak el, csak rendőrrel.[1470] Ilyen rendeletet akkor hivatalosan nem tettek közzé, a fennmaradt rendőrfőparancsnoki napi parancsokban még csak nem is céloznak ilyen tartalmú rendelkezésre. Gera még azzal is védekezett, hogy rablóbandák garázdálkodtak a városban, „nyilas cégér alatt”, vagyis nyilas karszalaggal, mert ahhoz könnyen hozzá lehetett jutni, de ezekhez a bandákhoz nekik semmi közük sem volt. Gera a maga részéről egyetlen egy 12-13 éves fegyveres fiút sem látott Budapest utcáin, erre

[1468] BFL-XXV-1-a-2086/1946. Ráckevei Milán i.
[1469] MZSL-DEGOB-3646. Gáti György, 1946. március 22.
[1470] BFL-XXV-1-a-293/1946-1638. Gera József vallomása a népbíróság előtt, 1946. február 15.

Lészay Béla népbíró azzal vágott vissza, hogy ő maga „százakat” látott.[1471] Szálasit saját utolsó börtönnaplójában a nyilaskeresztesek által elkövetett atrocitásokkal kapcsolatban írottakkal is szembesíteni lehetett volna. Szálasit nyilván már első kihallgatásain felelősségre vonták a Duna-parti tömeggyilkosságokért, mert följegyezte naplójában: a háború utolsó esztendejében mind a két oldalon elvetették a sulykot. „A légi terrorbombázások nem választhatók el a Hűség Házában és a Thököly-úton történetektől. A szemet-szemért, fogat-fogért elv a legvéresebb gyakorlatát élte…”[1472]

Nehezen megválaszolható kérdés, hogy mit tudott Szálasi a pártszolgálatosok, vagy a nyilasokhoz csatlakozott különféle alakok garázdálkodásairól, a rablásokról, fosztogatásokról, a Duna parti tömeggyilkosságokról. Kihallgatóinak a PRO-n, 1945 őszén azt mondta, hogy minderről ő nem tudott és nem is hiszi el, hogy ilyesmik megtörténhettek. Feltételezése szerint a nyilaskeresztes párttagok közé beszüremkedhettek „szélsőséges elemek, mint esetleg a KABSZ tagjai”, vagy mások, akik a németek befolyása alatt „a zűrzavart egyéni haszonlesés szempontjából ki akarták használni.” Szálasi külön kérte „az illetékes nyomozó és bírói hatóságok által” elé tárni „azokat a tárgyi bizonyítékokat, amelyek mindezt bizonyítják”, mert addig nem tudta elhinni, hogy mindezek megtörténhettek.[1473] Az „atrocitásokkal”, vagyis a zsidók tömeges legyilkolásával, a Duna-parti sortüzekkel, rablásokkal stb. kapcsolatban Vajna Gábor arra hivatkozott, hogy nem volt elegendő csendőri és rendőri erő a fővárosban a rend fenntartására. Azt állította, hogy kb. 16.000 csendőrt vezényeltek a harctérre, a fővárosi rendőrség erőit pedig lekötötte az állandó nappali és éjjeli kettős őrjáratozás, az őrszemek felállítása.[1474] Sem az ügyészek, sem a népbírák nem próbálták meg Vajna Gábor figyelmét felhívni arra, hogy a nyilas hatalomátvétel előtt, a Lakatos-kormány idején a sárga csillagos házakban összezsúfolt zsidók vagyona, élete nem forgott veszélyben. A nyilas belügyminiszter tulajdonképpen beismerte, hogy uralomra kerülésük után képtelenek voltak fenntartani a rendet, a nyilaskeresztes banditák, régi párttagok egy része és a hozzájuk csatlakozott csőcselék szinte szabadon, gátlás nélkül gyilkolhatott, rabolhatott. Büntetőjogi és politikai értelemben Szálasit is felelősség terheli azért, hogy olyan rendszer élén állt, amelyik képtelen volt a rendet fenntartani. Otto Winkelmann úgy vélte, hogy mindezekért a bűncselekményekért nem lehet Szálasit felelőssé tenni, mert a Nemzetvezető elszigetelte magát, ott fönn, a „magas régiókban” és nem tudta, hogy „lenn, a nép között a gyakorlatban

[1471] Uo. 1646.
[1472] BFL-XXV-1-a-293/1946-8501. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 14.
[1473] BFL-XXV-1-a-293/1946-338. Szálasi Ferenc kihallgatása a PRO-n, 1945. október 24.
[1474] ÁBSZTL-V-19.430-13-185-186. Vajna Gábor tanúvallomása Budinszky László népbírósági perében, 1945. december 11.

mi történik."[1475] A német rendőrtábornok csak azt akarta hangsúlyozni – és ebben végül is igaza volt -, hogy Szálasi ilyen bűncselekmények elkövetésére nem adott közvetlen parancsot.[1476] Népbírósági tárgyalásának hatodik napján, 1946. február 11-én Szálasi elégedetten jegyezte föl börtön-naplójába, hogy amikor külügyminisztere, Kemény Gábor ismertette azokat a zsidómentő akciókat, amelyeket előzetesen vele jóváhagyatott, a tárgyalóteremben néma csend lett: „Lassan rájönnek a zsidók, hogy tényleg nekem köszönhetik életüket azok, aki az elmúlt zsidótragédiából élve visszajöttek, vagy élve maradhattak."[1477] A Szálasi-per során először támadt „néma csend", addig a zömmel holokauszt-túlélőkből álló nézőközönség sokszor gyűlölködő, hangos közbekiabálásokkal, gúnyos megjegyzésekkel kísérte a tárgyalást. A túlélők meglepetésükben némultak el. Talán ekkor értették meg, hogy a Szálasi-kormány zsidópolitikája nem csak a Duna-parti tömeggyilkosságokból, a rablásokból és a halálmenetek borzalmaiból állt. Szálasi zsidópolitikája ésszerűbb, opportunistább volt, mint a Horthy-Sztójay kormányé: a gettók megszervezése, a halálmenetek leállítása a németek akarata ellenére történt. Minden bizonnyal azért nem törekedett Szálasi a magyar főváros zsidótlanítására, mert azt remélte, hogy a semleges országok elismerik rezsimjét. Zsidópolitikájával is bizonyítani kívánta, hogy önálló, legitim államfő. Szálasi bizonyára értesült arról is, hogy a német vezetés nem egységes a zsidópolitika terén sem. Himmler már 1944 augusztusában, a román kiugrás után hajlandó volt parancsot adni a budapesti zsidók deportálásának leállítására. Október végén ugyancsak az SS Birodalmi Vezetője parancsára rombolták le Auschwitz-Birkenauban a gázkamrákat és a krematóriumokat. Az európai háború utolsó honapjaiban Kasztner és Becher mellett több más külföldi diplomata és politikus is sikerrel „lobbizott" kisebb zsidó csoportok életéért Himmlernél. Eichmann a nyilas uralom idején is még a lehető legtöbb zsidó deportálására törekedett, de ebben ekkor már csak Ribbentrop támogatására számíthatott. A náciknak ekkor már elsősorban munkaképes zsidókra volt szükségük, úgy vélhették, hogy a magyar fővárosban maradt öreg, beteg zsidókkal, a nőkkel és kisgyerekekkel ráérnek majd a háború után törődni.[1478] Mindez megnövelte Szálasi mozgásterét. A deportálásból hazatértek nem neki köszönhették életüket és a gettók rabjai azért élhették túl az ostromot, mert a Vörös Hadsereg katonái január 18-án kiűzték Pestről a német és magyar katonákat.

[1475] BFL-XXV-1-a-293/1946-178. Otto Winkelmann kihallgatása a PRO-n, 1945. december 5.
[1476] Macartney, 2006, I., 224. és II. 561-562.
[1477] BFL-XXV-1-a-293/1946-8868.
[1478] Erről részletesen lásd: Bauer, Yehuda**:** *Jews for Sale? Nazi-Jewish Negotiations, 1933–1945*. New Heaven, Connecticut, Yale University Press, 1996.

Fogságban II. (1945-1946)

Szálasi anyósa 1945 nyarán úgy emlékezett, hogy Szálasi Mattseeben pénzt kért kölcsön, hogy a házasságkötésüket lebonyolító papot kifizethesse.[1479] Az esküvői ceremónián Szálasi testvérei (Károly és Rezső, valamint Vilma) a testvérek feleségei, valamint Béla öccse özvegye, valamint Szőllősi Jenő és Kurt Haller is jelen volt. Lucz Gizella tanúja Mészáros István testőr ezredes, az úgynevezett „Nemzetvezetői szűkebb törzs" parancsnoka, Szálasié Szőllősi László főorvos, Szálasi háziorvosa volt.[1480]

Szálasi 1943 októberében nyilas pártvezetők előtt úgy vélekedett, hogy ha a bolsevikok kerülnének Magyarországon hatalomra, elsőként őt akasztanák fel. Szálasi leszögezte: „én mégsem lógnék, mert utolsó csepp véremig verekednék."[1481] Ehhez képest május 4-én békésen megházasodott, majd másnap megadta magát az amerikaiaknak.[1482] Kényelmesebb megoldás lett volna, írta börtönnaplójában, ha 1945 áprilisában kiment volna a frontra és hősi halált halt volna, ám „… sokkal nagyobb és hősibb elszántság kellett ahhoz, hogy valaki arra az útra lépjen, amelyet én választottam és járok. Ilyen magatartásommal és példaadásommal tudom a legfényesebben bizonyítani és igazolni a Hungarizmus igazságait, tudok erőt, elszántságot és cselekvési akaratot adni Nemzetemnek jövőjének céltudatos megépítésére."[1483]

Az amerikai fogságban töltött hónapairól nem sokat tudunk. Valamikor szeptember közepén a *Grazer Post*ban olvasta, hogy Horthy Miklóst Magyarország fasiszta kormányzójának nevezték. „Már a szerencsétlen Kormányzó is fasiszta. Mikor lesz vajon Churchillből is ez…" – sajnálkozott és gúnyolódott Szálasi.[1484] Tudjuk, hogy azok a nyilas katonai és politikai vezetők, akik nem vele együtt raboskodtak, még hónapokig abban reménykedtek, hogy Vezérük komoly politikai befolyáshoz fog jutni Németország veresége után is. Körükben elterjedt az a hír, hogy Szálasi „nemzetvezetővel" az angolszászok egy

[1479] BFL-XXV-1-a-2464/1945. Lucz Ferencné vallomása a PRO-n, 1945. július 27.
[1480] Uo. Szálasi Ferencné, sz. Lucz Gizella vallomása a PRO-n, 1945. július 23.
[1481] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-328. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1943. október 8.
[1482] A dátumok terén is mániákusan pontos és jó memóriával rendelkező Szálasi 1945. november 7-én feljegyezte naplójába: „Ma kezdem fogságom második félévét. Sok minden történt 1945. május 7. óta." BFL-XXV-1-a-293/1946-8627. E feljegyzésből úgy tűnik, hogy mégsem május 5-én, hanem csak 7-én került amerikai fogságba. Ennek ellentmondóan november 9-én egyértelműen leszögezte: „Fogságba esésem napja 1945. május 5-én délelőtt Mattseeben, Salzburgtól 20 km-re északra." Uo. 8651.
[1483] Uo. 8652. 1945. november 9.
[1484] Uo. 8515. 1945. október 16.

kastélyban tárgyalnak, díszőrséget kapott és még mindig ő irányítja Magyarországot, külföldről is.[1485]

Szálasit 1945. október 3-án, többek között Bárdossy Lászlóval, Imrédy Bélával, Kunder Antallal, Endre Lászlóval, Szőllősi Jenővel, Jaross Andorral és Reményi-Schneller Lajossal együtt amerikai katonai repülőgépen szállították Budapestre. A Mátyásföldi repülőtéren Péter Gábor fogadta és személyesen bilincselte meg őket, majd a rabokat az Andrássy út 60-ba szállították, ahol Szálasit a 39-es számú pincezárkába csukták. A *Szabad Nép* helyszíni tudósítója feljegyezte, hogy Szálasi előtt összesen tíz háborús bűnös szállt ki a repülőgépből. Az egykorú híradófelvételen jól látható, hogy Szálasi magabiztosan viselkedett, megbilincselését enyhe, gúnyos mosollyal tűrte. A kommunista napilap tudósítója viszont úgy látta, hogy Szálasi arca sápadt, „tekintete zavart, meghunyászkodó" volt és szemével a földet kereste. Az Andrássy út 60. előtt Péter Gábor utasítására elsőként Szálasinak kellett a rabszállító autóból kiszállni. Péter Gábor, történelmi szempontból kissé pontatlan, de nyilván előre kigondolt és (viszonylag) jól hangzó mondattal fogadta Szálasit: „Megérkezett oda, ahonnan elindult."[1486]

Három nappal később Csete József, a fogda őrsparancsnoka jelentette, hogy Szálasi másik törülközőt, szappant, fésűt, fogkefét és fogkrémet, „továbbá a vasárnapi Istentiszteletet [sic!] vagy lelkészi látogatást" kért.[1487] Kunszery Gyula verssel „köszöntötte" Szálasit Budapestre érkezése alkalmából: „Heil, Szálasi!"

Dicső nemzetvezetőnk!
Szegényesen fogadunk:
Sem ablakunk, se tetőnk,
Se hidunk, se vonatunk.
Papírban is nagy hiány,
S e szomorú ok mián
Oh, te hős Szálosian [sic!]
Dicshimnuszra nincs helyünk…
Jaj nem telik nékünk sokra,
Mákvirágok díszes csokra,
Nem maradt más számotokra,

[1485] NARA-RG-226-Entry 210-250-64. Jelentés magyar náci személyiségekről, 1945. július 10.
[1486] Sz. n.: Szálasi, Imrédy, Bárdossy, Endre és társaik Budapesten. *Szabad Nép*, 1945. október 4., 1.
[1487] BFL-XXV-1-a-293/1946-3154. Rajta kívül még kilenc háborús főbűnös kívánságait jegyezte fel Csete József (Bárdossy László, Endre László, Hellebronth Vilmos, Imrédy Béla, Jaross Andor, Kassai Ferenc, Kunder Antal, Reményi-Schneller Lajos, Szőllősi Jenő) , de egyikük sem kért papot, vagy az istentiszteleten való részvétel lehetőségét.

Csak egy kevés – kötelünk."[1488]

Sem Szálasit, sem a többi háborús főbűnöst az Andrássy út 60-ban, a pincezárkákban, vagy kihallgatásaik során nem verték, vagy kínozták.[1489] Péter Gábor és emberei jól tudták, hogy a Magyarországnak átadott főbűnösök a nürnbergi katonai törvényszék elé is kerülhetnek, tanúként. Semmiféle okuk sem volt éppen a háborús főbűnösök megkínzására, hiszen akármit mondhattak a népbíróság előtt, vádlóik sziklaszilárdan meg voltak győződve arról, hogy bűnösök. Nem akarták őket különféle koholt vádakkal elítélni, vagy általuk el nem követett bűnök bevallására őket rábírni, elegendő volt az 1945. VII. tc. megfelelő paragrafusait alkalmazni.

Szálasi börtöncelláját nyilván sietve, hevenyészve próbálták, vagy tudták csak rendbe hozni. A szennyvízcsatornát a fogoly feje fölött faburkolattal szigetelték, de az szivárgott és bűzlött. A fogoly fapriccsen aludt, és azzal a pokróccal takarózott, amit „Édesasszonya" ráerőszakolt, ő pedig „Hála az Istennek" elfogadott. A sarokban egy csöbör volt a „szobaillemhely". Szálasi, a pesti Gyűjtőfogház, majd a szegedi Csillag-börtön hajdani foglya a „szabványberendezéshez nem tartozó" kategóriába sorolta a rendelkezésére bocsátott széket és asztalt. Akkurátusan feljegyezte, hogy priccse fölött két méter magasságban volt a folyosóra nyíló vashálós kis ablak, és „magasan a falba épített rács mögött egész nap égő villanykörte" tette könnyebbé, hogy az őrök állandóan figyelhessék foglyukat.[1490] November elején Szálasi precízen, különféle szempontok szerint rangsorba szedte, hogy hol, milyen körülmények között raboskodott 1945. május 5-től. A legjobb bánásmódban a Hűség Házában volt része, ahol majdnem olyan jó volt az étkezés is, mint Augsburgban. A Marcus Camp csak a „szabadmozgás" szempontjából került az első helyre, e tekintetben a Hűség Háza az utolsóra szorult. „Elhelyezés" tekintetében az Andrássy út 60. börtöncellája a második legrosszabb minősítést kapta Szálasitól. Összességében Augsburg két első és két második helyezésével abszolút első lett Szálasi rangsorában. Amikor december közepén jelentősen romlott a foglyok élelmezése, Szálasi keserűen jegyezte föl naplójába: „Tegnap óta vacsorára csak üres rántott leves. Ezzel az ellátás igen erősen visszaesett és számomra, aki még pótlékot is kapok és délben levest, elérte azt a szintet, amit a Marcus Campban kaptunk, többi

[1488] *Haladás*, 1945. október 6., 2.

[1489] A nyugati nyilas emigráció tagjai ennek ellenkezőjéről voltak meggyőződve. A Mindszenty-perre és az országból kiszököttekre hivatkozva írták, hogy: „… Szálasi Ferenc, Bárdossy László, Imrédy Béla, Kassai Ferenc és mind, akiket hazavittek, az összes magyar mártír átesett a szörnyű kínzások, különböző injekciók sokaságán." Sz. n. Mit üzent a börtönből Szálasi Ferenc nemzetvezető? *Nyugati Magyarság*, 1951 április-május, 11. Az viszont igaz, hogy a „kisnyilasokat", a volt keretlegényeket stb. a PRO-n, vagy a népügyészségen rendszeresen verték, kínozták, fenyegették.

[1490] Szálasi pincezárkájáról készített vázlatrajzát, magyarázataival lásd: BFL-XXV-1-a-293/1946-8522. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 20.

fogolytársamé pedig éppenséggel alája süllyedt, a Salzburg-tartományi fogház szeptember, augusztusi ellátási szintje alá, tehát ahol kimondottan éheztünk és csak az augusztus közepe utántól engedélyezett csomagbeadásokkal tudtuk a lelket egymásban tartani."[1491]

Lucz Gizellát először október 7-én említette meg Naplójában. „Életem eddigelé legnehezebb vajúdásán átsegített engem a Jézus Krisztuson áttudatosodott istenhitem, a hitem a Hungarizmus igazságában, valóságában és elmellőzhetetlenségében és a mélységes szeretetem édesasszonyom iránt."[1492] Szálasi szerint: „… a legjobb hely minden szempontból a Hűség Háza pincezárkája, mert – itthon vagyok. És ez minden konzervcsomaggal, és minden szabadmozgással felér. Itthon vagyok édesasszonyom közelében, akinek súlyos sorsában és szenvedéseiben minden körülmények között osztozkodni kívánok és akarok."[1493] Ezek szerint tudta, hogy feleségét is letartóztatták. Harmadszor készülő végrendelete kapcsán írta le azt, hogy „édesasszonyom": „Végrendelet az ügyvéd útján a Nemzet, édesasszonyom, édesanyám és a Hungarista Mozgalom számára. Alap az igazoló jelentés, a napló és az országépítés."[1494] Lucz Gizellát fontossági sorrendben csak a magyar „Nemzet" előzte meg Szálasi felsorolásában. November 25-én, Katalin napján anyósára kérte az Isten áldását, külön azért, hogy leányát [a börtönben] látogatja, ezzel erőt adva neki „nehéz napjainak leküzdésére".[1495] December 20-án megtudta, hogy Péter Gábor (őt naplójában következetesen „osztályvezetőnek" nevezi) megpróbálja kieszközölni a belügyminiszternél, hogy karácsony este találkozhasson a Szálasi-házaspár. Talán csak még jobban Szálasi bizalmába akart férkőzni a PRO nagyhatalmú parancsnoka. Ha akarta volna, egy ilyen találkozót saját hatáskörben is elintézhetett volna. Aznap este nagy öröm érte Szálasit: megkapta „a" régóta várt rózsafüzért, felesége fényképét és egy zöld színű sálat.[1496] Nemsokára nagy boldogságára egy kis cserépben karácsonyfa-gallyat kapott, vattával díszítve, piros-fehér szalaggal. Azonnal ráakasztotta a feleségétől kapott rózsafűzért, alája támasztotta Lucz Gizella fényképét.[1497]

Szálasi a Nemzet számára akarta pályafutását, küzdelmeit egyfajta „igazoló jelentésben" összefoglalni, majd utolsó útjára, hite szerint az öröklétbe vezető útra elindulni.[1498] E végrendelet integráns részét képezte ceruzával írott utolsó börtön-naplója is, melyben megkísérelte összefoglalni életfilozófiáját, véleményét a történelemről, a vallásról és nem utolsó sorban az emberiség jövőjéről. Ezért dolgozott október-novemberben olykor

[1491] Uo. 8800. 1945. december 14.
[1492] Uo. 8496.
[1493] Uo. 8651. 1945. november 9.
[1494] Uo. 8666. 1945. november 12.
[1495] Uo. 8734. 1945. november 25.
[1496] Uo. 8802.
[1497] Uo. 8802. 1945. december 22.
[1498] Uo. 8666. 1945. november 12.

hosszú órákat, volt olyan nap, hogy 13, sőt 21 oldalt írt (és rajzolt!) tele. Naplója végül 314 sűrűn írott A/4-es oldalt tölt meg.[1499] Fogsága első napjaiban csaknem minden nap kihallgatták, volt vezető-társai, és/vagy politikai ellenfelei (Kassai, Baky, Hubay, Rátz stb.) ügyében.[1500] Október végén egyszer eltűnődött, hogy a szinte nap mint nap az Andrássy út 60. pincebörtönébe érkezők közül, vele ellentétben hányan érezték úgy, hogy az amerikaiak kiadták őket Magyarországnak. Mert ő csak azt érezte, hogy hála Istennek újra itthon van. „Hazajöttem volna ugyanis akkor is, ha nem adnak ki. De magammal hoztam volna a Németországba települt egész nemzetrészt is."[1501]

Rákosi Mátyás könyve mellett a Szovjetunió alkotmányát is módjában állt elolvasni.[1502] Nem csak elolvasta, hanem gondosan kis is jegyzetelte, csaknem minden egyes pontjához kritikai megjegyzéseket fűzött.[1503] Engedélyezték számára a Szovjetunió története, a Bolsevik Párt története és Sztálin főtitkári beszámolóit tartalmazó kötet elolvasását is.[1504]

Naplóját politikai végrendeletnek szánta, és többek között az ebben rögzítettekre akarta építeni védekezését. Naplóját szerette volna eljuttatni a népbíróság tagjainak, hogy azok „betekintést nyerjenek benső énembe. Ez igen fontos, a tárgyalás menetét is közvetlenebbé és összehangoltabbá tudná tenni." – írta Szálasi.[1505] Védekezését nem próbálta az 1848: III. tc. azon paragrafusaira (32-35.) alapozni, melyek kimondták, hogy minisztereket olyasmiért, amit hivatali ténykedésük során cselekedtek, csak az országgyűlési képviselők közül választott bíróság ítélheti el. Szálasi ehelyett magát a Nemzetgyűlést tartotta illegitimnek, mondván: „A Nemzetgyűlés nem a magyar nép szabad akaratából jött össze".[1506] Tudta, hogy vádlói tisztában vannak azzal, hogy ő maga is megpróbálta megváltoztatni az 1848. III. tc.-t. Igazságügyminisztere, Budinszky László népbírósági perében elmondta, hogy: „… politikai ügyekben egy politikai szakbíróság, vagy esküdtbíróság döntött volna és annak elnöke lett volna csak hivatásos bíró." A népbíróságokkal szemben Szálasi két alapvető különbséget látott az általa tervezett politikai bíróságokkal kapcsolatban. Politikai ügyekben

[1499] Szálasi például november 4-én és 6-án 13-13-, 7-én 21 A/4-es oldalt írt és rajzolt tele börtönnaplójában. Ez még akkor is tekintélyes mennyiség, ha figyelembe vesszük, hogy a lapok bal margóján széles sávot hagyott szabadon, az esetleges javítások, a korrektúra-bejegyzések számára.
[1500] BFL-XXV-1-a-293/1946-8790-91. Szálasi Ferenc ceruzával írott esemény-naplója, 1945. október 5-13.
[1501] Uo. 8793. 1945. október 29.
[1502] Uo. 8642-4.; 8646. ill. 8655. 1945. november 8. és 11.
[1503] Uo. 8702-8709. 1945. november 14-16.; uo. 8714-8717.; november 18.
[1504] Uo. 8795. 1945. november 24.
[1505] Uo. 8720. 1945. november 19.
[1506] Uo. 8790-8791. 1945. október 5.

senkit sem ítélhettek volna halálra, csak államfogházra, és nem lett volna a törvény visszaható hatályú.[1507]

Az 1945. augusztus 1-jére elkészült, igencsak hevenyészve összeállított vádirat szerzői még monstre perben gondolkodtak. Az eredeti terv szerint Szálasi Ferenc és bűntársai, vagyis kormányának tagjai, valamint legközelebbi munkatársai perét 1945. szeptember 3-án kezdték volna el a Markó u. 27. II. em. 27-es számú tárgyalójában. Az erről szóló végzés, a vádlottak névsorával már augusztus 14-től olvasható volt a Központi Városházán, egészen szeptember 14-ig. Ebben a névsorban szerepelt a Szálasi-kormány valamennyi tagja, köztük olyanok is, akiket végül más perekben vontak felelősségre, így Reményi-Schneller Lajos, Szász Lajos, Kovarcz Emil, Pálffy Fidél, Rajniss Ferenc, Hellebronth Vilmos és Kassai Ferenc is.[1508] Augusztus 17-én Rákosi Mátyás felhívta a budapesti amerikai követet és jelezte: politikai fontossága van, hogy az amerikai fogságból a háborús bűnösök mielőbb visszatérjenek Magyarországra.[1509] Ez nem csak az amerikai hatóságokon múlott. Ameddig Nürnbergben el nem döntötték, hogy mely magyar háborús főbűnösöket fogják tanúként kihallgatni (mint kiderült, egyiküket sem), addig senkit sem engedtek vissza Magyarországra. Ugyanígy minden egyes halálra ítélt főbb háborús bűnös esetében meg kellett várni, míg Nürnbergből megérkezik a jóváhagyás a kivégzésére.

Augusztus 24-én Major Ákos arról értesítette a Népügyészséget, hogy a szeptember 3-ára kitűzött tárgyalást elhalasztja, új tárgyalási napot pedig hivatalból fog kitűzni.[1510] További kutatásokkal lehet csak tisztázni, hogy az illetékesek végül miért tettek le arról, hogy a Szálasi-kormány tagjait egy perben állítsák népbíróság elé. Dr. Ries István igazságügyminiszter 1945. december 12-én azt nyilatkozta, hogy a háborús főbűnösök perét azért osztották többfelé, mert ő nem akart „tömegtárgyalást”.[1511]

A *Szabad Nép* október elején még úgy tudta, hogy október 29-én megkezdődik „Szálasiék bűnügyében” a főtárgyalás.[1512] Nem tudjuk, hogy a nagy politikai pereket miért Bárdossy László perével és nem Szálasival és esetleg kormánya tagjainak felelősségre vonásával kezdték. Szálasit 1945 őszén-telén Magyarországon csaknem mindenki gyűlölte,

---

[1507] ÁBSZTL-V-19.430-13-145. Szálasi Ferenc tanúvallomása Budinszky László népbírósági perében, 1945. december 10.
[1508] Dr. Major Ákos: *Népbíráskodás – forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*. Budapest, Minerva K., 1988, 190. Lásd még a Budapesti Népbíróság 1998/1945/2. sz. 1945. augusztus 3-án kelt „végzés”-ét. BFL-XXV-1-a-293/1946-3146. Jurcsek Béláról ekkor még Budapesten nem tudták, hogy már hónapokkal korábban meghalt, így őt is ebben a perben akarták felelősségre vonni.
[1509] NARA-RG-59-LM100-864-1-366. N. 433. Schoenfeld budapesti amerikai követ jelentése a külügyminiszternek, 1945. augusztus 17.
[1510] BFL-XXV-1-a-293/1946-3150.
[1511] *Szabadság*, 1945. december 12., 1.
[1512] Sz. n.: Szálasiék bűnügyében október 29-én kezdődik a főtárgyalás. *Szabad Nép*, 1945. október 6., 2.

megvetette, Bárdossy népbíróság elé állításával az egész Horthy-rendszert lehetett a vádlottak padjára ültetni. Szálasiról tudták az emberek, hogy Horthy rendszerének szélsőjobboldali, ellenzéki vezéralakja volt, aki 1944. október 15-én német segítséggel, a kormányzót puccsal eltávolítva jutott hatalomra. A miniszterelnökké legálisan kinevezett Bárdossyt viszont egyszerre lehetett Horthy híveként, és a Szovjetuniónak „hadat üzenő" kormány fejeként halálra ítéltetni.[1513] A döntés minden bizonnyal az 1945 őszi magyar belpolitikai küzdelmekkel, egészen pontosan a budapesti törvényhatósági (október 7.) és a nemzetgyűlési választásokkal (november 4.) kapcsolatban született meg. A nemzetgyűlési választások előtt derült ki, hogy nem Szálasival, hanem Bárdossy Lászlóval kezdik a nagy pereket.[1514] Ekkor már a kommunista és szociáldemokrata vezetők sejthették, hogy a választásokon vereséget fognak szenvedni. Talán még ezzel a látványos politikai perrel is megpróbálták a bizonytalankodó szavazókat befolyásolni, meg akarták mutatni, hogy készek minden eszközzel leszámolni ellenségeikkel és ellenfeleikkel egyaránt. A *Szabad Nép* szerint: „A sors véletlen játéka folytán az országos választások előestéjén került sor erre a bűnperre. A tárgyaláson feltáruló borzalmak szolgáljanak riasztó intő jelül az ország lakosságának: mit jelent a reakció, milyenek az eszközei s milyen bűnt követ el önmaga ellen az, aki azokat támogatja, akik az elmúlt rendszer vezetőinek nyomdokain haladnak."[1515] A „sors véletlen játékának" ebben nem sok szerepe volt, a Bárdossy-per időpontját gondos politikai számítás döntötte el. Egyébként kevés eredménnyel, a baloldali pártok súlyos vereséget szenvedtek az 1945-ös nemzetgyűlési választásokon. Szálasi maga is érthetetlennek, csak „politikai-hangulati okokkal" magyarázhatónak tartotta a nagy politikai perek sorrendjét. A maga részéről kronológiai rendet tartott volna: a miniszterelnököket kormányra kerülésük sorrendjében kellett volna szerinte népbíróság elé állítani, így őrá és vádlott-társaira utoljára került volna sor.[1516]

Szálasi november végén már türelmetlenül várta, hogy tanulmányozhassa vádiratát. Elhatározta, hogy ha erre nem biztosítanak számára elegendő időt, a népbíróság előtt egy elvi kijelentés megtétele után le fog mondani a védekezés jogáról, és a hozzá intézett kérdésekre sem fog válaszolni, mert nem érzi magát „demokratikusan egyenrangúnak". Méghozzá azért

---

[1513] A Bárdossy-perről lásd: *Bárdossy László a népbíróság előtt*. Sajtó alá rendezte, bev. tan. jegyz.: Pritz Pál, Budapest, Maecenas K.; A második világháború utáni magyarországi politikai perekről lásd még: Karsai László: The People's Courts and Revolutionary Justice in Hungary, 1945-46. in: Deák István - Gross, Jan T. - Judt, Tony (eds.): *The Politics of Retribution in Europe. World War II. and its Aftermath*. New Jersey, Princeton University Press, 2000, pp. 233-252.

[1514] Sz. n.: Bárdossy ellen elkészült a vádirat. Indítvány: Halál! *Szabad Nép*, 1945. október 16., 3. A cikkből kiderül, hogy a főtárgyalást október 29-én kezdik el.

[1515] *Szabad Nép*, 1945. október 30., 1.

[1516] BFL-XXV-1-a-293/1946-8877. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1946. március 4.

nem, mert a népügyészséget nyolc hónapja három nagyhatalom segíti a vádirat összeállításában, neki pedig két hetet akarnak adni, hogy: „… egy nedves, csöpögő, villanylámpától egész napon át világított, napfényt és nappali világítást soha nem nyerő pincezárkában készüljek életem legfontosabb ténykedésére: Nemzetemnek szóló igazoló jelentésemre.” – panaszkodott Szálasi.[1517] November 24-én úgy tájékoztatták, hogy a következő héten Kiss Ferenc és Rajniss Ferenc tárgyalása lesz, utána következik az övé. Lehetséges, hogy még előtte fogják tárgyalni Baky László és Endre László ügyét is. Azonnal tiltakozott és közölte, hogy még mindig nem kapta meg a vádiratot, készülni így nem tud, kénytelen lesz megtagadni a vallomástételt.[1518] Két nappal később Péter Gábor közölte vele, hogy tárgyalása időpontját kitolták, „időt és alkalmat” adnak neki, hogy felkészülhessen.[1519] Lehetséges, hogy Szálasi tiltakozása alkalmat adott az amúgy is felkészületlen ügyészeknek, hogy néhány héttel későbbre halasszák a vádirat összeállítását. Mindenesetre kínos lett volna, ha kiderül, hogy Szálasinak nem volt ideje vádirata tanulmányozására, tehát jogosan tagadta volna meg a vallomástételt. December 3-án Mándi Nagy István népügyész arról tájékoztatta Szálasit, hogy vádirata körülbelül a hónap közepére készül el, a főtárgyalást pedig kb. egy hónappal később, január közepén kezdik el.[1520] A Szálasi-per előkészítetlenségét mutatja, hogy Mándi Nagy István 1946. január 24-én értesítette a népbíróságot arról, hogy összesen 26 tanút kíván Szálasi 1944-1945-ös tevékenységével kapcsolatban kihallgatni. A listán szereplők közül legfeljebb Ambrózy Gyulától, Peyer Károlytól, Bárczy Istvántól, Dálnoki Miklós Bélától, Lázár Károlytól és Faragho Gábortól lehetett érdemi információkat remélni Szálasival és a nyilaskeresztesek rémuralmával kapcsolatban. Ekkor még nem szerepelt a népügyészség névsorában a Szálasi-perben tanúként kihallgatott Lakatos Géza, Edmund Veesenmayer és Otto Winkelmann sem.[1521]

Szálasi börtönnaplójában ritkán panaszkodott fogsága körülményeire. November végén kérte élelmezése javítását: számításai szerint naponta 500 gramm kenyérre, 100 gramm zsiradékra, 100 gramm krumplicukorra vagy nyerscukorra és hetente két nagy darab édes nyers hagymára lett volna szüksége. Némi bosszankodással jegyezte föl naplójába, hogy elfelejtette megemlíteni, hogy hetente legalább egy kilogramm krumplit is szeretne elfogyasztani, egyenlő adagokra osztva, „bőrében [sic!] ropogósra sütve.” Azért akart bőségesebben étkezni, mert úgy vélte, „olyan óriási szellemi munkát” kellett végeznie május

[1517] Uo. 8735. 1945. november 25.
[1518] Uo. 8795. 1945. november 24.
[1519] Uo. 8796. 1945. november 26.
[1520] Uo. 8797. 1945. december 3.
[1521] ÁBSZTL-V-19.430-10-532.

5. óta, „melyhez képest a jelenlegi magyar kormány minden egyes tagjának együttes munkája még közelébe sem jut.”[1522]

Kérése meghallgatásra talált. Engedélyezték, hogy sötétedés után sétálhasson az udvaron, nappalra külön szobát kapott, ahol természetes fénynél „dolgozhatott”, vagyis írhatta naplóját, mert szemei az állandó villanyvilágítás miatt már könnyezni és romlani kezdtek. Azonnal kapott 500 gramm krumplicukrot és ígéretet arra, hogy mindent el fognak követni élelmezési adagja emelésére, javítására. Az udvarias, sőt jóindulatú bánásmódtól felbátorodva Szálasi elhatározta, hogy szalmazsákot és még egy pokrócot is fog kérni, és szorgalmazni fogja rózsafűzére beadását, hogy előtte legyen „ne csak az örök igaz és az örök fájdalom, hanem ő is, akitől Mattseeben kaptam május 7-én reggel 10h 15’, a legfájdalmasabb búcsúm alkalmával: az én örök Édesasszonyom.” – jegyezte föl Szálasi.[1523] Öröme nem tartott sokáig: azzal vádolták meg, hogy olyasmiket mondott, hogy a politikai rendőrségen csak a zsidókérdéssel foglalkoznak, vagy hogy a sztálini alkotmányban megtalálta volna a zsidók gettózását, és Vajnától „Kitartás!”-sal, Winkelmanntól „Durchhalten!”-nel köszönt el. Büntetésül mindazokat a kedvezményeket, amelyeket reggel kapott visszavonják, addig, amíg nem változtat magatartásán.

Szálasi önérzetesen visszautasította a vádakat. Már amerikai kihallgatóinak azt mondta, hogy a háborús bűnösség kérdésében a zsidókérdés a fontos, semmi más. De nem igaz az, hogy azt mondta volna, hogy a budapesti politikai rendőrségen csak a zsidókérdéssel foglalkoznának. A szovjet alkotmánnyal kapcsolatban nem azt mondta, hogy benne megtalálta a zsidók gettózását, hanem azt, hogy a zsidók a Szovjetunióban külön autonóm területet kaptak. Azt elismerte, hogy akaratlanul is kicsúszhattak a száján a „Kitartás!” és „Durchhalten!” szavak, mentségéül csak annyit jegyzett meg, hogy évtizedek óta ismert férfiaktól[1524] vett így búcsút. A kedvezmények megvonását tudomásul vette, de jelezte, hogy akkor viszont nem tud rendelkezésre állni a kihallgatóinak, mert testileg annyira leromlott állapotban érzi magát.[1525] Amikor december 3-án délután Gyertyánffy Kornél ügyében hallgatták ki, ismét kijelentette, hogy nem érzi magát olyan szellemi állapotban, hogy vallomást tudjon tenni. A PRO illetékesei talán megijedtek, talán elgondolkodtak, mert megígérték az étkezési adagja felemelését, kapott szalmazsákot és jelentősen felemelték

[1522] BFL-XXV-1-a-293/1946-8745. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. november 29.
[1523] Uo. 8541. 1945. október 25.
[1524] Vajnát valóban már több mint egy évtizede ismerte, de Winkelmann-nal csak 1944 nyarán találkozott először.
[1525] BFL-XXV-1-a-293/1946-8745-8746. Szálasi Ferenc, ceruzával írott naplója, 1945. november 29.

élelmiszer-adagját is.[1526] December 7-én Ihász őrnagy társaságában először sétálhatott a Hűség Háza udvarán, összesen mintegy 20 percig. Két nappal később az alig tíz perces sétájára már két nyomozó kísérte el.[1527]

Viszonylag jól el volt látva ruhaneműekkel, melyeket rendszeresen kiadhatott mosatni.[1528] Csak december elején jegyezte föl, hogy néhány napja az őrszemélyzet fegyelme igen meglazult, éjjel-nappal fütyörésznek, dúdolgatnak, énekelnek, hangoskodnak, topognak, alig tud aludni, teljesen kimerült. Szálasi az őrök „szabályellenes" magatartása miatt panaszt tett az egyik nyomozónál, aki teljes megértéséről biztosította és intézkedést ígért.[1529] Nem sok eredménnyel, Szálasit a következő napokban is sokszor nem hagyták aludni a fegyelmezetlen, vele pimaszul feleselő őrök. December közepe felé ismét gyengülni kezdett élelmezése. Tudta, hogy a többi magyar fogoly még nála is rosszabb ellátást kap. Viszont érezhető irigykedéssel írt a „németekről", többek között Winkelmannról, akik valószínűleg külföldről, hozzájuk képest nagyon bőséges ellátásban részesültek.[1530]

Tudatosan készült a hite, meggyőződése szerint reá váró „mártírhalálra". „Az égi bíró már ítélt fölöttem és ítéletébe maradéktalanul belenyugodtam, a földi bírót pedig nem félem." – írta börtönnaplójába.[1531] Tudta, hogy halálra fogják ítélni. „Gyakran latolgatom és vizsgálom, hogy milyen érzés, amikor az ember még él, de már a túlvilágról néz vissza. Eddig számomra megnyugtató volt." – írta naplójába október 19-én.[1532] Az öngyilkosság gondolatát úgy is, mint hívő katolikus és mint politikus is, határozottan elutasította. „Az én utam a bitó alá természetes út, mellyel csak bekoronázom sokezer hungarista testvérem vér- és életáldozatát." – írta *Eseménynaplójá*ba 1946 elején.[1533] Hitlert „skorpió-életszemléletű", gyáva és aljas tettet elkövető emberként írta le, mert a Führer öngyilkos lett. „Ha ez igaz, úgy ő nem érdemelte meg a német népet, ez viszont nem érdemelte meg őt!" – szögezte le Szálasi.[1534]

Eseménynaplójában szinte közömbösen jegyezte föl, hogy Péter Gábor elkérte a bűnügyi múzeum számára az egyik zöld ingét. A kérést teljesítette, hozzátéve: „Ráírhatják majd: ebben hajtották rajta végre a halálos ítéletét. A Nemzet mást fog ráírni: Miattunk,

---

[1526] Uo. 8797. 1945. december 3.
[1527] Uo. 8798. 1945. december 7, 9.
[1528] Uo. 8795. 1945. november 23. E napon többek között három zöld inget, két rövid alsónadrágot, két hálóinget, egy jägeringet, és egy pár hosszú fekete harisnyát adott le mosatni.
[1529] Uo. 8797. 1945. december 6.
[1530] Uo. 8799. 1945. december 12.
[1531] Uo. 8518. 1945. október 18.
[1532] Uo. Később leírta: „Eljutottam, tovább, mint a fegyház, a bitófa tövéig." Uo. 8623. 1945. november 6.
[1533] Uo. 8855. 1946. január 11.
[1534] Uo. 8866. 1946. február 2.

értünk, velünk.” – reménykedett Szálasi.[1535] Főtárgyalása vége felé, 1946. február 21-én az a hír jutott el hozzá, hogy négy napon belül őt, Vajna Gábort, Kemény Gábort és Beregfy Károlyt ki fogják végezni. „Teljesedjék Isten szent akarata. Emelt fővel akarom életem utolsó lépéseit megtenni. Lelkiismeretem tiszta. Isten előtt bármikor meg merek jelenni.” – írta naplójába.[1536]

Ha saját sorsával kapcsolatban nem is voltak illúziói, a világhelyzet alakulásával kapcsolatban meglehetősen optimista volt. Szinte sajnálkozva jegyezte föl naplójába, hogy: „Amerikának fogalma sincs, milyen hatalmas társadalmi, gazdasági és politikai krízisben van. A legteljesebb forradalmi átalakulás küszöbén áll… A régi világ eresztékei recsegnek, ropognak, a még láthatatlan új világ mélységeiből jövő váratlan és láthatatlan ütései alatt.”[1537]

Most jött rá arra, miért veszítette el Hitler a háborút: mert éveken keresztül hamisan tájékoztatták, és mert nem adott nemzetiszocialista alkotmányt népének. Igazi nemzetiszocialista alkotmány nélkül pedig a német nép hite nem állhatott szilárd alapon. – foglalta össze „elemzése” lényegét Szálasi.[1538] Büszkén vont párhuzamot saját sorsa, valamint Hitler és Mussolini sorsa között. „Hitler és Mussolini meghaltak. Én maradtam, hogy a Hungarizmuson keresztül az igazságot hirdessem… Hitlernek semmi köze nem volt az úgynevezett ’nácizmushoz’ és Mussolininek semmi köze az úgynevezett ’fasizmushoz’, egyszóval azokhoz, akik nem az eszméért, az igazságért éltek, hanem belőlük és bennük dúskálkodtak. Mindketten idealisták voltak, akik a maguk módján látták meg, de csak az igazság egy részét, mert a többi részét, a lényegét az igazságnak a haszonlesők ösztönszerűen eltakarták előlük.”[1539] Néhány héttel később már „valahogy” úgy kezdte érezni, hogy: „Mussolini, Hitler halála óta nekem kell egyedül és a legteljesebb felelősséggel az új Európáért helytállanom.”[1540] Az év utolsó napján azért fohászkodott az Úristenhez, hogy adja meg, hogy 1946-ban „a Hungarizmus célkitűzései megvalósuljanak és hogy alapvetésüket én végezhessem Isten, a nemzet és a család dicsőségére, nagyságára és boldogságára.”[1541]

Az alapvető információktól, hírforrásoktól elzárva is, Szálasi meglepően pontosan értékelte az 1945. november 4-i választások eredményeit. Ő úgy „tudta”, hogy a Kisgazdapárt, többek között a nyilas érzelmű parasztok támogatásával, abszolút többségre tett szert, és azt is jól érzékelte, hogy a nyilas munkástömegek a baloldali pártokra szavaztak. A

[1535] Uo. 8795. 1945. november 19.
[1536] Uo. 8872. 1946. február 21.
[1537] Uo. 8499. 1945. október 13.
[1538] Uo. 8569. 1945. október 29.
[1539] Uo. 8541. 1945. október 25.
[1540] Uo. 8723. 1945. november 19.
[1541] Uo. 8807. 1945. december 31.

választásokat, mivel azon a betiltott Nyilaskeresztes Párt-Hungarista Mozgalom nem indulhatott, Szálasi érvénytelennek tekintette. A kommunista párt vereségét viszont a nyilas puccs iránti bizalom kifejezésének vélte.[1542]

1945. november 10-én Rákosi Mátyásról beszélgetett Péter Gáborral arról, hogy a kommunista pártvezető alkalmas-e miniszterelnöknek. Szálasi valószínűleg jelezhette, hogy saját magát e poszt betöltésére alkalmasabbnak, sőt egyedül alkalmas személynek tartja. Erre utal naplójának a bejegyzése, mely szerint Péter Gábor közölte vele: „Én nem jöhetek tekintetbe, mert már egyszer elrontottam.”[1543]

Utolsó naplójában elsősorban a hungarizmus „igazságáról”, a hatalomért folytatott küzdelmeiről, és a második világháború tanulságairól elmélkedett, de olykor figyelme elkalandozott. Talán az egyik igen sűrű, kihallgatásokkal terhes nap hatására írta börtönnaplójába a náci Németországot (is) ismét bíráló megjegyzését: „Egy királyságot adok annak, aki be tudja bizonyítani, hogy 1938 óta csak Németország szólt bele leplezetten vagy leplezetlenebbül az egyes országok belső, szuverén ügyeibe, míg a többiek, a nagyhatalmakat értem, mindezt nem cselekedték meg. Mindenesetre Anglia csinálta a legügyesebben, utána Moszkva, azután Washington, utána Tokió, Róma és legügyetlenebbül Berlin.”[1544] Máskor azt fejtegette: „Szociológiailag is – ha az ár és az érték kérdését vizsgáljuk a nőnél és a férfinél – a nőnek mindig értéke, a férfinak mindig ára van. Történelmi tényként kimutatható, hogy a társadalmak eddig mindig [az] értéket alábecsülték, minden árat túlfizettek, aminek a magyarázata az anyagelvűségben lelhető.” – állapította meg október 16-án.[1545] Volt ideje a „Hungarizmus Európaközösségének szervezésszaki épületét” is fölvázolni. Európaközösségi Tanács (EKT) irányította volna ezt a Hungarista Európát, amelybe a nagyhatalmak (Anglia, Franciaország, Itália, Németország, Oroszország) 80-80 főt, a középhatalmak, a 16-40 millió lakossággal rendelkező államok 40-40-, a kishatalmak pedig (ebbe a kategóriába Szálasi Magyarországgal együtt 16 országot sorolt) 20-20 főt küldhettek volna. Az EKT két Házra oszlott volna Szálasi tervezete értelmében: a Nemzetközösség Házára és az Európa Dolgozó Népei Házára. Mindkét házban 400-400 tag lett volna. A Házelnökök és a Tanácselnök vezetésével a tagok szaktanácsokat választottak volna. Az EKT-t törvényelfogadó, törvényszentesítő, törvénymódosító, törvényfelfüggesztő, törvénymegszüntető jogkörökkel bíró testületként képzelte el Szálasi. Európában többé háború nem lehetséges, az EKT-

[1542] Uo. 8652. 1945. november 9. Gúnyosan megjegyezte: „Meggyőződésem, hogy a legtöbb konjunktúra szavazatot a kommunista párt kapott, mint párt így a leggyengébb…”
[1543] Uo. 8795. 1945. november 10.
[1544] Uo. 8509. 1945. október 15.
[1545] Uo. 8514. 1945. október 16.

tagságot kötelezővé tette volna Szálasi.[1546] Aki a következő napon kidolgozta a Világközösségi Tanács (VKT) jogkörét, működési mechanizmusát is.[1547] Ismételten kifejtette konnacionalizmus-definícióját, a nemzetköziség helyébe lépő, annál szerinte „valami sokkal több, szükségesebb" nemzetközösség-elvét.[1548]

A Szálasi-per

Szálasi a népbíráskodást törvénytelen és igazságtalan eljárásnak nevezte. „A háborús bűnösöket –így engem is – csak szabadlábra lehet helyezni, vagy meggyilkolni, csak elítélni nem lehet bennünket. Minden ítélet egyben gyilkosság is, bárhogyan is szeretnék ezt leplezni egy erkölcsi törvényen nyugvó ítélettel." – írta hatalomra kerülése első évfordulóján.[1549] Majd azon elmélkedett, hogy a készülő perben „vagy Horthyt, [Dálnoki] Miklóst és Szálasit egyformán a vádlottak padjára kell ültetni, vagy egyformán fel kell menteni őket…"[1550] Szálasi gondosan kidolgozta stratégiáját a népbírósági tárgyalásra: nem védekezni akart, hanem „igazoló jelentést" tenni Nemzetének.[1551] Eleinte még abban is bizakodott, hogy az ő perükbe a jelenlegi kormány bele fog bukni, hacsak nem adnak más fordulatot „az egész ügynek, melynek csak egy alapja van: a hangulati!"[1552] Szálasi sem értette: „Miért nem utalják a német háborús bűnösöket németbirodalmi bíróság elé, miért kell ezeknek külön nemzetközi bíróságot létesíteni?".[1553] A németek (is) akkor úgy látták, hogy nem igazságot szolgáltatnak, hanem a győztesek ítélkeznek a legyőzöttek felett.

Szálasi, aki egész politikai pályafutása alatt a polgári liberalizmus, az egyéni és kollektív szabadságjogok elszánt ellensége volt, most, népbírósági tárgyalására várva mintha nem akarta volna megérteni, miért fogják őt elítélni. „Vajon milyen vádat foglal magában, ha valakire ráfogják, hogy fasiszta és ezért megbüntetik?... A politikai meggyőződés megvallása és a szabad gondolkodás mióta bűncselekmény éspedig hivatalból üldözendő bűncselekmény?" – tette föl kérdéseit naplójában.[1554] Röviddel az Andrássy út 60-ba érkezése után Szálasi azon elmélkedett, hogy Magyarországon, Délkelet-Európa e „kulcsterületén" csak akkor lehet majd minden kérdést teljes megnyugvásra megoldani, ha Horthy Miklós,

[1546] Uo. 8674-5. 1945. november 13.
[1547] Uo. 8679-81. 1945. november 14.
[1548] Uo. 8521. 1945. október 20.
[1549] Uo. 8510. 1945. október 15.
[1550] Uo. 8516. 1945. október 17.
[1551] Uo. 8539. 1945. október 25.
[1552] Uo. 8550. 1945. október 26.
[1553] Uo. 8565. 1945. október 28.
[1554] Uo. 8523. 1945. október 20.

dálnoki Miklós Béla és ő maga „teljesen önállóan, függetlenül és szabadon” leülhet, és egymással minden fontos kérdést megtárgyal.[1555] Az föl sem merült benne, hogy Horthy Miklós, vagy dálnoki Miklós Béla esetleg nem akarna vele tárgyalóasztalhoz ülni. Rákosi Mátyással nem óhajtott tárgyalni: „… mert nekem saját elképzelésem van, RM-nak viszont az, amit Moszkvától kapott utasításként. Tehát csak azzal tárgyalhatok, akinek ugyancsak saját elképzelése van… Hallatlanul érdekes lenne, ha egy ilyen moszkvai, RM fölött álló, döntő illetékességű személlyel a nagy európai és délkelet-európai kérdésekről komolyan és fesztelenül és személyes közvetlenséggel beszélni tudnék.” – ábrándozott Sztálinnal való tárgyalásáról börtöncellájában Szálasi.[1556] Megszállott hite saját igazságában, abban, hogy ha a „döntő személyiségekkel” meg tudná értetni a Hungarizmus lényegét, akkor a szellem erejével minden kérdést meg lehetne oldani, mit sem változott 1935 óta. Ezért akart Horthy elé jutni 1935-1944 között, ezért javasolta Hitlerhez írott memorandumában 1944 nyarán az európai fasiszta és náci vezetők csúcsértekezletének összehívását és most is csak ezért akart volna Sztálinnal tárgyalni. Azért, hogy elmagyarázza neki, mit kell tenni, hogyan kell Európa, sőt a világ problémáit megoldani. Januárban már hajlandó lett volna addigra részletesen kidolgozott országépítő tervét Rákosival, Tildyvel és „a szocdemek részéről állított államminiszterek” – kel is megvitatni.[1557]

Október 30-án délelőtt tanúként hallgatták ki Bárdossy László népbírósági perében. Szálasi felháborodottan jegyezte föl naplójába, hogy a népbíróságon nem tanúként, hanem vádlottként kezelték, a közönség soraiból pedig többen hangosan szidalmazták, gyilkosnak, árulónak, gazembernek, piszoknak stb. nevezték.[1558] Szálasi azt is nehezményezte, hogy nem tudta tanúvallomását „rendesen” elmondani, mert a népbíróság elnöke [Major Ákos -KL] mindig közbevágott valamilyen megjegyzéssel. Szálasi tömören „lynch-bíróságnak” nevezte a Bárdossy-per népbíróságát.[1559] Péter Gábor kíváncsi lehetett Szálasi véleményére, mert még a nap folyamán kikérdezte a Bárdossy-perrel kapcsolatos benyomásairól.[1560]

November 19-én tanúként hallgatták ki Imrédy Béla perében. Dr. Nagy Károlyt, az Imrédy-per tanácsvezető bírájának szaktudását, tárgyalásvezetési stílusát, és a nyugodt tárgyalás-menetet is megdicsérte Szálasi. Némi iróniával állapította meg, hogy ezúttal a közönség köréből csak csirkefogónak és vérszopónak nevezték, de nem küldték volna

[1555] Uo. 8892. Szálasi naplójának géppel írott, Szálasi sajátkezű aláírásával ellátott változata, 1945. október 11.
[1556] Uo. 8584. 1945. november 2.
[1557] Uo. 8852. 1946. január 11.
[1558] A *Szabad Nép* helyszíni riportja szerint, amikor Szálasi, a „magyar nép hóhéra” megjelent a tárgyalóteremben, az addig fegyelmezetten viselkedő közönség nem tudott úrrá lenni felháborodásán „és milliók vádját ordítja száz, ezer torok: Gyilkos! Hóhér! Piszok!” *Szabad Nép*, 1945. október 31., 1.
[1559] BFL-XXV-1-a-293/1946-8574. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. október 30.
[1560] Uo. 8793. 1945. október 30.

akasztófára, nem nevezték árulónak, bitangnak, piszoknak.[1561] Rövid tanúvallomásában azt állította, hogy Szentirmay Félix lakásán valamikor 1944 február elején, vagy közepén Veesenmayer jelenlétében jobboldali politikusok (Szálasi név szerint Rátzot, Imrédyt, Hubayt és Ruszkayt említette meg) többek között arról beszélgettek, hogy megvalósítható-e a magyarországi szélsőjobboldali pártok összefogása. A vita során felmerült, hogy a Nyilaskeresztes Pártot is be kellene vonni ebbe a szélsőjobboldali összefogásba, de Szálasi nélkül. Ezzel kapcsolatban talán Ruszkay megjegyezte, hogy a Nyilaskeresztes Párt Szálasi nélkül „nem fog jönni". Abban viszont a jelenlévők egyet értettek, hogy német segítség nélkül nem lehetséges a „kibontakozás" Magyarországon. Megemlítette még, hogy a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége megalakítását ő javasolta Rajnissnak, aki készségesen állt a rendelkezésére. A valóságban ezt a Szövetséget Veesenmayer megbízásából kezdte el, többek között Rajniss is szervezni.[1562] Börtön-naplójában fogsága első heteiben ritkán tesz említést kihallgatásairól. Az kifejezetten zavarta, hogy kihallgatói rendszeresen a *Hungarista Napló* alapján próbálták kideríteni, hogy mit tett, mire gondolt, mit tervezett. Október 22-én már határozottan dühös volt, hogy kihallgatói: „… még mindig nem fogták meg Naplóim magvát, pedig kézenfekvő és kristálytiszta. Vádirat csak abban az esetben lesz, ha nem fogták fel jelentőségét az utolsó két esztendőnek és tudják a sorok között való olvasásból kivenni, hogy miért jöttek úgy az események, ahogyan jöttek. Azt tartják, hogy azokat is az analfabéták közé kell sorolni, akik nem tudnak a sorok között olvasni."[1563] Talán nekik üzent, amikor börtönnaplójába följegyezte: „A Napló sohase hivatalos okmány. Mint ahogy az újságírás nem történetírás, hanem ennek egyik igen óvatosan használható eszköze csupán."[1564] November elején már szinte dühödten jegyezte föl: „Nem tudom megérteni, hogy nem akarják, vagy nem tudják felfogni, hogy a naplómban [ti. a *Hungarista Napló*ban - KL] olyan körülményeket vettem fel, amelyek akkoriban számomra fontosak voltak és nem olyanokat, amelyeket a jelenlegi vizsgálat tart vagy vél fontosnak." Majd sajátos forráskritikát gyakorolt a *Hungarista Napló* felett: „Hogy egy naplóban mesék is vannak, természetes. Minden naplóban vannak ilyen mesedolgok, hírek, pletykák, tények, valóságok, igazságok. A napló, minden napló, ezeknek a keverékéből adódik. A *Hungarista Mozgalom Naplója* pedig nem hivatalos, párthivatalos napló, hanem az én magántudomásomhoz képes magánnaplóm."[1565] Már a *Hungarista Napló* úgynevezett „harmadik könyve" előszavában figyelmeztette az

[1561] Uo. 8718. 1945. november 19. A *Szabad Nép* tudósítása szerint, amikor Szálasi belépett a terembe: „A közönség hangos kiáltozásban tör ki, pfújozás hallatszik." *Szabad Nép*, 1945. november 20., 2.
[1562] Sipos, 2001, 36. Szálasi tanúvallomásának teljes szövegét lásd: BFL-XXV-1-a-3953/1945-320-325.
[1563] BFL-XXV-1-a-293/1946-8532.
[1564] Uo. 8542. 1945. október 25.
[1565] Uo. 8625. 1945. november 6.

olvasót Jobbágy Lajos, a nyilas Országépítési Iroda helyettes vezetője, hogy a naplóban „…az események úgy vannak rögzítve, ahogyan azok [a] PV előtt voltak ismeretesek. Ebből a gyakran lélegzetfolytó kavargásból, melyben a tények szétbonthatatlanul összegubancolódtak a pletykákkal, kifejezésre juttatott titkos vágyakkal és ezekből adódó ferdítésekkel, kellett [a] PV-nek kihámoznia súlyos döntéseinek alapjait…”[1566]

Szálasi védekezési taktikája meglehetősen egyszerű volt. Elhatározta, hogy nem önmagát fogja védeni, hanem „a Hungarizmust, az új világnézetet. Ezt azonban körömszakadtáig, utolsó leheletemig fogom csinálni!”- írta naplójában. Még ekkor is reménykedett: „Vagy megvédem és belehalok, vagy megvédem és végrehajtom.”[1567]

Karácsony tájékán igazságügyminiszteri engedéllyel egy pszichológus és egy újságíró órák hosszat beszélgetett vele. Nevüket Szálasi nem tudta, sőt, ő úgy értesült, hogy mind a ketten pszichológusok, és úgy tájékoztatták, hogy nem hivatalosan, csak magánemberként szeretnének beszélgetni vele. Szálasi megkérte őket, hogy az ő engedélye nélkül semmit ne közöljenek a beszélgetésük tartalmáról, amit Szirmai Rezső újságíró és dr. Gartner Pál pszichológus megígért, de jelezték a fogolynak, hogy később, a tudományos feldolgozás után mégis csak nyilvánosságra fogják hozni beszélgetésük tartalmát. Szálasi ezt nem tiltotta meg, de közölte azt a kívánságát, hogy előzetesen kérjék ki az engedélyét.[1568] Akit ő vezetőnek nevezett, valószínűleg dr. Gartner, egy ízben „ultra-idealistának” nevezte őt. Szálasi elégedetten jegyezte föl naplójába, hogy ezt nem lekicsinylően, vagy lenézően mondta, hanem mintegy osztályozva világnézeti, belső életét. Az ultra-idealistát utópistának értve Szálasi leszögezte: ő realista, a felette ítélők „és a jelenlegi vezetők valamennyien visszamaradtak a tényleges politikai, gazdasági és társadalmi helyzet felismerésében…”[1569]

Jankó Péter, a Szálasi-per tanácsvezető bírája 1946. január 24-én tájékoztatta a Zeneakadémia Igazgatóságát, hogy Szálasi Ferenc és társai bűnperének tárgyalását január 31-én kezdik el a Zeneakadémia nagytermében, és jelezte, hogy a tárgyalás körülbelül három hétig fog tartani.[1570] Nem tudjuk, hogy két nappal később miért halasztották a per elkezdését 1946. február 5-ére.[1571] Nem lehetetlen, hogy azért, mert legalább néhány napot akartak biztosítani Mándi Nagy István utódjának, Frank László népügyésznek, arra, hogy megismerkedjen a vádirattal, a vádlottak és a tanúk PRO-n, illetve a népügyészségen tett vallomásaival. Frank január utolsó hetében még a kaposvári népügyészség vezetője volt,

[1566] HL-VII-249-HN-1-Jobbágy Lajos előszava, Velem, 1945. január. (231. d.)
[1567] BFL-XXV-1-a-293/1946-8632. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1945. november 7.
[1568] Uo. 8802. 1945. december 20.
[1569] Uo. 8784, 8785. 1945. december 26.
[1570] Uo. 3162.
[1571] Uo. 3163. Jankó Péter levele a Zeneakadémia Igazgatóságának, 1946. január 26.

innen rendelték föl és bízták meg azzal, hogy legyen népügyész a Szálasi-perben.[1572] A vádlottak és kirendelt védőik alig néhány nappal az első tárgyalási nap előtt kaptak lehetőséget arra, hogy a vádiratba betekinthessenek. Szálasit január 22-én váratlanul átvitték a Markó utcába, ott Jankó Péter kezébe nyomta vádiratát és közölte vele, hogy népbírósági tárgyalását január 31-én kezdik. Először át sem akarta venni vádiratát, de megváltoztatta elhatározását, abban reménykedve, hogy így „… legalább a legteljesebb erkölcsi csődbe tudom kergetni az egész népbíróságot és mindazokat, akik a háttérből mozgatják az egészet.”[1573] Szálasinak január 23-án azt mondta Péter Gábor, hogy a népbírósági törvény előírásai szerint a vádirat átvételétől számított nyolcadik napon meg kell kezdeni a tárgyalást.[1574] Nem mondott igazat, a népbíráskodásról szóló 1945. VII. tc. egyetlen paragrafusa sem tartalmaz ilyen előírást. Szálasi január 22-én írásban jelezte, hogy maga kíván védőt választani, de mint írta: személyéről „nyilatkozni ez idő szerint nem tudok”.[1575] Két nappal később egy listáról, amelyen számára teljesen ismeretlen védőügyvédek neve volt, 12 nevet választott ki,[1576] de az általa felsoroltak egyikét sem fogadták el vádlói. Védőinek először dr. Lázár Ernő, dr. Latkóczy Imre és dr. Zsitvay Leó ügyvédeket rendelték ki, de utóbbi „közelfoglaltságára” hivatkozva a megbízást elhárította. Ekkor a Budapesti Ügyvédi Kamara dr. Zboray Sándor ügyvédet rendelte ki Szálasi harmadik védőjének.[1577] Őt egyébként Szálasi Kiss Károly javaslatára választotta, aki szerint Gömbös Ernő védőjeként igen „lelkiismeretes, komoly, részletekbe menő” munkát végzett.[1578] Lázár Ernő január 26-án kereste föl Szálasit, aki tájékoztatta, hogy helyette Zborayt választotta, aminek Lázár őszintén megörült, mert a kirendelést nem tartotta „kellemes” feladatnak. Zborayval is ezen a napon találkozott először, többek között arra kérte a rá nagyon jó benyomást tevő ügyvédet, próbálja elérni, hogy a tárgyalás valamikor május 1. után kezdődjön. Ekkor már tudta, hogy január 31-ről február 5-re halasztották a tárgyalás elkezdését, és úgy vélte, ha öt napot lehetett halasztani, akkor lehet négy hónapot is. Zboray elpletykálta Szálasinak, hogy Jankó dr. is panaszkodott neki, hogy „még nem volt ideje a hatalmas iratanyagba betekinteni, mert mindig másnak kellett.”[1579]

[1572] Frank László 1946. január 23-án még mint a kaposvári népügyészség vezetője hívta fel dr. Nádasdy István alispánt Békeffy József andocsi körjegyző letartóztatása ügyében. SML-IV-405-b-2312/1946.
[1573] BFL-XXV-1-a-293/1946-8857. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1946. január 22.
[1574] Uo. 8860. 1946. január 23.
[1575] Uo. 3164.
[1576] Uo. 8861. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1946. január 24.
[1577] Uo. 3174. A védőügyvédeket január 23-án jelölték ki. Dr. Zborayt január 25-én rendelték ki. Uo. 3176.
[1578] BFL-XXV-1-a-293/1946-8862. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1946. január 24.
[1579] Uo. 8863. 1946. január 26. Keresztnevét Szálasi naplójában tévesen Imré-nek írta.

Szálasi először január 23-án nézhetett bele a vádiratához csatolt iratokba, de mint naplójában is feljegyezte, három óra alatt ezeket „érdemlegesen” nem tudta áttanulmányozni. Megtudta, hogy Imrédy Béla külön szobát kapott a Markó utcában, saját gépírókisasszonya volt, aki számára lemásolta az iratokat és több hete volt ezek tanulmányozására.[1580] Szálasi népbírósági tárgyalása első napján megemlítette, hogy még azt sem engedték meg neki, hogy a *Hungarista Napló*t átnézze.[1581]

Szálasi úgy értesült, hogy először Major Ákost jelölték ki pere tárgyalásvezető bírájának, de talán politikai okokból végül Jankó Péter mellett döntöttek.[1582] Január 24-én délután Szálasit átvitték a Markó utcai fegyházba, ahol a II. emeleten a 14. sz. zárka, megfogalmazása szerint „különszobás lakója” lett. Főleg annak örült, hogy végre, 113 nap pincefogság után, nappal világosság volt körülötte. Távozása előtt megköszönte Péter Gábornak a vele szemben tanúsított „kifogástalan bánásmódot és magatartást”.[1583] Markó utcai zárkáját, az Andrássy út 60. négy négyzetméteres cellája után „nagy teremnek” látta.[1584] Február 4-én ügyvédeivel közölte, hogy tanúként szeretné, ha a perében kihallgatnák Horthy Miklóst, Kállay Miklóst, Hennyey Gusztávot, [Dálnoki] Miklós Bélát, Ribbentroppot [sic!] és Guderiant.[1585]

Budapesten a csikorgó hideg mellett ekkoriban az embereket a vágtató infláció is gyötörte. A tárgyalás első tíz napján használt hangerősítő berendezések kölcsöndíja és kezelési költsége 39.493.100 pengő, a február 18-23. közötti időszakra 86.253.000 pengő volt. A következő két tárgyalási napon már 43.126.500 pengőt kellett a Népbíróságnak fizetni ugyanezekért a berendezésekért.[1586] Február 5-én a Zeneakadémia fűtetlen, de ennek ellenére zsúfolásig telt nagytermében kezdődött meg dr. Jankó Péter elnöklete alatt Szálasi Ferenc és hat társa, a II. rendű vádlott Vajna Gábor, a III. rendű vádlott Szőllősi Jenő, a IV. rendű vádlott Csia Sándor, az V. rendű vádlott Gera József, a VI. rendű vádlott Kemény Gábor, és a VII. rendű vádlott Beregfy Károly pere. Az addig lezajlott nagy politikai perekkel ellentétben ez alkalommal a népbírák számát megduplázták, minden egyes párt és az Országos Szakszervezeti Tanács is két-két népbírát delegálhatott.[1587] Ennek okát, valamint a népbírák

[1580] Uo. 8860. 1946. január 23.
[1581] Uo. 746. 1946. február 5.
[1582] Uo. 8861. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1946. január 24.
[1583] Uo. 8862.
[1584] Uo.
[1585] Uo. 8867.
[1586] Uo. 3258-3261.
[1587] Az FKGP Lészay Bélát és Polgár Menyhértet, az MKP Korbasits Pált és Aranyos Istvánt, az SZDP Mérő Józsefet és Garamvölgyi Sándort, az NPP Horváth Istvánt és Sátonyi Lászlót, a PDP László Adolfot és Ilosvay-Hollósy Istvánt, az OSZT Sipos Ignácot és Peresztegi Dezsőt delegálta.

kiválasztásának szempontjait nem ismerjük. Esetlegesnek tűnik a vádlottak névsorának az összeállítása. A logikus az lett volna, ha legalább az 1946 januárjában már a magyar hatóságok kezén lévő nyilas minisztereket egy perben állítják a népbíróság elé. A nyilas hatalomátvételben komoly szerepet játszó Kovarcz Emilt ekkor még nem szállították Magyarországra. Így az egyik fő vádpontot az ügyészek nem tudták kellő hangsúllyal képviselni. Szálasi kormányának tagjai közül Kunder Antalt, Reményi-Schneller Lajost, Szász Lajost és Szakváry Emilt is Szálasival együtt lehetett volna perbe fogni, és nem Sztójay Döme vádlott-társaiként szerepeltetni őket. Ráadásul már csak a Sztójay-per első tárgyalási napján derült ki a népbíróság számára, hogy Szakváry Emilnek semmi köze sem volt a Sztójay-kormányhoz, így az ő ügyét elkülönítették.[1588] Nem akarták megadni Szálasinak azt a „megtiszteltetést", ami Bárdossynak és Imrédynek jutott osztályrészül, vagyis hogy egyedül neki külön pert szerveznek. Amit viszont megtettek kormánya tagjai közül Budinszky Lászlóval, Hellebronth Vilmossal, Kassai Ferenccel, Kovarcz Emillel, Pálffy Emillel és Rajniss Ferenccel is.

A Szálasi-perben, miként a Bárdossy-, és az Imrédy-perben is, a vádat képviselő egyik ügyész, és ezt akkoriban Szálasi is tudta, zsidó származású volt. Nem csak az volt a probléma, hogy dr. Frank László fölkészületlen volt, és mint már említettük, az utolsó pillanatban került, máig ismeretlen okból Mándi Nagy István helyére. Frank nem ismerte a nyilaskeresztes mozgalom történetét, és – teljesen érthetően – mint volt munkaszolgálatos, és a holokausztban számos rokonát, barátját elvesztő ember, igen indulatos és elfogult volt. Bibó István 1948-ban közzétett tanulmányában részletesen kitért az egész népbíráskodási rendszer egyik legsúlyosabb problémájára, a zsidók részvételére a háborús bűnösök felelősségre vonásában. Mint Bibó megállapította: „A számonkérésben az ügyek bíráiként a nyomozás és ítélkezés különböző szakaszaiban szerepelt annyi zsidó vagy zsidótörvények által érintett személy, hogy ennek alapján tapasztalati támpontot is kapott s komoly visszhangra számíthat az a beállítás, hogy az egész számonkérés lényege tulajdonképpen az, hogy most - a múlt visszatorlásaként, amikor a magyarok ítélkeztek a zsidók felett - a zsidók ítélkeznek a magyarok felett."[1589] Ezt a benyomást nagyban erősítette Frank népügyész teátrális stílusa, érvei gyengeségét hangerővel, gúnyolódással ellensúlyozni próbáló magatartása. Ráadásul ő egy olyan perben volt népügyész, ahol a legsúlyosabb vádak éppen a budapesti zsidók 1944-1945-ös szenvedéstörténetével voltak kapcsolatosak.

[1588] Karsai-Molnár szerk.: *A magyar Quisling-kormány*. 2004, 156-157.
[1589] Bibó István: *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után*. In. B. I. : Válogatott tanulmányok 1945-1949, Bp., 1986, II. k. 772.

A hevenyészve összeállított, tévesen írott fontos nevektől,[1590] tárgyi tévedésektől[1591] sem mentes vádiratban Szálasi /Szalosján/ [sic!] Ferencet az 1930. III. tc. 58.§ első bekezdés 2. pontja, valamint a 60 § 3. pontja alapján hűtlenséggel, magyarán hazaárulással, az 1945. VII. tc. 11 § 1. bekezdése 3, 4, 5, és 6. pontja alapján háborús bűntettekkel vádolták. A hűtlenség bűntettét azzal követte el Szálasi, hogy 1944. augusztus 31-én tájékoztatta Otto Winkelmannt arról, hogy a Horthy-Lakatos-kormány a német szövetségből való kiugrása küszöbön áll. Ezt persze a németek Szálasitól függetlenül is tudták, de ezt a tényt a népbíróság előtt sem Szálasi, sem vádlói nem említették. A vádirat összeállítói (hivatalosan még dr. Mándi Nagy István írta alá a január 22-én elkészült vádiratot) szinte az összes vádpontot a *Hungarista Napló*ra alapozva fogalmaztak meg. Nem foglalkoztak a nyilas mozgalom 1944. március 19. előtti történetével, Szálasi ideológiájával, politikai céljaival. Az ügyészek rengeteg energiát fecséreltek el annak kiderítésére, hogyan, pontosan mikor és milyen körülmények között nevezte ki Horthy Szálasit miniszterelnöknek. Ehhez képest a vádiratban az október 16-i dátum helyett az szerepelt, hogy a kormányzó október 18-án, három nappal a tényleges nyilas hatalomátvétel után „designálta” csak Szálasit kormányfőnek.

Azt viszont Szálasi sem tagadhatta, nem is tette, hogy vezető állásban kifejtett tevékenységével elősegítette az ország „háborúba való mind fokozottabb mértékben történt belesodródását”. Ugyancsak nem tagadta Szálasi, hogy parancsot adott a gyárak, termelő berendezések, értéktárgyak nyugatra szállítására. Vádpontjai között szerepelt, dátum megjelölése nélkül, a zsidókat hat csoportba osztó rendelkezése. Erről a vádirat azt állította, hogy: „Szálasi Ferenc rendelkezése magába foglalta a Németországba kiszállítandó zsidók törvénytelen kivégzését, mert Szálasi Ferenc nyilván tudta, Hitler Adolf rádió útján az egész világ tudomására hozott rendelkezését, hogy a zsidókat kiirtja, de a többi kategóriába tömörített zsidóknak is mérhetetlen szenvedést és kínokat jelentett.” A vádirat összeállítói is tudták, hogy a Németországba 1944. május 15-től kiszállított magyar zsidó százezrek közül több tízezren túlélték a holokausztot. Hitler a nyilvánosság előtt is többször fenyegetőzött, hogy kiirtják a zsidókat, de 1944 őszén, amikor Szálasi hatalomra jutott, semmiféle olyan hitleri parancs nem volt érvényben, hogy a Németországba kiszállított magyar munkaszolgálatos zsidókat ki kell végezni.

[1590] Pl. „Ribbentropp”, Ribbentrop helyett, „Rombach utcai zsinagóga” Rumbach utcai helyett stb.

[1591] Vajnáról azt állította a vádirat, hogy az 1938-as választásokon jutott mandátumhoz. A képviselőházi választások 1939 májusában voltak. Szőllősi Jenőt többek között azzal vádolták, hogy a Képviselőház 1944. december 14-én Budapesten tartott ülésén beszédet mondott. A nyilas Képviselőház már november közepétől Sopronban ülésezett. A minden hatáskör és szerep nélküli nyilas kormányzótanácsról a vádirat azt állította, hogy Szálasi legfelsőbb tanácsadó szerve volt.

A vádirat szerint Budapesten pontosan meg nem állapítható számban, de „nyilván több tízezer” zsidót kínoztak meg és végeztek ki Szálasi tudomásával és hallgatólagos jóváhagyásával. A megtorlás elmaradásával pedig pártszolgálatosait további kínzásokra és gyilkosságokra bátorította. A vádirat, tartalmuk megjelölése nélkül Szálasi 16 beszédét inkriminálta, melyeket 1941-1944 között mondott el.

Vajnát azzal is megvádolta a népügyészség, hogy október 16-án a zsidó házak kapuit bezáratta, az ott lakók 10-12 napig még az élelmüket sem tudták beszerezni. A valóságban a sárga csillaggal megjelölt házak zárlatát Kovarcz Emil rendelte el, és Vajna október 21-én a zárlatot feloldotta.[1592] A kínos elütések kategóriájába tartozik a vádiratban a nagy gettónak kijelölt területen még a gettó felállítása előtt élő emberek számát 70.000-ben megadni a tárgyalás során a későbbiekben hangoztatott 7000 helyett. Így nem volt értelme Vajnát azzal vádolni, hogy olyan területre zsúfoltak be 70.000 zsidót, ahol azelőtt 70.000-ren éltek. A nagy gettó rabjairól a vádirat azt állította, hogy a „külföldi szervek”, (a semleges államok diplomatáira és a Nemzetközi Vöröskereszt, valamint a Svéd Vöröskereszt munkatársaira céloztak itt) segítsége nélkül éhen haltak volta. A valóságban a nagy gettót döntő mértékben a főváros élelmiszer-készleteiből látták el, igaz, rendkívül szűkösen. A vádirat szerint a nagy gettóban erőszakos halál, betegség és éhség következtében körülbelül 6000-8000 ember halt meg. A nemzetközi gettó lakóival kapcsolatban a vádirat azt állította, hogy közülük körülbelül 6000 embert gyilkoltak meg a Duna-parton, illetve a főváros egyéb területein. Ezt a gettót „védtelen gettónak” nevezte a vádirat, mintha a nagy gettó védett lett volna. Napjainkban éppen fordítva, a nemzetközi, vagy kis gettót szokták „védettnek” nevezni. Pontosabb lenne az ideiglenes palánkkal, őrzött kapukkal ellátott gettót „nagynak”, a nemzetközi „védelem” alá helyezett háztömböket pedig „kis” gettónak nevezni. Vajna vádiratában tételes felsorolásban szerepelt, hogy utasítására mekkora tömegű zsidó vagyont vittek ki Németországba.[1593]

Szálasi Ferencet és pártjának vezetőit az 1945. VII. tc. alapján törvényesen állították népbíróság elé, kriminalizálva az 1935-1945 között legális (ámbár többször betiltott, feloszlatott) pártjukban végzett mindenféle tevékenységet. Népbírósági perek százaiban már 1945-1946-ban a vádlottak ellen felhozott gyakori vád pusztán nyilas párttagságuk volt. Csia Sándor ellen csak azt tudták felhozni, hogy 1944-ben ott volt több olyan tárgyaláson, ahol Veesenmayerrel a nyilas hatalomátvételről esett szó. Külön vádpontként szerepelt az a tény,

[1592] Ezzel kapcsolatban lásd: 324/1390. j.
[1593] 110 láda színaranyat rudakban, 55 mázsa mennyiségben, nyolc láda arany, platina, zafír, rubin stb. ékszert, összesen négy vagonban, 18 vagonban ezüstöt, órákat és 22.000 darab perzsaszőnyeget. BFL-XXV-1-a-293/1946-512.

hogy egyike volt 1935-ben a nyilas párt megalapítóinak, majd vezetőinek. Neki is felrótták, hogy meg sem próbálta megakadályozni zsidók törvénytelen megkínzását és meggyilkolását, sőt egy alkalommal a Hűség Házában szemtanúja volt zsidók megkínzásának és azt helyeslően tudomásul vette. Ezt a vádpontot azután a főtárgyaláson az állítólagos szemtanú segítségével nem sikerült a vádnak bizonyítani. Valló Dezső, aki azt állította, hogy amikor megkínozták, jelen volt Csia Sándor is, a vádlottak között őt nem ismerte föl.[1594]

Ha a vádirat összeállítói ismerték volna például azokat a diplomáciai jegyzékeket, memorandumokat és kérvényeket, amelyeket a világháborúban semleges országok diplomatái a nyilas Külügyminisztériumhoz intéztek, könnyen bizonyíthatták volna, hogy Gera József, mint a nyilas pártépítés vezetője szinte semmit sem próbált tenni azért, hogy megfékezzék a fővárosban garázdálkodó nyilaskeresztes karszalagot viselő rablókat, tömeggyilkosokat. Mivel ezek a dokumentumok akkor még nem álltak az ügyészek rendelkezésére, Gerát azzal vádolták meg, amihez nem volt köze: a nyilas párttagok felfegyverzésével, és *ezáltal* több tízezer gyilkosság elkövetésének szándékos előmozdításával.

Kemény Gábor sem tagadta, hogy többször tárgyalt Veesenmayerrel és Kurt Hallerral, velük fontos információkat közölt többek között Horthy különbéke-kötési terveiről, akcióiról. A vádirat összeállítóinak fogalmuk sem volt arról, hogy a világháborúban semleges országok diplomatái csak Kemény Gáborra számíthattak, csak hozzá fordulhattak, amikor különféle védleveleikkel, védőútleveleikkel mit sem törődő pártszolgálatosok „védett” zsidókat tartóztattak le, hurcoltak el, vagy gyilkoltak meg. Vádiratában külön pontban szerepelt az, hogy a „védettséget élvező zsidókat a Palatinus házakba tömörítették össze.” Bizonyos, hogy ha a pesti kerületekben ekkor még létező sárga csillagos házakban szétszórva maradtak volna a „védett” zsidók, életük nagyobb veszélyben forgott volna. A vádirat szerint Kemény Gábor kötelessége lett volna a védett gettó lakóit megvédelmezni. Ha valakinek, akkor Szálasinak és Vajna Gábornak, valamint a német megszállóknak lett volna lehetőségük, hatalmuk fegyveres őrséggel védelmezni a pesti gettókat, nem a nyilas külügyminiszternek.

Jankó Péter tanácsvezető bíró minden igyekezete arra irányult, hogy a vádlottakat nevetséges, ostoba alakoknak tüntesse fel. Sokszor indokolatlanul félbeszakította, gúnyolta őket. Szinte soha nem intette csendre a közönséget, ha hangosan kinevették, vagy közbekiabálva sértegették a vádlottakat. Amikor az I. rendű vádlott az elnök kérdésére foglalkozásaként „Magyarország nemzetvezetője”-vel válaszolt, ez a hallgatóság soraiban élénk derültséget keltett. Fogalmazhatunk úgy is, hogy Szálasit kinevették. Jankó Péter, nem

[1594] BFL-XXV-1-a-293/1946-2411. (1946. február 21.)

is kicsit a „karzatnak játszva” megállapította: „Önnek tehát ez a mániája, ez még mindig tart. De talán nem is mánia, hanem rossz tréfa a nemzettel, vagy arcátlanság.”[1595] Jankó Péter készült e „szellemes” megjegyzésre. December 28-án az Endre-Baky-Jaross-perben, amelynek szintén Jankó volt a tanácsvezető bírája, tanúként hallgatták ki Szálasit. Jankó már ekkor „kioktatta” Szálasit: „Először is [a] ’nemzetvezető’ nem foglalkozás. Ez egy önmagának adott titulusa, amely titulusnak, hála Istennek minden hatékonysága a jelen pillanatban, sőt már jó ideje megszűnt.”.[1596] Ha Jankó egyszerűen napirendre tért volna Szálasi foglalkozás-meghatározása felett, ha nem személyeskedő, durva hangnemben vezeti a tárgyalást, Szálasi minden bizonnyal őszintén, kimerítően válaszolt volna minden egyes kérdésre. Szálasi ezek után az első tárgyalási napon szinte egyetlen kérdésre sem volt hajlandó válaszolni, bármit kérdeztek tőle, azt mondta, hogy a *Hungarista Napló*ban ott a válasz, Jankó olvassa fel abból. Délután naplójába följegyezte: „Délelőtt főtárgyalásom első napja. Tanácselnök dr. Jankó. Magaviselete minősíthetetlen, a bírói joggyakorlat nyílt, durva, gátlásnélküli arculcsapása… Szégyene ez az igazságszolgáltatásnak. Szegény magyar nemzet, hogy ilyen bíráskodása és bírája van…” Szálasi azt is kifogásolta, hogy a *Hungarista Napló*ból csak azokat a részeket olvasták fel, amelyek ellene szóltak.[1597]

Jankó nem értette, hogy egy megszállott, fanatikus politikus áll előtte, aki hisz abban, hogy őt „törvényesen” választották meg Magyarország Nemzetvezetőjének és erről a posztjáról senki sem váltotta le. November 19-én, amikor Szálasit Imrédy Béla perében tanúként hallgatták ki, akkor is azt válaszolta a foglalkozását firtató kérdésre, hogy „Nemzetvezető”. A közönség ezt akkor is „óriási derültséggel” fogadta, viszont dr. Nagy Károly tanácsvezető bíró nem zavartatta magát, és feltette a következő kérdést: „A rendes foglalkozása?” Szálasi ezek után „rendfokozat nélküli honvéd”, majd lefokozott „vezérkari őrnagy”-ként adta meg foglalkozását.[1598] Dr. Gálfalvy István, Budinszky László népbírósági tárgyalásának tanácsvezető bírája is hasonlóan kezelte Szálasit. Amikor igazságügyminisztere perében tanúkénti kihallgatásakor nemzetvezetőként jelölte meg foglalkozását és a közönség ezt megint egyszer hangos derültséggel fogadta, dr. Gálfalvy nem a tanút, hanem a közönséget figyelmeztette: „Csendet kérek! Ez nem színház és nem cirkusz!” majd, mintha mi

[1595] Uo. 689. 1946. február 5.
[1596] Karsai-Molnár, *Az Endre-Baky-Jaross per*, 1993, 290. Szálasi joggal jegyezte föl e napon naplójába: „A tárgyalás lapos volt, a bíró és az esküdtek nem uralták az anyagot.” BFL-XXV-1-a-293/1946-8806. 1945. december 28.
[1597] Uo. 8867. 1946. február 5.
[1598] Sipos, *Imrédy Béla a vádlottak padján*, 1999, 300/421. j.

sem történt volna, azt kérdezte Szálasitól: „Mi volt az Ön foglalkozása azt megelőzően?”[1599] Gömbös Ernő tárgyalásán 1946. január 12-én, amikor Szálasi megint egyszer nemzetvezetőnek nevezte magát, a bíró csak annyit jegyzett meg: „volt nemzetvezető”. Ezt akkor Szálasi nyugodtan vette tudomásul.[1600]

Szálasi mindent elismert, ami a *Hungarista Napló*ból is kiderült: kapcsolatát Veesenmayerrel, Höttllel és más németekkel, tárgyalásait Horthyval, Sztójayval, és másokkal. Elismerte, hogy tudtak Horthy kiugrási előkészületeiről, és hogy azt puccsnak, alkotmánysértőnek és törvénytelennek tartották. Azt is elismerte, hogy augusztus végén-szeptember elején már készültek a hatalom átvételére, német segítséggel, akár a kormányzó ellenében is. Röviden tárgyalták meg Horthy leváltását, letartóztatását és a Szálasi-kormány megalakítását. Amikor Szálasi Frank népügyész egyik, szerinte „otrombán és sértőn” feltett kérdésére éles hangon felelt, Jankó dr. három nap sötétzárkára ítélte. Később ügyvédei útján kérte, hogy fegyelmi büntetését csak a tárgyalás után kelljen letöltenie, Jankó dr. helyt adott kérésének.[1601] Az első két tárgyalási nap lezajlása után a kommunista *Szabad Nép* tudósítója úgy látta, hogy Szálasi-per közönsége történelem helyett kabarét „élvez”, mert Szálasi, a „bálvány” egy „szánalmas, kis vidéki sikkasztó pénztáros” benyomását kelti, aki a „maga módján igyekszik tettét magyarázni és a lopásra ’erkölcsi’ indítékokat találni.”[1602] Szálasit mélységesen bántotta, mélyen sértette a bíró, az ügyészek és a „közönség egyes részének”, [ti. a zsidóknak-KL] a magatartása. „Becsmérlés, becsületsértés, gúny, trágárság, ami csak elképzelhető személyemmel kapcsolatosan. A Jóistent csak arra kérem, adjon erőt, hogy ezt a szörnyű vesszőfutást higadtan [sic!] és hideg fejjel, vérrel kibírjam és mindent nemzetem szolgálatának és szenvedésének, jövőjének és új életének áldozhassak.”[1603]

Szálasi határozottan tagadta, hogy hallott volna az 1944 tavaszán-nyarán deportált zsidók tömeges legyilkolásáról, a gázkamrákról. Ezen feldühödve a tanácsvezető bíró kifakadt: „Érdekes, hogy a külföldi vonatkozású hírekből csak a hitleri hülyeségekről tudott, a csodafegyverekről és hasonlókról. Ebben a vonatkozásban minden zagyvaságról és badarságról értesült, ezt azonban nem hallotta?”[1604] Szálasi azt is tagadta, hogy valaha, egyetlen egy hullát is látott volna Budapest utcáin, pedig november 2-ig minden nap Óbudán keresztül ment ki Csobánkára. Sőt, december 11-ig legalább 10-12-szer járt a Bécsi

[1599] ÁBSZTL-V-19.430-13-133. Szálasi Ferenc tanúvallomása Budinszky László népbírósági tárgyalásán, 1945. december 10.
[1600] BFL-XXV-1-a-293/1946-8856. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1946. január 12.
[1601] Uo.
[1602] Sz. n.: Saját naplójából olvassák Szálasi fejére a hazaárulást. *Szabad Nép*, 1946. február 7., 1.
[1603] BFL-XXV-1-a-293/1946-8867. 1946. február 6.
[1604] Uo. 971. 1946. február 7.

országúton is, de ott sem látott hullákat.[1605] Jankó Péter erre kivételesen higgadtan annyit jegyzett meg, hogy még ő is látott a Bécsi-úton hullákat. Lészay Béla népbíró Szálasihoz intézett kérdésében azt állította, hogy a gyalogmenetekben százával lőttek agyon 70 éves öreg embereket és asszonyokat, akik nem tudtak lépést tartani a menettel. Szálasi tagadta, hogy ilyesmiről tudomása lett volna.[1606] Azt elismerte, hogy később hallott ilyen eseményekről, atrocitásokról, de ezeket azzal magyarázta, hogy a párt első három vezető rétegét az ország irányítására vette igénybe, a 4. és 5. „garnitúra nem tudta annyira összefogni a pártot, ahogyan valamikor össze volt fogva. Azon kívül az az érzésem, hogy a párt felduzzadt olyan elemekkel, akik csak konjunktúrát láttak az akkori eseményekben." – mondta Szálasi, némi önkritikáról téve tanúbizonyságot. Lészay ezek után a konjunktúra-lovagok bandavezérének nevezte őt.[1607] Korbasits Pál népbíró, felháborodva azon, hogy Szálasi azt állította, hogy a magyar és a német hadsereg Budapest lakosságának hősies támogatásával védte a fővárost, azt mondta, hogy igazuk volt azoknak, akik bizonyos fokig őrültnek nevezték Szálasit.[1608]

Frank népügyész azt állította vádbeszédében, hogy: „Szálasi olyan eszméket hirdetett, amelyeknek valótlanságáról és helytelenségéről maga is tudott."[1609] Bizonyos, hogy a népügyésznek nem volt ideje arra, hogy átnézze a nyilas sajtótermékeket, elolvassa Szálasi publikált beszédeit, vagy legalább 1938-1940-es és 1945-1946-os börtönnaplóit áttanulmányozza.[1610] Szálasi, ellentétben a népügyész állításával, nem volt cinikus, pusztán a hatalomra vágyó törtető. Fanatikus megszállott volt, aki hitt, mert hinni akart saját igazságában. Frank László vádbeszédében többek között kijelentette: „Sztójay után már csak a Golgotára vezető út utolsó stációja következik el, amelynek végén, 1944. október 15-én Szálasi Ferenc keresztre feszíti nemzetét."[1611] Szálasit végtelenül felháborította, hogy őt Krisztus- és Nemzetgyilkosnak nevezte a népügyész. A vádbeszédekről megjegyezte: „Mocskos és piszkos volt. Ezekben ismertem meg igazán a bosszúálló zsidót. Jogi felépítés szempontjából nagyon gyenge és kezdetleges volt mind a két beszéd. Annál ügyesebb hangulatkeltés szempontjából… A legteljesebb megvetés és undor van bennem."[1612]

[1605] Uo. 973. 1946. február 7.
[1606] Uo. 974-975. 1946. február 7.
[1607] Uo. 976. 1946. február 7.
[1608] Uo. 985. 1946. február 7.
[1609] Uo. 2498. 1946. február 22.
[1610] Igen valószínűnek tűnik, hogy ezidőtájt már az illetékesek kezében volt Szálasi 1942-1944-es bizalmas magán-naplója. Mivel az A-B-C-füzetek közül a „C"-füzet Benoschofsky Ilona (MZSL), a „B"-füzet pedig egy izraeli állampolgár hagyatékából került elő, bizonyos, hogy ezek a napló-feljegyzések 1945-1946-ban már Budapesten voltak.
[1611] BFL-XXV-1-a-293/1946-2490. 1946. február 22.
[1612] Uo. 8873. 1946. február 22.

Szálasi az utolsó szó jogán mondott beszédét is azzal kezdte, ami számára az egész életében a legfontosabb volt: hitet tett saját igazsága mellett. „Én mindig az igazságot szolgáltam, ezt az igazságot mindig halálosan szeretett nemzetem szolgálatába akartam állítani, és meg voltam mindenkor győződve arról, hogy ennek az igazságnak a megvalósításával tudom a legjobban, a legszebben, a legigazabban szolgálni nemzetem dicsőségét, nagyságát és boldogságát.” – kezdte hosszú, csaknem négyórás védőbeszédét Szálasi, ismét egyszer gúnyos derültséget keltve a hallgatóság körében.[1613] Kijelentette, hogy mivel a vád nem annyira bizonyított, mint inkább személyét becsmérelte, és így a dolga is könnyebb, mert saját személyével nem, csak a nemzet sorsával akar foglalkozni.[1614] Önérzetesen visszautasította azt az állítást, hogy a vádat ellene az egész nép nevében emelték. Többek között arra hivatkozott, hogy ő az elmúlt tíz évben keresztül-kasul bejárta az országot, aludt ő falusi viskóban és palotában is, jól ismeri a magyar népet. Még arra is hivatkozott, hogy 1944-es országjárása során tapasztalta, hogy a „magyar nemzet legszélesebb rétegeiben milyen nagy hittel, bizalommal és szeretettel veszi körül mindazt, ami Hungarizmus…”. Különösen a Délnyugat-Dunántúlon fogadták őt így ezres, sőt tízezres tömegek, említette meg Szálasi, akinek ezt a megjegyzését is „derültséggel” fogadta a hallgatóság.[1615] Kétségbe vonta a népbírák jogát, hogy mint „érdekelt felek” ítéletet mondjanak fölötte. Szerinte csak olyan nemzetek állampolgáraiból összeállított bíróság ítélkezhetne az úgynevezett háborús bűnösök perében, amely államok nem vettek részt a világháborúban.[1616] Ezzel ellentétbe került azzal, amit nem is olyan sokkal korábban börtönnaplójában a német háborús főbűnösök peréről írt. Azt jogosan vetette fel, hogy a német háborús főbűnösöket német állampolgárokból álló bíróság elé kellett volna állítani. Akkor viszont nem érthető, hogy a saját perében miért akart olyan bírákat, akik a világháborúban semleges államokból jöttek?

Beszédében ezek után csak érintőlegesen foglalkozott az egyes vádpontokkal, inkább megpróbálta még egyszer összefoglalni a hungarizmus alapvető tanait. Kifejezte meggyőződését, hogy a történelmi materializmus alapján álló rendszerek, a különféle liberális, marxista, vagy bolsevista rendszerek mind meg fognak bukni, és helyükre a nacionalizmus, a szocializmus és az erkölcsi világrend alapján álló rendszerek jönnek majd. Még egyszer, utoljára kifejtette véleményét a parasztról a földbéke, a munkásról, a munkabéke hordozójáról és az értelmiségről, amely vezeti őket és megvalósítja a társadalmi békét.

[1613] Uo. 2637. 1946. február 25.
[1614] Uo. 2639.
[1615] Uo. 2669.
[1616] Uo. 2642.

Németország melletti kitartását részben azzal indokolta, hogy neki még [1944.] október 15. után is azt mondták német hivatalos körök, többek között Veesenmayer is, hogy megvan az a fegyver, amely négyzetkilométereket porrá és hamuvá tesz.[1617] Beszéde későbbi részében ismételten leszögezte, hogy a hatalom átvételekor biztos volt a győzelemben, meg volt arról győződve, hogy legkésőbb „1945 tavaszáig a hadászati harc az időnyerésért megszűnik a németek részéről és a hadászati támadás be fog következni.”[1618] A csodafegyverekkel kapcsolatban, úgy tett, mintha nem tudta volna, hogy már az utolsó szó jogán, tehát a bizonyítási eljárás után beszél, és javasolta Ribbentrop, Guderian és Speer kihallgatását. Főleg és elsősorban azért, hogy kiderüljön, ő helyes döntést hozott-e, amikor úgy döntött, hogy átveszi a hatalmat, vagy őt rosszul informálták.[1619] Szálasi arra nem tért ki, hogy ha őt helyesen informálták, a csodafegyverek valóban léteztek, akkor ezeket a német hadvezetés miért nem vetette be? Őt ekkor is csak az érdekelte, hogy bebizonyítsa: helyesen döntött, ha mégsem, akkor ennek az volt az oka, hogy őt megtévesztették.

Fontosabb érvként említette meg hatalomátvétele, Németország melletti kitartása okaként azt, hogy szerinte Németország „az új világnézetet hordta magában”. A megfogalmazással Szálasi azt akarta érzékeltetni, hogy a valóságban létező Németország még nem képviselte az igazi nemzeti-szocialista világnézetet, de megvolt arra a lehetőség, hogy a német nemzetből ez még megszülethet. Szálasi most nyíltabban és világosabban megismételte azt, amit az előző években többször is leírt, elmondott. Véleménye szerint Németországban az 1940-es „hihetetlen nagy sikerek után” egy imperialista szárny alakult ki, amelynek jelszava az volt, hogy a német birodalom határa ott végződik, ameddig a német katona szuronya ér. Dél-Kelet Európa vezető népének, a magyarnak, ismételte meg immáron sokadszor egyik kedvenc elméletét Szálasi, amely köré „nemzeti szervezéssel” a többi népnek is tömörülni kellett (volna), mindenáron biztosítani kellett a szuverenitását. Szálasi azzal is megpróbált érvelni hatalomátvétele mellett, hogy a háború akkor is legalább ennyi ideig tartott volna Magyarország területén, ha a magyar hadsereg átáll a Vörös Hadsereg oldalára. Szálasi hatalomátvételének még két okát jelölte meg: szerinte a nemzet „lélektanilag a legteljesebben” mellette állt, ráadásul meg kellett akadályoznia a kormányzó puccsát, vagyis az antifasiszta koalíció mellé állást. Horthy október 15-16-i magatartásának fő okát abban látta, hogy a kormányzó félt a nemzettől, és félt a szovjetektől, ezért helyezte magát a németek védelme alá. Arra Szálasi nem tért ki, hogy előbb ifj. Horthy Miklóst rabolták el a

[1617] Uo. 2664-2665. Ehhez még hozzáfűzte, hogy ugyanezt megerősítették Mussolini kijelentései is.
[1618] Uo. 2675.
[1619] Uo. 2678.

németek, majd letartóztatták és lemondásra kényszerítették, végül családjával együtt deportálták a kormányzót. Szálasi a népbíróság előtt felvonult tanúkra hivatkozott, akik szerinte mind azt bizonyították, hogy az egész hadsereg, különösen a vezérkara, valamint a rendőrség és a csendőrség a nyilasok kezében volt, tehát semmi szükség sem volt külső segítségre a hatalom átvételéhez. Legfeljebb egy okból, hogy a németek nehogy közbeavatkozzanak, és a Hungarista Mozgalmat a Vasgárda sorsára juttassák.[1620]

Szálasi kitért a nyilas rezsim alatt elkövetett gyilkosságokra, rablásokra, fosztogatásokra. Ezeket „kilengések”-nek nevezte, és Gerához hasonlóan azt állította, hogy a „legsúlyosabbak” Budapest körülzárása (december 24.) után, vagyis akkor történtek, amikor a nyilas kormány tagjai már a nyugati határszéli „Gyepűre” menekültek. Szálasi szerint nem volt megállapítható, hogy ezeket a „kilengéseket” mi indította el. Teátrális gesztussal a közönség körében ezek szerint számára is látható helyen ülő Domonkos Miksához fordulva megkérdezte: mit szóltak volna Domonkos hozzátartozói, ha egy őrjárat „elcsípi” és agyonlövik, miközben „illegitim századosi egyenruhában járt”?[1621] Szálasi az ostromlott városban uralkodó feszült hangulatnak, és a Domonkoshoz hasonlóan „törvénytelenül” viselkedőknek próbálta tulajdonítani a Duna-parti tömeggyilkosságokat, a rablásokat. Föl sem vetődött benne, hogy miért kényszerült a Zsidó Tanács egyik tagja (is) arra, hogy szembeszegüljön a nyilasok „törvényes” rendszerével.

Szálasi szinte költői magasságokba emelkedve közölte, hogy a világban még nincs béke, „… az egész földgömb egyetlen nagy katonai tábor, amelyben átmenetileg fegyvernyugvás van.” Amikor azon kezdett elmélkedni, hogy a magyar nemzetnek a jövőben választania kell kelet és nyugat között, Jankó dr. félbeszakította és figyelmeztette, hogy saját védelmével foglalkozzék, a „… jóslásaira a nemzet nem kíváncsi.”[1622] Szálasi beszéde végén reményét fejezte ki, hogy perükben a végső ítéletet a nemzet fogja kimondani, miután a történészek a „ténybeli alapokat” majd feltárják és a nemzetnek megmutatják.[1623] Beszédét Szálasi: „Isten legyen nemzetemmel. Végeztem.” – szavakkal zárta.[1624]

Frank László népügyész Szálasi beszéde után szót kért, és közölte, hogy nem akar vitába szállni a hungarista ideológiával, mert ő nem értette, amit az I. rendű vádlott mondott. Éspedig azért nem, mert Szálasi nem magyarul beszél, nem magyarul gondolkodik.[1625] Frank azt állította, hogy Szálasi nem Krisztus tanítása alapján élt, vádlott-társaival együtt „…

[1620] BFL-XXV-1-a-293/1946-2667.
[1621] Uo. 2682.
[1622] Uo. 2688.
[1623] Uo. 2688.
[1624] Uo. 2690.
[1625] Uo. 2691.

magukat akarták megváltani a nemzet keresztre feszítése árán."[1626] Frank visszautasította Szálasi állítását, hogy ügyében magyar bíróság ne lenne illetékes, mert minden egyes tagja érintett. A pert a népügyész „… a magyar nemzet perének" nevezte Szálasival.[1627] Beszéde végén részletesen foglalkozott Szálasi hadászati reménykedéseivel, a csodafegyverekbe vetett hitével, és rámutatott: Szálasi Hitler blöffjére tette föl az egész nemzet életét.[1628] Másnap Szálasi naplójában följegyezte: az egyik cellában szóba került, hogy ő egy alkalommal hazudott. Erre Gerának az egyik cellatársa azt mondta: „És ha hazudott, ezt is a szent cél érdekében tette. Erzsébet asszony is hazudott."[1629] Szálasinak érzékelhetően jól esett, hogy megvédték, ő is úgy gondolta, hogy a hatalomra jutás érdekében akár hazudni is lehet, hiszen a cél szent.

Szálasit 1946. március 12-én 15 óra 24 perckor akasztották fel a Markó utcai fegyház udvarán.[1630] Valószínűnek tűnik, hogy alig néhány órával korábban dönthették el, mikor fogják kivégezni, vagy nagyon ügyelni akartak a titoktartásra. Március 11-i és 12-i *Eseménynaplójá*ból látszik, nem közölték vele, hogy 12-én ki fogják végezni. Péter Gábor 11-én este több beosztottja kíséretében felkereste zárkájában, és nem kis cinizmusról tanúbizonyságot téve, érdeklődött tőle, hogy milyen „elintézést" vár kegyelmi kérvényére. Szálasi nem értette, miért látogatta meg őt Péter Gábor, arra gondolt, hogy a közelben lehetett dolga és ezért „kíváncsiságból" kereste őt fel.[1631] Utolsó naplóbejegyzése szerint, amikor a fogház főorvosa megkérte, hogy egy papírosra „bármit" írjon le, ő János evangéliuma 17. fejezetének 1. és 4. versszakának kezdőrészét írta le: „Én megdicsőítettelek a földön: a feladatot, amelynek az elvégzését rám bíztad, elvégeztem."[1632] A Markó utcában március 12-én ½ 9-kor kezdődött a Sztójay-per hatodik tárgyalási napja. Pálosi Béla tanácsvezető bíró, rendes szokása szerint kb. ½ 11-kor tízperces szünetet rendelt el, majd a szünet után indoklás nélkül félbeszakította a tárgyalást és felkérte a közönséget, hogy az épületet hagyják el.[1633]

Szálasi előtt vádlott-társai közül hármat akasztottak föl, neki végig kellett néznie kivégzésüket. Az állami ítéletvégrehajtó, Bogár János Gera Józsefet 15 h-kor, Beregfy Károlyt hat perccel később, Vajna Gábort szintén hat perccel később akasztotta föl. A halál

---

[1626] Uo. 2692.
[1627] Uo. 2693.
[1628] Uo. 2693-2695.
[1629] Uo. 8874. 1946. február 26.
[1630] A kivégzések ítélet-végrehajtási költsége 52,900.000-, a kivégzési „orvosi díj" 12,560.000 pengő volt. A kivégzésen részt vevő lelkész 2,040.000 pengőt kapott. Ezek természetesen már csak szimbolikus értékű, (hiper)inflációs pengők voltak. Uo. 3263.
[1631] Uo. 8881-8882. 1946. március 11.
[1632] Uo. 8882. 1946. március 12.
[1633] Karsai-Molnár szerk.: *A magyar Quisling-kormány*, 2004, 422-423.

beálltát a kivégzetteknél az akasztást követő 10-15. percben állapították meg a kirendelt törvényszéki orvosok.[1634] Szálasi, a korabeli híradó- és fényképfelvételek tanúbizonysága szerint emelt fejjel ment a bitófa alá, arca szinte átszellemültnek tűnik, amikor megcsókolja a neki egy katolikus pap által fölnyújtott keresztet. Nyugodtan, bátran viselkedett, tudomást sem vett a fegyház udvarán tolongó tömegről. Nem vált valóra jövendölése, amelyet még 1943 októberében tett, mely szerint: „Abban az esetben, ha a bolsevizmus szabadulna ránk, az első akasztófán biztosan én függenék."[1635] Hosszú hetekkel előtte végezték ki Bárdossy Lászlót és Imrédy Bélát is. Március 2-án végezték ki hajdani politikai vetélytársát, ellenfelét, majd miniszterét, Pálffy Ferencet. Egy fegyőr közbenjárására előző napon Szálasi tíz cigarettát ajándékozott a már a siralomházban lévő, és „nagyon ideges" Pálffynak.[1636] Három nappal előtte akasztották föl igazságügyminiszterét, Budinszky Lászlót. Szálasi őt nevezte Bárdossy, Imrédy és Pálffy után a „negyedik vértanú"-nak.[1637] Kivégzése reggelén állították a kivégzőosztag elé kultuszminiszterét, Rajniss Ferencet. Vádlott-társai közül Kemény Gábort, Csia Sándort és Szőllősi Jenőt egy héttel később, március 19-én végezték ki.

Szálasi kivégzése napján adták hírül az újságok, hogy az FKGP 20 „reakciós" képviselőjét kizárták a pártból. Az MKP szalámi-taktikájának új áldozatai között volt Sulyok Dezső, aki 1938 áprilisában Szálasit származási okmányainak nyilvánosságra hozásával próbálta lejáratni és Nagy Vince, a Szálasi-per népügyésze. Rövidesen mind a ketten emigrációba kényszerülnek. Dessewfy Gyulát, aki még a 30-as években ismerte meg Szálasit, ekkor távolították el az FKGP lapja, a *Kis Újság* szerkesztői állásából.

Szálasi özvegye, Lucz Gizella ártatlanul, csaknem 13 éven át raboskodott. 12 évre ítélték, annak ellenére, hogy soha politikával nem foglalkozott, és másként, mint hogy szerette Szálasi Ferencet, nem segítette elő hatalomra jutását. Kistarcsán 1956 előtt Lucz Gizella együtt ült egy időben Rajk László özvegyével, akitől egy üres zárka választotta el, hogy még a falon keresztül, kopogással se tudjanak érintkezni egymással. Szálasiné, egyébként tévesen, úgy emlékezett, hogy mellette, a másik üres cella utániban Keresztes-Fischer Ferencné, őmellette Schlachta Margit raboskodott.[1638] Lucz Gizellát 1957. február 28-án helyezték

[1634] BFL-XXV-1-a-293/1946-46-51.
[1635] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-328. Szálasi Ferenc válasza a Párt Országos Nagytanácsa ülésén feltett kérdésre, 1943. október 8.
[1636] BFL-XXV-1-a-293/1946-8877. Szálasi Ferenc ceruzával írott naplója, 1946. március 2.
[1637] Uo. 8881. 1946. március 9.
[1638] Lucz-interjú-70-71. Gosztonyi Péternek még 81 éves korában, 1987-ben adott interjúban, ugyancsak tévesen azt állította, hogy Rajk Júlia és Keresztes-Fischer Ferencné mellett Kéthly Annával raboskodott együtt.

szabadlábra, a IX. kerület Mester u. 1. számú házban, egy ötös társbérlet cselédszobájába költözött. Először pulóvereket kötött, majd takarítónő lett.[1639]

Epilógus

Nehéz Szálasi személyiség-rajzát fölvázolni. Néha kifejezetten éles, gúnyos, sőt önkritikus hangon szólt, vagy írt saját szellemi képességeiről. 1940 júniusában, olvasmány-élményei hatására börtön-naplójába följegyezte: „Oly hallatlan tudatlanság előtt állok, hogy tudásom teljesen meddő; ezt érzem gyakran. Ne gondolja a csalhatatlan kormányunk és az isteni nép, hogy az ő tudatlanságuk képeszt el. Nem. Vagyok annyira szerénytelen, önző, gőgös, hogy beismerjem, hogy a saját tudatlanságom keserít sokszor nagyon, de nagyon el."[1640] Még a *Hungarista Napló*ban is rögzítette, hogy 1941 őszén egyszer azt mondta: „Nem bánom, ha az emberek ökörnek tartanak, de halálosan megsértődöm, ha nagyobb ökörnek tartanak, mint amilyen vagyok!"[1641]

Szálasi kezdeti politikai sikereinek egyik magyarázatát személyiségében, környezetére, híveire gyakorolt hatásában is kereshetjük. Pethő Sándornak valószínűleg igaza volt, amikor azt írta, hogy Szálasi: „… barátságot és gyöngédséget, ugyanakkor valami jeges iszonyatot s tébolyító varázst áraszt magából híveire, megingathatatlan lelki abnormitásának földöntúli fényében."[1642]

Politikai ellenfelei rendszeresen nevezték Szálasit elmebetegnek, bolondnak, beszámíthatatlannak stb. E vád megcáfolását 1940 végén még leghívebb hívei is fontosnak tartották. Amikor megtudták, hogy még Berlinben is bolondnak, vallási tébolyban szenvedőnek tartják Szálasit, Ruszkay, Hubay „és még mások" kérték, hogy vizsgáltassa meg magát német szakorvosokkal. Szálasi erre állítólag azt mondta, hogy a „bolondnak mindig szerencséje van", és nem volt hajlandó magát német „szakorvosokkal" megvizsgáltatni.[1643]

Megtette ezt viszont dr. Bakody Aurél lipótmezei elmegyógyász főorvos, régi barátja, dr. Benárd Ágoston kormánypárti képviselő kérésére. Bakody Aurél 1939 elején hosszabb elemzést készített a *Cél és Követelések* szerzőjéről. Bevezetőjében leszögezte, hogy

[1639] Lucz-interjú-115. Gosztonyi Péternek azt mondta, hogy szabadulása után rendőri felügyelet alatt állt az első években, tíz évig minden reggel Közért-boltokat takarított, és takarítónőként ment nyugdíjba. Azt is „bevallotta", hogy nyugaton élő rokonai támogatásából él.
[1640] Csiffáry, 1997, 227-228. (1940. június 24.)
[1641] MOL-K750-HN-2-176.
[1642] Pethő Sándor: Szálasi 1938! *Magyarság*, 1938. február 2., 1.
[1643] HL-VII-249-HN-1-95. (231. d.)

elmeorvosok gyakran kénytelenek például végrendeleti perek esetében kizárólag írásművek alapján véleményt mondani a vizsgált személy elmeállapotáról. Szálasit eme írásműve alapján az úgynevezett „neophráziás" (új szavakat gyártó), frázispuffogtató, bizarr logikájú, vagy logikátlan szavakat gyártó elmebetegnek nevezte, aki különösen hajlamos „jelentéktelen tartalmú" bölcsességeit patetikusan előadni. Szálasit a skizoid miszticizmus, a bizarrkodó gondolatkapcsolások jellemzik, aki hajlamos a fogalmakat ködösen összecserélni, és jellemző rá a bizarr szerepkeresés és a logikátlan elhivatottság érzése is. Egymásnak ellentmondó, vagy telesen értelmetlen mondatai Bakody dr. szerint „csak az író autizmusával, saját csodálatában való affektív elmélyedésével" magyarázhatók. Bakody úgy vélte, hogy Szálasi, autusztikus, köldöknéző, „skizofrén néptribun", aki a realitást teljesen kizárta gondolatmenetéből, és ezért rátévedt az „irreális, megvalósíthatatlan követelések ingoványára."[1644] Megismerve Bakody főorvos szakvéleményét, kortársunk, Erős Ferenc pszichológus is kifejtette véleményét Szálasi elmeállapotáról és Bakody szakvéleményéről. Utóbbit ma is használhatónak, szakmai szempontból teljesen elfogadhatónak tartva Szálasival kapcsolatban megjegyezte: „Nyilvánvaló az is, hogy egy nagy ambíciókkal rendelkező, de frusztrált, kisebbségi komplexusban szenvedő, műveletlen, vagy inkább félművelt, nem túlságosan magas intelligenciájú katonatisztről van szó." Erős Ferenc a maga részéről „nehezen eldönthetőnek" véli, hogy Szálasi valóban szkizofrénnek tekinthető-e a szó orvosi, klinikai értelmében, de azt azért leszögezi ő is, hogy: „… eléggé nyilvánvalónak látszik, hogy súlyos személyiségzavarban szenvedett, vagyis 'pszichopata' volt. Ez azonban természetesen nem menti őt fel a személyes és a történelmi felelősség alól."[1645]

Nagyritkán még saját hívei is észrevették, hogy Szálasi nem csak konok, makacs következetességgel járja a maga útját, hanem azt is, hogy nem tudja, hol jár, milyen világban él. Hűséges híve, Kőfaragó-Gyelnik Vilmos írta 1943 decemberében: „Mélységes megdöbbenéssel kell tapasztalnunk, hogy nagy emberünk Szálasi Ferenc elé nem mehetünk tapasztalatainkkal, ha azok rossz híreket tartalmaznak, mert eddigi szenvedései miatt – amelyekért tetemre hívjuk ezeknek okozóját, a mai rendszert – nem képes rossz híreket tartalmazó tényekkel szembenézni, sem tárgyi, sem személyi vonatkozásban, hanem ehelyett egy konok optimizmusba sáncolja el magát."[1646] Ez a „konok optimizmus", pontosabban a

[1644] Bakody Aurél, dr. levele dr. Benárd Ágostonhoz, 1939. január 28. MTA Pszichiátriai Gyűjtemény-Személyi iratok. Aláírás nélküli, hétoldalas, géppel írott tisztázat. A levél szerzője kilétének tisztázásáért ezúton is köszönetet mondok Nagy Sándornak, a BFL levéltárosának. Bakody Aurél szakvéleményének teljes szövegét lásd: *Archivnet.hu* 2011/6. sz.
[1645] Erős Ferenc levele a szerzőhöz: „Kommentár Bakody Aurél véleményéhez", 2012. február 13.
[1646] MOL-K814-Mf-X-7076-16.719-857-858. Kőfaragó-Gyelnik a süket „muzsikusóriáshoz", Beethovenhez hasonlította Szálasit, aki egyszer, amikor maga próbálta vezényelni a zenekart, ez káoszhoz vezetett.

valóságtól való elzárkózás, a világképébe nem illeszkedő, vagy nem illeszthető tények semmibe vétele magyarázza, hogyan gondolhatta azt Szálasi nem csak 1943-ban, hanem még 1944-ben, sőt 1945 tavaszán is, hogy a németek és szövetségeseik fogják megnyerni a második világháborút. A Hűség Házában 1943 december elején teljes komolysággal értekezett arról, hogy mindössze 1000 Gigant szállító repülőgéppel hét hadosztályból álló német hadsereget lehet majd Angliába szállítani. Arra nem tért ki, hogy ennyi Gigant rendelkezésére áll-e a német hadvezetőségnek, és ha igen, mire várnak, miért nem szállítják át ezt a hét hadosztály Angliába.[1647] A szegvári nyilasoknak pedig már azt mondta: „Ezt a háborút mi már nem nyerhetjük meg, mert már megnyertük. A német hadvezetés minden előfeltételét megteremtette annak, hogy az ellenséget megsemmisíthesse… Ha Hitler egyszer kijelentette, hogy a megtorlás bekövetkezik, úgy nincs okunk ebben kételkedni, mert minden bizonyossággal be is fog következni."[1648] Szálasi még az elemi hadászati elveket is képes volt átírni. 1943 végén leszögezte: „A német vezetés a legteljesebben kezében tartja a hadászati kezdeményezést annak ellenére, hogy védelemben van. A szovjet viszont annak ellenére, hogy támad, mindig védekezésre kényszerül."[1649] Nem hallgatóságát szándékosan megtéveszteni akaró, cinikus politikus volt, hanem a valóságtól teljesen elszakadt, lázálmokban élő fantaszta. Szálasi azért nevezte eszementeknek a tengelyhatalmak győzelmében ekkor már teljes joggal nem bízókat, mert ő a maga részéről nem volt hajlandó szembenézni a valósággal. Szálasi azért képzelődött még 1944-ben is hatalmas, tartalékban tartott német és japán hadseregről, hogy ne kelljen beismernie: a szerinte „életképes" nemzetek totális vereséget szenvedtek az „életképtelen", liberális, demokratikus, vagy ami még rosszabb, a „judeo-bolsevista" rendszerektől. 1945. március 6-án Szálasi fejében már készen állt az új, nagyszabású katonai terv: „A szovjet déli szárnyát kell összetörni, politikai, gazdasági és társadalmi előfeltételei [ennek] mind megvannak. Nyár végéig nyugodtan el lehetne érni a Dnyeszter vonalát a Déli szárnyon, ami megengedné, hogy a háborút a Ny[ugat]i hadszíntéren is döntő céllal levezethessük."[1650] Arra itt és most Szálasi nem tért ki, hogy ezt az elsöprő, nagy déli offenzívát milyen erőkkel, illetve csodafegyverekkel képzelte végrehajthatónak. Szálasi biztos, hogy igazat mondott 1945 decemberében amikor a

[1647] MOL-K814-Mf-X-7076-16.718-390-391. Szálasi Ferenc válasza nyilaskeresztesek által a Hűség Házában feltett kérdésre, 1943. december 3.
[1648] Uo. 410. Szálasi Ferenc válasza szegvári nyilasok kérdésére, 1943. december 12.
[1649] Szálasi Ferenc: A háború mérlege. *A Nép*, 1943. december 30.
[1650] BFL-XXV-1-a-293/1946-6568-6569.

népbíróság előtt azt mondta, hogy: „Egészen ez év április közepéig hittünk a német győzelemben. Ezt vezérkari tudásomra és Hitlerrel történt megbeszélésemre alapítottam.”[1651]

Málnási Ödönnek hosszú éveken át volt alkalma Szálasit megfigyelni, jól látta, hogy Szálasi „szentebbet nem ismert, mint saját egyéni, hatalmi érvényesülését.” Felismerte, hogy Szálasi hajlamos volt „saját énjének a lehetőségekkel ellentétes módon való” értékelésére, túlbecsülésére, „magyar Duce-ségre és európaszervezési rendeltetésű hungarista ideológia termelésére való öntúlbecsülés”-re. Mindezek a jellemvonások Málnási szerint a több mint kétéves, végig magánzárkában töltött börtönbüntetése alatt csak súlyosbodtak, társulva klausztrofóbiás kényszerképzetekkel. Szálasi kiszabadulása után nem szívesen tartózkodott kisebb szobákban, mindig szabad levegőre, nagy sétákra vágyakozott - írta Málnási dr. Szálasi mindenkitől vak engedelmességet követel meg, ezért pártjából nem nemzetiszocialista mozgalom, hanem „egy személyhez tapadt hitbuzgalmi egyesület lett”- fogalmazta meg Málnási dr. Aki nem tette fel a kérdést, hogy ez kizárólag Szálasi jellemtorzulásának az eredménye, vagy Szálasi tudatosan másolta-e Hitlert és Mussolinit? A „koreszme”, a szélsőjobb- és baloldalon egyaránt ekkoriban a centralizált, egy vezér által teljhatalommal irányított pártok kiépítésének-megszervezésének kedvezett. Szálasi közvetlen munkatársainak, barátainak, Csia Sándornak, Vajna Gábornak és a többieknek bizonyosan nem volt kifogásuk az ellen, hogy Szálasi pártjuk és mozgalmuk vitathatatlan vezére legyen.

1942-ben Málnási még nem tartotta közveszélyesnek Szálasit. „De mihelyt az európai események alakulása pártjával való tevékenységének közveszélyes lehetőséget biztosít, büntetőjogi beszámíthatatlansága folytán therápikus eljárást igényel.”- szögezte le. Javasolt gyógymódja meglehetősen egyszerű volt: Szálasit elmegyógyintézetbe kell zárni, kellő minőségű táplálás mellett esetleg néha 32-34 fokos fürdőt, sok sétát, szabadban mozgást kell neki biztosítani. Egyéni hajlamainak megfelelően szórakoztatását stratégiai, hadtörténeti, szociálpolitikai könyvek, folyóiratok, napilapok olvasásával, jegyzetelésével kell biztosítani.[1652]

Szirmai Rezső újságíró és Gartner Pál pszichoanalitikus orvos 1945 decemberében kétszer tudott Szálasival hosszasabban elbeszélgetni. Szirmai is felismerte, amit Szálasi írásaiból, beszédeiből bizonyítani lehet, hogy Szálasi: „Hisz abban, amit mond. Komolyan veszi sajátmagát. Csodálattal adózik saját rögeszméinek.” Mivel az Andrássy út 60-ban Szirmai és Gartner rajta kívül még csaknem két tucat főbb háborús bűnössel tudott hosszasabban elbeszélgetni, hitelesnek tűnik megállapításuk, mely szerint a főbűnösök közül

[1651] BFL-XXV-1-a-4418/1945. Pálffy Fidél i. Szálasi Ferenc kihallgatása a népbíróság előtt, 1945. december 13.
[1652] MOL-K149-PTI-651-f-6-1942-5063.

csak egyetlen egy ember, Szálasi tartotta meg „a megszállottak fanatizmusát.”[1653] Dr. Gartner, Bakody főorvossal ellentétben, úgy vélte, hogy „Szálasi nem elmebeteg, hanem skizoid pszichopata (életidegen kóros személyiség).” Ugyanakkor e sommás megállapítás előtt, bár nyilvánvalóan nem ismerhette dr. Bakody 1939-es diagnózisát, hozzá hasonlóan állapította meg, hogy Szálasi: „Egész életvezetése, túlértékelt eszméi, közösséget kereső lelkivilága (valójában lelki egyedülléte), kifejezései bizarrsága, csökkent valóságérzéke, kóros önértékelése, ’küldetésébe’ vetett hite, zavaros ideológiája, skizoid pszichopátia diagnózisnak felvételét teszik jogosulttá.”[1654]

Mirabeau mondta állítólag Robespierre-ről: „Ez az ember messze fog eljutni, bármit is mond, mindben hisz is.”[1655] Szálasi, Hitler és Antonescu közös jellemvonása volt, hogy mind a hárman mélységesen meg voltak arról győződve, hogy maga a Gondviselés választotta ki őket hazájuk megmentésére.[1656] Szálasinak, Paweł Jasienica kifejezésével élve, „tévedhetetlen receptje” volt a világ megváltására. Jasienica idézi Szergej Witte orosz államférfit, aki emlékirataiban azt írta, hogy a politikai analfabéta szemében minden mindig egyszerű és világos.[1657]

Szálasi aktív politikai pályafutása során soha nem tűnődött el azon a kérdésen, hogy végül is önerőből miért nem sikerült hatalomra jutnia. Nem ismerte föl, hogy a társadalmi feszültségeket, a földéhséget, a nyomort ugyan ki tudta használni, az antiszemita indulatok felszításával is tudta növelni táborát ám ez a hatalomra jutáshoz kevés volt. A számára adott, rendkívül szűk mozgástérben nem tudott jobbat kitalálni, mint folyton a III. Viktor Emánuel-Mussolini, és a Hindenburg-Hitler párhuzamot és saját igazságát hangoztatni. Horthyt ezzel nem hatotta meg, hiába könyörgött, előszobázott, akciózott Szálasi, nem volt hajlandó őt fogadni 1944. május 3-ig. Talán, ha Hitler javasolja neki, hogy fogadja Szálasit, esetleg hajlandó lett volna a nyilas vezérrel szóba állni. Berlin kegyeinek elnyeréséért Szálasi viszont semmit sem tett. Nem mondott le a népi németek szervezéséről, a nyilvánosság előtt bírálta a németek imperialista kül- és belpolitikáját, eltávolította pártjából a németbarát elemeket. Szálasi a németektől 1944-ig nem kérte, nem is kérhette, hogy juttassák őt hatalomra. Őrá már csak akkor fanyalodtak, amikor minden más lehetőséget kimerítettek: 1944. október 15-én. Ameddig Horthy megbízható szövetségesnek tűnt, Hitler még Magyarország megszállását sem kezdte el tervezni, nem hogy a túlságosan önállónak, kezelhetetlennek tűnő Szálasit

[1653] Szirmai, 1993, 197.
[1654] Uo. 232.
[1655] Idézi: Jones, Colin: At the Heart of the Terror. *New York Review of Books*, 2007. december 20., 68.
[1656] Antonescuról lásd: Jean Ancel: Antonescu and the Jews. *YVS*, Vol. XXIII. (1993.), pp. 213-280. különösen p. 220.
[1657] Jasienica, 1989, 74-75.

támogatni. Szálasi Ferenc egyik fő reménye nem vált valóra. A Hungarizmus „igazsága” nem győzedelmeskedett. Ma Magyarországon még az antiszemita, rasszista, cigánygyűlölő, irredenta, xenofób és Európa-ellenes szélsőjobboldaliak döntő többsége is elhatárolja magát attól a pártvezértől, aki az általuk országgyarapítónak látott Horthy Miklós hatalmát német fegyveres segítséggel, puccsal döntötte meg. A magukat nyíltan nyilasoknak, hungaristáknak, Szálasi híveinek vallók a magyarországi (szélső)jobboldal perifériájára szorult, jelentéktelen figurák.

Ungvári Gyula Szálasit a bolsevista haderőt feltartóztató hadvezérnek próbálja beállítani. Szerinte Bajorország, Észak-Olaszország és Ausztria nagyobb része azért menekült meg a szovjet hódítástól, mert Szálasi vezérletével ismét egyszer Európa védőbástyája volt Magyarország. Ungvári úgy véli, Bécsben, Münchenben, Milánóban vagy Salzburgban Szálasi megérdemelné, hogy szobrot kapjon.[1658] Eltekintve attól, hogy a II. világháború utáni megszállási övezetek határait végső soron nem az döntötte el, hogy 1945. május 8-9-én hol álltak éppen a szovjet csapatok, kevéssé valószínű, hogy Szálasinak akár Magyarországon, akár Nyugat-Európában bárhol szobrot emelnének.

[1658] Gede 2000, Ungvári 22-23.

Rövidítések jegyzéke, levéltári források

ÁBSZTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
BFL	Budapest Főváros Levéltára
	IV-1419. j. Az 1941. évi népszámlálás budapesti lakásívei
	VI-2-d. M. kir. Államrendőrség budapesti rendőrsége főparancsnokságának iratai, főparancsnoki napiparancsok 1944-IV. k. 1944. szeptember 22.-1944. december 10.
	VII-5-c. Budapesti Királyi Büntető Törvényszék i. Büntetőperes i. - 19618/1949. Szálasi Ferenc büntető ügyei 1937-1942.
	VII-17-b-Budapesti királyi főügyészség-általános i.
	XXV-1-a. Népbírósági i.
	XXV-1-a-293/1946. A Szálasi-per i.
	XXV-2-b. Budapesti Népügyészség i.
	XXV-60-J Fővárosi Államügyészség – átiktatott i.
Bgy	bűnügy, gyorsított [eljárás]
BML	Baranya Megyei Levéltár
BSzKRT	Budapest Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaság
C. I. C.	Counterintelligence Corps, (United States Army)
CSML	Csongrád Megyei Levéltár
d. n.	dátum nélkül
DNHR	Dolgozó Nemzet Hivatásrendje
EKT	Európaközösségi Tanács
EMSZO	Egyházközségi Munkásszakosztály
FKGP	Független Kisgazda- és Parasztpárt
FN	Felsőházi Napló
HBO	Hungarista Birodalmi Otthon
HL	Hadtörténeti Levéltár
	VII-249-Andreánszky Jenő hagyatéka (229-232. d.)
	VII-252-Gömbös Ernő hagyatéka (307-323. d.)
HMB	Hungarista Magyar Birodalom
HML	Heves Megyei Levéltár

XXV-1. az egri népbíróság i.

XXV-5. az egri népügyészség i.

HMTI *Horthy Miklós titkos iratai*. Sajtó alá rendezte, szerkesztette: Szinai Miklós és Szűcs László**.** Budapest, Kossuth K., 1965.

HN Hungarista Napló

KALOT Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testülete

KN Képviselőházi Napló

MABI Magánalkalmazottak Biztosító Intézete

Magyar Országos Levéltár (MOL)

K7 Nyilas Képviselőház üléseinek jkv. 1944. december 7-1945. március 16.

K18 Törvényhozók Nemzeti Szövetsége 1944. december 1-1945. március 16.

K63 – Külügyminisztérium – Politikai o. i.

K64 – Külügyminisztérium – Reservált politikai i.

K 149 – Belügyminisztérium – Reservált i.

K 149 – Párttörténeti Intézettől (PTI) visszakapott i.

K 149 – PTI-651-f-6. A Csendőrség Politikai Nyomozó Osztályának jelentései a baloldali mozgalmakról

K 149 – PTI-651-f-7. A Csendőrség Politikai Nyomozó Osztályának jelentései a jobboldali mozgalmakról

K589-Horthy Miklós kormányzó i. Mf. X-4233 (8930-8938)

K609 Sajtólevéltár 8, 9, 10. cs.

K707 – Nyilas Külügyminisztérium i.

K750 *Hungarista Napló* Mf. X 5050 (14.084-14.086)

K-814-Mf-X 7076. Nyilas anyagok a NARA-ból (16.718-16.738)

P-1351 Nyilaskeresztes Párt i. (1932-1945)

P-1709 Országos Vitézi Szék

P-1940 Magyar Nemzeti Szövetség (1943-1945)

MAORT Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság

MAE-ASD-RSI Ministeri Affari Esteri-Archivio Storico Diplomatico-Repubblica Sociale Italiana

MÉMOSZ Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége

MÉP Magyar Élet Pártja

Mf. mikrofilm

MIOI Magyar Izraeliták Országos Irodája

MKP	Magyar Kommunista Párt
MMP	Magyar Megújulás Pártja
MNSZP	Magyar Nemzetiszocialista Párt
MNYSZZSEM	Magyar Nyelvterületről Származó Zsidóság Emlékmúzeuma (Cfát-Safed, Izrael)
MONE	Magyar Orvosok Nemzeti Egylete
MSZDP	Magyar Szociáldemokrata Párt
MZSL	Magyar Zsidó Levéltár
	XX-F-II. Holokauszttal összefüggő személyes i.
	XXIV-B-5-c. A Magyar Országos Levéltártól átvett MIOI-iratok
	DEGOB – Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság
NAP	Nemzet Akaratának Pártja
N. A. R. A.	National Archives and Record Administration, Washington, D. C.
	LM100-864 Budapesti amerikai követség jelentései (1945-1949. – 1-20. reels)
	M1206-864 Budapesti amerikai követség jelentései (1930-1939; 1940-1944. – 1-17. reels)
	M1284-840.48 Refugees (menekültek)
	RG 59 – State Department (Külügyminisztérium)
	RG 226 - OSS
Nb.	Népbíróság
NEP	Nemzeti Egység Pártja
Nmélt.	nagyméltóságú
NMK	Nemzeti Munkaközpont
NOT	Népbíróságok Országos Tanácsa
NPP	Nemzeti Parasztpárt
OSS	Organization of Special Services
OSZT	Országos Szakszervezeti Tanács
OTI	Országos Társadalombiztosítási Intézet
PDP	Polgári Demokrata Párt
PIH	Pesti Izraelita Hitközség (neológ)
PÖM	Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái (XXII. k. *Iránytű*)
PRO	Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága **P**olitikai **R**endészeti **O**sztálya

PTI	Párttörténeti Intézet
PV	Pártvezető
RG	Record Group (lásd: NARA)
RM	Rákosi Mátyás
RSHA	Reichssicherheitshauptamt – Birodalmi Biztonsági Főhivatal
SML	Somogy Megyei Levéltár IV-405-b. alispáni i.
Sz. n.	szerző nélkül(i)
VÉL	Veszprémi Érseki Levéltár
Wilhelmstrasse	*A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933-1944*. Összeáll., sajtó alá rend., bev. tan.: Ránki György - Pamlényi Ervin - Tilkovszky Loránt - Juhász Gyula. Budapest, Kossuth K., 1968.
Vk.	vezérkar(i)
Vkm.	Vallás- és közoktatásügyi miniszter
VKNB	Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága
YVS	Yad Vashem Studies, Jerusalem

Felhasznált szakirodalom

Aláaknázott Európa. Előszó: Szálasi Ferenc, Bp. 1938.

Csifféry Tamás szerk.: *Szálasi Ferenc börtönnaplója 1938-1940.* Budapest, Budapest Főváros Levéltára-Filum K., 1997. Sipos Péter bevezető tanulmányával, 9-46.

Csonka Emil: *Szálasi Ferenc országjárása.* 1944-es könyvhét legnagyobb sikere

Csonka Emil: *Szálasi küzdelmeiből. Hogyan történt a hatalom átvétele?* Hungarista Könyv- és Lapkiadó Rt. Budapest, 1944.

Dessewffy Gyula: *Tanúvallomás.* Magyar Történelmi Kutató Társaság-Universe Publishing Company, 1986.

Duby, Georges – Landreau, Guy: *Párbeszéd a történelemről.* Budapest, Akadémiai K., 1993.

Egyényï Károly: *Feleljen, Szálasi Úr!* Budapest, kb. 1942.

Erőss Zoltán: *Kémeri Nagy Imre élete.* MNA, 1996.

Fiala Ferenc: A nyilas egység-tárgyalások okmányai. 28 okmány (Nyilaskeresztes Párt Sajtóosztálya K., Budapest., 1940, 108.)

Földes György – Hubai László szerk.: *Parlamenti választások Magyarországon 1920-1998*. II. bőv. Átdolgoz. Kiad. Napvilág K., Budapest, 1999.

Földes György – Hubai László szerk.: *Parlamenti választások Magyarországon 1920-2010*. III. bőv. Átdolgoz. Kiad. Napvilág K., Budapest, 2010.

Frank László, dr.: *Zöld ár.* Zrínyi Katonai K., Budapest, 1975.

Gede Tibor szerk.: *A Nemzetvezető művei I.* Gede Testvérek Bt., Budapest, 2000, 344. Bevezető tanulmány: Ungvári Gyula: Szálasi Ferenc életművének megítélése (11-80.)

Gergely Jenő-Glatz Ferenc-Pölöskei Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1919-1944.* Kossuth K., Budapest, 1991.

Goebbels, Joseph: *Journal 1943-1945.* Traduit de l'allemand par: Viollet, Dominique, Cheptou, Gaël, Pauniwitsch, Éric. Introduction: Möller, Horst. Annotation: Ayçoberry, Pierre. Tallandrier, Paris, 2005.

Horthy Miklós: *Emlékirataim.* Bp. Európa-História K., 1990.

Kádár Gábor – Vági Zoltán: *Aranyvonat. Fejezetek a zsidó vagyon történetéből*. Osiris K., Budapest, 2001.

Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig.* Magvető K., Budapest, 1978. I-II. k.

Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam 1942-1944.* Európa-História K., Budapest, 1991. I.-II. k..

Karsai Elek: *„Szálasi Naplója." A nyilasmozgalom a II. világháború idején*. Kossuth K., Bp., 1978.

Karsai Elek – Karsai László szerk.: *A Szálasi per*. Reform K., Bp., 1988.

Kemény Simon: *Napló 1942-1944.* Magvető K., Budapest, 1987.

Kende Tamás: „Sürgősen és kimerítően…" A nyilasok és a szociáldemokraták egymás szemében. In: *Beszélő*, 2009. április, 44-60.

Kershaw, Ian: Hitler's Role in the „Final Solution". *Yad Vashem Studies*, 2006., Vol. XXXIV., pp. 7-42.

Kershaw, Ian: I. *Hitler 1889-1936. Hybris.* Szeged, Szukits K., 2002, II. *1936-1945. Nemezis.* Uo., 2004.

Konkoly-Thege Gyula: *Magyarország földbirtokviszonyai és a földbirtokreform*. Bp., 1925.

Koós Kálmán: *Voltunk, vagyunk, leszünk.* (Ausztrália, 1960.) www.suttogo.hu (a letöltés időpontja: 2011. szeptember 14.)

Kovács Tamás (szerk., bev. tanulmány): *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József rendőrfőkapitány-helyettes feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932-1943.* Gondolat K., Bp., 2009.

Lackó Miklós: *Nyilasok, nemzetiszocialisták 1935-1944*. Bp., Kossuth K., , 1966.

L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története 1918-1945.* Egyetemi jegyzet, 2. k. Debrecen, Történelmi Figyelő Könyvek, , 1995.

Lengyel Miklós: *Nyilaskereszt – Krisztuskereszt. A nyilasvilág jövője Magyarországon* (Bp., a szerző K., 1940, 32.)

Lütgenau, Stefan August szerk.: *Esterházy Pál 1901-1989.* Bp, Balassi K., , 2008.

Macartney, C. A.: *October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929-1945*. Vols. I-II, Edinburgh, Occidental Press, 1961. Magyar kiadás: *Október tizenötödike. A modern Magyarország története 1929-1945.* Bp, Gede Testvérek Bt., 2006., I-II. k.

Málnási Ödön: *A magyar nemzet őszinte története*. Budapest, 1937.

Máthé Áron: A nyilas pártállam kiépítése. Előadás, elhangzott a XX. Század Intézet szervezésében Budapesten, 2004. október 15-én szervezett konferencián. www.xxszazadintezet.hu/index.php?011453&d=1 (letöltés időpontja: 2010. november 25.)

Meskó Zoltán – Dr. Némethy Béla: *Hol vagy, magyar Hitler?* Budapest. 1932.

Miklós Zoltán: Katonai nevelés az osztrák-magyar kiegyezéstől az első világháború végéig (1867-1918) in: *Honvédségi Szemle*, 2009/4. sz. 67-71.

Ormos Mária: *Mussolini. Politikai életrajz.* Bp., Kossuth K., 1987.

Ormos Mária: *Nácizmus – fasizmus.* Bp, Magvető K., 1987.

Ormos Mária: *Magyarország a két világháború korában 1914-1945.* Debrecen, Csokonai K., 1998.

Paksa Rudolf: Szélsőjobboldali mozgalmak az 1930-as években. In: Romsics Ignác szerk.: *Magyar jobboldali hagyomány, 1900-1948.* Bp., Osiris K., 2009, 275-304.

Paksa Rudolf: Pártbomlás vagy bomlott elme? Málnási Ödön Szálasi-jellemzésének forrásértékéhez. In: Gebei Sándor-Bertényi Iván, ifj.-Rainer M. János szerk.: *„… nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”. Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére.* Eger, Liceum K., 2011, 402-410.

Paksy Zoltán szerk.: *Az antiszemitizmus alakváltozatai. Tanulmányok.* Zala Megyei Levéltár K., Zalaegerszeg, 2005, 217.

Paksy Zoltán: *A magyarországi nemzetiszocialista mozgalmak megalakulása, tevékenysége és társadalmi bázisa a Dunántúlon 1932-1939 között.* Pécs, 2007, 269. Az 1939-es választásokról lásd: 24-26.

Paldiel, Mordecai: *Saving the Jews. Amazing Stories of Men and Women Who Defied the „Final Solution”.* Schreiber Publishing, Rockville, Maryland, 2000.

Péchy Henrik: *Neokapitalizmus (új kapitalizmus). Megsemmisülés vagy új élet?* Bp.,, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1931, 112.

Péchy Henrik: *A történelmi hullámelmélet és a történelmi jövő kiszámítása.* Bp, szerző k., 1938, 88.

Pintér István: Kényszerpályára szavazó ország – 1939. In: Földes-Hubai (szerk.) 1999, 176-207.

Ránki György: *Mozgásterek, kényszerpályák. Válogatott tanulmányok.* Különösen: Az 1939-es budapesti választások, 385-423. Bp, 1983.

Ránki György szerk. bev. tan.: *Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939-1944. Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államfőkkel.* Bp, Magvető K., 1983, I-II. k.

Romsics Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Bp., Magyarságkutató Intézet K., 1991.

Rozsnyói Ágnes: *A Szálasi-puccs*. Bp, Kossuth K., 1962.

Sipos Péter (Szerk., bev. tan.): *Imrédy Béla a vádlottak padján*. Osiris-Budapest Főváros Levéltára, 1999.

Sipos Péter: Őrségváltás szavazócédulákkal - 1935. In: Földes-Hubai (szerk.) 1999, 146-175.

Sipos Péter (sajtó alá rend. szerk. bev. tan.): *Szálasi minisztere voltam. Rajniss Ferenc naplója.* Bp., Palatinus K., 2001.

Szabó Dezső: *Újabb Művei*, 1938 június, 40-41. füzet. *A végzet ellen (Hungárizmus és halál) A.*, 19-87., 1938 július, 42. füzet. *B.* 3-17., Bp.,, Ludas Mátyás K.

Szakács Kálmán: *Kaszáskeresztesek.* Bp, Kossuth, K., 1963.

Szálasy Ferenc: A leszerelés elvi alapjai. *Magyar Katonai Szemle*, 1931/4. sz. 55-66.

Szálasy Ferenc: A leszerelés elvi alapjai. In: *Magyar Katonai Szemle*, 1931/11. sz. 53-73.

Szálasy Ferenc: A légierők befolyása a hadászatra. In: *Magyar Katonai Szemle*, 1932/5. sz. 123-130.

Szálasi Ferenc: *A magyar állam felépítésének ter*ve Bp, Egyetemi Nyomda, 1933.

Szálasi Ferenc: *Hungarizmus. 1. A Cél. Alapvető világnézeti tanulmányok és beszédek.* Bp, Gede Testvérek K., 2000.

Széll Sándor: *Városaink neve, címere és lobogója.* Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala, Budapest, 1941, 95.

Szinai Miklós és Szűcs László (Sajtó alá rendezte, szerkesztette): *Horthy Miklós titkos iratai*. Bp, Kossuth K., 1965.

Szirmai Rezső: *Fasiszta lelkek. Pszichoanalitikus beszélgetések a háborús főbűnösökkel a börtönben.* Bp., Pelikán K., 1993.

Sz. n.: *Igazság a nyilasokról* (SzDP K., felelős kiadó: Szeder Ferenc, Bp., 1941, 32.)

Teleki Éva: *Nyilas uralom Magyarországon. 1944. október 16-1945. április 4.* Bp, Kossuth K., 1974.

Tilkovszky Loránt: *Ez volt a Volksbund. A német népcsoport-politika és Magyarország 1938-1945.* Bp., Kossuth K., 1978.

Tilkovszky Loránt: A kormányzat szélsőjobboldali ellenzéke az ellenforradalmi Magyarországon. In: Egy letűnt korszakról. 1919-1945. Bp, 1987, 205-225.

Tóth Andrea: Egy Vezér imázsa. Szálasi Ferenc bebörtönzése és a hungarista propaganda. *Valóság*, 1992/6. sz. 51-64.

Török András: *Szálasi álarc nélkül. (Öt év a Szálasi mozgalomban)* a szerző k., Bp, 1941.

Udvarvölgyi Zsolt: *Meskó Zoltán: Egy politikusi pályakép.* Miskolci Egyetem, BTK PhD, 2008.

Ungváry Krisztián: Szálasi Ferenc. In: Romsics Ignác szerk.: *Magyar külpolitikai gondolkodók.* Osiris-Századvég K., Bp., 1998, 117-133.

Ungváry Krisztián: Kik azok a nyilasok? *Beszélő*, 2003/6. sz. (letöltés időpontja: 2009. november 26.)